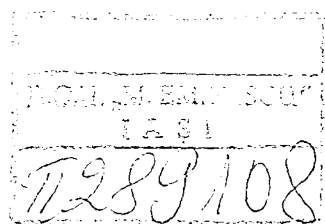

B.C.U. „M. EMINESCU"
IAŞI
II 289108

R E S T I T U T I O

V. A. URECHIĂ

SCRIERI LITERARE

Ediție, prefață, note, glosar, bibliografie
de
ALEXANDRU GEORGE

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI — 1976

PREFAȚĂ

Puține nume ale literaturii noastre sînt mai cunoscute decît acela al lui V. A. Urechiă și, totuși, încă mai puțini sînt cititorii care ar putea afirma că știu despre acest scriitor și altceva decît ceea ce au lăsat posterității, în cîteva fraze sumare, cîțiva dintre iluștrii săi adversari. Omul care a putut inspira cîteva versuri satirice lui Eminescu, care a rămas eroul principal al *Beției de cuvinte* și al *Răspunsurilor „Revistei contimporane“* de T. Maiorescu și care a putut cumula ironiile atîtor contemporani sau urmași, precum Hasdeu sau Iorga, este totuși o personalitate pe care posteritatea mai obiectivă o poate revendica pentru serioase temeiuri, iar cultura română, la propășirea căreia a contribuit așa de mult, îl enumeră printre cei mai importanți animatori ai săi într-o epocă eroică, de început.

Om de acțiune și scriitor multilateral, V. A. Urechiă s-a risipit în prea multe forme de manifestare, ca în fiecare dintre acestea să fi ajuns să dea și contribuții capitale. Aceasta nu înseamnă însă că meritele lui trebuie trecute cu vederea, iar între acestea cel de pionier, de deschizător de drumuri, este cel mai de preț. Ceva din spiritul de sacrificiu și de risc al începătorului stăruie în toate formele acțiunii lui publice ; posteritatea, judecînd însă mai totdeauna cu severitate, și numai rezultatele, nu trebuie să continue eroarea de a-i recunoaște numai atît.

Scriitorul nostru aparține generației care urmează imediat celei de la 1848*, ale cărei idealuri le continuă, le dă noi dezvoltări în împrejurări istorice schimbate, dar din păcate uneori le și degradează, oferind noilor promoții de oameni de cultură veniți după ea, și în primul rînd junimiștilor, o imagine întru totul criticabilă. Hasdeu însuși aparține acestui tip, chiar dacă enormele lui merite în cultura istorică și literară

* V. A. Urechiă s-a născut în același an cu Al. Odobescu, Al. Depărățeanu, Al. Sihleanu, Vasile Pogor și, probabil, Radu Ionescu.

a timpului compensează cu mult erorile și exagerările sale, nici acestea puține. Prin moartea prematură a lui Alecu Russo și a lui Bălcescu, prin abandonarea literaturii de către un Kogălniceanu, prin stingerea glasului unui C. Negruzzi și Gr. Alexandrescu, s-a creat un anume gol în literatura timpului, pe care au venit să-l umple cîțiva epigoni animați mai mult de bune intenții decît de talent și, uneori, agitați de simple pretenții vane, constituindu-se ca niște victime sigure ale criticismului din ce în ce mai acuzat, pe care societatea celor două principate de curînd unite îl impunea.

Și poate cel mai însemnat om de cultură de acest stil este V. A. Urechiă. În timp ce Odobescu reprezintă mai degrabă un tip de tranziție, un spirit prefigurînd în atîtea privințe spiritul junimist, iar Alecsandri și Ghica, deși mai vîrstnici, se dezvoltă în noul climat în modul cel mai favorabil, constituind o legătură între generații, Urechiă aparține unui tip spiritual care va apare curînd foarte anacronic în raport cu noile tendințe, dar totuși nu mai puțin caracteristic. Încît, fără a nega îndreptățirea încadrării lui în seria adversarilor „Junimii", ne grăbim să spunem că el este în cultura epocii mult mai mult decît a vrut să vadă Maiorescu.

V. A. Urechiă e în numeroase privințe incarnarea cea mai desăvîrșită o formulei *„formă fără fond"* și victima cea mai importantă a procesului pe care Maiorescu avea să i-l facă. Spre deosebire de junimiști și de urmașii lor spirituali, el se caracteriza prin entuziasm și inițiative, găsind prilej de acțiune în tot felul de domenii, cu o temeritate de pionier, dar fără o judecată prea profundă asupra temeiului și necesității unor atari acțiuni. Spre deosebire, încă o dată, de Maiorescu, el se grăbea să dea și formă instituțională inițiativelor sale, fondînd sau ajutînd la întemeierea unei multitudini de forme culturale, în ale căror comitete și comiții a fost conducător, membru activ, președinte uneori de onoare. Și, totuși, dacă ne gîndim că unele dintre acestea au supraviețuit unui entuziasm ce a putut să pară de moment și au ajuns să fie realități fundamentale ale culturii românești, îi vom ierta poate ceva din păcatul grabei și al superficialității, pe care i l-a denunțat atît de crud Maiorescu.

Să ne amintim că Urechiă a fost secretar de stat (în fapt, ministru ad-interim) la Ministerul Instrucției în timpul ministeriatului lui M. Kogălniceanu, cînd s-a fondat Universitatea din Iași, al cărei act de întemeiere l-a semnat. A fost unul dintre cei mai activi luptători pentru înființarea „Societății literare", apoi „academice", devenită ulterior (prin legea din 29 martie 1879) „Academia română". A fost membru fondator al Societății „Ateneul român", activînd în cadrul ei ca un neobosit și

prețuit conferențiar. A fondat „Societatea Filarmonică", a determinat înființarea unei colecții numismatice în cadrul Bibliotecii „Societății Academice", pentru care a și făcut un important act de donație (1871). A fost președintele „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor", întemeiată de un grup de intelectuali români, mai ales tineri, și care a avut un rol atît de important în pregătirea spirituală a Unirii din 1918. A condus ziare și reviste, școli și asociații. În sfîrșit, a lăsat orașului Galați (1890) un important lăcaș de cultură, Biblioteca „V. A. Urechiă", cu un fond impozant, alcătuit din biblioteca sa proprie și care și azi constituie una din cele mai mari biblioteci istorice din țară.

Unde nu întîlnim numele lui Urechiă? Pe lista susținătorilor revistei *Literatorul,* ca președinte al asociației cu același nume și printre fondatorii (în 1867) unei „Societăți române de arme, gimnastică și dare de semn", la ale cărei concursuri și exerciții nu ezită să se prezinte, ocupînd în 1869 un onorabil loc trei la tir cu pistolul, deși scriitorul era foarte miop; în fruntea unei mișcări de solidaritate a popoarelor latine și al unui comitet pentru ridicarea unei statui lui Miron Costin (realizată în Iași, în 1888, pentru care a adunat importante fonduri) etc.

Desigur că acest gen de preocupări și, încă mai mult, disparitatea lor nu pot să nu trezească un zîmbet sau rezerva spiritelor bine echilibrate, care vor să se limiteze la a realiza puțin și temeinic. Dar, în același timp, din enorma activitate a lui Urechiă, au rămas suficiente realizări pentru ca posteritatea să fie obligată să ia act de el și altminteri decît ca de un tip de intelectual cu totul înmormîntat în exagerări, entuziasm și lipsă de metodă.

Lucrările lui de istoriografie, oricît ar fi de criticabile, se văd citate acum în tratate de autoritate, ca opere importante cel puțin de defrișare a terenului. Instituțiile întemeiate de el, și cu un rol imens în dezvoltarea culturii românești, nu numai că și-au dovedit validitatea, dar constituie titluri de mîndrie ce nu pot fi ignorate și care-i perpetuează numele și sub această formă. În sfîrșit, a sosit, credem, vremea ca și literatul Urechiă să fie exhumat din uitare sub forma operei sale celei mai apreciate de public, a *Legendelor române,* care au realizat în timpul vieții autorului numeroase ediții și s-au bucurat de bune aprecieri.

★

V. A. Urechiă s-a născut la Piatra (Neamț), la 15/27 februarie 1834, din a doua căsătorie a unui boiernaș de oarecare reputație locală, căruia i se spunea Alexandru Clucerul și care în ultima parte a vieții a îndeplinit funcția de președinte de tribunal. Tatăl scriitorului se născuse în

1798 şi era fiu al protopopului din Hîrlău, Ghenadie. Purtase numele de Alexandru Protopopul, iar în epoca regulamentară i se schimbase numele, după moda vremii, în Popovici. Acest nume va fi şi al lui V. A. Urechiă, pînă în 1844, cînd, înscriindu-se la Şcoala preparandală de la Trei Ierarhi, directorul dr. Petre Cîmpeanu îl va înmatricula sub numele de Alexandrescu. Mai tîrziu, intrînd în posesiunea unor acte de proprietate de familie (în legătură cu moşia Branişte), istoricul se va descoperi neam cu cronicarul Grigore Ureche. Fantezie, desigur, în stilul epocii, din moment ce Gr. H. Grandea se socotea nepotul lui Byron, iar Gh. Sion descendentul unui neverificabil han tătar Demir Gherei, botezat şi cununat de Ştefan cel Mare, mai tîrziu Macedonski se va afirma din stirpea unor duci ai Lituaniei, Duiliu Zamfirescu a Lascarizilor, împăraţi ai Bizanţului, iar Mateiu Caragiale a ilustrei familii italiene Caraccioli !

La Piatra, viitorul scriitor şi-a petrecut copilăria sub îngrijirea mamei sale, căci tatăl său va muri curînd. În oraş, exista o singură şcoală primară, ocolită de protipendada urbei, pentru că acolo nu se preda şi franceza, limbă care înlocuia vertiginos pe cea neogreacă din şcolile mai vechi, şi nu era un simplu auxiliar al învăţămîntului limbii materne, aşa cum ministrul de mai tîrziu va preconiza. Mama lui V. A. Urechiă, Eufrosina (care mai apoi se va recăsători cu un serdar Cosmiţă), fusese crescută în „haremul" doamnei Ecaterina a lui Ioniţă Sandu Sturdza-vodă şi deprinsese acolo limba lui Voltaire, dar mai ales înţelesese că în direcţia aceasta bătea vîntul vremii, aşa că îşi îndrumă odrasla spre „Musiu" Xenopol (tatăl marelui istoric), preceptor al fiilor bogatului boier Dumitrache Stan. De acolo, după moartea clucerului Alexandru, trece în pensionul elveţianului Ballif, cu a cărui numeroasă familie va lega o caldă amiciţie. Căci Ballif, care neglija treburile şcolii, lăsîndu-le pe mîinile soţiei şi soacrei sale, ajunge să primească arenda moşiei Oşlobeni, cedată lui de mama lui Urechiă în schimbul lecţiilor, şi astfel copilul se mută chiar în casa preceptorului său, de la care va învăţa fără multe cazne mai mult decît ceea ce şcolile timpului i-ar fi putut oferi. După vreo trei ani, elevul pleacă la Iaşi, urmînd a fi pregătit de Costache Nanu pentru o bursă la Academia Mihăileană, pe care o obţine după un examen trecut cu succes.

E admis în internatul protipendadei, unde şef pedagog se afla Dimitrie Gusti, pleiada de profesori lăsîndu-i elevului amintiri amestecate, cel de istorie nu dintre cele mai bune. Examenele de sfîrşit de an se dădeau într-un cadru solemn, prezidate fiind de mitropolitul ţării, cu toată suita, în prezenţa vornicului bisericesc, a „referendarului" Gh. Asachi, ba chiar, ocazional, şi a lui vodă Mihail Sturdza. Acesta din urmă îl

va chestiona pe micul elev întrebîndu-l din istoria patriei despre domnia lui Alexandru cel Bun, examinatul cîştigînd prin răspunsul excelent un ceasornic de argint, oferit pe loc, înainte de ziua premiilor.

Anul 1848 îi aduce nu numai scurta emoţie a mişcării revoluţionare — căci el are ocazia să asiste la arestarea conspiratorilor, întruniţi la hotelul „Regensburg" — dar şi o neaşteptată vacanţă. Şcoala se desfiinţează şi elevul ajunge slujbaş la „Comisia quartalului" din strada Baston, prezidată de tatăl său vitreg. Acolo redactează *docladuri* (referate) şi *otnoşenii* (adrese), dar mai ales autorizaţii de înmormîntare, mult cerute în urma izbucnirii unei epidemii de holeră. Scriitorul va contracta boala, dar va scăpa prin miracol, refugiindu-se mai apoi cu toată familia mamei sale la Piatra, după ce au izbutit cu greu să străbată drumul prin satele baricadate ca în timp de război şi de unde nu o dată au fost ameninţaţi cu ciomegele.

Redeschiderea şcolilor aduce reforme de structură. Învăţămîntul se transformă într-unul aşa-zis „real", reală fiind, după aprecierea de mai tîrziu a lui Urechiă, „doar ignoranţa celor trei-patru profesori, din cei mai obscuri, dar mai puţin compromişi în mişcarea naţională". Pus sub conducerea lui Malgouverné, învăţămîntul era dominat de studiul limbilor străine, al francezei îndeosebi, în care se predau toate materiile. Cunoscător foarte bun al limbii franceze, Urechiă nu va avea dificultăţi să fie admis în această şcoală, ba chiar ajunge să traducă un roman, pesemne eroic, intitulat *La conte de Ney*, al cărui manuscris îl va pierde, fără „pagubă pentru literatura română".

Atmosfera de represiune politică se resimte din plin şi la Teatrul Naţional, pe care adolescentul începe să-l frecventeze asiduu. Actorii pe care-i cunoaşte se văd nu o dată surghiuniţi, iar spectacolele suspendate. Un fapt divers de mare emoţie în vremea aceea, un asasinat comis de doi fraţi, îi inspiră o dramă primită cu rezerve indulgente de actorul Poni, dar Nicolae Luchian îi comandă o mulţime de traduceri.

Mişcarea de la 1848 va aduce, un an mai tîrziu, căderea devenită inevitabilă a lui Mihail Sturdza, şi tînărul asistă la plecarea precipitată de la palat a domnitorului, în mijlocul unor manifestaţii de ostilitate din partea opoziţiei, care dă năvală asupra lui, dar şi al unor bocete de regret ale unui grup de mahalagioaice puse la cale de vătaful Curţii.

Tînărul devine practicant acum în cancelaria „Departamentului dinlăuntru", dar nu se resemnează să-şi oprească în faza aceasta studiile, cu atît mai mult cu cît şeful său, banul Kirica, scrib de modă veche, nu simpatiza caligrafia sau „scrisoarea" subalternului său şi, încă mai puţin, veleităţile lui literare. Urechiă ia hotărîrea disperată de a se duce direct la vodă Grigore Ghica cu o jalbă şi, după o aventură pe care o

va evoca mai tîrziu cu emoție, se trezește înaintea lui Mihail Kogălniceanu, în care recunoaște pe unul dintre „buntusnicii“ care voiseră să-l răstoarne pe Mihail Sturdza. Obține de la el aprobarea de a se înscrie la „Liceu!“ ce se va deschide curînd, în timp ce vodă, plăcut surprins că jălbarul nu vine să-i ceară un privilegiu ci un loc la o școală, îi dă recomandarea : „Să te silești“.

Afirmîndu-și o vocație ce nu se va dezminți de acum înainte niciodată, Urechiă ocupă și funcția de pedagog la școala unde era elev. Liceul primea însă puternic influența latinistă pe care o imprima tenacele Aug. Treboniu Laurian, inspectorul general al școlilor (adus din Transilvania de vodă Ghica) și D. Patriciu, directorul internatului. Conflictul dintre director și pedagog va izbucni curînd, aducînd destituirea celui din urmă, mai ales după ce Urechiă va face să apară, în *Calendarul „Buciumului român“*, satira antilatinistă intitulată *Un vis.* Textul e citit și apreciat de Kogălniceanu, de Alecsandri, Russo, D. Ralet și alți oameni de condei care se arătau adversarii lui *cione* și ai altor scîlcieri de limbă. În învățămîntul dominat de latiniștii intransigenți (care ajunseseră să impună pînă și preotului profesor de religie să citească *Biblia* în latinește), Urechiă nu se va lăsa copleșit de exagerările profesorilor săi, deși va fi totdeauna un partizan al ideii de romanitate și chiar va întreprinde mai tîrziu numeroase acțiuni, uneori și oficiale, de solidarizare a popoarelor latine.

Dar, odată cu venirea pe tronul Moldovei a lui Grigore Ghica, mișcarea literară din Iași luase un puternic avînt, concentrînd aproape toate forțele creatoare, în timp ce acelea din București se aflau în emigrație. T. Codrescu, D. Gusti și Th. Stamati înjghebă o tipografie nouă lîngă biserica Talpalari și fondează ziarul *Zimbrul.* Aici va debuta Urechiă, după cum mărturisește el în amintirile publicate mult mai tîrziu.

Tînărul licean dădea lecții în două pensioane de fete, cel al doamnei Grand'Jean și cel al doamnei Augustine Joye, în Păcurari, cu banii cîștigați putîndu-și acoperi cheltuielile de editare a primelor sale cărți : *Mozaicul literar* și *Grinda de aur,* o „noveletă localizată“, scrisă în 1850 și apărută în 1851. Cele două cărți îl recomandă atenției lui Atanase Fătu, fondatorul „Societății pentru încurajarea tinerilor la învățătură“. Printre tinerii distinși și candidați la bursă, Urechiă a păstrat amintirea lui Gr. Cobălcescu, marele savant naturalist de mai tîrziu, atunci profesor locțiitor de științe, mai apoi izgonit din oraș de mahalagiii indignați că făcea experiențe pe căței și pisici.

Cu bursa obținută și cu un capital eliberat de tribunal din averea tatălui său, pleacă la Paris. Trece prin Bucovina, avînd prilejul de a vedea numai fugitiv podoaba ei de monumente istorice, aflate sub stă-

pînirea austriacă. La Lemberg se oprește o clipă pentru a vizita vechea biserică a Movileștilor, dar stă mai mult la Cracovia. Luînd trenul spre Viena, face cunoștință cu drumul-de-fier, dar nici în capitala Imperiului Habsburgic nu va sta decît cîteva zile.

La Paris ajunge după mai multe peripeții, care-i pun la încercare rezistența fizică, dar în cele din urmă nimerește la père Loriot, fosta gazdă a lui Alecsandri, un bătrînel pe care-l va evoca într-o schiță memorialistică și în camera căruia se va prăbuși într-un somn profund de o zi și o noapte întreagă.

Pentru a face față examenului, Urechiă își angajează ca „repetitor de drept și de bacalaureat" pe dr. Emile Acolas, grație căruia ajunge să facă o vizită lui George Sand („Închipuiți-vă o doamnă corpolentă, cu ochelarii pe nas, cu o bonetă de bunică pe cap, îngropată între perine în volairul ei și — mare Doamne! — împletind la ciorap").

Sîntem în august 1856. Atmosfera era de mare efervescență în emigrația românească, aceasta căutînd să speculeze evenimentele războiului Crimeii pentru a precipita unirea celor două principate. Urechiă primise din țară misiunea strict confidențială a lui Grigore Ghica, transmisă prin sercetarul acestuia, un francez, de a strecura articole în favoarea României, pentru care și izbutise să-și apropie cîteva importante personaje din presa pariziană, de pildă pe Chucheval-Clarigny, directorul cotidianului influent *Le constitutionnel*. Situația era destul de gravă, dacă ne gîndim că unele cercuri ale emigrației italiene agitau opinia publică prin marele ziar *Le Siècle*, pentru a se proceda la un „aranjament": Austria urmînd să cedeze Italiei Lombardo-Veneția, în schimbul anexării principatelor române.

C. A. Rosetti, Cezar Bolliac, frații Brătianu sînt surprinși de acest aliat misterios, care lucra în același sens cu ei. În cafeneaua „Voltaire" din piața Odeonului, Urechiă îl cunoaște pe studentul în medicină Emanuel Romalo, care, împreună cu frații săi, Alexandru și Grigore, erau secretarii „Cancelariei" constituite la Paris pentru propaganda în favoarea Unirii. Prin mijlocirea acestuia ajunge și la C. A. Rosetti, despre care, ca despre toți eroii revoluției de la 1848, avea ideea unui personaj „măreț, înalt, chipeș, frumos". *„Pas possible!"* exclamă el văzînd un om simplu, neîngrijit, bărbos, care locuia o biată cameră de hotel. E o întîlnire însemnînd începutul lungii lor prietenii, în cursul căreia autorul *Ceasurilor de mulțămire* nu va omite să-i amintească lui Urechiă exclamația de stupoare cu care l-a primit.

Colaborarea lui Urechiă se continuă și după căderea lui Grigore Ghica și ocupația austriacă, dar el devine un fel de agent politic al emigranților, legăturile oficiale cu Iașii încetînd. Simțindu-se necesitatea

unui organ care să întreţină curentul unionist, el scoate *Opiniunea,* concepută de ceilalţi emigranţi în rivalitate cu foaia lui Bolliac, *Buciumul.* Urechiă notează divergenţa dintre acesta din urmă şi grupul mare al exilaţilor, fără a adera însă la cabala ce începuse a se urzi în jurul autorului *Clăcaşului.* Numai două luni afirmă el că ar fi durat viaţa *Opiniunii,* pe care, din cauza cenzurii austriece şi a vigilenţei caimacamilor, o tipărea pe hîrtie foarte subţire, pentru a o putea introduce în ţară în plicuri închise.

Deschiderea Congresului de pace de la Paris face ca agitaţia emigranţilor să devină mai activă. Urechiă întreprinde el însuşi numeroase vizite pe la toţi ambasadorii veniţi în capitala imperiului şi are surpriza de a primi în modesta lui cameră, cu un pat şi un singur scaun spart, vizita simandicoasă a lordului Clarendon, a baronului senator Bourgoing, a lui St. Marc-Girardin, ba chiar a unui *Prince* C. de Sturdza (adică a beizadelei de la Săuceşti, ai cărui fii învăţau la Paris, iar Urechiă le era corespondent).

Situaţia aceasta atrage atenţia poliţiei, care vedea peste tot republicani şi conspiratori, dar studentul o linişteşte prezentîndu-se singur la poliţaiul arondismentului şi arătîndu-i că, pentru a-l scuti de oboseli, şi-a închiriat o cameră chiar la imobilul unde la parter se afla comisariatul. La 18 august 1856 îşi luase bacalaureatul în filozofie cu o traducere de vreo 100 de versuri latineşti şi cu o dizertaţie despre *Contraste.* La oral i se dă *Secolul lui Ludovic al XIV-lea,* dar examinatorul crede cuvenit să-l întrebe despre canalele *proiectate* de întreprinzătorul monarh în sudul Franţei. Urechiă se eschivează în răspunsul său cu inteligenţă, stîrnind tumultul aprobativ al sălii şi obţinînd nota de trecere peste capul examinatorului. Examenul de latină îl trece cu recitarea unei jumătăţi din cîntul al IV-lea al *Eneidei,* iar la limba greacă produce uimire cu pronunţia sa, care era o noutate faţă de aceea tradiţională, mai apoi părăsită şi în Franţa.

Scriitorul îşi va evoca viaţa sa de student sărac, cu petreceri nevinovate şi cu tot soiul de farse pe care le-a făcut altora sau la care a asistat. Maestrul său cel mai admirat rămîne Saint-Marc Girardin, filo român, profesor şi oponent faţă de regimul imperial. Prin el, îl cunoaşte pe Émile Girardin, conducător al gazetei populare *La France,* unde Urechiă strecoară cîteva articole în favoarea cauzei româneşti. La filozofie, îşi aminteşte de Charles Levêque, gînditor eclectic şi discipol al lui Victor Cousin. Haze, erudit fără talent de expunere, era însă şi conducătorul Bibliotecii Imperiale, unde chiar descoperise documente interesînd istoria românilor, pe care i le va revela lui Urechiă, în paralel cu pasiunea cercetării de manuscrise. Studentul asistă şi la debutul universitar al lui

Nisard, om al regimului şi plin totdeauna de sarcasme la adresa lui Voltaire, dar care nu-şi poate ţine lecţiile datorită huiduielilor studenţilor. În cursul unei astfel de manifestaţii, Urechiă e „însemnat" de oamenii poliţiei, cu toate că nu participase defel, pînă cînd Haze însuşi vine să-l scape din mîinile zbirilor care-l „umflaseră" la ieşirea din sală.

C. A. Rosetti, care, în urma casării alegerilor falsificate de Vogoride, înţelesese că sprijinul Franţei se face simţit hotărîtor, crede că ar putea propune prinţului Napoleon (Plonplon) domnia principatelor române cu titlul de rege. Vărul împăratului Franţei nu consideră ideea nerealizabilă şi acceptă pînă una-alta să înveţe româneşte. Urechiă, etern dispus să dea lecţii cuiva, urcă deci treptele de la Palais-Royal, dar primeşte de la început replica impacientatei alteţe : *„Surtout point de grammaire, le temps me manque !"*

Cu toate că, în dizertaţiile sale, Urechiă flutura prin faţa elevului său perspectiva ca acesta să devină împărat al tuturor românilor, reuniţi într-o singură ţară, prinţul, singurul din familie care semăna frapant cu primul Napoleon, se plictiseşte şi renunţă şi la învăţat şi la candidatură.

Prin sora sa, aflată şi ea la Paris, Urechiă cunoaşte la o serată pe o jună spaniolă brună şi frumoasă, Francisca de Plano, de un caracter vivace, plină de veselie şi de graţie. Fata, care era fiica medicului Curţii spaniole, îi insuflă cele mai înfierbîntate sentimente. Urechiă îşi cumpără rapid o gramatică spaniolă, cufundîndu-se în studiul limbii în care foarte curînd poate scrie o declaraţie : *„Te quiero"*, şi să înţeleagă răspunsul — *„Por fin !"*

Tînărul îndrăgostit scrie la Madrid părinţilor fetei o cerere în căsătorie, pentru răspunsul căreia va aştepta mai multe zile. Basilio şi Paquita se vor cununa la 13 august 1857, în cele două rituri, grec şi catolic, tînărul valah putîndu-se mîndri că a avut ca martori pe baronul Bourgoing şi pe contele Champagnolle. Va pleca imediat apoi într-un voiaj de nuntă în Spania, plin de fericire în această căsătorie concepută iniţial, după cum spune el, *par dépit.* Ajunge la Madrid pe mare, prin Barcelona, după o călătorie în cursul căreia contractează o gravă răceală, care-l va face să stea mult timp în casă, în obscuritate, prilej de a învăţa limba spaniolă şi de a se lăsa iniţiat în literatura ei de către tînăra sa soţie.

Urechiă n-a urmat aşadar cursurile universităţii madrilene, dar a fost primul nostru hispanist. Aşa cum a dovedit Al. Ciorănescu, cîteva din localizările sale dramatice sau nuvelistice sînt făcute după modele spaniole şi atestă o bună cunoaştere a literaturii acestei ţări. Prima şedere în Spania va dura doar cîteva luni, dar legăturile nu se vor şterge niciodată. Socrul său, doctorul de Plano, îl introduce în înalta societate

spaniolă a timpului și chiar îi mijlocește o vizită la Curte, unde regina Isabella a II-a îi dăruiește un pat de bronz, pe care scriitorul îl va aduce în țară.

La Iași, unde se întoarce curînd, prin Paris, e numit, spre marea lui uimire, căci nu solicitase un asemenea post, membru al tribunalului din Iași (17 febr. 1858). Dar o numire ulterioară îl face să ajungă profesor de literatură română și latină la liceu și la Facultatea de filozofie, ceea ce-i dă posibilitatea să demisioneze din funcția sa juridică, în care va fi înlocuit de viitorul junimist Vasile Pogor. Urechiă devine, în paralel cu funcția sa didactică și împreună cu Iancu Codrescu, un fel de stenograf-secretar al Divanului ad-hoc, dar agitația sa prea mare în favoarea Unirii indispune autoritățile, ceea ce-l obligă să-și dea demisia.

În aceste împrejurări, se naște fiul său Tancred, dar soția sa va muri foarte curînd după acest eveniment. Scriitorul se va căsători în anul următor cu Luiza Pester, care-i va dărui trei copii : Alceu (n. 1860), Corina (1861) și Nestor (1866).

La 25 iulie e numit membru al Consiliului școlar, ceea ce înseamnă o intrare într-o carieră de „om al școalei", în care se va menține aproape o jumătate de secol. Urechiă este, într-adevăr, înainte de Spiru Haret, cel mai important legislator și organizator în domeniul școlilor din țara noastră, concepția sa dominînd, în fond, și după moartea sa. Este titlul său de glorie ca om politic, după cum tot în acest domeniu trebuie să consemnăm marea sa luptă, ca ziarist și om de acțiune, pentru realizarea Unirii Principatelor. Activitatea cercurilor unioniste devine foarte febrilă odată cu întoarcerea în țară a lui Mihail Sturdza și cu punerea candidaturii de către acesta, în rivalitate cu fiul său, beizadeaua Grigore, ambii reprezentînd facțiunea antiunionistă și reacționară a boierimii moldovenești. În aceste împrejurări, Urechiă redactează, împreună cu același Iancu Codrescu, ziarul unionist *Zimbrul și Vulturul*, ce se va contopi curînd cu *Steaua Dunării* a lui Kogălniceanu și A. Mălinescu.

Victoria lui Cuza îl face pe entuziastul său partizan să parvină în postul de secretar general în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, din guvernul Vasile Sturdza. Prima lui acțiune e înființarea de școli sătești, legiferînd obligativitatea cedării unei case pentru localul școlii, în cazul tuturor moșiilor mănăstirilor secularizate. La 19 aprilie 1860 devine ministru ad-interim la Departamentul Cultelor. Guvernul, cu noul prim-ministru al Moldovei, M. Kogălniceanu, îl menține în funcția pe care o va ocupa și douăzeci de ani mai tîrziu, în efemerul guvern D. Brătianu. Printre măsurile luate de Urechiă se numără introducerea scrierii cu litere latine în actele cancelariei, anticipînd acțiunea lui I. Ghica din 1864, precum și înscrierea unei sume de bani pentru susținerea bisericii

și școlii române Sf. Nicolae din Brașov, fapt pe care și Maiorescu, în scurtul său ministeriat (7 apr. 1874 — 30 ian. 1876), îl va continua, recunoscîndu-și-l mereu ca pe o mare inițiativă pozitivă (cf. E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, I, 1940, p. 391—396).

La 26 octombrie 1860 se înființează Universitatea din Iași, actul de întemeiere datorîndu-se și eforturilor asidue ale ministrului interimar, care izbutise mai întîi să înființeze secția a II-a (de științe) pe lîngă Facultatea de filozofie. În cursul anului 1861—1862, Urechiă întreprinde un voiaj de studii în Italia, țară pe care n-o cunoștea, dar pe care o iubea cu entuziasmul specific generației sale și în care vedea un aliat posibil pentru principatele unite, soarta acestora avînd atîtea analogii cu dezmembrata și în parte stăpînita de străini soră latină. La biblioteca istorică „Brera" din Milano și în Arhiva din Genova, precum și, mai tîrziu, la San Isidoro (Madrid) descoperă documente pe care le comunică lui Hasdeu și pe care acesta le publică în *Arhiva istorică*.

La 4 noiembrie 1864 este numit profesor de istoria românilor la Universitatea din București, după ce funcționase la aceeași catedră a Universității din Iași, încă de la înființarea acesteia din urmă. Hărnicia și entuziasmul său și mai puțin marea știință au dat viață unei discipline aflate la începuturile ei. Într-o *Scrisoare de rămas bun adresată domnilor studenți ai Facultății de litere din București* (Buc., 1901), el recunoaște dificultățile ingratei sarcini : „Nu neg că la chemarea mea de a ocupa catedra de *istorie* națională, eram foarte puțin pregătit și cu atît mai puțin pregătit cu cît aproape *nulă* era *mișcarea istorică* în principate. Dar mai ales simțeam că-mi lipseau indispensabilele instrumente pentru a croi bine studiul meu : epigrafia greco-latină, limba slavonă, limba polonă, limba arabă..." Și, citind din textul lecției sale inaugurale de la Iași, Urechiă spune : „În starea de azi, atît de săracă, a momentului nostru istoric și literar ; avînd ca bibliografie premergătoare cursului meu numai letopisețele editate de Mihail Kogălniceanu și trei biete cărți elementare : *Istoria* cea neterminată de I. Albineț, aceea abia însăilată a Țării Românești de Aaron Florian și manualul întocmit, plin de erori, al lui A. T. Laurian ; dispunînd de un bagagiu de documente interne așa de sărac, acela coprins, răzleț, în *Magazinul istoric pentru Dacia*, în *Arhiva istorică* a lui M. Kogălniceanu, în *Albina românească* a lui G. Asachi, ori în *Foaia pentru minte, animă și literatură* a lui G. Barițiu ; eu, succedînd la această catedră în urma unei singure lecțiuni inaugurale de istoria națională, făcută cu mulți ani în urmă de M. Kogălniceanu, cum v-aș putea spune că o să vă fac, din capul locului, un curs care să vă mulțumească, care să mă mulțumească și pe mine însumi ?" (p. 2).

Profesorul s-a orientat nu în direcţia sintezelor sau a viziunilor de mare anvergură, ci a studiilor parţiale şi a publicării de documente, considerîndu-şi acţiunea un simplu punct de plecare. De aceea, lucrările sale sînt mai curînd materiale pentru o istorie decît istorie propriu-zisă, fapt pe care-l va specula cu rea-voinţă N. Iorga, mai tîrziu, în atacurile sale la adresa predecesorului său în ştiinţe istorice. În tot cazul, acest amestec de cronologie, publicare de documente şi comentariu istoric marginal face lectura lor extrem de dificilă pentru un profan sau pentru cel care caută satisfacţii literare, specialiştii însă aflînd în ele o mină, nici în ziua de astăzi epuizată, de informaţii istorice şi documente.

Urechiă îşi dădea bine seama de neajunsurile acţiunii sale şi a căutat, în bună măsură, să nu atace toate problemele istoriei, ci să formeze o stare de spirit favorabilă acestor studii, precum şi cadrele organizatorice ale unei munci de specialitate. „În orice poziţiune de stat am străbătut de la 1859, spunea el în aceeaşi *Scrisoare de rămas bun*, am cătat să dobîndesc pentru facultăţile noastre de litere catedre care să facă posibilă pregătirea succesorilor profesori de istoria românilor. Abia numai *epigrafia şi limba slavonă*, după mulţi ani de stăruinţe, au fost dobîndite pentru Facultatea de litere din Bucureşti, iar predarea limbii arabe şi celei polone au rămas pînă astăzi dorinţi de realizat în viitor [...]. Am pretenţiunea de a crede că totuşi cursul meu, pentru primii secoli ai naţiunii române, a fost cu mult superior la tot ce era scris pînă în 1859 despre acest secol" (p. 3—4). Rolul de pionier al lui Urechiă se configurează şi în acest important sector, din nefericire în egală măsură puţin înţeles şi recunoscut de posteritatea atît de severă.

La 28 iulie 1864 devine director al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice (titular fiind dr. N. Kreţulescu), de data aceasta în guvernul unificat al celor două principate unite. Activitatea lui se continuă, cu aceeaşi febrilitate, în mai multe domenii ale vieţii publice. Este membru, împreună cu A. T. Laurian şi Al. Odobescu, în „Comitetul arheologic" prezidat de generalul Nicolae Mavros. Înfiinţează şcoli, redactează manuale şcolare şi regulamente de funcţionare. Legea instrucţiunii publice, elaborată după îndelungi eforturi împreună cu C. Bosianu, P. Poenaru şi Al. Creţescu, este cel mai important act al întregii lui cariere de legislator şi ea fixează învăţămîntul din ţara noastră în trei grade : şcoala primară patru ani, liceul opt, facultatea trei. Considerat un fel de „tehnician" în materie de probleme şcolare, el se menţine în funcţia sa cheie pentru învăţămînt în ciuda perindării miniştrilor de resort : Gh. Vernescu, Dem. Cariagdi, C. A. Rosetti. Numai cu Ioan Strat are un conflict care va aduce demisia sa, dar rechemarea se va face rapid, odată cu venirea la minister a lui D. Brătianu (1 martie 1866). E semnificativ

pentru vocația în acest sens a lui Urechiă faptul că renunță la mandatul de deputat de Tutova, pe care-l obținuse pe o listă liberală, pentru a nu trebui să părăsească postul său de director în Ministerul Instrucțiunii (5 noiembrie 1866), în care-l vom regăsi și în 1868, sub ministeriatul lui D. Gusti (1 mai).

La 11 mai 1869 face să apară la București, împreună cu institutorul T. Pascal, ziarul *Adunarea națională*. După cum a lăsat consemnat pe un exemplar din acest ziar, aflat în colecțiile Bibliotecii Academiei, publicația era condusă din umbră de Mihail Kogălniceanu, care a și redactat articolul-program și a dat spre publicare o serie de alte articole nesemnate. Numele lui Urechiă figurează ca director pînă la 4 octombrie 1869, cînd se întoarce în țară, după ce participase la congresul de preistorie de la Copenhaga; el va părăsi atunci publicația pentru că aceasta se angajase într-o polemică, socotită de el „greșită", cu C. A. Rosetti.

Începînd din luna următoare, colaborează la ziarul *Informațiunile bucureștene*, pentru ca (după toate probabilitățile), începînd de la numărul 35, din 8 ianuarie 1870, cînd ziarul devine politic, conducerea să fie preluată de V. A. Urechiă, deși redactor figurează în continuare M. Nerone Popp. Este ziarul la care scriitorul va colabora cel mai intens cu articole politice, notițe culturale, informative. El va părăsi conducerea ziarului la sfîrșitul lui august 1870, aceasta fiind preluată de vechiul redactor.

Legăturile cu Mihail Kogălniceanu, datînd încă din epoca studiilor sale la „Liceul" din Iași, își găsesc, așadar, o semnificativă încununare în această colaborare în presă, marcînd o comunitate de idei care merită să fie pusă în lumină. Este de asemenea semnificativ că la moartea marelui său înaintaș, V. A. Urechiă îi va rosti elogiul funebru și va întreține un adevărat cult al acestuia, contribuind direct la înălțarea a două monumente în cinstea lui: la Galați (17 octombrie 1893) și la Bacău (2 iunie 1896).

După cum se vede, evenimentele căderii lui Cuza și ale venirii lui Carol de Hohenzollern pe tronul țării nu afectează în nici un fel cariera sa politică, relativ modestă. V. A. Urechiă reprezintă un anumit tip de om politic de formație și de mentalitate liberală, care se va supune noii situații create și va servi dinastia străină, văzînd în ea numai un factor de consolidare a Unirii și de pretins echilibru în viața statului.

Incapabil de evoluție, el își va desfășura activitatea publică fără a mai găsi îndemnuri de reînnoire în democratismul real al ideilor sale, alunecînd nu o dată pe panta naționalismului. Acest fapt îi va altera întrucîtva imaginea asupra trecutului patriei, pe care voia să-l reconstituie în numeroasele sale scrieri istorice și să-l evoce în prozele

sale literare, concepute în paralel. Spre onoarea lui, trebuie spus că Urechiă nu s-a dezis nici o clipă de marea pleiadă a Unirii, nu numai de Mihail Kogălniceanu, dar nici de A. I. Cuza, C. Negri, D. Ralet, V. Alecsandri, ale căror nume și spirit se află nu o dată pomenite cu venerație în scrierile sale.

Dar această incapacitate de evoluție are la scriitorul nostru și o altă consecință, poate tot atît de gravă. Omul de știință, de mare hărnicie și de neprecupețit entuziasm, nu găsește posibilități de adaptare la criticismul și metodele de lucru riguroase pe care istoriografia noastră le afirma din ce în ce mai viguros. Deși majoritatea scrierilor sale istorice de mare amploare apar spre sfîrșitul vieții sale, într-o atmosferă intelectuală cu totul schimbată, ele ne par tributare ca spirit unei epoci mult anterioare. *Istoria românilor,* din care au apărut 14 tomuri, precum și *Istoria școalelor de la 1800—1864* oferă cititorului niște texte amestecînd nefericit relatarea istorică cu publicarea de documente comentate sau chiar, uneori, cu pagini memorialistice. O erudiție reală și prețioasă, dar haotică și lipsită de criterii selective, stă la temelia lor. O astfel de concepție nu putea să nu întîlnească opoziția oamenilor de știință formați la disciplina metodelor exacte sau a unor adversari nu totdeauna foarte diferiți ca spirit, precum Hasdeu sau, ceva mai tîrziu, Iorga, dar care, în scopuri polemice, profită din plin, pentru a-l discredita ca om de știință.

În 1868 apar *Observările polemice*, iar în 1873 *Beția de cuvinte* de Titu Maiorescu, în care Urechiă se află ironizat în mod crunt și pus alături de niște nulități, pe care, în majoritatea lor, posteritatea le-ar fi uitat cu totul dacă mentorul „Junimii" nu le-ar fi nemurit prin pamfletul său. Atacul acesta, declanșat brusc, e considerat de Urechiă deopotrivă neașteptat și plin de ingratitudine. Cei doi profesori, colegi la Universitate și la Academie, se aflaseră în cele mai bune relații. Urechiă, ca director de minister, îl ajutase pe Maiorescu hotărîtor în afacerea cabalei de la „Școala centrală de fete", după cum notează chiar Iacob Negruzzi în cartea sa *Amintiri din „Junimea"* (București, Ed. Minerva, 1970, p. 23), dar uită să amintească biografia „oficială" a mentorului junimist redactată de S. Mehedinți, apărută în numărul din februarie 1910 al *Convorbirilor literare*, sub pseudonimul Soveja, și întemeiată exclusiv pe informațiile oferite de Maiorescu însuși. Criticul fusese nașul fiicei lui Urechiă, Corina. Cei doi prieteni se tutuiau, caz rar în purtările în genere distante ale criticului de la *Convorbiri...* O anume prețuire reciprocă se poate vedea în prima parte a carierei lor — ajunseseră să semneze actele administrative unul în

locul altuia[1] — și Urechiă va publica un fragment dintr-o scrisoare din acea epocă, adresată lui de către Maiorescu, în care acesta din urmă aproba politica școlară a directorului de minister de atunci (1866) și-i transmitea, la însănătoșirea după o boală grea, următoarele rînduri de caldă prietenie: „Îmi pare bine că te-ai însănătoșit, atît pentru tine cît și pentru Ministerul Cultelor, care și-a pierdut capul în amîndouă sensurile de cînd te-ai dus tu..." (*Din tainele vieții* și *Amintiri contimporane*, în *Apărarea națională*, II, numărul din 23 februarie 1901, ciorna scrisorii lui Maiorescu din 1/13 ianuarie 1866 am identificat-o în *Epistolarium*, IV).

Într-un *Discurs asupra mișcării literare în țările române în anul 1867*, V. A. Urechiă salutase ca pe un eveniment al anului respectiv „nașterea [...] *Convorbirilor literare*, a lucrărilor relative la limbă și poezie de d. Maiorescu...", precum și activitatea generală a societății ieșene (în *Ateneul român*, an. I, nr. 12—14, 1867). Tot el este, probabil, singurul publicist din acea vreme care a comentat din nou favorabil studiul lui Maiorescu despre *Poezia română*, atît de scandalos pentru majoritatea criticilor, într-o *Alocuțiune la inaugurarea conferințelor Ateneului* pe anul 1868/1869.

Desigur că Urechiă socotește atacul lipsit de îndreptățire, afirmînd că numeroși junimiști i-au transmis în secret dezacordul lor cu procedarea lui Maiorescu. Cu acea generozitate specifică lui și cu aceeași lipsă de resentimente care-l făcuse să afirme despre B. P. Hasdeu, alt „executor" al lui, plin de toate furiile: „Pe *Soare* nu mă pot mînia cînd mă arde prea tare!" — Urechiă va recunoaște mai tîrziu fostului prieten, devenit cu timpul principalul și cel mai caracteristic adversar al său, seriozitate în toate acțiunile și merite de organizator în problemele învățămîntului. Și se abține de a mai comenta catastrofalul proiect al acestuia de reformă școlară, formulat în 1870 și propus în timpul scurtului ministeriat din 1874, deși ideile maioresciene în acest sens, conținute în germene în studiul *În contra direcției de astăzi în cultura română* (1868), le combătuse cu toată virulența la timpul respectiv, într-un articol publicat în ziarul *Adunarea națională* (an. I, nr. 16,

---

[1] Faptul își găsește, în bună măsură, confirmarea într-un text publicat de Mircea Popa în articolul *Titu Maiorescu — inedit* (în *Vatra*, serie nouă, anul I, nr. 1, din aprilie 1971, p. 11). Fiind silit să plece în străinătate, Maiorescu adresează probabil Consiliului Universității din Iași o scrisoare, datată „Iași, 23 octombrie 1863", în care propune ca suplinitor al său în funcția de rector pe V. A. Urechiă (Arhiva Universității din Iași, Dosar 1/1863—164, fila 11).

din 3 iulie 1869), ca un răspuns la ceea ce pe bună dreptate putea considera o negație *de plano* a politicii sale culturale.

Proiectul maiorescian de reformă a învățămîntului dezvolta cu o consecință logică ideile din articolul din *Convorbiri...*, reprezentînd dealtminteri unul din punctele esențiale ale politicii culturale junimiste. Aici este adevăratul teren al polemicii dintre cei doi : scriitorul nostru, notînd punctele comune — de pildă, lupta lor împotriva exagerărilor latiniste — nu omite, firește, să enumere și divergențele lor în alte privințe, ce se declaraseră chiar din vremea în care erau buni prieteni, și anume din epoca ieșeană, de dinainte de apariția *Convorbirilor literare,* cînd junimiștii se manifestaseră numai sub forma „prelecțiunilor populare" : criticismul exagerat al lui Maiorescu la adresa culturii române din acel moment (și care-l îngloba și pe Alecsandri) și afirmarea superiorității în toate domeniile a culturii germane — ceea ce nu putea decît lovi în orientarea cu totul opusă a colegului său de Universitate ceva mai vîrstnic.

Urechiă a comis atunci grava eroare de a-i răspunde *(Revista contimporană,* nr. 4 din 1 iun. 1873) lui Maiorescu, care-i descoperise cîteva inadvertențe de ordin istoric, ce puteau fi foarte ușor puse pe seama felului grăbit de a scrie al acestui prea prolific publicist. Urechiă nu vrea să-și recunoască erorile și se apără cu atîta inabilitate, încît îi dă prilejul lui Maiorescu să revină în *Al doilea studiu de patologie literară,* în care analizează *Răspunsurile „Revistei contimporane"* și unde adversarul său e încă o dată strivit de argumentarea implacabilă a criticului, pînă într-acolo încît, pentru întreaga posteritate, polemica dintre cei doi s-a iscat și s-a consumat pe acest unic teren, cu triumful categoric al lui Maiorescu.

Or, lucrurile nu stau așa. Între cei doi oameni de cultură era o deosebire de ordin fundamental, ei reprezentînd două linii divergente ale orientării culturii noastre din acea epocă. Nu alunecările de condei ale lui Urechiă contează aici, ci stilul lui de acțiune și vederile fundamentale. Pentru Maiorescu, care, în aproape cinci decenii de strălucită carieră în învățămîntul universitar, a considerat cuvenit să publice un singur manual al specialității sale, de una sută zece pagini, un om care scotea tomuri peste tomuri, își tipărea cele mai anodine conferințe, organiza tot felul de forme de cultură, făcea și desfăcea gazete, prezida societăți mai mult sau mai puțin savante, nu putea fi decît un hazliu produs al extravaganței celei mai blamabile. Gh. Panu, în amintirile sale de la „Junimea" arată că membrii cercului vedeau în Urechiă un fel de etalon al neseriozității și lipsei de măsură. Dar tot el, care,

în calitate de istoric, a urmărit cu altfel de ochi activitatea neobositului poligraf, nu uită să completeze :

„Bietul d. Urechiă era o natură foarte complexă ; desigur că nu era lipsit de talent şi desigur că a lăsat în urma sa lucruri foarte interesante şi foarte instructive, dar nu acele cărora el le dădea valoare, ci altora la care poate ca valoare nu le atribuia nici una.

Aşa, desigur, cea mai însemnată lucrare a sa e publicaţia, cu ocazia cursului ce făcea la Universitate, a documentelor foarte numeroase din veacul al XVIII-lea şi de la începutul veacului al XIX-lea. Din acele numeroase volume poţi vedea ca într-o oglindă istoria economică, financiară, socială, culturală etc. a românilor. Pînă la Urechiă, lipsea toată această parte, căci documentele publicate împrăştiate, precum şi acele din *Uricarul* lui Codrescu, nu erau suficiente" *(Amintiri de la „Junimea" din Iaşi,* II, Buc., Ed. Minerva, 1971, p. 43—44).

Realitatea e că nu grafomania şi exhibiţionismul publicistic ne explică felul manifestărilor sale publice. Urechiă era, în sensul cel mai propriu al expresiei, „un om de faptă", cum i-ar fi spus Iorga, care însă, din motive de inimiciţie personală, avea, dimpotrivă, să se facă, pentru circumstanţă, partizanul rigorii excesive şi să condamne, în termeni mult mai duri decît junimiştii înşişi, orientarea opusă a bătrînului său rival de studii istorice. Din marile încercări şi începuturi ale lui Urechiă au rămas doar unele lucruri, dar nu atît de puţin cît au vrut să vadă adversarii săi.

Al doilea punct al divergenţei dintre el şi junimişti, şi care în bună măsură se leagă de primul, priveşte concepţiile lor opuse în problema politicii culturii. Combătînd aşa-zisele forme fără fond, Maiorescu cerea desfiinţarea unor cadre de cultură, absolut necesare vieţii contemporane, sub cuvînt că sînt simple „producţiuni moarte, pretenţii fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr" *(In contra direcţiei de azi în cultura română,* 1868).

Acţiunea critică a lui Maiorescu urmăreşte cu o violenţă şi o înverşunare care au produs uimire în epocă, inclusiv între mai toţi junimiştii, procesul formativ al culturii româneşti din ultima jumătate de veac, în stilul unui rechizitoriu fără menajamente, dar şi cu o orbire de necrezut faţă de unele rezultate destul de bune pe care politica culturală de pînă atunci le adusese. Maiorescu consideră false temelia şi principiile pe care s-a ridicat edificiul culturii române, fără a observa părţile bune, sau lăsînd a înţelege că ele constituie nişte nesemnificative excepţii, deşi mai logic ar fi fost să plece de la realizările existente şi a încerca să corecteze mijloacele de a le produce — cum dealtfel, practic vorbind, a şi făcut în activitatea lui ulterioară. Cu un radicalism

excesiv, dar și perfect contradictoriu, dacă-l raportăm la doctrina conservatoare a junimiștilor, Maiorescu crede că poate vorbi de cultura română ca de o aberație introdusă cu prea multă violență și în mod artificial, fără a se gîndi că tocmai criticismul junimist poate fi considerat o intruziune, nu zicem aberantă, dar neprevăzută în cursul devenit foarte natural al civilizației românești din veacul trecut.

Noțiunea de „natural", pe care criticul junimist o introduce în discuție, se întoarce împotriva lui, și acesta constituie paradoxul acțiunii sale, nelămurit pînă acum de vreo explicație : e, de fapt, situația tuturor doctrinarilor conservatori, care nu pot invoca ideea de „proces firesc" într-o societate care are deja un trecut revoluționar. Urechiă și toți partizanii revoluției mergeau pe o linie tradițională și verificată ; rămînea ca ea să fie desăvîrșită, nu suprimată în virtutea unor ipoteze inverificabile : era tradiția revoluționară a introducerii formelor de cultură modernă, căci în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după ce atîtea încercări probaseră că salvarea nu putea veni decît de la soluțiile extreme, în țările românești *revoluția constituia tradiția.*

Cît despre realitatea „formelor fără fond", este o mare naivitate să ne închipuim că oamenii acelei vremi nu o sesizau, că adică nu observau neajunsurile unei Universități imperfecte, ale unui Teatru Național care nu reprezenta chiar cea mai înaltă formă de artă, sau ale unei Academii care abia începea să înjghebeze o activitate științifică. Dar ceea ce trebuia făcut în primul rînd era *începutul.* Nu criticismul stă la temelia unei culturi, ci îndrăzneala creatoare, plină de toate riscurile, inclusiv de acela de a cădea în ridicol. Și aceasta nu era o fantezie a unor „nepregătiți", cum îi numește Maiorescu pe cei care au statutat aceste forme și care nu voiau numai să dea „României libere o parte din lustrul societăților străine" *(În contra direcției de astăzi în cultura română)*, ci o necesitate organică, gravă, existențială. Răspunzînd parcă lui Maiorescu, un om al acestui stil de acțiune și care nu era deloc lipsit de spirit critic, Ion Ghica, a rostit o frază memorabilă, care validează un întreg proces cultural, o întreagă politică, o dezvoltare indiscutabil progresistă a societății românești din vremea sa : „Nevoia ne-a silit să îndrăznim" *(Introducțiune* la *Scrisori către V. Alecsandri).*

Desigur că multele critici pe care Maiorescu le formulează împotriva statului liberal în forma suprastructurii sale culturale nu sînt lipsite de îndreptățire, dar dacă noi ar fi să ni le însușim, nu am face-o pentru a nega necesitatea sau a afirma caracterul prematur al acestor forme, ci pentru a le arăta insuficiența. Nu prin desființarea Ateneelor, școlilor de belle-arte, Academiei, Conservatorului de muzică (în mod semnificativ toate aceste instituții enumerate de mentorul

„Junimii" se leagă pentru începuturile lor de numele lui Urechiă) se putea realiza „regenerarea spiritului public", cum socotea în continuare Maiorescu, ci prin încercarea de a le da adevărata viață, dacă — ceea ce, de fapt, nu e exact — ele nu o aveau în acel moment istoric, ci se prezentau pentru ochii criticului ca niște „pretenții iluzorii", ca o „caricatură a civilizațiunii", ca niște „falsificări".

Problema politicii culturii e adevărata temă a polemicii implicite dintre Maiorescu și Urechiă, nu cele cîteva erori pe care criticul le-a speculat în acele două articole de care posteritatea e așa de dispusă să se înveselească. Urechiă se întreabă în răspunsul său (*Noua direcțiune din Iași*, în *Revista contimporană*, nr. 6, din 1 aug. 1873, p. 542—553 și nr. 7 din 1 sept. 1873, p. 602—610): cum ar putea exista școli primare fără licee și licee fără universități! „Cum poate ignora d. T.-L. Maiorescu că puterea învățămîntului popular în Prusia și Germania este productul forței învățămîntului superior? Istoria culturii germane răstoarnă teoriile discipolului Universității din Berlin, actualul deputat în Camera română; acea istorie spune cui vrea s-o consulte: că *Universitatea făcu școala primară.* Instrucțiunea primară nu este solidă într-o țară decît cînd nu-i lipsește un bun și numeros personal didactic. Iară un bun și numeros personal didactic nu poate avea instrucțiunea primară în o țară decît cu condițiunea de nu a priorității, cel puțin a sincronisticii existențe a unui învățămînt secundar foarte ales, care și acesta nu poate exista decît cu condițiunea *sine qua non* a priorității sau a sincronisticii existențe a unui învățămînt superior și a instituțiunilor sale. [...] Dacă erau pe la 1820 bărbați ca d. T. M., eram amenințați să nu fim azi nici ceea ce suntem; eram amenințați să fim ajunși a ne lăuda doară cu mii de școli de paraclisieri și fără nici o umbră din acea cultură care singură e mai bună școală pentru popor decît pa, vo, ga, di, zo, ni, ke..."

Istoria i-a dat dreptate, indiscutabil, lui Urechiă, ceea ce se știe, dar nimeni nu se mai obosește să amintească. Să nu uităm că Maiorescu și-a pus mai apoi în surdină vehemența lui inițială împotriva așa-ziselor „forme fără fond": niciunde el nu va mai repeta acuzații de felul celor de mai sus și nici nu va mai folosi un astfel de ton. Dealtfel, că realitatea a infirmat pesimismul lui prea negru, se vede din aceea că el însuși și-a integrat activitatea în aceste „stafii fără trup": a strălucit în Academia care i se păruse o farsă și a fost un mare profesor la Universitatea pe care ar fi voit, în principiu, s-o desființeze. Victoria a aparținut deci unor oameni care în politica culturii au văzut altfel decît Maiorescu și au îndrăznit să năzuiască.

În răspunsul său din *Revista contimporană,* Urechiă încearcă, așadar, să-și atragă adversarul pe acest teren, care e acela al adevăratei lor dispute. Criticul junimist nu face însă imprudența de a părăsi perimetrul erorilor preopinentului său, adică existența lui Voltaire ca filozof al istoriei în secolul al XVII-lea, citarea lui Leibniz printre istorici, sau a lui Cimabue printre arhitecți, sau invocarea lui Ammianus Marcelinus ca posibil izvor istoric pentru studierea vieții hunilor din timpul lui Atila. Maiorescu îl aduce mereu pe Urechiă la „chestie", dar dacă el a cîștigat disputa pe acest teren foarte restrîns, a pierdut-o, indiscutabil, pe planul mai mare al politicii culturii. E. Lovinescu, în marea sa monografie *T. Maiorescu* (1940), are onestitatea să arate, măcar în treacăt, acest lucru — și nu putea să facă altfel, ca unul care a scris o întreagă istorie ca să dovedească valabilitatea principiului contrariu, susținut de adversarii „Junimii" și în primul rînd de Urechiă, după care forma poate precede și stimula formarea fondului.[1]

Disputa dintre Maiorescu și Urechiă are însă la timpul ei și niște prelungiri de alt ordin, părăsind registrul, ca să-i zicem așa, „nobil" al principiilor și ideilor de politică a culturii și coborîndu-se la nivelul răzbunării personale — și în acest caz inițiativa fiind de partea criticului junimist. În 1875, într-un discurs ținut la Camera Deputaților, Maiorescu, ministru fiind, atacă pe cei doi profesori de istorie națională de la universitățile din Iași și din București pentru lipsă de activitate științifică, cerînd indirect desființarea catedrelor lor. Urechiă publică în *Românul* (an. XIX, din 12 martie 1875) o scrisoare deschisă, arătînd că stadiul cunoștințelor istorice din momentul acela nu îngăduia elaborarea unei sinteze „definitive" ci cel mult publicarea de documente, pentru care Maiorescu însuși trimisese cu burse „în străinătate vreo 6 ori 7 juni, care vor deveni exploratori ai arhivelor în interesul ilustrării istoriei naționale". Istoricul mai adaugă că Maiorescu lăudase „meritele d-lor G. D. Teodorescu și Gr. Tocilescu, cari singuri de cîțiva ani i-au atras atenția prin lucrările lor..." și care erau de fapt elevii lui V. A. Urechiă, validînd în felul acesta înseși meritele profesorului, nu fără a omite observația ironică și perfect îndreptățită că „d-lui însuși, după vreo patrusprezece ani de predare a filozofiei, și avînd la îndemînă ca conducătoare operele atîtor filozofi celebri, totuși n-a publicat încă cursul său".

[1] Asupra aspectelor mai profunde ale polemicii dintre cei doi, a atras atenția și Z. Ornea în studiul său *Junimismul* (1966 ; în ediția a II-a, 1975, p. 587).

Ulterior însă, între Urechiă și Maiorescu se va produce o oarecare împăcare și, spre oroarea unor junimiști ca Iacob Negruzzi, care vedeau în istoricul bucureștean un ireductibil adversar al grupării, el apare adeseori la ședințele „Junimii" mutată în capitală, ajungînd să colaboreze destul de susținut la *Convorbiri literare*, cu felurite pagini de literatură sau cu studii istorice, în mai multe numere din anii 1885, 1886, 1888, 1889, 1891, 1892. Într-unul dintre aceste studii *(Un episod din istoria culturii române*, în *Convorbiri literare*, an. XXV, nr. 7, p. 449—477), Urechiă se ocupă pe larg de activitatea lui Ioan Maiorescu, în cadrul învățămîntului din Țara Românească, făcînd o cît se poate de transparentă paralelă între el și mentorul „Junimii", cu recunoașteri dintre cele mai favorabile la adresa acestuia din urmă.

De asemenea, în calitate de membru al Academiei, Urechiă s-a aflat de mai multe ori alături de Maiorescu. În 1881, în cadrul dezbaterilor (care țineau de mai bine de un deceniu) în importanta problemă a ortografiei, el sprijină pe criticul junimist și proiectul acestuia de reformă, bazat pe „un fonetism temperat de necesități etimologice", cerînd simplificarea ortografiei în curs, pentru a nu se ajunge la absurda și complicata ortografie franceză, care cere elevilor 6—7 ani de studii pentru a fi însușită. Tot împreună cu Maiorescu combătuse din răsputeri dicționarul academic al lui Laurian și Massim.

Cu toate aceste apropieri, ce nu trebuiesc trecute cu vederea, pozițiile celor doi oameni de cultură, cînd adversari, cînd prieteni, rămîn ireductibile în chestiunea generală a învățămîntului și culturii, sau înregistrează doar treptate și obligate cedări din partea lui Maiorescu. Deși evoluția societății românești îi dăduse din plin dreptate, Urechiă nu mai reia discuția. Abia ici și colo, rememorînd, în paginile sale autobiografice de la sfîrșitul vieții, existența numeroaselor forme de cultură pe care le întemeiase și care începuseră a-și serba decenii de activitate, de o utilitate recunoscută de toată lumea, și cu participarea mereu mai importantă a junimiștilor, el se oprește numai remarcînd în treacăt : Ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi triumfat „Noua direcțiune", cu ideile ei de a desființa toate aceste instituții ?

Urechiă a rămas pînă la sfîrșitul vieții sale același entuziast și agitat participant la toate formele de manifestare ale vieții publice. Este deputat de Ismail în iunie 1878, iar în iulie 1879 prezidează Congresul etnografic de la Paris. În anul următor, vizitează Dobrogea și culege numeroase date pe care și le va concentra într-un memoriu pe baza căruia Mihail Kogălniceanu redactează „Legea organică a Dobrogei". La 12 decembrie 1879 este ales deputat de Suceava, mereu pe listele literare, către care îl îndrumau ideile sale politice, dar și

vechea şi nedezminţita prietenie cu M. Kogălniceanu şi C. A. Rosetti.

Onoarea — afirmă el, nedorită — de a deveni ministru plin, la Departamentul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, îi revine tîrziu, în 1881, şi se datorează tot prietenului său C. A. Rosetti. De fapt, problema e mai complexă şi, în mod ciudat, încă o dată în acest caz, destinul lui Urechiă se leagă de numele fostului său prieten Titu Maiorescu. Acesta, aflat în opoziţie, pronunţă în Camera Deputaţilor, la 31 martie 1881, o interpelare cerînd luarea de măsuri energice împotriva socialiştilor din Iaşi, în care vedea un factor de agitaţie periculoasă în cadrul Universităţii *(Contra încurajării turburărilor)*. Se împlineau zece ani de la proclamarea Comunei din Paris şi acţiunea socialiştilor a avut un mare ecou. Ministrul de resort, Vasile Conta, era un simpatizant notoriu al socialiştilor, şi Maiorescu exprima temeri serioase la adresa sincerităţii acestuia. Să fi fost o simplă acţiune de represalii împotriva fostului junimist ? Fapt este că atacul fusese bine chibzuit şi Conta e obligat să demisioneze, Urechiă înlocuindu-l pentru împrejurare. El deschide o acţiune juridică împotriva fraţilor Nădejde, care sînt îndepărtaţi din învăţămînt.

E un act profund blamabil, care defineşte poate momentul cel mai nefericit al carierei politice a lui Urechiă. Ar fi de observat că se repetă în acest caz, cu roluri inversate, o situaţie care determinase, cu aproape două decenii înainte, destituirea lui Hasdeu de la catedra sa de la Universitatea din Iaşi. Instigatorul acţiunii fusese Urechiă, dar executorii, trei profesori ieşeni, în frunte cu Maiorescu. De data aceasta, Urechiă îşi asuma în faţa posterităţii răspunderea unei acţiuni la sorgintea căreia se afla Maiorescu.

Urechiă nu se va menţine mult timp ca titular al departamentului pe care, de fapt, îl condusese şi înainte, pentru partea sa „şcolară". „Debarcat" curînd după revenirea la putere a lui I. C. Brătianu, el trece, în modul cel mai firesc, în dizidenţa pe care o întreţinea C. A. Rosetti. Tot cu acesta se întîlnise în cadrul serbărilor prilejuite de proclamarea regatului. Cei doi democraţi abdicaseră, aşadar, de la vechile lor idei, dar nu au a-şi reproşa nici măcar umbra unei inconsecvenţe. Doar eternul pus pe glume Rosetti reproşează ministrului cultelor că, deşi prin funcţie era mai aproape de Dumnezeu, nu s-a îngrijit să fie vreme frumoasă în ziua încoronării de la mitropolie, ci dimpotrivă a lăsat să cadă o ploaie torenţială, care a compromis tot cursul ceremoniei.

Fără să fie un om politic propriu-zis, dar obţinînd toate onorurile posibile în regimul liberal, deopotrivă în timpul „viziratului" lui I. C. Brătianu şi al guvernelor ce i-au succedat, figura lui Urechiă se

află definită ca aceea a unui om al regimului, care se depărta din ce în ce mai mult de momentul luminos al Unirii și de democratismul politicii lui Cuza. Ca orientare, el este un liberal de nuanță rosettistă, motiv pentru care M. Eminescu, deși în vremea începuturilor sale publicistice îi lăudase cu exagerare încercările dramatice[1], îl va detesta cu înverșunare, făcînd din el eroul unora dintre cele mai violente și nedrepte pagini satirice ale sale. (În ciornele pregătitoare ale *Scrisorii III* numele istoricului e pus alături de acelea ale lui Pantazi Ghica și C. A. Rosetti, iar din alte manuscrise, poetul se vede a fi avut intenția să scrie o adevărată *Urechiadă.)*

Poate că atitudinea lui Eminescu să fie la sorgintea unei similare antipatii întreținute de G. Călinescu *(Omul cu șapte nume,* în *Contemporanul,* nr. 14, din 20 aprilie 1964), care vedea în Urechiă un tipic parvenit în cultură prin mijlocirea politicii. În realitate, situația e exact inversă. „Onorurile" politice i-au venit, ca și lui Maiorescu, datorită situației sale dobîndite în cultură. A fost deputat, ministru, senator, membru marcant al Academiei, al „Societății Ateneului", în sfîrșit, al „Ligii culturale" (1891), asupra căreia se concentrează, în ultimii ani de viață, cu o pasiune și o intuire a perspectivelor viitorului pe care, junimiștii, de pildă, nici nu le visau, cei mai mulți dintre aceștia legîndu-și vagile speranțe de unire într-o iluzorie confederație mittel-europeană, sub coroana atît de clătinată și de odioasă a Habsburgilor.

Trebuie totuși spus că, în decursul unei lungi și fructuoase cariere publice, V. A. Urechiă s-a folosit de multe ori de situația sa pentru a cîștiga unele titluri de recunoștință din partea contemporanilor și, ulterior, a posterității. Astfel, deși nu-l cunoștea pe foarte tînărul Al. Macedonski decît ca pe un prea agitat publicist care îl atacase într-o gazetă, îl numește, puțin mai tîrziu, ministru fiind, în funcția de „comisar extraordinar al Ministerului de Instrucție pentru inspectarea monumentelor istorice", ceea ce acesta va recunoaște deschis în necrologul dedicat binefăcătorului său, care-i mai obținuse și medalia „Bene Merenti", distincție de oarecare prestigiu de vreme ce dintre scriitori nu o poseda decît V. Alecsandri. „A voit să-mi învingă soarta, scrie Macedonski. S-a luat la luptă cu ea, piept la piept, și a voit să mă facă secretarul general al Ministerului Instrucției Publice. Nu e vina

---

[1] „În fine — enumeră prea generos poetul — piesele cele sporadice ale d-lui Urechiă, a căror păcat mare e acela că nu sunt multe" *(Repertoriul nostru teatral,* în *Familia,* an. V, nr. 3, 18/30 ianuarie 1870, p. 25—28. Cf. *Mihai Eminescu despre cultură,* ediție îngrijită de D. I. Irimia, Iași, 1970, p. 143).

lui dacă n-am voit să fiu ce voia el. Eram poet, birocrația o uram" (*V. A. Urechiă*, în *Forța morală*, an. I, nr. 6, din 2 decembrie 1901).

Tot Urechiă l-a numit pe Caragiale în funcția de revizor școlar în 1881, iar în 1885 s-a aflat în comisia teatrală care a premiat piesa aceluiași, *D'ale carnavalului*, în ciuda insuccesului de la premiera pe scena Teatrului Național din București. De asemenea, ca publicist, a relevat talentul tînărului Nicolae Grigorescu (*Un cap d'operă*, în *Informațiunile bucureștene*, nr. 87, din 21 martie 1870), ajutîndu-l să se facă cunoscut și luîndu-i apărarea, în același ziar, împotriva unei cronici defavorabile a lui Iacob Negruzzi, care găsise că tablourile lui Teodor Aman și N. Grigorescu nu sînt „terminate" (nr. 148, din 3 septembrie 1870). Tot el îi va mijloci acestuia din urmă obținerea unei burse de studii în străinătate, după cum va fi un sprijinitor și admirator constant al lui Ion Andreescu.

Dealtminteri, în același număr de ziar, făcînd o dare de seamă a *Convorbirilor literare*, are ocazia să remarce „o prea frumoasă poezie de d. Eminescu, sub titlul: *Epigonii*. Nu a publicat, în adevăr, foaia ieșană și nici o alta așa ceva de multe ori! Dacă ne-ar fi permis, am reproduce-o cu plăcere." E deci prima recunoaștere a talentului marelui poet, în noua lui ipostază de colaborator al *Convorbirilor*, revistă față de care Urechiă nu putea avea mare simpatie deoarece adăpostise deja atacul lui Maiorescu din *Observări polemice*. Și această recunoaștere, chiar redusă la proporțiile unei note, o precede pe cea a lui Maiorescu cu vreo doi ani.

Ultimii ani de viață reprezintă pentru V. A. Urechiă o perioadă de febrilă, chiar sporită, activitate. Redactează *Istoria românilor*, I—XIII (1891—1901) și *Istoria școalelor de la 1800—1864* (1892—1901). Amîndouă aceste lucrări reprezintă — indiferent cum le socotesc istoricii de azi — o culminație a activității scriitorului și operele sale cele mai reprezentative ca om de știință. Autorul lor, deși nu excelează în rigoare și exactitate, nu a urmat calea care s-ar fi potrivit în aparență mai bine temperamentului său entuziast și necontrolat, adică aceea a ipotezelor foarte îndrăznețe și a viziunilor de mare anvergură. Dimpotrivă, partizan al pozitivismului în istorie, el excelează în reconstituirea documentată a unor evenimente desfășurate pe un perimetru restrîns. Epoca studiată în masivele tomuri ale *Istoriei* sale nu cuprinde nici măcar o jumătate de veac (de la pacea de la Kuciuk-Kainargi pînă la 1824). Urechiă se ocupă de o perioadă destul de ignorată de istoriografia de atunci și în genere disprețuită de toți istoricii moderni. Fără a-i reabilita complet pe fanarioți, autorul *Istoriei românilor* vede în epoca lor perioada fără de care nimic din istoria

ulterioară şi mai ales a renaşterii României moderne nu se poate explica. El e un indiscutabil precursor al lui Iorga şi al istoriografiei care a ştiut să depăşească viziunea naivă şi romantică a unei „bezne“ desăvîrşite care ar fi domnit în acel veac.

E drept că Urechiă nu stabileşte exact ponderea elementelor pozitive şi negative. El caută uneori sau se hazardează în ipoteze contrazise de însăşi marea masă de documente inedite ce-i întovărăşeşte lucrarea, sau încearcă a descoperi, cu tot dinadinsul, în anumite acte politice sau administrative ale domnitorilor de atunci prefigurări ale reformelor pe care abia veacul său va şti să le inițieze şi să le pună în aplicare. (Cea mai flagrantă eroare de acest fel este exaltarea peste măsură a lui Nicolae Mavrogheni, în cazul căruia istoricul s-a lăsat înşelat de aparențe, ajungînd să vadă în el tocmai contrariul a ceea ce a fost în realitate.) Paginile acestea îşi păstrează însă valoarea lor, şi nu întîmplător au fost mereu valorificate chiar şi de istoricii cei mai riguroşi.

Pînă în ultima clipă a vieții, omul de mare energie care a fost V. A. Urechiă a ştiut să împletească cercetarea ştiințifică şi acțiunea. El acordă o importanță din ce în ce mai mare problemei Ardealului, cu o justă înțelegere a perspectivelor viitorului, ce, încă o dată, îi face onoare. Membru fondator al „Ligii culturale“, el este, începînd din 1893, preşedintele acestei societăți care urmărea solidaritatea cu populația românească din Imperiul Habsburgic, şi, în această calitate, va da un nou conținut unei lupte duse pe multiple planuri. Sub conducerea lui, „Liga“ ajunge să numere, în 1894, 200 000 de mii de membri. Numele lui V. A. Urechiă e cunoscut şi apreciat peste Carpați ca al unui campion al luptei naționale.[1] Revista *Familia* din Oradea îl numără încă de mult printre colaboratorii ei, iar istoricul va recunoaşte (într-un interesant paralelism cu acțiunea lui Maiorescu) marile merite ale revistei lui Iosif Vulcan în lupta antilatinistă pentru păstrarea şi salvarea limbii unitare şi populare a românilor. În 1892, cu ocazia alegerii lui Vulcan ca membru al Academiei Române, V. A. Urechiă pronunță „răspunsul“ la discursul de recepție al acestuia şi are prilejul de a aminti propria sa campanie împotriva exagerărilor latiniste, împletită cu aceea pentru realizarea unității naționale (*Răspunsul domnului V. A. Urechiă la Discursul de recepție al domnului Iosif Vulcan* [care

[1] E semnificativ că în cursul primului război mondial, unul din primele acte de vandalism ale armatelor care aveau să ocupe vremelnic teritoriul țării a fost distrugerea bustului lui V. A. Urechiă, ridicat la Azuga de un grup de admiratori locali.

vorbise despre D. Ţichindeal, 29 martie 1892], în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, tomul XIV; Memoriile Secţiei literare, p. 366—382).

În 1895 reprezintă România la cea de a VI-a conferinţă a Uniunii interparlamentare ţinută la Bruxelles. În 1899 e din nou la Roma, participînd la o „festivitate română", pentru ca la 1900 să ia parte la congresul de istorie comparată de la Paris. Moare subit, în ziua de 22 noiembrie/5 decembrie 1901, puţin timp după ce dăduse lui Badea Cîrţan un lot de cărţi româneşti pentru a fi trecute clandestin în Transilvania. Poate că recunoaşterea cea mai lucidă şi generoasă a meritelor sale a rostit-o Hasdeu, adversarul său din mai multe rînduri, într-un discurs la Academie, din care reproducem nu cea mai înflăcărată parte: „Cele mai multe instituţiuni culturale de la noi se datorează direct sau indirect lui Urechiă. Între altele, cea mai de frunte este Academia Română. Aşa cum se întemeiase din capul locului, Academia noastră este Urechiă întreg: reprezintarea tuturor provinciilor române înainte şi mai pe sus de toate; culminarea ştiinţifică sau specialistă pe a doua linie. A fost inspiraţiunea cea mai fericită. Graţie lui Urechiă, românii n-au căzut în pacostea zîzaniei academice aşa-zicînd confesionale [...].

La orice capăt al Europei, fie congres, fie o solemnitate internaţională, pretutindenea unde putea să răsune faima numelui român, Urechiă trebuia să înfrunte pe răuvoitorii noştri, trebuia să acaţere tricolorul nostru, trebuia să se bage printre somităţi streine pentru a cîştiga tovarăşi cauzei naţionale. Pe la noi mulţi zîmbeau privind pe Urechiă la Capitoliu, însoţit de un cioban ardelean; mulţi zîmbeau cetind interminabila polemică daco-romanică a lui Urechiă în ziare franceze, italiene şi spaniole. [...]

Pornirea firească a lui Urechiă nu era spre cugetare, ci spre acţiune: acţiune, iarăşi acţiune, neîntreruptă acţiune, o forţă gigantică de acţiune pe aceeaşi întinsă sferă a naţionalităţii române în toate raporturile ei. El a scris şi a tipărit prodigios de mult; dar om de ştiinţă n-a fost în înţelesul riguros al cuvîntului; prea puţin artist în literatură, prea îl dezgusta activitatea, prea îl obosea recea şi înceata metodă. Ca agitator însă, pentru binele şi mărirea neamului românesc, Urechiă a fost sublim, nimenea nu va putea să-l întunece în istoria naţională, în care el va rămîne ca un arhanghel al entuziasmului în memoria tuturor românilor" (*Analele Academiei Române*, seria II-a, tom. XXIV, 1901—1902; Partea administrativă şi dezbaterile, p. 62—65).

Cu toată această deschisă recunoaştere a meritelor lui Urechiă, trebuie spus că posteritatea s-a arătat mai curînd ingrată cu amintirea sa. Reputaţia de om de ştiinţă, zdruncinată de atacurile unui Iorga,

I. Bogdan sau Demostene Russo, s-a prăbuşit cu totul în epoca imediat următoare, iar cea de scriitor, care era încă mai redusă, s-a văzut anulată aproape integral.[1] Animatorul, omul de acţiune, cel care s-a bucurat de stima unor Vasile Alecsandri şi M. Kogălniceanu, cel care a fost admiratorul şi sprijinitorul lui Odobescu, N. Grigorescu, I. Andreescu, I. L. Caragiale, Al. Macedonski a fost şi el uitat.[2] În cea mai prodigioasă şi cuprinzătoare istorie a literaturii române, adică în cea a lui Călinescu, apărută în anul 1941, figura lui Urechiă (despre care nu se pomeneşte nimic ca literat) e nemurită doar sub forma reproducerii unei simple caricaturi.

Arareori s-a pomenit de el în lumea literară altfel decît ca un adversar al lui Maiorescu, învins de acesta fără glorie. Volumele sale de proze, *Legendele române*, au fost reeditate postum o singură dată (incluzîndu-se şi materia cărţii *Cum era odineoară*, 1901) în forma lor

---

[1] Dacă lăsăm de o parte lunga serie de menţionări defavorabile la adresa sa, îndeosebi din partea criticilor şi istoricilor literari, să nu uităm că uneori chiar şi unii dintre cei care i-au fost binevoitori i-au sporit, fără să vrea, celebritatea într-un sector mai curînd comic. Aşa, de pildă, fostul coleg de liceu, devenit mare naturalist Grigore Cobălcescu, în cadrul cercetărilor sale, a descoperit mai multe specii de scoici fosile încă neclasificate şi le-a botezat cu numele unor prieteni sau bărbaţi de stat din vremea aceea (după un procedeu dealtminteri curent în lumea acestei ştiinţe): Psilodon Porumbari, Psilodon Bratiani, Unio Kitzui, Unio Sturdzae, Unio Orescui, Unio Rosetti etc. Hasdeu nu a scăpat ocazia de a ridiculiza aceste nume macaronice, într-o şedinţă a Academiei Române, în care doctorul Brândză propusese premierea lucrărilor lui Cobălcescu, şi s-a amuzat nespus de psilodonul care imortaliza numele lui Urechiă: „...o scoică triunghiulară, cu mult mai lungă decît lată, diametru transversal mai mic decît lăţimea; equivalvă, inequilaterală (Specia numărul 1: Psilodon Urechi)" (cf. Barbu Lăzăreanu: *Un raport sintetic*, în: *B. P. Hasdeu — Umorul, farsele şi poezia lui*, Buc., [1927], p. 118—119).

În sfîrşit, alţii au găsit cuvenit a imortaliza numele lui V. A. Urechiă la... antipozi. Străbătînd Patagonia şi ajungînd în Ţara de foc, exploratorul român Iuliu Popper a dat numele de Rio Urechiă unui rîu din această parte a lumii, desigur în semn de amiciţie şi gratitudine pentru ministrul care-i încurajase expediţia.

[2] Numai semnalarea adevăratului cerc de prieteni şi admiratori ai lui Urechiă (dintre care un Macedonski nu a ezitat să-l numească „un colos") scoate în evidenţă marile exagerări ale lui G. Călinescu din pamfletul *Omul cu şapte nume*, în care, simplificînd, criticul crede că Urechiă şi-a căutat originalitatea, neputînd altfel, prin afirmarea cu tot dinadinsul a unei adversităţi faţă de Eminescu şi Maiorescu: „Obscurul Erostrat dădu foc templului Dianei din Efes; spre a deveni ilustru, V. Alexandrescu-Urechiă se dădu de partea detractorilor lui Eminescu şi ai lui Maiorescu".

integrală, in 1904, cînd amintirea luptătorului și omului politic era încă vie; apoi, în forme restrînse, în 1911, 1919 și 1935, fără a mai trezi nici un ecou în critică. Numai în 1971, la șaptezeci de ani de la moartea scriitorului, Șerban Cioculescu va publica în *România literară* (an. IV, nr. 48, din 25 noiembrie) un articol foarte însuflețit despre *V. A. Urechiă,* conținînd felurite recunoașteri ale meritelor acestuia și îndemnînd la o mai dreaptă considerare a „umoristului savuros", o „omului de întinsă cultură", a „aprinsului patriot", dar mai ales a celui care a fost „un remarcabil memorialist, cu o reală putere de evocare a trecutului". Și totuși, în calitate de coordonator al celui de al III-lea volum al tratatului de *Istorie a literaturii române* (1973) elaborat de Academie, domnia-sa nu a crezut cuvenit să acorde și literatului Urechiă un capitol măcar în cele mai bine de o mie de pagini ale tomului, în care unor figuri mult mai modeste li se dă o exagerată atenție, iar „culturalilor" cu osebire.[1]

În sfîrșit, autorul acestor rînduri a căutat să atragă atenția, în mai multe împrejurări, asupra nedreptății care apasă amintirea lui V. A. Urechiă *(Semne și repere,* 1971, p. 320), dar mai ales într-un articol de evocare a personalității lui literare *(Un memorialist uitat,* în *Convorbiri literare,* nr. 8, 30 aprilie 1972, ulterior în volumul *La sfîrșitul lecturii,* 1973, p. 45—50).

De mai multă considerație s-a bucurat Urechiă în calitatea lui incidentală de teoretician literar. În acest sens a constituit obiectul mai multor referințe, dar îndeosebi al unui studiu amănunțit datorat lui Al. Dima, *Preocupări de teorie literară la V. A. Urechiă* (în *Studii și cercetări științifice — Filologie,* Academia R.P.R.-Filiala Iași, VIII, 1957, fasc. 1, p. 187—197), în care autorul nu omite să amintească: „Răsunătoarea ieșire a lui T. Maiorescu, în așa-numitul studiu de «patologie literară» *Beția de cuvinte* [...] și-a îndreptat săgețile și împotriva lui V. A. Urechiă, acuzat de grave erori de cunoștințe în domeniul istoriei universale și literare, al istoriei artei și filozofiei, dar și de naționalism șovin. Ca și în cazul școalei lui Barnuțiu, execuția a fost sumară și unilaterală, referindu-se strict la cîteva texte și trecînd

---

[1] Scriitorul nostru este pomenit la capitolul *Adversarii „Junimii",* redactat de Tudor Vianu, în care se amintește fugitiv de „plăcut povestitele *Legende române* (1891)" (p. 152). Celelalte mențiuni sînt cu totul defavorabile; la *Indicele de nume proprii,* numele lui e confundat cu al fiului său Alceu (p. 321, 358, 649, 988), căruia i se zice și Alecu (p. 1006). La pagina 522, e confundat cu un publicist V. Alecsandrescu și i se atribuie fantezist conducerea unei publicații, *Biblioteca familiei.*

cu vederea peste meritele neîndoioase ale publicistului în domeniul învățămîntului și al difuzării în mase a culturii" (p. 187).

★

Desigur că opera de literat a lui V. A. Urechiă, înșiruită pe mai bine de patru decenii și cuprinzînd aproape toate genurile cu putință (poezii, teatru, nuvele, roman), parțial cuprinsă într-o serie de *Opere* care s-au vrut *complete*, nu mai poate reține pe cititorul exigent de azi, ci doar pe cercetătorul literar interesat să urmărească sorgintea unui gen, evoluția lui, aspectele uneori chiar nefericite, dar totuși caracteristice. Nuvela istorică de tinerețe *Logofătul Baptiste Veleli* (1855) este un astfel de jalon în evoluția genului și primește, ca atare, unele aprecieri pozitive de la toți cei care s-au ocupat de această problemă (Teodor Vârgolici, *Începuturile romanului românesc*, 1965, p. 54). Comedia *Alecsandri la Mircești* culege și ea unele laude de la Al. Ciorănescu (*Teatrul românesc în versuri,* 1943, p. 187—188). Romanul neterminat *Coliba Măriucăi,* o pledoarie în favoarea dezrobirii țiganilor, poate reține atenția cititorului pentru descrierea vieții de țară și a situației clăcașilor dinainte de Unire (Șt. Cazimir, *Misterul d-nei L.,* în *Viața românească,* noiembrie 1961, p. 170). În sfîrșit, unele luări de poziție teoretice despre literatură fac din el un nume de menționat în istoria teoriei literare de la noi din țară. E cazul conferinței *De clasicism, romantism și realism,* ținută și publicată în 1865, semnalată, ca atare, de G. Ivașcu în lucrarea *Din istoria teoriei și a criticii literare românești,* I (Buc., 1967) și, mai apoi, de V. Mîndra în recenta sa cercetare, *Clasicism și romantism în dramaturgia românească* (Buc., 1973), unde se acordă și o privire asupra dramelor istorice ale lui Urechiă, puncte de plecare în evoluția genului. Și mai recent, M. Gafița a reluat discuția asupra aceleiași memorabile conferințe, supunînd-o unei noi analize, fapt care dovedește cel puțin importanța ei istorică, în atîtea rînduri recunoscută de cei mai feluriți cercetători (M. Gafița, *Fața ascunsă a lunii. Studii de istorie literară — epoca 1870—1900*; Buc., 1974 ; cap. II, *Curentele critice,* p. 40—44).

Dar mai mult decît toate acestea, de un interes credem noi sigur rămîn paginile sale de povești, legende istorice, reminiscențe și schițe memorialistice, adunate în mai multe volume, sub felurite titluri, iar în cele din urmă contopite într-o singură carte fără unitate și nefericit intitulată *Legende române.* Într-adevăr, numai o parte din textele lui de prozator ar trebui denumite astfel : sînt pagini probabil inspirate de modelul din O *samă de cuvinte* a lui Neculce. Sînt, de fapt, niște fan-

tezii sau mici narațiuni de circulație poate legendară, sau cărora autorul lor a vrut să le confere această calitate (*Condeiele lui vodă*, situată de autor, dar nu știm și dacă de izvorul popular, pe vremea lui Mircea cel Bătrîn; *Peatra Arsă*, în care se explică geneza muntelui cu acest nume; *Nestor Ureche și sihastrul*, legendă a întemeierii mănăstirii Secul; *Legenda Balaurului*, legată de dealul cu același nume din ținutul Neamțului etc.).

Altele sînt anecdote populare sau povestiri „poporale", aflîndu-se oarecum la jumătatea drumului, între *Legendele românilor* de P. Ispirescu și anecdotele lui T. Sperantia. Dacă subiectul e voit „poporal", iar stilul vrea să fie așijderi, de multe ori avem a face cu localizări din literaturi străine sau cu teme de circulație largă (*Popa care știe carte, Ion Istețul*). Sînt piese în care nu predomină fabulosul; sînt povestiri hazlii, care pun în valoare istețimea eroului popular, necazurile lumii amărîte, sau valoarea unui precept moralistic, a unei zicale pline de tîlc.

O bună parte din *legendele* (adică poveștile) sale *române* (adică populare) au fost citite la diferite șezători sau „matinate" literare organizate de autor pentru strîngerea de fonduri în vederea ridicării la Iași a unui monument închinat lui Miron Costin, intenție care s-a și materializat, după multe eforturi și cu oarecari pagube în buzunarul inițiatorului, în 1888. Urechiă și-a debitat povestirile în mai multe orașe ale țării, și între un text și altul există unele variante, totul resimțindu-se în sensul bun și rău al cuvîntului de această formă de expunere orală. Umorul, fluența, caracterul lor simplu și accesibil, izbutind de cele mai multe ori să redea stilul povestitorului popular, le-a asigurat, la timpul respectiv, un indiscutabil succes de public și recunoașterea meritelor din partea unor critici, la adunarea lor în volum. Astfel, de pildă, Traian Demetrescu putea scrie la apariția *Legendelor române* în prima lor ediție: „Autorul a prins graiul poporului în toată mlădierea lui simplă, în toată naivitatea și plasticitatea lui. Și, pe cît e mai ușor de-a prinde un limbagiu de salon sau de mahala, pe atît e mai greu de-a întrupa în cuvinte un grai popular. Dl. Urechiă este, fără îndoială, unul din rarii noștri scriitori populari. Cînd i-ai închis cartea, te simți cu spiritul odihnit și încîntat. Îți rămîne o impresie senină, veselă și binefăcătoare. În mijlocul literaturii de azi, triste, rafinate, profunde și uneori artificială, cartea d-lui Urechiă e ca un colț de natură simplu, verde și liniștit, unde cîntă o «pasăre măiastră»" (*Schițe în creion — V. A. Urechiă*, în *Evenimentul literar*, Iași, an. I, nr. 8, 7 februarie 1894, p. 2).

Cum fantezia constructivă îi lipsea lui Urechiă cu totul, el excelează mai curind în narațiuni cu subiecte oferite fie de tradiția populară, fie de diferitele vicisitudini ale istoriei. Intr-un stil alert, care constituie una din constantele personalității artistice a acestui autor atît de fecund și de variat în produceri, el izbutește să nareze, cu farmec și intr-o limbă pe ale cărei registre le folosește cu siguranța pe care i-o dădea erudiția, cîteva excelente povestiri intitulate *Viața in trecut.*

Cu aceasta, intrăm în sectorul cel mai realizat al operei de povestitor a lui V. A. Urechiă. E vorba de fantezii așezate în cadru istoric sau de narațiuni de fapte reale pe care autorul le-a extras dintr-o cunoaștere profundă a trecutului, mai ales a curiozităților trecutului, și anume a veacului fanariot și a primilor ani ai domniilor pămîntene, explorînd un material istoric și anecdotic printr-o muncă eroică de arhivă. Istoriograf doct al epocii, V. A. Urechiă a fost atras de pitorescul ei cu mult înainte de Caragiale însuși, poate constituind pentru acesta un îndemn. Nu întîmplător, autorul de mai tîrziu al lui *Kir Ianulea* scria în 1901, într-o cronică la volumul lui Urechiă, *Cum era odinioară*: „Învățăm din trecutul patriei și neamului nostru numai istoria politică și militară, dar istoria societății, lumii dasupra vieții zilnice a căreia s-a desfășurat politica și s-au înfăptuit vitejiile, nu învățăm și prin urmare nu știm nimica. Învățăm un fel de epopee sarbădă, în proză mai mult sau mai puțin limpede și comodă, care nu evocă în imaginația noastră nici o icoană vie și care e, prin urmare, lipsită în cea mai mare parte de interes. Îngrămădiri de fapte, înșirări de nume proprii, înregistrări de fapte, și-ncolo nimic. Ce vreme era la acele date ? ce fel trăiau zi cu zi ființele cari purtau acele nume proprii ? cum erau locurile unde se săvîrșeau acele fapte ?

Nici un răspuns la aceste întrebări. [...]

Ei, aici stă farmecul povestirilor lui Urechiă. Iată cum, cetindu-le, ne răsar înainte Bucureștii trecutului, cu lumea și lucrurile de pe vremuri, trăind cu obiceiurile lor, cu vestmintele lor, cu nevoile lor de toate zilele..." (*Notițe literare*, „*Cum era odinioară*", în *Universul*, 19 dec. 1900 ; apud : *Opere*, IV, ed. Ș. Cioculescu, 1938, p. 96—97).

Mai toate paginile din această secțiune sînt așezate în epoca din jurul anului 1800, istoriograful ocupîndu-se cu o serie de „daraveri" mai ales din justiția civilă : divorțuri, nunți scandaloase, recunoașteri de paternitate. Sînt niște tablouri extrem de vii schițele sale istorice, cărora el le va da tot caracter memorialistic, căci Urechiă a vrut să dea impresia că a ținut „calemul" (cum se zicea pe atunci, sau, cum am spune noi acum : a fost doar secretarul) unei epoci. Povestitorul pleacă de cele mai multe ori de la un fapt real, care a lăsat o urmă în istorie

cel puţin printr-un zapis. Descoperindu-l, în timpul cercetărilor sale istorice, Urechiă reconstituie împrejurarea şi-o amplifică, încadrînd-o într-un tablou plin de vioiciune şi de culoare. Căci, spre deosebire de G. Sion şi apropiindu-se în această privinţă de Ion Ghica, povestitorul nostru nu reproduce numai scene la care a fost martor (să nu uităm că şi majoritatea materialului din *Scrisori către V. Alecsandri* nu se referă la întîmplări care s-au petrecut neapărat autorului sau măcar au fost contemporane cu el). Cele mai multe din paginile sale sînt dezvoltări literare pe marginea unor fapte din trecut, alese însă într-un mod semnificativ, care-i defineşte atitudinea.

Vom aminti astfel nunta cucoanei Lucsandra Caramanloaica cu polcovnicul Iordache, mireasa avînd de trei ori vîrsta bărbatului, iar Divanul fiind chemat să judece cererea de punere sub interdicţie a femeii, înaintată de fratele acesteia *(Scandalul din 1800)*. Sau refuzul condamnatului la spînzurătoare Marin Ţuşcă de a accepta graţierea sub forma unei căsătorii sub ştreang, oferită de lipsita de graţii Raliţa Mărgean, femeie „spanchie şi slută". Sau nu mai puţin interesantul caz al sinuciderii popii Matei de la biserica Sf. Nicolae Şelari *(O sinucidere la 1817)*. În sfîrşit, istoria tragică a *Mamei Tărăboanţă*, sedusă în tinereţe de un boier pe care l-a ajutat să fugă la Braşov de urgia domniei şi cu care a trăit mai mulţi ani, pînă cînd iubitul ei s-a putut întoarce din surghiun, fără a-i mai da apoi de ştire. Întrebată de povestitor cum îl chema pe boier, baba, rememorîndu-şi istoria aceasta tristă, dar nu şi numele seducătorului, exclamă cu resemnare filozofică: „Numele lui ?... îl ştie mormîntul de la Sf. Sava... Numele lui ? Zi-i boier şi pace !"

Scriitor cu o paletă divers colorată, capabilă să facă oricînd concurenţă stilului mai spontan al lui Ghica şi mai elaborat al lui Caragiale, V. A. Urechiă are în evocările sale o măsură pe care altminteri nu o vădeşte în activitatea lui generală. Arareori se lasă dus de sentimentalism şi de tendinţa patriotică de a atribui unor oameni din trecut idealurile generaţiei sale democratice şi unioniste. Este acesta cazul mai ales în viziunea sa asupra trecutului mai îndepărtat. Marii voievozi sînt înfăţişaţi în atitudini pilduitoare, ca nişte ocrotitori ai poporului şi dispensatori ai dreptăţii *(Pluta domnească)*. Istoricul crede că toate relele vin numai de pe urma boierilor sau a „îmbunătorilor" (curtezanilor), chiar atunci cînd se produc răscoale ţărăneşti *(O răzvrătire ţărănească sub Gr. D. Ghica-vodă)*. Cititorul va putea sesiza bine eroarea în *Zarva de la Paraipan*, în care Urechiă vrea cu tot dinadinsul să-l absolve pe Matei Basarab de păcatul vădit de a fi „rumânit" un sat de moşneni, foşti luptători în oastea domnitorului, şi care sfîrşesc prin

a face parte din marea răscoală a seimenilor, aceea care ar fi dus la detronarea și uciderea lui vodă, dacă moartea nu s-ar fi însărcinat să-l scutească de acest sfîrșit.

Cînd e vorba de epocile mai recente, atitudinea autorului se schimbă. De cele mai multe ori, V. A. Urechiă nu-și idealizează personajele, ci narează doar cu bonomie și cu o indulgentă înțelegere pentru eroii săi adesea „rău vietuielnici". Autorul lui *Cum era odineoară* se însărcinează să spulbere legenda după care „balcanismul" literar ar fi apanajul scriitorilor munteni (N. Filimon, I. Ghica, I. L. Caragiale, Mateiu Caragiale, E. Barbu etc.). Atent la vorbirea populară a orașelor și cunoscător adînc al epocii fanariote, acest pretins descendent al primului mare scriitor moldovean este în realitate unul dintre cei mai străluciți evocatori ai întîmplărilor din trecutul urbei lui Bucur, pe care le-a înviat deopotrivă prin talentul literatului și prin marea știință a istoricului : *Prima baie în București, Primul „Haine-vechi" din București, Prima berărie în București, Acum 74 de ani, Culoarea albă rezervată familiei domnești,* dar mai ales *Jupîn Vîntură-vești,* tablou al unei frizerii de pe vremea lui vodă Alexandru Ipsilanti (1797), prin care se perinda o întreagă lume, văzută în mișcare, în existența ei agitată.

Spre deosebire de mulți memorialiști, cu toate insistențele lui descriptive, Urechiă nu „lungește vorba ca drumul leneșului", cum afirmă el odată. Spre regretul cititorului însă, și spre paguba artei sale, căci posibilitățile sale sînt mai mult decît evidente în această privință, iar arta divagației fermecătoare o probase strălucit, înainte de el, Ion Ghica, și e aceea a tuturor evocatorilor. Schițele sale, în genere scurte, nu poartă însă preocuparea de „compoziție". Scrise grăbit, cu multe repetiții și nu o dată cu regretabile cacofonii, ele nu recomandă un stilist de stirpe „clasică". Stilul lui e colorat și neglijent, fără efecte literare și nu mai mult decît vioi. Într-adevăr, marea lui forță e vioiciunea și autenticul dialogului, a vorbirii care dublează sau înlocuiește, pur și simplu, stilul narațiunii. L-am asemăna mai curînd cu I. L. Caragiale, întrucît, ca și acesta, folosește cu predilecție modalitatea stenogramei, nu a evocării. Urechiă trece de la relatarea trecutului la reproducerea situațiilor cu aerul unui martor prezent al acelor împrejurări, care discută cu cititorul numai în aparteuri.

Modalitatea lui descriptivă este de cele mai multe ori reporterească, povestitorul făcînd chiar aluzie într-un rînd la această situație (ed. noastră, p. 262) și vorbind despre sine ca de un „calemgiu la sfatul bătrînilor țării". Amuzîndu-se nu o dată pe marginea întîmplărilor revolute, Urechiă nu e totuși un *laudator tempori actis.* „Dumnezeu să ne apere de vremi ca acele !" exclamă el, tocmai la sfîrșitul

celei mai copioase descrieri a unei astfel de înveselitoare împrejurări, pe care o povestește însă cu toată complezența. Este vorba de *Petrecere la Curte,* o descriere a banchetului oferit de vodă Hangerliu lui căpitan-pașa Cuciuk-Husein și suitei sale, în trecere prin București. Evocările gastronomice ale lui Filimon și Ghica nu sînt nimic pe lîngă „izvodul de bucate" oferit de kir Iane Zarnacadea, baș-bucătarul Curții. „Ian ascultați, ne spune povestitorul. *Mezelicuri :* icre proaspete, salată de icre bătute cu miez de pîne albă în untdelemn. Lacherdă și batoguri, rotogoale de salam din Sibiu, salată de țiri prăjiți în para focului, gătiți cu pătrunjel verde, tăiat subțire ca tutunul, și năclăiți în untdelemn, apoi clădiți căpiță împodobită cu măsline, ca niște petre scumpe lucitoare pe mitra mitropolitului.

Urmează apoi *potroace :* de curcan, borșuri de zeamă de varză cu perișoare de pulpă de căprioară și orez pisat. Apoi *iahnele* înotînd în cerviciuri, sarmale de pept de curcan, găiuști de grisă împănate cu cuișoare... apoi *plăchii* de orez cu gîscă la *sahan,* adecă la tavă, rumenite în cuptor și împodobite cu ardei roșii. Dar *cușchebapurile,* ciulamalele de pasere și de vînaturi, înotînd în smîntînă ?

Sunt pe vatra lui kir Iane Zarnacadea destule bucate pentru a ucide un regiment întreg de stomacuri moderne !"

Ca și lui Ion Ghica, lui Urechiă plăcerea de a stărui în trecut nu-i umbrește simțul realității, la care caută, dimpotrivă, să-l aducă pe cititor în permanență. Ca unul care aparținea generației Unirii și a Independenței, el nu uită să semnaleze marele contrast între ceea ce fusese în trecut și ceea ce prezentul oferea. Așa că, deși stilul e de multe ori de pură „inglingea", sau, cum am spune noi astăzi, e curat distractiv, povestitorul ne pune în gardă împotriva vreunei funeste iluzii : „Cînd, astăzi, preîmblăm mintea noastră în fața unor priveliști ca cea de la 1 mai 1824, ne întrebăm : cum de nu simțeau «patrioții, urcîndu-li-se de rușine sîngele la cap» ? Doi turcaleți, slujbași ai țărei, erau sărbătoriți de domnitor, de prelații bisericei și de boierii cei mari cu umilința mai sus arătată ! Ce deosebire între cele ce se petreceau la București acum 74 de ani și între actuala stare de lucruri !" *(Acum 74 de ani).*

În sfîrșit, o ultimă secțiune a prozelor lui Urechiă s-ar putea alcătui din paginile sale memorialistice propriu-zise, toate legate de împrejurări sau personalități importante ale trecutului mai recent. Sînt extrase din foiletoanele scrise, poate sub amenințarea morții, și intitulate *Din tainele vieții* și *Amintiri contimpurane,* apărute în ziarele *Apărarea națională* și *Secolul XX,* în multe numere din anii 1900 și 1901, precum și în *Vieața,* între 1893—1894. Autorul lor a vrut să constituie din

ele un volum de memorii, și introducerea lor parțială în volumul *Legende române*, în ultima ediție antumă, din 1896, e pe cît de nejustificată pe atît de provizorie. Moartea lui Urechiă a împiedicat însă realizarea acestui deziderat mai depărtat, noi trebuind să ne mulțumim cu extrasele cărora el le-a dat această situare independentă.

Dealtfel, paginile memorialistice ale lui Urechiă se întind pînă prin epoca anului 1848, putîndu-se deci corela cu prozele de reconstituiri din *Viața în trecut.* Ele privesc de cele mai multe ori personalități de mare interes public: Alecsandri *(Șuba lui V. Alecsandri, Cum am cunoscut pe Alecsandri)*, Kogălniceanu *(Blagopolușnie, „Sunteți toți vagabonzi!"*, *Cum am făcut cunoștință cu M. Kogălniceanu)*, C. A. Rosetti *(Piteștenii tunși)*, Vasile Pogor *(Legea maximului și limba românească la Iași)*, pe care autorul lor le-a cunoscut uneori foarte bine și pe care le evocă cu umor, dar și cu acel cult pentru generația Unirii pe care-l va păstra nedezmințit. Ele nu numai că întregesc imaginea lui de scriitor, dar accentuează caracterul memorialistic al paginilor din actualul volum, scrise în genere la bătrînețe, și cărora autorul lor a vrut să le confere tocmai această calitate.

ALEXANDRU GEORGE

TABEL CRONOLOGIC

1798 — Se naşte, la Hîrlău, Alexandru, fiu al protopopului din localitate, Ghenadie. În perioada regulamentară i se schimbă, după moda vremii, numele în Popovici. Mai tîrziu, mutîndu-se la Piatra, va fi cunoscut mai mult sub numele de Alexandru Clucerul.

1834 — la 15/27 februarie se naşte, la Piatra (Neamţ), Vasile, fiul din a doua căsătorie a clucerului Alexandru cu Eufrosina (născută Manoliu şi văduvă după o căsătorie cu un Velea).

1884 — După ce a luat lecţii particulare cu D. Xenopol şi cu A. Ballif, elevul Vasile Popovici se înscrie la Şcoala Preparandală de la Trei Ierarhi, devenind bursier al Academiei Mihăilene. Dr. Petre Cîmpeanu, directorul şcolii, îi schimbă numele în Alexandrescu.

1848 — Desfiinţarea Academiei Mihăilene îl face să ajungă funcţionar în administraţia comunală a oraşului Iaşi.

1850 — Este elev al „Liceului" din Iaşi, înfiinţat de P. Cazimir în timpul domniei lui Grigore Ghica.

1851 — Apar primele lui cărţi, două localizări : *Mozaicu literar* şi *Grinda de aur.*

1852 — Publică, în *Calendarul „Buciumului român"*, satira antilatinistă *Un vis,* ceea ce-i aduce destituirea din postul de pedagog pe care-l ocupa la internatul şcolii, dar îi prilejuieşte cunoaşterea personală a lui Vasile Alecsandri, C. Negri, C. Rallet.

1866 — La 1 aprilie, prin decretul Locotenenței Domnești cu nr. 582, se înființează „Societatea literară română", devenită ulterior „Academia Română", ministru fiind C. A. Rosetti, iar director general al Departamentelor Cultelor și Învățămîntului — V. A. Urechiă.

— La 10 mai se naște la București fiul său Nestor.

— În iunie apare la București revista *Ateneul român*, reluînd titlul vechii publicații ieșene. V. A. Urechiă va fi unul dintre colaboratorii ei cei mai activi.

— E decorat de guvernul francez cu ordinul „Legiunii de onoare".

— Vizitează din nou Spania. La întoarcere, petrece cîteva zile în Transilvania.

1867 — Într-o cronică dramatică publicată în *Românul* (an. XI, 9 februarie, p. 110), se ocupă de drama lui Hasdeu, *Răzvan-vodă*, pe care o pune mai presus de *Domnița Ruxandra* a aceluiași, „dar superioară și [...] la dramele cîte pînă acum s-au scris pentru scena noastră, deoarece are calități estetice însemnate".

— I se joacă la Teatrul Mare din București drama în versuri *Vornicul Bucioc* (18 martie/1 aprilie).

— Este ales președinte al „Societății centrale române de arme, gimnastică și dare la semn".

— La 2 iunie e ales membru al „Societății Academice".

— În luna iunie face să apară *Foaia Societății pentru învățătura poporului român*.

— La 23 iunie devine vicepreședinte al asociației „Transilvania" de sub conducerea lui Al. Papiu-Ilarian, o societate întemeiată la București pentru a sprijini lupta românilor ardeleni.

1868 — E numit membru corespondent al Academiei din Madrid.

— La 1 august, cu ocazia dezvelirii bustului lui Evanghelie Zappa, omagiază pe acest prim donator al „Societății literare" (devenită „Societatea Academică" iar mai apoi „Academia Română"), prin a cărui munificență s-a putut concretiza ideea unui for de cultură al românilor de pretutindeni.

— Călătorește în Istria.

— Moare fiul său Tancred.

— E director în Ministerul Instrucțiunii Publice sub ministeriatul lui D. Gusti, dar demisionează la venirea la conducerea departamentului a lui Al. Crețescu.

— Societatea transilvăneană „Astra" îl numeşte membru onorific, alături de Hasdeu, dar, din motive politice, guvernul habsburgic nu confirmă aceste alegeri.

1869 — La 11 mai apare ziarul *Adunarea naţională*, pus sub conducerea institutorului T. Pascal şi a lui Vasile Alexandrescu (care, în mai multe numere din cursul verii, anunţă că, descoperind din documentele de familie cum că e descendentul cronicarului Grigore Ureche, îşi adaugă la numele de familie pe cel de Urechiă). Ziarul era inspirat în realitate de Mihail Kogălniceanu, care a şi participat la redactarea articolului program şi a publicat mai multe articole nesemnate în decursul existenţei *Adunării naţionale*. V. A. Urechiă va părăsi conducerea ziarului din cauza polemicii, considerată de el injustă, cu C. A. Rosetti.

— Participă în cursul verii la Congresul de preistorie de la Copenhaga, reprezentînd ţara noastră alături de Al. Odobescu.

— Apare în *Convorbiri literare* (an. III, nr. 12, 15 august, p. 193—199) studiul *Observări polemice* de Titu Maiorescu, primul dintr-o serie de atacuri directe la adresa lui V. A. Urechiă, marcînd ruptura dintre cei doi.

1870 — După ce, la întoarcerea în Bucureşti, îşi încetase colaborarea la *Adunarea naţională*, ia conducerea, după toate probabilităţile începînd de la 8 ianuarie, a ziarului *Informaţiunile bucureştene*, care va apare pînă în 1871; scriitorul va părăsi redacţia la sfîrşitul lui august 1870.

— Este ales deputat de Ismail.

— Scrie drama istorică *Banul Mărăcine*, jucată în februarie 1872 în profitul alsacienilor rămaşi cetăţeni francezi.

1871 — Înfiinţează în Bucureşti un liceu particular de băieţi, „Institutul V. A. Urechiă", printre ai cărui elevi se va număra şi Alexandru Davila, care-şi va evoca directorul ca pe unul din mentorii săi în cunoaşterea trecutului poporului român (*Din torsul zilelor*, I, [f.a.], p. 40—41).

— La 12 august donează „Societăţii academice române" un lot de monede antice şi medievale, care vor constitui, împreună cu donaţia ardeleanului M. Crişanu, baza actualului Cabinet numismatic al Bibliotecii Academiei.

— În septembrie publică, în ziarul *Românul*, o serie de cinci articole intitulate *Noua direcţiune din Iaşi*, în care ia poziţie

împotriva concepției culturale junimiste, opuse celei preconizate de el însuși în calitate de profesor, publicist și factor ministerial.

1872 — Participă la „Primul Congres al orientaliștilor", care se ține la Paris.
— Soția sa divorțează și, ceva mai tîrziu, se va stabili în străinătate.
— I se joacă la Teatrul Național din București adaptarea după Lope de Vega, *Porcarul și măria-sa.*
— La 9 martie i se reprezintă la Teatrul Național din București *Un episod de sub domnia lui Alexandru cel Bun.*

1873 — În luna ianuarie se constituie un comitet din care face parte și V. A. Urechiă pentru ridicarea în București a unui monument închinat lui Ion Heliade Rădulescu.
— Apare în *Convorbiri literare* (an. VII, nr. 2, 1 martie, p. 78) *Beția de cuvinte* de Titu Maiorescu, continuată, în numărul imediat următor, de *Răspunsurile „Revistei contimporane"* de același (nr. 4, 1 iulie, p. 142), însemnînd momentul cel mai acut al polemicii dintre V. A. Urechiă și junimiști.

1874 — La 25 decembrie Teatrul Național din București își deschide stagiunea cu piesa lui V. A. Urechiă *Curtea lui Neagoe Basarab,* dramă națională scrisă anume pentru această ocazie.

1877 — În ședința din 20 ianuarie a Adunării Deputaților, propune ca numirea profesorilor universitari să se facă nu pe bază de concurs, ci pe bază de lucrări, de „opere realizate", cerînd înființarea unor catedre speciale pentru Al. Odobescu și B. P. Hasdeu.
— Călătorește în Elveția, cu care prilej îl cunoaște pe marele actor Ernesto Rossi, pe care-l va invita ulterior în țară pentru un ciclu de spectacole.
— Face un raport elogios, care determină Societatea Academică Română să acorde premiul Năsturel lui Al. Odobescu pentru *Istoria archeologiei* (15 septembrie).

1878 — Prezidează Congresul etnografic de la Paris.
— La 3 martie primește, odată cu B. P. Hasdeu, Teodor Aman și Al. Odobescu, ordinul „Steaua României" în grad de ofițer.
— Vizitează Dobrogea.

— Grație lui Mihail Kogălniceanu este ales deputat de Ismail, în care calitate pronunță un discurs în Camera Deputaților în semn de protest contra unor hotărîri ale congresului de la Berlin (26 ianuarie).
— În ședința „Societății Academice“ din 27 septembrie, Al. Odobescu face un raport elogios, dar fără succes, pentru premierea cu premiul Năsturel a celor două volume de *Teatru* ale lui V. A. Urechiă, în care vorbitorul nu a ezitat să recunoască autorului „ca un adevărat merit particular al său o însușire de stilist ce uneori i s-a imputat d-sale ca o imperfecțiune, că fraza d-sale în scriere e prea mult trunchiată, prea scurtă, prea adesea menită a produce un efect sclipitor“, observînd că „acesta e cel mai apropiat chip de a scrie pentru scenă“. Premiul, la care mai candidau G. Sion *(La Plevna)*, B. P. Hasdeu *(Cuvente den bătrîni,* I), Teulescu *(Revoluția și revoluționarii)*, nu a fost acordat, nici unul neizbutind să obțină unanimitatea voturilor comisiei speciale.
— La 24 octombrie i se reprezintă pe scena Teatrului Național din București comedia într-un act *Amicul fără voie — Rara avis.*

1879 — Este ales deputat de Suceava.
— Devine membru al Academiei Române, instituție care-i datora în mare măsură primul impuls, structura organizatorică și permanentul sprijin material și moral, după cum recunoaște chiar și cel mai neîngăduitor adversar al său, N. Iorga : „Îndemnătorul mai vechi, din anii săi de student, putea să fie Dimitrie Sturdza, la început puțin amestecat în astfel de rosturi, dar realizatorul, cu un C. A. Rosetti ca factor ministerial, a fost V. A. Urechiă“ (*Ce este Academia Română,* în *Sfaturi pe întunerec*, I, 1934, p. 367).

1880 — La 25 martie i se joacă la Teatrul Național din București *Oda la Eliza,* comedie într-un act.

1881 — Preluînd o inițiativă a lui Trandafir Djuvara, face să apară *Albumul macedo-român* (care poartă ca dată de apariție anul 1880), o publicație în care adună texte de scriitori români reprezentativi și unele manifestări de simpatie ale unor intelectuali din occidentul Europei în favoarea latinității orientale.
— Este ales deputat de Covurlui.

— Devine ministru al cultelor şi instrucţiunii publice în efemerul guvern Dimitrie Brătianu, menţinîndu-se puţin timp şi după căderea acestuia şi revenirea la putere a lui I. C. Brătianu.

— În *România liberă* din 6, 7, 9, şi 13 iunie, Delavrancea publică sub pseudonimul Sugra [Argus] un lung pamflet stigmatizîndu-l pe V. A. Urechiă pentru că, în calitate de ministru, alcătuia comisii de bacalaureat prea indulgente, favorizînd astfel pe absolvenţii propriului său liceu particular.

— În calitate de ministru îi propune lui V. Alecsandri direcţia Teatrului Naţional din Bucureşti, pe care poetul o refuză însă, afirmînd că nu se poate muta în capitală, şi-l propune pe Petre Grădişteanu (scrisoare nedatată, publicată de Ilarie Chendi în *Viaţa literară şi artistică*, 1908, nr. 14, p. 4).

— Contribuie la acordarea unor burse de studii sculptorului Ion Georgescu şi pictorului G. D. Mirea, recomandaţi lui de Al. Odobescu.

— La 21 noiembrie ia cuvîntul, alături de Hasdeu, la inaugurarea statuii lui Ion Heliade Rădulescu, înălţată în Bucureşti.

1882 — Înfiinţează la 7 februarie „Societatea Enciclopedică".

— În *Literatorul* (an. III, nr. 4, aprilie) publică comedia într-un act *Rara avis*, pe care directorul revistei o salută ca pe un semn al nedezminţitei prietenii arătate de autor cercului *Literatorului*.

— La 1 august, o remaniere a guvernului prezidat de I. C. Brătianu aduce înlocuirea la Departamentul Cultelor şi Instrucţiunii publice a lui V. A. Urechiă cu P. S. Aurelian.

— La 11 noiembrie se căsătoreşte cu Ana (Zetina) Wirth-Pester, sora precedentei sale soţii.

1883 — În numărul 1 din *Literatorul* apare *Răpirea Bucovinei*, dramă istorică naţională în trei acte, scrisă în colaborare cu I. Miller şi N. Ţincu.

— Călătoreşte la Paris.

1884 — La 9 iunie intră în comitetul de redacţie al ziarului lui C. A. Rosetti, *Românul*.

1885 — În luna decembrie i se reprezintă la Teatrul Naţional din Bucureşti comedia *Marţial*.

1886 — Începe publicarea scrierilor lui Miron Costin într-o ediție de *Opere complete*, volumul al II-lea și ultimul apărînd în 1888.
— Se află alături de T. Maiorescu, recomandînd călduros, în calitate de membru al comitetului Teatrului Național, punerea în scenă a dramei istorice a lui I. Slavici, *Gaspar Grațiani*, fapt cu atît mai merituos cu cît dramaturgul relua, într-o optică total diferită, pretextul istoric al dramei lui V. A. Urechiă, *Vornicul Bucioc.*

1887—1888 — Desfășoară o susținută activitate în cadrul Academiei Române, comunicările făcute în ședințele secției istorice putînd alcătui un întreg volum în cadrul ediției de *Opere complete*, apărut în 1889.

1888 — Prezintă în Camera Deputaților un proiect de lege, în care, reluînd o idee mai veche a lui Al. Odobescu *(Istoria archeologiei)*, propune aducerea în țară a unui mulaj al Columnei lui Traian, ce urma să fie așezat în grădina Episcopiei, în fața Ateneului Român.
— În luna aprilie e numit președinte al secției literare a Academiei Române.
— La 18 septembrie participă la dezvelirea statuii lui Miron Costin din Iași, ridicată din inițiativa sa și pentru care strînsese fondurile necesare compunînd *Legendele române.*

1889 — În luna martie face un raport elogios, determinînd Academia Română să acorde Marele Premiu lui Al. Odobescu, pentru ale sale *Scrieri literare și istorice* (I—III), cu toată opoziția acerbă a lui Dimitrie Sturdza, precum și premiul Heliade Rădulescu lui A. D. Xenopol, pentru *Istoria românilor în Dacia Traiană.*
— Între 5 și 10 august participă la Congresul învățămîntului secundar și superior de la Paris.

1890 — Fundează la Galați „Biblioteca V. A. Urechiă", donînd un prim fond de cărți constituit din biblioteca sa personală, cu un cuprins de 4 531 volume cărți, 179 manuscrise, 27 atlase și hărți, precum și 66 de foi volante. Tot grație stăruințelor fondatorului ei, începînd din 1894, biblioteca va beneficia de legea depozitului legal.
— Se reprezintă la Teatrul Național din București comedia în versuri *Alecsandri la Mircești.*

1891 — La 24 ianuarie se înființează la București „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor“, al cărei promotor și apoi președinte este V. A. Urechiă. Despre rolul acestuia din urmă, același necruțător N. Iorga nu va ezita să-și amintească: „Firește că luaseră foc mai întîi aceia a căror viață fusese o continuă revărsare de romantism politic, între alții un V. A. Urechiă, ale cărui insuficiențe literare și defecte de cultură generală ne-au făcut pe toți să nu vedem o nesfîrșită dorință de a fi de folos în toate domeniile și un mare talent de a cîștiga printr-o gentilă vanitate simpatică atîta iubire pentru români în vasta lume pe care o străbătea neastîmpărul său, continuat pînă și în ani de adîncă bătrînețe“ (*Liga culturală,* în *Boabe de grîu,* an. I, nr. 8, octombrie 1930, p. 451—456).

— Apare prima ediție a *Legendelor române.*

— Începe publicarea monumentalei *Istorii a românilor* (cuprinzînd perioada 1774—1824), întreruptă prin moartea autorului la cel de al XIII-lea tom, în 1901.

— Publică în *Convorbiri literare* (an. XXV, nr. 7, p. 449—477) amplul studiŭ *Un episod din istoria culturii române,* în care se ocupă de activitatea didactică a lui Ion Maiorescu și de conflictul acestuia cu Eforia Școalelor, analizînd cu deosebită simpatie activitatea cărturarului ardelean și corelînd-o cu aceea, ulterioară, a fiului acestuia.

— La 6 iunie, la înmormîntarea lui M. Kogălniceanu, rostește discursul funebru (reprodus în *Tribuna,* an. VIII, nr. 157, p. 568, în *Românul,* an. XXXV, 7 iulie, p. 644 și în *Voința națională,* an. VIII, nr. 2022, p. 1—2).

— Participă la Congresul pentru pace din Italia, în cadrul căruia pune din nou problema asupririi naționalităților din Imperiul Habsburgic.

1892 — Începe publicarea lucrării *Istoria școalelor de la 1800—1864,* întreruptă prin moartea autorului la volumul al IV-lea, în 1901.

— Cere ministrului instrucțiunii publice (Take Ionescu) scindarea propriei sale catedre de istorie și literatură română în două, pentru a-i da lui Delavrancea posibilitatea de a ține un curs de literatură, pe care autorul *Sultănicăi* îl va efectua între 1892 și 1893.

— În martie devine președinte al secției istorice a Academiei Române.

1893 — E numit preşedinte al „Ligii culturale".
— La 17 octombrie se inaugurează la Galaţi, din iniţiativa lui V. A. Urechiă, bustul lui M. Kogălniceanu, operă a lui W. C. Hegel.

1894 — Se duce la Leipzig pentru a se întîlni cu Gustav Weigand.
— În calitate de preşedinte al „Ligii culturale", publică albumul *Voci latine — de la fraţi la fraţi!*, adunînd scrisori şi texte de simpatie şi solidaritate ale unor intelectuali europeni, precum E. Zola, Giosuè Carducci, vicontele de Voguë, Cesare Cantù, Emile Picot, Ernest Lavisse, Alfred Rambaud, G. Ascolli, Sully-Prudhomme, Leconte de Lisle, Jules Simon etc., în favoarea memorandiştilor.

1895 — Reprezintă ţara noastră la cea de a VI-a conferinţă a „Uniunii interparlamentare", ţinută la Bruxelles.

1896 — La 28 ianuarie are loc la Teatrul Naţional din Bucureşti reprezentaţia „legendei naţionale în 12 tablouri", *Banul Mărăcine*.
— La 2 iunie se inaugurează la Bacău monumentul lui M. Kogălniceanu, ridicat din iniţiativa lui V. A. Urechiă.
— Apare în editura Socec ediţia a III-a, „considerabil adaosă" şi „cu ilustraţiuni de D. Jiquide", volumul *Legende române. Viaţa în trecut. Reminiscenţe.*

1899 — La 12 octombrie participă la „Festivitatea română" de la Roma, o mare manifestare de solidaritate latină, îndreptată mai ales împotriva dominaţiei habsburgice.

1900 — Participă la Congresul de istorie comparată de la Paris.

1901 — Apare în Editura Minerva volumul *Cum era odineoară. Legende.*
— La 22 noiembrie/5 decembrie, V. A. Urechiă încetează din viaţă din cauza unui atac de cord, în locuinţa sa din Bucureşti, strada Brezoianu, în timp ce lucra la *Istoria românilor.* Trupul neînsufleţit este expus la biserica Sfîntul Gheorghe-Nou, apoi înhumat la cimitirul Bellu. Deşi defunctul îşi exprimase dorinţa de a fi înmormîntat cu cea mai mare simplitate, i se fac funeralii naţionale, la căpătîiul lui prezentîndu-se membrii guvernului, în frunte cu Dimitrie Sturdza, I. I. C. Brătianu, Spiru Haret, P. Missir. Ceremonia înmormîntării se desfăşoară cu o

mare participare a publicului. Au luat cuvîntul Spiru Haret, în numele Ministerului Instrucţiunii Publice, Gr. Tocilescu, din partea Academiei Române, G. Ionescu-Gion, din partea Ateneului, Valerian Urseanu, din partea Senatului. Cortegiul funerar s-a oprit în faţa Universităţii, unde a avut loc o evocare a personalităţii marelui dispărut şi au rostit discursuri reprezentanţi ai corpului didactic şi ai studenţilor de la toate facultăţile.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față, concepută după criterii selective, încearcă să prezinte cele mai semnificative și mai durabile pagini din proza literară a lui V. A. Urechiă. Ea cuprinde o bună parte din conținutul celor două volume *Legende române* și *Cum era odineoară,* foarte înrudite ca materie cît și ca dată de elaborare. Volumele se urmează la cîțiva ani numai și reprezintă, din toate punctele de vedere, un tot. Cu o unică excepție *(Logofătul Baptiste Veleli),* textele au fost publicate și, mai mult ca sigur, elaborate în ultimul deceniu și jumătate de viață a autorului.

V. A. Urechiă și-a editat paginile de proză cuprinse în aceste două volume, sub mai multe titluri și subtitluri : *Legende, Legende din istoria națională, Viața în trecut, Reminiscențe contimpurane, Potriviri de vremi* etc. Cel care ia în mînă aceste volume și încearcă a găsi justificarea subîmpărțirilor și subtitlurilor rămîne foarte nedumerit. Avem a face cu niște modalități prozastice dintre cele mai variate, pentru a căror delimitare subtitlurile atît de numeroase, ca și titlul general *Legende române,* nu sînt totuși generatoare de precizie. Inconsecvența cu care autorul lor le-a utilizat ne-a determinat să schimbăm, în oarecare măsură, asemenea hotărniciri, tocmai pentru a servi mai bine intențiile de conținut. În ediția de față, am păstrat subtitlurile, încercînd însă a grupa în cadrul lor toate piesele de structură similară și care ar fi justificat prin cuprins respectiva încadrare.

De fapt, nu ne-am depărtat prea mult, după cum cititorul poate constata, de vechea împărțire, atît de discutabilă, a autorului, ci doar am aplicat-o mai consecvent. Astfel, sub titlul inițial de *Legende române,* iar apoi de *Legende,* V. A. Urechiă și-a publicat o serie de povestiri de sorginte și de stil popular, urmărind o orientare în care se ilustrase deja un Petre Ispirescu. De asemenea, *Legende din istoria*

națională corespund, în genere, unor povestiri de circulație poate legendară, legate de cîte un fapt istoric, ceea ce dă oarecare justificare încadrării. Am grupat sub acest subtitlu toate piesele avînd acest caracter. *Episoadele istorice* sînt și ele, în bună măsură, narațiuni istorice. dar mai extinse, uneori fantezii în jurul unor documente autentice, în care partea de imaginație e concentrată în dezvoltarea epică pe baze istorice, ele corespunzînd întrucîtva *Scenelor istorice* ale lui Odobescu, dar fără a avea, cu aceeași unică excepție *(Logofătul Baptiste Veleli)*, amploarea acestora. *Potriviri de vremi. Viața în trecut* cuprind tablouri de mici fapte istorice, în care latura informativă predomină și care au o întemeiere documentară certă, de cele mai multe ori divulgată de autorul însuși, prin publicarea actului respectiv. *Reminiscențe contimpurane. Oameni și fapte din trecutul de ieri* cuprind numai evocări, nu reconstituiri, ale unor întîmplări petrecute în timpul vieții autorului sau la care acesta a luat de-a dreptul parte, și care ne-au rămas ca un material dispersat al unei ample autobiografii, nedesăvîrșite din pricina morții subite a autorului.

În cadrul tuturor acestor secțiuni (cu excepția, evident, a primei, în care lucrul nu ar fi fost posibil și în care am păstrat succesiunea din volum), am dispus piesele în ordinea cronologică a faptelor descrise, pentru a accentua aspectul de cronică, pe care V. A. Urechiă a vrut să-l dea volumelor sale atît de variate.

Am păstrat prefața și dedicația la ediția I (1891) a *Legendelor române*, deși ele se referă la o versiune mult mai sumară a volumului, devenit în a treia sa ediție de vreo trei ori mai amplu, deoarece în acele pagini autorul dă prețioase informații despre geneza acestei cărți de sfîrșit de carieră literară, amplificată mult, pe măsura reeditării, datorită succesului de public.

Textul de la care am pornit a fost ultima ediție a volumelor, apărută în timpul vieții autorului, respectiv : *Legende române*, ediția a III-a, București, Ed. Socec, 1896, și *Cum era odineoară*, București, Ed. Minerva, 1901. Am adăugat însă episoadele *Pagini istorice. Amintire macabră*, apărut în *Universul* din 30 ianuarie 1901, și *Boier bătut la scara domnească*, apărut postum, în *Familia*, din 15/28 decembrie 1902, ambele fiind, în mod vădit, concepute pentru a întregi sumarul *Legendelor* și numai moartea autorului împiedicînd aceasta.

Am transcris textul, în genere, după normele ortografice actuale, eliminînd grafii de tipul : *isolat, poesie, museu* (transcrise : *izolat, poezie, muzeu)*; *esplica, esemplu* (transcrise : *explica, exemplu)*; *opresce, pesce, trăiesce* (transcrise : *oprește, pește, trăiește)*; *respuns, reboi, pecat* (tran-

scrise: *răspuns, răboj, păcat)*; *scăntei, ămbla* (transcrise: *scîntei, îmbla)*; *stirni, luminări* (transcrise: *stîrni, lumînări)*; *deacă, seau, veară* (transcrise: *dacă, sau, vară)*; *primia, licăria* (transcrise: *primea, licărea).*

Am păstrat — în schimb — toate acele forme lexicale proprii unei anumite pronunții *(totdauna, dasupra, pîne, mîne, a încovăia, păreți, văpsele, cestiune, ceti, fantazia, chilimbar, îndărăpt, a îmbla, a împle, obicinuit, stariță, turburare, altariu, ceriu, limbagiu, coprins, a mulțămi, a blăstema, răpede, pănă, întăi, perde, pele, fer)*, cele mai multe specific moldovenești, populare sau arhaice, și pe care le-am dat ca atare, în paralel cu puținele cazuri în care apare forma literară.

Am menținut forma *sunt*, utilizată consecvent de V. A. Urechiă.

Am păstrat formele oscilante pentru plural (de exemplu, pluralul dublu: *care/cari)*, ca și pentru genitiv-dativ *(țărei-țării, vieței-vieții, curței-curții, direcțiunei-direcțiunii).*

Am redat numele proprii în forma lor consacrată: *Alecsandri, Ghica, Brâncoveanu*, dar nu și pe acelea care atestă un stadiu anterior formei actuale sau implică o pronunțare deosebită: *de la Vrancea, Vlăhuță, Neculcea, Alecu Rusu, Caragiali.*

Întrucît paginile lui Urechiă s-au voit, în bună măsură, o cronică a vremii, am păstrat unele forme specifice de grafie: *Domnie, Curtea Domnească, Măria-Ta*, dar numai în cazul în care apăreau într-un document de epocă.

Numeroase erori de tipar, prezente în toate edițiile, au fost corectate tacit. Am păstrat însă dezacordurile gramaticale, acestea trădînd de cele mai multe ori stilul vorbit al povestirilor și graba cu care autorul și-a alcătuit volumele. În cazul în care o eroare de culegere a mutilat textul, l-am restabilit, recurgînd, în măsura în care ne-a fost posibil, la edițiile anterioare, și menționînd aceasta într-o notă de subsol.

Notele finale ale editorului conțin datele bibliografice de apariție a fiecărui text, informații despre împrejurările în care a fost scris, precum și referiri la alte lucrări ale lui V. A. Urechiă legate de aceeași temă.

Notele autorului (din anexa volumului *Legende române)*, conținînd uneori informații prețioase asupra textelor, le-am reprodus în cadrul acestor note ale noastre.

Bibliografia privește activitatea literară a lui V. A. Urechiă, conținînd lista tuturor volumelor din acest domeniu — publicate de autor sau postume — și indicații asupra periodicelor pe care le-a condus și

la care a colaborat. Referințele critice încearcă să ateste prezența numelui lui Urechiă într-o serie de studii, articole, pamflete, precum și în lucrări privind activitatea instituțiilor pe care le-a înființat.

Întrucît în evocările sale istorice Urechiă utilizează cuvine regionale, arhaice (în mare măsură din lexicul veacului fanariot), pe care de multe ori le lasă fără explicații, am adăugat textului său un glosar.

A. G.

SCRIERI LITERARE

DEDICAȚIUNE

(I-a ediţiune) [1]

În 1883, în luna mai, vizitam, însoţit de amicul meu d. de Rosny, expoziţiunea frumoaselor arte, sau, cum se zice, *salonul* anual. Pe cît de mare mi-era entuziasmul contemplînd nenumăratele cap-d'opere expuse, pe atîta, mărturisesc, mă simţeam umilit, ca român, amintindu-mi de starea în care se află artele în patria mea.

A doua zi prînzeam la d. Carnot, ilustrul meu preşedinte de la Institutul etnografic francez. Veni vorba despre salon şi nu putui ascunde regretele mele că România nu posedă aproape nimic în artele plastice, şi că de-abia au făcut cîţiva modeşti paşi în pictură.

— România, zise d. Carnot, este o ţară destul de avută ca să aibă împodobite pieţele oraşelor sale cu opere de artă ; decît, după cum pricep, guvernul d-voastre nu face nimic pentru aceasta, sub cuvînt că nu poate plăti milioane pe opere clasice, disputate de toate muzeele din lume, ori să remunereze cu sute de mii de franci lucrări de artişti cu nume deja ilustre. Schimbaţi procedimentul : cu remuneraţiuni foarte mici veţi putea avea lucrări de artă, semnate de artişti debutanţi, pe cari cîţiva ani după aceea nu i-aţi mai putea avea decît cu mari cheltuieli.

Din vorbă în vorbă, ilustrul senator al Franciei îmi recomandă pe d. Hegel, sculptorul Institutului etnografic, care lucrase pentru d-sa şi care, fiind la începutul carierei, ar putea să dea României opere minunate, pentru o remuneraţiune modestă.

---

[1] Textul a apărut în volumul *Legende române*, Bucureşti, Editura librăriei Socec & comp., 1891, şi a fost reluat în ediţia a III-a, 1896 *(n. ed.)*.

O zi apoi, încălzit de entuziasm, fără a mai gîndi la răceala cu care se primeşte în ţară orice apel în favoarea operelor de artă, eu văzui pe d. Hegel şi semnarăm contractul pentru statua lui Miron Costin !

Nu mai amintesc aci dificultăţile ce am întîmpinat la realizarea nebunei mele întreprinderi... Cîţi nu mi-au trămis îndărăpt apelul prin care le ceream o subscripţiune de 50 bani măcar, adresîndu-mi vorbe puţin graţioase, dacă nu şi înjurături ! *Un principe*, om cu avere şi cu multe venituri, îmi răspunse la apel în termeni ce s-ar cădea să-i trec aci pentru ştiinţa posterităţei.

Dar ce să mă mai tînguiesc de principi şi de boieri mari, cînd chiar din membrii comitetului organizat pentru ridicarea monumentului n-au plătit pînă astăzi cotizaţiunea de 200 lei, care le dete dreptul să-şi vadă numele scris pe monument ? Pînă astăzi am rămas dator cu vreo 500 lei d-lui arhitect Gabrielescu, care a construit piedestalul şi a avansat la lucrători aceşti bani, pe cînd am a lua mai mult de 1000 lei de la unii din membrii comitetului !

Dacă amintesc aceste triste lucruri este numai ca să am ocaziune de a adăogi şi acea amintire, că cel mai bun concurs ce am aflat în România pentru realizarea statuei lui Miron Costin mi-a fost acordat de patrioticele femei din Iaşi, Craiova, Buzău, Ploieşti, Piteşti, Botoşani, Peatra (N.), Roman, Bacău şi Giurgiu.

Doamnele din aceste oraşe au organizat serbări pentru adunarea de fonduri necesare spre realizarea statuei lui Miron Costin.

La aceste serbări, a căror amintire este încă vie în sufletul meu, am luat parte, ori singur, ori însoţit de iluştrii mei amici Vlăhuţă şi Ştefănescu de la Vrancea.

Mai pretutindenea am povestit auditorului din sala serbărei vreo legendă sau basm, din cele ce am avut ocaziune să culeg în călătoriile mele prin ţară.

Astăzi, întrunind în mănunchi legendele ce mi-au servit la complectarea de fonduri pentru statua lui Miron Costin, îmi fac o plăcută datorie de a le dedica femeilor nobile şi române bune din Iaşi, Craiova, Buzău, Piteşti, Ploieşti, Botoşani, Peatra (N.), Roman, Bacău şi Giurgiu.

V. A. Urechiă

PREFAȚĂ

(la I-a edițiune)[1]

În 1887 avui onoarea neuitată de a ceti majestății-sale reginei, în feericul castel de la Peleș, cîteva din poveștile coprinse în acest volum.

Cînd majestatea-sa binevoi să asculte povestea *Popa care știe carte*, de-abia începusem a o ceti și majestatea-sa găsi minunate asemănări cu lucrarea lui Bürger : *Der Kaiser und der Abt.* Majestatea-sa începu chiar a recita admirabil, așa cum știe să le recite, versurile legendei germane.

Mărturisesc că, puțin știutor cum sunt de limba germănă, eu nu cunoșteam această operă a lui Bürger și că am fost surprins de asemănările foarte mari dintre povestirea ce culesesem la satul Brănișteni, *Popa care știe carte*, și povestea lui Bürger. M-am temut chiar un moment să nu intre în mintea augustei noastre scriitoare bănuiala că eu aș fi imitat pe Bürger în *Popa care știe carte* și n-aș fi mărturisit aceasta.

De atunci cestiunea asemănărilor multora din legendele noastre cu legende germane, engleze, franceze, spaniole etc. m-au preocupat, în momentele ce-mi lasă libere alte ocupațiuni mai urgente. Am cetit de atunci însemnate lucrări de *folcloristică* și mi-am format convincțiuni de cari cred util să împărtășesc, în această prefață, pe binevoitorii lectori ai poveștilor din acest volum.

În cazul special al povestei *Popa care știe carte*, lectorul va vedea, la nota ce se referă la această poveste, cum e probat că povestea noastră nu are a face cu poema lui

[1] Prefață a autorului la volumul *Legende române*, București, Editura librăriei Socec & comp., 1891, reluată în ediția a III-a, 1896 *(n. ed.)*.

Bürger şi nu este o copie, ori o imitaţiune de la acesta, oricare fie asemănările dintre ambele lucrări.

Bürger e mai probabil că şi-a scris balada *Der Kaiser und der Abt* după vechea baladă engleză culeasă la 1765 de Percy, cu titlul *Regele Ioan şi Episcopul Canterbery*, precum din comparaţiunea versurilor engleze şi germane se poate vedea.

★

Dar aşa asemănări între lucrările poeţilor de la diverse naţiuni pot avea o explicaţiune mai largă în lucrările folcloriştilor moderni.

Să amintim, în repede schiţe, originele importantei ramure de literatură, zisă astăzi : folcloristică.

Folcloristica e datorită Germaniei. În luptă contra influenţei franceze asupra literaturei germane, patriotismul eruditilor germani căută în literatura populară armele de luptă contra direcţiunei franceze şi născură folcloristica. [1]

---

[1] În curînd, după exemplul Germaniei, şi alte ţări începură a nu mai despreţui literatura nescrisă populară, şi se colectară produsele anonime ale poporului, şi asupra acelor colecţiuni se exercită critica, fie după şcoala fraţilor Grimm, fie după scriitorul austriac von Hahn, ori după cel englez A. Lang.

Nu am trebuinţă de a aminti aci diversele doctrine născute din examinarea fondului literar popular ; mă mărginesc de a spune, ca introducere la lucrarea mea, că una din ţările cari, după exemplul Germaniei, se interesă de literatura populară, fu şi Francia. La 1807 deja, ministrul de interne, Crétet, din ordinea lui Napoleon I, dă o circulară la prefecţi, punîndu-le strania obligaţiune de a colecta ei de pretutindene monumentele idiomatelor populare din tot imperiul. Acelaşi lucru proiectase să facă şi comitele Salvandy, ministru al instrucţiunei publice pe la finele domniei lui Ludovic Filip.

Încercarea lui Crétet şi Salvandy fu repeţită în Francia, în septembre 1852, de ministrul instrucţiunei publice, H. Fortoul, după ordinea lui Napoleon III. Se înfiinţă o comisiune ori „*Comité de la langue, de l'histoire et des arts de France*", care dete instrucţiuni de modul cum să se proceadă, pentru a se aduna produsele anonime ale geniului popular francez. *Monitorul universal* din anul 1852 publică lucrările în acest sens ale lui Ampère.

Ceea ce nu izbutiră a face nici Crétet, nici Salvandy, nici Fortoul, se realiză, şi încă şi azi continuă a se realiza, de o pleiadă de scriitori, din toate ţările Europei. Ştiinţa cea nouă, *folcloristica,* numără astăzi nume ilustre, ca ale lui Max Müller, Benfey, Comparetti, de Gubernatis, Khöler, Gaston Paris, Bréal, d'Ancona, Ralston, Anton de Trueba, Blade, Cosquin etc.

Fraţii Grimm, în lucrările lor, au pus bazele unei întregi şcoli, tinzînd a proba că asemănările ce se găsesc între poveştile populare ale diverselor naţiuni europene provin de la comunitatea de origine.

Sistema fraţilor Grimm, adoptată de Max Müller şi de mulţi alţii, a fost cu deosebire dezvoltată de filologul austriac d. de Hahn, în introducţiunea la *Poveştile grece şi albaneze.* [1]

Wilhelm Grimm zisese că elementele mitice, ce se află în toate poveştile popoarelor ariene, au o origine comună. „Aceste elemente mitice seamănă cu fragmentele unei petre preţioase zdrobită, ale căreia fragmente s-ar fi împrăştiat pe pămînt în mijlocul pajiştei şi a florilor: numai ochi străbătători le pot descoperi. Semnificaţiunea lor e perdută de mult timp, dar este încă simţită, şi aceasta dă povestei însemnătatea ei." [2]

Iacob Grimm zice şi el: „Poveştile populare sunt ultimele ecouri ale miturilor antice... Este o eroare d-a se crede că aceste poveşti s-au născut în cutare sau cutare loc favorizat şi că de acolo, cu timpul, au fost duse mai departe, prin cutare ori cutare căi." [3]

De aceeaşi părere e Max Müller, că adecă asemănările, cari se găsesc în poveştile populare ale diverselor naţiuni europene, nu provin de la împrumuturi sau imitaţiuni făcute de la popor la popor, ci „aparţin la perioada care a precedat împrăştierea rasei ariene; acelaşi popor, care în emigraţiunile spre nord şi spre sud ducea numele soarelui şi al aurorei şi credinţa în zeii străluciţi ai cerului, poseda în limbagiul său

---

La noi, românii, *folcloristica* cred că se născu sub influinţa încercărilor din Francia ale lui Salvandy şi Fortoul. Dacă cronicele noastre vechi ne amintesc despre o seamă de scrieri populare, opere ale fantaziei, nu este mai puţin adevărat că numai după întoarcerea din Francia a d-lui V. Alecsandri se începe culegerea de cîntece, balade populare etc.

Anton Pann şi, mai recent, Ispirescu, nu mai puţin minunat, contribuiră la *folcloristica românească.* Această nouă ramură culturală devine importantă la noi prin lucrările d-lor Odobescu, Hasdeu, G. D. Teodorescu, Marian, Gaster. D-lor au studiat şi studiază producţiunile geniului popular: cîntece, legende, basmuri, proverbe, ghicitori, cimilituri etc., găsind, ca fraţii Grimm, *tema* ce aceste au comună cu producerile populare de la alte limbi.

[1] *Griechische und Albanesische Maerchen,* Lipsca, 1864.

[2] *Kinder und Hausmaerchen,* tom. III, Goettingen, 1856, pag. 409.

[3] *Pentamerone,* prefaţă la trad. germană, Breslau, 1846.

chiar, în frazeologia mitologică şi proverbială, germenii mai mult sau mai puţin dezvoltaţi, cari trebuia într-o zi desigur să dea plante identice, sau foarte asemănătoare, în toate tărîmurile şi sub toate climatele". [1]

Teoriile fraţilor Grimm au aflat puternici contrazicători. D. de Hahn le-a modificat. Astăzi e probat că asemănările poveştilor de la diverse popoare provin şi din altă cauză decît a comunităţei de origine. Se găsesc legende identice nu numai la popoarele ariene.

Va să zică şi pe calea *împrumutului,* a influinţelor culturale, se pot stabili similitudinele legendelor.

Din acest punct de vedere, Reinhold Koehler, bibliotecarul de la Weimar, cu lucrările sale de folcloristică, au adus soluţiuni cu totul nouă şi foarte preţioase. [2]

Acest neîntrecut critic de folcloristică urmăreşte succesiv poveştile clasificate în tipuri, le urmăreşte în decursul secolelor, de la popor la popor.

Dar şi cu această metodă : urmărind o poveste în trecerea ei de la rasă la rasă, de la popor la popor, tot la aceleaşi concluziuni, în parte, ale fraţilor Grimm, se ajunge. Plecînd cu investigaţiuni asupra poveştilor din diverse ţări, ajungem tot în centrul Indiei.

Nu ne simţim în stare să urmărim filiaţiunea poveştilor din acest volum nici după vreuna din metodele sus-amintite. Ne mărginim la lucrarea unui simplu colector. Forma în care dăm povestea culeasă, bună sau rea, este lucrarea noastră, iar fondul este al poporului. Eruditiunea noastră de folclorist se va mărgini la indicarea, în note, a poveştilor similare, cari ne-ar fi cunoscute, din alte limbi. Lucrarea folcloristică mai importantă s-o facă cei competinţi.

V. A. Urechiă

Sinaia, 1891

---

[1] *Chips from a German Workshop,* tom. II, pag. 226 ; apud Emanuel Cosquin : *Contes populaires,* Paris.

[2] *Weimarer Beiträge zur Literatur und Kunst,* Weimar, 1865, pag. 190.

LEGENDE ROMÂNE

ION ISTEȚUL

Păi, cică era la cazarmă la Malmezon un soldat de-i zicea Ion Isteţul. Nu că doară era prea isteţ, ci pentru că nu era isteţ deloc! Căpitanul Gloanţă, la care de la o vreme Ion era dat de vistavoi, îi zicea adesea, la dînsul acasă, cum îi zisese şi la cazarmă, peste doi ani de vreme:

— Ioane, isteţ, mai isteţ, mă Ioane!

Recruţii din fiecare contingent, tot auzind aste vorbe, crezură că *vistavoiului* [1] căpitanului Gloanţă îi zice: Ion Isteţul, şi „deşcă Isteţule" azi, şi „deşcă Isteţule" mîne, porecla se lipi de nume, ca muşchiul de pom şi ca nevoia de om. De la o vreme, şi Ion însuşi, cînd îl întreba vreun sublocotenent ieşit proaspăt ca felia de unt din şcoala militară, cînd îl întreba cum îl cheamă, răspundea cu mîna la bonetă, stînd smirnă [2]:

— Ion Isteţul, să trăiţi, d-le sublocotenent!

★

Veni acum vremea să fie liberat din oaste Ion Isteţul, şi se pregătea să se întoarne în satul lui, care era hăt-colo, departe, în judeţul Rîmnicul-Vîlcei, unde-l aştepta o muiere frumoasă şi tînără, că apucase a-şi pune pirostriile popei [3] pe cap, înainte ca pîrdalnicul de sorţ să-l fi chemat la oaste, doar o învia vitejia lui Ştefan cel Mare şi a lui Mihai Viteazul... Şi pe ce odor de femeiuşcă nimerise Ion!... Isteţ nu era

---

[1] *Brosseur*, servitor militar.
[2] Drept.
[3] Cununia

Ion, dar dragostea n-are ochi... cică, și deci fata dascălului de la biserica din Sălcați, satul lui Ion, ca să nu mai treacă o săptămînă a brînzei peste 18 ani împliniți, fără ca peteala să-i poleiască gîțele negre ca pana corbului, primi să fie nevasta lui Ion, și iacă așa : mai cu peciul [1] de la protopopul, pe doi cîrlani, mai cu ceva colaci dați la moș popa, se făcu nunta lui Ion cu Axinia, fata dascălului.

Și pe trai, neică !

Aș ! pe trai, cînd nu ți-ai sfîrșit de crestat răboajele datoriilor către cinstita muiere !... Numai ce-l îmflară pe bietul Ion de la vatra unde, într-o bună dimineață, Axinia pusese să se sfădească într-o oală, la clocot, niște dragi de sărmăluțe cu carne de mascur, și unde mi-l duseră la comisia de recrutare și unde mi-l dezbrăcară — să nu vă fie cu bănat — gol-golișor, cum l-a făcut maică-sa... Și unde un domnișor cu mustățile rase, ca bobocul jumulit în apă clocotită, mi-l ciocăni și pe față și pe dos.

— Bun ! strigă acest domn, parcă ar fi ales un pepene de-i copt !

Și cîteva zile după aceea, Ion era la cazarmă la Malmezon, în ciubote scălciate și mari, de nu-i ținea pe picioare nici cu trei rînduri de obiele, și mi-l băgară pe bietul Ion în niște pantaloni care se pomenea la cazarmă din „recrut" în „recrut" că odată avuseseră „văpușcă" roșie... De largi, nici vorbă !... doi Ioni puteau să se aciuiască în cei doi craci... Iar bonetul îi cădea peste ochi... Noroc că se oprea în urechile cam răsărite ale lui Ion, că altfel n-ar mai fi văzut, cu el pe cap, nici naintea ochilor...

★

Șapte ani rămase Axinia fără de „omul" său. Hei !... pe atuncea nu era numai trei ani slujba în oaste, și cu atît mai puțin nu era pe 6 luni, cît fac acum coconașii, ca să dovedească că egalitatea înaintea legii e lucru sfînt !

Ce-a fost a fost ! acum Ion era să fie liberat din oaste. Și ce vesel mai era ! Întîi, pentru că avea să-și afle casa și muierea pe care de șapte ani nu le mai văzuse, și, al doilea, pentru că avea să se întoarcă la satul lui, la Sălcați, cu 600 de leușori în pungă.

---

[1] Bilet de cununie liberat de protopop, care lua taxă pe el.

Că avea Ion muiere, o spusei mai sus... Ş-apoi, vorba ceea : de muiere nu scapă nici dracul ! Dar că Ion avea 600 de leuşori, vezi asta se cade să se lămurească, că nu-i tot atîta de uşor de a avea 600 de lei cît de a-şi lega de grumazi o belea de femeie !

Iacă şiretenia celor 600 de lei ai lui Ion.

*

Nu cu multe luni îndărăt, era Ion cu căpitanul Gloanţă, la care era dat ca ordonanţă, în Tîrgul-Ocnei, în Moldova.

Într-o zi îl cheamă *don* căpitan.

— Să duci, mă Ioane, îi zice căpitanul, să duci porunca asta la vameşul din Ponorul Vulturului, din sus de Slănic...

— Am înţeles, *don* căpitane, dar...

— Dar ce ?

— Dar nu cunosc drumul prin munţii ăia... Să trăiţi, *don* căpitane !

— Mergi şi tu pe unde merg şi alţii, că vei nimeri... Nimeresc orbii Suceava !

Ion luă puşca, că doar era el atîta de isteţ ca să ştie că la munţi pot să-i iasă în cale niscai feare... şi porni... Şi dăi, şi dăi !... Haide-hai !... tot înainte... pînă ce ajunse la poalele unui munte, unde calea se iezea.

Neştiind încotro să apuce — că nu era pe acolo nici ţipenie de om — Ion se tolăni pe malul Slănicului şi se odihni hăulind o doină de jale. Deodată, ridicînd ochii spre zarea dealului, numai ce zări un om care mergea pe coasta dealului cu doi măgari greu încărcaţi.

„Unde merg alţii, mergi şi tu. Nimeresc orbii Suceava, a zis don căpitan. Se vede că pe unde merge omul ăla este drumul... Pe acolo trebuie să merg şi eu“, îşi zise Ion.

Şi urcă, nene, la deal, ca o capră, de se prăpăstuia, stîrniţi de picioarele lui, bolovanii şi prundul, ca la vreme de şivoi !... Haida-hai ! haida-hai ! Doar de-o ajunge pe omul cu ăi doi măgari încărcaţi.

Nici întîrzie de a da de dînsul pe poala de din dos a dealului.

Numai, omul cu măgarii, cît zări pe un soldat, cu puşca la umăr, ţîşnind de după munte, la cîţiva paşi de dînsul, lăsă măgarii încărcaţi şi o tuli la fugă, de-a dreptul, peste ponoare şi rîpi.

Nu era isteţ Ion Isteţul, dar auzise el în Tîrgul-Ocnei de contrabandiştii despre Ardeal. Pricepu, deci, că omul ăla era un contrabandist.

Acum, Ion merse după cei doi măgari, cari ştiau mai bine decît el drumul prin poteci şi-l scoaseră tocmai la Slănic, dincoace de orice vamă. Numai, cum Ion n-avea de ce să ocolească vămile, el merse cu măgarii încărcaţi pînă în valea Slănicului, după ce la Ponorul Vulturului dete porunca căpitanului.

Vameşul de la Slănic, om priceput în socoteli de una ţie, două mie, după ce scotoci toţi desagii de pe măgarii lui Ion, în cari desagi află marfă scumpă de contrabandă, dete lui Ion partea ce i se făcea din prinderea contrabandei. Poate că i s-ar fi făcut lui Ion ceva mai mult de 600 lei, numai, de: „calul de dar nu-l căta de muscă la măsele..." Bine şi cu atîta. Că ce poftiţi? Să nu se înfrupte în oala cu smîntînă şi bietul vameş?...

Păi, iacă de unde-i venise lui Ion Isteţul cei 600 lei pe cari îi dăduse în mînile căpitanului Gloanţă să-i păstreze pănă la liberare.

*

Acu, Ion Isteţul şi-a cumpărat haine ţărăneşti, că de la cazarmă i-au luat toate hainele de soldat... Ba i-au lăsat o zdreanţă de manta, de la care magazinerul a tăiat toţi nasturii şi care e ferfeniţită mai dehai decît drapelul regimentului...

Fie, că Ion e voios că are la brîu, sub bete nouă, foaia de liberare şi e gata de plecare. Nu pot zice că nu este ceva mîhnit Ion că se desparte de *don* căpitan Gloanţă, că a fost totdauna bun cu el *don* căpitan, dar bucuria covîrşeşte mîhniciunea lui, că de! tot mai mult decît *don* căpitan, iubeşte Ion pe Axinia lui.

— Ei, gata de drum, Ioane? întreabă *don* căpitan.

— Gata, *don* căpitane, să trăiţi!

— Ioane, isteţ, isteţ să fii, Ioane, că făr' de isteţie te dai afund în lume.

— *Don* căpitane, să trăiţi!... De ce nu-mi dai acum la plecare vreo două, trei sfaturi bune, să mă isteţesc, să mă fac şi eu om!

— Să vedem. De ce o să te apuci tu, în satul tău ?

— Să trăiesc cum o vrea Dumnezeu, cu Axinia şi cu socru-meu.

— Socru-tău e om de omenie ?

— Păi de !... Ce să vă spui, *don* căpitane ?... Socru-meu a învăţat carte ca să se facă popă, dar cînd să ia potcapul, s-a răzgîndit, că i-a cerut la piscupie prea mulţi galbeni... De popit nu s-a popit, dar cu gîndul de popie, el se însurase cu o fată din sat... A murit sărmana din facere, născînd pe Axinia, nevasta mea, s-avem iertăciune... Apoi, tata socrul nu s-a mai însurat, dar rămasă în trebile bisericeşti : se făcu pălămariu şi cîntăreţ la biserica noastră, la Sfeat Ilie din Sălcaţi.

— Şi muierea ta trăieşte pe lîngă tată-său ?

— Păi, aşa dau cu mintea, că da.

— Ce ! nu ştii unde se află muierea ta ?

— Nu, zău, *don* căpitane.

— Cum se poate ? Nu ţi-a scris ?

— Niciodată, *don* căpitan, că de cînd cu purdalnicul ăla de sorţ, nu mai ştie biata unde am ajuns eu.

— Dar de ce nu-i scriseşi tu ?

— Păi, dacă nu ştiu carte...

— Caporalul, măi Ioane, ţi-ar fi putut scrie un răvaş, că el ştie carte.

— De !... aşa e, *don* căpitane... da nu mi-a venit în gînd aşa ceva... că vorba dumitale : isteţ nu prea m-a făcut sfîntul Dumnezeu...

— Ioane, isteţ, isteţ să fii... Că făr' de isteţime te dai afund în lumea asta.

— Ascult, don căpitane... Dă-mi, rogu-te, vreo două, trei sfaturi bune... Le-oi tot zice în mintea mea, ca *Tatăl nostru,* şi iar mi-or prinde bine, ca dăunăzi cînd mi-ai zis că „orbii nimeresc Suceava".

— Hei, băiete ! sfaturile bune aduc bani la chimir.

— Aşa e, *don* căpitane ; acela ce-mi dăduşi dăunăzi mi-au adus 600 leuşori în pungă.

— Ştii ce ? mă Ioane, să facem un tîrg. Eu ţi-oi da un sfat bun şi tu să mi-l plăteşti 200 de lei, din cei 600 ce ai la mine.

— Aoleo ! don căpitane... e cam piperat sfatul ! 200 de lei !...

— Apoi, de nu-i fi sfătuit bine, mă Ioane, o să perzi și cei 600 de lei și, cine știe ? poate și viața !

— Așa, zău !... Haide, fie ! dă-mi, don căpitane, sfatul și-ți ia 200 de lei din banii mei.

— Iată ce te sfătuiesc :

Fă din drumul mare
Noaptea, pe cărare.

— Fă din drumul mare... N-o să uit sfatul dumitale, don căpitan... Mai dă-mi unul, don căpitane, ca să mă mai istețesc...

— Bine, dar o să coste alte două sute lei...

— Vai ! ce scump e !...

— Apoi ce ?... Uitat-ai că numai cu un sfat al meu, dăunăzi, ai cîștigat 600 de lei ?

— Așa e, așa e !... Păi, mai dă-mi unul și-ți mai oprește alte două sute de lei, dacă nu se poate mai puțin.

— Al doilea sfat e acesta : „Cată-ți de treaba ta ! Nu-ți băga lingura unde nu-ți fierbe oala !"

— Minunat sfat, zău așa...

— Numai, păcat, mă Ioane, că-ți mai lipsește tocmai al treilea sfat ca să mergi acasă liniștit...

— Ce nu mi-l dăruiești, don căpitane, ratiș, ca dimerlia a unsprezecea la merță ?

— Ce ți-oi dărui eu ratiș este un cozonac minunat de la Fialcowski, să-l mănînci acasă cu nevasta și cu socru-tău, și un pol pentru cheltuiala drumului, dacă, bineînțeles, vei plăti, cu cele două sute lei ce mai ai la mine, al treilea sfat bun ce ți-oi da.

— Ba asta nu, don căpitane ! Să rămîi cu punga goală, după ce am fost *apropetar* pe 600 de leușori !

— N-ai auzit tu, Ioane, că pănă-n trei sunt lucrurile bune ? S-ta Troiță, mă Ioane...

— Ba am auzit, zău !... S-ta Troiță !...

— Apoi, trei sfaturi sunt mai mult ca două... Banii nu-ți sunt de nici un folos ție, mă Ioane... că cu isteția ta cea subțire n-o să ajungi cu ei acasă... o să ți-i fure vreun pungaș, o să te înșale vreun vagabond... Sfaturile mele nu ți le poate fura nimeni, nici le poți perde.

— Vezi, asta-i așa, pe crucea mea! Haide, fie! Dă-mi, don căpitane, sfatul cel al treilea și-ți oprește ce a mai rămas din bani... Haide, trampa!...

— Iacă al treilea sfat:

Cînd ai zor,
Nu pune mîna pe topor,
Nici pe cuțit,
Cînd ești amărît!

Na, iacă, mă Ioane, și un pol de drum și iacă și cozonacul... da nu cumva să-l începi pe drum; să-l duci întreg acasă, să-l mănînci cu nevasta și cu socru-tău.

— Să trăiți, don căpitane!

— Ioane, isteț, isteț fii... și cale bună!

★

Ion Istețul abia plecă de la casa căpitanului, și întîlni un chervan care mergea cu marfă la bîlci, la Rîmnicul-Vîlcei.

Se învoi Ion să dea un leu și să-l ia de călarele, pe cărîmbii de dindărăpt. De, nu tot omul poate dispune de o butcă, de o caleașcă... Mai merge omul și așa; destul că-și cruța Ion cizmele, putea el să-și bătogească cele părți moi de hurducăturile chervanului.

Și merse și merse chervanul! Trecu și de Piteștii cei pitiți la Gura-Văii; trecu și de Curtea-de-Argeș... Cînd, iată, calea apucă pe dealuri mari, prin codri deși, în miez de noapte.

„Fă din drumul mare, noaptea pe cărare!" își zise Ion Istețul, și, sărind după cărîmb:

— Apuc pe aci, strigă către chirigiu. Oi aștepta chervanul în vîrful dealului.

— Ești nebun, mă? strigă chirigiul; ciobanii și caprele abia se cațără pe acolo!...

„Fă din drumul mare, noaptea pe cărare!" zice în gîndul său Ion, și apucă pe cărărușa ce abia se zărea la lumina lunei și a stelelor.

Și, haide! haide!... pînă ce răzbi, prin stînci și tufișuri, în muchea dealului, de ieși iar la drum. Acolo așteptă Ion

mai bine de două ceasuri, pînă ce auzi scîrţîind jalnic roţile chervanului, care se apropia.

Dar care nu fu groaza şi mirarea lui Ion, cînd văzu pe chirigiu cu capul spart, însîngerat, şi pe cei doi neguţători, stăpînii mărfei, bătuţi ca vai de ei şi plini de sînge!

La întorsătura drumului, chervanul fusese înconjurat de o ceată de hoţi, cari prădară pe bieţii oameni de marfă şi de banii din pungă şi-i bătuseră şi-i stîlciseră de-i lăsaseră abia cu viaţă!

Ion Isteţul plînse de bucurie, cugetînd cu recunoştinţă la căpitanul său, al cărui sfat îl scăpase de soarta tovarăşilor săi de drum.

De frică însă să nu paţă şi el mai încolo soarta celorlalţi — căci era încă noapte adîncă — cum dete de o cîrciumă în cale, se pogorî şi rămase de chervan, voind să poposească pînă la ziuă sub coperămînt de creştin.

Toc! Toc! Toc! Bate în uşa casei, şi un om cu un chip nu prea de Doamne-ajută deschide, ţiind în mînă un opaieţ fumegător.

— Bucuroşi la oaspeţi? zice Ion cam cu jumătate de gură.

— Intră! răspunde nu prea cu blînd grai omul cu opaieţul.

Ion, cît văzuse mutra aceluia, ar fi fost gata să nu se mai despartă de chervan, dar acesta era acu hăt departe. El intră deci în tinda casei, şi din tindă în camera de la dreapta, zicînd în gînd *Tatăl noastru,* şi se aşeză lîngă vatra unde cîrciumarul frigea o bucată de iepure.

Cît pe ce era să întrebe Ion de nu-i e teamă cîrciumarului să locuiască singur aşa de departe de Rîmnicul-Vîlcei, singur în mijlocul codrilor, dar şi-aduse aminte de sfatul căpitanului: „Nu-ţi băga lingura unde nu-ţi fierbe oala. Cată-ţi de treaba ta!" Ion întrebă deci numai de nu i se poate da ceva de mîncat.

— Iacă, frig iepurele ăsta. Vei îmbuca cu mine din el...

Cînd friptura fu gata, omul de gazdă puse o mesiţă rotundă şi scundă lîngă vatră, apoi merse la un colţ al camerei, deschise o uşă ca de pivniţă şi strigă cu un glas poruncitor:

— Suie! Vino!

Ion nu era isteţ, dar nici fricos nu era. Totuşi simţi părul măciucă în vîrful capului, auzind graiul omului către nu ştiu cine din pivniţa de sub cameră:

„Acu-i acu !... gîndi Ion ; s-au sfîrşit de mine !..."

Şi mai tare spori groaza lui, cînd zări ieşind din pivniţă un schelet groaznic, acoperit de nişte zdrenţe, cu ochi stinşi în fundul capului, cu părul încîlcit, nepeptănat şi privind la Ion cu spaimă. Era o femeie care căuta să se învelească cît putea mai bine în zdrenţele ce-i acoperea trupul, stînd lîngă uşa secretă pe unde se urcase în cameră.

Cît pe ce era să întrebe Ion Isteţul — după ce se mai linişti — cine era acea nenorocită de femeie şi de ce era ajunsă în aşa ticăloasă stare, dar şi-aminti de sfatul de al doilea al căpitanului şi puse gard de tăcere împrejurul buzelor sale.

Acu gazda pofti pe Ion la masă. Se puseră să cineze : cel dintîi foarte liniştit, iar cestui din urmă bătîndu-i-se inima rău, şi amîndoi tăcuţi ca peştele.

Gazda arunca din cînd în cînd bietei femei cîte o bucăţică de pîne şi vreun os de ciotvertă, pe care nenorocita le sfîşia cu mare poftă.

Sfîrşindu-se cina, gazda se ridică, dete un ghiont scheletului de femeie de o băgă iar în pivniţă şi închise iar uşa tainică, cu zăvorul ce avea, pe dinafară. Apoi, se aşeză iar liniştit lîngă vatră.

Iar îi veni lui Ion pe vîrful limbei pofta de a întreba gazda de ce căznea atît de rău pe acea biată muiere, dar pe loc îşi aminti de sfatul căpitanului, şi-şi înghiţi scuipatul noduri, ca să nu-i scape vorbă din gură.

Se culcară apoi şi gazda şi Ion.

Dar, pas de închide ochii după cele ce a văzut bietul Ion !... Cît roţile de moară stătură holbaţi ochii lui toată noaptea, şi inima lui bătea, bătea, ca frunza de plop la adierea vîntului... De ! nici nu ştii cînd o să se scoale gazda de pe laviţă, unde se prefăcea, poate, că sforăia prin somn... O să cheme din pivniţă cine mai ştie cîte scheleturi şi să strîngă de gît pe Ion... Brr ! Cîte cruci făcu Ion în noaptea aceea, numai unul Dumnezeu ştie !

Începu acum a se miji de ziuă. Lumina zorilor se cernea cu greu roşietică prin ochiul de geam murdar, aşezat în un

colț a burdahanului întins pe mica cercevea a unicei ferestruice a camerei.

„Minune !... Nu m-a omorît !“ își zicea Ion, care, cum prinse ochiul său deștept de știre c-a sosit ziua, se grăbi a se scula și a se găti de plecare.

— Cum ai petrecut noaptea ? întrebă gazda.

— De minune !... Bogdaprosti !...

— Te duci mulțămit de la mine ?

— Cît se poate de mulțămit... Bogdaprosti !...

— Nu ți s-a părut nimica... ciudat... în casa mea ?

— Ian fugi încolo, omule !... Ce să mi se pară ciudat ?

Gazda se aruncă asupra lui Ion...

Nu vă întristați, oameni buni... Nu spre a-l gîtui se aruncă gazda pe Ion, ci spre a-l cuprinde în brațele sale, cu dragoste.

— Nu te teme, omule, îi zice gazda, cu lacrimi de bucurie. Lasă-mă să te îmbrățișez, că dumneata ești omul pe care-l caut de patru ani de zile, dumneata ai adus pacea în casa mea ; dumneata ai mîntuit două suflete !... Vrei, zici, să-mi plătești pentru găzduire ? O, nu ! nu sunt în stare să-ți mulțămesc pentru binele ce mi-ai făcut !...

Graiul cîrciumarului era atît de blînd, că Ion Istețul se liniști și-l lăsă să-l îmbrățișeze. Dar tot nu pricepea Ion, oricît de isteț era, de ce atîta dragoste pe el ? Cum adecă, mîntuise el două suflete ? Dar să întrebe tot nu voi, că era sfatul al doilea al căpitanului ca o strajă neclintită pe buzele lui.

Noroc că gazda îl domiri, povestindu-i cele ce urmează :

— Muierea mea și eu trăiam în pace și liniște colo, la Rîmnicul-Vîlcei. Numai începură a se amesteca în căsnicia noastră vecinele noastre. Cumătra Mariuța zicea *așa* de mine, cumătra Guralia șopotea *așa* de muierea mea... Azi una, mîne alta... și-a băgat dracul coada între noi, de nu mai aveam zi bună de trai. Veni treaba că nevastă-mea nu mă mai putea suferi cu vederea, și într-o zi pusei mîna pe un răvaș ce-i adusese o altă cumătră de la un pușcă-n-lună, notar de la un sat vecin... Înțelesei că nu era departe să-mi puie flori la ureche. Atunci, aproape turbat de mînie, am jurat la icoana Maicei Precista să mă răzbun de ea și să ucid pe toți cari se vor mai amesteca în trebile casei mele, pînă la ziua cînd voi da de un om al lui Dumnezeu care

să nu se amestece în trebile altuia, ci să-şi caute numai de ale sale. M-am mutat în codru, aci, mi-am închis muierea colo în pivniţă, unde stă de patru ani... Tot în pivniţă am îngropat pe toţi cei cari au venit în casa mea şi s-au amestecat în trebile mele. Şi pe dumneata te-aş fi sugrumat şi îngropat, colo, în pivniţă, de te-ai fi amestecat în trebile mele, de m-ai fi întrebat despre lucruri ce nu te privesc !

Şi, pe cînd Ion rămăsese ca înlemnit între groaza ce-i insufla gazda lui şi între primejdia din care îl mîntuise sfatul căpitanului, cîrciumarul merse la gura pivniţei, o deschise şi cu blîndă vorbă strigă :

— Vino, iubita mea, vino ! Că, iată, eşti iertată !... s-au sfîrşit necazurile tale şi ale mele !... Sunt dezlegat de jurămîntul ce am făcut la Maica Precista... Nu vei mai sta închisă în pivniţă şi în zdrenţe învălită... Ne întoarcem la Rîmnicul-Vîlcei, în căsuţa noastră. O să dau foc cocioabei ăştia blestemate !

Şi arătarea ieşi din pivniţă, plîngînd de bucurie, şi gazda lui Ion scoasă din un sicriaş, de la capătul laviţei, de sub un clit de perne şi de velinţe frumoase, un rînd de haine mîndre, numai în bibiluri şi fluturi de aur şi înţoli pe biata femeie cu ele în locul zdrenţelor, pe cînd Ion se depărta bucuros de la această casă, d-abia liniştindu-şi inima şi mereu gîndind cu recunoştinţă la căpitanul Gloanţă şi la sfaturile lui cele bune.

Cînd Ion era acum în vîrful unui deal, din care se vedea în vale Rîmnicul-Vîlcei, îndărăptul lui zări în flăcări cîrciuma cea blăstemată şi un car cu boi venind în urma lui, încărcat cu toate alea ale gospodăriei şi, pe deasupra, biata femeie din pivniţă.

★

Ion Isteţul mergea, mergea... Inima lui nu mai bătea acum de groază, ci de nerăbdare că nu departe de Rîmnicul-Vîlcei se iţea, ca prin sita cea de prescuri, clopotniţa satului său.

Cine nu ştie ce simţiri deşteaptă în suflet vederea, după o lungă lipsire, a clopotniţei locului unde te-ai născut ! Cînd auzi de departe sunetul clopotelor, sunet cu care urechea ta a fost deprinsă în copilărie, ţi se pare că auzi cea mai dumnezeiască muzică !

Dar nu încape vorbă de inimă albastră într-o biată snoavă ca aceasta...

Biată omenire !... Bucuria lui Ion se schimbă în temeri şi în bănuieli numai ce zări de departe clopotniţa satului său : „Cine-mi spune, îşi zicea el, cu ochii ţintă la clopotniţă, cine-mi spune de mai trăieşte Axinia ? Apoi, de trăieşte, oare rămas-a ea femeie cumsecade ?"

Fiere amară era inimei sale întrebarea a doua ce-şi făcea.

Pînă ce trecu de Rîmnicul-Vîlcei, unde mai nu se opri Ion, zorindu-l dorul satului său, sosi şi seara. Pînă ajunse la jităria satului, acum era noapte bine şi luna se ridica măreaţă şi bălaie pe cer în capul miriştei.

Chiar la doi paşi de la jitărie era casa lui Ion, sau, mai drept grăind, casa pălămariului bisericei. O livede deasă era în jurul casei. În această livede Ion îşi puse în gînd să se aciuiască, să vază, înainte de a da cu ochii de Axinia, ce şi cum merg lucrurile pe la el acasă.

Aşa făcu. D-abia era de cîteva minute într-un aluniş des, cînd iată se deschise uşa casei şi un popă (care, la lumina lunei, i se păru lui Ion frumos şi tînăr), ieşind din casă, zise din pragul uşei, cu dragoste, nevestei lui Ion :

— Mă întorc îndată, drăguţă !

Drăguţă !... Un popă tînăr zice nevestei lui Ion : Drăguţă !...

Ion puse mîna pe cuţitul din cingătoare şi, cum scapără fulgerul, îi scapără prin minte să se zvîrle asupra popei, să-l străpungă cu cuţitul şi apoi asupra muierei sale necredincioase.

Dar Ion şi-aminti de sfatul căpitanului : „La vreme de zor, nu pune mîna pe topor ; nici pe cuţit, cînd eşti amărît". Ion dară opri mişcarea sa şi se hotărî să nu facă aşa ceva, să nu se răzbune decît a doua zi, *fără de zor.*

Ieşi deci din tufiş, după ce se depărtă popa, şi, încă din bătătura casei, lîngă prispă, strigă, stăpînindu-şi mînia :

— Nevastă ! Axinio !

Axinia cunoscu glasul, ieşi răpede şi îmbrăţişă cu multă dragoste şi bucurie şi cu dulci mîngîieri pe Ion Isteţul.

„Ce-i muierea ! gîndea Ion. Ia, o pisică vicleană !" Dar şi el, mai din dragoste, mai din prefacere, îmbrăţişă pe Axinia.

— Frumos! zice femeia, frumos!... Şapte ani departe de mine şi nu mi-ai scris măcar: *negri ţi-s ochii!...* Nu mai ştiam de eşti mort ori viu!

— Da tu mi-ai scris?

— Ce minciunos!... Tata ţi-a trimes peste 20 de răvaşe şi n-ai răspuns la nici unul.

— Pentru că nu le-am primit.

— Ce zici? Apoi tata punea pe răvaşe numele tău: Ion Dudău.

— Apoi toţi mă ştiu în oaste cu numele de Ion Isteţul... Şi unde trimiteaţi voi răvaşul vostru?

— Scriam noi pe răvaş: *să se trimeată unde o fi soldatul Ion Dudău, la regimentul lui...* Da ţi-o fi foame, Ionică... Cinat-ai tu astă-seară?

— Ba, zău, nu...

— Cum o veni tata o să cinăm... Că uite, clocoteşte mălaiul proaspăt şi galben ca aurul în ceaun...

Şi, aşa grăind, Axinia, cu mînecele cămeşei suflecate pînă în betele altiţelor, întinse peşchir curat pe măsuţa cea rotundă şi aşeză trei tacîmuri, linguri de tisă, ca la zi de sărbătoare, cane de sticlă înflorite, de la moşi...

Numai ce se deschise uşa şi intră iar popa... cu pricina... Cît văzu potcapiul iţăindu-se pe uşă, Ion şi puse mîna pe cuţit... Noroc că popa intră cu faţa spre Ion.

— Vai! ce era să fac, strigă Ion, lăsînd să-i cadă cuţitul din mînă... E socrul meu!...

Dascălul de-acum şapte ani era acum călugăr şi popă.

Vezi ce bine-i prinse lui nea Ion Dudău sfatul cel d-al treilea al căpitanului Gloanţă? Dacă el, din aluniş, dădea zor la cuţit, aşa-i că Ion Dudău se făcea ucigaş de socru?... Temniţa îi ştia de oase!...

Mirarea popei Onufrie fu mare văzînd cuţitul căzut din mînile lui Ion, dar bietul liberat mărturisi tot gîndul lui cel rău.

— Măi Ioane, ce? te credeai tu cu panchiţele alea de la Bucureşti?

Şi părintele îmbrăţişă pe Ion şi-l binecuvîntă. Iar Ion nu mai isprăvea de lăudat sfaturile căpitanului, măcar că nevasta lui zicea:

— Păcat, Ionică dragă, că ne-ar fi prins bine cei 600 de leuşori!... Sfaturi şi zicători învaţă omul de la moşi şi strămoşi, nu pe 600 lei... Ei, da poftim la masă!...

Se puseră la masă, mămăliguţa fumega ca cădelniţa popei la liturghie. Popa scoase un fedeleş mîndru închistrit, cel care îmblasă roată la masa de la nunta Axiniei şi în care părintele acum ţinea vin de cel ce pune la sfîntul potir... Atunci şi Ion Dudău nu voi să rămînă mai prejos decît socru-său. El scoase din desagi cozonacul...

— Cozonacul d-lui căpitan, cinstite părinte... Mi-a zis să-l aduc întreg, neatins, şi numai cu sfinţia-ta şi cu Axinia să-l mîncăm... Cozonac boieresc, Axinio!... de la *Firear-al-Coţcăi.* [1]

Şi rupse cozonacul şi... o! minune! Zing! zing! zing!... Curg din cozonac unul, doi, trei, 30 de poli!... Toţi rămîn încremeniţi, dar Ion ce mai ochi holba!...

— Auzi, cozonac de la *Firear-al-Coţcăi?* E de la *firear al lui Dumnezeu* cozonacul tău, mă Ioane, zice rîzînd părintele Onufrie.

Iaca aşa! Căpitanul Gloanţă pusese bine cei 600 de lei ai lui Ion, în cozonac, ca să nu îi fure cineva, ori să-l înşele vreun pungaş...

— Să trăiască căpitanul Gloanţă, zice Ion, aruncîndu-şi căciula în înaltul podului şi podidindu-l lăcrimele; cînd o fi vreo bătălie, mă pun în faţa lui să nu-l ajungă glonţ duşmănesc!

— Omul lui Dumnezeu, căpitanul tău, adause părintele Onufrie, zuruind în palmă, ca un zaraf, cei 30 de napoleoni.

— Da, de glonţi duşmăneşti!... oftă Axinia... Mai bine decît gloanţe şi războaie, mai bine să ne ferească Dumnezeu şi să ţină pacea-n lume! [2]

Sinaia, 1887

---

[1] Fialcowski.
[2] Vezi notele relative la această legendă la finele volumului.

VACA BABEI FLOAREA

I

Lăcomia perde omenia!

Bine a zis românul care a zis aceasta.

Iacă ce s-a întîmplat babei Floarea și ce dovedește temeinicia graiului românesc.

Cică baba Floarea, cu părul alb ca mița oaiei albe și fața zbîrcită ca unda suflată de vînt, iar în gură nici un dinte, se ruga lui Dumnezeu zi și noapte să-i dăruiască o văcuță, să-i dea lapte, că laptele e hrana bătrînețelor și a gingiilor vădane de dinți.

Dar, în loc de văcuță, n-avea baba Floarea decît o biată capră, al cărei ied împărțea laptele ei cu baba.

Într-o zi, se scoală des-de-dimineață să mulgă capra, înainte de a o slobozi la pășune, cînd, iacă, pășind pragul tindei, piciorul babei dă de un motofol de boarfe...

„Ce-o fi ?“ gîndi baba.

Cum era de bătrînețe încovăiată șira spinărei, de căuta mai mult spre pămînt decît la ceriu, baba n-avu mult să se plece ca să vadă că nu era boccea de boarfe, ci un biet copilaș lepădat de o mamă rea...

— Ei, ce te faci, babo ? se-ntreba Floarea, rîzînd. Iacă ! un copil îți trebuia ție !...

Numai, cum avea inimă bună, baba luă pruncul în brațe și-l dezmierdă zicînd :

— De, îi suge și tu cu iedul la capră... Ce mi-o mai rămîne în uger mi-o ajunge și mie, că bătrînețile nu-i cea mai mare pagubă de n-or avea cu ce să dăinuiască...

II

— Petre! zice în acea vreme Mîntuitorul Isus Hristos din ceriuri, căutînd cu privirea spre bordeiul babei Floarea; Petre! vezi tu ce se petrece colo, în Țara Românească, în Buda a pustie, unde șade baba Floarea?...

Sf. Petru se uită prin gaura cheii raiului, ca să vadă mai bine, și ca prin ochean zări pe baba Floarea ținînd cu drag la țîța caprei pruncul ce găsise la pragul bordeiului său.

— Cîtă milostivire, Doamne, zise sf. Petru, în inima bietei babe! Ea n-are pentru sine de ajuns lapte de la o capră, și dă ce bruma mai are la un copilaș străin.

— Tot mai sunt suflete bune pe lume, Petre... Bucură-te, zice rîzînd Mîntuitorul: n-o să-ți rămînă raiul de tot pustiu! Dar, știi una, Petre?... Se cade să răsplătim babei Floarea pentru bunătatea ei de suflet... Haide, Petre, încalță-ți opincile de fer și să pornim iar pe lume...

III

Boc, boc!...

Dumnezeu și cu sf. Petru bat cu toiagul în ușa bordeiului babei Floarea. Ea vine și deschide.

— Bucuroși la oaspeți, mamă bătrînă? zice sf. Petru, intrînd cu Domnul Dumnezeu.

— Poftim, cu ce-o da Dumnezeu... Ca la casa ălui sărac, zice baba, închizînd ușa după ce intraseră cei doi călători.

— Apoi, o da Dumnezeu, zise Mîntuitorul, făcînd semn la sf. Petru cu coada ochiului. Dă-ne, mamă, ceva *lăptișor*, că mălai avem noi în traistă...

Baba se uită pe furiș la copilul care dormea în copaie lîngă vatră, și un moment pare că stătu pe gînduri. Cugetă biata bătrînă: „de dau laptele, cu ce hrănesc copilașul?... Ei, dar să le dau partea mea, își zise îndată Floarea, că n-oi mai muri de foame pînă mîni..."

Așa și făcu.

Pe cînd Mîntuitorul gusta cu sf. Petru laptele din strachina cea frumos zmălțuită și cu linguri de lemn nouă-noulițe, baba grija de copil, că se dezvelise...

— Petre, adevăr grăiesc ţie, femeia aceasta mă minunează ; ne-a dat cea de pe urmă picătură de lapte cu care avea să potolească azi chiar foamea ei...

Aşa şopti Mîntuitorul lui sf. Petru, apoi chemînd pe Floarea :

— Mamă bătrînă, dar laptele ţi-e de capră... Vacă n-ai ?...

— Să am vacă ?... Nu mi-a dăruit una sf. Dumnezeu, măcar că mult mă rog... Nu atîta pentru mine, cît pentru plodanul ăla sărăcuţul...

— Da bine, Petre, zise Mîntuitorul rîzînd, ce-o fi gîndind Dumnezeu de n-au auzit pînă astăzi rugăciunea mătuşei ?...

— Păi că n-o fi avînd numai pe baba Floarea de ascultat sfînteluţul de Dumnezeu, întrerupse bătrîna aproape supărată că cineva grăieşte cu neevlavie de Dumnezeu...

După ce se ospătară cei doi sfinţi călători, Mîntuitorul zise lui sf. Petru :

— Petre, ian bate de trei ori cu furca aia a babei, de colo, din grinda casei, bate în pripiciul hornului.

Cînd sfîrşi de bătut a treia oară, numai ce, la uşa bordeiului, se auzi mugind o vacă cu viţel.

Baba Floarea rămase încremenită...

— O vacă cu viţel, la uşa bordeiului, jupînilor !... A cui o fi, oare ?

— E a dumitale, bătrîno, zise Mîntuitorul... Iacă, de acum ai lapte pentru copil şi pentru bătrîneţe *unse.*

Baba Floarea nu se putu stăpîni de a ieşi pe dată afară şi, cu inima voioasă, dezmierdă pe murga care parcă cunoştea pe bătrîna de ani de zile, aşa se bucura de a o vedea !...

IV

Ei, dar cei doi călători porniră...

Pînă să-şi dea seama mai bine de fericirea ce-i venise, călătorii ieşiseră şi plecaseră.

Numai, ce te faci cu purdalnica de fire omenească ? Cu cît are mai mult creştinul, cu atît pofteşte mai mult !

— Am o vacă, îşi zise baba Floarea... Adecă de ce să n-am două ? Ce au făcut călătorii ăia pot face şi eu. Ian să iau şi eu furca din grindă şi să bat pe pripiciul căminului.

Cît gîndi, așa și făcu.

Numai, cît ai clipi din ochi, murga începu a rage cumplit în bătătura bordeiului... Se uită Floarea pe ferestruică... Ce să vadă ? Un lup mare cît un taur doborîse vaca și o mînca...

Lăcomia perde omenia !

Nu se mulțămise Floarea cu ceea ce-i dăduse Dumnezeu. A venit lupul să-i ieie darul...

Baba se puse pe plîns, amar căindu-se...

V

— Da bine, Doamne, după ce te-ai milostivit de ai dat babei o văcuță, de ce i-o luași, trămițîndu-i un lup ? întrebă mîhnit sf. Petre.

— „Nemulțumitului i se ia darul", zice neamul românesc, cu dreptate, răspunse Mîntuitorul...

Numai, iată că vine iute la Mîntuitorul Sfînta Maria, maică-sa, și-i zice :

— Fiule, uite colo, în bordeiul Floarei, cum își îneacă plînsul, grijind de un copilaș... Iartă-i greșeala, fiule, ca să știe omenirea că în casa unde găsește milă și adăpost copilul lepădat, nu încape jalea și sărăcia...

— Amin, zice Mîntuitorul...

Și, din acea clipeală, murga iar se arătă babei Floarea, întreagă și sănătoasă, de-și freca biata femeie ochii și se întreba : oare n-a visat ea lupul ?...

Da să mai bată și ea cu furca în pripici, ca călătorul, ca să aibă și a doua vacă, ca mai ba !

Ba, adecă, furca o luă baba în brîu și toarsă in și lînă, de făcu țoale țîncului, de nu duse lipsă nici băiatul, nici dînsa.

Hei, furca harnică face minuni nu numai în mînile lui Dumnezeu !

Dar :

Lăcomia perde omenia !

Bușteni, 1888

POPA CARE ȘTIE CARTE[1]

I

Păi, cucoane, cică era odată în satul nostru (care azi îi zic Brănișteni, da pe vremea aceea se numea Bărbeștii), cică era odată în satul nostru un popă prea învățat, de știa toată cartea sîrbească și cea leșească și cea *letinească*, și citea psaltirea ca *Tatăl nostru*, de mersese faima învățăturei lui la răsărit și la sfințit de soare, la miazănoapte și la miazăzi.

---

[1] Citim în *Românul* de la 29 iulie 1887 :

„*Literatura română la Peleș*. — Sîmbătă 15/27 iulie, d. și d-na V. A. Urechiă au avut onoarea a dejuna la castelul Peleș. După dejun, la care luă parte d. I. C. Brătianu și doctorul în teologie d. Dulton din Petersburg, majestatea-sa regina dori să asculte două din legendele culese de d. V. A. Urechiă, din acele ce d-sa povestește la seratele literare ce dă în folosul statuei lui Miron Costin. D. Urechiă citi povestea lui *Ion Istețul* (care avu atît de mare succes la Academie și pe aiurea), cum și legenda lui *Gloanță Porcarul*, o legendă minunată, comună — negreșit cu variante — la mai toate popoarele ariene. În limba germană ea a fost dată în versuri de către Bürger ; în limba spaniolă ea a fost culeasă de către folcloristul Trueba ; în limba franceză au dat de ea folcloriști ca Paul Sebillot, Francisc Bladé, Cosquin.

Minunate sunt apropierile aceste ale literaturei orale ale popoarelor : aceastea probează o dată mai mult cît ar trebui popoarele să trăiască între ele ca niște adevărați frați.

Majestatea-sa regina a ascultat, ni se spune, cu multă plăcere legenda originală a lui Ion Istețul și a fost foarte mulțămită, amintindu-și frumoasele versuri ale legendei germane, să o afle reprodusă în povestea lui moș Dudău, din satul Bărbeștii, a lui Miron Costin.

D. Urechiă a arătat majestății-sale *maquetele* statuei lui Miron Costin și majestatea-sa a binevoit a provoca scurte amintiri din viața nemuritorului cronicar.

Această serată literară s-a prelungit mai multe ore, grație interesului cu care glorioasa noastră suverană și poetă ascultă tot ce se referă la limba și istoria națiunei române !"

Tot satul, de la șoltuzul[1] Vrajbă pînă la nea Sucilă, cel mai tînăr din cei 12 pîrgari, își lua de departe căciula și se ferea în lături în calea lui, mai dehai de ar fi fost jupîn pîrcălabul... Ba ce !... Păi cică venea lumea după lume să asculte graiul cu miez al popei și să primească de la el sfat de păs și la nevoie.

Numai badea Gloanță, porcarul satului, nu era de părerea lumii întregi despre învățătura părintelui Onofrei — că așa era numele din botez al popei.

— Aș ! învățat !... zicea badea Gloanță, trăgînd cu ghioaga lui dungi în colbul din drum, unde întîlnea oameni din sat, ducînd porcii la pășune. — Aș ! Învățat !... Ian tăceți, oameni buni !... Cartea popei e subțire de tot !... Ian învîrtește, jupîn Vrajbă șoltuze, tăciunele ăsta aproape stins, numai cu o schinteie de foc în vîrf... ian învîrtește-l răpede în cerc... Vedeți, oameni buni, ce roată de foc face schinteia ? N-ați zice că are în mîni un cogemite soare ?

O biată schinteie e și învățătura popei, dar așa o învîrtește de cu meșteșug la vederea satului, de vi se pare soare mare și luminos !... Nu, jupîne pîrgare, nu este învățat popa Onofrei, ci mare pișicher !...

Vorbele lui Gloanță nu schimbau cursul gîndului obștesc, că așa-i omenirea, cocoane : cînd apucă într-o parte, geaba-i pui stavilă, că ea, ca și puhoiul nețărmurit, să răpede la vale nepotolit. Ba încă, Gloanță era luat la ochi răi nu numai de părintele Onofrei, dar și de tot satul... Șoltuzul chiar îi tot subția simbria ce-i plătea satul pe fiecare an, pe măsura în care Gloanță subția, cu vorba lui, cartea popei.

Iar pîrgarii, frați de cruce cu popa, alegea pentru Gloanță opincile de San-Medru[2] și San-George tot putrede, de rămînea porcarul pînă la săptămîna numai cu tălpăloagele de la mă-sa... Păi așa-i dacă te pui în poară cu domniile !... Vai de badea Gloanță !... De zile rele, de păsuri și de lipse, el ajunse slab și deșirat și galben, ca coceanul de cucută în toamnă ; iar părintele Onofrei, tot mai rotofei de nu-și mai încăpea în pele !... Pălămariul chiar punea prinsoare că de o mai merge burta părintelui tot înfoindu-se, încă o iarnă

---

[1] *Șoltuzul* ori județul, ceea ce este azi primarele. Pîrgari sunt actualii consilieri comunali.

[2] Sîntul Dumitru.

şi o primăvară, apoi n-o să mai poată ieşi cu cădelniţa prin dverele mici, la leturghie. Pînă şi părintele Onofrei se speriase şi, crezînd că-i vina colivei şi a colacilor unşi cu miere şi încrestaţi cu miez de nucă nouă, nici mai punea gura pe aşa ceva... Dar burta tot în spor mergea nainte... Hei ! Traiul ticnit, lauda lumei, mulţămirea sufletească te îngraşă mai dehai decît coliva şi colacii.

II

Faima învăţăturei părintelui Onofrei trecu de jităria satului şi, din om în om, ea străbătu pînă la Suceava, şi la Suceava răzbi pînă la urechile lui Ştefan-vodă.

— Măi, ce-i de popa de la Bărbeşti, zise într-o zi la Divan Ştefan-vodă, că i se închină lumea ca la popa cel mai cărturar... O să mă duc într-o zi la Bărbeşti să-l văd şi eu...

Şi iată, mări, că sosi ziua acea, cînd trebile ţărei duseră pe Ştefan-vodă la Roman... Şi, cum Bărbeştii sunt ca de o zvîrlitură de praştie din Roman, numai ce dete lui vodă în gînd să meargă într-o seară la Bărbeşti, să afle pe părintele Onofrei, cel vestit de carte multă.

Încalecă măria-sa vodă pe calul lui cel alb, de ţi se părea cînd îl vedeai că-i un arhanghel călare, şi, făr' de alai, numai cu doi, trei slujbaşi, merse la Bărbeşti.

Dar, pasămite, şi aflase şoltuzul Vrajbă că o să vie la Bărbeşti vodă, şi aşa chitea el, că la dînsul drept o să tragă Ştefan-vodă. Numai, vodă trase drept la părintele Onofrei. Geaba şoltuzul aşternuse velinţe vărgate ca ogoarele de toamnă de-a lungul bătăturei casei, pe prispe şi în cămări ; geaba adusese de la monăstire divan de mătase, ca să se odihnească pe el măria-sa vodă...

Buciumele ziceau pe întrecute cu viorele în chiotoarea bătăturei, lîngă pîrleaz, şi din colibele de scînduri nouă, cu miros de brad, se urca la înaltul ceriului fumul focurilor unde jupîneasa lui Vrajbă, fetele lui, nepoatele şi vecinele, cu mînecile suflecate pînă la gîţă, învîrteau unele frigări cu berbeci întregi, de se rumeneau la dogoreala jarului, şi altele privegheau în cuptoare malaiul întins pe frunze de nucă verde, crescînd ca gogoaşa aurită ; pe cînd argaţii întorceau,

hăulind o doină, la teascul din care curgea, împrăştiind moale miresme, uleiul de seminţe proaspete pentru pregătit bucatele lui vodă. Toate erau gata de bună primire a domnului la casa lui Vrajbă, dar vodă zise şoltuzului :

— *„Nu numai cu pîne trăieşte omul, cî şi cu tot cuvîntul ce iese din gura lui Dumnezeu.“* Du-mă, jupîn şoltuze, la gazdă la părintele Onofrei, că nesecat izvor curge acolo de sfat bun şi de grai domirit...

III

Să nu mai lungesc vorba, boierule, că vorba lungă sărăcie în pungă... Cît văzu măria-sa pe părintele Onofrei şi cît din buzele lui răsună la auzul lui vodă grai românesc, nici că mai îi trebui lui Ştefan-vodă să stea cu popa la sfat, pînă ce să urce cloşca cu pui pe ceriu, cale de mai multe suliţi, că-mi ştia vodă pe popă din fir-a-păr. Cu mehenchiul minţei sale împărăteşti, probă de ajuns şi de rămas făcuse vodă de învăţătura popei... Atunci, vodă, care nu iubea minciuna şi era mare duşman al faimei celei neîntemeiate, se hotărî să deştepte satul din înşelăciune, ce zic : satul ? lumea întreagă !

— Părinte Onofrei, zise Ştefan-vodă cînd fu gata de plecare. Lumea se închină sfinţiei-tale ca la cel mai învăţat preot. În Moldova întreagă, faima învăţăturei sfinţiei-tale se luptă să întunece şi pe a episcopilor şi pe a înaltpreasfinţitului mitropolit.

Pentru ca şi eu, ca toată ţara, să-mi plec cu umilinţă capul înaintea sfinţiei-tale, m-am hotărît să pun la încercare adîncimea minţei şi înălţimea gîndului sfinţiei-tale. Trei întrebări o să-ţi pun, cinstite părinte, şi nu îndată, ci în vade de una lună aştept să-mi răspunzi la acele trei întrebări. Azi este 15 florar, la 15 cireşar vei veni la Roman. Acolo voi fi eu şi tot Divanul ţărei, la episcopie. Vino atunci, intră în Divan, *la soarele a chindie*... Dacă răspunzi bine la o întrebare numai, nu-i fi spînzurat de gîde, ci tăiat... Dacă la două întrebări răspunzi bine, armaşul mare te va ucide cu chiar buzduganul domnesc. Dacă răspunzi cumsecade la tustrele întrebările mele, te fac episcop de Rădăuţi... Nu-mi

place laima altoită în crengile stufoase a pomului minciunei !...

— Ascult, măria-ta, zise popa galben ca fuiorul de borangic și tremurînd ca para făcliei de la toiagul mortului, cînd e dus la groapă pe zi de vînt.

— Iacă întrebările, părinte Onofrei :

Voi să știu întîi, cît prețuiesc eu ? Îmbunătorii din jurul scaunului domnesc îmi zic că *n-am preț...*

Ce crezi d-ta, părinte ?

Al doilea, voi să știu, deoarece Dumnezeu a pus spată oțelită în mîna mea, la care neamurile vecine se închină, în cît timp putere-aș eu ajunge de la un capăt la altul al lumei ?

Și al treilea, îmi vei spune, care e gîndul în care sunt greșit ? În breasla lingușitorilor din Divan nu pot găsi răspuns la așa întrebare. Un preot cu mintea luminată de învățătură, cum zice lumea că ești sfinția-ta, va găsi răspuns bun cu mare înlesnire.

Așadar, la 15 cireșar, cînd soarele o fi a chindie... la Roman, la Divan !... Răspunsuri bune, ca de la un om de carte aștept. Episcop de Rădăuți, ori spînzurat, sau tăiat... de nu buzduganit !

Am zis !...

— Dar, măria-ta !

— Am zis ! strigă Ștefan-vodă, încălecînd cu curtenii săi și plecînd îndărăt spre Roman.

IV

Eh ! cu Ștefan-vodă nu era de glumă... Dacă el adesea vărsa sînge omenesc pentru o greșeală de nimica, cum era să rămîie bietului popa Onofrei vro rază de nădejde, că la 15 cireșar vodă l-o ierta, dacă chiar nu va da în Divan răspunsuri bune la întrebările lui ? La mare grijă intră părintele Onofrei din acel minut... Nu i se mai alegea nici de mîncare, nici de odihnă, cu cît o zi se îngrămădea asupra alteia, ca valurile la mare.

— Să vedeți, oameni buni, zicea porcarul către săteni, privind cum popa slăbea pe toată ziua de grijă ; să vedeți

că n-o să ştie de răspunsurile aşteptate de măria-sa vodă... Nu vă spuneam eu că-i subţire tare cartea popei?

Şi, cum se întîmplă la omenirea întreagă, cu cît preotul Onofrei slăbea de grijă, cu atît se îngrăşa protivnicul său, Gloanţă, de mulţămire sufletească că o să iasă mintea lui mai la lumină decît a lui Onofrei.

Numai două zile mai era acum pînă la 15 cireşar, şi părintele Onofrei nu dăduse de nici un răspuns de Doamne-ajută! Şi să nu cugeţi, boierule, că bietul popă nu se făcuse luntre şi punte, doar o da de unul... Cercase doar el şi la psaltire: o deschisese pînă în trei ori pe sîntul pristol, cu ochii închişi, la întîmplare, boscorodind de 100 ori: Doamne miluieşte! Dar, ce să vezi? pe faţa psaltirei deschisă, la dreapta, bietul popă citea tot osînda lui.

Ce mai chibzui sîntul părinte? El înşiră pe sînta masă toate cărţile bisericeşti şi apoi, cu epitrafirul pe cap, se învîrti de trei ori în jurul jertvelnicului şi, apoi, pe dibuitele, puse mîna pe cartea ce nemeri. Era evanghelia. Dă patrafirul de pe ochi, citeşte:

„Fericiţi cei săraci cu duhul, că a acelora este împărăţia cerurilor“, zicea evanghelia pe faţa dreaptă, la locul deschis.

— Va să zică, numai în cer este scăparea mea! oftă părintele Onofrei.

V

În ziua de 14 cireşar, era părintele Onofrei tot atît de aproape de a fi găsit răspunsurile căutate, cît e aproape turcul de sfînta împărtăşenie...

Ţi-era, zău, milă să întîlneşti pe bietul preot, slab şi deşirat de-i cădea potcapul pînă peste urechi şi antereul bălăbănea pe trupul lui, ca ştiuletele de porumb singur într-un hambar pustiu, căutătura bietului preot era păinginită de veghere şi păşea gînditor, ca luna singuratecă prin bălţile Bugeacului.

— De ce nu te întrebi, cinstite părinte, şi cu Gloanţă porcarul, îi zise Vrajbă şoltuzul, întîlnindu-l în dimineaţa zilei de 14 cireşar şi făcîndu-i-se milă de popă, care i se păru ca un mort de pe faţa căruia s-a luat giulgiul. Întrea-

bă-te, zău, cu Gloanță, că, vorba ceea: *nici nu știi din ce tufă țișnește iepurele!...*

— Să mă întreb eu cu gugumanul acela, eu?! răspunse măreț părintele Onofrei, care nici mort nu vrea să se dea rămas din carte de un porcar.

Numai, după ce șoltuzul se depărtă, ce gîndi popa? „Mă părinte Onofrei, adecă de ce nu cerci, dacă pînă și șoltuzul te îndeamnă?... Badea Gloanță porcarul e om nevoieș... Cițiva zloți tătărești, vreun poloboc de miere, cîteva părechi de opinci moi, argăsite la Suceava, l-or face să nu mai spună la nime că i-am cerut eu sfat, lui, un porcar făr' de învățătură... Păi, ce!... «*Dă din mîni, Petre, că te ineci*», a strigat Mîntuitorul unui cogemite apostol... Ian să mai cerc și cu Gloanță. Păstorii ăștia, hăulind toată ziua alene, prin munți și poiene, se istețesc mult și se gîndesc la multe, de care noi, cărturarii, n-avem nici bănuială... Ci hai, mă părinte, la nea Gloanță!..."

VI

— Toată lumea spune, mă Gloanță, că ești un nătărău, zice părintele Onofrei, găsind pe porcar pe priporul unui deal coperit de stejari bătrîni, sub cari turma lui de porci ronțăia cu nesațiu ghinda căzută de cu toamnă. Toți din sat te socotesc, nea Gloanță, de om prost, numai eu, nu. Așa ziceam eu, ieri seara, lui jupîn Sucilă pîrgarul:

„Vrei să-ți dovedesc, jupîne pîrgare, că rău și făr' de cale ați tot subțiat simbria lui Gloanță, că el nu e om prost, ci om de sfat ales?... Uite, d-ta și cu tot sfatul credeți că numai eu am să știu da răspunsuri la întrebările cele trei ale lui vodă, da ian să auziți pe badea Gloanță, să vedeți ce minunat ar ști și el răspunde..." Așa e, fiule Gloanță, că ai ști ce să spui lui măria-sa vodă, dacă te-ar întreba: cît prețuiește el?. În cît timp va ocoli el lumea cu sabia lui vitează și care-i gîndul lui cel greșit?

Aș! ți-ai găsit să înșele părintele Onofrei pe nea Gloanță cu șosele, cu momele de soiul acesta!... Nici pe vorbă de clacă, nici pe zloți tătărești, nici pe zece vedre cu miere, nici pe 12 părechi de opinci moi argăsite la Suceava, nu se

primi Gloanţă să dea părintelui Onofrei sfatul ce îmbla să-i smulgă...

— Ştii una, părinte ? Ce mai la deal, la vale... Dă-mi antereul, giubeaua şi potcapul sfinţiei-tale să le îmbrac eu... şi-aşa nu-ţi mai vin, că ai slăbit de nevoie, ai ajuns ca resteul de alun... Îmbracă-te cu iţarii şi cu sucmanul meu... Ţine-mi locul cole, la turmă... Voi merge eu în locul sfinţiei-tale la Roman şi voi da eu răspunsuri lui vodă, de nu i-or plăcea, pe mine m-o spînzura, ori m-o tăia, ori m-o buzdugăni...

Ce gîndi popa ? „Mă, părinte Onofrei ! mai bine o zi porcar tologit pe pajişte, decît un leş de popă putrezind de aleluia sub pajişte !"

— Haide, trampa cu hainele, mă Gloanţă... Nu că mă tem eu de a merge la Divan singur, dar am făcut, mă Gloanţă, un buboi la moalele spetelor, de nu pot încăleca tretinul să merg la Roman... Du-te d-ta, bade Gloanţă, şi noroc bun !

„După ce oi trece hopul, adaugă popa între dinţi, mi-iau eu iar hainele, şi Onofrei tot la altar, poate şi episcop la Rădăuţi, iar nea Gloanţă tot cu ghioaga după porcii satului !..."

— Ci haide, trampa, fiule !...

Hainele popei de pe cînd era rotofei veneau acum leite lui nea Gloanţă, şi iţarii şi sucmanul acestuia, cari nici mai le putea îmbrăca de multe zile Gloanţă, că nu-l mai încăpea, se potriveau popei ca teaca la cuţit.

VII

Sosi acum 15 cireşar, Ştefan-vodă adunase Divanul în casa cea mare de oaspeţi a vlădicăi din Roman.

Vodă stătea măreţ în fundul camerei, încunjurat la dreapta şi la stînga de sfetnici, ca Dumnezeu la judecata cea de pe urmă. Divanişti cu toiage de aur, de argint, vărgate cu roş şi cu toate feţele curcubeului, care şi la locul lui, îşi dădea sfatul în trebile ţărei, cînd, iată, la soarele a chindie, se deschise uşa Divanului şi intră un preot.

— Popa Onofrei ! zise cu mirare Ştefan-vodă, care puţin aştepta să vie acesta la ziua hotărîtă, cu răspunsurile, după ce-l simţise vodă cît e de sărac de carte.

— Părintele Onofrei ! murmură sfetnicii, cari acum ştiau şi ei şiretenia lucrului.

— Bine ai venit la noi, părinte Onofrei, adause Ştefan-vodă... Bre ! da ce schimbat mai eşti la faţă !

— Hei ! măria-ta, grija schimbă faţa omului...

— Aşa este, măria-ta, zise marele logofăt, grija te îmbătrîneşte şi te poceşte mai iute decît vremea.

— Ei, ce răspunsuri ne aduci, părinte Onofrei ? întrebă vodă.

— Măria-ta ai zis : „popă, să-mi spui cît preţuiesc eu ?"

— Aşa e... şi ce-mi răspunzi, că uite, dumnealor, boierii domneşti, îmi zic mereu că eu sunt făr' de preţ !

— Păi, aşa socotesc eu, că boierii se înşală, să am iertăciune de la măriile-lor, se înşală din dragostea cea mare ce au către măria-ta, doamne. Eu pe măria-ta nu dau mai mult decît 29 de arginţi...

— Cum aşa ? exclamă marele logofăt îngrozit...

— Dacă Mîntuitorul şi Domnul nostru Isus Hristos a fost preţuit în 30 de arginţi, apoi măria-ta nu-i crede doară că-i fi făcînd mai mult decît 29...

— Minunat ! strigară într-un glas divaniştii.

Ce să mai zică alta şi vodă, cînd sfatul întreg se minuna de răspunsul popei ?

— Bine, părinte Onofrei, de spînzurătoarea mişelească ai scăpat...

Acum, la a doua întrebare.

— Măriţi boieri d-voastră, zice Gloanţă către sfetnici, au nu e adevărat că măria-sa vodă e soarele Moldovei ? Nu-i ziceţi măriile d-voastre cu acest nume de : Soare ?

— Aşa e ! Aşa e !... strigă pe întrecutele boierii.

— Păi dacă aşa e, urmează Gloanţă, lui măria-sa vodă, Soare, ca să înconjure lumea îi trebuie 24 de ceasuri, că atîta pune soarele de se face zi şi noapte...

Mă rog, cearcă-te să araţi Divanului că a minţit cînd a chemat pe vodă *soare !...* Răsună deci bolta casei de : Aşa e !! al boierilor mari şi mici şi a Curţei mai mărunte...

— Da eu nu sunt soare ! cercă să zică vodă...

Numai ce să mai zică vodă, dacă tot Divanul, într-o gură, strigă și laudă răspunsul isteț al lui Gloanță.

— Fie, părinte Onofrei... Cînd îți zic trei că... ești cu chef, te du și te culcă... necum cînd o țară întreagă te cheamă *soarele* ei ! Fie, sunt *soare,* dacă vă încălziți pe lîngă mine... Dar dacă, cinstite părinte, te-ai învrednicit cu acest răspuns a nu fi decît buzdugănit cu buzduganul meu, ian să-ți vedem și al treilea răspuns.

— Ai întrebat, măria-ta, care-i gîndul greșit al măriei-tale. Păi, mărite doamne, chiar acum te înșeli în ceea ce gîndești...

— A pățit-o, murmurară boierii.

— Cum așa ? strigă vodă, iute cum era, de se cutremură Divanul.

— Gîndul lui măria-sa vodă niciodată nu-i greșit, părinte, zice vornicul de Țara-de-sus, cel mai lingușitor dintre sfetnici.

— Ba greșește, jupîn vornice, că și vodă e om ! răspunde fără sfială Gloanță. Măria-sa crede acum că grăiește cu popa Onofrei de la Bărbești...

— Ei și ? strigă vodă.

— Păi nu cu popa Onofrei stă de vorbă măria-sa vodă, ci cu...

— Ci cu porcarul Gloanță, strigă din ușa Divanului șoltuzul Vrajbă, intrînd iute. Da, măria-ta... e Gloanță porcarul, îmbrăcat în haina popei, ca să-l scape de moarte... Popa Onofrei s-a îmbrăcat și el în hainele lui Gloanță de porcar și păzește în locul lui turma de porci în ștejăriște.

— Gloanță porcarul ? strigă Ștefan-vodă, de se zguduie iarăși Divanul. Măi nene, n-ai ghicit al treilea răspuns... Că eu nu cu un porcar grăit-am acum, ci cu... ci cu *preasfințitul episcop de Rădăuți !...* Cine, boiari d-voastră, se cade să fie păstor al țărei, de nu va fi omul cu mintea isteață și cu sfatul neîntrecut ? Onofrei păstor rămîne, dar nu la turma de oameni, ci la acea unde și-a aflat scăparea vieței... Acolo să-l lași, jupîn Vrajbă, auzitu-m-ai ? Ia loc la dreapta mitropolitului, preasfinte părinte Gelasie, episcoape de Rădăuți, adauge vodă, luînd de mînă pe Gloanță porcarul de odinăoară și punîndu-l pe scaunul de vlădică, în strigările de bucurie și de minunare ale tuturora...

Bietul Gloanţă — părintele Gelasie — plîngea şi rîdea... Nu mai ştie inima omului cum să grăiască, cu rîs ori cu plîns ? cînd o podideşte neaşteptata fericire.

Şi iacă, zice moş Dudău terminînd, şi iacă cum se aleg păstorii sufleteşti ai neamului românesc...

— Vrei să zici, moşule : cum se alegeau odinioară ?...

— Dar ce-a fost poate să mai fie !

— Să te auză Dumnezeu, moşule... Numai, eu nu cred în poveşti, deşi mă nebunesc după ele, să le ascult.

VORBA POTRIVITĂ

— Mă Ioane, zise, deşteptîndu-se din somn, cum zări, prin ochiul de geam prins în bărdăhanul ferestrei, furişîndu-se în bordei lumina albă a zorilor — mă Ioane, zise lelea Grapina, nevasta pîrgarului Sucilă, din satul lui Caraiman, scoală că-i ziua mare, înhamă şarga la căruţă şi du sacul ăsta cu păpuşoi la moară de-l macină. Dar să nu-i dai morarului decît un pumn de fiecare dimerlie, auzitu-m-ai ?

Era, boieri dumneavoastră, Ion, feciorul lelei Grapina, văr primar cu Ion Isteţul, vistavoiul căpitanului Gloanţă. Adică de rubedenie, vorbă să fie, că nu era pe legătură din sînge, ci pe temelie de prostie.

Şi, fiindcă lelea Grapina ştia ce odor de fecior avea, se ţinea tot pe lîngă el, doar o înhăma şarga cumsecade şi n-o mai pune, ca mai alaltăieri, în locul dîrlogilor, căpăstrul.

— Vezi, mă Ioane, zise lelea Grapina, cînd şarga fu înhămată, vezi de nu te apuca să dai mai mult morarului decît un pumn de fiece dimerlie. Zi, mă, pînă ce-i ajunge la moară : un pumn de fiece dimerlie, că eşti uituc şi ţi-o lua morarul uium mai mare.

— Lasă, mămucă, nu uit eu... Oi tot proceti pe drum, ca *Tatăl nostru*, sfatul dumitale : *cîte un pumn de fiece dimerlie*. Lasă, mămucă, nu uit eu.

Şi hi ! şargo !... Biciuşca plesneşte, roţile neunse scîrţîie şi şarga, care-şi simţi limba apăsată de frînghia ce Ion îi pusese în bot drept zăbală, porni duioasă la trepezior.

Iar Ion, şezînd pe sacul cu păpuşoiul desfecat la şezătoarea de Sîn-Medru, zicea cu atît mai cu glas sfatul mă-sei, cu cît jalnicul scîrţîit al căruţei îi acoperea graiul.

— Cîte un pumn de fiece dimerlie! Cîte un pumn de fiece dimerlie!

De-abia trecuse Ion de jităria satului şi intrase între lanuri, cînd iacă dete de nişte ţărani cari semănau grîu de toamnă.

— Bună dimineaţa, mă Ioane, îi strigă unul din săteni.

— Cîte un pumn de fiece dimerlie, zicea mereu Ion.

— Aşa, mangositule? strigă ţăranul, repezindu-se şi apucînd de dîrlogi şarga, care se opri pe loc, atît dorea să mai poposească. Aşa!... Tu ne urezi să culegem numai un pumn de fiecare dimerlie? Auzi, mă Ionaşcule, mă Ursule, ian ascultaţi, voi auziţi ce ne pomăzuieşte mangositul ăsta?...

Ionaşcu, Ursul lăsară de aruncat grîul în brazda neagră, cea cu puţine zile în urmă neted peptănată de boron şi de grapa de fier, şi năvăliră asupra lui Ion şi mi-l bat ca pe un nuc în zi de toamnă.

— Aoleu, oameni buni... De ce mă bateţi?... Mama m-a învăţat să zic aşa.

— Să nu mai zici aşa, prostule. Să urezi dimpotrivă oamenilor: „Azi unul, la toamnă o mie!"

— Hi, şargo!

Ridică din coadă şarga să ia putere, scutură din bot şi plecă.

— Azi unul, la toamnă o mie! zicea mereu Ion, în gura mare.

— Cum aşa, nelegiuitule, strigă, oprind iapa de dîrlogi, un gligan de pălămar, care purta pe umeri un felinar mare de biserică, înaintea unui mort ce sătenii duceau la cimitir.

Căruţa lui Ion se întîlnise cu mortul; Ion dase în lături, dar tot nu încetase de a striga: „Azi unul, la toamnă o mie!"

— Cum grăieşti tu, mă întorsule de la ţîţa mă-tii? Unde a murit azi din sat unul, la toamnă să moară o mie?

Şi, jap! şi, jap! cu felinarul sfînt peste spatele lui Ion.

— Aoleu! jupîne dascăle, n-oi mai zice aşa...

— Să nu mai zici!... Ori zi: „Dumnezeu s-o ierte; să-i fie ţărîna uşoară!"... şi-ţi fă cruce.

— Hi, şargo! Hi!... Plist, plist!...

Şarga porni. Ion îşi netezi spetele care-l usturau ca şi cînd le-ar fi muiat în ardei pisat şi porni iară strigînd:

— Dumnezeu s-o ierte! să-i fie ţărîna uşoară!...

Cît o fi mers Șarga nu spune povestea, dar iată că se opri, întîmpinîndu-se cu o ceată de oameni, cari călări, cari pe jos, după care venea un car cu patru boi, cu coarnele poleite. În car, pe un clit de velinţe vîrstate ca toamna ogoarele, păturite pe o ladă de Braşov, mîndru împodobită, şedea o fată frumoasă, cu beteală şi flori pe cap, şi alte două fete cu cîrlionţi de beteală şi ele la dreapta părului. În carîmbii carului, era aşezat un brad verde, mîndru împodobit cu panglici şi mărgele.

Cum vedeţi, era o nuntă.

Da ce-i pasă lui Ion de nuntă, de oamenii călări, cu năfrămi şi cu tulpane scrise la frînele cailor şi cu fedeleşe pline de vin, fedeleşe împistrite şi cu năfrămi la ţurlui.

Vornicei chiuia şi da din pistoale; doi ţigani negri ca tăciunele mi-ţi trăgea la isoane pe cobză şi vioară, dar Ion îşi căta încet de drum, trecînd pe lîngă nuntaşi şi mereu strigînd:

— Dumnezeu s-o ierte, să-i fie ţărîna uşoară!

— Ce urezi tu, neghiobule? îi strigă unul din vornicei, care se brodi să treacă mai pe aproape de Ion.

— Dumnezeu s-o ierte... să-i fie ţărîna uşoară! strigă Ion, cugetînd că pălămarul de mai adinioară îi dedese în vorbele aceste grai de dragoste cu omenirea întreagă.

— Aşa grăieşti tu, mă tontule?... Aşa urezi tu nunta şi mireasa?

Şi, jap! şi, jap! cu fedeleşul plin peste cap, de cît pe ce să-l podidească sîngele pre Ion pe nas şi pe gură.

— Aoleu, jupîne — n-oi mai zice aşa!...

— Să zici, năucule: „Să trăiască mirii, să trăiască naşii!... spor şi berechet!"

— Aşa oi zice, bădică... Slăbeşte-mă din bătaie...

Şi hi, şargo!... Plist, plist!... „Să trăiască mirii, să trăiască naşii!... Spor şi berechet!..."

Şarga, cînd îl bătea pe Ion, auzea pocnet de oase izbite şi nu-şi da seamă cum de n-o doare pe ea?... Se bucură biata, o clipă, că doară pelea se îngroşase de nu mai simţea loviturile, dar cînd sfichiul biciului lui Ion o ciupi din nou pe spinare, înţelese că dînsa săraca nu-şi pierduse deloc neplăcuta simţire. Hei, ce să facă? Lungi pasul, încreţindu-şi pelea spinărei, şi o tuli cam la treapăt, cam la goană, trecu vro două ponoare şi un crîmpei de făget... Cînd, iată, sosi la

pîrleazul unei case de moşnean. Aci trăieşte ciaşnic[1] Pălămidă, care se vede că prinsese pre jupîniţa lui, Rada, stînd de vorbă în miez de noapte cu un puşcă-n-lună de diac[2] din sat, şi acu mi-i trăgea jupîniţei Radei o sfîntuliţă de bătaie, să-i descînte de cel făcut.

Da ce-i pasă lui Ion de jupîniţa Rada, de pelea ei! Numa, de, şarga, mai miloasă de picioarele ei, rărise pasul şi, cînd trecu pe lîngă pîrleazul casei, aşa şi-o stinchi de tot.

— Hi, şargo, strigă încetinel Ion... Să trăiască mirii, să trăiască naşii!... Spor şi berechet!...

— Ce zici tu, beţivule! strigă bărbatul, încetînd de a-şi bate muierea, căci auzise graiul lui Ion. Ce zici tu, beţivule?... Ce ai tu să te amesteci în căsnicia oamenilor şi să-ţi baţi joc de ei?

Şi trosc! şi plosc!... Amîndoi, jupîn Pălămidă şi jupîniţa Rada îşi uitară necazurile lor şi fac necazul lui Ion, croindu-l pe spete, el cu ţăpoiul, dînsa cu furca...

— Aoleu! n-oi mai zice, oameni buni... Oi zice cum vă place.

— Să zici: „Aşa ţi se cade, muiere!..."

— Aşa oi zice, jupîne!... Hi, şargo!... Plist, plist!... „Aşa ţi se cade, muiere!"

De-abia şarga, care, ciulind mereu urechea, tot se întreba cum de aude bătăi şi ea nu le simte, de-abia ajunsese la celalt cap al satului, unde, în dreptul puţului cu cumpăna naltă se crucesc drumurile, şi iată că şarga se opreşte, căci văzu calea iezită de un car prea încărcat şi răsturnat... O muiere, care, pasemite, stătuse pe vîrful carului, gemea sub car, cu piciorul doară frînt, iar cărăuşul, năcăjit, amărît, fără de ajutor, cînd fluiera de necaz, cînd se opintea să salte roata carului răsturnat peste piciorul bietei muieri...

— Aşa ţi se cade, muiere! poftorea mereu Ion, nebăgînd de seamă nenorocirea bietului cărăuş.

— Cum grăieşti tu, netrebnicule? strigă cărăuşul amărît. În loc să-mi dai ajutor, mă mai înjuri?

Şi, cum era cu o pîrghie în mînă, cu care se ispitea să rădice carul, o întoarce pe spetele lui Ion.

---

[1] Paharnic, boierie.
[2] Scriitor.

— Aoleu ! nu mă ucide !... n-oi mai zice aşa, jupîne !...

— Să nu mai zici... Cînd vezi nevoia omului, ajută-l şi zi nevoiei : „Arz-o focul s-o arză !"

— Bogdaproste, badeo, de învăţătură... Doar a d-tale o fi mai bună, că după urma celorlalte m-am ales tot cu bătăi.

Şi Ion ajută pe cărăuş de-şi puse carul pe roate şi muierea în car.

— Aşa să zici, măi băiete, cînd vezi nevoia : „Arz-o focul s-o arză !"

Şarga nici de astă dată nu pricepuse lovitura care pocnise la auz... dar simţi rău sfichiul biciului lui Ion şi, deci, porni iară...

Numai, nu-şi scuturasă foalele, care suna a deşert, nici cît ai zice de o mie de ori „Doamne miluieşte", şi se opri şarga speriată de o pălălaie mare ce văzu înaintea ei. Ardea un coş la casa unui ţăran, şi fumul ieşea în valuri negre şi înteţite prin ursoaica coperişului.

— Arz-o focul s-o arză, striga mereu Ion, după învăţătura cărăuşului, privind la focul care cît de cît să ţîşnească prin coperişul de stuf al casei.

— Să-mi arză focul casa ? Aşa îmi doreşti tu, afurisitule ? strigă bietul proprietar al casei, de lîngă puţ, unde scotea apă.

Şi, cum era cu doniţa cu apă, se răpede la căruţa lui Ion şi mi-l botează de mi-l moaie, ca pe un şoarece murat în putina cu varză.

— Aoleu ! da ce făcui ?

— Să nu mai zici : „Arz-o focul", nătărăule ; cînd vezi nevoia omului, zi : „Săriţi, oameni buni !"

De cîte ori primea cîte o păpară, Ion îşi răzbuna pe biata Şarga, care simţea cîte două, trei sfichiuri ardeiate de bici ca să pornească, ca şi cînd biata iapă s-ar fi împotrivit la aşa ceva.

Plist ! Plist ! Şarga scutură din spinare, după obiceiul ei, ca şi cînd s-ar fi simţit pişcată de un tăun, şi porni. Ion striga cît îl ţinea gura :

— Săriţi, oameni buni !

Cît merse şarga pe cale pustie, numai cioarele se zburătăceau, speriate de strigătele lui Ion, dar iată că acum căruţa intră într-un sat mare.

— Săriţi, oameni buni !... Săriţi, oameni buni !...

Sătenii, auzind aşa strigăte, aleargă care mai de care după căruţa lui Ion, socotind că doar nu-şi poate înstruni şarga şi că-i e frică să nu-l răstoarne într-un şanţ, să-i frîngă junghietura gîtului.

— Ptru ! ptru ! striga care mai de care.

Şi unul apucă de roată, altul de dîrlogii şargăi, al treilea se puse în faţa iepei, minunată de osteneala ce-şi da atîţia oameni s-o facă să stea, pre dînsa, care nici dorea altceva mai cu poftă.

— Săriţi, oameni buni ! nu înceta de a zice Ion şi cînd şarga, recunoscătoare sătenilor, se opri.

Şi, cum nu era nimic :

— Ce este ? ce este ?

— E beat, oameni buni, zise unul din săteni.

— Ori e nebun, adaugă altul...

— Nebun, zău, strigă al treilea...

Apoi, cînd trei îţi zic că eşti aşa şi pe dincolo, aşa şi pe dincolo te socoate lumea întreagă...

— Staţi, mă, strigă şoltuzul [1]... Ian să-l ducem la casa satului, pînă i-om de de căpătîi.

— Cică nebunilor, ca să-i linişteşti, să le dai cîte o chelfăneală cu nuiaua, jupîn şoltuze, mai spune şi paraclisierul.

— Săriţi, oameni buni ! striga mai tare Ion, auzind de bătaie.

— Aşa ţi-i vorba ? Pe el, băieţi !

Şi, jap !... şi, pleosc !

— Tot mai strigi : săriţi, oameni buni, de ai sculat în picioare tot satul ?

— Aoleu ! nu mai strig... Da cum să zic morarului, jupîn şoltuze ?

Din una-alta, înţelese tot satul că Ion era subţire la minte cît vîrful acului şi că merge la moară să macine porumbul din sac şi că l-a trimis maică-sa.

— Da cum te-a învăţat mă-ta ?

— Cîte un pumn de fiece dimerlie să dau...

— Bine te-a sfătuit, mă prostule. Uite, moara e colo în vale, la iazul lui Cuza Bărbosul. Du-te şi macină, că-i

---

[1] Primarul.

veni la rind lesne, că azi nu macină nici pîrcălabul, nici vel-vernicul de oraş, nici şoltuzul, nici pîrgarii, nici popa Onufrie.

„Ce minunăţie! gîndi Ion; după vorbele mamei am mîncat bătaie numai cît am ieşit din sat, şi acum mă întorc iar la vorbele mamei!... Se vede, unde am fost cică întors la ţiţă..."

— Hi! şargo!... Cîte un pumn de fiece dimerlie!... Ptru, ptru, şargo!

Ion ajunse la moară... Tocmai ieşea din moară cel din urmă sac de făină şi morarul se gătea, neavînd grăunţe în coş, să dea drumul apei, să oprească roata. Cît văzu şarga oprindu-se în bătătura morei, morarul veni de ajută pe Ion să descarce sacul şi, pe dată, îl turnă în coş şi dete drumul petrei.

Cînd făina galbenă ca aurul curgea în sac, Ion şedea pe gînduri, rezemat de uşa morei.

Se bătea el cu gîndul: o fi vrînd mama să-i dau eu un pumn bietului morar, ori să-mi dea el de la el cîte unul de fiece dimerlie?

Dar peatra a sfîrşit de dumicat boabele şi, pe lingura veşcăi, nu se mai prelinge făină, sacul e plin cu vîrf.

— Ţi-e gata făina, băiete, strigă morarul.

„Acu-i acu, gîndi Ion... Păcat de bietul morar... Mai bine să-i întorc eu spatele, să-mi dea el mie."

— Bine, bade morar... Haide, dă... Cîte un pumn de fiece dimerlie.

Şi întoarse spatele către morar.

Acesta crezu că Ion cere să-i puie sacul în spate.

— Acum, îndată, băiete; să măsurăm... Şi-şi luă singur uiumul.

Mirarea lui Ion fu nespusă cînd, la urma urmei, după ce mereu îşi întoarse spatele, doar i-o da pumnii, se trezi cu sacul în spate, astupat bine cu o ţepuşă nouă.

— Ce mai stai? Încarcă-ţi căruţa! strigă morarul.

„Se vede că tot eu trebuie să-i dau pumni", se gîndea Ion, care, urcat în căruţă, aşeza sacul. Şi, pe cînd cugeta să pogoare ca să plătească cu cinste morarului, acesta trage un bici şargei, care pleacă în treapăd.

„Ei, i-oi plăti altă dată", îşi zise Ion.

Dar, sosit acasă, el povesti maică-sa păţeniile lui, cu vorbele ce-l învăţase dînsa şi oamenii din cale.

— Hei ! măi Ioane, aşa e cînd nu potriveşti vorba după oameni şi după gînduri.

Că de-aia îmi zicea tata mereu :

Fată, mereu să gîndeşti,
La grai cînd te otăreşti,
Nu grăi la toţi c-o vorbă :
După cuptor şi cociorbă,
Că de ţi-i scurt cuptorul,
Îţi ajunge vătrariul ;
De-i cuptorul adînc tare,
Cociorba-i prăjină mare.
Vezi cu cine te-ntîlneşti,
Cînd te-apuci ca să grăieşti,
Că altmintrelea te-nhaţă.
Cine la grai vrea povaţă,
A tăcea mereu învaţă,
Că-i de aur şi tăcerea,
La cine n-are puterea,
Şi zapis greu iscăleşte
Cine mereu flecăreşte.
Vorba de-i zisă la vreme,
De nimica nu te teme ;
Vorba de n-o potriveşti,
Capul rău ţi-l necinsteşti...
Vorba-n cinste de-i născută,
Şi duşmanul o ascultă ;
Vorba cea nepotrivită
E dulama rău croită :
Nu te-ncape de-i prea strîmtă,
Ori o calci că e prea lungă...
Vorba goală-i goală pungă !
Vorba nu e de pricină,
Cînd nu ni-i viaţa senină ;
Ci e că n-am potrivit,
Vorba cu gîndul cinstit.

. . . .

Eu povestea-mi am sfîrşit,
Dar grăit-am potrivit ?

NEA SĂRĂCILĂ ŞI SURATA CALICIA

Poveste auzită de la baba Floarea din Soci

Păi, cică era odată, pe vremea cînd Domnul Hristos îmbla călare pe un biet măgăruş, iar nu în rădvan[1] de mitropolit, iar sfîntul apostol Petru purta în toiag traistă de aduna în ea halca de pită ce le da creştinii cei buni la suflet, iar nu pe sub antereu coşgogemete tearh[2] chioscă de plocoane vlădiceşti, ori bortoasă de lefuri domneşti ; — era cică, odată, un biet ferar ce-i zicea nea Sărăcilă.

De cum sîntul soare zugrăvea, cu pulbere de sidef, de aur şi de rubine, pe margenea ceriului geana zilei, şi pînă noaptea, la cîntatul cocoşilor de miezul nopţei, era Sărăcilă tot cioca-boaca cu ciocanul pe nicovală.

Muncea nea Sărăcilă de-i curgeau sudorile cît bobul, doar o prinde vrun taler[3] răzleţ, cu ce să stîmpere a purdalnică de foame nepotolită a foalelor celor 12 copii ce i-a dăruit sîntul Dumnezeu... Că, de ! Dumnezeu că-i Dumnezeu şi tot greşeşte crestăturile răbuşului : unde chitea el că cresta copii la răboajele celor bogaţi, nimerea răboajele lui nea Sărăcilă !...

— Surată *Calicie* (că aşa se chema muierea lui nea Sărăcilă), surată Calicie, ofta ferarul, scoţînd, la capătul zilei, şorţul de pele şi trăgîndu-şi picioarele amorţite de mototoleală din gaura unde lucra — nu mai îmfla foile, că-i vreme de îmflat foalele plozilor. Ian auzi-i în bătătura bordeiului cum ciripesc ca lăstunii în cuib, doar or vedea vermuşul în pliscul mamei lor...

---

[1] Trăsură închisă de lux.

[2] Pungă.

[3] Ban.

— Da ce le-om da, omule, că, de, foile le-am învîrtit eu toată ziua mai dehai decît raschitoarea mamei Despei, şi d-ta încă toată ziua : cioca-boca pe ilău, cînd cu ciocanul mic, ca cel de la tochiţa popei Elevterie, cînd cu barosul, dar degeaba : nu ne-am ales decît cu scîntei şi cu zgură... Că nime n-a venit să-mi cumpere barem o caia de potcoavă...

— Ei hei, da mîni, încă şi mai-şi mai, surată Calicie, că nu mai am nici un dram de fer ca să pot lucra...

— Oh ! Oh ! bădică Sărăcilă !

— Oh ! Oh ! surată Calicie !

*

Păi, cică a doua zi, des-dimineaţă, de pus şi-l pusă şorţul nea Sărăcilă, şi surata Calicie încă sufla cu foile în cea spuză de foc... da bietul meşter se scărpina în cap gîndindu-se : de unde fer pentru lucru ? Cînd, iacă, doi călători rău îmbrăcaţi şi zdrenţoşi se opriră în bătătura bordeiului. Unul era călare pe un măgăruş şi celălalt pe jos. Călăreţul îşi legă dobitocul de belciugul prins de popul unde meşterul lega obicinuit caii muşteriilor aduşi la potcoveală, apoi, urmat de celălalt unchiaş, intrară în bordei.

— Bună dimineaţa, meştere.

— Mulţămim d-stră, cinstiţi drumeţi... Da ce poftiţi de la Sărăcilă potcovarul ?

— Ia, să-mi potcoveşti măgăruşul, că o să ne urcăm la munte şi-i iute colţul, de nu poate prinde copita fără de potcoavă, zisă Domnul Hristos — că tocma sfinţia-sa era aidoma, deşi îmbrăcat în haine de cerşetoriu, că îmbla tiptil în lumea sfinţiei-sale cu tovarăşul său de drum, care nu era altul decît Sîn Petru. Da unde să-i cunoască bieţii creştini de meşteşugari, că erau sfinţiile-lor ?

— Ei, nevastă, ce ne facem ? De unde fer pentru potcoave ? şopti Sărăcilă suratei Calicie... Păi ce o da tîrgul şi norocul.. Adă-ncoace, muiere, paftalele tale de argint, ale de la cununie... Iacă ! Caliciului scufă de mărgăritare îi trebuie !

Adusă din sicrieş surata Calicie paftalele. Aferim, sculă ! Lucru de argintar domnesc, ăl de făcu odăjdiile titoriceşti de la biserica lui vodă !... Nu-ţi poţi sătura ochii privind aşa mîndreţă.... Mă rog, flori cu ciocanul făurite, cum abia le-ar

fi putut coasă, cu mătăsuri și bibiluri, pe pînza de burangic întinsă dobă pe vesca desprinsă de la ciur !...

Da nici mai căta nea Sărăcilă la mîndreța paftalelor, nici mai băga de seamă cum lumina focului, împlînd cu aurul ei găurile dintre florile de argint, le făcea și mai minunate, ci haț paftalele cu cleștele cel mare și le bagă în vîltoarea cărbunilor întețiți de foile suratei Calicie.

— Ce faci, omule, nu vezi că-s paftale de argint ? zise Domnul Hristos.

— Fac potcoave pentru măgărușul d-tale...

Da ce mai vorbă lungă ! Nea Sărăcilă potcovi cu potcoave de argint măgărușul lui Hristos.

— Cît am să-ți plătesc, meștere ? întrebă sfîntul Dumnezeu, cînd nea Sărăcilă lăsă jos din ștreang cel dupe urmă picior al dobitocului.

— Ce să-mi plătești, omule ? zise nea Sărăcilă... Cu un rac, tot sărac !... După coajă se vede pomul, după haină omul !... Păi, dau eu cu gîndul că nici d-stră, ca și mine, nu prea aveți cheag de galbeni cu chip împărătesc... Hai noroc și călătorie bună !...

Se uita surata Calicia cu ochi olbați la nea Sărăcilă și cugeta ea în capul ei : „Mi-a înnebunit bietul om !" Da să crîcnească o vorbă de-a poncișul, *ca mai ba,* că știa surata că nu scrie la cartea popei că găina să cînte cucurigul și cocoșul să cotcodăcească....

— Dacă nu vrei parale pentru potcoave, eu o să-ți dăruiesc trei daruri... Că așa cum mă vezi, sunt și eu unul din vechilii lui Dumnezeu și am trecere pe la scaunul din ceriu al preasfinției-sale. Haide, meștere cu suflet bun, cere trei lucruri și Dumnezeu ți le va da.

— Cere parte la rai, șoptește sîn Petru lui nea Sărăcilă.

— Iaca brea !... mi-oi lăsa eu 12 țînci pe lume, ca eu să mă duc la rai !... Dacă-i așa, jupîne vechilule al lui Dumnezeu, aș vrea...

— Ce ai vrea ?...

— Aș vrea ca orice oi pune în pungulița asta de pele — care-i tot pustie — să nu mai iasă fără de voia mea... Că de 20 de ani, în fiece zi, bag în ea părăluțe greu muncite, și pîn' a doua zi tot goală este !....

— Așa să fie ! zice Mîntuitorul. Dar ce mai dorești încă ?

— Cere raiul, mă creștine, șoptește iar sîn Petru.

— Ci dă-mi bună pace, unchiaşule, cu raiul lui sîn Petru, că n-o să las eu bieţi copilaşii mei în iadul de pe lumea asta !... Aş voi, jupîne vechilule, ca oricine o şedea pe scaunul ăla de lîngă vatră să nu se mai poată ridica de pe el pînă n-oi da eu voie.

— Aşa să fie ! Da bagă de seamă, omule, că nu mai ai de cerut decît un lucru. Vezi de-l alege bine.

— Mă omule, ascultă-mă pe mine, cere raiul, şopti iar sîn Petru.

— Ei ! păcate cu omul ăsta !... Ce mi-e bun raiul, dacă eu n-oi mai fi pe lume cu băieţii mei ?... Ştii ce, mărite vechilule al lui Dumnezeu ? Ian blagosloveşte nucul ăla de lîngă cumpăna puţului, de colo, de la pîrleazul bordeiului, că oricine s-o sui în el, jos să nu se mai poată da fără voia mea.

— De, fie cum voieşti, zise sfîntul Hristos. Şi, încălecînd pe măgăruşul cel potcovit cu potcoave de argint, îşi luă rămas bun de la meşter şi de la surata Calicie şi plecă împreună cu sîn Petru.

*

— Da bine, omule, nu putuşi cere barem un codru de pită pe ziua de azi ? se încumetă a zice surata Calicie, că ian ascultă cum se văicără de foame copilaşii.

— De, muiere, minte de om şi pace !... M-am luat după o poveste veche, ce mi-a spus-o cînd eram copil mătuşa Stîrpitura, poveste cu trei lucruri minunate... Zău că mai bine ceream o pungă cu bani... Lua-m-ar naiba, gogoman !...

De-abia rostise numele *Naibei* şi iacă văd intrînd în bordei un boier, cu giubele scumpe de blăni, cu anteriu de suhariu, înmuiat în aur şi argint, încins cu brîne de şaliu, cu calpac de samur pe cap şi a mînă toiag de argint bătut cu petre scumpe.

— Îţi dau eu pungi cu galbeni, zice, nici una, nici alta, boierul către nea Sărăcilă, că era chiar dumnealui *Naiba* aidoma. — Da-mi dai mie sufletul tău ?

— Mamă, mamă ! strigă în tinda bordeiului copilul cel mai mic, mezinul cel mai iubit... Dă-mi pită că mi-e foame !...

— Li-i foame băieţilor, gîndi nea Sărăcilă... Adă-ncoace zapisul, jupîne Scaraoţki, şi-mi dă bogăţie... Numai să nu-mi

iei sufletul decît după vadea de 20 de ani, să am timp să-mi aşez copiii pe la casele lor...

— Da ce faci, bărbate ?

— Ci taci, muiere, n-auzi că li-i foame ?...

Scaraoţki dete lui nea Sărăcilă un sac, doi, mulţi saci de galbeni ferecaţi cu zîmţi şi curţi domneşti... iar meşterul iscăli zapisul mai dinainte scris de Năzdrăvan, diacul lui Ucigă-l-toaca, dînd spre credinţă şi iscăliturile celor 12 pîrgari ai iadului şi al şoltuzului din Tartar, cu pecetea lui a mare, înmuiată în sînge omenesc în loc de chinăvar.

Apoi, pe trai, neică !... De unde nu era coajă de pită mucegăită pe poliţa hornului, întinde-te masă, ridică-te masă ! Şi curţi domneşti şi carete cu telegari arăpeşti şi haine de mătase muiate în aur şi scule cu nestimate şi copiii toţi 12 îmbrăcaţi ca feţi de boier de Divan...

Trecură cei 20 de ani iute-iute, că anul de noroc e mai scurt decît ceasul de necaz...

Păi cînd sosi veleatul din zapis, numai ce se făcură nevăzute şi curţi şi carete cu roţi poleite şi haine scumpe şi pungi cu galbeni...

Şi iar se găsi nea Sărăcilă în gaura sa de fierar, cu şorţul de piele arsă de scînteie la pept şi, cioca-boca ! cu barosul pe nicovală, iar surata Galicia îmfla iarăşi foile, iar foalele celor 12 feciori iarăşi goale...

— Hei ! bogăţia dracului nu-i lucru de temei ! cugetă bietul Sărăcilă.

— Da de plătit o să plăteşti, nea Sărăcilă, strigă din pragul uşei Belzebut, că azi e vadeaoa. Au trecut cei 20 de ani. Haide, poftim după mine, că de nu, te îmflu cu copiii de casă şi plăteşti ciobote roşii [1], ca la boierii de Divan.

— Aoleo ! muiere, că-mi uitasem de zapis !... Fie, zice meşterul : ian poftim, şezi, jupîne, numai o clipă pe ăl scăunaş de lîngă vatră, pînă ce mi-oi scoate şorţul şi m-oi spăla pe obraz de cărbuni, că se cade să mă iei curat din lumea asta... că puiul de găină, şi nu-l pui la frigare cu tuleie cu tot...

Scaraoţki se aşeză pe scăunaş, iar nea Sărăcilă se griji cît se griji :

— Haide, jupîne, că-s gata !

---

[1] Amendă.

Naiba dă să se ridice de pe scăunaş... dar parcă l-ai fi prins de scaun cu un cui de dric... Se învîrtea cu scaunul pe loc, ca roata moarei pe grindei, dar de sculat, ca mai ba !

— Ci vin, jupîne, că-s gata, zice nea Sărăcilă rîzînd.

— Da nu vezi, omule, că nu mă pot ridica de pe scaun ! răspunde jupîn Ucigă-l-toaca.

— Păi de, eu te aştept, cum scrie la zapis !...

— Acultă, omule, lasă-mă să mă scol, şi te mai las să trăieşti un an cu bogăţiile.

— Nu, jupîne, nu ! Dă-mi măcar zece ani încă de bogăţii...

Dura-vura... Ce să facă şi dracul, cînd e prins în cursa românului ? Sărăcilă scrisă pe zapis vadea nouă şi apoi dete lui Scaraoţki voie să se ridice de pe scaun. Acesta ieşi din bordei cu clăbuci de mînie la gură, dar ce putea să mai facă ? Zapisul e zapis şi chiar pentru cel cu coarne, că doar nu e dracul boier de Divan, să scrie una la zapis şi alta să facă !...

Ei, dar iarăşi trecură cei zece ani, cum ar fi fost zece zile, şi deodată se făcură nevăzute curţile şi bogăţiile şi nea Sărăcilă iar se găsi pe prispa bordeiului său sărac... Numai ce se şi arătă în bătătură Scaraoţki.

— Ei, acum s-a încheiat socoteala !... Nea Sărăcilă, poftim de vino cu mine.

— Vin, jupîne, vin, că dar mi-o ajunge şi de trai, că-s acum om bătrîn... Hai, surată Calicie, hai şi tu cu mine, că unde merge bărbatul să cade să meargă şi muierea lui.

Şi dracul era voios că în loc de un suflet, cît avea la zapis, o să aibă acuma două...

— Vin, cum de nu, omule ? zice surata Calicie, numai o fi cam lungă calea şi eu sunt pe nemîncate... Ian urcă-te pe ăl nuc, bărbate, de-mi bate cîteva nuci.

— D-apoi nu ştii tu că mi-e scrîntit piciorul, răspunde nea Sărăcilă... Jupîne, lumea te ştie cilibiu [1] cu muierile. Ian urcă-te în pom de bate cîteva nuci în poala babei, ca să poată merge cu noi.

Atîta-i trebui lui nea Sărăcilă !... Cît se urcă Scaraoţki în pom să bată nuci, să se deie jos ca mai ba !

— Ci haidem, jupîne, că-i soarele a chindie [2], e tîrziu.

[1] Delicat, politicos.

[2] Amiazi.

Dă-n sus, dă-n jos... Vai! picioarele dracului sunt înțepenite ca rădăcinile stejarului.

— Măi omule, iar mi-o făcuși bună!... Lasă-mă să mă pogor.

— Ba zău, nu, pînă ce nu te-i primi să-mi mai lași viața și bogățiile încă pe alți 20 de ani.

Dura-vura, dracul primi să-i mai lase lui nea Sărăcilă încă alți zece ani de viață cu bogăție.

Ei, dar trecură și ăști 10 ani iute, cum trece bucuria scurtă a săracului.

Și iar se făcură nevăzute curțile domnești și careta cu telegarii arăpești și haine și scule și bogății... Și iar se treziră, la vadea, nea Sărăcilă și surata Calicie în bordeiul lor cel sărac.

Numai ce i-a stat înaintea lor rînjind obraznic Scaraoțki. Dar de astă dată nu era singur, că se temea mehenchiul să nu mai pață ca în alte rînduri, ci venise cu toți *copiii de casă*, adecă cu urgie de drăcușori de toată mîna.

— Ei, gata, meștere? Poftim după mine!

Ce să mai facă bietul român?

— Haide, muiere, că nu se cade să aștepte măria-sa Dracul. Ș-apoi suntem și noi două căzături... Ce mai ni-e bună viața? Ian privește cum ni s-au prăbușit merii obrajilor, că nu mai îi opresc măselele înșirate ca gîndul. Vorba ni fălfăie între gingini ca melesteul în cirul subțire de mămăligă... De îmblat nu mai putem decît în cîrje, că ni-s țepene picioarele ca răschitoarele, iar ochii, cînd văd calul negru, îl zăresc cît puricile... Geaba! funia e la par... Hîrbul știrb, chiar dacă e de aur, nu-i bun decît de topit... Hai, nevastă, că ne-a sunat clopotul. Hai, mărite Scaraoțki!

Și gata e Sărăcilă și cu surata Calicia să urmeze după Scaraoțki, însoțiți de droaia de drăcușori.

Numai cît ajunseră lîngă pragul ușei, Sărăcilă se opri:

— Aoleo! zise el.. Ce eram să fac?... Moarte de drac, măria-ta. Cei 12 băieți ai mei, acum sunt 12 nandrași voinici... Ei știu că azi măria-ta vrei să mă iei și s-au otărît să te aștepte aciuați pe lîngă bordei, cu aghiasmă sfîntă și cu sfînta cruce la mînă... Cum te vor vedea, vor să dea năvală asupra măriei-tale și a alaiului măriei-tale, și nu se va alege din toți nici cît e negru sub unghie... că fiii mei n-au iscălit zapis cu măria-ta. Păi eu nu vreau să-mi calc zapisul, că

destule păcate am sarcină pe spinare ! Voi să te scap, măria-ta, de pacoste. Cică, măria-ta, că dracul se poate băga în trupul dobitoacelor, fie cît de mici... Ştii una, măria-ta ? Iacă nişte furnici pe coaja acea de mămăligă uscată... Băgaţi-vă în ele şi eu vă voi pune bine în astă pungă şi vă voi scoate bine printre cei 12 nandraşi... şi, cînd voi fi afară din curte, veţi lua iar chipul vostru...

Dracul, cît e de drac, dar se teme de bătaie, necum de stropul din fiştocul de agheasmă al popei şi de priveliştea s-tei cruci... Primi Scaraoţki sfatul şi se deteră cu toţi de-a tumba şi intrară în furnici... Nea Sărăcilă culese furnicile şi le pusă în pungă şi, ţuşti, în gaura de ferar !

Luă barosul cel mare şi cioca-boca ! peste pungă, pe nicovală, de-i mergea sudorile ca bobul de mazăre... Vai de bieţii ucigă-i-toaca !

Dar, minune mare : în toată lumea, cum Scaraoţki cu dracii fură băgaţi în punga meşterului, nu se mai pomeni nicăiure de războaie, de certe, de bătăi, de nedreptăţi ; muierile nu se mai despărţiră de bărbaţi, nici că-i înşelară ; bărbaţii nu mai băteau muierile lor ; toată lumea era în ticnă şi în pace. Numai judecătorii lui vodă nu mai aveau pricini de judecat ; temnicerii, arestanţi de păzit ; călăul, ucigaşi de spînzurat, de vedeau ziua cînd vor muri de foame...

Atunci ei se duseră toţi la vodă, să se jăluiască, cu lacrămare lungă, că li se taie *merticul* din pricina lui nea Sărăcilă, care ţine închisă vrajba dracului în punga lui.

— De nu-l sileşti, măria-ta, să-i dea drumul, nu mai avem nevoie de măria-ta, că n-are de ce să mai fie domnitori şi împăraţi, unde oamenii trăiesc ca fraţi...

Dacă auzi vodă una ca asta, că i se taie şi lui merticul, pe dată trimise aprozi şi copii de casă, să poruncească lui nea Sărăcilă să deşerte punga cu furnicile, cu dracii, că-l spînzură !

Numai, nea Sărăcilă se tocmi iar cu dracul să-i sloboadă dacă or rupe zapisul...

Ce să facă şi Belzebut ? Primi tocmeala şi, după ce zapisul fu rupt şi aruncat pe foc, din care ieşi miros de catran o zi întreagă — dracii scăpară din punga unchiaşului şi o tuliră care încotro, temîndu-se de vreo nouă păţenie.

Apoi, pe dată începură iar războaiele, certele, bătăile, uciderile, dezbinările, despărţeniile de muieri, de nu se mai

deşertară judecătoriile de jăluitori şi temniţele de vinovaţi şi spînzurătoarele de spînzuraţi !... şi mergea iar din belşug judecătorilor, temnicerilor, călăilor şi domnitorilor.

Numai lui nea Sărăcilă şi suratei Calicie nu-i mergea bine, că acum erau prea bătrîni.

Dar iată că veni şi sfîrşitul vieţei lor. Acum ei se duc la poarta raiului.

Boc, boc !... bate în poartă meşterul.

Veni st. Petru la poartă :

— A ! tu eşti, meştere potcovar !... Fugi încolo, nu este loc pentru tine în rai... Vezi ? De ce nu m-ai ascultat să ceri raiul ?... Şi-i închisă uşa în nas.

— Ştii ce, muiere ? zice bietul unchiaş. Nu putem sta în răspîntia lumei, fără nici o aşezare. Haide la Scaraoţki, că, rău cu rău, dar mai rău fără rău !...

Boc ! boc ! la poarta iadului.

Portarul, cît văzu pe nea Sărăcilă, trînti uşa în nasul lui, strigînd :

— Mi-a poruncit împăratul nostru să nu vă las să intraţi, că i-a ajuns ce au păţit cu voi...

— Ei, ce ne facem, nevastă ? zice mîhnit unchiaşul.

— Ce să facem ? Să ne întoarcem pe lume.

Şi s-au întors pe lume *nea Sărăcilă* şi *surata Calicie.*

Şi de atunci, nu mai lipseşte dintre oameni mai ales surata Calicie...

Unde te-ntorci o găseşti...
De ea nu te izbăveşti !

LEGENDE DIN ISTORIA NAȚIONALĂ

PEATRA ARSĂ

Românu-i mult ca frunza codrului!

Că de n-ar fi mult, n-ar fi clădit el — cum spune povestea — fiecare aducînd numai cîte un pumn de țărînă, cogemite munte ca Ceahlăul!...

Și mai iată cum spune altă poveste că s-a născut muntele *Peatra Arsă*, din valea Prahovei.

Cică s-au prăbușit odată, la zi de mare cumpănă, nourii ceriului peste valea Prahovei și s-au pornit dealuri bătrîne de lut și s-au iezit gîrlele și s-au curmat și cale și potecă între Țară și Ardeal, de nu mai aveau pe unde trece dincoace de munți ciobanii din Țara Bîrsei cu turmele lor.

Dar ciobanul bîrsan știe că nu e singur pe lumea lui Dumnezeu și că *românu-i mult ca frunza codrului!* Cu glas de bucium cheamă în patru părți a ceriului și vin cei de o limbă, și vin și vin mereu...

Și atîția veniră, că din zori pînă la soarele a chindie, le-a fost de ajuns să ridice cîte un pumn din malul iezit pe vale și să-l arunce între Vîrful-cu-Dor și Jepi. Curățit-au așa toată valea Prahovei și apelor le-au așternut pat nou cu prund și nisip aurit. Apoi, pentru ca altă dată să nu mai risipească ploile muntele de lut scos din valea Prahovei, ciobanii grămădiră peste el codri de lemn tăiat și deteră foc lemnelor de se prefăcu lutul în stîncă.

Și iată de ce acest munte îi ziseră de atunci *Peatra Arsă*!

CONDEIELE LUI VODĂ

Mircea cel mare şi vestit, domn al Ţărei Româneşti, a plecat din Tîrgovişte, cu mare alai, la drum lung. Merge măria-sa hît departe, pînă la ţara leahului, să facă legătură cu el asupra ungurului, vecinul rău şi asupritor.

Trecut-au m.-sa vodă Buzăul, prin valuri turbure ca răzmeriţele, lăsat-au în urmă Rîmnicul şi răzbit-au spre Focşani, cînd, iată, într-o sîntă duminecă, m.-sa vodă intră cu alaiul său prin mijlocul unui sat mare.

Ce să vadă m.-sa Mircea-vodă ?

La casa şoltuzului erau adunaţi sătenii şi lucrau.

— Lucrează creştinii în zi de sărbătoare ? zice vodă cu părere de rău. Ian vezi tu, copil de casă, ce lucrează românii ăia ?

Trămisul lui vodă merge lîngă ţărani şi-i întreabă :

— Oameni buni, dar ce lucraţi voi, cînd popa încă nici n-au închis dverele altarului, ca să zică psaltul *Tatăl nostru* la leturghie ?

— Ce să lucrăm, mărite boierule ?... Ia, ascuţim condeie pentru măria-sa vodă...

Copilul de casă duse lui vodă ştirea aceasta.

— Ascut condeie pentru mine, zice vodă, cum aşa ?

— Da, măria-ta...

Vodă, curios, merge lîngă sătenii ce lucrau. Ce să vadă ?

Sătenii lucrau, harnici, dar nu condeie făceau, ci *săgeţi.*

— Astea sunt condeie ? Voi numiţi *condeie* ceea ce noi numim *săgeţi,* zise vodă rîzînd.

— Păi, doamne, la duşmani nu se scrie cu altfel de condeie, dacă vrei să-ţi înţeleagă răvaşul !

Vodă merse de se întîlni cu craiul Lehiei şi cu domnitorul Moldovei şi se legară acolo cu slove negre pe piele albă că vor fi buni prieteni.

Dar vodă adună la Tîrgovişte şi *condeie domneşti,* ca cele ce-i ascuţeau satele...

Cine are carte
Are, cică, parte...
Dar cine oaste are
Duşmani cică n-are !...

MOŞNENII DIN PLOIEŞTI ŞI MIHAI-VODĂ

Mihai-vodă Viteazul hotărîse să înfiinţeze oraş din satul moştenesc al Ploieştilor. El cheamă înainte-i pe pîrcălabul satului şi-i zice :

— Pîrcălabe, voi să-mi vindeţi satul, că am să fac tîrg în calea Ardealului, la ieşitul Prahovei din munţi.

— Mărite doamne, ploieştenii sunt moşneni, oameni slobozi, oşteni credincioşi ai măriei-tale, şi cum oşteni şi oameni slobozi vor să rămînă, ei sărută mîna măriei-tale, dar nu-ţi vînd moşia lor.

— Îmi trebuie totuşi moşia voastră, mă înţelegi, pîrcălabe !

— Păi nu ţi-om da-o, măria-ta !... Mare şi puternic eşti, mărite doamne, dar dreptatea este puterea măriei-tale. Şi dreptatea este să ne laşi nouă ce este al nostru... Noi iobagi nu vrem să fim, şi moşneanul ce se leapădă de ogorul său strămoşesc nu mai e om, ci rob... Noi vom rămîne *oameni slobozi,* cu voia măriei-tale !...

Cît era el de straşnic Mihai-vodă, era însă şi om drept. Deci îşi înghiţi mînia că nu i se supuseră ploieştenii şi se gîndi cu de-a binele cum să-şi ajungă scopul.

O lună după aceea, Mihai-vodă cheamă iar pre *jupîn* pîrcălabul din Ploieşti.

— Vă dau pămînt îndoit pentru al vostru... Iacă, am cumpărat moşie mare, Băicoiul, la o fugă de cal de la moşia voastră... Vă dau Băicoiul în schimb pentru ocina voastră... şi rămîneţi oameni slobozi şi credincioşi...

— Să trăieşti, măria-ta !... Aşa primim !... Nu pentru că Băicoiul o fi mai mare, dar pentru că noi ne ţinem stepena

de moşneni slobozi şi măria-ta dăruieşti Ţărei Româneşti un tîrg nou, un tîrg nou la pogorîtul din plaiuri.

— Dă mîna-ntr-a mea, jupîn pîrcălabe! Batem tîrgul?...

Şi tîrgul se făcu de atunci şi-şi păstră numele de moşnenie, numele de *Ploieşti.*

Ploieştenii din zilele noastre ţin la *libertate,* dar au uitat de moşnenii săi, cari acum 297 ani îşi apărară pe a lor în contra celui mai vestit şi mai *voluntar* — ca să nu zicem *despot* — din domnii ţărei.

Dar, cum vedeţi: „*Sîngele apă nu se face!*"

NESTOR URECHE ȘI SIHASTRUL

Nestor Ureche, marele logofăt al lui Aron-vodă, primește știre de la domnitor, din Constantinopole, că, întorcîndu-se, are să ucidă pe boierii dușmanii săi.

Nevoind să ia parte la faptele crudului domn, Nestor Ureche încalecă, ca și boierimea prigonită, și fuge din Iași.

Urmărit de aproape de oamenii lui Aron, Ureche apucă de-a dreptul prin munți, spre Tîrgul-Neamțului.

Pe o zi de vară foarte ferbinte, fugind în goana calului, Ureche era însătoșat ca și calul său, și nici o picătură de apă în ploscă, și de seceta cea mare secase toate izvoarele... Abia putu afla calul, mergînd prin matca unui șiroi, petre umede pe cari să-și poarte limba uscată, după ce le răsturna cu copita.

— Pîrîu *sec*, zise Ureche, dar unde duce albia ta uscată ?...

Deodată, la o întorsătură de picior de deal, Ureche se găsi față în față cu o locuință omenească, lîngă o bisericuță veche de lemn...

Să intre ? Să nu intre ?... Cine o fi locuind acest schit ?...

Așa se întreba boierul, cînd iată iese din chilie un călugăr cu barba lungă, albă ca zăpada.

— Un călugăr, un schimnic, își zise Ureche, nu poate fi un suflet rău...

Și se apropie cu calul de călugăr.

Bătrînul aridică anevoie capul spre călăreț și-l privi printre lungi sprîncene, cari-i cădeau ca perdelele de burangic alb, peste ochi.

— Un călător în codrii aceștia !... zise călugărul. Fii binevenit, fiule...

— Dar unde sunt eu, părinte cuvioase? Cum se cheamă aici?...

— Ce, nu știi? E schitul ce Dumnezeu a ajutat să facă pe o rudă a mea, Zosima... Sunt nepotul acelui schimnic, care odihnește colo, lîngă altarul bisericei.

★

Nestor Ureche și calul său își potoliră setea și odihniră în liniște. Atunci cunoscu Ureche locurile acele frumoase și pe atunci aproape neaccesibile, ca rîul căruia îi rămasă numele de *Secul*. Ospătat și bine îngrijit de bătrînul călugăr, cîteva zile, Nestor Ureche jură lui Dumnezeu că dacă s-o mai întoarce cu sănătate în patrie, va ridica în locul bisericuței lui Zosima o mîndră și mare monăstire.

Se știe că el ș-a împlinit juruința și că *Monastirea Secului* urmă schitului, neștiut de lume, a lui Zosima.

Pe zidul pridvorului monăstirei se află portretul lui Nestor Ureche, dar amintirea sihastrului Zosima a rămas numai în documente și în legendă.

Monăstirea Secul, 1886

POVESTEA BALAURULUI

De la tîrgul Petrei pleacă o veche cale spre apa Cuejdiului celui nebun, pe la Dărmăneşti, şi urcă un mare deal spre Cracău. E calea ce duce la monăstirile cunoscute de maice, Văratic şi Agapia, dar şi la Tîrgu-Neamţ.

Pe această cale s-a petrecut — e mult, foarte mult de atunci — o întîmplare ce îmi propun să v-o povestesc.

În faptul unei zile din luna lui mai, pe cînd încă aburii matinali molatici şi răcoroşi încununau creasta dealului de la Dărmăneşti, spre Cracău călărea grăbit un călător, pe cît putea urca la deal bălanul, în buiestru.

— „Sub o poală de icoană
Cernita mă cheamă..."

hăulea acest călător, alternîndu-şi cîntecul cu îndemnurile adresate calului său şi cu pocnituri, din soroace în soroace, în tinere frunze ce smulgea, fără de scop, din pomii codrului pe sub care trecea.

— „Mare-i dealul, lungă-i calea,
Dară nu-mi întrece jalea..."

hăulea un alt călător, care acela descindea dealul.

Şi acesta şi celalt se vedeau după haine că erau din breasla mazililor, breaslă necăjită cum e mai rău, că nici boieri nu puteau fi, dar nici ţărani *a catadicsi...* Vai de viaţa lor ! că una-două venea pitac domnesc să plece *atîţia* mazili, ba cu o treabă a cîrmuirei, ba în alta a domniei...

Tot pe drumuri, prin văi şi coclauri îşi treceau zilele albe şi nopţile negre... Doară cei mai bătrîni din sat se mai

odihneau, dacă D-zeu le dădea cîte un rod bun din sîngele lor, cîte un flăcăoandru voinic, cum erau și acești doi călători, că făceau rîndul bătrînilor, la slujba țărei, feciorii lor.

— Bună dimineața, vere Țară-lată, strigă de departe călătorul ce urca dealul, către cel care îl pogora, mai mult sămăluindu-l decît cunoscîndu-l bine, prin aburii dimineței.

— Bun ajuns, vere Busuioc... Dar încotro ?

— Dar dincotro și d-ta ?

Amîndoi tinerii călători descălicară și, legîndu-și caii de cîte un fag bătrîn, se așezară pe un trunchi răsturnat de trăsnet și pe jumătate putred.

— Vin de la cetate, zise Țară-lată, că m-au trimis acolo la monăstire ispravnicul cu cărți la starețul... A poruncit m.-s. Vasile-vodă Lupul să găsească conac (gazdă) pentru hatmanul, fratele măriei-sale, care merge să-și vadă de sf. monăstire Agapia, cea zidită de el... Dar tu, mă Busuioc, încotro, mă ?

— Eu ? Încotro ?

Sub o poală de icoană
Cernita mă cheamă !...

răspunde apocaliptic flăcăul... Măi Țară-lată, să știu bine că mi-or putrezi oasele într-o groapă de ocnă, eu am să fur fata de la monăstire, că mi-e dragă, vere, de n-am odihnă nici o clipă... Zi și noapte, chipul Ruxandei îmi pironește mintea și văzul...

— Să furi fata de la monăstire ? Mă Busuioc, ai înnebunit ? Nepoata lui vodă ? Sora Ruxanda de la maica starița ? Bagă-ți mințile în cap, mă vere, ori ți-e poftă de mărgele roșii pe la gît... Că măria-sa vodă Lupul nu glumește !...

Busuioc văzu cu ochii minții într-o clipă toporul gîdelui dasupra grumazilor lui, dar tot în acea clipă în mintea lui se înfățișa chipul Ruxandei, frumos, tînăr, fermecător.

— Ce-o fi să fie ! eu o fur...

Sub o poală de icoană
Cernita mă cheamă !...

II

În chilia maicei Domnica, stareța monăstirei, o fată frumoasă, de vro 16 ani, în rasă de soră, aprindea candelele de la iconostas și împodobea cu flori de primăvară icoana Maicei Domnului, cea ferecată în argint de Nușu, argintarul domnesc de la Suceava.

— Ruxando, e vreme să mergi la s-ta leturghie, că azi e Înălțarea Domnului, zise bătrîna stareță, intrînd în camera unde găsirăm pe juna fată. O să cînți la strana dreaptă, cu celelalte surori.

— Ascult, maică.

— Și vezi, nu mai preîmbla ochii prin biserică, după obicei. Ține-i pironiți spre altariu... Că nu șade bine fetelor, precum mielușelelor lui Hristos, să mai întîlnească cu ochii lor căutătură lacomă de mirean... Haide, pune-ți culionul peste frunte, și să mergem, Ruxando.

Și ieșiră amîndouă, Ruxanda pășind după maica stariță, prin cărărușa strîmtă, mărginită de ambe părțile cu pajiștea verde a primăverei.

Abia făcură cîțiva pași înspre biserică, și ochii Ruxandei zăriră pe Busuioc descălecînd sub poarta clopotniței monăstirei. Maica Domnica nu observă ce mișcare fără de voie agită tot corpul Ruxandei și cum peptul ei începu a bate cu o mare repeziciune care trimetea la obraji o rumeneală mai frumoasă decît aceea zugrăvită tainic pe geana cerului de razele soarelui, care încă nu a sosit pe lume.

Busuioc zări și el pe Ruxanda. Nici el nu știe ce să facă mai întîi : să-și lege calul de fiarele porței, ori în doi pași să zboare spre fată ?...

Maica Domnica, cu cîrja starețească în mînă, intră în biserică și luă loc pe jețul stărețesc de la dreapta. Ruxanda rămase cîțiva pași îndărăt. Acum se uita spre maica stariță, acum își îndrepta privirile spre ușa bisericei. Ce greu ți-e pasul, ce anevoie mergi înainte, cînd aștepți să te ajungă cel pe cine iubești !

O privire a maicei starițe sili pe tînăra fată, deși cu pas tărăgănat, să meargă la strană, unde celelalte surori cîntau *amin* și *Doamne miluiește* cu glasuri dulci, îngerești.

— Ochii spre altar ! i-a zis maica stariță ; dar floarea soarelui o poți opri de a nu se întoarce spre razele celui care

i-a dat nume ? Geaba te cheamă altarul, dragă soră, pe uşa bisericei a intrat soarele inimei tale...

Şi nu numai Ruxanda, dar şi celelalte surori trimiseră cîte o privire furişată spre noul venit, că era frumos şi tînăr de fura minţile fetelor.

III

În toamna anului din urmă, măria-sa Vasile-vodă, călătorind prin ţară, cu alaiuri nenumărate, şi trecînd prin ţinutul Neamţului, voia să meargă la cetate, unde înfiinţase biserica cu hramul Sf. Neculae, ca s-o tîrnosească. Turcii poruncise lui vodă să dărîme toate cetăţile, dar Vasile Lupu, om isteţ, băgă sfinte icoane în Cetatea Neamţului şi o prefăcu în monăstire, ca s-o apere de peire.

Din porunca ispravnicilor de la Camina (Peatra), mazilii din toate satele ieşiră în calea lui vodă, pentru cinste şi alai. Cei mai tineri, călări, sprijineau leagănele domneşti în care călătorea vodă cu doamna, hatmanul, fratele lui vodă şi fetele din haremul doamnei. La trecerea pe apa Moldovei, leagănul cel din urmă, în care era nepoata lui vodă cu maica stariţă Domnica, se răsturnă în rîu ; noroc că lîngă trăsură era Busuioc şi cu Ţară-lată, vărul său. Busuioc smulse în braţe din trăsură pe Ruxanda, iar Ţară-lată ajută, pe cît putu, pe cuvioasa maica stariţă. Trăsura perduse o roată, şi altă trăsură îndărăt nu mai era, cu care cele două călătoare să treacă apa.

— Ce-i de făcut, vere Busuioc ? întreabă Ţară-lată, arătînd cu mîna cît s-au depărtat celalalte leagăne cu alaiul domnesc.

Busuioc depusese din braţe pe Ruxanda lîngă ţărm. Ruxanda, emoţionată, îl privea. O privea Busuioc mişcat.

— Ce-i de făcut ? răspunde mîndrul flăcău ; adică cum trecem noi în toate zilele apa prin vad ? Bălanul mi-e voinic, murgul tău mănîncă jăratic. Ia tu pe cal pe maica stariţa ; trec eu cu bălanul meu pe domniţa...

Şi înainte de ce să stea pe gînduri cele 2 femei, voinicii le urcară pe cai cu dînşii, nu fără ca Busuioc, pe nevăzute de maica stariţa, să-şi cam bată joc de vărul Ţară-lată, care n-avea partea cea mai bună.

Trecură apa şi parcă Busuioc ar fi vrut să fie lată cît Dunărea, că simţea la grumajii lui voinici răsuflarea caldă a tinerei fete şi braţele ei îl strîngeau de mijloc, că de... se temea fata să nu cadă...

Odată pe mal, Busuioc sări de pe cal, luă în braţele lui vînjoase pe frumoasa Ruxanda; ajută lui Ţară-lată să pogoare sarcina ceva mai grea, deşi sfîntă, pe maica Domnica.

— Ascultă, vere Ţară-lată, rămîn eu aci cu d-lor, încalecă şi zboară ca gîndul de ajungi alaiul, să vie o trăsură îndărăt să ia pe jupîniţele.

Pînă ce Ţară-lată îndeplini cele zise de Busuioc, el întinse pe prundul malului mantaua roşie de Braşov dezlegată de la oblîncul şalei.

— Poftim, măicuţă, poftim, domniţă, de şedeţi pînă vine leagănul.

Ruxanda urmărea lung, cu dulce privire, toate mişcările voinicului Busuioc. După ce se aşeză jos, ea întrebă pe tînăr: cum îl cheamă? de unde este? are părinţi?...

Se înteţea întrebare din întrebare, de parcă izvorea şiroi limpede din stîncă de la munte.

Nu, nu erau numai întrebări banale, pornite din simplă curiozitate; un observator cunoscător al adîncimei sufleteşti ar fi tălmăcit întrebările de cari nici tînăra fată, nici voinicul mazil nu şi-ar fi putut încă da seamă... Parcă-şi dă seama fulgerul încotro se îndreaptă?... Era dragostea care fulgera sîngele copiilor acestora.

Şi răspundea Busuioc cu drag la întrebări, şi spunea fetei cum el este fecior de neam, cum tatăl tatălui său fusese boier de Divan la Curtea lui Ieremia Movilă-vodă, dar cum, căzînd în război, a rămas mama sa văduvă de tatăl său şi el un băieţan de n-a mai putut străbate la Curtea domnitorilor următori, de au fost bucuroşi să-l lase domnia măcar *mazil*.

Ruxanda asculta cu o vădită plăcere povestirea voinicului.

— Auzi, măicuţă, zicea ea, nu e din oameni de rînd. Şi zicînd aceasta, obrajii i se rumeneau ca un măr pîrguit de auritele raze ale soarelui. Apoi ea se uită şi mai cu drag la Busuioc şi îi spunea cum şi dînsa este fără de mamă şi fără de tată, şi cum unchiul său, măria-sa vodă, e singurul ei sprijin pe lume.

Cînd Busuioc îi spuse că răzăşia tatălui său e doar la depărtare de o fugă de cal de monăstirea unde măicuţa este stariţă, se făcu un moment de tăcere ; Ruxanda se uita cînd la Busuioc, cînd la maica Domnica, iar Busuioc parcă mai aştepta să audă grăind fata, cum aştepţi cu urechea ciulită, în tăcerea nopţei de primăvară, să prinzi ciripitul dintîi al privighetoarei.

Dar leagănul sosi, urmat de călăreţul Ţară-lată. Busuioc, ajutînd pe Ruxanda să se urce în leagăn, simţi că mînuţa ei albă strîngea pe a lui. I se păru că cerurile se deschiseseră ; el cuprinse într-o căutătură caldă pe copilă...

— Maică Domnică, zise dînsa, aşezîndu-se lîngă stariţă, ce frumoase locuri sunt pe aci ! Eu nu mă mai duc nici la Iaşi, nici la Suceava ; mă primeşti ucenică la monăstire ?

Şi zicînd aceste vorbe cu glas mai tare, parcă dorea să fie auzită de Busuioc, şi îşi întoarse frumoşii ochi negri înspre el, care încălecase şi, ţinîndu-se aproape de leagăn din partea Ruxandei, urmărea toate mişcările ei trupeşti şi sufleteşti.

Din acea zi, Ruxanda şi Busuioc se iubiră, iubire sîntă şi tainică, care mija în adîncul sufletului, dar pe care Busuioc, un biet mazil, nu cuteza să o mărturisească, şi pe care Ruxanda, nepoata lui Vasile-vodă Lupul, nu găsea mijlocul s-o prefacă din vis în stare aievea.

Ruxanda rămase la monăstire pe lîngă maica Domnica. Nici îndemnurile lui vodă, nici tabelul ce i se puse înainte de însăşi maica stariţă, de greutăţile vieţei monacale, nu o făcură să-şi schimbe hotărîrea. Nici la Iaşi, nici la Suceava, Ruxanda nu mai putea întîlni pe mîndrul şi frumosul flăcău, pe cînd, rămînînd la monăstire, ea spera să-l poată revedea. Asemenea cugetări le ascundea tînăra fată în adîncul inimei sale, dar ele erau călăuza ei în hotărîrile luate.

Rămasă la maica stariţă, după ce Curtea întreagă îşi luase ziua bună de la ea şi se întoarse la Iaşi, Ruxanda aştepta ziua de duminecă ori de sărbătoare cu nerăbdare tot mai spornică. În asemenea zile, locuitorii mireni din satele vecine veneau la monăstire. Sprijinit de o arcadă din biserică, Busuioc nu lipsea niciodată. Ochii lui cătau ei spre altar ori spre strana din dreapta, la care, după cîteva săptămîni de stare în monăstire începuse a cînta tînăra *soră* Ruxanda ? Nu ochii Maicei Precestei de la catapeteazmă se

întîlneau cu ai lui Busuioc, ci ai *sorei* Ruxanda ! Şi se făcea roşie de-i zicea maica stariţa :

— Nu cînta din pept, fată dragă, că prea te-ai *înroşit !*... Cîntă mai din cap !

Trecu duminecă după duminecă, sărbătoare după sărbătoare, Crăciun, Anul nou, Bobotează, Paşti, pe vremi groaznice de iarnă, prin troiene şi viscole de n-ai fi dat afară din casă un cîne, dar de la biserică nelipsit era Busuioc ; pururea la acelaşi loc, nemişcat, ochii pironiţi spre... icoana sufletului lui, ţi se părea o cariatidă sprijinind bolta bisericei. O singură zi ochii Ruxandei nu aflară pe Busuioc la locul obicinuit în biserică. Ruxanda se îmbolnăvi, avea friguri...

— Ai răcit, Ruxando ; cît s-o întoarce părintele Natanail de la înmormîntarea bietei văduve Maria a mazilului Busuioc, o să-ţi dea el nişte picături ce le are de la doctorul italian din Iaşi, şi o să-ţi treacă frigurile.

— A murit mama... *lui ?* întrerupse Ruxanda. Ce spui, măicuţă ?

— Mama *cui ?* întrebă la rîndul ei, intrigată, călugăriţa.

Sînta femeie pierduse cu totul din amintire pe tînărul Busuioc, voinicul de la apa Moldovei ; ea nu mai ştia decît ceea ce îi spusese duhovnicul monastirei, ca să-şi justifice absenţa pe ziua aceea.

Ruxanda nu mai răspunse, dar acum, explicîndu-şi în mintea ei cauza lipsei de la biserică a lui Busuioc, nu mai avu nevoie de leacul părintelui Natanail : ea se înzdrăveni la moment...

IV

— S-a stins focul în cădelniţă, maică, zise la leturghia de Înălţarea Domnului, către stareţă, clisiarha cea mare ; binecuvintează să meargă sora Ruxanda la chilia stareţiei, că-i cea mai aproape, să aducă în căţuie ceva jăratec.

Maica stareţă se învoi.

Cu ce mişcare răpede plecă Ruxanda de la strană, luînd din mîna clisiarhei căţuia de fier.

Ea ieşi, nu fără a-şi întoarce capul înspre locul unde era Busuioc. Acesta — ce-i puterea pasiunei ! — presimţise ieşi-

rea din biserică a Ruxandei și el era deja în pridvor, pe cînd ea îl căuta din ochi lîngă arcada obișnuită.

Slujba în biserică continua...

Maica stareță număra pe mătănii „Doamne miluiește", corul de fete făcea să răsune bolta bisericei de glasuri limpezi, aduse pe nas...

Dar Ruxanda cu jăratecul nu mai vine.

Maica clisiarhă își frîngea mîinile. E ora să iasă cu sfintele daruri, și diaconul are cădelnița stinsă.

— Să meargă altă cîntăreață să zică Ruxandei să vină mai iute...

În acea clipă intră în biserică cu pas pripit maica portăreasă. Are fața speriată, tremură buzele ei groase pe gingiile văduve de dinți. Ea se apropie de maica stareță și face mătania datorită :

— Maică, binecuvintează... sora Ruxanda a încălicat pe un cal cu un mirean și... (făcîndu-și cruce).

— Ei și ?

— Și a fugit calul în goana mare...

Mare turburare în toată biserica... Maica stareță se răpede spre ușă, preoții stau cu slujba întrebînd prin dverele altarului, deschise înainte de vreme, de este foc undeva ?... surorile dau buzna la ușa bisericei.

Cît ai clipi din ochi, o droaie de argați de la vitele mănăstirei încalecă pe caii de la imaș, pe deșelatele, și pornesc toți în toate părțile ca furnicile dintr-un furnicar.

Le-a zis maica stareță :

— Acum să-mi aduceți fata ! E nepoata lui vodă... Perdeți capul de nu o aduceți !

V

— Te iubesc ! Vino ! Lumea e mare ! Fii fericită, Ruxando ! Vino !

Atîtea vorbe putu șopti Busuioc Ruxandei în pridvorul bisericei. Fata, care îl căuta cu ochii în biserică, și-i întoarse dulci și tainic grăitori către june, mai privi o dată lumea din biserică.

— Te iubesc ! A ta sunt ! Te iubesc !

Şi, într-o scăpărătură de cremene, calul e dezlegat de sub clopotniţă, ca pe o pană Busuioc ridică pe Ruxanda pe cal, lîngă el, şi, înainte de ce călugăriţa portăreasă să se dezmeticească şi să strige, calul pleacă ca un vîrtej de vînt: fîlfîie rasa neagră a sorei, culionul cade după cap, în părul negru ca abanosul şi despletit se joacă vîntul stîrnit de iuţeala ameţitoare a goanei, şi se duc, se tot duc...

„Munţi şi văi se limpezea!“

Dar iată, măre, că Busuioc zăreşte îndărătul lui un nor negru de praful ridicat de caii gonaşilor argaţi. Şi oricît striga flăcăul: — Acum să te văd, Bălane! Nu ne lăsa, Bălane! şi oricît bălanul înţelegea glasul rugător şi mîngăietor al stăpînu-său, norul negru tot mai aproape se vedea.

— Suntem pierduţi! zise Busuioc, ne ajung din urmă...

— Ba nu sunteţi pierduţi, strigă o voce din tufiş, dacă veniţi după mine.

Dar din tufiş nimeni nu ieşea.

Busuioc opri calul, sări jos după el şi merse la tufiş.

— Dar cine eşti tu? Nu cumva eşti d-ta, vere Ţară-lată?

O fîşnitură prin frunzele uscate, căzute din toamna trecută, se auzi...

De sub el ţîşni un şarpe mare de doi stînjeni. Ruxanda se îngrozi, calul sforăi din nări... Busuioc îl apucă de căpăstru, şi cu mîna cealaltă ridică securea din brîu asupra capului şarpelui.

Un hohot lung, zbucnit din tufiş, îngheţă sîngele în vinele Ruxandei.

— Încalecă, Busuioc, mai zice glasul misterios, şi urmează după şarpe.

Busuioc încălecă.

— Să fii tu Ucigă-l crucea, ori înger trimis de Dumnezeu, te urmez dacă scapi pe Ruxanda, dacă o dăruieşti sufletului meu! strigă flăcăul încălecînd.

Şarpele începu a sălta prin codru, cînd la dreapta, cînd la stînga, cu o repeziciune că de-abia se putea ţine de el bălanul. Şi fugind ca eretele în văzduh, prin codru făr' de cale şi făr' de potecă, sărind peste buturuge de pomi căzuţi, acum urcînd dîmburi drepte ca peretele, acum pogorînd stînci lunecoase pe cît urieşe, abia putea Busuioc să apere capul scump al fetei de izbirile crăcilor de pomi ce-i închideau calea. Şi au mers, tot au mers, după şarpele neobosit,

cu bălanul numai spume, de la ieşirea din leturghie pînă la toaca vecerniei, de la a vecerniei pînă la a privegherei, cînd cloşca cu pui se ridică strălucitoare pe cer.

Dar deodată şarpele se face nevăzut şi, înainte de ce să-şi dea seamă Busuioc de primejdie, Bălan se poticneşte... el cade într-o prăpastie groaznică, fără fund !... Un zgomot subpămîntesc, asurzitor, amestecat cu ţipete de muritori, se repercută din rărunchii prăpastiei, apoi succede o tăcere mormîntală...

— Aşa păţeşte cine se atinge de mieluşelele lui Hristos, strigă glasul misterios, din adîncul prăpăstiei.

Cînd în ziua următoare argaţii monăstirei deteră de Busuioc şi Ruxanda, îi găsiră morţi dar îmbrăţişaţi.

Argaţii duseră cadavrele la s-ta monăstire.

— I-a pierdut Balaurul Muntelui, maică stareţă, ziseră argaţii.

„Balaur ? Balaur e dragostea", gîndi bătrîna călugăriţă.

De atunci, dealul ce urcă de la Dărmăneşti spre Oşlobeni şi Cracău se numi : *Dealul Balaurului !*

GHEMUL VIEȚEI

Mult și cu rîvnă caldă s-a rugat la icoana Maicei Domnului de la Sărindar jupîneasa Calița să-i dăruiască D-zeu un făt frumos, ce pe soare să te poți uita iar la dînsul ba ! Cîte făclii albe ca ghioceii, cu pecetea din cherhanaua [1] episcopiei, n-a aprins la sfînta icoană marea logofeteasă Calița...

Și i-a dăruit sînta născătoare de D-zeu un copil după pofta inimei, frumos ca d-l Hristos, cu părul de aur creț, cu gurița cît pecetea cea mică de la inelul lui vodă și cu niște ochi mari ca smaragdurile din surguciul domnesc...

Da încă la botez, ce mai sărbătoare, ce mai cumetrie ! Nașă venit-a neașteptată o zînă năzdrăvană, care drept dar de cumetrie lăsat-a în leagănul de mătase al pruncului un ghem mare cu fire de aur și a zis logofetesei Caliței :

— Iacă ghem de viață lungă și fericită pentru Todirel, finul meu. Vezi de nu i-l da să-l depene iute, cînd s-o face măricel, că firele de aur acopăr fire de argint și firele de argint sunt pe dasupra firelor de fer, și de o sfîrși răpede firele de aur, să nu dea zor și la cele de argint, că tot firul care are capăt de începere are și capăt de sfîrșit, și vai de omul care dă de firele de fer. Fericirea pe lumea voastră stă în cumințenia și potoleala cu care fiecine își deapănă zilnic ghemul vieței.

— Așa e treaba ? gîndi logofeteasa Calița ; apoi las' pe mine, o să ascund ghemul lui Todirel de n-o putea băiețelul să deșire ața de aur, doar de i-o ajunge măcar pe 100 de ani.

---

[1] Fabrică. În secolul trecut, pe locul Ateneului era mitoc de episcopie și prima fabrică de luminări de ceară albă, monopolizată în favoarea episcopiei.

Și așa făcu cum zise buna mamă, chiar și după ce soarta o lipsi de d-lui boierul logofăt și rămăsese în văduvie neagră.

Era neagră văduvia nu pentru că doară boierul logofăt ar fi lăsat jupîneasa lui în lipsă și scăpătăciune, că dimpotrivă: o uliță întreagă aproape de mitropolie era plină numai de acareturi și de casele țiganilor, zestrea jupînesei Caliței. D-apoi moșii întinse de porneai dimineața la hotar și ajungeai la celalalt hotar numai cînd toca popa de vecernie!

Plînse cît plînse jupîneasa Calița după d-lui boierul, dar și lacrimile se sfîrșesc, ca totul pe lume. Și apoi dragostea de mamă ostoi rana sufletului soției. Și mai mult iubea copilul său, și Todirel crescu încet, fără zor, dar deștept, sănătos și fericit.

Se uita cu grije jupîneasa Calița în fiece seară, după ce adormea dragul de plodeț, la ghemul năzdrăvancei, să vadă de nu s-a deșirat prea mult din ața de aur. Apoi oricît n-ai zori să treacă ziua și noaptea, ele tot trec, și cu ele se tot strînge funia mototoc la parul vieței. Și zi și noapte, trecute în alintări și dezmerdări, numai ce destrămau din firul de aur al ghemului. Greu e pentru o mamă să nu-și mîngîie copilașul! Jupîneasa Calița se îngrozea văzînd cum dragostea ei nu sporește ghemul.

★

Trecură încetinel, numărate pe dezmerdări, zilele copilăriei lui Todirel. Ghemul stătea ascuns în fundul sipetului, într-un ciorap de mătase, și decît să-i mai cheltuiască ața de aur, jupîneasa Calița dezmerda băiatul mai rar.

Dar cînd o veni vremea dorului de altfel de dezmerdări decît ale mamei, ce s-o face, ce s-o întîmpla cu ghemul din ciorap? se gîndea tremurînd de groază buna mamă.

Și din nenorocire pentru Todirel, D-zeu îi luă și pe mama, atunci cînd tocmai mai mare nevoie avea de sfatul ei.

Abia dusese la groapă cu lacrimi cît bobul pe maică-sa, și băiatul, care acum era de vreo 18 ani, rămas stăpîn pe averi, dete într-o zi în sipet de cîțiva ciorapi, pe cari jupîneasa Calița îi făcuse chiște îngîmfate de galbeni ferecați, adunați de cumințenia dînsei, cu gînd bun pentru Todirel.

Cît băgă flăcăiaşul mîna în ciorapii cu galbeni, numai ce zbucni din ciorap, unde stătea mototolită, strechea tinereţelor şi unde mi-l înhăţă pe băiat!... Apoi ce? nu-şi simţea el mijind pufuşorul auriu deasupra buzei? Ce zor mare pe copilandru doar o ajunge flăcău! Cum îşi trage tuleiele de dasupra buzelor, doar le-o aduce să semene a mustăţi! Ba merge de două ori pe săptămînă la bărbierie să-i rază barba, că a auzit că creşte mai iute după brici, ba cere să-i dea perdaf doar s-or îngroşa tuleiele. Neînţeleptul băiat nu pricepea şiretenia naturei, care ea ne împinge să ne cheltuim cît mai iute viaţa, doar vom face loc altora... Saturn, care îşi mănîncă copiii, n-a încetat de a trăi. El este jupîneasa natură care, purdalnica, îşi face o jucărie din a ne naşte, a ne da zor să creştem, să îmbătrînim şi, hap! ne înghite.

Ciorapii, chiştele cu galbeni se deşertară unul după altul. Nu e sac fără fund, necum un ciorap! Dar ce mai zaifeturi, ce mai şaluri indiene la brîul şi la capul lui Todirel! Ce mai blăni de samur împărăteşti, ce mai leagăne cu roţi aurite, ce mai cai arăpeşti, ce mai juvaere, sori şi stele, ce mai ospeţe şi praznice şi, mai ales, ce mai pupături de ochi albaştri, negri, verzi, căprui!... Nici sultanul nu buicea mai în huzur decît Todirel. Curgea viaţa ca aurul pe şgheab la tarapanaua împărătească. Numai luminişuri cu flori şi soare în calea vieţei!...

Dar de, boieria se ţine cu cheltuială. După galbenii din ciorapi, Todirel vîndu, unul după altul, acareturile din strada jupînesei Caliţei.

Iar ce cheltuia mai cu zor Todirel fu ghemul vieţei. Într-o zi, mai scotocind prin sipetul mă-sei, că doar o mai da de vreun ciorap cu bani, dete de cel cu ghemul năzdrăvancei.

— Ce-o fi şi asta? se întrebă Todirel, luînd în mînă un ghem de aţă de fer.

Un glas ca de sub pămînt răspunde la întrebarea flăcăului:

— Nenorocitule, e ghemul vieţei tale. Ai cheltuit, ai risipit firele de aur şi, după ele, firele de argint... Uite ce ţi-a rămas pe ghem!

Todirel văzu risipindu-se ca fumul suflat de vînt toate fericirele vieţei. Cămătarii îi luară tot, şi judecata lui vodă, după legile ţărei, la cererea cămătarilor cari rămăseseră încă

neplătiţi, îl aruncă la puşcărie, iar uliţa jupînesei *Caliţei* de atunci se numi a *Calicei,* căci calic rămase neînţeleptul Todirel, care, bolnăvit în temniţă de răul trai, se alese cu o mînă şi un picior paralizat, de nu mai putea să-şi cîştige hrana de toate zilele, măcar ca slugă la slugile îmbogăţite ale jupînesei Caliţei.

Flăcăi, nu deşiraţi ca Todirel ghemul vieţei voastre cu zor şi necuminţenie !

GARDUL TÎRGULUI

A fost odată în jurul Bucureştilor gard minunat, tot în cununi împletite şi cu streşină îndoită de spini şi mărăcini, de porumbrele cu ţepi iuţi.

Cică făcuse vodă Ipsilante gardul nu ca să nu intre omul în oraş decît pe podurile obşteşti — doară gardul de la casă nu opreşte pe omul cu gînd rău să-şi facă mendrele lui — ci făcusă m.-s. vodă gard în jurul Bucureştilor, că de cînd Matracuca totdeauna oraşele au avut hotare... Că adecă să ştie şoltuzul şi pîrgarii de unde şi pînă unde au să-şi întinză puterea toiagului lor ?

Răspîntiaşii de la capetele celor 4 poduri strigau pe atuncea noaptea :

— Ochiul meu vede ! Te văd ! Te văd !

Da de văzut !... Ei, aş !...

Peste gardul tîrgului făceau pîrlaze cu sutele nu numai hoţii de borfe, ci şi cei de *inimă albastră,* şi răspîntiaşii îşi *vedeau* de somn, ori barem de piroteală, lîngă tejgheaua cîrciumei, strigînd din soroace în soroace, cu glas tot mai stins :

— Ochiul meu vede ! Te văd ! Te văd !

Păi cică într-o noapte, o cocoană d-ale mari, d-ale de poartă fes alb sub tulpan scris şi papuci numai cu fireturi şi cu moţuri de mătăsuri, pline de fluturi poleiţi — cît văzu că-i doarme boierul, ieşi tiptil din ietac şi haida iute la gardul tîrgului... Voia, pasămite, să treacă cocoana peste vreun pîrlaz, ca să se întîlnească dincolo cu un drăguţ.

— Ochiul meu te vede, te văd, te văd !... strigă căscînd un glas de răspînteiaş...

Cocoana se opri gîfîind de frică. De, auzi că o vede ?... Bărbatu-său n-o vede, aşa e ; dar o vede *ochiul* răspînteiaşului...

Şi, iată cum, în noaptea aceea, cocoana, speriată, se întoarse la patul *nespurcat*, lîngă soţiorul ei.

Numai peste zi, cocoana întîlni, la cişmeaua lui Mavrogheni, la ceasul vecerniei, la vremea rahatului de Sira — pe muţunachea inimei sale şi, între două înghiţituri de dulceaţă şi cronţăituri de floricele de porumb, ea îi spuse de păţania din noaptea trecută, cu *ochiul* care vede al răspînteiaşului...

A doua noapte, cocoana, însufleţită de vorba iubitului, iar caută să treacă gardul tîrgului, care vinea chiar lîngă curtea boierului.

De astă dată, răspînteiaşul nu mai vede nici cu *ochiul său care vede*... După sfatul iubitului cocoanei, el îşi caută de nevoie, trăgînd aghioase pe cîte o nare, după ce cinstise cîteva ocale de vin de la Deal, tot ocale drepte cu pecete gospod.

Numai, mări, cică, cum era obiceiul domnului pe vremea aia : — Alexandru-vodă şi cu vel-spătarul, îmbrăcaţi tiptil, deteră pe la marginea oraşului să vază ce mai e ?... Trece cineva peste gardul oraşului, ori nu ?

Ce să nu treacă ?... Că acu, sub nişte tufe lîngă gard, număra *ea* stelele, iar *el* floricelele...

Şi dete vodă de bieţii păcătoşi şi-i duse seimenii la închisoare la agie...

A doua zi, vodă cheamă pe răspînteiaşul cu pricina...

— Unde mi-ai fost astă-noapte, de nu te-am aflat la slujbă ? întreabă vodă.

Ce-ncape tagadă, cînd punga e-n ladă ?...

— Am aţipit, măria-ta, iartă-mă... n-oi mai face.

— Jupîn spătare, du pe jupîneasa la bărbatu-său şi-i spune de la mine că femeia sare gardul tîrgului şi ochiul răspînteiaşului n-o vede, că :

Nu-i gardul tîrgului
Sprijinul căminului ;
Bărbatului se cuvine,
Ca să scape de ruşine,

Să-şi facă gardul acasă
Din dragoste mult aleasă.
Şi răspîntiaş să fie
Singur la a sa soţie!

Ş-apoi, mări, cică de-atunci vodă Alexandru a zis Obşteştii Epitropii:

— Cînd o cădea gardul din jurul oraşului, puneţi numai *cruci*, ca semn de hotare tîrgului, că

De gard nu se opreşte
Cine la rău se gîndeşte,
Dar sigur că sfînta cruce
În cale bună te aduce!...

EPISOADE ISTORICE

PLUTA DOMNEASCĂ

I

Se întorceau cărăuşii cu poloboacele şi antalele pline de vin nou de la podgoriile din jurul Bacăului, tot pe malul Bistriţei, pe la Roznov spre Piatra.

Era dimineaţă de toamnă rece ; aburii din rîu copereau cu maramă subţire de mireasă lunca pe jumătate golită de frunze. Cărăuşii erau la popas sub sălciile de la Budăile de apă rece.

Boii dejugaţi, slobozi, căutau iarbă care să le dea forţă pentru drumul ce mai aveau de făcut. Boii or fi găsit sau nu cîteva fire, arse de brume, dar ştiu că în schimb cărăuşii toată noaptea făcură chef la gura antalelor, bînd, după obicei, pentru toţi şi pentru toate, pentru vii şi pentru morţi, şi cînd nu mai avură nume de pomenit, făcură botezul resteiului, ca să aibă pricină de cumetrie şi de dare de cep nou la vreun alt butoi.

Fedeleşul totuşi, la urma urmei, se deşertă, trecînd pe sub buzele însetoşate ale cărăuşilor, cari adormiseră în jurul focurilor, şi ele mijind tot mai potolit pînă se stinseră.

Acum răcoarea vie a dimineţei deşteptă pe cei mai subţiri în cojoace.

— Haide, mă ! Sculaţi, mă ! E ziuă albă şi mai avem de furcă pînă la Peatra. Şi de n-om ajunge la vremea hotărîtă de paharnicu domnesc, apoi vai de curelele noastre.

Într-o clipă, la strigătul acesta se deşteptară şi cei mai somnoroşi, adunară boii şi înjugară.

De-abia plecaseră de la Budăi, în apa cărora îşi răcoriseră faţa aprinsă de vin, şi iată că unul din cărăuşi aude dinspre Bistriţa ţipete şi larmă, strigăte de ajutor.

O fi românul greoi la multe, dar cînd e să dea ajutor creştinului, nu mai stă pe gînduri. Toţi cărăuşii într-un suflet se îndreptară spre locul de unde venea alarma.

Privelişte groaznică :

O plută, cu cîrma frîntă, încălecată pe o stîncă, era gata să se sfarme şi să piară în volbure şi în nahlapi să se înfunde cei de pe plută.

Şi nu era pe plută numai oameni de rînd, ci şi boierime. Un tînăr boier ţinea din răsputeri, în capătul plutei băgată în apă, să nu-i scape din mîni, o frumoasă fată. Dar puterile lui slăbeau din ce în ce, căci cei doi plutaşi rămaseră căţăraţi pe stîncă, de unde nu puteau face un pas măcar pe răpezişul plutei care se îneca.

Valurile spălaseră tot de pe plută, şi tînărul boier nu mai avea afară din apă decît capul şi mînile. Cu una se ţinea de un gînj care lega bîrnă de bîrnă, cu cealaltă susţinea, dasupra volburei, pe frumoasa fată.

Cărăuşii, la vederea spectacolului, se întrebară ce-i de făcut ?

— Ce să fie, zise Nagîţ, cel mai tînăr dintre ei ; faceţi ca mine.

Îşi aruncă într-o clipă cojoacele, îşi fac o sfîntă de cruce şi se azvîrl cinci din ei în apa rece, înotînd voiniceşte spre locul de deznădejde.

Într-o altă clipă, Nagîţ urmat de Curcubeu sunt lîngă grupul ce se îneca. Ceilalţi trei au sosit la timp ca să ajute celor doi să tragă din volbură pe tînăra păreche, şi o depun pe mal, ca să se întoarcă din nou în ajutorul plutaşilor, să desfacă pluta de pe stîncă şi s-o tragă la mal.

De la plutaşi aflară cei cinci voinici cum cei doi mîntuiţi de dînşii nu sunt oameni oricum. Erau înşişi fiica şi fiul lui Ştefan-vodă cel Mare.

Care de care să aprinză focuri, să usuce hainele domneşti, care de care se întrebă ce-i de făcut pentru călătoria mai departe a tinerilor.

O a doua plută, în care era argalîcul Curţei, se înecase cu puţin mai la deal !... De acolo, pluta domnească, luată de şivoi şi cu cîrmele frînte, nu mai putu să fie oprită decît cînd se izbi de ascuţita stîncă.

II

Ştefan cel Mare şi Sînt venise în 1498, octombrie, la Peatra, să tîrnosească turnul Sf. Ioan.

Trăsese, cu toată Curtea lui, la casele din nou zidite pentru îngrijitorul monăstirei, în apropiere de măreţul turn, care şi pînă astăzi, deşi schimonosit de restauratori, de măreţia domniei lui Ştefan-vodă grăieşte.

Cu măria-sa erau domniţele şi voievodul Bogdan.

Acum, mitropolitul şi episcopii sfîrşiseră de două zile toată parada bisericească, şi creştinii adunaţi de prin toate satele judeţului Camenei (Neamţ) împleau rînduri-rînduri minunata monăstire, ca să sărute icoana hramului (Sf. Ioan), apoi să admire măreţul turn. Aşteptau în stoluri, pe la porţile monăstirei, doară-doar vor zări măreţul chip al lui Ştefan-vodă.

Tinerii, ca tinerii, zburdalnici şi iubitori de lucruri noi :

— Măria-ta, taică dulce, zice domniţa Elena, am văzut astăzi un şir de plute scoborînd pe Bistriţa. Ce minunată trebuie să fie călătoria pe plută, dă-ne voie să mergem pînă la Roznov.

Cum să refuzi o plăcere atît de nevinovată, cînd eşti tată şi ţi se cere de fetiţa ta între două dezmierdări ?

Cu pitacul domnesc către starostele de cherestigii, cu pecetea mică, roşie, a lui vodă, domniţa aleargă la voievodul Bogdan, care-l trămite printr-un copil-de-casă la staroste, adăogînd că, încă astă-noapte, fiind lumină de lună plină, două plute să fie gata, plute de bîrne împodobite cu ramure de brazi şi cu pod de dulapi noi.

Mai încape vorbă ? — încă înainte de ceasul hotărît, plutele erau gata, cu cîte un rînd de plutaşi aleşi pe sprînceană.

Personalul de serviciu se sui pe una din plute, însoţit de buciumaşi, surlaşi şi trîmbiţaşi. Pe cealalată plută luară loc numai domniţa şi voievodul Bogdan — şi, în uralele tuturor celor de faţă, plutele alunecară sub presiunea voinicilor cîrmaci şi răpede dispărură din vederea însoţitorilor, auzindu-se numai în soroace ziceri din bucium, aduse pe aripele vîntului.

Măria-sa Ştefan-vodă, care şi el venise la mal, se întoarse la egumenie, să-şi cate de trebile domniei, că nu una,

ci multe împresurau, pe vremile acelea, pe stăpînitorii Moldovei.

Plutele înaintau aurite de lumina lunei, cîntările de pe cea din urmă nu încetau de a stîrni ecourile dealurilor păduroase. Din cînd în cînd, păsări de noapte treceau pe dasupra plutelor, şi cîrmacii îşi făceau cruce zicînd :

— Doamne, apără-ne de rău ! Auzi coabe !

Fără nici o grije, domniţa se lăsa cu totul cuprinsă de plăcerile plutirei şi, în blănile sale de samur, nu simţea asprimea crescîndă a răcorelei, fixînd cu nesaţiu privirea în tabelul mereu schimbător şi mereu frumos ce se desfăşura odată cu înaintarea plutei. În extazul ei, abia îşi mai aducea aminte că lîngă dînsa se găsea un frate iubit.

Acesta, la vîrsta care era şi cu educaţiunea ce primise, vedea lucrurile şi oamenii prin alţi ochelari decît Elena ; el la alte se gîndea... cînd, deodată, pluta din urmă se sparge de un ascuţiş de stîncă. Strigătele, ţipetele sunt zadarnice. Ce ajutor putea să mai dea două tinere odrasle de domn şi doi plutaşi, cari nu puteau părăsi cîrma plutei domneşti ?

Domniţa era adînc emoţionată, dar voievodul strigă :

— Înainte, Roznovul este aproape, le vom trămite ajutor de acolo.

Dar ceasul rău nu alege de-i domn sau simplu muncitor acel pe care îl loveşte.

Nu la mare distanţă de la locul spargerei plutei servitorilor, se întîmplă sfărîmarea plutei domneşti.

III

Nagîţ, pe cînd ceilalţi se întrebau ce-i de făcut cu domniţa şi cu Bogdan-voievod, ajutat de alţi doi-trei, dau jos butea cu vin din carul său şi, aducînd de pe la cărăuşi ce mai brumă de fîn aveau pentru vite, găteşte loc de şezut, comod pe cît se poate într-un car mocănesc, şi strigă cărăuşilor :

— Înjugaţi, bre !

Apoi, îndeamnă pe domniţa şi pe voievod să se urce în car :

— De, măriile-voastre, nu-i leagăn domnesc cu roţi aurite, dar să fiţi măriile-voastre sănătoşi şi vă veţi aminti

odată cu plăcere că aţi călătorit cîteva ceasuri cum călătoreşte ţăranul o viaţă întreagă.

— Isteţ român, zice domniţa către fratele său, cuibărindu-se cît puteau mai bine în carul mocanului.

Şi Nagîţ, deschizînd şirul carelor cărăuşeşti, pline cu poloboace de vin, se întoarse către domniţă şi voievod, îşi scoase căciula şi, cu un ton glumeţ, zise :

— Mai bun vin am eu în car decît toţi ceilalţi...

IV

Cînd era pe la amiazi, de se părea soarele un punct de foc pe turnul de la Sf. Ioan, numai ce bătu la poarta monăstirei, cea despre Borzochian :

— Deschideţi ! striga cărăuşul Nagîţ, că soseşte vinul domnesc !

Porţile de dădură în lături şi, unul după altul, carele cărăuşeşti intrară în curtea monăstirei.

— Ce este ? întrebă măria-sa vodă, privind pe la fereastră.

În acel moment, carul lui Nagîţ ajunsese la scară şi vodă recunoscu în el pe copiii săi iubiţi.

El descinse să-i primească. În cîteva clipe, totul se lămuri.

— Nagîţ — zice vodă — tu şi ai tăi aţi fost oameni vrednici. Pe tine şi pe cei cari cu tine aţi scăpat pe domniţa şi pe Bogdan-voievod vă fac răzeşi. Lunca şi sfoara de pămînt din jurul ei, unde aţi poposit astă-noapte, a voastră să fie, ocină în veci. Iar voi, cei cu poloboacele, răfuiţi-vă cu pimnicerul Curţei.

— Păi să vezi, măria-ta, hîtrul de Nagîţ ne-a zis aşa : Veniţi şi voi cu carele cu vin domnesc. Pînă s-o învechi al vostru, de l-o putea bea de leac rumânul, veniţi de gustaţi vin străvechi, dătător de viaţă : să sărutăm mîna măriei-sale, ca buni tovarăşi ce-mi sunteţi.

Şi pe rînd sărutară mîna lui vodă, iar măria-sa Ştefan cel Mare şi Sînt zise :

— Dacă-i aşa povestea, apoi cum voinţa mea este ca monăstirea ce am zidit şi sfinţit aci să nu rămînă stingheră pe lume, ca a lui Alexandru-vodă, unchiul meu, vă dăruiesc vouă dealul domniţei Elena, de la coada Petricicăi pînă din-

colo de Borzochian. Să vă faceţi aşezări pe el şi să fiţi tîrgoveţi cinstiţi ai Camenei (Petrei).

Descinzînd din car, domniţa Elena întrebă pe Nagîţ :

— Eşti însurat ?

— Din cîşlegile trecute, măria-ta.

— Ia contăşul ăsta cu blană scumpă şi salba asta de nestimate şi le du nevestei tale. Şi cînd Dumnezeu vă va dărui un prunc, la mine să veniţi să-i fiu naşă.

Bogdan-voievod împărţi galbenii din punga sa, nu numai la mîntuitorii lor, ci şi la ceilalţi ţărani... ba nu, acum tîrgoveţi, zicîndu-le :

— La Peatra se cheamă aci, în limba moldovenească. Zid de peatră să fiţi voi cînd duşmanul ţărei va îndrăzni să răzbească într-acoace.

Şi d-atunci, în hrisoavele lui Ştefan-vodă, ispravnicii de Neamţ, de care ţinea Camena, erau pomeniţi îndată după ai Sucevei şi ai Hotinului.

Numai ce sosi şi starostele de cherestegii, care plîngînd zise lui vodă :

— Măria-ta, am ales cele mai tari plute şi dălcăuşi neîntrecuţi, dar cînd e ceasul rău, n-ai ce face. Oamenii măriei-tale cu toţii sunt scăpaţi. Nu vor întîrzia să sosească, dar ce mă fac eu, sărmanul, cu preţul plutelor, fiind străine ?

— De cînd, măre, la domnia lui Ştefan-vodă a rămas păgubaş şi nedreptăţit un moldovean ?

Şi cămăraşul domnesc plăti îndoit preţul plutelor, şi cărăuşii descărcară vinul în pivniţele domneşti, fără să li se ţină în seamă măcar vinul irosit[1] cu botezul răsteiului.

---

[1] În textul de bază : ivosit *(n. ed.)*.

IOAN BOGDAN MOVILĂ ŞI VENEŢIANA

O broşură italiană tipărită la Padova în 1880 de Leon Wollemberg, cu titlul: *Nozze Mendl-Basevi*, aduce — cine ar putea crede? — şapte documente cari se referă la un episod din viaţa unui domn al Moldovei, foarte puţin cunoscut, şi care episod, prin înlănţuirea evenimentelor, alcătuieşte un adevărat roman.

O să cerc să aduc o prescurtare din acest roman.

★

Ne spun cronicele noastre cum vestita doamnă a lui Irimia Movilă, cu ajutorul ginerilor ei poloni, izbutise un moment să alunge, după războiul de la Tătărani, din tronul Moldovei, pe Ştefan Tomşa-vodă, şi intrase triumfătoare la Iaşi, împreună cu minorul său fiu, Ioan Bogdan-vodă. Ştefan-vodă se retrase în Ţara Muntenească, la Radu-vodă, şi de aci răzbeau oamenii lui pînă la Bîrlad şi pînă la Vaslui, respinşi însă de leşii din oastea doamnei Elisabeta, văduva lui Irimia-vodă. Aceasta luase reşedinţă în Iaşi, cu fiul său Bogdan, „însă Divanurile toate erau prin Nistor Ureche vornicul".

Aproape un an ţinu această domnie, pînă ce Poarta trămise pe Skinder-paşa de Silistra în contra doamnei Elisabeta Movilă, hotărînd izgonirea ei şi dînd tronul Moldovei lui Radu-vodă, feciorul lui Mihnea-vodă.

Skinder-paşa bate oastea polonă a doamnei Elisabeta la Dracşani, în jud. Hîrlău. Am publicat în 1887 o inscripţie păstrată la monăstirea Suceviţa din Bucovina, aceea cu care Tudoraşcu Urechiă, nepotul lui Nestor Urechiă, a depus

la zisa monăstire o tristă suvenire de la nenorocita doamnă Elisabeta.

Ce era acea suvenire ? Doamna şi fiul ei Bogdan căzură în război pe mînile lui Skinder-paşa. Inscripţiunea amintită spune, ca şi cronica lui Miron Costin, că „Doamna la mare ocară a ajuns, de care singură a mărturisit către boieri ; trecînd cu rădvanul, văzînd pe boieri şi lăcrimînd a zis : «Boieri cinstiţi, m-a ruşinat păgînul !» Şi atunci, tunzîndu-şi cosiţele sale şi plîngînd cu jale amară, a rugat pe un nepot al lui Nistor Ureche, anume Tudoraşcu... care sta cu alţi boieri : «Să binevoieşti a duce acest păr la monăstirea noastră Suceviţa, că nu m-am învrednicit a fi cu răposatul la un loc, şi după moarte măcar acest păr să fie de pomenire».“

Cronicile noastre spun apoi că pe doamna a trămis-o Skinder-paşa la împărăţie „şi a căzut după un agă turc pînă la moartea ei“. Iar despre fiul ei Bogdan, Miron Costin adaogă că „s-a turcit şi că ajunse la împărăţie de era capegi-paşa“.

★

Documentele din *Nozze Mendl-Basevi* privesc pe nenorocitul Bogdan-vodă şi, în parte, pe mama sa, doamna Elisabeta.

Mîndra doamnă, din familia ilustră a Ceamartorilor din Transilvania, ajunge în haremul lui Iusuf-bey, cumnatul lui Omer-aga, şeful seraiului împărătesc. Bogdan călătoreşte prin Europa. Aşa, la 21 septembrie 1599, îl aflăm la Brunswig. Călătoria aceasta nu o face de plăcere, ci solicitînd ajutoare pecuniare şi morale de la capetele coronate europene.

În 1599 Bogdan era la Veneţia. Acolo nu era cu totul străin, căci poseda, după maică-sa, doamna Elisabeta, legături de sînge cu ilustra familie Zuanne Zane.

Într-o zi, Bogdan, revenind la gazdă, după ce ascultase leturghia în minunata catedrală de la San-Marco, zice lui messer Zuanne :

— Între surorile de la monăstirea Corpus-Domini, care se aflau astăzi în biserică, am văzut una de o frumuseţe rară. Dar ce-i mai curios este că seamănă cu portretul ce am văzut în casă la Iusuf-aga la Constantinopol, atît numai că portretul este al unei fete mai tinere cu cîţiva ani decît sora de

la Corpus-Domini. Ce fericit aş fi să pot vedea de aproape drăgălaşa această fată.

Nu trecură multe zile şi stariţa de la Corpus-Domini, însoţită de sora Elena, vizita pe messer Zuanne, după îndemnul acestuia, care-i scrisese că o rudă a sa pare că ar putea să dea informaţiuni despre familia sărmanei orfane.

Bogdan rămase uimit văzînd de aproape pe Elena, dar şi mai mirat cînd de la stariţă află cum tînăra fată a fost răpită acum 4 ani de corsari în Marea de Marmara şi apoi răscumpărată la Veneţia din fondul de binefaceri al Republicei, şi cum, botezată cu numele de Elena, copiliţa de atunci a rămas sub îngrijirea maicei Honorina de la mănăstirea Corpus-Domini.

Mai mult decît oricînd, Bogdan găsi asemănări între frumoasele trăsături ale feţei Elenei şi ale medalionului, făcut de un meşter italian la Constantinopol, al fetiţei lui Iusuf-aga.

Cu prima ocaziune, Bogdan trămise înştiinţare vitregului său la Constantinopol despre descoperirea făcută, şi răspunsul nu întîrzie să sosească, răspuns plin de voioşie, căci Iusuf recunoscu în notele date de Bogdan pe propria sa fiică. Elena însăşi îşi amintea de casa paternă, şi povestirile ei către Bogdan nu mai lăsau acestuia nici o îndoială că Elena de astăzi era identică cu Fatmé de acum 4 ani.

Decît, tot povestind lui Bogdan peripeţiile vieţei sale, Elena băgă de seamă că Bogdan nu le mai auzea, ci avea numai ochi pentru a o vedea şi a o iubi... Şi se iubiră.

Dar la Veneţia nu era numai Bogdan care să fie admirat pe frumoasa Elena, cînd, împreună cu celelalte surori, trecea pe piaţa San-Marco, ca să meargă, conduse de bătrîne călugăriţe, în zile de sărbători mari, să asculte oficiul în marea catedrală. Nu se afla june, simţindu-şi mustaţa mijind la buză, care să nu fie distins dintre toate surorile pe Elena. Unul cu deosebire, Giovanelli Sforza, străin Veneţiei, era dintre admiratorii Elenei. Acesta, simţind în Bogdan un rival, începu a răspîndi zgomotul că Bogdan nu era creştin, ci turc.

Între acestea, o activă corespondenţă era schimbată între Bogdan şi Iusuf-aga. Doamna Elisabeta, cît află despre relaţiile fiului ei Bogdan cu Elena, şi cum Elena nu este alta decît Fatmé, pe dată în mintea sa ageră închegă un plan, care, după credinţa sa, putea să readucă la tronul Moldovei

pe fiul ei. A însura pe Bogdan cu Elena era a-şi asigura sprijinul lui Omer-aga, capul seraiului împărătesc, pentru izbînda lui Bogdan. În adevăr, nu întîrzie şi fostul şi actualul reprezintant al Veneţiei pe lîngă Poarta Otomană de a interveni, după stăruinţele lui Omer-aga, cumnatul lui Iusuf-bey, pe lîngă dogele, în favoarea lui Bogdan. Acesta cerea permisiunea pentru sora Elena de la Corpus-Domini de a ieşi de acolo şi a se mărita cu el. Giovanelli Sforza nu perduse nici el timpul, şi din Constantinopol şi de pe unde putu, adunase dovezi că Bogdan nu mai era creştin, ci mahomedan. Ştirea asta, răspîndită de rivalul lui Bogdan, străbătu pînă în monăstire şi deveni o pedică din cele mai mari la mai departe întrevedere între Elena şi Bogdan. Gerolamo Capello, fostul bail, şi Gradenigo, noul reprezintant al Veneţiei la Constantinopol, în 27 decembrie 1599, scriu dogelui că Bogdan e cu adevărat *cristianissimo*. Capello afirmă că l-a ţinut în casă la el 2 ani, apărîndu-l contra neamicilor săi, deci îl cunoaşte bine, şi că de nu ar fi creştin, nici nu ar putea fi pretendent la tronul Moldovei, pe care nu se pot urca decît creştini. Prin urmare, este demn de toată favoarea dogelui, cu atît mai mult că este înrudit prin sînge cu *ilustrissimus messer Zuanne Zane*, din Senatul republicei.

Însuşi Bogdan scrie dogelui, în 26 decembrie, că se află în Veneţia de mai mult timp şi caută să dezmintă afirmaţiunile lui Sforza şi altor neamici ai săi că el s-ar fi turcit şi că are în gînd numai să înşele pe Elena, s-o ducă la Constantinopol ca iar s-o facă mahomedană.

Bogdan zice că primeşte a nu scoate afară din Veneţia pe Elena, decît după ce îşi va redobîndi tronul Moldovei, lăsînd-o în casa lui Zanne împreună cu sora sa. Pretendentul la tronul moldav, ori *clironomis tis Bogdanias*, cum îşi zice însuşi, aminteşte şi el dogelui că de n-ar fi creştin n-ar putea pretinde tronul. Omer-aga interveni şi el pe lîngă doge în favoarea lui Bogdan, afirmînd că acesta e de legea dogelui şi în strînsă legătură de sînge cu una din principalele familii ale republicei. [1]

Recomandaţiunile din Constantinopol, de la creştini şi turci, rămîn fără efect. Elena, oricît iubea pe Bogdan, sub influenţa morală a stariţei monăstirei, refuză să se mărite,

[1] Aceste 2 documente se găsesc şi în Hurmuzache, vol. III.

şi Senatul venețian constată, ca răspuns la cererile din Constantinopol, că sora Elena a încetat de a mai putea să iasă din monăstire, că dînsa nu mai se cheamă Elena, ci *Deodata* (dată lui D-zeu) *„sodisfacendo in questo modo alla bontà della sua conscientia et obedendo all'intentione publica ch'è stata di liberar-la dalle insidie di Giusuf-aga, suo padre et Omer-aga, suo zio, che la invitavano ad andare á Constantinopole con speranzi di gran fortuna"* [1].

Giovanelli Sforza birui astfel pe nefericitul Ioan Bogdan-voievod, rivalul său, dar nici el nu putu dobîndi de la monăstirea Corpus-Domini să iasă în lume *mieluşeaua lui D-zeu.* Sforza se duse din Veneția în alt oraş al Italiei, unde află consolare la închipuita durere ce-i cauzase un amor neîmpărtăşit de maica Deodata, iar Bogdan Movilă căută zadarnic mai multe săptămîni mijlocul de a revedea pe adorata inimei lui.

Într-o seară, Bogdan stătea adîncit în amare gînduri, pe o bancă în piața San Marco, privind cu ochii sufletului în direcțiunea în care pentru prima dată văzuse pe Elena cu surorile din monăstirea Corpus Domini. O maică bătrînă se apropie de el şi-i zice :

— Eşti principele Bogdan ? Nu mă înşel ?

Junele tresări răspunzînd afirmativ.

Călugărița îi dete un plic şi, fără a mai adăsta o vorbă de răspuns, dispăru.

Bogdan deschise plicul. Înăuntru era o şuviță de păr negru şi o hîrtiuță pe care erau scrise aceste vorbe : „Uită-mă ! Nu mai sunt fata lui Iusuf, ci Deodata monaca. Acest păr este din cel adus jertfă la altar de Elena ta."

Lacrimile podidiră pe nefericitul amant. El sărută nebun părul iubitei, ascunzîndu-l apoi pe inima-i zdrobită.

★

A doua zi, la 7 aprilie 1600, consilierii republicei, şi anume : Vincenzo Capello, Bernardo Thiepolo, Niclo Donado, Marc'Antonio Memmo, Marc'Antonio Erizzo şi Mattio

---

[1] „...Satisfăcînd aşa bunătatea conştiinței sale şi ascultînd de dorința publică, care era de a o mîntui de insidiile lui Iusuf-aga, tatăl său, şi a lui Omer-aga, unchiul său, cari o îndemnau să meargă la Constantinopol, cu speranță de mare noroc."

Zanne, chiar ruda lui Bogdan, ţineau sfat în Senat şi scriau reprezintantului republicei la Constantinopole următorul act:

„Drept răspuns la intervenirea ce ai făcut, după stăruinţa lui Omer-aga în favoarea căsătoriei nepoatei lui cu voievodul Bogdaniei, vei spune că ne displace a nu putea să-i satisfacem dorinţa, fiindcă fetiţa s-a călugărit în monăstirea Corpus Dei şi nu mai e posibil ca să iasă de acolo (*non e più possibile che lei esca di là*) mai ales că este foarte constantă *in voler continuare quella vita spiritual.* Să-i spui aceasta cu atîta rezoluţiune, ca să nu-i mai dai ocaziune de a mai stărui în viitor."

Totodată Senatul acordă maicei Deodata o dotă în bani pentru susţinerea ei în monăstire.

★

Bogdan îmblă ca un nebun toată noaptea prin stradele strîmte şi întortocheate ale Veneţiei.

În dimineaţa zilei următoare, nişte gondolieri, văzînd cum un om se aruncă în canal, la Giudeca, alergară acolo cu bărcile şi-l pescuiră.

Era bietul Bogdan-voievod.

Gondolierii-l îngrijiră şi-l readuseră la viaţă...

— A! tu, Doamne al creştinilor, mi-ai răpit scumpul odor al inimei mele, zicea, cîteva zile după aceea, Bogdan, deplin însănătoşit — apoi revinit la sine: deviu fiu lui Iusuf-aga...

Şi plecă din Veneţia pe primul vas care se îndruma spre Constantinopole, unde avea să ajungă, cîteva luni după aceea, „capigi-başa".

LOGOFĂTUL BAPTISTE VELELI

Episod istoric din secolul XVII

PROLOG

I

Pe la începutul secolului al XVII (1631), tronul țării trecuse sub Alexandru Radu, fiul lui Radu, domnul României. Acesta abia domni cinci luni și nevrednicia ce i se impută, sau poate (și-i mai de crezut), influența care începuse a întinde mreajă pe lîngă Curtea suzerană, aduse detronarea lui și reîntoarcerea lui Alexandru Iliaș, acel fidel portret în miniatură al domnilor fanarioți, cari curînd aveau să împingă biata Moldovă la căderea ei morală și materială, din care nici astăzi nu se poate ridica cu deplinătate.

La auzirea fatalei știri că Poarta denumise domn pe Alexandru, ca un fior de moarte trecu prin toate inimele. „O ! veche biată moșie ! (patrie) strigau boierii adunați în sfat, vine vermele să-ți roadă inima !" Dar ei nu se mulțămeau, văzînd furtuna ce-i amenința, de a se mîntui fiecare pe sine, ca, apoi, puind căciula pe o ureche și, din loc de siguranță, privind nenorocirile ce cotropesc pe ceilalți, să-și bată peptul cu pumnii, văicărindu-se asupra soartei acelora ș-a patriei... Nu ! ei, înainte de a gîndi la sine, gîndeau la obștea românilor, înainte de a gîndi să-și mîntuie moșioara, gîndeau la chipurile cum vor putea mîntui patria !...

Deci toți boierii se sfătuiră, ce vor face ? O solie alcătuită din cei mai însemnați dintre ei fu trimisă la Constantinopole ca să refuze din partea întregei țări pe Alexandru Iliaș. Cînd am zis că fu trimisă o solie, aș fi trebuit să zic : o turmă menită martirismului ! Cine nu știe cîte rușinoase umilinți și necazuri nu suferiră solii de la o Curte cum era acea turcească pe atuncea ? Și, totuși, cu o adevărată iubire de patrie, ei se așteptau la toate, încă pornind din țară, însă ei vroiau, cu orice preț ce i-ar privi numai pe ei, să

mîntuie pe frații lor rămași în țară de Alexandru și de pozderia de greci cu cari el era gata să năpustească de la Constantinopole.

Rezultatul acestei frumoase și nobile ambasade fu de tot neînsemnător. Bravii boieri se returnară în patrie, aducînd cu sine, pe lîngă încredințarea Curței că Iliaș astă dată se va purta bine, și o îndoită ură și sete de răzbunare, nu atît însă asupra Porței, cît asupra lui Iliaș cu ai săi, cari, prin infame machinații, provocaseră rea-tratarea lor în Constantinopole. Strigătul unanim al boierilor din țară, la istorisirea tristă ce le făcură solii lor de cele ce li se întîmplaseră, fu : Să murim sau să scăpăm de împilători ! Dar, între aceste, Iliaș, însoțit de ai săi și de oștire, intrase în țară. Timpul, prin urmare, era prea scurt ca boierii, înainte de intrarea lui în capitală, să poată pregăti o oaste cu care să-l respingă. Ei, dară, se liniștiră, fiecare pe la postul său, sau, cel puțin, se părură liniștiți.

Să lăsăm acum pe Alexandru cu toți grecii săi instalîndu-se în trebile guvernului ; să nu vorbim nici de ticăloșiile ce făptuiră cu toții chiar de la pășirea lor în țară ; să nu pomenim, pentru deocamdată, nici de faimosul dintre ticăloși, ministrul Baptiste Veleli, marele credincios al lui Iliaș, ci să ne transportăm aiure.

Dacă cetitorul meu va merge cu mine pe drumul ce duce din Iași la Bacău, dar care nu e drumul mare, ci acel ce se cheamă *prin frînturi*, un drum pe care îndestul de bine l-a botezat țăranul moldovean ca să nu am trebuință de a mai spune ce fel de drum e ; dacă, zic, cetitorul meu m-ar întovărăși și ar face cu mine vro șase oare de călătorie tot în fuga calului, el ar întîlni într-un punct unde drumul se crucește de un alt drum, astfel că formează o cruce, la umbra unui mare și stufos stejar, trei călători — de călători luîndu-i după murgii cei voinici ce pasc pe lîngă ei.

Îmbrăcați cîtetrei în vestminte țărănești, ei au, cu toate aceste, în fizionomia lor, în manierele lor, un ce carele te face a crede că costumul ce port nu e acel al pozițiunei lor sociale.

Noi vom lua convorbirea lor de acolo de unde am găsit-o, dînd de dînșii.

— De nu era Constantin Aseni, noi eram perduți ! zisese cel mai bătrîn din ei.

— Aşa, jupîne Buhuşe, răspunde cel mai june ; de nu era el, ca să ne vestească ticăloasele lui planuri, cu bună seamă curînd n-am mai fi văzut nici lumina soarelui, nici jupînesele.

— Nu e mulţămit, continuă al treilea din ei, care, în privirea vîrstei, ţinea mijlocul ; nu-i mulţămit cîte pagube ne-au făcut de cîteva săptămîni, de cînd e în scaun, acum ar fi vrut, ticălosul, să ne mănînce şi zilele.

— Hai să i le mîncăm noi lui, hatmane Săvine ! strigă mai junele.

— Aşa ! să i le mîncăm noi lui ! repetă cu el cel mai bătrîn, pe carele-l numiseră Buhuş.

— Să scăpăm biata moşie de lăcuste, vornice Lupu ! adaogă către cel mai june hatmanul Săvin.

— Ascultaţi, zice Lupu, după cîteva minute de gîndire ; nu trebuie să vorbim ca copiii, ci trebuie să ne înţelegem bine cu toţii, să ne pregătim, să răzvrătim cu încetul şi în taină ţara... şi, într-o zi mergem cu toţii...

— Şi să moară Iliaş ! întrerumpe iutele hatman Săvin.

— Aşa, boieri ! aşa, boieri ! urmează bătrînul Buhuş : jupînul Lupu înţelepţeşte grăieşte ; trebuie să fim bine pregătiţi, ca nu cumva, apoi, venind turcul cu mînie, să facă rău ţării, şi, astfel, în loc s-o mîntuim, mai rău s-o ticăloşim !

— Ascultaţi, boieri ! D-ta, jupîne Buhuşe, şi d-ta, jupîne Săvine, juraţi d-voastră că nu-ţi trage unul *hăisa* şi altul *ceala* ?

— Jurăm, pe viul D-zeu sîntul.

— Dacă-i aşa, boieri, să nu mai perdem timpul ; haideţi să ne vedem un cescuţ de jupînese, să ni le aciuim la loc bun, cu multul, puţinul ce ne-a dat D-zeu...

— Da de ce aşa, jupîne Lupu ? curmă hatmanul Săvin.

— Pentru ca să nu ni le găsească ticălosul acela de asupritor.

— Şi după aceea ce facem ? întreabă Buhuş.

— Deodată ne ducem pe la toţi boierii şi boiernaşii de pe la ţară, de-i sfătuim să se răzvrăteze, năimim flăcăi sineţaşi, rădicăm Vrancea, lipcanii, seimenii, şi apoi Dumnezeu ne-a povăţui şi ne-a ajuta... Haideţi, boieri !

— Haideţi !

Și tustrei pun frîul în capul sirepilor lor și mi se arunc pe ei.

— Stați ! strigă Buhuș, în momentul ce caii nerăbdători erau să pornească.

— Ce este ?

— Să mai jurăm încă o dată : să murim, ori moșia s-o mîntuim din ghearele fiarei.

— Jurăm ! jurăm pe numele viului și sîntului D-zeu, strigă Lupu și Săvin, rădicînd ochii spre cer și făcîndu-și cruce.

— Nu-i destul, adaogă Buhuș, nu-i destul ; d-ta, jupîne Lupule, să ne fii căpetenia noastră, că ești om tînăr și înțelept !

— Așa, strigă și Săvin ; d-ta, jupîne vornice, să ne fii căpetenia.

Apoi, fiecare apucă cîte unul din cele 4 drumuri lîngă care se odihniseră și, asemenea visului, dispar pe zmeii lor din Bugeag. Iar Lupu, oprindu-se la cîțiva stînjeni din drumul ce apucase :

— Să le fiu căpitan ! zise el, căutînd să-i mai deosebească prin pădurea în care intraseră amîndoi ; să le fiu căpitan ! Cît mai mult aș fi dorit să le fiu altceva ! Dar domn, de ce nu ?...

Și purcede și el ca o săgeată în o direcție opusă cu a acelor doi boieri.

II

Lăsînd acum, pentru cîteva minute, pe vornicul Vasile Lupu să călătorească singur, vom sta sub stejar, ca să facem mai de aproape cunoștință, nu cu Buhuș ori Săvin, ci cu Lupu, carele e unul din principalele personage ale nuvelei ce ne-am propus să istorisim.

Cu vro 30 ani mai în urmă, într-un sat mic de lîngă tîrgul Peatra, un sat carele și pînă astăzi ș-au păstrat numele său vechi de Oșlobeni, într-o joie de vară, era o mișcare extraordinară. Fete mîndre ca primăvara, cu flori în cosițe, cu cămașe cu altițe, flăcăi, păunași trași prin inel, neveste cu flori albe în păr, ori cu ștergare, toate și toți din sat alergau la curte în vestminte de sărbătoare, cu bucuria în

inimă şi cu veselia pe faţă... căci acolo, pe iarbă,-i aştepta danţul şi glume. Străinii cari ar fi venit în ziua aceea în sat n-ar fi aflat nici pe baba cea mai încovoiată şezînd pe cuptorul ei ca după obicei şi ar fi fost silit să creadă că a fugit tot satul de vro groază, ori că-i vro mare întîmplare la curtea boierească. În faptă, acole, fesuroşii de pe cerdacul de 'dasupra pivniţei trăgeau din vioare hori, ce scotea din minte pînă şi pe babe, încît se prindea şi ele între fetele ce băteau cu călcîiul pajiştea de lîngă prispa curţei... Acolea, ciobănaşul sună din cimpoi ; dincolo, mai mulţi moşnegi spun istorii d-ale lui Ştefănică-vodă cel Sînt. Toate feţele sunt pline de bucurie, căci stăpînul, paharnicul Lupu, este şi el plin de bucurie : jupîneasa lui i-a dat un fecior, frumos ca un luceafăr, un fecior, cel întîi născut !

Dacă cineva ar fi intrat din tindă în vro cameră, ar fi dat numai de mese întinse, de boieri cu barbe lungi şi albe, cu ciboboate galbene, cu meşii, cu işlice şi fesuri roşii, cu şaluri de taclit, cu blăni de samur... şi toţi închinînd pahare în sănătăţi nesfîrşite... În vremea aceasta, într-o cămară mai mică din fundul tinzei, era lehuza ce-şi alăpta copilul ei, pe cînd o babă neagră şi slută, o ţigancă, ţinînd în zgrăbulita ei mînă mîna cea gingaşă şi plăpîndă a pruncului, îi proorocea o soartă foarte norocoasă.

— Aoleo ! zicea ea, jupîneşică, stăpînica mea, o să ajungă la mare boierie !... O să ajungă la domnie !

Ei bine, acest prunc, căruia o babă, într-o zi, îi menea (doară jupîneasa i-a da ceva mai mult) o poziţiune aşa de strălucită, era vornicul Vasile Lupu, călăreţul nostru.

La venirea lui Alexandru Iliaş pe tronul ţării, noi îl găsim în toată floarea bărbăţiei.

De cîte ori citesc vro baladă, de acele cu adevărat frumoase improvizaţiuni de-ale poetului român, şi de cîte ori în ele întîlnesc vreun flăcăiandru de care se tem zmeii, un românaş cu fruntea naltă, cu faţa deschisă, cu sprînceana îmbinată, cu ochiul ca mura cea coaptă, de atîtea ori îmi pare că poetul, autorul baladelor, vrea să-mi vorbească de Vasile Lupu, astfel de mîndru român îmi era el în privirea fizică ; dar Vasile nu era mai puţin perfect şi în privirea morală. El, către regularitatea trăsăturilor feţei sale, adaogă şi acel aer de bunătate, care vădeşte că vine din o inimă aleasă, lucru ce ipocriţii niciodată nu vor şti face. Mîndra lui

sprînceană, nalta lui frunte erau de două ori mai mîndre cînd exprimau fermitatea, voinţa cea neurnită a unui suflet tare... Aşa, Lupu, înzestrat de un mare spirit organizator, foarte ager, şi de o cumpănire, de o înţelepciune greu de aflat în mulţi din boierii secolului său, se părea destinat numaidecît de providenţă la lucruri mari. Cine l-ar putea oare descrie mai bine decît Miron Costin, cînd zice de el că e : „ca un leu şi la fire şi la trup".

Lupu, de june încă stăpînul unei averi foarte mari, crescută încă prin însoţirea sa cu o jupîneasă din familia Bocioc [1], era unul din cei mai însemnaţi boieri ai ţării ; influenţa lui, şi ca bogat şi ca boier de omenie, mult înţelept la sfaturi, era nemărginită, şi asta îl ajuta foarte mult în toate planurile sale.

Atît cît am spus, să ne ajungă despre trecutul lui ; să-l urmăm acum în drumul ce au apucat.

După cîteva mici popasuri, la umbra vreunui arbore, sub care mînca ceva din merindele ce avea în desagii de la oblîncul şelii, Lupu, îndeseară, cînd soarele dăduse după munte, intră într-un tîrguşor mic, alcătuit din cîteva sute de case de lemn şi cîteva dughene cu tărăbi coperite de fel de fel de mărunţişuri, şi, înfundîndu-şi căciula lui ţurcănească tocmai pe ochi, pişcă calul cu vărguţa şi, după ce coti cîteva uliţi şi hudiţi din acest tîrguşor al Romanului, intră într-o ogradă, unde se afla o casă curăţică, cu cerdac de scînduri pe pivniţa dedesubtul casei, după moda de atunci ; ş-apoi el descălecă, îşi legă calul de un stîlp al cerdacului şi intră. Să intrăm şi noi cu el.

Într-o cameră văruită şi cu vărgi de humă, pe unul din lungile divanuri ce o împle de la un capăt la altul, sta o jupîneasă, astfel judecînd-o după îmbrăcămintea ei, compusă din un fes alb cu canaf negru de mătasă pe cap, împrejurat de o singură coadă de păr, ce făcea un mîndru contrast cu albeaţa fesului, o fermene toată cusută cu fir şi o fotă foarte bogată în cusături. Toaleta ei era foarte scumpă şi frumuseţea ei foarte rară !

Aceasta era jupîneasa vornicului Lupu. În momentul intrărei bărbatului, ea legăna într-o albie pe o copiliţă, cîntîndu-i cîntecul cel nemuritor : Nani ! nani !

---

[1] Vezi Miron Costin, faţa 283.

— A! dragul meu! drăguţul meu! strigă ea după ce privi cîtva pe bărbatul său, ce-i zîmbea de lîngă uşă. Bine ai venit!

Şi, sărind din locul unde stătea, se aruncă de gîtul lui Lupu.

— Da ce însemnează straiele aceste în care te văd? întreabă ea, după ce-şi mai alină bucuria că-şi revăzuse soţul, după trecerea de vro trei luni de cînd el nu venise pe acasă, trimis fiind de ţară la Constantinopole.

— Draga mea, însemnează că, fără de ele, poate acum nu m-ai mai vedea, căci ticălosul de Iliaş a pus spioni să mă afle şi să mă ucidă.

— Să te ucidă? ah! şi nu se teme de D-zeu? să te ucidă pe tine, tata Ruxăndiţei. — Şi jupîneasa trăgea cu dragoste spre albie pe soţul ei, carele, în bucuria de a o îmbrăţişa, uitase de copiliţa ce-i dăruise D-zeu în lipsa lui. Lupu, împrejurînd cu mîna talia soţiei sale, priveşte copila dormind cu somnul cel îngeresc al vîrstei sale. În fiecare trăsătură a feţei copilei, el recunoaşte cînd pe jupîneasa sa, cînd pe bunica lui. Cu un cuvînt, bucuria lui Lupu era bucuria oricărui părinte bun din orice parte de lume, de la orice naţiune, cît de civilizată sau cît de barbară... Şi, cu atîta mai mult se bucura Vasile, că de cîţiva ani, tocmai de la naşterea lui Ionică, ce-i trăia, el neîncetat dorea să aibă o copiliţă.

Două zile se strecurară apoi, zile pe care Lupu, nearătîndu-se la nime în tîrg, dempreună numai cu soţia sa, le întrebuinţară la strîngerea la un loc a tot ce aveau mai scump în odoare; apoi, săpînd el însuşi sub vatra hornului o groapă, le ascunse pe toate, puind ţărîna la loc.

A treia zi, des-dimineaţă, vizitiul aştepta cu rădvanul la scară.

Pînă a nu zări soarele, vornicul îmbrăţişă încă o dată, la scara rădvanului, pe jupîneasa lui, care plîngea; apoi strînse la sîn pe Ionică, fiul său cel întîi, un băiat ca de vro zece ani, ce clironomise frumuseţa tatălui său, dar o frumuseţă mai mult ideală, de pot zice, căci natura, cu totul altfel de cum era tatăl, îl făcuse infirm şi slab. Vornicul îi îmbrăţişă, apoi dete la sînul jupînesei şi pe plăpînda Ruxăndiţă. Jupîneasa cu Ionică se suiră în rădvan şi, peste o clipă, acesta dispărea de la ochii lui Lupu. Sărmanul! Îl urmări cu ochii în lacrimi, pînă cînd îl perdu din vedere, cum urmă-

rim, doară le vom mai prinde, în tinereţile noastre, acele iluzii drăgălaşe, care le vedem dispărînd în negrul nor al furtunelor vieţei.

Cîteva minute după aceea, şi Vasile, luîndu-şi ziua bună de la toţi casnicii săi, după ce aşeză icoana Maicei Domnului dasupra locului unde-şi ascunsese averile, încălecă tot în costumul său cel ţărănesc şi purcese, ştergînd o lacrimă, ce roura în marii şi deşepţii săi ochi.

— Cine ştie de-mi voi mai vedea vreodată biata căscioară, nevasta şi copilaşii ! zicea el, ieşind din ogradă. Apoi, rădicînd ochii spre ceriu şi zicînd cu durere : „Fie voia ta, D-zeul meu !“ îşi îndemnă roibul, carele zbura mai mult neatingînd pămîntul.

CAPUL I

ALEXANDRU ILIAŞ ŞI BAPTISTE VELELI

Mai doi ani se scurseseră de la ziua aceea cînd trei boieri, sub un stejar izolat, juraseră mîntuirea ţărei ori peirea lor.

Într-una din bogatele cămări ale Curţilor domneşti din Iaşi, cămări aşternute toate cu covoare turceşti şi cu divanuri de şaliuri, cămări în care firetul era prodigat pe laviţe ca şi pe toate albiturile domneşti, împrejurul unei mese luxoase ce se încovăia sub mulţimea felurilor de bucate, aduse în talere scumpe de metaluri şi a băuturilor de tot felul, stătea, înconjuraţi de sute de idiclii şi ecpaiele, Alexandru-vodă cu toţi grecii, cari mereu îi închina pahare.

— Să trăieşti, măria-ta, strigau unii, că ne-ai dat pînea de toate zilele.

— Să-ţi dea D-zeu bogăţiile lui Iov ! ziceau alţii, că ne-ai dat slujbe, de ne agonisim cu ce să trăim la zile grele...

— Să-ţi dea D-zeu mărirea lui Solomon, urau iştia, că ne-ai făcut oameni.

Iar Alexandru Iliaş le mulţămea la fiecare zicînd :

— Să trăiţi şi voi, că şi mai multe avuţii şi mai mare cinste vă voi da ! Să mîncăm, să bem, să petrecem cu veselie... căci mi-i vremea şi mie şi vouă, dragilor mei, cît oi fi eu peste ţara asta şi voi cu mine... Strîngeţi voinic la bani, orişicum, ori şi de la cine-ţi putea, şi halal să vă fie, *morea !* berechet ! Ţara nu-i a mea !...

După cîteva ore de la ospăţul acesta, la care se înfiinţa, vai ! aşa de grozave zile pentru biata Moldovă, în cămara asta era numai vodă Iliaş şi cu un personagiu pe care încă şirul istoriei noastre ne-au împedecat de a-l face cunoscut mai demult.

Un cap ţuguiat, ras şi ascuns sub fesul cel roş, o fiziognomie în care cel mai simplu om poate ceti *mîrşăvia de caracter*, cu scumpenia şi şiretlicul mai presus de toate ; aceste patimi şi alte, mai rele încă, formînd un suflet sprijinit de două picioare ce-şi ascund cioturile în şacşiri roşii şi cioboate galbene cu meşii, vor sluji de trăsături după care cetitorul meu va cunoaşte de-acum pe insul rămas cu Iliaş, pe logofătul Baptiste Veleli.

Iată ce vorbeau aceste două persoane :

— Măria-ta, să mai vorbim de nevoile ţărei...

— Să vorbim, Veleli dragă, să vorbim : spune, ce ? n-ai bani de ajuns ? Ţi s-a stricat curţile, morile de pe moşii ?...

— Nu, nimic de aceste, măria-ta, *bogdaproste* lui D-zeu, nici o slugă de-ale măriei-tale nu duce lipsă de nimic de aceste...

— Apoi ?...

— Apoi, să mai vorbim...

— De nevoile ţărei ? Vorbeşte !

— Ştii, măria-ta, vornicul Vasile Lupu...

— Lupu ? care are jupîneasă frumoasă ? Palicarule ! ai vrea să mă mai înşeli, şi...

— Nu, nu zic aceasta astă dată, măria-ta, întrerupse răpede ministrul, devenind roşu ca fesul său la auzirea de jupîneasă frumoasă.

„Au aflat !" murmură el între dinţi...

— Apoi, dară, ce-i?

— Măria-ta, vornicul Vasile Lupu, cu hatmanul Săvin şi cu alţii au să ne răpună viaţa.

— Viaţa, zici tu, Veleli ?... Vornicul Lupu să-mi răpună viaţa ?... Se vede c-ai uitat că el nici nu se mai ştie ce s-a făcut din ţară, sunt acum doi ani, ştii, de cînd otărîsem să-i pun capul în par, lui şi la toţi ceilalţi.

— Bine, măria-ta, dar el trăieşte...

— Trăieşte ! Ei, şi dacă trăieşte ?... Veleli se teme de Vasile Lupu, Veleli, la al cărui glas şi nume ar trebui să tremure toată ţara ?...

— Măria-ta, nu-s în toate zilele paştele ; au tremurat ea de cînd sunt eu robul măriei-tale, căci de cîte ori nu tremura, eu ştiam numaidecît s-o dau pe *pîrte.*

— Şi de ce nu mai faci şi acum tot cum făceai atunci ?

— Am făcut, măria-ta, însă degeaba ! Odinioară, numai cît bîzîia vrun sat şi pe loc îl linişteam, că mi-i trînteam (după voia măriei-tale) bir peste bir, beilicuri peste beilicuri, pînă-mi striga *aman !*

— Ei, ş-acum cine te împedecă ?...

— Nime ! dar seimenii pe care-i trimit, ca altădată, să strîngă biruri, nu se mai întorc ; acei pe care-i trimit ca să-şi plimbe sineţele prin sate, tot ca altădată, doar se vor îngrozi cînii de ţărani — iarăşi nu mai dau înapoi...

— Ce ? nu s-au întors ?... Pe toţi să mi-i tragi în ţeapă ! Să-i văd eu, nu mai departe decît mîni, înşiraţi pe zidurile Curţei !

— Prea bine, măria-ta, de i-or prinde, să... Dar Vasile Lupu ?

— Ei bine ?

— Măria-ta, el e pe aici, pe undeva, ascuns... Să nu mă mai ai de rob măriei-tale de n-o fi aşa !

— Găseşte-l dară !

— Nu-i atîta de uşor de a-l găsi pe cît se pare măriei-tale, că-i om ager şi cu cap ; nu s-o prinde ca şoarecele în capcană.. Măria-ta, nu-i de glumit ! au să-ţi răpună viaţa... ori au să te mazîlească.

— Elei, Veleli ! Şi, zău, pre legea mea ! păcat mare de m-ar mazîli !

— Păcat de tot ! Măria-ta eşti ca un luceafăr cînd te îmbraci în straiele domneşti... ş-apoi, şi noi, ăştilalţi, măria-ta, de te-or mazîli, perdem pînea din mînă.

— Ce-i de făcut oare, Veleli ?... Auzi ! să mă mazîlească !

— Măria-ta, pe Vasile Lupu...

— Să-i tai nasul, să-i tai urechile... să-l tragi în ţeapă !...

— Ca să-i tai nasul, să-i tai urechile, să-l înţep, trebuie să-l fi prins mai întîi.

— Prinde-l, dară.

— Dacă eu aş avea porunca măriei-tale...

— Iacă-ţi poruncesc ! Da, mai la urmă, Veleli, ce tot aştepţi să-ţi poruncesc ? Tu ştii prea bine că toţi, ca şi tine,

suntem aici, unii ca să agonisim bani, alţii mărire... Fă, dragul meu, tot ce ştii că-i de folos în interesele noastre ş-ale prietenilor de naţia noastră... ş-apoi, pe chef : să bem, să mîncăm şi să petrecem, Veleli !...

— Dacă-i aşa, măria-ta, nu rămîne decît să-mi iscăleşti hîrtia asta, prin care încuviinţezi prinderea lui Vasile Lupu...

— Ş-a lui Săvin, ş-a lui Buhuş, ş-a cui vei pofti ! Adă, Veleli !

Şi Iliaş, apropiindu-se de o masă din mijlocul camerei, unde erau nişte călimări de alamă, de brîu, subsemnă, fără să citească măcar un rînd, această hîrtie, ce-i dete Veleli cu sfială.

— Ţine, Veleli ; fă cu ea ce ştii.

Veleli, primind-o, oricît se stăpîni, nu putu ascunde un zîmbet ce se lăţi pe subţiratecile lui buze şi în viclenii săi ochi. „E a mea !" murmură între dinţi, cu bucurie.

Profitînd acum de momentul cît logofătul Veleli se pregăteşte de a ieşi şi vorbeşte cu stăpînul său de lucruri puţin importante pentru şirul istoriei noastre, să zicem cîte ceva care să facă mai cunoscut cetitorului caracterul lui Iliaş. Cu inima plămădită de natură în patima cea grozavă a mîndriei şi în setea de mărire, Iliaş, oricîtă parte lua şi el din jafurile, din birurile ce rădica Veleli de pe ţară, sub feluri de denumiri, nu era însă mai niciodată el carele arunca, de la sine, toate acele biruri şi angării, ce scurgea ţara. Lui îi trebuia mărire ; înconjurat de oameni de naţia sa, cari ştiau a profita de setea lui, ei i-o potolea prin titlurile pompoase ce, fără de ruşine, îi dădea, iară ei se mulţumeau cu ceea ce li se părea mai pozitiv : cu banii ce jăfuiau din ţară după porunci domneşti, pe care le era prea uşor de a le căpăta de la Iliaş. Aşa, acestuia îi era de ajuns ca, neocupîndu-se de nici un interes al ţărei, să petreacă zi şi noapte la benchetuiri, la petreceri, şi să se vadă înconjurat de nămolul acel de slugărit, pe care domnii Moldovei începuseră a-i înfiinţa, după moda Curţei suzerane. De îndată ce divaniţii săi îi procurau cele ce-i plăcea, puţin îi păsa lui cu ce mijloc făcea ei aceasta. Şi iată că de nepăsarea aceasta a lui boierii pămînteni ştiuseră a profita, în curgere de doi ani trecuţi, pentru de a răzvrăti ţara asupra lui. În deşert Veleli, vicleanul logofăt, îi arătase de multe ori ce furtună clocotea asupra tuturora, nu atît ca să scape viaţa lui vodă, ci ca să nu

peardă, ieşind Iliaş din domnie, mijlocul de a se înavuţi. Domnul ridea de toate presupunerile ce-i arăta fiara acea egoistă :

— Aruncă biruri nouă, Veleli, îi zicea el ; pune beilicuri grele !... Dacă n-au ce face şi gîndesc la răzvrătiri, dă-le de lucru !... Ce naiba ! Tu, care şi pe mine m-ai învăţat în arta de a domni asupra moldovenilor cu asemenea chip, tu acum te temi de ei ?... Tu, Veleli ! Ha, ha, ha !

Iacă ce fel de oameni guvernau biata Moldovă !

CAPUL II

O *JUPÎNEASĂ*

Să venim la şirul istoriei noastre.

Cîteva minute după ce Iliaş iscălise hîrtia lui Veleli, acesta ieşi. Atunci, Iliaş închise după el uşa cu cheia şi, deschizînd o altă uşă, ascunsă într-un colţ de părete, dete intrare unei femei.

Vîrsta ei (de-abia să fi avut 18 ani), adăogită de albeaţă ca laptele a feţei sale ; ochii săi mai frumoşi decît cerul din mai ; tot căpuşorul ei încununat de părul cel răsucit pe după albul fes ; talia sa cea mlădioasă, ce se desemna prin fermeneaua de fir rotunzită pe lîngă mijlocu-i tras prin inel şi încins de paftale cu petre scumpe, toate, toate, făceau din nevestica asta o frumuseţă atît de rară că, dacă ai fi întîlnit-o în geana zilei prin vrun munte sau codru, numaidecît ai fi luat-o de vro zînă.

— Ei bine, jupîneasă Suzană, îi zise Iliaş, luînd-o de mînă şi făcînd-o să şează pe divan ; acum s-au dus Veleli, poţi să mîntui...

— Măria-ta, nu mai am nimic de spus, răspunse jupîneasa cu un glas aşa de dulce cum niciodată n-a fost cîntare îngerească.

— Dară spune-mi, aşa să trăieşti, dragă jupîneasă ! cine ţi-i bărbat ?

— Măria-ta, mă rog de iertare, dară asta nu-i nevoie să spun.

— Şi de ce nu ?... Ce ? oare tu nu mă iubeşti, Suzăniţă ?

— Eu să te iubesc ?... eu, pe măria-ta ?...

— D-apoi fireşte ! de vreme că ţi-a fost milă de mine şi n-ai vrut să cad sub pumnalele răzvrătitorilor, pe cari ai venit să mi-i descoperi, se vede că...

— Nu, măria-ta, nu ! te-nşeli !... n-am avut niciodată alt gînd, venind aicea, decît acela ca să-ţi mîntuiesc viaţa... Asta aş fi făcut-o şi pentru cel mai mare duşman al meu.

— Dară dacă acum tu-mi eşti dragă mie, Suzănică ?

— Eu, măriei-tale... să fiu dragă !...

— Iacă ! şi ce te minunează asta ?... Dacă nu mă crezi... dă-mi o guriţă !

Şi, lăsîndu-şi un braţ pe după gîtlejul ei cel de lebădă, ascuns sub mulţimea şirurilor de salbe, mai îşi apropiese buzele de ale ei, dară ea, deodată, smuncindu-se din braţe-i, fugi la uşă şi, cercînd s-o deschidă, răcni :

— Măria-ta, dă-mi drumul să mă duc !...

— Să te duci, Suzănică ? zise el reapropiindu-se de ea ; da eu te iubesc !...

— Măria-ta, lasă-mă !... ai uitat că am bărbat.

— Ai bărbat !... ş-apoi ?... Te-oi despărţi eu de dînsul... Rămîi cu mine !...

— Dă-mi drumul, aibi milă !...

— Nu vrei să rămîi ?

— Nu ! Dă-mi drumul !

— Ha ! ha ! ha ! Ştii că eşti copilă ?... Să-ţi dau drumul... Parcă am căpiat... Auzi d-ta ?... Să-mi vie singurică în mînă, ş-apoi să-i dau drumul !

Suzana schimba feţe şi începuse a tremura ca varga. „Ce am făcut eu ? ce am făcut ?" Ea îşi frîngea mînile, pe cînd Iliaş, în prada unei mîrşave pofte, o sorbea cu ochii.

— Ascultă, Suzănică, îi zice el, lăsînd să izbucnească vulcanul ce-i clocotea în sîn ; fii a mea !

— Eu, a măriei-tale ? Nu, cît oi trăi !

— Fii a mea, Suzănică, şi-mi cere ce-i vrea : curţi, moşii, salbe ; să nu mai ştii ce face de multe avuţii !...

— Nu-mi trebuie nimica ! bărbatul meu are de toate... dă-mi drumul !... Măria-ta !... lasă-mă să ies !...

— Să ieşi ?... ha ! ha ! ha !... Ei, apoi, zău, eşti de tot nostimă !... Să ieşi ?... Da de ce ai venit ? Ca să ieşi ?

— Măria-ta ! îndurare !...

Şi ea se răpezi spre Iliaş ca şi cînd ar fi vrut să i se arunce la genunchi, dară ţinînd ceva într-o mînă pe sub

fermenea. Doi pași și ea era lîngă vodă, cînd o bătaie agitată în ușă o făcu să stea pe loc.

— Deschide ! deschide ! strigă un glas dincolo de ușă.

La auzirea acestui glas, Iliaș se simți mai la îndămînă de cum era cînd auzise întîile bătăi, căci acum cunoscuse glasul lui Veleli.

— Intră iarăși unde ai stat adineoare, zice el încet către Suzana. Și, apoi, neîngrijindu-se mai mult de ea, se duce să deschidă ușa, zicînd :

— Intră, Veleli !

La numele acesta, Suzana, care nu ascultase porunca lui Iliaș, sloboade un țipăt prelungit și, înainte de ce să fie intrat acela, ea se răpede ca fulgerul, se lovește pept în pept cu el, și, în fuga mare, trece coridoarele...

Iliaș vrea s-o urmărească, dară Veleli, apucîndu-l de poala roșei sale giubele :

— Stăi, măria-ta ! nu-i vreme acum de petrecut...

— Ce este ? strigă el cu mînie.

— Suntem perduți !... țara-i în picioare !

CAPUL III

MONASTIREA

Cu două zile înainte de cele ce se petrecuseră la Curte, iată ce se urma în altă parte.

Cetitorul meu binevoiască a merge cu mine pe drumul ce duce la mînăstirea Neamțului, acea mînăstire ce se înalță singură în mijlocul codrilor bătrîni, ca o insulă mică în mijlocul oceanului.

După o zi de călătorie prin păduri, munți cărunți și văi nesfîrșite, încinse de pîraie ca de niște brîie de argint, iată că noi sosim. Biserica principală, între chilii, este ca într-o cutie fără capac, împodobită de icoane și de tablouri din sînta scriptură, care de care mai rău, mai ciudat zugrăvite. Să trecem răpede de-a lungul cerdacului, pe la vro zece uși, ș-ajungînd la a unsprezecea (acea dinainte căreia se văd doi salcîmi), să intrăm. Casa mobilată foarte simplu, ca orice chilie călugărească, este însă de o curăție și o regulă de minune. Pe un divan, așternut cu scoarțe de țară, bine țesute

şi felurit vărgate, stă o jupîneasă tînără, de o frumuseţă mare. Lîngă ea o scrisoare deschisă dovedeşte că a cetit-o. Acum însă, cu ochii gînditori, ea nu-şi poate opri un zîmbet fericit, ce-i scoate o copiliţă de doi spre trei ani, care, de la capătul divanului, se dă de-a dura ca o roată spre braţele jupînesei, rîzînd cu rîsul cel ceresc al vîrstei sale, pe cînd, lîngă unica masă de lemn de lîngă fereastra cea mică, ce lumină casa cu o lumină nesigură, un băiet de vro 12-13 ani, frumos dară palid ca o frunză în toamnă, întoarce mereu filele unui ceaslov.

Cetitorul cunoaşte, poate, pe această jupîneasă de nevastă lui Lupu, cu copilaşii săi, Ionică şi Ruxăndiţa. De nevoie este să spun însă cum se face că famil.a lui Lupu e la monastirea aceasta.

Să-şi amintească cetitorul de ziua aceea în care Lupu îşi porni de acasă jupîneasa cu copiii. Atunci nu era nevoie ca acum să ştie cetitorul meu că Lupu îşi trimitea familia să locuiască la această monastire, singurele locuri cari erau mai respectate pînă şi de domnii cei răi. N-am nevoie dară să mai spun şi că de atunci, nici o singură zi, jupîneasa cu copiii nu mai ieşiseră din monastire, unde, din timp în timp, venea Lupu s-o vază sau îi trimitea ştire de el prin vrun răvaş. Toate cunoştinţele de pe la oraşe ale jupînesei lui Lupu se minunau de dispărerea ei, dară nime nu putu afla unde se adăpostise ea.

Acum să urmăm.

— Ce faci tu acolo, Ionică, întreabă jupîneasa pe băiat, văzîndu-l că de unde voios se juca, devenise trist, şi cu mînica scurteicei sale se silea să frece o pată de cerneală ce găsise pe o faţă din ceaslovul său.

— Mamă, uită-te că mi-a mînjit cartea Fluturel.

— Cine ţ-a mînjit-o ?

— Fluturel, mămucă, băiatul cel de la maica stariţa.

— De aceea eşti mîhnit ?

— D-apoi, mămucă... tata are să socoată că am mînjit-o eu, şi el mi-a zis dăunăzi să mă silesc să fiu om de omenie şi să nu-mi mînjesc cartea.

— Du-te dară de cheamă pe Fluturel să-l ocărăsc că ţi-a mînjit-o.

Băiatul purcese, dar cînd fu aproape de uşă :

— Nu-l mai ocărî, mămucuţă, zise el cu accent de tot rugătoriu, ca să nu plîngă bietul Fluturel... că a greşit...

Jupîneasa îşi aţinti ochii cu dragoste spre icoana din părete şi căuta parcă pe D-zeu să-i mulţămească de bunul suflet ce el dăruise copilului, apoi, cu blîndeţe, cătră acesta :

— Nu te teme, drăguţule ; du-te de-l cheamă să-l văz şi eu.

Băiatul ieşi, Ruxăndiţa se lăsă să lunece răpede la pămînt de pe naltul divan şi se îndreptă spre uşă.

— Unde te duci, Săndiţă ? o întrebă mumă-sa.

— Vine Fluturel, mamă, vine Fluturel ! Şi, voioasă, ea se ascundea sub o laviţă de lîngă uşă.

Ionică îndată intră aducînd de mînă pe ruşinosul Fluturel, un băieţel de vro 6 ani, cu părul creţ şi cu ochii mici ca de tătar, frumuşel ca un îngeraş.

Ionică ruga cu ochii pe jupîneasă să-şi ţină cuvîntul ce-i dase, de a nu zice nimica lui Fluturel. Ea-l sărută şi-l dezmeardă, şi nu vede încă pe Ruxăndiţa, care o durea guriţa de cînd, de sub laviţă, pe sub scoarţa ce spînzura pînă jos, scoţîndu-şi căpuşorul zicea :

— Iţii ! Fluturel ! iţii, Fluturel !

Dar dacă jupîneasa nu auzea pe copiliţă, nu era aşa şi cu Fluturel ; el, deodată, de sub mîna jupînesei care-l dezmierda, se răpede spre laviţă, zicînd şi el :

— Iţii ! iţii !

Apoi, copila, ieşind de sub laviţă şi tîrîndu-l de mînă lîngă jupîneasă, striga mereu :

— Iacă Fluturel !

— A cui eşti tu, drăguţă ? îl întrebă jupîneasa.

Băiatul răspunse ceva într-o limbă străină.

— Nu poate vorbi, mămucă, zise Ionel.

— Ba nu ştie vorbi limba ta, băiete, răspunse jupîneasa, înţelegînd aceste ea, şi astă dată încredinţîndu-se chiar şi din fizionomia băiatului.

În momentul acesta intră o maică de vro 18 ani, frumoasă ca şi jupîneasa.

— Ce este, măicuţă Xenie ? întrebă aceasta.

— S-a pus la cale ; îmi dă voie...

— Îţi dă ?... Ionică, ia pe Ruxăndiţa şi duceţi-vă de vă jucaţi prin cerdac cu Fluturel.

Copiii ieşiră.

— Îți dă voie ? repetă ea iarăși către juna maică.

— Așa, jupîneșică.

— De-i așa, să nu mai perdem timpul ! Bărbatu-meu mi-a scris că nu mai departe decît poimîni are să izbucnească răscoala... E vreme încă...

— Așa, să ne grăbim, să nu perdem timpul ! Mîne voi fi acolo, și poimîne, ajutîndu-mi D-zeu, țara-i mîntuită și bărbatul d-tale, jupîneșică, scăpat de primejdie.

— O, măicuță ! dragă măicuță ! D-zeu ți-o ținea în seamă fapta asta mare !

Apoi, dintr-un săcrieș, jupîneasa scoasă un rînd complect de straie ale sale și îmbrăcă cu ele răpede pe maica.

— Așa, ești de tot frumoasă ! Nici îngerii nu ți-ar putea rezista. Privește-mă bine ! Ai fermeca cu albaștrii tăi ochi nu numai pe un păcătos ca dînsul, dar și pe cel mai mare împărat !...

— Oare mă poate cunoaște cineva ?...

— Nime, cîtu-i lumea !

— Nici ?...

— Cine ? Veleli ?

— Ah ! Mă rog, nu mai rosti numele lui cel...

— Spurcat... de ce ?... Din contra, lasă să-l rostesc. Haide ! Să te vedem ! Acum ți-e vremea să-i răsplătești ticăloșia la care te-a adus...

— Ah ! nu ! nu-mi simt curagiul...

— Încă-l iubești, sărmană măicuță !...

— Nu, nu-l mai iubesc !... Nici că pot să-l iubesc, de cînd, din cauza lui, ca să nu fiu arătată cu degetul, am îmbrăcat rasa... Nu, jupîneșică, nu-l mai iubesc, dar... să-i fac vrun rău...

— Fie ! Dar celuilalt ?

— Lui Iliaș ? O ! de acela nu-i vorbă ! țara săraca nu mai poate sub ticăloșiile lui... Privește pumnarul acesta foarte ascuțit.

Și arătă un junghieriu ce-l ascunsese în sîn, sub fermeneaoa de fir, cu care o îmbrăcase jupîneasa.

— Așa, strigă și aceasta, înfocată de curagiul maicei ; moarte ! moarte calîului atîtor boieri !... moarte asupritorului bietei moșii !... moarte lui Iliaș, carele are de scop să răpună zilele dragului meu !

— Jupîneasă, liniştește-te ! Poimîne, boierul d-tale și cu țara se vor fi răzvrătit de prisos, căci mulțămită junghierului ăstuia, de icea, ticălosul de Iliaș nu va mai fi, ca să le stea împotrivă.

— Bine ! Acum spune-mi, drăguliță, cum ai să faci să străbați pînă la el ?

— Ajung la Curte, cer degrabă să intru la măria-sa vodă...

— Dar de n-or vrea să te lase ?...

— Spun că am venit să-i scap zilele de un complot...

— Nu cumva să faci una cît asta !

— De ce ?

— Dar bărbatu-meu, dar atîția boieri pe cari i-ai perde ?...

— Așteaptă ; spun așa, eu sunt îndată primită... Mă uit la el galiș... el îndată mă-ntreabă ce vreau... eu îi spun, fără să-i numesc pe nime, să-și ferească zilele că-s în pericol... Apoi, mă prefac, înțelegi, ca și cînd mi-ar fi drag, afurisitul... Apoi...

— Apoi ?

— El mă oprește, după obiceiul lui cel spurcat... Se întinde mai mult ; îl las să mă coprindă în brațe, și mi-ți implînt în inimă-i pumnarul ăsta, și fug.

— A, maică ! făcu jupîneasa, îngrozită de crudul ei curagiu.

— Ce ? te-nfiori ? Ai vrea mai bine să vezi stingîndu-se țara ta ? să-ți vezi în țeapă — auzi, jupîniță, în țeapă — pe soțul tău ?... Nu ! eu fac trei lucruri bune ucigîndu-l : 1-iu, mîntuiesc *moșia,* al 2-lea, bărbatul d-tale nu mai e în pericol, și al 3-lea, eu... *eu sunt răzbunată de trădarea lui !*

— Ce zici... el ?

— Vei ști altă dată ; haide ! timpul trece... Să te văd sănătoasă, jupîneșică...

Un rădvan o primi la poarta monăstirei. Iară jupîneasa, înmărmurită de tonul ei plin de răzbunare, acoperindu-și fața cu albele sale mîni, lăsă să clocotească în bunul ei suflet furtuna de frică, de griji și de mustrări de cuget, ce înnăscuse în el ideea că omorul ce avea că facă maica era cu a sa știință și învoire !

CAPUL IV

CONSPIRATORII

Între aceste, ţara, care, *ferbînd de greutăţi şi netocmeli,* prea lesne se pornise de către boieri, sub povăţuirea şi înrîurirea cea puternică a lui Lupu, era acum gata. Flăcăi năimiţi, seimeni fugiţi de la domnie, aprozi, sate întregi aşteptau numai semnalul ca să năbuşească asupra Iaşilor.

Toamna începuse a îmbrăca natura cu palida sa mantie. Într-o zi (a doua de la ziua aceea în care văzurăm pe maica Xenia sau jupîneasa Suzana neizbutind în planul ei de a ucide pe Iliaş), pe cînd razele rubinoase ale genei zilei, răsfrînte în albii nouraşi de aburi ce împrejurau ca un brîu de gaz poalele munţilor, vesteau curînda ivire a soarelui, deodată, codrii dimprejurul Iaşilor clocotiră de buciume. Ecoul nu mai repeta decît noatele apelului, noatele care chema o ţară întreagă, obosită de tiranii săi, la mîntuire, la zile mai fericite.

Pe cînd mai mult de 50 de buciumători, aşezaţi din zare în zare, îndemnau pasul trupelor cari, din deosebite puncturi, aveau să se întroloace într-o întinsă poiană din aceşti codri, acolo, cîteva sute de seimeni, arcaşi şi sineţaşi şi o mulţime de juni săteni, înarmaţi cu coase şi cu topoare, deşertau un poloboc de vin din carul împrejurul căruia stăteau grămădiţi, închinînd mereu la pahare, cînd întru mîntuirea moşiei, cînd în sănătatea căpitanului Lupu.

Şi căpitanul Lupu era cu ei. Şezînd pe un trunchi de arbore tăiat, cerceta, în aşteptarea sosirei celorlalţi boieri cu satele lor, numărul trupelor de care aveau să dispună.

Ca o rază luminoasă însenină mîndra lui frunte cînd se asigură de întinsele şiruri, în fruntea cărora el nu era la îndoială că va izbuti să mîntuiască moşia.

— Beţi, băieţi ! striga el din timp în timp. Împleţi cupele şi beţi în sănătatea căpitanilor Buhuş, Săvin şi Ureche, cari curînd vor să sosească !

— Să trăiască căpitanii ! Ura !...

— Să trăiţi, băieţi ! să trăim cu toţii, copii ! Să ne ajute D-zeu ca să mîntuim biata noastră moşie de lighioanele aceste hămesite, de lighioanele aceste cari nu se satură că beau sudoarea feţei voastre, dar încă şi vouă şi nouă ne necinstesc muierile şi fecioarele...

— Să moară ! să moară ! urlară mii de glasuri totdeodată.

— Aşa, băieţi ! dar, tăcere ! Auziţi voi acele tropote de cai, acele glasuri ce clocotesc ca vuietul de la o sută de mori la un loc ? ...Ia suiţi-vă, băieţi, cîţiva, pe arbori, de zăriţi de vin fraţi de-ai noştri sau niscai duşmani.

— Fraţi ! fraţi ! strigară mai mulţi flăcăi, cari îndepliniseră porunca căpitanului.

În adevăr, peste cîteva minute, poiana şi pădurea gemea de mulţimea ticsită de ostaşi şi ţărani, cari soseau din toate părţile, strigînd :

— Să trăiască jupînul Lupu ! Să trăiască hatmanul Săvin, jupînul Buhuş şi jupînul Ureche ! Să moară Iliaş cu lighioanele lui !

CAPUL V

SCRISOAREA

Pe cînd aceste se petreceau în pădure, într-o curtişoară de la Iaşi, din Beilic, găsim pe unul dintre cunoscuţii noştri.

Acesta-i Veleli. El număra, cu ochii holbaţi şi scînteitori, în momentul acesta, nişte grămezi de bani, pe cari le răsturnase pe divan, din mai multe oale ce scosese de sub podelele patului.

— Ia aşa ! zicea el, după ce toţi banii număraţi şi legaţi în pungi de pele îi puse iarăşi în oale la locul lor ; ia aşa !... să fie gata toţi bănişorii... Şi numai cît s-or ivi blăstemaţii ceia, pe la capătul tîrgului, eu îmi apuc drumul pe la celalt capăt... Dar Iliaş ? Ei, scape cum va putea !... Cînd i-am spus ieri de a doua oară vestea ce-mi adusese Gurdă că conspiratorii au să năbuşească cît de curînd, el s-a supărat încă, că l-am făcut de a scăpat din mîni o muiere ! Mai la urmă, ce-mi pasă ! de nu-i place să poarte capul pe umere, steie să i-l pună Vasile Lupu alăturea... Eu n-am gust însă de aceasta. Cum voi simţi bîzîind prin tîrg, iute calul, şi binecuvîntat fie numele acestei ţări din care, din gol ce am venit, mă duc încărcat de averi... Ei, păcat numai de cumva Gurdă mi-a făcut la monăstire treaba cu care l-am însărcinat, şi n-aş avea vreme să... Mare păcat ar fi, căci ea este frumoasă de tot, straşnic !... Şi iar halal de ar izbuti la ea

Gurdă cu scrisoarea ceea !... M-aş fi dus eu însumi s-o întîlnesc la monăstire, dar acolo-i afurisita cea de călugăriţă... şi de aş da ochi cu dînsa, apoi mi-ar strica tot planul pe lîngă *jupîneasa.*

— Cine-i acolo ? strigă el deodată, auzind nişte pasuri în tindă.

— Eu, măria-ta, eu, robul măriei-tale, răspunse un glas gros şi scîrţîitor ca un car neuns.

— Tu eşti, măi Gurdă ?

Intră un ţigan urît, buzat şi negru ca păcatul.

— Ce eşti aşa de opărit ? întrebă Veleli, văzînd faţa îngrozită ce făcea ţiganul.

Acesta se aruncă în genunchi, cu faţa la pămînt :

— Omoară-mă, măria-ta !... Fă ce-i vrea cu mine !...

— Ce-ai făcut, cîne fără de lege ?

Veleli presimţi o nenorocire după fiorii cei reci ce la fiecare cuvînt al ţiganului îi trecea în inimă :

— Ce-ai făcut, tîlharule ?

— Măria-ta, am perdut...

— Ai perdut scrisoarea ? urlă vel-logofătul, răsturnînd cu piciorul pe ţigan, carele se buşi cu capul de uşă.

— Omoară-mă, măria-ta...

Veleli rămase gînditor o clipă.

— Minţi, strigă apoi, minţi ! n-ai perdut-o, cîne de ţigan ; ai dat-o lui Lupu... Spune, că de nu, te ucid ca pe un cîne ce eşti !

Ţiganul, mîrşava unealtă cu care se servea Veleli la aducerea în împlinire a orice pofte şi planuri ticăloase d-ale sale, pentru întîiaşi dată poate în viaţa lui spunea adevărul, cînd, ameninţat de paloşul lui Veleli, zicea tremurînd de frică :

— Stăpînule ! milostivule !... iacă-ţi spun tocmai adevărul : n-am perdut-o.

— Ce-ai făcut dar cu ea, ticălosule ?

Ţiganul era să răspundă, cînd un neaşteptat personagiu răspunse pentru el din tindă :

— Nu, n-a perdut-o, căci iat-o la mine !

Glasul acesta era al vornicului Vasile Lupu, carele intra pe cînd Veleli rămăsese înmărmurit în poziţia sa. Lupu îşi îndreptă de la pragul uşei sineaţa spre Veleli.

— Jos paloşul, ori te obor pe tine jos, ticălosule ! strigă el cu un ton aşa de ameninţător că ticălosului logofăt nici o minută nu-i trecu prin gînd să se împotrivească voinţei lui.

Apoi, cînd grecul fu dezarmat, Lupu, scoţînd din brîu o carte :

— Ascultă, strigă el cu un glas cumplit :

„Jupîneasă Vorniceasă !

Bărbatul d-tale, Vornicul Vasile Lupu, aflatu-l-am Domnia-noastră că îmblă să facă răzmeriţe asupră-ne ; deci, iată că Domnia-noastră cercetat-am de el în toată ţara şi l-am aflat unde este şi dat-am volnicie credincioasei noastre slugi, lui Logof. Veleli, să-l prindă şi să-i taie nasul, după cum se face la toţi acei ce îmblă după Domnie. Şi iată că aseară prinsu-l-a pe bărbatul d-le, pe Vornicul Vasile Lupu şi poimîne, otărît-am Domnia-noastră slugei noastre Logofătului Veleli să-i taie nasul şi urechile. Dar d-ta, jupîneasă, dacă vrei poţi să-l mîntuieşti de la această a noastră dreaptă urgie, venind singură la Curte, să dovedeşti dumisale boierului Veleli precum că bărbatul d-tale nu-i vinovat."

Iscălit : *Alexandru Iliaş*

— Tîlharule ! strigă Lupu, după ce ceti această scrisoare ; tîlharule !... ce însemnează această carte ?... Acum, degrabă, să-mi spui de ce făceaţi să-mi vină femeia la Iaşi... la domnie ?... Răspunde, că-mi slobod sineaţa în tine, cîne fără de lege !...

Niciodată, de cînd mamă-sa îl născuse, într-o oră de mînie a lui D-zeu asupra Moldovei, Veleli nu tremurase de groază ca la auzirea acestei porunci, neaşteptată, prin care i se cerea tălmăciri asupra scrisorei aceleia pe care cetitorul sper că-şi aminteşte cu ce chip fu iscălită de Iliaş.

— Jupîne vornice, zicea el, tremurînd fiecare cuvînt ; aibi milă de mine, să nu mor în ţară străină... că nu-s vinovat !... Măria-sa vodă a trimis această scrisoare, după cum vezi... eu nu ştiu de ea...

— Minţi, neruşinatule !..

— Pe D-zeul meu, mă jur !...

— Minţi, fearăspurcată !...

— De ce zici că minţ, jupîne Vasile ?... Pe viul Isus...

— Sfîrşeşte !... Scoală în picioare, măi Gurdă, şi spune-mi aice ce mi-ai spus în drum, unde mi te-am prins...

Ţiganul se ridică, dar nu răspunse.

— Ce ai ? adaose Lupu.

— Măria-ta, eu ţi-am spus...

Grecul Veleli îşi oprise pînă şi răsuflarea. Ca suspendat de buzele ţiganului, el aştepta să-l audă rostindu-i sentinţa sau mîntuirea.

— Ce mi-ai spus ? strigă Lupu cu nerăbdare, văzînd că ţiganul se-ntrerupse deodată : urmează ! că, pre legea mea...

Lupu nu băgă de seamă la un gest ce grecul făcu ţiganului, pe furiş, un gest foarte însemnător, care s-ar fi putut traduce prin : nu spune şi ţi-oi da bani mulţi !

— Am spus, urmă în sfîrşit ţiganul, nedumerit în alegerea ameninţărilor de moarte ale lui Lupu şi a făgăduinţei de bani a lui Veleli, am spus că măria-sa...

— Cine, eu ? urlă Veleli, rezemîndu-se de o laviţă ce era aproape de el.

— Nu, măria-sa vodă m-a trimis...

— Minţi, tîlharule !... adevărul, ori nu mai vezi alt soare ca acuma răsărind ! adaose Lupu, pe fruntea căruia se juca în acel moment o rază aurită, ce soarele trimitea prin o fereastră mică, ce lumina întunecoasa locuinţă secretă a marelui logofăt. Ţiganul, oricît de încuragiat se simţise de gestul cel sublim al lui Veleli, începu să tremure ca varga, la ameninţarea lui Lupu. El se azvîrli iarăşi în genunchi şi începu a săruta vîrful încălţămintelor vornicului :

— Măria-ta ! măria-ta ! aibi milă... am copilaşi !...

Bietul vornicul, care, o clipă înainte, în culmea furiei şi a indignării, ştergea sudori reci de pe nalta sa frunte, el, la cuvîntul de *copilaş*, simţi leşinînd din inima lui şi furie şi indignare ; suvenirul copilaşilor săi se deşteptă ; o amară disperare şi oboseală-i cuprinseră sufletul, încît el nu mai avu putere să ţină sineaţa în mînă ; ea căzu pe podeală tîrînd cu dînsa cea mai de pe urmă scînteie de mînie din inima lui şi, ca un om ce se îngrozeşte de fapta ce era să facă, îşi ascunse cu durere capul în mînile sale cele puternice.

— Am trecut-o la răboji şi pe muierea ta ! urlă deodată la fereastră, pe dinafară, un glas care deşteptă, ca prin o lovitură de pumnal, pe bunul Lupu.

Baptiste nu mai era în cameră. Ca fulgerul, el, profitînd de abaterea lui Lupu, se şi răpezise afară. Acum fugea spre Curte, în fuga mare, neatingînd pămîntul şi răsturnînd pre toţi cei din calea sa.

— Stăi, căpitane ! Aidem ! soarele-i sus, strigă un seimen care ieşi de sub gîrliciul unei pivniţe şi mi-şi încleştă braţul său de fer asupra braţului lui Lupu, care se pregătea, în renăscuta sa furie, să urmeze după Veleli.

— Ai dreptate ! răspunde el, simţindu-şi inima sa în prada setei de răzbunare şi a datorinţilor ce nobilul său suflet îi impunea ; ai dreptate ! înainte de toate, *moşia !*

Şi, încălecînd pe roibul ce-i prezenta seimenul, dispăru ca o săgeată, urmat de seimen.

CAPUL VI

UNA DIN ZILELE CELE FRUMOASE ALE MOLDOVEI

Cîteva ore după aceasta, pe cînd soarele se rădicase de vro patru suliţi de la orizon, Lupu era iarăşi cu ai săi, pe cari-i părăsise dînd de Gurdă, carele, sau de frica sineţei [1], sau din îndemnul a cîtorva rubiele, îi dăduse scrisoarea prin ajutorul căreia ticălosul Veleli spera să izbîndească în mîrşavele sale planuri.

Ce mareaţă şi impozantă adunare găsim noi acuma, nu mai mult în pădure, dară în şesurile şi culmele ce se întind între ea şi politia domnească. Ce mare de capete încununează soarele cu auroasele lui raze !...

Îndată după sosirea lui Lupu, carele era aşteptat, semnalul de purcedere se dă, iar acesta porunceşte mai întîi să se facă rugăciuni. Un preot bătrîn începe sfinţirea apei. Soarele, aurind albele barbe ale bătrînilor boieri, lucirea sclipitoare a sineţelor, a topoarelor, a coaselor, solemnitatea cîntărilor religioase, făcea din această adunare ca nişte legioane cereşti, cîntînd mărirea copilului din Vitleem, cîntînd dreptatea şi pacea, pe care ele aveau să le restatornicească în lume şi să le răzbune. După mîntuirea ceremoniei, după ce apa cea sîntă plouă ca o ploaie de aur asupra capetelor mulţimei

---

[1] În textul de bază : săgeţei *(n. ed.)*.

şi se sărută crucea, Lupu înorînduieşte şirul trupelor ; apoi, de pe tulpina unui arbore răsturnat, el grăieşte aşa :

— Boieri, d-voastră şi oameni buni ! D-zeu ne-a adunat pe noi toţi aicea, ca să împlinim voia lui : să restatornicim dreptatea şi puternicia moşiei noastre ! Boieri şi fraţi ! scopul nostru e sfînt ! D-zeu ne va povăţui să scăpăm moşia din ghearele asupritorilor, el ne va ajuta să spălăm petele ce aceia au impus numelui multora din noi ! „În tine, Doamne, am nădăjduit, şi a tremurat duşmanul meu !"

— Să moară, să moară Iliaş ! urlă şirurile, întrerupînd pe Lupu.

— Ascultaţi ! urmează Lupu, ascultaţi : D-zeu nu vrea moartea păcătosului ; cruţare, fraţilor, pînă şi pentru Iliaş ! o cer de la voi, o cer în numele lui D-zeu, carele în alt fel nu va binecuvînta silinţele noastre !...

— Ce-i de făcut, dară ? întreabă mai multe glasuri.

— Să cătăm a face toate cu binele. Să mergem, boieri, cu toţii la Iliaş şi să-i spunem din partea ţării ca să iasă din scaun ; iar dacă nu va vrea, dacă va avea nebunia a face ameninţări, atunci, boieri şi fraţi, sîngele care se va vărsa fie asupra lui şi a neamului lui ! D-zeu ne va ajuta !... Cît pentru mine, sîngele meu, de va trebui, gata voi fi a-l vărsa, dacă cu preţul lui se va putea, cruţînd vieţele voastre scumpe, care atît trebuiesc moşiei, să se dobîndească mîntuirea ei...

— Aşa, aşa ! strigă mii de glasuri ; să moară atunci asupritorul !

— Să moară Veleli şi toţi ceilalţi ! urlă alte şiruri.

— Să moară atunci necinstitorul numelui meu ! strigă şi Lupu.

La acest strigăt, toţi boierii se îndesuiră în jurul lui, cerînd să se explice ce însemnează strigarea aceasta. El le arătă scrisoarea ştiută, le-o citi, le spuse vorbele grozave ce Veleli îi trimise fugind, cu cîteva ore mai în urmă...

— Să moară Veleli ! Să moară ! strigă toţi boierii, înfuriaţi la auzirea acestora.

— Să moară Veleli ! strigă Lupu ; dar, boieri, dacă va vrea cu binele să părăsească moşia ?

— Ce zici ? întrerupseră cîţiva boieri ; dar pata numelui tău ?

— Fie ! Numele meu va rămînea pătat. Eu voi căta prin alte mijloace să şterg acea pată, adaose el, posomorîndu-şi privirea ; dar el va trăi !... Aicea nu sunteţi adunaţi să răzbunaţi pe un singur om, ci să mîntuiţi moşia întreagă. De veţi putea face aceasta fără vărsare de sînge, cruţaţi nu numai pe Veleli şi pe Iliaş, dar şi pe toţi ceilalţi... Astfel, D-zeu ne va ajuta de-a pururea !... Acum, boieri şi fraţilor, aidem ! Timpul trece... şi fiecare minută ce perdem în deşert este o armă ascuţită ce am putea da în mîna asupritorilor noştri !... Aideţi, boieri ! Aideţi, băieţi !

Buciumele răsunară. Strigătele de ura şi tropotele cailor clocotiră încă multe minute în codri, după purcederea gloatelor.

CAPUL VII

GRECII

E timp acuma să ne înturnăm în cămara acea din Curţile domneşti, în care am lăsat pe Iliaş. Veleli, care scăpase fugind de furia lui Lupu, alergase să vestească lui vodă că rebelii, de cari ieri îl înştiinţase, sunt aproape de tîrg, au început a se ivi făţiş.

La auzul acestei ştiri, Iliaş, înspăimîntat, ca şi cînd ar fi văzut ridicată vro armă gata de a cădea dasupra capului lui, palid ca ceara galbenă, cu glasul mai de tot stins, întrebase pe Veleli ce-i de făcut.

Veleli stătuse pe gînduri.

— Să aştepţi, măria-ta, răspunse el apoi ; să aştepţi ca să vezi, nu-i putea să-i linişteşti cu cuvîntul, ori cu frica ?

„De cumva te vor lăsa, adăogea el în sine, de cumva te-or lăsa în tron, m-oi înturna şi eu ; de nu... voi sta pînă atuncea în loc sigur."

— Să aştept ? Dar zilele mele, dragă Veleli ?...

— O, ei n-or cuteza ! Ş-apoi, mai la urmă, într-un noroc !...

— Rămîi dar şi tu cu mine, dragă Veleli... Să ştii că de-oi scăpa şi din cursa asta, am să te fac omul cel mai mărit...

— Mai bine cel mai bogat...

— Fie ! aşadară rămînem ?

— Hă !... adică... măria-ta... eu cred că... mai bine...

— Ce ? şi tu, Veleli, vrei să mă părăseşti ? Tu tremuri mai tare decît mine, numai chiar la ideea de a rămînea...

— Măria-ta, vezi că ei pot să mă omoare...

— Ei bine, dar ei pot să mă omoare şi pe mine !...

„Aşa.. numai ei pe măria-ta pot să te... omoare dară pe mine... Vezi, măria-ta, ar fi mare păcat să mor tocmai acum cînd am două-trei părăluţe..."

— Apoi ce-i de făcut ?

— Eu unul ştiu că fug, fug unde m-or duce ochii !

— Să fugim, să fugim, că nu-i de glumit cu zilele...

— Cum ? măria-ta, vrei să fugi ?

— D-apoi bine ! ce, ţi-ai schimbat otărîrea ?

Şiretul şi mîrşavul Veleli văzu că nu era chip de a face pe Iliaş să rămîie. Scopul pentru care el ar fi poftit aceasta, cetitorul cred că l-a înţeles acum din convorbirea lor.

— Să fugim, dară, să fugim !... şi cît mai curînd, răspunse el apoi, după o mică pauză. Oh, măria-ta ! dar unde vom mai găsi o ţară binecuvîntată şi bogată ca asta ? adaose el suspinînd.

— Aşa, dragă Veleli... unde voi mai găsi o ţară unde să fiu domn şi în mărire... Dar s-a sfîrşit, Veleli ; zi unui idicliu să spună să mi se gătească rădvanele...

— Dar odoarele le laşi aicea, măria-ta ?...

— Să le strîngem, Veleli... Aide, ajută-mi.

Apoi, vodă aduse din mai multe cămări tot ce găsi de preţ ; făcu mai multe legături grele din ele, împlu mai multe pungi cu banii ce avea gata ; apoi, după ce le pecetlui :

— Acuma, Veleli, poţi să zici să mi se gătească rădvanul.

— Dar cu pungile ce să faci, măria-ta ? întrebă ministrul, neputîndu-şi dezlipi privirile de la ele.

— A ! cheamă pe cineva să le dau să le aşeze în rădvan...

— Cum, şi măria-ta ai face una ca asta ?.. Să mai ştie lumea că ai bani, ca să-ţi iasă înainte şi... Dă-le-ncoace, să le duc eu singurel.

Şi, fără a mai aştepta primirea lui Iliaş, ca un zmeu, roşu de plăcere, îmflă iute pungile şi ieşi, neputînd ascunde un zîmbet de mulţămire ce se desemna în colţurele buzei sale.

Apoi, mai mult de două ore se scurseră, şi Veleli nu se mai întorcea.

Deodată, Iliaş auzi mulţime de pasuri pripite prin coridoarele Curţii şi, curînd, în cămara unde se afla, năbuşiră mai multe sute de greci, întrebuinţaţi în serviciul domnesc, servicii care se mărginea : să doarmă, să mănînce, să bea şi să adune avuţii, pe cînd îndatoririle, ale cărora nume le purtau ei, cădeau în spetele a vro cîţiva moldoveni ce mai rămăseseră pe lîngă Curte.

— Aman ! aman ! măria-ta, strigă cu toţii pe limba greacă, aman ! Ţara s-a răsculat !... Măria-ta !... O să ne mănînce zilele cînii ceia de ţărani, că au venit veste că strigă prin ţară că să moară grecii !...

Uşa se deschise de un idicliu îmbrăcat în roşu şi un ţăran intră tîrîndu-se mai mult pe brînci şi lăsînd după el urme de sînge...

— M-a ucis !... Măria-ta, a fugit !...

— Cine a fugit ? strigară totdeodată toţi grecii.

— Jupînul Veleli.

— Veleli ? cu banii mei, strigă domnul... A ! trădătorul !... Şi se lăsă desperat pe capătul divanului lîngă care stătea în picioare.

— Veleli ? murmură iarăşi grecii îngroziţi. Veleli ne-au lăsat !...

Cîteva minute, în cămara aceea nu se mai auziră decît bătăile cele zgomotoase ale răsuflărei grecilor şi gemutul ţăranului, carele pe toată minuta se făcea mai slab. Deodată, nişte strigăte prelungite şi ca de mii de glasuri venite din apropiere străbătură în cămară şi deşteptară, ca cu o ascuţită lovire, înmărmuritele inimi ale celor de faţă, cari, toţi, se repeziră spre ferestre.

CAPUL VIII

RAZBUNAREA POPORULUI

Asemenea şiroaielor celor furioase, ce răpezindu-se din munţi răstorn tot din calea lor, tot ce le împedecă cursul, este poporul cînd furia-l guvernă ; atunci el nu poate fi împedecat nici de cei mai respectaţi şefi ai lui, nici de gurile de tunuri ce ar împroşca moartea între şirurile lui, nici de baionetele ce ar răsturna şirurile naintaşe, şi ziduri

de care se turteau altădată ghiulele tunului cad sub topoarele lui ; temniţele în care gemeau mii de nenorociţi şi de nedreptăţiţi cad ca prin farmec, numai la ameninţarea a cîtorva sute de inşi din popor, cad, se prăbuşesc, sub puternica lor răsuflare !...

Strigătele ce Iliaş cu ai săi auziseră erau strigătele ce vîntul aducea din strigătele sălbatice ce scotea şirurile revoluţionarilor, intraţi de mai multe minute în tîrg. Fruntea acestora, formată din seimeni şi boieri, era acum aproape de Curte, pe cînd coada, sau mai bine gloata nici nu intrase în oraş, întinzîndu-se pe acolo unde astăzi sunt Păcurarii şi pînă sub Miroslava, atîta de mare era numărul satelor ce alergaseră să mîntuiască ţara.

Vro 50 de stînjini încă de călărit şi boierii avea să ajungă la domnie.

Cînd, deodată, un strigăt, carele se prelungi din toate şirurile cele mai îndepărtate pînă aproape de boieri, îi opri pe loc.

— Să moară ! Să moară ! striga şirurile de ţărani din urma seimenilor.

— Ce este acolo ? strigă Lupu ; ce este acolo ? Loc ! Loc !

— Loc, băieţi ! repetă după el şirurile de seimeni, îndesuindu-se unele în altele, ca să deschidă trecătoare calului lui Lupu, carele vroia s-alerge spre puntul de unde vîntul aducea strigăte sinistre, hohote grozave, sarcasme neauzite !

Curînd, Lupu auzi acele glasuri mai de aproape.

— Să-i tăiem nasul ! striga unii.

— Ba urechile ! urla alţii.

— Nu ! să-i scoatem ochii cu sfredelul, că aşa a scos el ochii bunului meu !...

— Să-l înţepăm !

— Să-l ardem !

— Degeaba, băieţi, că nu arde, că-i vîrcolaci ! ha ! ha !...

— Ce naiba stai atîta la vorbă, măi Bardă ? Dă-i cu măciuca-n cap !

— Ha, bine ! dă-mi acum urechea stîngă... nu vreau cea dreaptă, că pe cea stîngă a tăiat-o el tatălui meu !

Lupu presimţi o grozavă vedere şi se înfioră.

— Ce este, oameni buni, strigă el ; ce este ?

— Ce ?... nu ştii ? răspund mii de glasuri : l-am găbuit ascuns într-un gîrlici...

— Pe cine ?

— Pe tîlharul carele ne-a mîncat bunul, moşia şi zilele la atîţia... Pe Veleli.

— Pe Veleli ?... Loc, oameni buni ! loc căpitanului Lupu !

— Loc căpitanului Lupu ! strigă şi seimenii din urmă. Dar mulţimea stăpînită de o singură idee, de răzbunare asupra lui Veleli, era surdă la asemenea poruncă şi, cu urechea la pîndă, ea cerca să prindă orice cuvînt grozav ce venea de la cîţiva stînjini mai departe, cuvînt pe care îl repeta cu o vie mulţămire, rîzînd cu hohote grozave.

Calul lui Lupu îşi muşca zăbala şi împroşca mulţimea cu ţărînă, în nerăbdarea sa. Deodată, un hohot diavolesc se întinde în gloata îndesuită şi mii de glasuri urlă :

— Mie ! mie, un picioruţ !...

— Un deget măcar, mie !

— Ochii lui daţi-mi !

— Capul ! capul ! să i-l pun icea în coasă !...

— Ha ! ha ! ha ! a perit fiara !

„E prea tîrziu", gîndi Lupu la auzul acestor strigăte sălbatice. Şi, în faptă, era prea tîrziu, căci, cînd, după cîteva minute, mulţimea, îndestulată de cruda ei sete de răzbunare, îi făcu loc ca să treacă, el nu găsi în locul unde urmase scena decît cîteva pete de sînge !... Tot trupul lui Veleli, bucăţit de popor cu topoarele, era împărţit pe la sute de ţărani ; unul avea în coasă un picior al lui, altul capul cu ochii holbaţi şi limba între dinţi... ista o ureche, cela o mînă !

Grozavă e răzbunarea poporului, dar, oricît de grozavă, arareori este nedreaptă !

„O, nestătătoare şi niciodată încredinţate lucrurile lumei ! cum vrăstează toate şi turbură şi face lucruri împotrivă ; cînd cu cale este a fire frică celor mici de cei mai mari, iar cursul lumei aduce de multe ori, de este grijă celui mare de cei mai mici. Fericiţi sunt craii, împăraţii şi domnii care domnesc aşa *să nu le fie de cei mai mici niciodată siială.*" [1]

Iată ce cugetări scoate din inima lui Miron Costin revolta ţărei în contra lui Iliaş, şi dacă spiritul secolului în care vieţuia Miron îl făcuse să zică că „cu cale este a fire frică celor

[1] În textul de bază : silă. Versiunea exactă din *Letopiseţul* lui Miron Costin (zac. 18—19) a fost restabilită de Şt. Cazimir în *Pionierii romanului românesc*, 1973, p. 91 *(n. ed.)*.

mai mici de cei mai mari", ce lecţiune frumoasă, ce lecţie nu dă el celor mari, cînd adaoge : „Fericiţi cei carii domnesc aşa să nu le fie de cei mai mici siială".

Acuma să reapucăm naraţiunea noastră de unde am lăsat-o.

Lupu, bunul acest suflet, a căruia mînie niciodată nu ar fi mers pînă să întindă mort nici pe cel mai înverşunat duşman al său, Lupu se mîhni preste seamă văzînd scenele aceste crîncene şi, întorcîndu-se către boierii ce-l aştepta :

— Dumnezeu a făcut dreptatea sa ! zice el. Veleli a fost bucăţit de popor !... fie numele Domnului binecuvîntat !

Între aceste, boierii sosiră la domnie.

Lupu, în fruntea tuturora, intră în Curte ; socot de prisos să spun în ce stare aflară ei pe Iliaş.

— Mă rog dv., boieri, iertaţi-mă ! striga el împreună cu toţi grecii, aruncîndu-se în genunchi.

Mai mulţi boieri hohotiră la vederea porumbatecelor feţe ce schimba aceia, dar Lupu îi privi cu mînie ; apoi, cu blîndeţe către Iliaş :

— Doamne ! îi zise el, ţara a năpustit în oraş ; cu toţii s-au ridicat asupra măriei-tale ca să-ţi răpună zilele ; ascultă cum strigă în toate părţile pe greci !...

În faptă, ostaşii şi poporul grămădit prin ograda Curţei şi pe toate uliţele şi pe cîmp, chiuia şi striga :

— Dă-ne, doamne, pe greci !

Iară aceştia, în genunchi la auzul turbatelor acestor strigăte, începură unii a plînge, alţii a săruta poalele boierilor, strigînd :

— Aman ! Aman !

Vodă Iliaş însă, mai încuragiat de tonul cel plin de bunătate cu care vorbea Lupu, sculîndu-se, zise :

— Boieri d-voastră ! Dacă se ridică ţara asupra grecilor şi asupra mea se ridică [1] ; ce-i de făcut ?

— Să laşi ţara ! S-o lăsaţi ! strigară cîţiva boieri, de-abia stăpînindu-şi mînia.

— Bucuroşi ! Prea bucuroşi, boieri d-voastră, răspunseră Iliaş şi toţi grecii, a cărora vinete feţe începură a mai veni, la auzul acestor cuvinte, în colorul fesului de pe capul lor.

— Dar cum vom putea ieşi teferi ? adaose Iliaş.

— Măria-ta, nu te teme, răspunse Lupu, noi te vom

---

[1] Vezi Miron Costin, faţa 264.

însoţi... Şi-apoi, să ştii, măria-ta, că poporul nu te urăşte atîta cît urăşte pe d-lor şi pe bietul răposatul Veleli...

— Ce, a murit ? întrerupseră Iliaş şi grecii.

— L-au sfîşiat ţăranii !

— D-zeu mi-a răzbunat moartea, strigă un glas înnăduşit, dintre greci.

Apoi, unei buşiri, ca şi cînd ar fi căzut nişte plumb pe podele, succedă un gemet lung şi-apoi tăcerea. Boierii toţi îşi întoarseră privirile spre locul de unde venea acest gemet.

— Sunt perdut ! zise cu disperare Vasile, privind cadavrul lui Gurdă... a murit şi acesta, singurul ins carele putea dovedi că femeia mea nu-i vinovată !... Oh ! Dumnezeule !

Şi-şi ascundea în mîni capul său.

Grecii nu înţelegeau nimica din aceste, ba nici Iliaş însuşi.

— Ce ai, vornice Lupu ? îl întreabă acesta.

— Ce am ? strigă acesta, într-un moment de furie, cu un glas care făcu să tremure şi măduva din oasele lui Iliaş... Ce am ?... mă mai întrebi !... O, de n-aş avea mai întîi să lucrez, depărtîndu-te, pentru mîntuirea moşiei, de mult te-aş fi trimis eu singur după ticălosul tău de logofăt... ori ţi-ai fi dat seama de necinstea ce ai să-mi laşi...

— Ucide-l ! zău, ucide-l, logofete ! strigară cîţiva din boieri mai iuţi la caracter ; nu-ţi lăsa neamul pătat de dînsul...

— Ba nu, boieri, nu ! să-l lăsăm să se ducă în plata cerului, decît, pentru răzbunarea mea... (şi nu ştiu desigur de-i vinovat şi el) ucigîndu-l, să mai atragem asupra bietei moşii urgia Porţei...

— Dar d-ta, jupîne ? strigară mai mulţi boieri.

— Eu... voi căuta prin alte chipuri să-mi spăl pata numelui meu...

Şi zicînd aceste, fruntea lui se încreţi ; ochii lui se posomorîră ; o grozavă otărîre se înfipse în mintea sa.

— Boieri ! să nu perdem vremea în vorbe deşarte, le zice el după cîteva minute de tăcere. D-ta, jupîne Ureche, adu aicea cîteva sute de seimeni cu sineţile gata...

Iliaş şi ai săi, oricît îi reasiguraseră vorbele lui Lupu, la auzul de seimeni cu sineţile gata, recăzură iarăşi în spaima lor cea dintîi. Iară Lupu, apropiindu-se de fereastră, se adresă către mulţime :

— Oameni buni ! aşa-i că noi am venit să mîntuim moşia de greci ?

— Aşa-i ! aşa-i ! strigă mulţimea...

Iliaş şi grecii încep a plînge. Lupu se întoarce spre ei :

— Liniştiţi-vă, le zise el. — Apoi, iarăşi către mulţime : Oameni buni ! Nu-i mai bine să nu facem vărsare de sînge, dacă grecii ar vrea să iasă singuri din ţară ?...

— Ba nu ! să moară ! să moară ! urlă mii de glasuri...

— Aşa-i ! să iasă mai bine cu toţii ! strigă cîţiva mai moderaţi.

— Ei bine, boieri, ce-i de făcut ? se întoarce de zice Lupu.

— Să fie după voia mulţimei, murmură mai mulţi.

— După voia mulţimei ? strigă Lupu cu indignare ; dar mulţimea cea pe care am ascultat-o astăzi, cînd urgia Porţii ar veni asupra moşiei, pe noi ne-ar blăstema că am ascultat glasul furiei sale celei turbate... Nu, boieri... Suitu-s-au cîteva sute de seimeni acole ?

— Ei stau în sală, răspunde Ureche.

— Bine. Apoi, cătră Iliaş şi greci : Ascultaţi ! Poporul vrea moartea voastră ; noi însă vă putem mîntui de furia lui dacă acuma, de-ndată, veţi jura că niciodată nu-ţi căta, nimeni dintre voi, să faceţi rău ţărei acesteia, pe lîngă turci... Alegeţi ! moartea sau viaţa !

— Jurăm ! jurăm, strigă cu toţii.

— Bine ! Apoi, scoţîndu-şi ascuţitul său angeriu, cu el în mînă : Urmaţi-mă boieri, zice el către tovarăşii săi ; urmaţi-mă şi voi, adăogi el grecilor, de voi muri eu, veţi muri şi voi !

După ce toţi ieşiră în coridoare, Lupu alcătui un patrat de seimeni, aşeză pe toţi grecii în centrul lui şi el cu boierii în frunte, cu arma în mînă, dădu semnalul de marş şi coborîră scările Curţei strigînd : loc ! loc !... Iară mulţimea ce o clipă mai nainte ar fi năpustit să rumpă pe greci sub gura a mii de tunuri măcar, mulţimea, acum uimită de fapta lui Lupu, după ce ea n-o putea înţelege, se dădea în lături în tăcere, ca sub puterea unui farmec.

Astfel Lupu izbuti a ieşi ca un bun marinar, care prin mijlocul valurilor turbate ale oceanului guvernă vasul său. Curînd, ei vor trece şesul Bahluiului, ce geme de mulţime... Iată-i aproape de monăstirea Balicăi...

Dar, între aceste, uimirea cea dintîie a poporului făcu loc unei furii neauzite, pînă şi asupra lui Lupu. Sarcasmele şi înjurăturile începură a ploua asupra lui... Curînd, oricît cu detunătorul său glas striga : loc ! vibrînd în aer arma sa, nimeni nu se mai dedea în lături, ci mai ales năvălea asupra patratului. Pe cînd, între aceste, Lupu, în perplexitate-i, nu ştie de trebuie să poruncească seimenilor să dea cu sineţile în mulţime, sau de a lăsa pe greci jertfă furiei gloatelor, deodată, unul din mulţime ca un glonte se azvîrle asupra careului, îl sparge, se răpede asupra lui Iliaş, în repegiunea sa îl apucă de haină şi cearcă a-l tîrî după sine ; mai mulţi alţii, încuragiaţi de fapta acestuia, se răped după el... Dar Lupu e acolea, le arată arma sa ameninţătoare, apoi, ca un leu se răpede asupra celui ce tîrăşte pe Iliaş... Acesta, îngrozit, cearcă a tîrî mai iute pe vodă, dar rămîne numai cu o bucată din haina lui în mînă, căci toţi grecii îl ţin de ceealaltă parte... El fuge, şi cînd e destul de departe de Lupu, care-l urmăreşte, scoate din brîu un os, un fluier de picior, îl răpede asupra acestuia !

— Na ! urlă tigrul ; na ! mori, de os de grec... dacă ţi-s aşa de dragi, mori de osul lui Veleli.

Şi sîngele gîlgîie din rana ce bietul Lupu a primit în frunte, el se cumpăneşte să cadă... însă nu ! el îşi şterge cu mînica straiului său sîngele de pe faţă, reaşază şirurile patratului, dă poruncă seimenilor, în auzul tuturora, să dea fără cruţare de s-ar mai ispiti cineva să spargă patratul.

Între aceste, cerul se acoperise de nori grei ca plumbul ; curînd, o vijelie groaznică precede o ploaie rece de toamnă, care împrăştie pe mai mulţi dintre înverşunata mulţime. Cu toate aceste, cei mai furioşi se ţineau după careu, înjurînd nu numai pe vodă şi pre ai lui, dar şi pe boieri.

Oricît puteau seimenii impune respectul, şi oricît de brav era Lupu, el văzu bine momentul cînd, de nu va avea recurs la alte mijloace, tot n-o să izbutească a scoate patratul din pericol ; deci, după ce şopteşte ceva la urechile boierilor, ia calul unuia dintre ei şi, dîndu-se cu vro zece paşi în urmă, începe a striga :

— Oameni buni ! nu lăsaţi ! au mai rămas greci în tîrg !... Auziţi, cică dau foc !... Nu lăsaţi, oameni buni !

Şi, dînd drumul calului :

— Loc ! oameni buni ! grecii dau foc tîrgului.

În zadar cîţiva mai şireţi strigă :

— Nu credeţi ! nu credeţi, oameni buni !

Cîteva minute după aceasta, de-abia rămăseseră cîteva sute din acea mulţime nenumărată ce inunda şesul, căci unii alergaseră în tîrg, crezînd zisa lui Lupu, alţii — acei ce erau de pe la sate — să prindă grecii... cei mai mulţi că privească la foc, şi rămăşiţa, tîrîtă în repegiunea şi îndesuirea tuturora. Aceasta o prevăzuse Lupu. Cei rămaşi, văzîndu-se prea puţini ca să poată îndrăzni ceva în contra armelor seimenilor, sau poate obosiţi şi îngheţaţi de ploaia cea rece ce nu contenea, rămaseră şi ei cu toţii de careu. Iară acesta, cînd fu îndestul de departe de ţărani, boierii dădură grecilor cai de ai lor şi de ai seimenilor, şi, rînduind din aceştia o escortă numeroasă [cu poroncă] [1] de a nu lăsa pre vodă Iliaş să fugă cumva la tătari ş-apoi să vină cu urgie asupra ţărei, după ce, zic, boierii făcură aceste, se reînturnară mai toţi în oraş.

CAPUL IX

DUPĂ FURTUNĂ

În dimineaţa zilei următoare, un soare cald succedă furioşilor nori ai furtunei zilei şi a nopţii trecute ; o linişte adîncă în oraş şi în cîmpii succedă înverşunatelor strigăte ale mulţimei turbate de setea răzbunării...

Grămăzile sătenilor, rîzînd acuma de gluma ce le trase ieri Lupu, glumă care, de n-ar fi profitat el să se ascundă, ar fi plătit-o cu viaţa, acum, zic, ei rîzînd se trag pe la satele lor ; atîta-i de lesne de a îndestula setea de răzbunare a poporului, pe cînd setea asupritorilor lui, setea de avuţii, setea de mărire... nu cu sîngele unui ticălos ca Veleli, dar nici cu sîngele a mii de drepţi, ce cad jertfă lor, nu li se mai potoleşte !...

Însă să trecem de acum asupra unei zile aşa de furtunoase şi grozave, dar şi frumoasă în istoria oricărui popor.

În dimineaţa zilei următoare, în aceeaşi cămară care fusese martoră orgiilor lui Iliaş, toţi boierii ţărei, mari şi

[1] Text restabilit după versiunea din *România literară (n. ed.)*.

mici, prezidaţi de mitropolitul şi de Lupu, ţineau sfat : pe cine vor să aleagă de domn ?

O mulţime de glasuri începură a cere pe vornicul Lupu, dar acesta, cu fruntea legată din pricina rănei sale, cu faţa palidă şi cu un zîmbet amar pe buze :

— Vă mulţămesc din inimă curată de alegere, dar martor îmi e D-zeu că nu mai pot primi mărirea aceasta. Eu vă propun să alegeţi domn pe Barnovski, că-i om cu minte şi e bun şi cu Ţara Leşească...

Atunci, toate glasurile fură pentru Barnovski, căruia se otărî de a i se trămite o solie dintre boieri ca să-l poftească la tron.

CAPUL X

O ZI DUPĂ ACEEA

O zi după ce se ţinu sfatul la Curţile domneşti, un om îmbrăcat în straie ţărăneşti, cu o înaltă căciulă ţurcănească îndesată pe ochi, îşi lega calul lîngă poarta monăstirei cunoscută cetitorului, apoi intră într-o chiliuţă de lîngă poartă, de bună seamă chilia portăriei.

Acolea, scoase din chingă o pungă cu rubiele şi o puse pe pripiciul hornului ; mai scoase şi un cuţit. Apoi, întorcîndu-se către bătrînul călugăr, care la intrarea lui se sculase de pe divanul său de rogojini, îngrozit de sălbatica privire a celui intrat :

— Călugăre, îi zise el, priveşte ! — acolo, avere să n-o poţi sfîrşi cît vei trăi ; ici, un cuţit, auzi ? — un cuţit !...

Bătrînul tremura de frică.

— Nu te teme, părinte ; sfinţia-ta poţi să alegi pe care vei vrea din aceste două ; punga vei lua-o cînd îmi vei spune adevărat dacă jupîneasa vornicului Lupu a ieşit de trei săptămîni încoace din monastire... Iară cuţitul îţi va scurta zilele, cînd vei tăgădui... Alege !...

Între aceste, călugărul după glasul necunoscutului recunoscuse pe vornicul Vasile, pe care de mai multe ori avusese ocaziune de a-l auzi vorbind cu soţia sa, cînd ieşea cu ea pe poartă, ca şi cu vro trei săptămîni mai în urmă, să facă cîte o mică preîmblare.

— D-zeu să te ferească, jupîne dragă, de a face un păcat ca acesta... mai bine eu ţi-oi spune tot ce ştiu, în frica cerului !...

— Haide, acum, degrabă !...

— Sunt cîteva zile de cînd jupîneasa s-a dus cu rădvanul nu ştiu unde...

— Şi cînd s-a întors ?

— Numai alaltăieri dimineaţă.

— Alaltăieri ?... Ţii bine minte ?...

— Prea bine...

— Dar poate nu era ea ? Spune !

— Cum nu ? cu fermeneaua cea de fir, cu fesul cel alb... o ! ea era...

— Oh ! destul !... ia-ţi banii, călugăre, şi mă iartă !...

Apoi, sărmanul Lupu, convins că a fost înşelat de jupîneasa sa, ieşi din chilie, strîngîndu-şi fruntea în mîni, ca şi cînd ar fi vrut s-o împedice de a se despica de focul ce-l ardea ! El stătu lîngă poartă cîteva minute, ca un om nehotărît încă ce drum va apuca ; apoi, ştergînd o lacrimă :

— S-a sfîrşit ! murmură el cu glas înlăcrimat, dar hotărît, s-a sfîrşit !... Patria nu mai are nevoie de mine şi nu pot să las cel puţin sărmanului Ionel şi dragei Ruxandiţei un nume nepătat !... Sărmanii copii !... Oh, D-zeule ! de ce trebuit-a să mă însor dacă nu-mi era menită o viaţă cinstită cu muierea mea ?... de ce trebuia să las copiilor mei numai o mamă nelegiuită...

Şi, suspinînd, adăogi după o mică pauză :

— Nu aicea, ca să nu mă mai vadă ea ; nu aicea, ci colo-n codri !...

Apoi, trist şi obosit, el plecă tulburat spre locul ce arăta. Nu făcu însă zece paşi şi se întîlni faţă-n faţă cu un călugăr bătrîn.

— A ! bine ai venit, jupîne dragă ! strigă el, după ce cu mare luare-aminte îl examină o clipă pînă-l cunoscu.

— Sărut mîna sfinţiei-tale...

Călugărul acesta era stareţul.

— Va să zică, biata măicuţă tot ţi-a ajutat ?

Lupu nu răspunse, căci nu înţelese despre ce e vorba.

— Biata maică Xenia tot ţi-a ajutat ? repeti el mai tare, crezînd că n-a fost auzit.

— Despre ce vorbeşti, sfinţia-ta ?

— Ce te mai prefaci că nu ştii ? Nu te teme de a spune, căci eu i-am dat voie să meargă la Iliaş să-ţi ajute.

— Să meargă la Iliaş, zici ?... Cine ?...

— Maica Xenia !... Iată cum se preface că nu ştie !

— Mă rog, părinte, vorbeşte-mi mai lămurit... Maica Xenia ?

— Aşa, maica Xenia, îmbrăcată în vestmintele jupînesei d-tale...

— În vestmintele... jupînesei mele ? Ah !... urmează !... mă rog, urmează !

— A fost la Iaşi...

— La Iaşi ?...

— Aşa ; ce, nu ştii ?...

— Maica Xenia, îmbrăcată în vestimintele jupînesei mele, a fost la Iaşi ?... murmură Lupu, răspunzînd nu stareţului, ci unei cugetări care-l preocupa.

— Aşa, mai alaltăieri...

Un suspin de acele care lasă peptul apăsat mult timp de o grea povară, cînd e uşurat de ea, un suspin de aceste scoase şi Lupu cînd începu a înţelege că femeia sa poate nu era vinovată.

— Degrabă, părinte !

Şi, fără să-şi explice gîndul său către călugărul[1], rămas în uimire, el purcede în fugă spre monastire, trece poarta, ajunge la chilia jupînesei, nu ia seama la calul legat de salcîm, intră...

Acolea el află pe un boier anume Constantin Aseni, acel om de casa lui Iliaş-vodă, care descoperise boierilor, cu cîţiva ani înainte, iară mai ales lui Lupu, lui Buhuş şi lui Săvin, cum că vodă avea de gînd, după sfatul lui Baptiste, să-i ucidă. La picioarele acestui boier zace trîntit ţiganul[2] Gurdă, carele numai cît leşinase la Curtea domnească, unde cetitorul îşi aminteşte, poate, că l-am lăsat. Acesta istoriseşte prin cuvinte întretăiate şi mai neînţelese toate ticăloasele planuri ale lui Veleli asupra jupînesei...

Cînd văzu pe Lupu intrînd, el se tîrî pînă la picioarele lui şi sărutîndu-le :

---

[1] În textul de bază : călugăriţa *(n. ed.)*.
[2] În textul de bază : ţăranul *(n.ed.)*

— Stăpîne, jupîneasa nu-i deloc vinovată... nu ! eu mă jur... că orice a zis... calăul de Veleli... carele m-a ucis doară nu mi-a da ceea ce-mi făgăduise de ţ-am tăgăduit dăunăzi adevărul...

Nu putu mîntui vorba. Dîndu-şi ochii peste cap, stors de oboseală de opintelile cu cari nefericitul se anina de vro cîteva momente de viaţa ce-i mai rămînea :

— Copilaşii !... strigă el cu o opintire supremă şi moare.

Bietul Vasile Lupu, înduioşat pînă la lacrimi de scena aceasta, îmbrăţişează pe jupîneasă, care spusă tot ce cercase să facă călugăriţa Xenia doară l-ar feri pe el de pericol. Vasile nu era de ideea ce avusese Xenia, care voise să ucidă pe Iliaş, dar fiindcă lucrul nu izbutise, nu-i imputa nimic, ci-şi îmbrăţişă copilaşii cari-l încunjurau. Apoi, Aseni-i povesti cum el dăduse de ţigan[1] la Curte, pe cînd urma zvoana pe şes, cum acesta-l rugase să-l aducă pînă acole, să spuie jupînesei ceva foarte însemnat, ce nu voise a spune vornicului, în sfîrşit, cum Aseni-l aduse dinapoia calului, viaţa ţiganului nedîndu-i timp de a mai merge pe la casa sa să-şi ia rădvanul.

Cîteva minute după aceea, Vasile Lupu, reintrînd, după ce întovărăşise la poarta monastirei pe Aseni, şi reîmbrăţişîndu-şi jupîneasa, îi zise :

— Pentru tine, dragă jupîneasă, n-am primit domnia ; pentru tine, de acum, am să lucrez s-o capăt !

1855

[1] În textul de bază : ţăran *(n. ed.)*.

ZARVA DE LA PARAIPAN

I

— Nu, nu ! jupîn jude şi d-voastre cinstiţi 12 pîrgari, nu putem să primim porunca d-voastre să facem după cum e placul părintelui Natanail, stareţul sfintei monăstiri Troiţa, din satul nostru, căci noi nu suntem nici robii monăstirei, nici rumâni (iobagi), ci călăraşi şi dorobanţi ai măriei-sale lui vodă Matei, că oameni slobozi şi moşneni adevăraţi am fost şi suntem din neam în neam. [1]

Aşa răspuns deteră, în octobre 1632, ceata de locuitori din Paraipan, chemaţi la judecata judeţului.

Dar mai dîrz dintre toţi era Tudor Vale-iute, care era cel care ducea cu el, oriîncotro voia, pe toţi sătenii, ca matca albinele. Tudor era chiar poreclit Vale-iute, că dacă o dată apuca cu vorba sau cu fapta încotrova, apoi nici o pedică, cît de mare i s-ar fi pus în cale, nu-l mai putea opri, ori barem să-i potolească îmbletele minţei şi ale buzelor.

Avea Tudor o fată frumoasă, de-i mersese buhul peste nouă ţări şi peste nouă mări. Cînd la şezătoare mama Muşata spunea povestea Ilenei Cosînzenei, numai că zicea că era mîndră şi frumoasă Ileana Cosînzeana... uite, nici mai mult, nici mai puţin decît Ilinca lui Tudor Vale-iute.

Păi, cum vrei să nu se fie uitat flăcăii din Paraipan la fata pîrgarului — că fusese Tudor cîndva unul din cei 12 judecători — ca la icoana cea zugrăvită de sfinţii apostoli. Şi care flăcău n-ar fi dat „calul cu îmbletele" şi „flinta cu gloanţele", adecă tot ce era mai drag flăcăilor, pentru o

[1] În vremea iobăgiei, nu era oştean cine era iobag, *rumân,* cum se zicea la munteni şi *vecin* la Moldova.

V. A. Urechiă în anii 1865—1866 (Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei).

V. A. Urechiă, caricatură de N. Grigorescu.

V. A. Urechiă, caricatură de N. Grigorescu, 1870.

Luiza Wirth-Pester, cea de a doua soție a lui V. A. Urechiă
(Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei).

Ana (Zettina) Wirth-Pester, cea de a treia soție a lui V. A. Urechiă.
Tablou în ulei de N. Grigorescu. 1869—1870 (Colecția Dona).

clipită de grai blînd cu Ileana, la lumină de lună, la pîrlazul casei ei părintești.

Dar ea n-avea nici ochi, nici auz îndreptat spre flăcăi, nici chiar spre Ionel, mîndreață de băiețan, al celui mai bogat moșnean, Grindea, care cînd pornea plugul cu opt boi la capătul brazdei, numărai în huzur toate liscăile turcești din visterie, pînă ce se întorcea plugul iarăși la capul brazdei, atît era de lungă sfoara lui de moșie !

N-ar fi zis ba jupîn Grindea (că din jupîn nu-l slăbea tot satul) să vază pe Ionel căsătorit cu Ileana lui Tudor Vale-iute, și nici acesta nu încrețea din sprîncene cînd Grindea îi pomenea de încuscrire, dar găsea că prea e tînăr băiatul și prea nepricepută încă la ale căsniciei Ileana.

— Să se mai coacă strugurii, zicea Tudor. Și apoi avem în spinare și purdalnica de *dava* (proces) cu monăstirea. Dar o hotărî-o m.-sa vodă și atunci... văzînd și făcînd...

*

Dar părintele Natanail era nu numai călugăr, ci și om tînăr, și, dumineca, cînd cădelnița poporenii la sînta leturghie, cum să nu vază el, pe sub genele negre, cari înhobotau ochii lui vicleni, cît era de frumoasă Ileana lui Tudor Vale-iute.

Și tot văzînd-o o dată, de două, de zece ori, ba la biserică, ba la șezătoare, ba la horă, bietului călugăraș îi sări țandura de la minte și așa gîndi :

„Dacă voi strînge eu în chingă satul, adecă pe nea Vale-iute, și voi dobîndi de la vodă dreptul de a avea ca rumâni pe toți sătenii, apoi să vrea, să nu vrea jupîn Tudor, fata-i a mea... că de unde nu, n-alege nici praf din toată strînsura casei lui...

Cînd ce împelițat a băgat în gîndul omului întețirea patimei, năvălește omul la păcat, ca orbul spre prăpastie. Părintele Natanail pleacă să meargă la Tîrgoviștea, unde petrecea atunci domnia, cu dăsagii plini de hrisoave, tot cu peceți domnești, scrisoare sîrbească, pe pele din Anadol. Nu că doară acele hîrțoage îi sprijineau pîra lui, că satul Paraipan era sat de *rumâni* ai monăstirei, dar găsise el un logofăt de Divan, care era vestit cărturar, de zice că la nevoie putea să te facă să iei luna drept soare și luceafărul drept lună...

Să te apere sîntul Dumnezeu de cel care răsucește frînghii, că de ți-o prinde numai un deget, te trage întreg pe roata cu care învîrtește ițele cînepei !...

Și mai rău cu cei cari răstălmăcesc scripturile !...

Părintele Natanail, înțeles cu logofătul al II-lea, jupîn Scotocilă, scoase înaintea Divanului măriei-sale diata titoricească de întemeiere a monăstirei Sfintei Troițe. Zicea în diată că înzestrează sînta mănăstire, pe lîngă altele, și cu moșia încungiurătoare monăstirei, și tălmăcea părintele Natanail și logofătul Scotocilă că satul Paraipan era așezat pe acea moșie încungiurătoare și că, prin urmare, locuitorii din sat sunt *rumâni,* iar nu moșneni, oameni slobozi.

Ce să facă și măria-sa vodă ? Domn drept era și, cu știrea lui, strîmbătate la Divan nu se făcea. Dar, oricît de drepți domnitorii, îi poate duce la păcat sfatul necredincioșilor lor boieri. Iată că măria-sa vodă, nebănuind viclenia popei și părtășia la rele a lui jupîn Scotocilă, iscăli și dete la mîna lui Natanail următoarea carte domnească :

„Cu mila lui Dumnezeu, Io Matei Basarab Voievod și Domn, scriem Domnia mea Vodă, tuturor rumânilor monăstirei Sfintei Troiță de la Paraipan. Către aceasta vă dau în știre Domnia mea că aici la Domnia mea au spus călugării de la monăstire cum au venit aci la voi, ca să vă dați datul și găleţile și grîul ce sunteți datori, și de stupi, de rîmători să vă dați banii, iar voi ați sărit asupra lor și ați zis că ați ucis pe alții mai mari, dar pe călugări !... Și ziceți că sunteți călărași, dorobanți, și nu veți da nimic. Iar Domniei mele nu-mi trebuiesc *rumânii* monăstirii, călărași sau dorobanți. Și v-am dat iar *rumâni,* că de ați stătut împotriva vrăjmașului, pentru casele voastre ați stătut : să nu vă robească tătarii feciorii. Deci, în vreme ce veți vedea această carte a Domniei mele, iar voi să dați tot ce este venitul monăstirei, că v-am scos Domnia mea și din Visterie de la catastif, să fiți *rumâni.* Iar carele va sări peste această carte a Domniei mele, acela om mare certare va avea și bucatele i se vor lua domnești și voi trimite Domnia mea de vă vor aduce legați aici. Într-alt chip să nu fie ! După zisa Domniei mele și ispravnic... singur. Am zis Domnia mea."

S-a scris la leat 7141 (1632) meseța noiembrie 27.[1]

[1] Acest act este la Creditul Fonciar Rural, carton 61.

Egumenul Natanail se întoarse voios de izbîndă la monăstire şi, cît sosi, cheamă pe Tudor Vale-iute şi îi ceteşte, ba îi poftoreşte (repetă) cetirea cărţii m.-s. lui vodă.

— Ce mai zici, neică Tudore ? întrebă călugărul rîzînd. Adună satul, fă pe oameni să înţeleagă că nu se pot pune împotriva cărţii domneşti şi o fi bine de dumneata şi de Ilenuţa, fata dumitale.

— S-adun satul ? Să le spun că din oameni slobozi au ajuns rumâni ? Cu mare cinste şi închinăciune luăm cunoştinţă de poruncile domneşti, dar slobozenia nu ne-o dăm decît odată cu viaţa, răspunde cu mîndrie, răstit, Tudor Vale-iute. Să-mi fie bine mie şi Ilenuţei mele ? Eu nu sunt Iuda Scariotul, cinstite părinte. Nu-mi vînd fraţii !

Clopotul de la biserica din sat răsună într-o dungă. E semn de primejdie. Într-o clipă se adună în curtea bisericei toţi sătenii : bărbaţi, muieri, copii. Pe peatra din faţa pridvorului bisericei, peatră de descălecătoare de pe cal, se ridică Tudor Vale-iute.

— Oameni buni, strigă el ; părintele Natanail s-a întors de la Tîrgovişte cu pitac domnesc, prin care m.-s.vodă ne dă monăstirei ca *rumâni*.

Un strigăt groaznic, ca dintr-un singur pept, face să se cutremure văzduhul :

— Nu ! ori oameni slobozi, ori moarte !

— Suntem dorobanţi, suntem călăraşi, adaogă Vale-iute, părinţii noştri şi-au vărsat sîngele pentru ţară şi pentru domnie. Sunt 5 ani abia de cînd sute de ai noştri căzură în război împotriva tătarilor, peste Olt. Eram buni oşteni atunci şi oameni slobozi, şi acum suntem robii monăstirii ? Sub domnia lui Leon Ştefan am plătit dăjdii şi biruri, alăturea cu boierii, pentru românii fugiţi din ţară din pricina birurilor grele, şi sub povăţuirea căpitanului Matei Basarab ne-am bătut împotriva lui Leon Ştefan-vodă, la Poiana Vistierului, şi *căpitanul* Matei Basarab a scăpat de moarte în casa lui jupîn Grindea, care, cu primejdia vieţii, îl trecu în Ardeal, prin potecile neîmblate. Şi acum jupîn Grindea şi noi toţi să fim *rumâni* ai părintelui Natanail ?

— Nu ! nu ! nu ! strigă tot satul ; ori slobozi cum am fost, ori murim cu toţii !

*

La fîntîna cu trei cruci de peatră, în capul satului, despre monăstire, Ileana lui Tudor adapă oile. Ionel Grindea scoate ciutura cu apă şi o toarnă în şgheabul de adăpat. Multă apă se varsă pe de lături, că Ionel nu la şgheab şi la ciutură îşi pironeşte ochii săi negri şi luminoşi, ci la frumoasa Ilenuţa. Abia mijeşte pe buza băiatului mustaţa neagră, dar şi în inima lui mijeşte o scînteie, care-i gata să se aprindă pălălaie...

Ilinca rînduieşte oiţele la şghiab, le mîngîie, dă la o parte pe cele prea grăbite şi, din cînd în cînd, răsplăteşte pe Ionel cu cîte o căutătură blîndă a ochilor ei, ori cu cîte un : mulţămesc, Ionele, nu te mai osteni, este apă de ajuns în şgheab.

Dar Ionel ar fi voit să nu se mai sature oile de apă şi să tot scoată ciutura plină pînă o seca puţul, pînă s-or sătura ochii lui de dulcea privelişte...

Deodată, în goana calului, soseşte la puţ chelarul monăstirei, bulgarul Ivanciu. Fata şi băiatul se uitară cu mirare la călăreţ, dar el descălecă şi se răpede asupra Ileanei... Ea ţipă, Ionel dă busta spre răpitor, acesta, trup uriaş, faţă brutală, îl culcă la pămînt cu un singur pumn şi sare pe cal cu fata leşinată în braţe, şi calul apucă iar fuga nebună de-a lungul cîmpiilor îngălbenite de toamnă, în direcţiunea monăstirei.

Cînd Ionel se deşteptă, peste cîteva clipe, desperarea îi dete puteri îndoite : cu fuga el intră în sat şi se îndreaptă spre casa lui Vale-iute.

*

Încă nu înnoptase bine. Satul întreg răzvrătit se îndrepta spre monăstire, înteţit de cei doi fruntaşi, Grindea şi Vale-iute.

Dar egumenul prevăzuse răzvrătirea şi mai dinainte aşezase la meterezele zidului argaţi bulgari şi sîrbi, gata să împuşte lumea de va da năvală asupra zidurilor. Porţile de stejar, legate în fier, de sub turnul monăstirei, erau zăvorîte, şi sub bolta porţii stăteau îngrămădiţi păzitori.

O lovitură de flintă din clopotniţă, trasă asupra mulţimei care urca dîmbul pe care era aşezată monăstirea, emoţionează pe asaltanţi, deşi glonţul nu izbeşte pe nimeni.

După un scurt moment de ezitare, un băietan înarmat cu un topor înaintează din mulţime, agitînd arma în aer şi strigînd :

— Să nu lăsăm pe Ileana lui jupîn Tudor !

Era Ionel !...

— Să rămînem oameni slobozi, ori să murim ! strigă numeroase glasuri, şi mulţimea îmbărbătată urcă din nou dîmbul.

*

— Primejdie, cinstite părinte, zice paracliserul Onofrei, intrînd răpede în trapeză, unde egumenul, însoţit de Ivanciu Bulgarul, lua cina de seară. Satul întreg dă năvală... lovitura de flintă din clopotniţă i-a înfuriat !

— Ce vor ei ?

— Cer să dai drumul fetei lui Tudor... Mulţi strigă însă că vor să moară apărîndu-şi slobozenia.

Un zgomot infernal de topoare, care izbesc în poarta clopotniţei, arată egumenului că nu mai este de glumă. O salvă de puşti se amestecă cu zgomotul topoarelor, fără de a-l face să înceteze.

Părintele Natanail e galben ca ceara, şi o mişcare convulsivă agită buzele şi tot trupul lui. El merge la uşa tainiţei, care lega clopotniţa cu trapeza, deschide uşa de fier, urmat de Ivanciu :

— Iat-o, dă-i drumul pe portiţa de din dos a monăstirei... Îmi ajunge robia satului !... Celetnice (femei rele) de ajuns... Rău făcuşi, Ivanciu, că o răpişi.

Ivanciu scoate de mînă pe Ileana mai moartă de spaimă şi dispare cu ea.

*

Răzvrătirea continua la poarta clopotniţei, iar din metereze flintele nu se mai slobozeau, din porunca lui Natanail, care adunase toţi străjarii săi jos, sub poartă, temîndu-se să nu străbată prin ea mulţimea înverşunată.

Deodată, îndărătul mulţimei, din partea opusă porţii, aleargă o fată.

Cine mai întîi trebuia să o cunoască de departe, dacă nu Ionel ?

— Jupîn Tudore, Ilenuţa a scăpat! strigă băietanul care, luînd-o de mînă, grăbea paşii spre locul unde era concentrată mulţimea.

Tudor se repezi şi el în calea copiilor şi, dintr-o vorbă, două, înţelese de la Ileana că nimic rău nu i se întîmplase. Atunci, în parte fiind ajuns scopul zarvei, Tudor îndemnă mulţimea să înceteze asaltul, să meargă oameni din partea satului la Tîrgoviştea, să îngenunche la domnie, să ceară sfărîmarea pitacului dat la mîna călugărului şi să rămînă aşa Paraipanul sat de oameni slobozi, cum a fost din moşi-strămoşi.

Iar în fruntea aleşilor satului să meargă şi jupîn Grindea, căci îşi va aduce aminte m.-s. Matei-vodă Basarab de zilele de păs, cînd l-au ajutat moşnenii de la Paraipan.

La sfatul celor doi fruntaşi, ca de minune zarva se potoli, răzvrătiţii se retraseră pe la casele lor, singur Ionel nu se linişti, pînă ce, la pîrlazul bătăturei casei lui Tudor, Ileana nu-i zise încă o dată:

— Ionele, fii pe pace, mă duc şi eu cu tata la Tîrgoviştea; să ne vedem cu bine la întoarcere!

II

O iarnă întreagă, de la decembre la martie anul următor 1633, rămaseră în Tîrgoviştea trimişii satului Paraipan, fără să izbutească de a învinge pe puternicul Natanail, ori, mai bine, pe sprijinitorul lui, pe logofătul al II-lea Scotocilă. Bun era m.-s. vodă Matei, dar atotputernici îmbunătorii (curtezanii) domneşti! Prin zidul îmbunătorilor nu străbate lesne săracul înaintea domniei, şi glasul lui nu ajunge la auzul domnitorilor, cînd se izbeşte mai întîi de urechile surde ale îmbunătorilor. Ba că azi, ba că mîne vor putea străbate la Divanul lui vodă. Trecu zi după zi şi lună după lună şi, pe cînd Tudor şi cu jupîn Grindea dădeau tîrcoale zădarnice pe sub Turnu Chindiei, la casele domneşti, Natanail izbutise să stoarcă o nouă iscălitură de la vodă, sub pitacul următor:

„Io Matei Basarab Voivod etc. Scriem Domnia mea vouă rumânilor sîntei monăstiri Sînta Troiţă de la Paraipan. Către aceasta vă dăm în ştire Domnia mea că aicea au spus părin-

tele egumenul cum nici ascultaţi de călugări să lucraţi la ce vă vor da învăţătură, nici vreţi să araţi, cum a fost obiceiul, nici nimica, ci unii vă faceţi călăraşi, alţii dorobanţi, alţii vă semeţiţi şi nimic ce este lucru sîntei monăstiri nu vreţi să lucraţi, ci numai îmblaţi în voia voastră. Dar cu ce semeţie vă ţineţi ? Cred că voi ştiţi că Domniei mele nu îmi trebuiesc rumânii sîntei monăstiri slujitori, nici nimic. Deci cu vreme ce veţi vedea această carte a Domniei mele, iar voi să căutaţi să ascultaţi de călugări, de toate ce vă vor da învăţătură : să araţi şi să lucraţi la tot lucrul, cum este obiceiul şi legea rumânilor. Că Domnia mea nu voi să fac rumânii şi pomana titorilor slujitori. Iar carele nu va asculta de acestă carte a Domniei mele, acela om mare certare va avea de către Domnia mea. Într-alt chip să nu fie ; după zisa Domniei mele. Şi ispravnic singur a zis Domnia mea.

Leat 1633 (7141), luna marte 25"[1]

Vestea rea curînd soseşte bietului om. Primiră trămişii de la Paraipan ştire, pe la începutul lui prier 1633, că ispravnicii judeţului au venit înşii la Paraipan, de au cetit pitacul cel nou al lui vodă şi că pe trei din sat, cari s-au împotrivit de a se supune nedreptăţii, i-au înşfăcat slujitorii lui vodă şi i-au dus la groapa ocnei. Şi plecară amărîţi şi întristaţi din Tîrgoviştea Tudor şi cu Grindea, şi cînd ajunseră în Paraipan amîndoi aflară casele lor jăfuite, strînsura lor de toamnă prada ianganului (incendiului), vitele date în tamazlîcul cu turmele monăstirei, iar soţiile lor îngropate în curtea bisericei satului, din mila creştinilor ! Ileana, care urmase pe tatăl său la Tîrgovişte, cît auzi că mămuca ei murise, căzu la pămînt moartă. Ionel plînse lacrimile toate pe sicriul şi pe mormîntul miresei sale.

— Nu cu lacrimi de muiere se răzbună omul vrednic, îi zise într-o zi lui Ionel Tudor Vale-iute. Vino cu mine şi cu taică-tău la haiducie : codrul îţi face dreptate, dreptate ce n-o afli la Curtea lui vodă !...

---

[1] Actul acesta se poate vedea în original în carton nr. 61 în condica moşiei Paraipan. Vezi şi articolul ce am publicat în 1889, 5 februarie, în *Revista literară.*

III

DUPĂ 21 DE ANI

Pe malul Oltului, spre Rîmnicul-Vîlcei, într-un zăvoi, erau aciuați într-o noapte, pe lună, doisprezece haiduci voinici, ospătînd din miei fripți haiducește și ascultînd graiul unui moșneag sfătos, pe cînd alți 4 din ei vegheau la marginea zăvoiului, cu flintele încărcate.

— Așa vă sfătuiește moșul Tudor (că era Tudor Vale-iute), să vă lăsați de haiducie, că nu-i pită curată cea cîștigată cu sînge, și să intrați în dorobănțime, că Matei-vodă strînge oaste să se apere de Lupu-vodă din Moldova și de țara răzvrătită din pricina răutăților vistierului Ghinea, ale logofătului Scotocilă și ale marelui armaș Radu Vărzaru, cei care storc și jăfuiesc țara mai rău decît turcii. Iacă se adună mereu oaste nouă la Tîrgoviște, că Vasile-vodă de la Moldova, înțeles cu cazacii, cu ginerele său Timuș, s-au și ciocnit cu vodă al nostru la Focșani, unde Lupu l-a răpus, precum l-au învins pe Matei-vodă și la Cioplea, mai zilele trecute din anul acesta 1653. Mai bine, flăcăi, decît să haiducim, să ajutăm lui m.-s. vodă să-și răpună dușmanii de preste hotare, că de dușmanii noștri de pe lîngă domnie, bun e Dumnezeu, întîlni-i-vom la strimtoare și la gît le-om face mărgele !...

— Așa, tată Tudore, întrerupse haiducul Ionel Grindea, să ajutăm lui vodă, că unsu lui Dumnezeu la toate primejdiile lui ferit trebuiește, dar să răzbunăm Paraipanul nostru săracul împotriva lui Scotocilă, a lui Radu Vărzaru și a celorlalți boieri, cari ne-au jefuit de slobozenie și de avere.

— Da, da ! du-te, jupîn Tudore, la domnie și ne fă rost de dorobănție.

*

Matei-vodă, în fruntea oastei celei nouă, de 7 000 oameni, în care intrase și haiudcii din Paraipan, ieși întru întîmpinarea lui Vasile-vodă, încălecînd cu toată Curtea lui din Tîrgoviște, duminică 15 mai 1653, iar la 17 mai au tăbărît în sat la Finta, pe apa Ialomiței. „Și așa se loviră unii cu alții (Matei cu Lupu), cît se sperie Matei-vodă că-l

va birui" și îndemna dorobănțimea la luptă, de au biruit pe Vasile-vodă, da și Matei primi un glonț la piciorul stîng, după care, domnitorul s-a învîrtejit (întors) a doua zi la Tîrgoviște. Cînd intra pe poarta Chindiei, iată dintre dorobănțime iasă unul și îi zice: „Măria-ta, cu toată vîrtutea ne-am războit pentru țară și pentru măria-ta, dar acum e rîndul măriei-tale să ne faci dreptate. Suntem din Paraipan; moșii și strămoșii noștri oameni slobozi au fost, iar măria-ta, după sfatul boierilor necinstiți din Divan, acum 20 de ani, ne-ai dat *rumâni* la monástire."

Așa grăia țanțoș și domirit Ionel Grindea, iar vodă era dus pe o năsălie, greu bolnav de rana de la picior, avînd lîngă dînsul straje de încredere pe oastea lui biruitoare la Finta.

Vodă nu răspunse, ori căci era bolnav, sau căci răspuns n-avea de dat.

— Feții mei, zise atunci moș Tudor, cînd ți-e poftă de măr domnesc, nu cere de la pom, ci ia-l singur după cracă.

— Așa e! ha! ha! ha! hohotiră dorobanții și seimenii din apropiere.

N-apucase vodă să fie așezat pe pat în casă, și un număr de dorobanți dau năvală în palat să caute pe boierii cei vinovați de îngenunchiarea țării... Și căutară prin toate casele domnești și pe sub patul unde odihnea domnitorul, și prin poduri, și prin lăzi.

— Iacă unul! strigă Ionel Grindea, înhățînd dintr-o tainiță pe logofătul Scotocilă.

— Iacă și altul, Ghinea Țucală.

— Pe Radu Vărzaru! strigă moș Tudor, ăl de a făcut să moară biata mea muiere. Și-l înșfăcase de haină și-l trăsese de sub o masă din trapezarul domnesc.

— Să ne ierți, măria-ta, zise apoi Tudor către Matei-vodă, că noi n-avem nimic cu măria-ta, ci cu năpîrcile cari s-au năpustit asupra noastră, înșelînd bunătatea măriei-tale.

„Dezbrăcînd de haine pe boierii prinși, zice cronica, bătîndu-i nemilostiv pînă i-au scos afară la cîmp, acolo i-au omorît înaintea tuturor oștilor."

Și a luat moș Tudor Vale-iute în traistă capul lui Scotocilă și, urmat de Ionel Grindea, mers-au în sat la Paraipan într-al 21-lea an de la robia satului.

Dusu-s-au amîndoi de-a dreptul în ţintirimul bisericei şi, depunînd capetele celor doi mişei pe mormîntul soţiei sale şi al Ilenuţei, au plîns cu amar, îngenunchind amîndoi nenorociţii...

A doua zi, la revărsatul zilei, paracliserul, mergînd la biserică să toace de polieleu, dete de doi oameni dormind pe mormintele coperite de spini şi bozi.

— Sculaţi, mă... Aici dormiţi ?

Ce să doarmă ?... Tudor şi cu Ionel erau morţi, îşi făcuseră seamă...

Peste o clipă, tot satul se adună la biserică, jălind pe Tudor şi pe Ionel şi-i duseră la groapă, cu cinste, dar fără de preot, că celor ce-şi fac înşişi seama nu le ceteşte popa pogribanie. Dar satul, mai milostiv, le zise din băierele inimei : Dumnezeu să-i ierte ! Capul lui Scotocilă, jăfuitorul paraipănenilor, îl aruncară sătenii într-o gropşoară, la capul mormîntului egumenului Natanail, căci şi el murise cu mai mulţi ani în urmă, blăstemat de tot Paraipanul.

— Numai de n-ar ieşi strigoi din toţi ăştia ! zise unul din săteni, ca să ne mai pustieze satul cu boale în oameni şi în vite.

— Aruncă capul în groapă, că este gata ! Aşa ! Diavolul să aibă parte de voi !...

Iar bătrînul Fundeanu, om de 90 ani, adaose :

— Oameni buni, zarva din Paraipan n-avu bună ispravă, că nu e bine să se facă zarvă împotriva domniei.

— Ei, fîrtate Fundene, întrerupse Neagu, alt bătrîn al satului, grai de aur grăişi, dar iarăşi nu se cade să rabde ţara şi pe ăia cari domniile cele mai de la Dumnezeu le împing, cu îmbunările lor, pe calea păcatului.

ILIEȘ STURDZEA

Episod istoric

Un șir de care mocănești urca în o dimineață din mai 1673 dealul Bordei, vechiul drum al Romanului, prin codrii seculari. Cine n-a auzit și n-a înțeles graiul jalnic al osiei de la carul ale cărui roți se înfundă în făgașele drumului disfundat, acela n-a auzit și n-a înțeles nici doina ce hăulește țăranul. Acesta, cu stremurariul în mînă, învăluit în aburii umezi, ce din văile Iașilor se ridică alene spre culmea dealului poleită de geana zilei, îndeamnă, la soroace tot mai dese, obositele vite de la jug, iar osiile carelor, care de cari mai guralii, întețesc o muzică stranie și pătrunzătoare la suflet. Cine nu-și simte sufletul nedomirit mișcat, ascultînd, vara, la cîmp, pe zi de arșiță, țîrîitul greierului ; cine nu simte sufletul său răscolit la auzul cîntecului carului țăranului român, ars și el de nevoi, acela numai n-ar fi priceput adînca durere, nemărginitul păs al țăranilor cari urcau dealul Bordei, ducînd proviant pentru oștirile turcești, tocmai la Nistru.

Și de ce se tînguia duios șiragul de care urcînd dealul Bordei ?

Apoi nu era oare domnia jacașă a lui Duca-vodă ? Și Hîncu, cu cei doi tovarăși ai lui : Durac și clucerul Constantin, cari cu lăpușnenii și orheienii juraseră izgonirea lui Duca-vodă, nu fuseseră răpuși de domnitor, ajutat de oștiri turcești ? Și nedreptatea și tirania nu se întinseseră și mai aprige asupra țărei ?

Avea de ce să cînte jalnic roțile de la șiragul de care încărcate cu podvezi turcești.

— Moș Tighicene, ce ne facem de o mai dăinui răzmerița ? întrebă unul din cărăuși pe cel mai bătrîn, care, pe jos, cu strămurarea în mînă, îndemna boii la deal.

— Ce să ne facem ? Să gemem și noi cum gem carele. De n-o fi mințit părintele Natanail de la biserica noastră, apoi D-zeu aude suspinele celor nenorociți și doar de o auzi și gemetele noastre. Să știi, Zare-lungă, că pîn' să auză D-zeu tînguirea săracului, se cade să străbată jaloba lui la cei mari ai pămîntului...

— Să ducem jalbă la împărăție ? zice al III-lea cărăuș. Da nu vezi d-ta, moșule, că e vai de cel care se jăluiește împotriva domniei ? Nu știi ce a pățit Ilie Pornitul, din sat de la Oșlobeni ? A pus nenorocitul de el pe dascălul de la biserică să-i scrie o tînguire la Divanul domnesc împotriva m.-s. lui vodă Duca, care, avînd moșie vecină cu a lui, i-a încălcat hotarul, de i-au rășuit-o mai mult de jumătate. Păi cu ce s-a ales ? A înfundat ocna, de unde D-zeu știe de-o mai ieși vreodată.

— Voi nu știți că mai sunt și alte căi pe unde jalba norodului străbate la auzul celor mari ? Dintre oamenii lui Hîncu s-au apucat uniia și au făcut scrisori cu *donosuri* (denunțări) grele împotriva lui Duca-vodă și au plătit bani mulți chiar unul din boierii nemulțămiți de vodă, la un hogea turcesc, care pricepea limba țărei noastre, de le-au tălmăcit pe turcește și apoi cu duiumul le-au presărat prin căile unde sunt îmbletele turcilor celor mari, de este bună nădejde că măcar cîteva din acele scrisori de nimeni iscălite or fi ajuns la mîna vizirului, dacă nu și a sultanului. Așa chitesc eu cu mintea mea bătrînească, că sunt numărate zilele lui Duca-vodă.

Roțile scîrțîiau mai energic și parcă încuviințau vorba moșneagului. Și apoi cum să nu crează Zare-lungă în istovirea nevoilor țărănești, cînd la biserica de la Hotin a lăcrămat icoana Maicei Precistei, „că se răsturnau lacrimile pe chipul icoanei, de le vedeau toți oamenii, și cădeau într-o tipsie ce era sub icoană". Și apoi ce semn mai mare decît că s-a cutremurat pămîntul ? O fi doar semn de peirea leșilor în război la Camenița. Doar o da Cel-de-sus și semn de peire a spurcatei domnii !

*

Cum cugetase bătrînul cărăuş, tocmai aşa se brodise. Din răvaşele aruncate în drumul Ţuţorei, au ajuns destule la mîna celor mari din tabăra turcească şi chiar la mîna vizirului Cupruli-Ahmet. Numai acesta îndemnă pe sultan, căruia îi arătă jalba norodului moldovenesc, să nu mazilească îndată pe Duca-vodă, pînă ce n-o isprăvi facerea podului pe Nistru, că tocmai lucra el la pod, la Dărăbani, în jos de Hotin.

Dar nu tîrzie vreme, primi împărăţia (care stătea tăbărîtă la Ţuţora) ştire că gata este podul. Şi atunci oastea turcească ridică tabăra şi sultanul în fruntea ei apucă calea spre podul cel nou.

La căpătîiul podului, dincolo de Nistru, aştepta Duca-vodă să întîmpine pe sultan, şi aşa credea el, că împăratul îl va acoperi de laude pentru lucrarea făcută. Dar neştiutoare e firea omenească de primejdiile sale ! În loc de laudă, cînd sultanul ajunse la capul podului peste Nistru, numai ce făcu semn la beşliii lui, de luară pe Duca-vodă şi l-au închis la baş-ceauş.

— Nu vă spuneam eu bine ? zicea, cîteva zile apoi, moş Tighiceanu, trecînd cu şiragul de care încărcate cu proviant pentru oştire, peste podul cel nou de la Nistru. Laudă Domnului şi sf. icoane a Maicei lui de la Hotin, scăparăm de Duca-vodă.

— Hei, fraţilor, adăogă a zice bătrînul, scăparăm de Duca-vodă, da nu ştiţi voi vorba veche, că „schimbarea domnilor, bucuria nebunilor" ? Cine ştie peste ce domn vom mai da...

*

Din porunca sultanului, se adunară boierii mari şi mici ai ţărei Moldovei în bătătura cortului domnesc din tabăra moldovenească. Erau acolo de faţă, în săivan (cort) şi afară de săivan, că toţi nu încăpeau în el, vestitul Miron Costin şi Solomon Bîrlădeanul, cel care a zidit monăstirea Bogdana, şi Alex. Buhuş, căpitanul cel mai neîntrecut, şi Hăbăşescu, Grigoraşcu şi N. Racoviţă, pîrcălabul Sucevei şi Gavrilaşcu Costache, marele spătar. Nu mai puţin, marele vistier Ur-

sache şi marele postelnic Stamate, măcar că rămăseseră credincioşi mazilitului vodă, încă erau de faţă doar vor drege trebile domnului lor. Boierii mai mici ai lui Duca-vodă, ca medelnicerul Grigoraşcu Ghenghea, comisul Ionaşcu Racoviţă, vornicii de poartă Prodan Drăguşescu, Roşca Romanul şi Pătraşcu şi medelnicerul Şt. Petriceicu, simţind că orice ar face nu vor putea aduce iar la domnie pe mazilitul domn, gîndeau pe cine să ceară ei domn ca să împace ţara ?

Era greu de împăcat ţara cu boierimea cea mare, că pînă şi cei mai cu tragere de inimă pentru ţărănime nu prea îşi dădeau sufletul lor pentru mîntuirea şi fericirea ei. Unul singur dintre boierii de neam mare, dar care era în vremea domniei lui Duca printre boierii de mîna a doua, la toate împrejurările se arătase bun prieten norodului asuprit. Acela era Ilieş Sturdzea.

Nu că doar boierii cei mari n-ar fi dorit fiecare să apuce pentru sineşi scaunul văduv al ţărei, decît boierimea cea mare totdauna n-a rîvnit după domnie cînd ea i se părea primejdioasă capului celui care ajungea domn. Era vreme de război. Sultanul în tabără. Vizirul Ahmed-Cupruli nu glumea la orice greşală i se părea că făceau boierii... Tot cu zilele în mîni îmbla boierimea.

„E zi de mare cumpănă ! Să facem domn pe cine are mai la inimă ţărănimea şi boierimea de mîna a doua, că doară nu-i domnia pe viaţă.“ Aşa se gîndi fiecare boier dintre cei mari. De aceea, cînd boierimea mai măruntă, cu sfială şi numai într-un noroc, şopti lui Miron Costin numele lui „Ilieş Sturdzea“, boierii cei mari într-un glas strigară :

— Bun, bun ! Să trăieşti, măria-ta !

Şi ceauşul turc, care era de faţă, se răpede şi apucă pe Ilieş Sturdzea de mînă şi e gata a-l duce la săivanul sultanului, ca domn ales al ţărei.

Ilieş Sturdzea se smînceşte din mînile turcului şi cu un glas răsunător şi hotărît strigă :

— Nu ! nu primesc !

Boierii mici şi boierii mari, fiecare după rostul gîndului, interesat ori dezinteresat, slobod şi ei un *A !* de mirare, aprobător ori dezaprobător.

— De ce nu primeşti domnia ţărei? întrebă Miron Costin. Biata noastră moşie are nevoie de un domn tînăr, cu braţ puternic. Tînăr eşti domnia-ta, boierule. Neamul nostru doreşte un domn înţelept şi iubitor de dreptate. Aşa te ştie tot moldoveanul. Primeşte, măria-ta.

— Nu, exclamă şi mai cu tărie Ilieş Sturdzea.

Boierii mici se apropie de el; care de care îl îndeamnă, îl roagă.

— Nu, nu, nu! răsună departe în tabără.

— Dar de ce nu? întreabă ceauşul, reprezintant al vizirului.

— Pentru că, mă jur pe Dumnezeu sfîntul, că de mă faceţi domn, bine să ştiţi că pe voi toţi boierii vă pun sub sabie, că de la voi se trage risipa şi nenorocirile ţărei noastre!

Un alt *A!* ieşit în diferite tonuri din pepturile celor de faţă împlu văzduhul.

Apoi, cum boierii ştiau că Ilieş Sturdzea ce zicea aceea făcea, că nu era om să-şi schimbe gîndul, ci statornic la cuvînt şi la simţirile sufleteşti, nici că mai gîndiră să dea acestuia domnia. Boierul Hăbăşescu şopti lui Miron Costin:

— De ce n-am face domn pe medelnicerul Şt. Petriceicu, socrul lui Ilieş Sturdzea?

Miron Costin, graba fiind mare, propune şi el acest nume. Boierii mari îl aclamă, boierii mici, cari vedeau în socrul lui Ilieş pe unul din ceata lor şi pe unul care ţinea seamă de cuvîntul înţelept al ginerelui său, se unesc cu boierii mari, şi Petriceicu e proclamat domn.

— Numai de nu l-ar duce de rîpă şi pe acesta boierii vicleni şi fără dragoste cătră ţară, zice Ilieş Sturdzea către mitropolitul Ghedeon. Cu boierimea stricată nu scapă ţara. Domnia să se razime pe popor, iar a se răzima pe treptele de jos nu va putea decît acel domn la auzul căruia vor putea străbate plîngerile şi păsurile ţărei.

— Adevărat grăieşti, boierule, răspunse bătrînul mitropolit. Tocmai pentru asta, rău făcuşi că n-ai primit domnia. Că de aceea plînge icoana Maicei Domnului din Hotin, că sfînta noastră apărătoare a ţărei cu lacrimi se roagă fiului său pentru odihna şi mîntuirea neamului românesc. Păcat, boierule, că nu primişi!

LOGODNĂ DOMNEASCĂ

I

Într-o zi din luna iunie 1677, pe cîmpia întinsă a Cotrocenilor, des-de-dimineață, începu a se aduna lume multă din București și din toate satele vecine.

Pe la vremea toacei de vecernie, cînd soarele mai stinchise din arzătoarele lui sărutări, începură a veni leagănele boierești cu roți aurite. Sosesc, rînd pe rînd, marele vornic Mareș, marele logofăt Radu, marele postelnic Șerban, marele spătar Drăghici Cantacuzen. Iacă și frumoasa jupînița Epraxia, logofeteasa răposatului logofăt Radu Dudescu, cu tînărul ei fiu, Radu.

— Uite, ăsta este Radu Crețulescu, zice Pele-groasă, mai-marele staroste de cavafi, către ceata lui, care luase loc în jurul steagului breslei, în fața marelui podiș de lemn, ridicat într-o parte a nemărginitului cîmp.

— Ăsta este Toma Radu Năsturel, adaogă a zice Barbă-neagră, starostele cojocarilor subțiri. Telegarii de la leagăn i-a cumpărat din Țarigrad. Fiecare din ei face cît o moșie.

— D-apoi, fărtate Barbă-neagră, că are de unde să dea. Și ca mîne-poimîne o să-l vezi mai puternic și mai cu răsfăț la domnie decît pe cum e Radu Crețulescu.

Cînd descinse, la locul rezervat, din trăsura sa mult mai modestă decît a tuturor boierilor, marele vornic Antonie, se făcu mare mișcare în mulțimea apropiată de estradă. Toată lumea cinstea pe bătrînul boier, și măcar că el nu era în Divanul țărei, și mai tot timpul și-l petrecea la moșie, nefiind dintre cei bogați, totuși lumea își punea nădejdea în sfatul lui, la zi de mare cumpănă.

În curînd, podişul de lemn, cu locurile rezervate boierimei, era înţesat, nerămînînd decît în faţă locul trebuincios pentru domn şi Curtea sa.

În faţă, un mare ocol era îngrădit şi pregătit cum ar fi pentru un circ. La dreapta şi la stînga se înşiraseră maimăriile (mai marii staroşti) cu steagurile breslelor şi făcliile cele mari, văpsite şi împistrite cu sfinţii hramului bisericei fiecărei bresle. Apoi, de-a lungul drumului, pe unde veneau trăsurile, erau înşiraţi oşteni de toate armele, pînă departe în oraş.

— Vezi, mă Sucilă, zicea un seimen mai apropiat de estradă către vecinul său. Colo, la mijlocul podişului, unde scîndurile sunt acoperite cu velinţi de Anadol, acolo au să stea *amîndoi* domnitorii. Iacă şi masa coperită cu poală de mătase cu ciucuri de aur. Ian vezi ce bogat e ferecată în argint şi aur evanghelia de la mitropolie.

Sunete de buciume şi de trîmbiţe vestesc din depărtare apropierea trăsurilor domneşti. Peste o clipă soseşte înaltpreasfinţitul mitropolit Teodosie, înconjurat de arhimandriţi şi tot înaltul cler, şi iau loc îndărătul mesei pregătită ca un altar.

De-abia palamarii avură timp să aprindă făcliile din sfeşnicile de argint sub cari era aşezată evanghelia, şi zgomotul neîntrerupt al trîmbiţilor şi al buciumelor, cum şi marea mişcare a mulţimei preced imediata sosire a trăsurilor domneşti, înconjurate de panduri călări, cu feciorașii de boieri mari, urmînd leagănele pe caii lor împodobiţi cu minunate şeli turceşti. Doisprezece copii de casă şi douăsprezece fete din haremul doamnei primesc jos, în faţa podişului, acestea agitînd căţui de argint cu miresme, ceilalţi ridicînd spre cinste bastoanele de argint.

În un haos de strigăte: „Să trăiască măriile-lor!", din primul leagăn domnesc, tras de opt telegari, avînd cîte un comişel călare la dreapta şi la stînga a cîte doi din telegari, descind Duca-vodă, domnul Moldovei şi Radu Leon-vodă, domnul Ţărei Româneşti; şi, după ei, Ştefan-voievod, fiul domnului muntean. Din al doilea leagăn domnesc se coboară doamna lui Radu Leon şi domniţa Catrina, fiica lui Duca-vodă, o fată frumoasă de şaisprezece ani, pe care cînd o vedea mulţimea în Bucureşti exclama:

— Uite ! Ileana Cosînzeana !

Hainele ei, ca și ale doamnei, erau muiate în aur, de stofe venetice, de stăteau singure în picioare. Năfrămi de Țarigrad, surguciuri de blăni scumpe cu tremurătoare de diamante erau obiectul de minunare și de vorbă al mulțimei.

Boierimea se închină, plecîndu-se adînc înaintea domnitorilor și a doamnei.

Domnița Catrina e dusă de doamna înaintea evangheliei. Radu Leon-vodă duce lîngă domniță pe fiul său, Ștefan-voievod.

Atunci, mitropolitul citește ictenia de logodnă, și domnitorii, stînd la dreapta și la stînga logodiților, împreună cu mitropolitul, schimbă inelele tinerilor.

Miile de oameni, cari privesc această paradă, zbucnesc în :

— Ura ! Trăiască mirii !

Acum boierii se întrec a „hiritisi" pe logodiți și pe părinții acestora, pînă ce, la semnalul dat de Radu-vodă, începe petrecerea.

Pehlivani, aduși anume, minunară lumea cu jocurile lor pe funii. Mai ales pehlivanul Hindiu Harap făcea jocuri minunate și nevăzute pe locurile noastre, cum zice cronicarul. Iute om era și vîrtos. Punea de rînd opt bivoli, și, sărind peste ei, se da în văzduh peste cap și cădea în picioare de cealaltă parte. Își lega chica de coada unui cal domnesc, gras, mare, și un comișel bătea în cal cît putea, și nu putea să-l miște din loc.

Se urca pe un „pom mare adus din pădure" și netezit, și făcea în vîrfu-i jocuri multe și apoi se dădea d-acolo cu capul în jos și cădea în picioare !... Ca acestea multe făcea, de era spre mare mirare și veselie a mulțimei.

După terminarea reprezentațiunei, curțile domnești, mitropolitul și boierii de Divan merseră să ospăteze la cortul anume pregătit în deal, dinspre Mihai-vodă. Și mai erau acolo corturi numeroase pentru boierimea cealaltă și pentru maimării și negutătorime, iar în corturi mesele erau întinse ca la o nuntă domnească. Afară din corturi încă era ospătat poporul, și buțile cu vin de Dealu-Mare le deșerta mulțimea în chiote și danțuri.

Pînă a doua zi se prelungi serbarea, noaptea fiind luminată de masalalele purtate de masalagii domnești și boie-

reşti şi de focurile de stînjeni de lemne, la cari se frigeau boi întregi.

— Da bine, jupîn Barbă-neagră, numai logodna, nu şi cununia ?

— Cică, jupîn Pele-groasă, cununia o să se facă la Moldova. Ce mai veselie şi pe acolo !... Ian dă o duşcă din fedeleş, în socoteala cununiei, unde noi n-o să mergem.

Şi fedeleşele, mereu împlute şi mereu deşertate, plătiră cetelor şi pentru nunta ce avea să fie în Moldova. [1]

[1] Cronicele moldoveneşti nu menţionează despre aceste serbări şi nici despre cele ce s-ar fi făcut la Iaşi, ba nici chiar de logodna aceasta raportată de cronicarul Constantin Căpitanul. Totuşi, că asemenea încuscrire între Duca-vodă şi Radu Leon s-a făcut, eu am probat-o în istoria mea, cu pomelnicul de marmoră de la mitropolia din Iaşi, unde am aflat trecut pe Ştefan, fiul lui Radu Leon, cu soţia sa Caterina, între membrii familiei Duca-vodă.

O JUDECATĂ SUB ŞTEFĂNIŢĂ LUPUL-VODĂ

Lumea se îndrepta pe toate uliţele Iaşilor înspre Curtea domnească. De la biserica catolică pînă la poarta cea mare a Curţei, uliţa era iezită de lume. Tot aşa în Sf. Vinerea, din dreptul turnului Sfîntului Nicolae domnesc, lumea mişuia spre poarta Curţei. Şi din Podul Roş şi din Podul Vechi, tocmai din dreptul caselor răposatului Nestor Ureche şi a Carvasaralei, lumea curgea gîrlă înteţită tot spre Curtea domnească. Pîlcuri, pîlcuri de tîrgoveţi, boieri divaniţi călări pe cai arăbeşti, fiecare cal preţuind cît o moşie ; oşteni înzăoaţi ; mitropolitul Sava în leagăn tras de 4 cai, şi cu cîte un comişel călare, lîngă oblonul leagănului... parcă fiecine se grăbea s-ajungă mai întîi în faţa domniei.

Prăvăliaşii priveau, de la tărăbile lor, această mişcare neobicinuită printre cercurile împodobite cu colăcei împletiţi de cositori strălucitori, ori cu lumînări de seu, sau printre sticlele pîntecoase pline cu spirturi, vutce, vişinaturi, ori printre jerbiile de lînă vopsite în felurimi de feţe bătătoare la ochi, cînd nu prin chenaruri de căldări, căldăruşe, tingiri de toată mărimea, aninate de josnicile coperişuri din faţa prăvăliilor...

— Face vodă astăzi Divan mare, zice jupîn Traistăgoală către nevasta lui, care, auzind zgomotul din stradă, alergase din odaia dindărătul dughenei în faţa prăvăliei, să vadă ce se petrece.

— Divan mare ? Da ce ? este iar vro judecată ?

— Apoi ce, nevastă, te supără să judece vodă omenirea ? De cînd Mătracuca, domnii judecară noroadele... Ştefăniţă-vodă o fi semănînd cu tată-său, Vasile-vodă... Ian vezi, ăla era judecător cum mai drept numai Sîntul Hristos de o fi

la judecata de apoi. Mări, a băgat odată în temniță chiar pe frații lui după mamă și i-a ținut trei zile întregi de-a valma cu făcătorii de rele, ca să-i pedepsească pentru că nedreptățiseră pe un biet român de țăran...

Zău așa, Paraschivo, să dea Dumnezeu să semene ca doi ochi neciacîri domnia lui Ștefăniță-vodă cu domnia de dreptate neștirbită a tătîne-său... Ar fi halal de țară ! Că zicea vodă Vasile Lupul că la el nu încape hatîr, nici n-are trecere la el, în Divan, nici frați, nici fii, nici fiice, ci numai la una sfînta dreptate se uită țintă... [1]

— Așa-i, jupîn Traistă-goală — împleți-o-ar sfîntul Dumnezeu, zice în glumă și rîzînd un mușteriu, ținînd a mînă sangiaca plină de rachiu vechi de tescovină, gata a o da pe gît ; așa-i, da și Lupu-vodă prea îndesea osînda la moarte, că cu miile au perit cei osîndiți să-și peardă capul...

— De, asta așa e, fărtate Hațmațuchi, zice negustorul, decît ce răspuns dat-a el, vodă Lupul, boierilor cari îl rugau să nu mai pedepsească cu moarte țărănimea, că o să rămînă pustie țara ? Chiar dacă jumătate din țara Moldovei — zicea vodă — ar peri, ca să-și ispășească faptele rele, el va fi mulțămit că-i va rămînea încai sănătoasă și de Doamne-ajută cealaltă jumătate de țară... Păi ce ? Nu era bine sub Vasile-vodă, că putea omul călători în toată țara, în puterea nopței negre, acoperit de giuvaericale și cu punga doldora de bani, fără de grije de hoți ?

— Halal domnie ! Nu ca cele ale urmașilor săi, a lui Ștefan Gheorghiță și a neguțitorului Gheorghe Ghica, adaoge a zice un mușteriu care își ungea cizmele de iuft cu pămătuful de păcură din putina îngropată în fața gîrliciului pivniței prăvăliei...

— Numai nu prea sunt semne bune nici de la domnia cea nouă a feciorului lui Vasile-vodă... Că se prea dezmeardă în bunătăți cu boierimea lui și nu vede de păsurile țărei !... șopti jupîn Traistă-goală.

— Cică toată ziua joacă zaruri și cărți leșești cu spătarul Neculai Milescu... Meșter de tot, boierul ăsta : după ce a ținut hangul la domniile lui Ștefan Gheorghiță și a lui

---

[1] „Non fratres, non filios, non filias curare, sed unam solam justitiam", zice Bandinus (pag. 103 a memoriului meu).

Gh. Ghica, iaca e mare şi tare şi pe lîngă Ştefăniţă-vodă... Adevărat *îmbunătoriu* (curtezan domnesc).

*

În spătăria cea mare a Curţei soseau mereu boierii divaniţi. Iată mitropolitul Sava împreună cu Dosoftei, episcop de Roman ; Teofan, episcop de Rădăuţi ; Serafim, episcop de Huşi ; marele logofăt Cehan Racoviţă ; Toma Cantacuzino, marele vornic al Ţărei-de-jos ; Dabija, marele vornic al Ţărei-de-sus ; Ilie Şeptilici hatman şi pîrcălabul Sucevei ; Miron Costin, staroste ; Costea Moţoc, mare spătar ; marele vistier Iordache şi Nicolai Mogîldea paharnicul şi alţi mulţi boieri *halea* (în activitate) şi *paia* (foşti).

Toţi sfetnicii luară loc fiecare la scaunul ce-i este hotărît. Sala spătăriei îmbrăcată în covoare aurite de Persia. În fund este tronul. La dreapta, scaunul înalt pentru mitropolitul ţărei. Deasupra tronului, pe păreţi, în partea răsăritului, un bogat iconostas cu multe icoane mari şi mici ferecate în argint, înaintea cărora ard 3 candele mari, făurite de argintarul Curţei, Panaite Ziga, ăl de face minunate zarfuri pentru ceştile de cafea, de ţi se par flori de gheaţă după ferestre iarna şi horbote venetice.

Acum, toţi boierii divanişti şi-au luat locurile hotărîte. Preasfinţia-sa mitropolitul, înconjurat de cler, încă stă pe scaunul său de-a dreapta tronului. Iată că 3 postelnicei cu bastoane de argint poleite în mînă intră pe uşa din fund. Boierimea se ridică în picioare, că aceşti 3 postelnicei vestesc sosirea lui vodă. Marele spătar urmează, purtînd buzduganul ; al doilea şi al treilea spătar poartă gladiul şi spada, şi iau loc la dreapta şi la stînga tronului. Cincizeci de arcaşi se pun în linie îndărătul lui, ca un crai nou, la dreapta şi la stînga. Păşesc după dînşii 12 copii de casă în haine roşii. Apoi, 30 de scutaşi, cu scuturi aurite, de statură foarte înaltă, îmbrăcaţi în haine preţioase, tot de culoare roşie. M.-sa vodă poartă contăşul cu nasturi de nestimate al tată-său Vasile Lupu, nasturi cari au costat peste o sută de mii de galbeni. Vodă seamănă bine cu tată-său : e de o statură mijlocie, cu faţa brună, temperînd culoarea rumenă şi gălbuie, sprîncene negre, fruntea înaltă,

nasul cam coroietic, buzele uşurel întredeschise, mustaţa şi barba neagră, faţa blîndă.

În urma lui vodă păşesc alţi oşteni, purtători de scuturi, mîndru îmbrăcaţi şi, de la uşile spătăriei prin coridoare şi pînă în curtea palatului, oaste înşiruite pînă la 2 000 de oameni.[1]

Vodă se urcă pe tron, răspunzînd la salutul profund al boierilor divaniţi cu un semn din mînă, îndemnîndu-i să-şi ia locurile. Marele logofăt Racoviţă Cehan păşeşte la locul hotărît lui, în faţa tronului, la stînga, iar postelnicul depune pe o măsuţă, în faţa lui vodă, buzduganul strălucitor de petre scumpe.

Acum, la porunca domnitorului, se introduce între mai mulţi fuştaşi, în frunte păşind marele armaş, vinovatul, care este să fie judecat de Divanul domnesc.

Acesta nu e un om de rînd, ci însuşi boierul Milescu, prietenul cel mai bun, pînă în zilele trecute, a lui m.-sa vodă, om foarte învăţat, ca şi care nu sunt mulţi în ţara Moldovei, că ştie latineşte, italieneşte, leşeşte, turceşte, moschiceşte şi mai ales greceşte mai bine decît însuşi patriarhul de la Constantinopol. E boier bogat, cu moşii în judeţul Vaslui. E frumos, de se uită cu drag lumea la el. Însuşi m.-sa doamna lui Vasile Lupu şi domniţa Ruxandra nu se puteau opri odinioară de a privi faţa frumoasă a boierului Milescu, cînd venea la petrecerile Curţei domneşti şi era abia flăcăuandru.

Cu bogăţiile sale, cu mintea sa deşteaptă şi împodobită de învăţături, boierul Neculai Milescu se bucura şi sub Ştefăniţă-vodă de laude obşteşti. Cuvîntul lui era băgat în seamă de aproape nu numai de boierii cei mici, ci şi de cei mari, chiar de cei mai mari la treaptă decît el. Răzgăiat de soartă astfel, ce-i dete în gînd lui Milescu ? Adică de ce nu s-ar face el domn ? Ce-i lipseşte, mă rog ? Cu ce-l întrece pe el Ştefăniţă-vodă ? Numai doară cu nasturii cei de briliante ai tatălui său !...

Şi cînd o dată te-a furat un gînd rău, greu este să nu cazi din greşală în greşală, pînă te afunzi. Boierul Neculai Milescu nu se mărgini să-şi facă nume bun în ţară, să îmble cu pohodnici la leagăn aurit ca vodă, să-şi împodobească

---

[1] Descriere întemeiată pe Bandinus.

curţile pe întrecute cu m.-sa, să-şi facă oameni de casă droaie şi nu din cei de rînd, ci tot din boierinaşi, din neamuri, aşa ca de cîte ori Milescu ieşea la preîmblare, pe unde trecea i se închina lumea mai dihai decît lui măria-sa vodă.

Ce se gîndi Milescu ? Dacă aş putea să ridic asupra tînărului domn Ştefăniţă-vodă vreo ţară vecină, de ce n-aş izbuti să mă fac eu domn ? Şi tocmai era în Ţara Leşească Constantin-vodă cel bătrîn Basarab. Dacă l-aş asmuţi pe el împotriva lui Ştefăniţă Lupul ?

De la gînd la faptă nu-i departe. Decît, om isteţ, Milescu aşa cugetă, că nici chiar de i-ar fi frate omul ce va să trimiţă cu cărţi tainice la Constantin Basarab nu e bine să i le dea pe mînă şi deci puse un meşter tîmplar să-i facă un baston găurit înăuntru ca o teacă de sabie. Cînd bastonul fu gata şi frumos împodobit pe dinafară, Milescu, în taina nopţei, scrise răvaş cu multă îndemnare la domnia Moldovei şi-l băgă în gaura bastonului, închizîndu-l sus cu mănunchi scump de argint.

Apoi chemă pe Ghinea, neguţătorul cel bogat, şi-i zise :

— Jupîn Ghinea, mai ieri-alaltăieri văzuşi că ţi-am stat de ajutor în judecata ce avuşi cu Andreaş, nepotul răposatului mitropolit Varlaam, şi m.-sa vodă, după sfatul meu, te făcu stăpîn pe casele lui Andreaş. Acum e rîndul d-tale să-mi faci o slujbă : să trimiţi cu neguţător de încredere bastonul acesta ce dăruiesc eu m.-sale lui Constantin-vodă Basarab şi să i-l încredinţeze cu hîrtiuţa aceasta.

Ghinea primi bucuros. Cum să nu facă aşa de puţină slujbă unui boier care de dimineaţa pînă seara era nedespărţit de m.-sa vodă ?

Pe hîrtie era scrise patru vorbe. O fi vrun descîntec, gîndi Ghinea, neputînd să le-nţeleagă. Dar tocmai pentru că nu le-nţelese, pînă să se pregătească de plecare omul lui Ghinea spre Ţara Leşească, hîrtia cu cele patru vorbe trecusă din mînă-n mînă. Poiană, vestitul diac de taină al lui m.-sa vodă, ceti vorbele, cari erau vorbe latineşti : *„In hoc signo vinces“* [1], şi cum era un cărturar bun, îşi aduse aminte de un baston cu tainiţă, trimis altădată, în vremea republicei Rîmului (Romei).

— Nu-i lucru curat, zise Poiană.

---

[1] In acest semn vei invinge.

Diavolul nu face monăstiri și omului cu gînd rău i se înfundă. Poiană, care nu avea la inimă pe boierul Milescu de mai multă vreme, duse hîrtia și bastonul lui Ștefăniță-vodă. Acesta, după sfatul lui Poiană, cercetă mai de aproape bastonul și dete peste cartea ascunsă, scrisă, cu mîna lui, de Milescu către Constantin-vodă Basarab, cel care fusese izgonit din domnia Țărei Muntenești la 1658, de-i urmă Mihnea.

Și iată pentru ce astăzi Milescu este dat de vodă în judecata Divanului.

*

Marele postelnic citi din porunca lui vodă scrisoarea lui Milescu în auzul Divanului. Toți boierii rămaseră uimiți de fapta aceluia care era socotit de lume cel mai bun prieten a lui vodă.

— Ce ai de întîmpinat, fiule? întrebă pe Milescu mitropolitul Sava.

Milescu tace.

— Ci dă-ți răspunsul înaintea dreptăței, boierule, adaogă a zice marele logofăt Racoviță.

Ce să răspundă jupîn Milescu, cînd, negru pe alb, cu chiar mîna lui era vegheată trădarea domniei?

— Omul greșește, iar Domnul se milostivește, zice mitropolitul lui vodă, văzînd tăcerea îndărătnică a lui Milescu.

— Osîndă! osîndă! cinstiți boieri ai domniei mele, exclamă Ștefăniță Lupu. Fiecare după faptele sale. Osîndă pentru cel care a viclenit, häinindu-se de domnia mea!

— Osîndă celor căzuți în viclenie! zice și marele logofăt.

O clipă de tăcere adîncă se face în Divan.

Neculai Milescu ridică capul și privește roată pe boieri, parcă le-ar fi aruncat o desfidere.

Dar marele logofăt, care a luat porunca domnitorului, strigă fustașilor în mijlocul cărora fusese adus Milescu din temnița de jos a Curții:

— Duceți înapoi pe vinovat în temniță.

Domnitorul, amintindu-și de buna cătare în care Milescu fusese la Curtea domnească și de prietenia strînsă dintre el

cu boierul vinovat, avu un moment de milă şi-l scuti de a auzi însuşi rostirea osîndei de către Divan.

— Orb norocul la suiş şi lunecos la stare pe loc ! zice Milescu, îndepărtîndu-se între ostaşi.

*

Pînă în seară se lăţi în tot oraşul vestea osîndirei boierului N. Milescu de către Divanul domnesc. Prin băcănii, prin cîrciumi, pe la scaunele de măcelării, dar mai ales în bărbieria lui jupîn Titirez, bărbier-başa, omul Curţii, se vorbea numai de această osîndă.

— Da, jupîne Titirez, Milescu a fost osîndit după fapta lui, zice boierul, fost postelnic mare, Andronic, pe care-l spăla la cap meşterul.

Boierul Andronic, omul credincios al lui Vasile Lupu, fusese nu demult răsplătit de Ştefăniţă-vodă cu moşia Bogdăneştii, pe Trotuş, moşie de care Ştefăniţă-vodă deposedase pe Gheorghiţă Ştefan, trădătorul domniei lui Vasile Lupu.

Jupîn Titirez, bărbier-başa, n-avea muşterii de rînd, ci numai protipendadă şi pe neguţătorii chiaburi.

— Va să zică, boierule, o să-i taie capul ? întrebă Titirez, clăbucind cu săpun turcesc, mirositor a odogaci, părul fostului mare postelnic.

— Nu, fârtate Titirez, capul nu şi-l perde, că nu-i osînda numai de viclenie şi de hainia de domn. Cine îmblă după domnie are pedeapsă mai cumplită : i se taie nasul, ca să fie *însemnat*, că de omul *însemnat* fuge şi dracu, necum ţara nu l-ar primi vreodată la domnie.

— Ce păcat, zice nevasta lui Titirez, aducînd un vas de leşie proaspătă, pentru noii muşterii de lăutori. Ce păcat, un nas aşa de frumos.

Nu auzeai în toate părţile decît vorbe ca cele de la bărbieria lui Titirez.

Lumea se grămădi de dimineaţă pînă în seară şi a doua zi după judecată prin împrejurimele Curţii domneşti. Băieţii se urcau pe casele tupilate din Sf. Vinerea, ba şi pe bolţile din faţa caselor lui Miron Costin, doar vor vedea cînd vor duce pe boierul Milescu să-i taie nasul. Femeile se dădeau în vorbă cu oştenii de streajă la poarta Curţii, să afle cîte ceva despre bietul boier osîndit. Celor frumoase, oştenii

prujitori (glumeţi) le spuneau cai verzi pe păreţi, prăpăstii să-ţi faci cruce, şi lungeau vorba ca să-şi lungească căutătura asupra lor, iar celor urîte le răspundeau cu un „*sictir*" turcesc. Nu-i treaba voastră ; la mătură ! la oala cu borş !

*

Şi, pe cînd întregul tîrg ţinea să ştie cînd şi cum şi cine o să taie nasul boierului Milescu, în temniţa Curţii, chirurgul Gonfaloni, genovez, medicul Curţii, din porunca domnitorului, pusă pe anaforaua (raportul) Divanului, care constatase viclenia lui Milescu, era introdus de marele armaş însoţit de al 2-lea armaş şi de o ceată de armăşei, în chilia unde nenorocitul boier aştepta cu grijă să i se împărtăşească osînda la moarte.

„S-a sfîrşit", gîndi Milescu, văzînd pe marele armaş cu ceata lui.

— Boierule spătar, fii cu inima vitează, zice marele armaş. Divanul domnesc te-a osîndit...

— La moarte ? Bucuros.

— Nu, boierule, osînda d-tale este mai mică... Iată gerahul (chirurgul) lui m.-s. vodă. Are poruncă să te *însemneze*, cum se *înseamnă* cei cari îmblă după domnie.

— Să mă însemneze ? Nu ! Voi mai bine să mor, strigă cu groază Milescu.

Doctorul grăieşte în limba lui italiană cu glas mîngîitor nenorocitului boier, şi-l asigură că-i va tăia atît de puţină părticică din nas, că dacă neîntîrziat se va duce la Beci (Viena) ori şi la Varşovia, va găsi gerahi în stare să-l dreagă aşa de bine că abia se va cunoaşte... Tot mai bine cu viaţă şi cu semn la nas decît prada viermilor din negrul pămînt. Sunt oameni cîrni din naştere, şi o duc bine, ba se însoară cu fete frumoase... Are boierul Milescu avere destulă ca lumea să-i stea la genunchi deşi cu nasul tăiat.

Şi cîte şi mai cîte înşiră Gonfaloni cu duioşie.

Operaţiunea oribilă se făcu. Pe o tipsie de argint, armaşul mare duse bucăţica de nas s-o vadă m.-sa vodă. [1]

---

[1] Neculcea pretinde că însuşi vodă a tăiat cu iataganul nasul lui Milescu. Am preferit versiunea de sus, care se potriveşte mai bine cu caracterul lui Ştefăniţă-vodă, de om tînăr, dezmierdat şi inimos.

Se întîmplase să fie la Curte mai multe jupînese de ale boierilor divaniţi. Frumoasa soţie a logofătului Racoviţă Cehan leşină. Nu degeaba lumea rea şoptise că boierul Milescu avea trecere pe lîngă femeile boierilor.

Cînd pe cer se urcase sus cloşca cu pui, leagănul cu roţi aurite, care gîndea Milescu că-l va duce ca domn la Sf. Neculai domnesc, cu pohodnici înainte, „cu buzdugane şi cu paloşe, cu soltare tot de argint la cai“, se opri de astă dată, numai cu doi cai, la poarta din dosul Curţii domneşti şi primea din temniţă pe stăpînul său, boierul Milescu. Îmbrobodit la cap de nu i se vedeau decît ochii, el plecă din ţară spre Polonia, liber, dar „cu nasul tăiat“.

Şi de atunci, mai mult decît oricînd, se lăţi zicătoarea: *„I-a tăiat nasul!“* pentru a designa la figurat un om care a fost împedicat de a realiza o aspiraţiune care *„nu era de nasul lui“*.

O RĂZVRĂTIRE ŢĂRĂNEASCĂ SUB GR. D. GHICA-VODĂ

Revoluţiunea lui Tudor Vladimirescu de la 1821 a înscris pe drapelul ei şi chestiunea ţărănească : desfiinţarea clăcei, a *pontului*, cum se mai zicea pe atunci, şi uşurarea birurilor.

Venind la tron în 1822, Grigore D. Ghica-vodă, ca domn român, ţăranii aşteptau o eră nouă în acel sens că se va realiza cele promise de Tudor.

Şi, în adevăr, noul domn român se simţi obligat, mai ales văzînd cum boierimea conspiră mereu contra lui, să-şi apropie cît mai mult ţărănimea. Cu acest scop el se adresă marelui Divan al ţărei, compus din boieri *halea* (în activitate) şi *paiale* (foşti) şi le ceru desfiinţarea clăcei.

Divanul se opuse mereu, chiar cînd Ghica-vodă izbuti să capete de la Poarta otomană un firman în sensul desfiinţărei pontului.

Dar opoziţiunea boierimei nu făcu decît să aţîţe şi mai rău ţărănimea, mai ales peste Olt. Şi atunci numeroase sate refuzară a face claca şi a da *adeturile*, cum se ziceau, adecă a da proprietarilor moşiilor veniturile şi slujba ce, după *ponturi*, erau obligaţi să le dea.

Dar o manifestare mai zgomotoasă a mişcărei ţărăneşti fu aceea de sub căpetenia lui Simion, fidelul căpitan de panduri al lui Tudor.

Căpitanul Simion era născut, ca şi Tudor, în Oltenia, şi anume la Cerneţi. Aceleaşi aspiraţiuni, provenite din aceleaşi nevoi ce înarmară braţele pandurilor olteni încă de la 1816, apropiaseră pe Simion de Tudor.

Cînd Vladimirescu căzu victima mişeilor eterişti, Simion izbuti să scape în Ardeal, la Braşov. Aci stătu pînă după instalarea unei domnii pămîntene, a lui Grigore D. Ghica.

Acum Simion şi cei de o credinţă cu el aşteptară să vadă pe domnitorul pămîntean inaugurînd era cea nouă promisă, cu desfiinţarea clăcei.

Dar această eră nouă nu mai venea.

Boierimea din Brâşov, neamică lui Gr. Ghica, asmuţea zilnic pe Simion şi ai lui contra lui vodă, căutînd a-l convinge că degeaba aşteaptă de la noul domnitor dreptate pentru ţărani. Ba unii din boieri nu se deteră în lături de a înlesni lui Simion ceva bani. Voiau aceia să turbure domnia, în speranţă că aşa vor răsturna pe domnul, lor neplăcut.

În ţară, şi mai ales în Oltenia, agitarea ţărănimei era tot mai mare. Nerezolvirea cestiunei clăcei, urmată de greli pedepse : bătaie prin tîrguri, aruncare la ocne a ţăranilor mai îndrăzneţi, pregătise terenul unei nouă mişcări. Simion crezu momentul sosit. El înjghebă o ceată de răzvrătiţi la hotarele ţărei, în Banatul Timişoarei, şi, deodată, ţîşni cu ea în ţară pe la Ruşava. Primele ştiri sosite la Curtea lui Grigore D. Ghica vorbeau de această ceată ca de o bandă de hoţi. Asemenea ştiri le dezminţi imediat o proclamaţiune a lui Simon.

„N-am venit să prădăm la drumul mare, zicea Simion, nici la tîrg, nici la sate, ci să cerem la m.-s. vodă dreptate pentru noi, ţăranii."

Olac după olac (curier) sosea de la ispravnicii de peste Olt, aducînd ştiri lui Gr. Ghica, care de care mai exagerate. Ba că Simion a izbutit să ridice în picioare mii şi mii de ţărani, ba că poterile trimise în contra răsculaţilor s-au înfrăţit cu ei. Altele, de la ispravnicul de Mehedinţi, Glogoveanu, erau mai liniştitoare pentru domnitor. În adevăr, Glogoveanu izbutise să taie comunicaţiunea între cetele lui Simion şi satele cari, la apelul lui, cercau să se adune, să meargă spre a se împreuna cu Simion. În fruntea unor poteri de 200 de oşteni, Glogoveanu prideşte a ieşi înaintea lui Simion, care ajunsese cu ai săi la apa Motrului.

*

— Prins-am limbă că Glogoveanu este pe aproape de tabăra noastră, zice Simion la căpitanii tovarăşi cu el. Ce ne facem ? Ne batem cu el ori ne îndărăptăm, pînă ce vor sosi ţăranii cari îi aşteptăm să vină ?

— Să ne batem, răpunde căpitan Cristea.

— Suntem însă prea puţini, întîmpină Ghiţă, alt căpitan.

Un bucium al santinelei, pusă de Simion pe o movilă de peste Motru, vesti că nu mai era timp de sfat, ci de război. Glogoveanu sosea în goana cailor, cu cei 200 de oşteni ai lui.

Peste două-trei minute lupta se încinse, aprigă, înduşmănită. Glogoveanu era un brav. Înot trecură Motrul poteraşii lui cu el în frunte.

Dar viteaz era şi Simion. Acesta, prin o mişcare răpede, trecu la rîndul său Motrul, cu o parte din pandurii săi, pe cînd pe Ghiţă şi pe Cristea îl lăsase ţinînd pept lui Glogoveanu.

Acesta se văzu împrejurat astfel, pe dindărăt.

În mijlocul vălmăşagului luptei, Simion se găsi faţă în faţă cu un oştean din ceata lui Glogoveanu. Simion se răpede cu iataganul asupra lui.

— Nu da, Simioane, sunt eu, Strîmbeanu.

— Tu, Strîmbene ?

Strîmbeanu era un vechi şi bun prieten al lui Simion. Căpitanul răsculaţilor lasă să-i cază în sec lovitura de paloş şi, dînd mîna cu Strîmbeanu :

— Tu, Strîmbene, împotriva oamenilor lui Tudor ?

— Nu, Simioane, ci viu să vă scap. Voi sunteţi o mînă de oameni. Degeaba aşteptaţi să vă vină ţărănimea. Glogoveanu a oprit-o în cale. Dacă vă mai împotriviţi, sunteţi perduţi.

Dar pe cînd asemenea dialog răpede se schimba pe malul stîng al Motrului, la picioarele movilei, Ghiţă şi Cristea răzbiseră, cu mîna lor de voinici, pe ai lui Glogoveanu. Acesta crede prudent, mai ales cînd lovituri de puşti de pe la spate îi spuneau că este înconjurat, să se retragă din luptă, retrecînd Motrul ceva mai în sus.

Simion, văzînd această mişcare, retrecu şi el Motrul, lăsînd rămas bun lui Strîmbeanu.

*

Într-o clipă, Simion îşi dete seamă de situaţiunea micei sale trupe. El o opri de a urmări pe Glogoveanu.

— Staţi, copii... Lăsaţi-i să fugă... Iar noi, colo, la monăstirea Topolniţa! Să ne adăpostim între ziduri, pînă ce ţara izbuteşte să vină cu noi.

Şi Simion, în fruntea cetelor sale, îi conduce la monăstire, în cari intraţi, porţile grele de stejar se închid cu zgomot îndărătul lor.

Glogoveanu, oprit pe malul Motrului, se mulţămi să taie capetele la doi din ceata lui Simion, cari căzuseră în luptă, şi le porni cu un olac la Bucureşti, raportînd că a bătut vitejeşte ceata lui Simion.

Domnitorul ordonă să se pună cele două capete pe poarta temniţei.

Glogoveanu merge apoi de împresoară monăstirea.

— Sunt ai mei, zice ispravnicul către Strîmbeanu. N-au în monăstire merinde nici pentru o săptămînă, ba nici apă, că am tăiat olanele prin cari se bagă apă în curtea monăstirei.

Grăia adevărat boierul Glogoveanu.

Zi şi noapte, Simion şi ai lui stătură la meterezele zidului monăstirei, crezînd că vor fi atacaţi de Glogoveanu. Acesta însă nu strică nici o încărcătură de iarbă de puşcă, căci ştia bine că o să fie siliţi cei închişi în monăstire să se predea, din cauza lipsei de proviziuni şi mai ales din lipsa de apă.

Cît se mai găsi prin beciurile monăstirei un strop de vin şi cît mai putură da călugării cetei lui Simion mămăligă goală, asediaţii ţinură pept împresurătorilor.

Veni însă ziua cînd nu se mai găsi în hambar nici o mînă de făină...

Atunci, Ghiţă şi Cristea merg la căpitanul Simion:

— Căpitane, nu mai putem urma împotrivirea... Să ne predăm.

Simion ridică steag alb pe poarta monăstirei.

Strîmbeanu ceru lui Glogoveanu să meargă el să parlamenteze cu cei din monăstire.

— Ne supunem de voie bună, Strîmbene, zise Simion, dar cu o tocmeală : să ne dea ispravnicul, mie şi tovarăşului Ghiţă Olteanu, teşcherea ca să ne ducem nevătămaţi la m.-s. vodă, la Bucureşti. O să-i dovedim noi că nu împotriva m.-sale facem răzmeriţă, ci cerem numai uşurare de biruri pentru bietul norod şi scăderea clăcei. Cînd o afla vodă cele ce ştim noi că fac boierii din Ardeal împotriva m.-sale, numai ce-i vedea, prietene Strîmbene, că în loc de pedeapsă el o să ne dea răsplătire frumoasă.

Cît auzi Glogoveanu vorbele căpitanului, le vesti cu olac caimacamului Craiovei, care era tocmai fratele lui vodă, Alecu Ghica. Acesta porunci lui Glogoveanu să se facă după dorinţa lui Simion. Decît, Simion nu primi să se depărteze din monăstire pînă ce Glogoveanu nu primi să dea ca *ostatic* celor din monăstire pe însuşi Strîmbeanu, ca nu cumva, în lipsa celor doi şefi, să atace ispravnicul pe cei din monăstire. Ba încă silit fu Glogoveanu să îngăduie aprovizionarea monăstirei pe cîteva zile cu merinde şi cu apă.

— Cristeo, zise Simion înainte de plecare spre Bucureşti, iacă boierul Strîmbeanu amanet dat nouă de ispravnic. Vezi de el, să nu i se facă nici o supărare : e prietenul meu... Dar, oricît mi-e el de scump, vă dau capul lui, dacă Glogoveanu nu se ţine de cuvînt şi năvăleşte asupra monăstirei.

Cristea rămase în locul lui Simion.

Simion şi Ghiţă Olteanul sosiră cu cai de olac de la monăstirea Topolniţa la Bucureşti. Ei traseră de-a dreptul la poarta Curţei domneşti. Pe dată ce vodă fu înştiinţat de sosirea celor doi căpitani ai răscoalei din Mehedinţi, el ordonă să nu fie primiţi şi să nu fie aduşi înaintea lui, ci armaşul mare să-i arunce în temniţă şi să fie ţinuţi în tainiţă, ca nimeni să nu-i vadă şi cu nimeni să nu grăiască.

— Dar nu ne-a fost aşa vorba, boierilor ! protestă Simion cînd armăşeii îi duceau la puşcărie. Duceţi-ne la vodă... Avem să-i arătăm noi cine sunt duşmanii măriei-sale...

*

Şi nu numai că vodă, rău sfătuit de prieteni tainici ai boierilor din Braşov, nu ascultă pe cei doi căpitani, ci încă,

cu olac, trămise poruncă lui Glogoveanu să nu mai îngăduie aprovizionarea monăstirei Topolniţa şi, prin foame, să aducă la supunere ceata lui Simion.

— Moarte, moarte lui Strîmbeanu! strigară pandurii şi ţăranii rămaşi cu Cristea, cînd văzură că Glogoveanu nu mai da voie de băgare de merinde la monăstire. Moarte trădătorilor!

— Aveţi dreptate, fraţilor, strigă Strîmbeanu, dar eu nu sunt vinovat... Faceţi cu mine ce voiţi.

Cristea se puse în faţa lui Strîmbeanu, cînd unii din cetaşi înaintară spre el cu ameninţare:

— Omorîţi-mă şi pe mine! Boierul Strîmbeanu e nevinovat!

Cînd străbătu la monăstire ştirea că cei doi căpitani fuseseră aruncaţi în temniţă, exasperarea, furia fură la culme.

— Să murim cu toţii!... La luptă... Trădătorii să peară!...

Numai aşa strigăte împlură monăstirea...

*

Strîmbeanu era indignat de făptuirile de la Bucureşti.

— Dacă aşa li-i vorba, zise el lui Cristea, dacă aşa li-e cinstea, trebuie să le arătăm şi noi că nu dormim... Căpitan Cristea, te simţi în stare să-ţi jertefşti viaţa ca să scăpăm pe cetaşii d-tale?

— Da, boierule, da! din tot sufletul zic da!

— Apoi bine, pune steagul alb pe poartă. Cînd va veni om de la Glogoveanu, lasă-mă să ies pe poartă... Vino cu mine... Nu te îndoi de mine, sunt om cinstit şi prietenul lui Simion... Cît voi ieşi eu pe poartă, d-ta să pari că fugi după mine să mă prinzi, iar cetaşii d-tale să iasă pe poarta despre apus, care dă spre pădure... Şi ca să nu piardă vreme, să iasă cum vor auzi sunînd trîmbiţaşii lui Glogoveanu.

— Dar bine, boierule, şi în pădure, dincolo de poarta de la apus, sunt înşiraţi poteraşi de ai Glogoveanului.

— Jumătate de oră după ce vor fi dat trîmbiţaşii semnul, nu va mai fi nici un poteraş într-acea parte.

Cristea se supuse. Ca să crează Glogoveanu că asediaţii fac o ieşire pe poarta pe unde ieşea Strîmbeanu, urmărit de

Cristea, acesta puse doi-trei panduri de ai lui să dea din puşti la poartă, pînă ce vor suna trîmbiţele Glogoveanului. Cu această stratagemă, ispravnicul, încredinţat şi de Strîmbeanu că asediaţii dau năvală la poarta pe unde venise el, cheamă prin trîmbiţaşi pe toţi ai lui în această parte a mănăstirei. Cristea este prins de oamenii lui Glogoveanu, pe cari Strîmbeanu îi împedică de a-l ucide.

O clipă după aceasta, în mănăstire nu mai era nici un om de ai lui Simion. Cînd Glogoveanu prinse de veste, ei erau departe. Poteraşii totuşi îi urmăriră... Doi dintre rebeli căzură morţi. Alte două capete înfipte în poarta temniţei din Bucureşti.

— Mi-au scăpat din mîni buntuşnicii ! exclamă Glogoveanu, frîngîndu-şi mînele de necaz. Dar se gîndi şi el :

„Apoi cinstit lucru e şi purtarea lui vodă la Bucureşti cu Simion şi cu Ghiţă ?"...

Rebelii scăpară în Ardeal.

Cristea însă fu trămis şi el la Bucureşti.

Aci fu şi el aruncat în o tainiţă din puşcărie, unde aşteptau judecata tovarăşii lui, Simion şi Ghiţă Olteanul.

★

Era zi de obor la capătul Podului Tîrgului-de-afară. Decuseară, mai mulţi ridicau în cîmp trei clădiri de bîrne...

— Ce-o fi lucrînd meşterii ? se întrebau ţăranii adunaţi la tîrg.

— Ce să fie, oameni buni ? zise cîrciumarul din colţ, bătînd cu zgomot cleştele cu care învîrtea pe cărbuni *mititei* şi *fleici* ; ce să fie ? Că dor nu or fi durînd scrînciob, ca de Paşti... Ia, nişte spînzurători.

— Spînzurători ? Da pentru cine ?

— Păi nu ştiu, zău... cică pentru buntuşnicii de la Topolniţa.

În adevăr, în acea zi, cu mare alai aduşi, căpitanii Simion, Ghiţă Olteanul şi Cristea fură spînzuraţi, în mijlocul oborului plin de oameni.

— Mor nevinovat ! strigă Cristea, cînd, pe el mai întîi, îl urcară pe scaunul fatal.

— Să murim ca bărbaţi, Cristeo, strigă Simion... Nevinovaţi, sîngele nostru pe capul celor cari nu au îngăduit lui vodă să asculte măcar o vorbă de la noi...

Peste cinci minute, trei cadavre atîrnau, bătute de vînt... Ţăranii — pentru dreptatea cărora luptînd, muriseră aceştia — treceau pe dinaintea lor, făcîndu-şi cruce şi zicînd în taină :

— Dumnezeu să-i ierte !

POTRIVIRI DE VREMI
VIAȚA ÎN TRECUT

CUM SE RESPINGEAU ÎN SEC. XVII ÎNCĂLCĂRILE DE HOTARE ALE ȚĂREI

Cu mai puține schimbări de note diplomatice, dar cu mai multă energie și bărbăție, respingeau străbunii noștri încălcările de hotare ale țărei.

Iată două cazuri demne de a fi cunoscute, și pe cari noi, pentru întîia dată, le semnalăm istoricilor.

Primul e din mai 1632. Egumenul și tot soborul de la monăstirea Bisericani se jăluiește lui Al. Iliaș că „săcuii din Țara Ungurească și alți oameni străini din acea țară, calcă hotarul țărei și își țin și bucatele lor pe locul sfintei monăstiri".

Domnitorul, deși nu era dintre cei viteji ai țărei, ordonă pîrcălabilor de Neamț ca numaidecît, pe dată ce vor fi înștiințați de egumentul monăstirei că îmblă de calcă hotarul țărei, sau îmblă vînînd fiare, ori pășunează cu dobitoacele lor, să aibă a le da certare și a-i goni după locul țărei. „De aceasta mai mult jalbă să nu vină la domnia mea !"[1]

Al doilea caz e în ianuarie 1658. Se jăluiește lui Gheorghe Ștefan-vodă un Iane Grecu din Iscoveni, că niște osteni poloni din Camenița au trecut hotarul Moldovei noaptea, la casa lui, de i-au jăfuit casa și i-au luat tot ce a avut, preț de vro 2000 și mai bine de taleri.

Domnitorul ordonă pîrcălabilor de Hotin, să scrie dînșii la polcovnicii poloni din Camenița „cu prietețug de la noi, să facă plată de pre acei oameni, iar de nu vor face plată, să tăbărîți și voi pe ce veți putea afla de acea parte și să

[1] Vezi documentul la Arhiva Stat., între ale monăstirei Bisericani.

aduceţi aci la noi pentru paguba lui Iane. Aceasta vă dăm în ştire şi aşa să şi faceţi !“ [1]

Aşadar, nu note diplomatice, cari n-ajung la nici un rezultat, ci o expediţie de voinici, după preceptul biblic : „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte“, deci : jaf pentru jaf.

Desigur, nu recomandăm metoda pentru zilele noastre, dar constatăm că din ziua cînd asemenea îndîrjală n-a mai fost în întreprinderile domnitorilor români, din partea vecinilor n-am avut decît numeroase încălcări de hotare, răşuiri de pămînturi din pămîntul ţărei, cari nu ştim dacă şi astăzi nu se întîmplă prin locurile puţin îmblate ale munţilor noştri.

[1] Vezi documentul la Academia Română.

CU DE-A SILA LA BISERICĂ

Amintim unele din vechile obiceiuri ale țărei cu privire la mergerea în zilele de sărbători la biserici.

În cei mai vechi secoli, nu numai mergerea la biserică era o trebuință sufletească, dar biserica avea oarecum drept de stăpînire asupra *poporului* său. Pe cînd vorba *popor* își perduse semnificațiunea și era înlocuită cu vorbele *neam* sau *norod*, singură biserica conserva în jurul său un *popor*. Fiece biserică disputa la alte biserici poporul său. Așa, nu era permis unui membru din poporul cutărei biserici, pe cît timp locuia în jurisdicțiunea aceleia, să meargă la altă biserică.

Mitropolitul Atanasie al Moldovei și Sucevei arată domnitorului că i s-a jăluit, în ianuarie 1622, soborul monăstirei Nicorița din Iași, că nu mai vor poporanii să mai meargă la acea biserică și se duc la altele. Mitropolitul, cu învoirea domnitorului, dă carte monăstirei Nicorița :„Să fie tare și puternică a-și ține *poporul* cît a fost și mai dinainte vreme, și aceia poporani să-și ducă *prinoșenia* (darurile) lor la acea sf. biserică a lui Sf. Ioan cel nou, iar cari nu vor vrea să-și ducă *prinoșenia* lor acolo, ci se vor duce la alte biserici, monăstirea să aibă a-i globi (amenda), cumu-i *legea poporanilor;* iar de nu vor vrea nici așa, ei să fie *proclet și triclet și să fie opriți și de lege și de biserică și acel popă ce-i va primi la biserică încă să fie proclet, iar de vor merge la biserică să fie blagosloviți.*"

Va să zică, dacă-ți schimbai biserica la care trebuia să mergi *cu de-a sila,* ca poporan al ei, pe dată erai afurisit de nu-ți mai putrezea corpul în veci. Dar dacă nu mergeai

nici la biserica din poporul căreia făceai parte? Vai de sufletul tău!

Astăzi mulți afurisiți am mai avea dacă s-ar prinde blăstemul mitropolitului Anastasie, din timpul lui Ștefan Tomșa-vodă, căci, mai ales în vinerea mare, tineretul merge la *biserici*, iar nu la *una biserică...* După ce tot anul calea bisericei n-o mai știu, acum își fac din biserică o priveliște și loc de întîlnire. Cel puțin merge lumea la oficiul divin al *Epitafului*, pentru că frumosul sex nu lipsește de acolo. Din biserică în biserică trece tineretul, ca prin niște galerii ori pinacotece de ființe vii...

Bine și așa! Măcar de Paște mai vezi lume prin biserici.

În secolul trecut, țărănimea era dusă *cu de-a sila* la biserică. Ce zic în secolul trecut? Chiar în zilele mele de copilărie am văzut funcționînd pe la biserici, în sate și în tîrgușoare, în curțile lor, un jug, în care, pe timpul leturghiei, era pus țăranul sau tîrgovețul carele a lipsit mai mult de o duminică de la sf. rugăciuni. Puțincredinciosul era dus de forța publică și îngenuncheat înaintea jugului, în care i se băga capul, avînd mînele legate îndărăt. În așa pozițiune stătea tot timpul leturghiei.

Nu-i vorbă, țăranul bogat, sau numai cu oarece strînsură, scăpa lesne de jug, căci părintele preot, primind de la el *prinoase*, zicea:

— *Fiule, să fii iertat de D-zeu!*

Acum nu mai avem jug în curtea bisericilor și nici prinoase nu mai duc la biserici decît babele și cîțiva români cari țin la vechile noastre obiceiuri.

CUM CLOPOTELE MÎNTUIESC BUCUREȘTII DE PUSTIERE

I

Minunatul domn Mavrogheni-vodă, după ce mult timp apărase țara contra invaziunei austriace, fusese răpus în fine la bătălia de la Rîmnic și silit să părăsească țara, trecînd Dunărea pentru a veni cu oștiri nouă de la turci.

Boierimea din București trimite delegați spre Buzău înaintea principelui de Saxa-Coburg, comandantul oștirei austriace, ca să facă act de supunere a țărei.

În București rămăsese însă puțină oștire turcească, care nu știa de trădarea boierilor și aștepta întoarcerea lui Mavrogheni cu nouăle ajutoare.

Deodată se lățește vestea în București că oastea nemțească va intra în oraș neîntîrziat. Comandanții garnizoanei turcești se hotărăsc a retrage oastea la Văcărești.

După două-trei zile de așteptare la Văcărești, turcii, cari au aflat despre trădarea boierimei, văzînd că oastea austriacă nu sosește, se hotărăsc să se întoarcă în oraș și, drept pedeapsă a trădărei, să prade și să arză capitala Țărei Muntenești.

Planul turcilor este înțeles de bucureșteni. Spaima se lățește într-o clipă. Cele patru poduri de căpetenie ale orașului nu mai sunt destul de largi pentru toată lumea care cearcă a fugi spre a-și scăpa avutul și mai cu seamă viața. Bejănie cumplită !

Se închid prăvăliile... Leagănele cu roți aurite și chervanele gem de femei și de copii, căutînd să plece în direcțiunea opusă Văcăreștilor, cu riscul de a muri de foame, ori de a fi uciși de hoți în cale... Cine n-are măcar un cal de încălecat își aduce lada de Brașov, ori sipetul, la una din

monăstirile încongiurate de zid şi se pregăteşte a şi-o apăra, împreună cu alţii asemenea lui, împuşcînd de la meterezele zidului, în turci, cînd vor năvăli.

II

La monăstirea St. Gheorghe, dascălul Florea învăţa liniştit vreo douăzeci de ucenici să citească la psaltire şi pe bucoavnă.

— Ce faci, dascăle ? strigă din pragul uşei, intrînd, părintele Onofrei. Dă drumul ucenicilor pe la casele lor, că peste un ceas-două tot oraşul e perdut, că turcii au hotărît să-l prade şi să-l arză pînă nu vin nemţii în Bucureşti. Grăbeşte, dascăle, că nu mai e vreme de „cruce-ajută buche-az, ba" ; ci e ceasul greu, de mare cumpănă !

Băieţii ucenici îşi pun cartea în traistă şi dau busta spre uşă.

— Ho, ţară ! strigă dascălul Florea, alergînd în pragul uşei şi împedicînd ieşirea ucenicilor... ho, ţară ! Că Mavrogheni tot e domn, şi cît o fi Mavrogheni domn, de turci nu-i habar !

— Dar Mavrogheni a fugit, dascăle, adaugă a zice popa. Cu nasul în cărţi, dascăle, zi şi noapte, nu mai ştii ce-i prin ţară... Dă drumul ciracilor, că dascălii greci de la St. Sava au tulit-o la fugă încă de aseară...

— Da eu nu sunt grec, părinte... Ce au turcii de împărţit cu noi ?

— Eşti nebun, dascăle ? Dacă nemţii nu sosesc peste un ceas în Bucureşti, grec ori român tot de sabie perim...

— Care va să zică, părinte, dacă vin îndată nemţii scapă oraşul ?

Şi fără să mai aştepte răspunsul preotului, dascălul Florea pune poalele antereului în brîu şi ţîşneşte pe uşa şcoalei strigînd :

— După mine, băieţi !

„A înnebunit bietul dascăl", gîndi părintele Onofrei, care, căutînd şi el să-şi scape zilele, fugi în vreo parte a ţărei.

III

— Bam ! Bam !
— Linca ! Linca !
— Bam ! Bam !
— Linca ! Linca !

Deodată răsună aerul de glasul clopotelor mari şi mici de pe la toate monăstirile din Bucureşti.

Zgomotul este asurzitor şi toată lumea se opreşte din fugă, întrebîndu-se : Ce este ? ce se întîmplă ?

IV

La monăstirea Văcăreştii, căpeteniile turceşti împărţiseră des-de-dimineaţă gloanţe şi iarbă de puşcă la oştire. Toate măsurile erau luate pentru ca, cum va înnopta, turcii să năvălească în oraş să prade şi să măcelărească pe bieţii locuitori.

Deodată se aud la Văcăreşti răsunările clopotelor din Bucureşti.

Într-o clipă, căpitenii şi oşteni au ieşit din corturi şi pe sub poarta monăstirei, întrebîndu-se unul pe altul :

— Ce este ? ce se întîmplă ?

— Ce să fie, mărite agale ? strigă dascălul Florea, oprindu-şi calul în faţa unui iusbaşa turc.

— Ce este, bre ghiaur ?

— Fugiţi, fugiţi, agale ! Au intrat nemţii în Bucureşti... Sunt mulţi ca frunza şi iarba... Auziţi clopotele cum răsună... Mitropolitul cu boierii primesc pe nemţi cu cinste mare... Fugiţi !

Amestecul cel mai cumplit produce vorba dascălului Florea. Într-o clipă, turcii au încălecat cîte doi şi trei pe un cal, şi călări şi pedeştri o tund în direcţiunea Giurgiului...

V

Bucureştii sunt scăpaţi, fără ca nemţii să fi sosit măcar la marginea oraşului.

Ce se întîmplase ?

Dascălul Florea împărţise pre cei douăzeci de ucenici ai lui pe la clopotniţele tutulor monăstirilor din Bucureşti.

— Mă băieţi, cînd o fi soarele a chindie, trageţi, mă, clopotele, toate clopotele, pînă la vremea toacăi de vecernie, şi Dumnezeu cu noi!

— Da cum ţi-a venit în gînd, dascăle Floreo, una ca asta? întreabă mitropolitul, care află de fapta înţeleptului dascăl şi-l cheamă înaintea lui.

— Cum să-mi vie, p.-s. părinte? răspunse Florea, făcînd mătanie şi sărutînd mîna mitropolitului:

Clopotul te creştineşte,
Clopotul te logodeşte,
Cu clopot se prăznuieşte,
Cu clopot te prohodeşte...

şi apoi văzut-am eu:

alaiuri domneşti
şi bisericeşti,
ruseşti
şi turceşti...

şi la toate:

Au sunat,
Clopotele au răsunat...

şi am zis în gîndul meu:

O veni neamţul, ca mîne,
Clopotele o să sune...
Decît mîne să răsune,
Mai bine răsune azi,
Să ne scape de necaz!

— Dascăle Floreo, să ştii că de azi înainte îţi face Epitropia obştească zece lei pe lună în loc de cinci, leafă, zice mitropolitul binecuvîntîndu-l, iar pe cei douăzeci clopotari ai tăi îi fac pe toţi anagnoşti!

★

Avură deci şi Bucureştii pe Sf. Genoveva lor. Cine mai ştie însă astăzi de dascălul Florea şi de ucenicii clopotari!

UN FIU AL LUI ENACHE VĂCĂRESCU LA VIENA

Acum 117 ani, la 26 decembrie, Enache Văcărescu pleca din București, trimis de Alexandru-vodă Ipsilant în Ardeal, ca să readucă în țară pe cele două bezadele, fii ai domnitorului, cari fugiseră de la Curtea părintească împreună cu un român ardelean, înflăcărați de dorul necunoscutului și al călătoriei în țări streine.

Celebrul nostru scriitor al uneia din primele gramatici a limbei românești ne-a lăsat o minunată povestire a petrecerei lui la Viena.[1] Ceea ce nu ne-a spus marele boier este că, deși în București lăsase o frumoasă logodnică, pe mîndra Elena Caragea, totuși, în lunga cale de la Sibiu la Beci (Viena), cale nu mai scurtă de opt zile, și în timpul cît petrecu în cetatea împărătească, nu și-a putut stăpîni doară ochii de a arunca cîte o pătimașă căutătură asupra vreunei durdulii maghiare la Budapesta, sau asupra vreunei gingașe fiice a Beciului...

Apoi, ce ? Nu cumva vom crede pe cuvînt pe Enăchiță Văcărescu, că adecă la Viena frumoasele vieneze se vor fi mărginit numai a descinge pe boierul muntean de bogatele brîne de șaluri turcești, numai așa ca să le admire ?... De la logodnă pînă la nuntă mai va... Și, de, cîte cununii chiar a împiedicat ceea ce pudoarea modernă a numit *flirtul*, și cari mai pe românește s-ar putea zice „salturi hop la o parte", ori sărituri de pîrleazuri străine !

[1] Vezi *Tezaurul de monumente* de Papiu Ilarian, tom. II, în *Istoria împăraților otomani*.

Boierul Enăchiţă mai fusese însurat o dată... S-o mai însura d-a doua oară cu Elenuţa din Bucureşti. Dar te pui d-ta — om tînăr — în poară cu nemţoicuţele din Beci ?

Şi marele boier al lui Alexandru Ipsilant nu se împotrivi soartei, cari îl puse în aşa stare, de a ţese şi el un mic roman, fie şi numai de cîteva zile.

Cucoană ori burgheză ? Era ea, iubita din Viena a lui Văcărescu, din societatea cea înaltă, din marile doamne de la burgul împărătesc, ori de la serata de la palatul principelui Kaunitz, sau vreuna din doamnele de la balul solului Spaniei ? Era femeia iubită la Viena, în 1782, vreuna din cucoanele mari cari, cum scrie însuşi Enăchiţă, l-a descins de brîne ? Ori era dînsa o necunoscută burgheză din Forstaturile (mahalalele extra-muros) Vienei, atît de rodnice în frumuseţi voluptoase, vreo Kati cu albe braţe goale pînă la umăr, cu şorţul strîns pe şolduri pline de *vino-ncoace,* cu mica bonetă cochet căţărată pe vîrful părului negru ori blond, care te înfăşoară într-o privire caldă a ochilor, ca păianjenul musculiţa în pînza lui, şi cu peptul palpitînd lîngă al tău, la *Freibal,* într-un steier de ein, zfei, drei, te duce răpit unde dînsa voieşte ?

E mai probabil că iubita din Viena a lui Enăchiţă Văcărescu a fost aceasta din urmă. Nu că doară frumosul şi mîndrul „valah" n-ar fi putut pescui în lumea cea mare a burgului, şi nu punem mîna în foc ca să jurăm că nu s-a găsit vreo grăfină care să fie căutat galeş la boierul muntean ; numai călătorul era grăbit, n-avea timp de dat prefeţelor, şi romanul începea mai lesne şi mai liber cu o Lischen decît cu o principesă.

Unei pene de poet român las meritul de a cînta amorul cari, deşi trecător, n-a putut fi mai puţin simţit, al boierului Enăchiţă Văcărescu cu tînăra vieneză. Arete-ne poetul plimbările lor pe lună în grădinile burgului, prin bătrînele alee ale Praterului, pe singuraticele glasiuri de dincolo de porţile cetăţei, pe la Schönbrunn... Cu ajutorul fantaziei, înjghebe poetul nostru tablourile iubirei Margaretei cu boierul român... Ceea ce ne propunem de a face noi este de a aminti urmările acestei fericiri trecătoare.

*

Cît va fi fost de duioasă despărţirea lui Enăchiţă Văcărescu de femeia cea iubită la Viena, cari din doi a plîns mai amar, nu ne interesează a şti. Nu cei cari pleacă sunt mai îndureraţi, ci acei cari rămîn. Frumoasa vieneză avu, pare-se, motive şi de altă natură decît despărţirea pentru a plînge. Din amorul, oricît de trecător, al lui Enăchiţă Văcărescu, se născu un băiat. La anul 1810, în regimentul husarilor austriaci, era cunoscut prin frumuseţea şi deşteptăciunea lui un tînăr ofiţer cu numele Văcărescu. Acest nume îi deschisese calea într-un regiment unde ofiţerii nu erau decît fii de nobili. Făcutu-şi-a studiile pregătitoare pentru cariera militară cu ajutor de la Enăchiţă Văcărescu? Iată ce nu putem spune. Şi, apoi, marele boier român şi murise la 1797, pe cînd adică el nu putea fi mai mare decît de 14 ani trecuţi.

De cîte ori frumoasa vieneză afla că a sosit în Viena vreun boier din Bucureşti, mergea să afle ştiri despre neuitatul său iubit. Mai apoi, cînd băiatul fu mare, ajuns ofiţer, mergea însuşi să întîlnească pe boierii munteni, călătorind la Viena. În 1810, *graful* Const. Dudescu şi soţia celebrului vistier Varlaam din timpul ocupaţiunei muscăleşti de la 1806, a primit la Viena vizita frumosului ofiţer. Nu putem spune dacă această vizită a displăcut frumoasei visternicese, dar lui Const. Dudescu i-a dat ocaziune să apere într-un mod curios memoria lui Enăchiţă Văcărescu.

Cînd junele leitenant de husari declară lui Dudescu originea sa, marele boier muntean nu putu admite că Enăchiţă Văcărescu, care, întors la Bucureşti din călătorie la Viena, deveni soţul Elenei Caragea, şi-a permis a iubi o mică burgheză din Alser-Vorstadt de la Beci şi s-o fi îndreptăţit a-i da numele de familie unui copil născut din flori. Dudescu refuză să recunoască în junele ofiţer pe un urmaş al lui Enăchiţă.

Mîndrul tînăr petrecu dureroase zile cînd primi asemenea refuz şi, cu toată teama de scandal, el recurse la guvernul austriac şi-i ceru să intervină la Bucureşti, ca să fie cunoscut de fiu al răposatului Enăchiţă Văcărescu şi să-şi aproprieze armele vechei familii.

Intervenţiunea se făcu către preşedintele Divanului din principat, prin agentul cezaro-crăiesc. Generalul muscal Steter scrise către logofeţia cea mare a ţărei, comunicîndu-i copie după nota agentului austriac.

Dar marele logofăt al Ţărei Munteneşti, în iulie 1811, era acelaşi graf Const. Dudescu, care cu un an mai înainte respinsese ca impostor pe tînărul ofiţer. Deci şi de astă dată, Dudescu, aliat el însuşi cu familia Văcăreştilor, apără această familie de un nou pretendent la moştenire şi la nume. Marele logofăt răspunse generalului Steter în modul următor :

„Cu cinste arăt Excelenţei-Tale că de la cinstita Agenţie a Cezaro-Crăieştei Curţi făcîndu-mi-se întrebare prin Excelenţia-Ta, pentru o familie *Enache Văcărescu*, din care familie ar fi un ofiţer la oştirile Cezaro-Crăieşti, în regimentul Husarilor, şi mi se cere pliroforie — informaţiuni — atît de acel Ipochimen — persoană — cît şi de *marca* ce are această familie ; după care am făcut arătare slăvitului Divan că răposatul Banul Enache Văcărescu a fost din o familie din cele dintîi ale ţărei, veche, iar dintru început se trage neamul său de la Făgăraş, din ţara ungurească, unde şi acolo a fost familie mare, care acest răposat Enache Văcărescu a murit la leatul 1797 şi n-au avut vreun fiu, care după vremi să fie lipsit de aici, ca să se socotească că este acela ce se arată din familia lui Enache Văcărescu ; însă spre pliroforie [1], arăt şi aceasta, că în anul trecut, cînd mă aflam la *Vghiena* (sic), făcîndu-mi-se cunoscut că unul se numeşte pre sine familie din casa răposatului Enache Văcărescu, pre carele şi văzîndu-l l-am cercetat atît eu, cît şi Dumneaei Vistiereasa a d-lui Vistierului Varlaam şi alţii ce s-au mai aflat acolo şi l-am găsit *mincinos*, iar marca peceţei acestei familii *se află la casa răposatului*, însă pe marcă nu se poate pune temei, căci cu vreun mijloc luînd cineva închipuirea *marchi* (sic) ori în pecete pe ceară, sau cu alt mijloc şi dînd la meşteri ce lucrează, cu plată îi face una asemenea..." deci, conchide neînduplecatul boier Du-

[1] În textul de bază : plirofosie (*n. ed.*).

descu, la 23 iunie 1811, la nerecunoaşterea nemîngăiatului ofiţer, ca urmaş al marelui nostru Enăchiţă Văcărescu.[1]

Ce va fi devenit sărmana odraslă a lui Enăchiţă din Alservorstadtul Vienei, după categoricul refuz al Divanului Ţărei Munteneşti, nu mai putem spune.

[1] Acest document l-am descoperit în condica no. 66 de la Arhiva Statului.

SPÎNZURAREA LUI MARIN ȚUȘCĂ, CEL CARE A UCIS PE UNCHIU-SĂU, SĂ-I IEIE AVEREA

În jurul tejghelei de măcelărie a lui jupîn Ciupercă era mare zarvă, ieri, la 9 decembrie 1794 :

— Cică vodă Alexandru Moruzi nu iartă de la spînzurătoare pe Marin Țușcă, ăla de a junghiat pe unchiu-său. Jupîn Ciupercă, ceva carne de sărmăluțe pentru vel-logofătul...

— ...N-o să-l ierte, jupîneasă Neacșo, că doar a făcut moarte de om, ba încă de rubedenie !

— Ei, da poate vodă să-i schimbe pedeapsa, să-l trimită pe viață la groapa Ocnei, în loc de a-l spînzura... Deschide coșul, bucătăreasă, să-ți pun carnea...

— Eu pun prinsoare că nu-l spînzură, că-i frumos coz și s-o găsi vro muiere să-l ceară lui vodă.

★

La Vitan. Nu departe de locul unde s-a înălțat spitalul cel mare pentru ciumați, doi tîmplari lucrau aseară cu hărnicie la ridicarea a două furci nouă-noulețe, nalte de cîte doi stînjeni.

— Gata, jupîn Rindea !... Numai frînghia de nodat pe grindei, și să poftească !... zise calfa lui jupîn Rindea, rîzînd cu poftă.

— Mă Teslă, mă, n-am mai ridicat spînzurători tocmai din vremea lui Mavrogheni. Vezi, alea, mă, erau spînzurători, nu glumă... Tot din bîrne de cîte o palmă domnească, să ție un veac... Ș-apoi scrisoare scrisă după calemul (condeiul) lui dascălul Florea de la St. George, ăl de face hrisoavele lui vodă... Scria, mă Teslă, ca să-și bage mintea în

cap cei cari pornesc la hoţii, că-i aşteaptă furcile !... D-apoi, halal ! nici nu se mai pomenea de hoţi, nici chiar în codrii Vlăsiei.

— D-apoi, jupîne Rindea, ăsta pentru care ridicarăm scrînciobul cică nu este hoţ...

— Marin Ţuşcă ?... A înjunghiat pe unchiu-său, să-i fure banii din sipet... Hoţ de oraş, mă Teslă, mai rău decît hoţul de codru !... Iac-o, gata şi frînghia... De acum e treaba lui Handraburcă, ţiganul gîdele...

★

La departamentul de criminalion (curtea criminală).

— Arhon mare armaş, a hotărît măria-sa pe anaforaoa (raportul) departamentului, să fie spînzurat astăzi Marin Ţuşcă în mijlocul bîlciului de la Vitan... D-ta ai epistăsia (execuţiunea) lucrărei... Luat-ai măsurile ?

— Boierule judecător, spînzurătoarea e gata de azi-dimineaţă... Handraburcă gîdele e poruncit să vie la temniţă să meargă cu breasla armăşească (garda închisorilor) după nizam (regulă, lege) la Vitan să ridice în slavă pe ucigaş, după namiazi... Dar iacă, boierilor judecători, am aflat că s-a găsit o muiere care cere la măria-sa viaţa lui Marin Ţuşcă... Poate l-o ierta măria-sa...

★

Soarele este a chindie.

De-a lungul Podului Mogoşoaiei, începînd de la mitocul Episcopiei Rîmnic (astăzi Ateneul) se îndesuieşte tot mai multă lume. Lîngă prăjinile cari, în vîrf cu un cerc de fîn, ori cu surcele de la rindea, arată curţile de la hanuri şi cîrciume, se certau băieţii să se urce să vază mai de sus. Tarabele deschise ale prăvăliilor adăpostesc sute de capete de toată vîrsta, cari din albăstrime, cu pantaloni creţi, de postav din cherhaneaua (fabrica) domnească, înfiinţată de Moruzi-vodă, cari în haine ţărăneşti, cari în giubele negre şi cu anteree de cutnie, legaţi cu şaluri, periusii (clironomii) din *două* şi *trei* generaţiuni... Mai mult muierile îşi iţiesc, printre cercurile cu lumînări atîrnate de podul tărăbei, capetele lor cu fesuri albe sau roşii, încununate cu coada

încolocită pe fes ori legate cu tulpane scrise (desemnate cu mîna) şi cu capetele chioscă de bibiluri şi moţuri de arniciuri vii colorate.

Din cînd în cînd, trece cîte vreun boier călare, cu antereul sumes după spate, cu şacşiri roşii, cu gogeamite calpacu pe cap, stînd ţanţoş în scări late, pe şele turceşti împodobite cu zorzoane de pei colorate şi cu oblîncul înmuiat în ţinte de metal...

Sunt boierii cari, ieşiţi de la Divan, la ora de amiazi, se resfiră pe la casele lor.

Ce aşteaptă cu atîta nerăbdare acea mulţime, care ondulă ca valurile mărei ?

Aşteaptă să vadă *alaiul* lui Marin Ţuşcă.

Ei, doar nu are *alai* numai măria-sa vodă, numai capegiii trimeşi de la Stambul (Constantinopole), ori numai *elciii* (ambasadorii) ruseşti... Avea drept la alai şi osînditul la moarte... Moartea e cucoană mare !

La uşa temniţei spătăriei, vel (marele)-armaşul rînduieşte alaiul, ca om *prahticos,* adică cunoscător al acestei trebi.

În fruntea alaiului *sîrmaci* şi *trîmbiţaşi* ai agiei cu *alaibaşa* (şeful alaiului).

Apoi urmează o ceată de armăşei.

La o lature şi la alta al unui careu închis, breasla agiască şi spătărească.

În mijlocul careului, osînditul Ţuşcă, un flăcău de 25 ani cel mult, cu o înfăţişare care ar dezminţi teoriile estetice populare, că omul frumos nu poate fi om rău.

Alăturea cu Ţuşcă, al 2-le armaş la dreapta, şi la stînga şetrarul Poenaru, trete-logofăt (al 3-le logofăt), ţinînd în mînă la pept anaforaua cu *buiurdizma* domnitorului, cu sentinţa de moarte. Lîngă trete-logofăt, preotul temniţei, cu patrafirul de gît.

Îndărătul lor păşea, huiduit de norod, Handraburcă ţiganul şi două *calfe* ale lui.

Handraburcă era un ţigan nalt peste măsura omenească obicinuită. Îmbrăcat în haine roşii, ca un bulibaşa, pe cap cu o căciulă ţurcănească răsfrîntă pe urechea stîngă şi atîrnînd de fundul ei un moţ de arnici roşiu, era încins cu o frînghie care să-i servească la legatul mînilor osînditului şi la caz cînd cea pregătită la furci s-ar rumpe. Pe umărul stîng îi atîrna gîrbaciul, însemnile funcţiunei sale oribile.

După careu, o ceată de armășei și în fine una de arnăuți, cu puștile cu cremene încărcate.

Acest alai traversă Podul Mogoșoaiei, Lipscanii, o luă pe la Sf. Gheorghe, și apoi, stîrnind nori de praf și toți cînii mahalalelor, prin o sumedenie de ulițe, compuse mai mult din locuri virane, grădini și vii, se îndrumă spre Vitan.

*

La Curtea domnească. La monastirea Cotroceni, la reședința domnească (că amîndouă curțile domnești, și cea veche și cea zidită de Al. Ipsilant la Dealul Spirei, erau numai ruine), cu o oră-două înainte de alaiul osînditului, iacă ce se petrecea :

O fată cam coptuță și slută ca păcatul ceruse de la vel-portar să fie primită îndată de m.-sa vodă Moruzi, că e la mijloc viață de om !

Vodă, care tocmai se gătea să treacă în sala Divanului, primi pe Ralița Mărgean.

— Măria-ta, strigă Ralița, aruncîndu-se la picioarele lui vodă și sărutîndu-i poala antereului de atlas, dăruiește-mi viața lui Marin Țușcă, că-l iau de bărbat...

— Îl iei de bărbat ? Bine, fie ! Așa zice obiceiul pămîntului, că vodă să ierte de la moarte și de la ocnă pe osînditul pe care-l cere de bărbat o fată...

Și vodă poruncește marelui logofăt, care tocmai sosise să ia parte la Divan, să trimeață un lipcan călare, grabnic, la Vitan, cu pitac (poruncă) domnesc de iertare, decît pe dată să-l și cunune la temniță cu Ralița și să-i dea slobozenie apoi.

Natura — atît de vitrigă cu unele femei și atît de darnică cu altele — nu binevoise a da Raliței nimic din ceea ce pentru bărbat e ca arvună a dragostei din căsnicie. Slută, mînia lui Dumnezeu, spanchie, cu nasul ca un zbîrciog, cu gura țuguiată ca la o maimuță, cu un lan de păr încolțit negru sub bărbie, de ai fi luat-o drept un bărbat, Ralița, pînă la vîrsta de 28 de ani, nu izbutise să o ia măcar la horă vreun flăcău...

„De ce, adecă, n-aș lua eu pe Țușcă, flăcău frumos ?... Dator este vodă să mi-l dea, și el s-o deprinde cu chipul meu și oi scăpa și eu de ponosul fetiei..."

*

În jurul spînzurătorei se făcuse un îndoit cerc de toți armășeii, cetele agiești, spătărești și arnăuțești. Lumea privea de mai de departe. Pe zidurile spitalului și pînă și pe cumpenele de la puțuri erau struguri de capete de privitori.

Părintele Onofrei spovăduise pe osîndit, care privea cu o căutătură aiurită lumea și furcile. Acum Handraburcă, ridicîndu-se pe un scaun adus de la spital, se atîrna cu toată greutatea corpului de frînghia legată de grindei, ca să cerce de va putea ține corpul osînditului. Armașul II se urcă apoi și el pe un scaun și citește cu *veli-glas* (voce tare) anaforaoa și sentința domnească. Deodată se face o mare mișcare prin mulțime, despre oraș. Un călăreț, de brîul căruia se ținea îndărătul șelei o femeie, ardea pămîntul sub copitele calului fugaci. Cu mîna ridicată sus, călărețul flutura în aer o năframă și striga din răsputeri :

— Stați ! Stați !

Boierul armaș după scaun văzu pe călăreț și, încă înainte de a sfîrși cetirea hotărîrei domnești, strigă lui Handraburcă, care, acum, cu cei 2 țigani ai săi, lega la spate mînile osînditului :

— Stăi, Handraburcă, vine pitac domnesc.

— Boierule armaș, zice lipcanul, pogorîndu-se după cal, pe care rămase numai Ralița Mărgean, iacă pitac domnesc.

Cînd, prin pogorîrea după cal a lipcanului, mulțimea văzu fața fetei, răsună valea Dîmboviței de hohotele ei.

— Aoleo ! slută-i !

— De-ai vedea-o noaptea, îți faci cruce și fugi.

— Asta, soră cu ielele, vrea să scape de ștreang pe Țușcă ?

— Ei, mă, slută, slută, dar viața-i dragă.

Al II-lea armaș ceti pitacul domnesc :

„Marine Țușcă, după obiceiul țărei, m.-s. vodă îți dăruiește viața fetei Ralița Mărgean. Părinte Onofrei, cunună-i sub ștreang."

Țușcă privește un moment nedumerit la fata care, călare, emoționată de strigătele injurioase ale mulțimei, se părea și mai urîtă ca de obicei, apoi iute întorcîndu-și ochii la spînzurătoare, strigă :

— Nu, jupîn armaş, nu ! Mai frumos e ştreangul nou al lui Handraburcă decît braţele de dragoste a ielelor !

Pînă în 3 ori armaşul întreabă pe osîndit de vrea să se cunune cu Raliţa, şi pînă în 3 ori, Ţuşcă răspunde că nu, pe cînd fata, nemaiaşteptînd să încalece lipcanul, o croi în fuga mare spre oraş, dispărînd ca cel necurat.

*

Ţuşcă fu spînzurat.

— Era prea mare pedeapsa : bine, după legea veche, se putea schimba pedeapsa la ocnă, ori la moarte, prin o însurătoare ; dar să ia bietul Ţuşcă pedeapsă îndoită : şi nevastă, ba şi slută ?

Aşa judeca la cahveneaua din poarta Curţei Vechi scena de la Vitan un calemgiu (scriitor) de la Divanul domnesc, sorbindu-şi filigeanul de cafea, aşezat turceşte pe laviţa din jurul cahfenelei (cafenelei).

— Dar, ce ? Însurătoarea e pedeapsă mai grea ca moartea ori groapa ocnei ? întreabă cu supărare jupîneasa cahvegiului.

Nu ştiu dacă calemgiul a răspuns la întrebarea jupînesei, dar eu, calemgiu de la 1894, ca să nu-mi perd stima sexului slab, voi zice că foarte delicat cugeta legiuitorul nostru vechi, cînd obliga pe domn să ierte pe osîndit dacă-l cerea o femeie ca bărbat.

În adevăr, femeia cinstită (n-ar strica să fie şi frumoasă) poate întoarce de la rele urmări pe bărbat.

PETRECERE LA CURTE

La 20 ianuarie 1798 o să fie o mare petrecere la curtea m.-sale, în onoarea noului sosit oaspe a m.-sale, luminăția-sa Cuciuk-Husein, marele amiral, ori căpitan-pașa al împărăției turcești.

Ilustrul oaspe a tras în gazdă chiar la palat, împreună cu o parte din numeroasa lui suită.

Pregătirile serbărilor. La bucătărie este mijloc minunat să-ți dai seamă de ce va fi o serbare.

Suntem în fața unei vetre de o întindere ce, cu deprinderile noastre de astăzi, nici nu ne-o mai putem închipui. Vatra e aciuită sub un coș tot așa de larg ca dînsa și puțin micșorîndu-se numai cînd iese deasupra acoperămîntului casei. La distanță ți se pare nu un coș, ci un turn cu metereze, căci de toate părțile sunt făcute tăieturi sau găuri în acest turn pentru ca să poată ieși fumul, deasupra fiind acoperit, pentru că altmintrelea, din cauza marei lărgimi a coșului, ploaia și zăpada ar putea inunda vatra și cuhnia.

Marea cameră în care se înalță monumentala vatră cu coșul sprijinit pe stîlpi de fer, adornat pe pripiciul lui, cu linguri de lemn, strecurători, site... este un adevărat roi de oameni. Primul bucătar, baș-bucătar, însoțit de al doilea, de al treilea și de toate ajutoarele sale, ocupă mesele, de-a lungul pereților și lîngă trunchiul de tăiat carnea, o imensă tulpină de pom, lungă de un stînjen, tulpina unui pom secular care, din cauza diametrului său, oferă, culcat la pămînt, înălțimea unei mese. Tîmplarul n-a avut altă treabă de făcut la această masă uriașă decît să-i cioplească partea superioară spre a-i da o suprafață plană.

Numeroşi ţigani şi ţigance furnică prin bucătărie. Unii freacă tingiri mari cît căldările de rachiu, alţii pisează în piuliţi de lemn ori de aramă felurite condimente pentru bucate; ăştia, dogoriţi la faţă, roşii ca sfecla, întorc la vatră, deasupra unor căpiţe de jăratic, pe care sfîrîie grăsimea căzîndă, frigări cu buturi întregi, ba cu berbeci întregi întorşi. Femeile caută de vasele cari fierb în clocot, să nu dea în foc, ori ajută pe baş-bucătar să întindă aluaturi de plăcinte, cînd nu sunt ocupate a spăla sutele de talere de argint, cari peste o clipă vor împodobi masa domnească.

În lumea aceasta culinară, care se agită, cu zgomot şi vorbă de clacă, pe dinaintea piramidelor de victualii de care sunt pline mesele, aşteptîndu-şi rîndul să fie băgate prin vasele din vatră, trebuie să aibă baş-bucătarul un adevărat geniu de comandant ca să ajungă la bun rezultat.

Nu-i vorbă că la ordinele lui kir Iane Zarnacadea (aşa se numeşte primul bucătar) stă vătavul de ţigani cu biciul pe umăr, gata la cel mai mic semn al comandantului din cuhnie să croiască pe ţiganii ori ţigancele leneşi ori guralivi. Kir Iane Zarnacadea îngrijeşte de *partea subţire* din izvodul de bucate. De fripturi şi de bucatele cu zeamă îngrijesc ajutoarele lui.

După mulţimea bucatelor şi după cîtăţimea lor, poţi să ştii că pe ziua aceasta de 20 ianuarie o să fie la Curte masă mare de sute de persoane.

De aceea şi baş-bucătar a închipuit un izvod de bucate, de-ţi vine apa la gură numai cetindu-l...

Ian ascultaţi.

Mezelicuri: icre proaspete, salată de icre bătute cu miez de pîne albă în untdelemn. Lacherdă şi batoguri, rotogoale de salam din Sibiu, salată de ţîri prăjiţi în para focului, gătiţi cu pătrunjel verde, tăiat subţire ca tutunul, şi năclăiţi în untdelemn, apoi clădiţi căpiţă împodobită cu măsline, ca nişte petre scumpe lucitoare pe mitra mitropolitului.

Urmează apoi *potroace:* de curcan, borşuri de zeamă de varză cu perişoare de pulpă de căprioară şi orez pisat. Apoi *iahnele* înotînd în cerviciuri, sarmale de pept de curcan, găluşti de grisă împănate cu cuişoare... apoi *plăchii* de orez cu gîscă la *sahan,* adecă la tavă, rumenite în coptor şi împodobite cu ardei roşii. Dar *cuşchebapurile,* ciulamalele de pasere şi de vînaturi, înotînd în smîntînă?

Sunt pe vatra lui kir Iane Zarnacadea destule bucate pentru a ucide un regiment întreg de stomacuri moderne!

Voinicii meseni de la 20 ianuarie 1798, cari după ce au să îngurgiteze cele mai de sus enumerate, vor mai găsi loc şi pentru pilafurile, baclavalele, halvalele, sarailiile, alivencele pe frunze de ştir, plăcinte cu poalele în brîu, halibiurile cu flori de scorţişoară, bohacele şi mai ales zaharicalele, în care kir Iane este neîntrecut!

După vizita noastră la bucătărie, putem înţelege ce *chiulhan*, ce chef mare o să fie pe boierime astăzi, la 20 ianuarie, la Curte.

★

La Curte. M.-s. domnitorul Hangeri, în dimineaţa zilei de 20 ianuare, grăia în Divanul mic cu marele logofăt al obiceiurilor, Matei Fălcoianu, care sta în picioare respectuos.

— Boierule vornice, luminăţia-sa căpitan-paşa porunceşte ca boierii poftiţi la masă să vină cu nevestele lor. Să li se trimeată *pitace* (porunci) să fie întocmai următori.

Principalii boieri cari compuneau, cum am zice astăzi, ministerul, erau N. Brâncoveanu Basarab, marele logofăt de Ţara-de-sus, Dumitru Racoviţă, mare ban; Manolache Creţulescu, mare vornic la Ţara-de-sus; Scarlat Ghica, mare vistier; Ioan Damaris, mare vornic de Ţara-de-jos; Radu Golescu, mare vornic al obştirilor; Ştefan Văcărescu, mare logofăt de Ţara-de-jos; Iordache Suţu, mare hatman; Mavrocordat, mare spătar; Radu Slătineanu, mare vornic al treilea... Nu mai înşir boierimea de curte şi de laviţe!...

— Dar bine, măria-ta, cum o să-şi aducă boierii muierile la o masă de turci? Cît îi lumea şi pămîntul, soţiile noastre nu vor primi să treacă din haremul doamnei măriei-tale printre mulţimea de turci poftiţi la masă domnească.

— Dar ce ne facem? Căpitan-paşa vrea numaidecît...

Matei Fălcoianu stete puţin pe gînduri.

— Lasă pe mine, măria-ta: vor veni toţi boierii cu... jupînesele lor.

Faţa lui Hangeri se însenină, de unde un moment înainte era mohorîtă, prevăzînd refuzul boierilor de a împlini voia ilustrului său oaspe.

Totuşi, ieşind din Divanul mic, murmură în sine: „O să zic că doamna Ruxandra [1] este *zaifă* (bolnavă) şi de aceea nu poate să stea şi ea cu musafirii la ospăţ".

★

La marele ban Racoviţă. În camera de primire a primului boier din Divan sunt adunaţi mai toţi boierii divanişti. Curtea caselor e plină de cai înşelaţi, ţinuţi de căpăstru, bătuţi cu ţinte de argint, de arnăuţi şi delii boiereşti, cum şi de cîteva butce ale boierilor mai bătrîni.

Cari cu picioarele sumese turceşte pe divanuri, învîrtind mătănii de chilimbar şi de odogaci, cari în picioare, privind indiferent pe la ferestre, boierii stăteau tăcuţi, aşteptînd, pare-mi-se, pe cineva sau şoptind între ei, ridicînd buzele după imameaua ciubucului, pentru a soarbe din filigeanul de cafea, sau pentru a-şi comunica aproape la ureche cugetarea ori simţirea lor.

Cînd boierul Matei Fălcoianu intră, mişcarea ce se produce între boierimea adunată probă că el era cel aşteptat.

— Ce veste, *arhonda*? [2] întrebă marele ban Racoviţă.

— Veste rea, boieri d-voastre. M.-sa porunceşte să nu mergem singuri astăzi la petrecerile ce le dă în spătăria mare în cinstea lui căpitan-başa, ci să ne aducem şi jupînesele.

— Să aducem jupînesele noastre? strigară aproape într-un glas toţi boierii indignaţi.

— Nu-i destul că nu ştim de vom ieşi teferi noi boierii, acum să ne ducem muierile între turcime?

Se făcu un moment o tăcere în care observatorul ar fi măsurat toată grija mare ce cuprinsese sufletele boierilor. Ei acum nu mai fumau, feligeanul era uitat la o parte în zarful său minunat... Boierii mai tineri scrutau cu ochii pătrunzători căutătura celor mai bătrîni.

— Ce-i de făcut? zise, rupînd tăcerea, marele logofăt Ştefan Văcărescu.

— Nu duceţi nici o grijă, boieri d-voastră; am găsit mijlocul să împlinim porunca lui vodă şi jupînesele noastre să stea acasă.

---

[1] Doamna Ruxandra a lui Hangeri-vodă era din familia Ghica.
[2] Titlu cu care se tratau între ei boierii.

La aceste vorbe ale lui Matei Fălcoianu, boierii se făcură roată în jurul marelui logofăt al obiceiurilor.

— Cum aşa ?

— Spune curînd !

— Grăbeşte, arhonda !

Întrebările curg ploaie.

— Turcul voieşte să ne vază muierile noastre... Le-om duce, adaugă a zice Fălcoianu rîzînd... Vom duce turcului... *fete frumoase,* celetnice de la Hanul Şerban-Vodă şi de prin mahalale, îmbrăcate în haine de ale muierilor noastre...

Un hohot homeric răsună în cameră.

— Bre, ştii că născocirea e bună, zise Ioan Damaris.

— Minunată ! exclamă tînărul vornic al treilea, Slătineanu. Nostim lucru să ai de muiere *pentru o jumătate zi şi o noapte, la petrecere,* pre... o celetnică.

Observaţiunea tînărului Don Juan desigur o făcură în taina sufletului mai mulţi bătrîni sfetnici ai lui Hangeri, cari simţiră nu ştiu ce fior, ca în vremea tinereţei, şerpuind prin tot corpul lor...

★

La vremea mesei. La orele 7 şi jumătate turceşti, adecă la 1 şi jumătate *europeneşte,* de-a lungul stradei Mihai-Vodă, butcele (trăsurele închise), cu roţi văpsite în culori ţipătoare, se ţineau şir, îndrumîndu-se spre Curtea domnească, cea nouă, printre două rînduri de privitori şi de prăvălii cu tarabe încălcînd linia stradei, pline de marfă de băcănie şi de căldărărie, de bărbieri cu peschire atîrnate deasupra uşilor, de putini cu păcură de uns osiile şi carîmbii cizmelor ţărăneşti, de boiangerii uscîndu-şi bumbacul ori lîna văpsită pe prăjini de semăna la distanţă ca nişte drapele multicolore... Ici-colea, cîte o braşovenie, prăvălie mai simandicoasă, şi cîte un han, de departe designat prin prăjina naltă de la poartă, purtînd cercul cu fîn şi cu garafa cu apă colorată roş. *Răspîntiaşii* (sergenţii), cu biciul pe umăr, dau în lături carele ţărăneşti, croind cînd în boii de la care, cînd în ţăranii ce-i mîna :

— În lături, mă ţopîrlane, că trec boierii...

Treceau boierii, cu... *jupînesele* lor gătite spilcă, legănaţi aşa de violent pe perinile butcei cu rezoare nalte, rotun-

de, ca o jumătate de roată de moară, prin hopurile pavelei stricate, că bălăbăneau capetele lor simandicoase într-un ritm epileptic, dezordonat, pe cînd vizitiul și arnăutul făceau adevărate minuni de echilibristică ca să se țină unul pe capră, celalt în coada butcei.

Toate aceste butce intrau, una după alta, în vasta curte a *palatului domnesc*, așezat acum o sută de ani la Dealul-Spirei, acolo unde se află astăzi arsenalul, pe atunci tocmai la capătul Bucureștilor, între mari și numeroase livezi și vii.

*

In curtea palatului. Aci cîntau neîntrerupt, de rînd, cînd *meterhaneaua* (muzica turcească) cu fluierașe țirliitoare, amestecate cu zăngănitul talerelor de aramă și a cîteva dărăbane, cînd bucimașii, sîrmacii și cimpoierii breslelor (corporațiunilor, cetelor) agiești (ale poliției) și spătărești (ale armatei). Deliii și neferii erau înșirați de la poarta *Gospod* (domnească) pînă în vîrful scărei principale ce ducea la spătăria cea mare, la sala tronului, toți cu un arsenal de pistoale și iatagane în brîul cel cu paftale largi de metal, strălucind la raza soarelui și în uniformă de zile mari, cu fermenele înmuiate în fierturi și arniciuri de vipuști, cu mînicile dulamei atîrnate pînă la pămînt, de stofe viu colorate, cu cialmale vărgate sau cu căciule-calpace de blană de oaie, înalte, țepene, cu moțuri și cu țarțamuri, de asemenea atîrnate de la moțul caștei la umărul stîng.

Prin acest *spalir* înainta prin curte, la pasul cailor, butcele boierești, una după alta. Arnăutul sărea din coada butcei, deschidea portița trăsurei în pragul scărei, și boierul și jupîneasa erau primiți aci de al doilea cămăraș, de portarul al doilea, ajutat de copii de casă (paji) în haine roșii. Acești slujbași domnești duceau de subsuori pe boieri și jupînese pînă în vîrful scărei, la catul întîi al palatului, unde oaspeții erau primiți de portar-bașa, de primul cămăraș și de postelnicei de toată treapta. Oaspeții erau introduși, boierii în spătăria mare, iar jupînesele, la privirea cărora toți slujbașii Curței abia își stăpîniră mirarea, erau conduse la harem, adică la apartamentul doamnei, după porunca dată de boierul Matei Fălcoianu.

*

Ospăţul. Cînd lungile coridoare ale palatului răsunară de apelurile slujbaşilor pentru ca să se dea bucatele la masa domnească, întinsă în Divanul cel mare, Hangieri-vodă, cît de vodă era, ajutat de marele ban Racoviţă, luă de subsuori pe luminăţia-sa Cuciuk-Husein-paşa şi se îndrumară spre camera ospăţului, precedaţi de marele postelnic şi de 12 copii de casă cu bastoane de argint, şi de şase frumoase fetiţe, mergînd de-a îndaratelea şi agitînd căţui de argint, din cari gîlgîia fum de odogaci şi de chilinbar, aceste precedate şi ele de alte 6 fetiţe, agitînd şi ele stropitori cu apă de flori.

— Să poftească boierii şi *jupînesele,* zise vodă lui Matei Fălcoianu, care aştepta înalţii oaspeţi la uşile larg deschise ale camerei de ospăţ.

După ce vodă aşeză în capul mesei pe Cuciuk-Husein-paşa şi el însuşi luă locul în celalt cap al mesei, începură a intra în sofragerie boierimea cu jupînesele, unul după altul, după rangul fiecăruia. Matei Fălcoianu designa fiecăreia părechi locul, la care ajungeau numai trecînd, cu mari închinăciuni şi încovăieli de şira spinărei, pe dinaintea paşalei.

Hangeri, cu inima mică cît o gămălie de ac, ca să nu simţă cumva Husein-paşa de *tertipul* cu *jupînesile,* se uita şi el cu emoţiune şi mirare, ba uneori cu plăcere... la defileul improvizatelor boieroaice. Acestea, nedeprinse cu hainele scumpe şi zorzoanele ce le atîrna pe cap, pe gît, pe tot corpul, erau de o stîngăcie care speria pe vodă, dar care trecu nebăgată în seamă de paşa şi de agalele turci, cari luară loc la ospăţ.

Lîngă paşa fură aşezate... nevasta de ocaziune a marelui ban — o muiere coz — şi a marelui logofăt Nicolae Brâncoveanu — un cap minunat de unguroaică... Lîngă fiecare aga din suita amiralului, cîte două jupînese luară scaun. Ici-colo se nimeri şi cîte una la dreapta ori la stînga vreunui boier... Ce haz făceau ceilalţi boieri privind pe colegul lor şi făcîndu-i semne cu coada ochiului !...

Dăduse isteţul boier Matei Fălcoianu tuturor... jupîneselor din nou povăţuire : ce să zică, ce să nu grăiască, cum să se poarte la masă, că de aceea le şi introdusese mai întîi

singure, fără de boierii ...lor, în haremul doamnei. Ba acolo, chiar și măria-sa doamna Ruxandra Hangeri le mai inspectase toaleta și le mai potrivise ale zorzoane cu care le împodobiseră adevăratele cocoane. Dar, degeaba cazna, boierule Fălcoianu: bietele *celetnice* și fete de mahala, cît intrară în sala ospățului, olbară ochii și cît pe-aci să scoată exclamațiuni care de care mai poznașe la priveliștea bogățiilor salei și a mesei. Noroc că istețul Fălcoianu poruncise lăutarilor să cînte... Zgomotul acestora acoperi cîteva exclamațiuni ce nu putură fi oprite...

— Numai de nu s-ar chirchili (îmbăta), zise vodă la urechea lui vel-cupariu... Vezi să le toarne mai cu economie, că te trezești că s-apucă de pozne...

*

Nu am de gînd să descriu ospățul. Destul că pașa cel mare și agalele lui făcură onoare la toate bucatele lui Iane Zarnacadea, și, între un fel și altul de bucate, aveau de *inglingea* (amuzament) privirea la frumoasele jupînese, ba, la soroace tot mai dese, le și mîngăiau cu mîna pe la spate... Marele amiral, de cîte ori își permitea asemenea intimități, își manifesta tot mai mult satisfacțiunea lui netezindu-și barba și zicînd: „Pechi! pechi!" (Bine, bine!) cu o căutătură prietenească îndreptată spre Hangeri.

Lăutarii — două tarafuri — cîntau, acum manele turcești, acum viersuri de lume, multe de ale răposatului Enache Văcărescu și de ale lui Alecu Văcărescu... Zgomotul talerelor de metal și al tacîmurilor, foșnitul adietor al cozilor de păun agitate de 12 fete la spetele principalilor turci și ale lui vodă, gîlgîitul vinului de Drăgășani, de Deal, de Malvazie — care, cu toată supărarea lui Mahomet, curgea gîrlă în cupele oaspeților, și turci și creștini, de nu mai pridideau cu turnatul toți paharniceii, cuparii mari și mici și arnăuțimea — mirosul aromatelor din bucate făcură curînd o atmosferă în care simțurile adormite se deșteaptă, ba se exaltă, iar mintea se copere cu un văl tot mai gros...

Ce vreți să facă agalele și marele amiral în așa atmosferă, după ce chiar din boierii divaniți începură — la urma urmei — a cam ciupi de mijloc pe vecinele... jupînese și a

le șopti la ureche vorbe care, de!... nu mi-ți cere mie să vi le mai înșir aci!

Mai bine să-i lăsăm să se scoale de la masă, după sănătățile închinate cu „bine te-am găsit!" — de vodă pentru marele amiral și pentru toți turcii de față, ba și cei viitori.

★

După masă. În sala cea mare a spătăriei, în fața tronurilor lui vodă și al doamnei, așezate în fund și umbrite de cele două tuiuri cu cozi de cal, stau acum grupați după rang, pe divanuri și lavițe acoperite cu postav roș, turcii, amiralul, vodă, boierii. Turcii nu au lăsat de pe lîngă dînșii... *boieroaicele*, și cîte din ele au rămas făr' de turc stau pe lîngă unia din boieri. Cîte guri bărbătești, atîtea ciubuce învăluind în nori de fum albăstriu lumea; feligeanele cu cafea fumegă, lăutarii cîntă, pe cînd un scamator neamț, pripășit de cîteva zile prin București, în mijlocul salei, pe o frumoasă scoarță (velință) de anadol, își bagă pe gură o sabie, scoate panglici pe nas, mănîncă jăratec din cățuiele fetelor afumătoare, se dă de-a tumba ca o sfîrlează... După scamator, adunarea admiră pehlivani turci din *Enderne* (Adrianopole) făcînd ghidușii, tururi, și, după ei, *zicîtori* spunînd mîndre graiuri din lumea largă...

Urmează apoi danțurile... Turcii nu danțează, dar pașa a poruncit să danțeze boierii cu... jupînesele lor, și marele amiral și toți turcii strigă: *aferim!* neluîndu-și ochii de la jupînese, care se încovoaie în ritmul muzicei ca niște hurii din paradisul lui Mahomet.

Nu numai boierii mai tineri, dar și cei mai coptuți încă încing hore, bătute, zamparale grecești, ba și valsuri învățate din vremea ocupațiunei țărei de nemți, și, cînd obosesc, scot grațios năframele din paftelele de argint bătute cu petre nestimate ale dănțuitoarelor lor, de-și șterg nădușeala după frunte, și nu se știe dacă, voind a pune la loc năframa în colanul femeilor, mîna boierilor nemerește tocmai la colan, ori se rătăcește în cale, împedicată și de relieful peptului...

Și ținu danțul pînă noaptea tîrziu și iar începu ospățul și iar curseră ca la scocul morei vinurile chilimbarii și roșe ca buzele fetelor și malvazia îmbătătoare și vutcile

bălane pe cursă și vișinaturile rumeioare ca obrajii jupîneselor înväpăiate de danț, de plăcere, la lumina a sute de făclii de ceară albă din *cherhaneaua* (fabrica) privilegiată a Episcopiei de Rîmnic.[1]

Pe ferestre străbate o lumină și mai mare decît cea din policandre și de la sfeșnicile de argint, așezate pe sfeșnicare prin colțurile sălei. E lumina de la masalale și de la ceaunele cu păcură ce ard în curte și pe zidurile ei. Această lumină neegală valța și dînsa prin vasta sală, poleind oameni și lucruri în mod fantastic, dîndu-le realț, așa că priveliștea sălei ar fi amintit unui arheolog o veche scenă *de orgie romană.*

Și orgie era !...

Orgia avea să se termine prin numeroasele camere ale palatului, punînd pecetea desfrînării asupra petrecerii de la Curtea domnească de acum o sută ani !...

★

In ietacul adevăratelor jupînese. La lumina slabă a candelei arzînd la iconostas, unde strălucește ferecătura de argint a icoanelor, între care nu lipsește icoana *bramului,* adică a patronului ce și-a ales boierul la căsătorie, jupînesele marilor *divaniți* așteaptă, așteaptă, așteaptă pe soții lor, agitate de nerăbdare și grijă sub plapome de atlas în coloare deschisă, cu capul îmbrobodit într-un tulpan alb cu bibiluri, care face un minunat cadru capului și părului lor negru, împletit în coadă ca o diademă peste tulpan.

Dar boierul nu vine... jumătate din *crivat* rămîne neocupat întreaga noapte...

— Numai acum s-au sfîrșit ospățul ? întreabă cucoana pe „dumnealui", care sosește abia la oara cînd clopotul de la biserica vecină trage de *policleu.*

— Uite, numai acum s-au sfîrșit... uf ! ce belea pe boierime !...

Așa răspund, intrînd în ietacurile *adevăratelor* lor cocoane, cei mai mulți din divaniți, dar uniia din ei mai adaug în mintea lor : „nostimă muiere !... o s-o mai văd !..."

---

[1] Această primă fabrică de luminări de ceară albă era pe locul metohului Episcopiei de Rimnic, acolo unde astăzi este grădina Ateneului.

★

La cahveneaua lui kir Panaiot de la poarta Curței Vechi.
Kir Panaiot către celetnică :

— Nu ți-e rușine ! acum te întorci acasă ?

— Ei, jupîne, și d-ta !... Parcă cu turcii și cu boierii faci cum vrei !... Toată noaptea...

— Te dau afară ! urlă cafegiul.

— Carnacsi ! nu striga așa tare, că doară nu vorbești cu o muiere de rînd... N-am nevoie eu de d-ta... Iaca poznă ! parcă n-am eu boierul meu ?... eu sunt *mare vorniceasă,* mă omule !

★

La mahala, la Sf. Elefterie.

— Draga tușei, tîrziu mi te-ai întors...

— Cînd mi-a dat drumul, mătușică ; dar ce bine am petrecut !... uite, numai rubiele de aur în năframă !... Ce ziceai d-ta, tușică — că turcii nu plătesc ?...

— Nu ți-au plătit ție, dragă Smărăndiță, ci marei vornicese, că tu erai mare vorniceasă...

★

La cîrciuma lui Hagi Leuca.

— Mai dă-mi o țuică, jupîne Leucă. Mări, al naibei vodă : cică a mințit pre luminăția-sa căpitan-pașa, aducîndu-i astă-noapte, la *chiulhan,* fete de la hanuri, în loc de *jupînese...*

— Iacă țuica, numai tacă-ți *fleanca,* nea Stanciule, că te-o auzi ăl logofăt de Divan, care suge colo, la gura ocalei, și nu ți-o fi moale unde te-o așterne vel-aga !...

— Dar de ce să tac, jupîne Hagiule ?

Jupîn Leucă spune la ureche la nea Stanciu :

— Nu era, bre, numai fete de la hanuri și mahalale, ci erau și cîteva jupînese *catafto* (în realitate).

— Elei !.. ce spui ?

*

Dar ce o mai fi spus a lume mare, cu fleanca ei neamuţită, despre petrecerea simandicoasă de la Curtea domnească, nu mai încape la locul ce mi-a jertfit *Viaţa*[1] pentru poveştile mele bătrîneşti. Destul cu ce v-am spus, şi D-zeu să ne apere de vremi ca acele !

---

[1] V. explicaţiile autorului, în ediţia noastră, în subsolul paginii 212 *(n. ed.)*.

JUPÎN VÎNTURĂ-VEŞTI

Tablou de la antipozi

O frumuseţă de peşchir de in în patru iţe pe spetează deasă, împuiat la capete cu ţarţamuri în bibiluri şi înflorit cu arniciuri în feţe vii, atîrnă de un cot de lemn ce înaintează din păretele casei 'dasupra Podului Mogoşoaei, mai sus de uşa prăvăliei lui jupîn Vîntură-veşti, starostea de bărbieri.

Darmite prăvălia ?

Ia vedeţi cum dă ocol nesfîrşit, de-a lungul celor trei păreţi ai camerei, laviţe aşternute cu velinţe vărgate. Colo la colţ este soba cu căldarea în care clocoteşte zgomotos leşia. Pe pripiciul sobei se tolăneşte un cotoi mare alb. Pe păreţi, spre răsărit, *Icoana breslei,* ferecată în argint. Înaintea ei arde zi şi noapte o candelă mare numai de filigran, ieşită de sub ciocanul lui Ilie, zlătarul domnesc. Sub icoană, prapura, steagul breslei. Apoi, pe amîndoi pereţii, faţă în faţă, patru roţi de tinichea lucioase, din cari ies cîte două fofeze în cari ard lumînări de seu, cari trămit spre bagdadia apropiată o lumină înecată în fum negru ce vitejeşte caută să se înmulţească în luciul metalului. Printre aceste patru feluri de policandre, se întind, ca nişte braţe articulate, coturile, pe cari se usucă peşchirurile. Din vîrful acestor braţe, cari se pot mişca după trebuinţă, atîrnă căldăruşa lungăreaţă, cari, prin burloiul aşezat la fund, dă scurgere, după voie, leşiei pentru lăutul capului muşteriilor.

La minunat vad mai e aşezată prăvălia lui kir Vîntură-veşti.

D-apoi să vedeţi cum urdină la dînsa lumea, ca albinele pe gardina gurei ştiubeiului. Şi azi, 24 noiembrie 1797, mai mult de oricînd, că e ajun de sărbătoare. Nu se dichiseşte

lumea la bărbieri în zi de sărbătoare, că doar nu sunt jidani, ci creştini pravoslavnici. Şi iacă de ce unul intră, altul iese, pe ziua de azi din prăvălia de bărbierie a lui jupîn Vîntură-veşti.

Şi ce lume intră şi iese! Tot unul şi unul, ca boabele de soroace de la mătăniile mitropolitului: neguţători chiaburi, judecători de la departamentul de şapte, de opt, şi de criminalion, de la spătărie şi de la agie, logofeţi II şi III... Doară boierii cei mari de nu vin delaolaltă la prăvălia lui kir Vîntură-veşti, că de, ei au cu ce plăti să meargă pe la curţile lor meşteşugarii, ca să nu se amestice protipendada cu lumea cea de rînd.

Nu-i vorbă, că şi lumea cea de rînd nu se sinchiseşte, şi, cînd îi vine, la *cahvenea* (cafenea), ca şi la bărbierie, dă iuruş asupra boierimei cu vorbe ascuţite şi scornind zvonuri nu tocmai de cinste pentru protipendadă. Ei, că doară nu erau nici boierii pogorîţi cu hîrzobul din cer!

★

Zece calfe şi zece ucenici are în slujbă jupîn Vîntură-veşti, şi în ajunul sărbătorilor toţi sunt rupţi în şale de muncă, de stare cinchiţi cu briciul, cu foarfecele, cu cleştele de scos dinţii...

— Un perdaf lui jupîn Scufă?

— O spălătură de cap cu leşie tare lui jupîn Moscu, care ţine iratul ocnelor domneşti!

— Mă Gogoaşă, barba de boier mare lui jupîn Racoviţă!

— Tu, Hodoroagă, rade pe cap pe jupînd Marda, dar vezi să nu te pogori cu bricul mai jos decît acoperă fesul!

— Bagă de seamă, mă Zarzavat, să nu văpseşti pelea boierului, ci numai părul, canea de Ţarigrad!

— Aoleu! mi-ai prins şi falca cu măseaua! strigă un pacient.

Şi bricele şi foarfecele zgomotează, şi curge şopot leşia din zeci de căldări asupra lighenelor galbene, scobite pe rotunzeala gîtului, ce ţin pe mîni doritorii de lăutori, pe cînd calfa ori ucenicul îl săpuneşte cu săpun turcesc de-i scapără ochii cînd îl ajunge pe la ei.

La zgomotul instrumentelor de tortură se unesc graiuri mai zgomotoase, schimbate de la muşteriu la muşteriu şi de la călfi la muşteriu.

Bărbierul era în secolul trecut şi la noi (de nu cumva e şi azi) ceea ce era Figaro în apusul Europei. La Bucureşti nu era gazeturi cari să te laude, ori să te ocărască, după cum eşti sau nu din gaşca ei. Gazetă era însă fiece bărbierie. D-apoi mai dihai de orice altă bărbierie era aceea unde ne aflăm. De aceea îl şi poreclise Vîntură-veşti pe jupînul, de-i rămăsese porecla nume.

Aşa, dar iată că vine jupînul de la Curtea domnească. A retezat firele din barba măriei-sale, care treceau obraznice peste hotarele cuvenite.

— Bine venişi, jupîn Vîntură-veşti, strigară mai toţi muşterii, cari încă unii aşteptau rîndul.

— Mă iei pe mine ?

— Ba pe mine !

— Ca la moară, ca la moară, la rînd, cinstiţi boieri.

— Ce mai veşti, nea Vîntură-veşti, că vii de la Curte ?

— Adică unde am tuns barba măriei-sale, aşiş am dezlegat burduful lui de veşti de la Ţarigrad ori de la Beci (Viena) ? Ce mai veşti ? adaoge a zice guraliul mai-mare-staroste. Ce să fie ? Pîră veche : se sfădesc la Divan boierii *paia* (cei fără slujbă) cu boierii *halea* (cei cu slujbă). Se sfădesc de la plapomă : unii o trag încoace, alţii încolo...

— Dar vodă ce zice, kir Iancule ? întrebă un muşteriu, privind şi cercetînd într-o oglindă rotundă cu fundul înflorit în sidefuri, ca să vază de nu cumva a scăpat calfa briciul în părul alunelei.

— Ce să zică ? Le strigă şi el, ca eu odinioară : Ho, staţi pe rînd ca la moară !

— Decît, jupîn Măimărie, nu le vine rîndul destul de des.

— Păi lipitoarea că-i lipitoare, şi încă-i trebuie timp pînă să se îmfle de sîngele supt. Dacă vodă nu-i lasă pînă să se îmfle punga lor din iraturi (venituri) şi kavalele, cu ce se alege creştinul că l-a poftit măria-sa pe scaun în Divan ?

— Dar pe ziua de astăzi ce se mai zvoneşte, kir Vîntură-veşti ?

— Eu sunt om domnesc, pe mine nu mă întrebaţi. Adică nu cumva credeţi că o să vă spun că vodă are de gînd să-şi schimbe Divanul, că prea s-au burzuluit cei ce aşteaptă ? Nu cumva vă trece prin gînd că eu, om domnesc, voi deschide şghiaburile gîrlei de nemulţămiri, de bîrfeli împotriva domniei ?

Ce-o să facă şi măria-sa ca să mulţămească pe toată lumea ? Ţăranului nu-i place să dea văcărit şi să-şi facă claca după pont ; boierului cum să-i placă să stea cu punga goală ? Neguţătorului să nu-i ceri fumăritul, cotăritul şi havalele celelalte.

— Auzi vorbă la jupîn Vîntură-veşti, întrerupse boierul Faca, care tocmai se sculă după laviţă, sfîrşită fiindu-i dichiseala. Auzi vorbă de rumân ! D-apoi numai de asta e nemulţămită ţara ? Dările au adus-o la sapă de lemn. Biserica e necinstită, pentru că mitropolitul n-a vrut să se supuie lui vodă de a ridica jurămîntul arhieresc, ca să nu se mai puie pe ţară văcăritul. Ispravnicii din judeţe sunt mai răi decît paşalele din serhaturi (de peste Dunăre) : fură, taie, spînzură după pofta inimei lor. Judecătorii din toate departamentele nu dau dreptate decît pe bani...

— Dar cu şcoala norodului ? întrerupse dascălul Pahomie de la Şcoala slavono-românească de la Sf. Gheorghe-Nou. Şcoala cea mare a ajuns de batjocură. Pristav peste dăscălime au pus vodă pe kir Cucu, cel cari ani întregi nu mai dădea pe la şcoală decît să-şi ia leafa, dacă nu i-o lua kir Pandeli, cofetarul Vutcar.

Şi dăi şi dăi ! La lafuri se întind muşterii mai dihai decît gazetele noastre de azi.

Numai într-una nu se potriveşte vremea de azi cu cea de la noiembrie 1797 : pe boierul Faca mi l-a înşfăcat vodă şi mi l-a trimes surghiun, în loc pustiu, la Sinaia, să se pocăiască de *duhul franţuzesc* şi de alcătuire de *pasqueluri* (satire) ; pe dascălul Pahomie a poruncit vodă nazirului şcoalelor să-l treacă la cutia milelor, să nu se mai lege de juvaer de om ca jupîn Cucu, iar bărbierul domnesc, de la care vodă a aflat ce fel de *gazeturi* se fac în prăvălia lui, l-a acoperit măria-sa cu un lung hrisov de scuteli şi *privileghii* noi, în folosul... nu al ţărei, ci al lui.

Ei, se potriveşte ?

SCANDALUL DIN 1800

Procesul Lucsandrei Caramanloaica. Judecata Divanului. O babă care-şi cumpără mire cu anume contract. Este ea lipsită de minte? Nunta în băşica neamţului, adecă în primul mongolfieriu înălţat în Bucureşti

— Poznă mare cu dragostea, arhon stolnice Nestor, zicea boierul Ştefan Văcărescu, marele vornic din Divanul lui Alexandru Moruz-vodă, în decemvrie 1800, suind scările care duc la Divanul domnesc, aşezat în *Curtea Gospod*, adecă domnească, situată pe atunci la Dealul Spirii, acolo unde astăzi este Arsenalul.

— Aşa zău, răspunde vestitul divanist Nestor, poznă mare cu dragostea! O să judecăm astăzi pricina cucoanei Lucsandra Caramanloaica.

Divanul se împluse de boieri. Erau de faţă banul Racoviţă, marii logofeţi Neculai şi Grigorie Brâncoveanu, marii vornici Manolache Creţulescu, Scarlat Cîmpineanu, Matei Fălcoianu şi noul intrat în sală, Ştefan Văcărescu. La locul lor stăteau marele hatman Caragea, marele vistier C. Filipescu şi clucerul Ioan Bălăceanu, lîngă care luă loc stolnicul Nestor, cel care ţinea *calemul*, ori, cum am zice, condeiul de redacţiune al Divanului.

Se judeca la 18 decembre 1800, sub preşedenţia mitropolitului Dositei, o pricină care agita de mai multe zile toate mahalalele Bucureştilor, dar mai ales pe *jupînesele* cari nu-şi mai ştiau de rostul anilor vieţii, sfădite cu călindarul, cum se sfădesc cu dînsul femeile cît trec dincolo de 30 de ani.

★

— Elei, soro, o să ia polcovnicul Iordache, grecul ăla frumos, căruia de-abia îi mijeşte mustaţa, pe cucoana Lucsandra cea cu părul alb ca lîna şi zbîrcită ca o lămîie stoarsă?

— Şi de ce nu? Unde cucoana Lucsandra are de trei ori vîrsta polcovnicului? D-apoi dragostea cu tovărăşie de galbeni dă la rindea zbîrcelele, şi văpaia ei pîrguieşte faţa bătrînă...

— De rumenă, rumenă, dar rumen e şi mărul zbîrcit cînd îl coci sub spuză.

— Da ce-i mai rău e că se zvoneşte cum că fratele coanei Lucsandra au tras-o în judecata Divanului pe soră-sa, ca s-o împedece d-a se mărita.

— Ce mai căsătorie! Polcovnicul e de două ori mai tînăr decît şătraru Răducanu, fratele mai mic al miresei.

— Păi, ce! Polcovnicul nu din dragoste ia pe cucoana Lucsandra... ...Dînsa îl *cumpără*: i-a dat *sinet* la mînă să-i rămîie lui averea ei, sinet întărit cu multe mărturii de boieri.

— Auzi poznă!

*

Cam aşa mergea vestea din gură de muiere în gură de muiere — ce mai telegraf, ori agenţie Havas! — în săptămîna cea din urmă a postului Crăciunului din 1800.

De faţă cu mitropolitul Dositei, precum mai sus ziserăm, Divanul judecă reclamaţiunea şătrarului Răducanu, carele pretindea că soru-sa, coana Lucsandra, era *lipsită de minte* şi că, deci, nu putea contracta matrimoniul proiectat.

Divanul, prin condeiul stolnicului Nestor, hotărî astfel judecata:

„Lucsandra Caramanloaica, venind la noi, ne-au arătat că voieşte să se căsătorească după un polcovnic, Iordache Ţărigrădeanu, şi pentru căci ea se află *trecută în vîrstă* şi el mult mai mic decît dînsa, *s-au aşezat între ei* cu deosebit *engrafa* (contract), ca după sfîrşitul ei să rămîie el clironom pe toate rămasurile ei, *căutîndu-i şi sufletul* cu pomenire după orînduială. Au venit şi însuşi numitul polcovnic şi cercetîndu-l de aceasta, asemenea au arătat că *s-au învoit* şi vrea s-o ia întru căsătorie.

Dumnealui şătraru Răducanu, simţind de aceasta, prin jalbă areată Măriei-Tale că soru-sa este *lipsită de minte*, rugîndu-se să fie poprită de a se cununa după acest Iordache,

cu cuvînt că este prea tînăr și ea este prea bătrînă și să se orînduiască avutul ei sub epitropie.

Luminate Doamne, această Lucsandră ne este știută că au ținut un bărbat și de cînd a rămas văduvă *prea urîtă petrecere de viețuire a avut; acum că voiește a se părăsi de netrebnicii, să nu mai păcătuiască cu unul și cu altul, și a-și îndrepta viețuirea și să-și ia bărbat cu cununie dupe lege,* învoindu-se amîndoi fără nici o silă sau nevoie, nu o putem împedeca; dar că este în mai mare vîrstă decît dînsul, *asemenea împărecheri nepotrivite la vîrstă s-au mai întîmplat și la alții*; și de aceasta nu lipsim a înștiința Măriei-Tale.

1800, decembre 18"

Domnitorul Alexandru Moruz aprobă sentința Divanului, deși cu oarecare rezervă tăcută, căci se mărginește a zice: „Pentru cununia lor, *de vreme pe Preasfințitul mitropolit, Arhiereul locului, îi sloboade,* nici Domnia nu-i oprește a se cununa." [1]

Cum nu erau să fie fericite tomnaticele vădane, cînd astfel se dezlega cestiunea cocoanei Lucsandra? Ce mai făclii de ceară albă așezară, în iarna anului 1800—1801, vădanele prea coapte, la iconostasul sfîntului Nicolae!

Dar adecă astăzi nu se repetă micul scandal de la 1800?... Despre *astăzi* însă e treaba *Vieței* [2], iar nu a povestirei mele.

★

Desigur că însurățeii mei de după Crăciunul din 1800, jupîneasa Lucsandra și polcovnicul Iordache, n-au făcut călătoria de nuntă în *bășica neamțului.*

Ce era *bășica neamțului?...* Era primul *balon Mongolfier* ridicat în București la începutul secolului nostru. Ne spune aceasta o informațiune după filele unui ceaslov, zicînd: „Să se știe cînd au făcut comedii aici în Țara Romă-

---

[1] Extras din *Cod.* 43, fila 229, verso, la Arh. Statului.

[2] Acest articol și unele din cele cari urmează au fost publicate în jurnalul *Viața,* în 1894.

nească şi s-a ridicat o băşică cu un neamţ într-însa, de au căzut la Dudeşti".

E probabil că la „băşica neamţului" o fi rîvnit să-şi ia zborul în ea şi polcovnicul Iordache ca să scape de *tî-năra* lui soţie. Ba e mai probabil încă că ar fi dat un bun bacşiş neamţului să ia pe coana Lucsandra în băşică şi să se tot ducă, destul să-i rămînă lui averea ei.

CIUBUCUL LUI VODĂ

Era odată în ţara aceasta a lui vodă acel obicei ca de cîte ori mai-marele staroste al unui isnaf sau breaslă mergea la domnie şi-l primea domnitorul, avea drept la *cahvea* şi la *ciubuc* ca şi boierii veliţi. Hei, nu totdauna numai cei pogorîţi cu hîrzobul din ceriu erau în bună-cătare în faţa scaunului domnesc, ci mai aveau grai cu vodă, fără cătuşe, şi obrazul neguţătoresc.

Păi cică Alexandru-vodă dete odată hrisov unui baş-boieriu, de ăia cu fundul işlicului alb, ca al gugiumanului domnesc şi cu drept de barbă pînă la rîndul ţîţelor. Apucatu-s-a acel boier-başa să facă în ţară lucru ce n-a mai fost : fabrică de şaliuri. Şi dete m.-s. vodă acelei fabrice privilegiu cu hrisov domnesc scris pe pele şi cu pecete mare acăţată. Şi iată că la hrisovul domnesc, ăla mîndru împodobit cu slove roşii şi poleite de dascălul Florea de la şcoala Sfete Gheorghe, scria că numai la fabrica baş-boierului să meargă de acum norodul, ca să-şi văpsească lîna de velinţe şi de haine...

D-apoi cu aşa nizam se lua pînea de la gura întreg rufetului boiangiilor...

Atunci merseră boiangiii şi calfele lor la mai-măria lor şi aşa îi grăiră :

— Meştere Ifrime, bine te-am găsit !... Ştii ori nu ştii că de cînd vodă a dat la mîna lui baş-boieriu carte cu pecetluitură roşă, noi boiangiii nu mai cîştigăm para chioară... Nu mai sfîrîie cioric de slănină în varza noastră şi fundul de lemn nu se mai încălzeşte de mămăliga caldă răsturnată de două ori pe zi... Bucuroşi dacă ne mai dă Dum-

nezeu vreun agă cu suflet creştinesc, să dea iama pita ce nu iasă la cîntar, ca să prindem şi noi, cu copiii noştri, vrun codru de pită azvîrlită.... Jupîn mai-mare, scoate din sicriul breslei condica cu hîrţoage, şi du-te cu ele la vodă, şi-i spune dezgheţat şi verde : ca să ne facă dreptate şi să spargă hrisovul baş-boierului, că-i împilător breslei noastre...

— Mă duc, fraţilor, dacă zice *lonja* să mă duc... Cum de nu ?... Ba încă cu toţi bătrînii breslei...

II

Era pe vremea aceea uşa domnului uşă deschisă norodului, necum pentru mai-măriile rufeturilor !

Cît sosi mai-marele peste boiangii la benictaşul Curţei Gospod, călare pe calul cel de-mbuestru, ciohodarii îl duseră cu cinste la vel-cămăraşul, şi calul fu dat în privigherea unui comişel.

— Ce veste, jupîn mai-marele ? întrebă vel-cămăraşul.

— Ce să fie, jupîne vel-cămăraşe, vreau să văd cinstita şi slăvita faţă a măriei-sale lui vodă...

Şi-l duse cămăraşul, nici una-nici două, pînă la Divanul unde m.-sa vodă ţine sfatul cel mic cu boierii halea...

III

— Ce pofteşti, mai-marule Ifrime ? întreabă vodă. Hei, ciubucci-başa, ciubuc şi cahvea pentru jupîn Ifrim...

Şi, cît ai clipi din ochi, ciubucciul al 2-lea aduse un ciubuc de lemn de cireş lung de doi coţi şi cu imamele de chihlibar bătute cu rubine şi cu un cîlăf de mărgele, cusut de fetele din haremul doamnei, de-ţi lua ochii de mîndreţe... Şi al 2-lea cahfegiu sosi şi el cu feligeanul de băutura mirositoare şi cu zarful ca horbota, lucrat de argintarul Curţei...

— Ei, cum e habarul, mai-marule ? întreabă vodă.

Şi jupîn Ifrim, pufnind simandicos din ciubuc, spuse toată pricina lui vodă şi scoase din brîu zeci de hrisoave, de la moşi şi strămoşi, pline de dreptăţile breslei.

— Ei, numai asta nu se poate, mai-marule, zice vodă cu mînie, gata de a izbucni... Abia sunt şapte zile de cînd mi-am pus iscălitura domnească pe hrisovul lui baş-boier; cum am să sparg eu astăzi asemene hrisov ?...

— Tot aşa, m.-ta, cum ai spart pre ale noastre, ale breslei, în ziua cînd ai iscălit pe al jupînului baş-boier...

— Nu se poate !...

— Ba trebuie să se poată, măria-ta, că dreptatea se poate la domniile drepte. Nedreptate vrei să faci ?

Vodă, mîniat de cutezarea meşterului, strigă :

— Ciubucciu-başa !... Luaţi ciubucul domnesc de la gura acestui obraznic...

— *Ciubucul* mi-l poţi lua măria-ta — zice cu cumpătat glas mai-marele — că-i *ciubuc domnesc*, iar dreptatea nu-i lua-o măria-ta, că este a breslei şi a lui Dumnezeu !...

Bine grăi meşterul Ifrim :

Ciubucul i l-a luat ciubucciul, dar vodă se văzu silit a doua zi a da dreptate după jalba boiangiilor, adunaţi cu toţii în Curtea domnească.

PAGINI ISTORICE

Amintire macabră

— La domnie! La m.-s. vodă Caragea! strigă jupîn Tureatcă.

— Da, da! La domnie ori la Divanul m.-sale! adaogă a zice jupîn Inimă-rea, mai mare staroste de cavafi, către Tureatcă ăl de ține marfă de brașovenie în colț de Bărăție.

Inimă-rea stătea de vorbă în fața tarabei cu jupîn Tureatcă. În jurul lor se adunase ciotcă neguțătorii din toate prăvăliile din uliță, cum se grămădește lumea la răspîntie cînd vestește vătaful de mahala (comisarul), cu batere de darabană, că are să se citească în auzul norodului vrun pitac gospod (domnesc), ori vro carte deschisă (circulară), cu privire la vreo madea (afacere) care interesează pe orășeni.

Mai dehai decît darabana lui Barbangi-aga de la agie (poliție) răsună graiul lui jupîn Tureatcă:

— Cum adică, eu să-mi închid prăvălia, să nu mai pot vinde nimica?... Vezi bine, cine să vie la prăvălie la mine, după ce alăturea cu mine s-a deschis prăvălie de *cosciuge de morți*! Fuge lumea să nu dea cu ochii de așa marfă...

— Da, să mergem cu toții cu jalbă în proțap la m.-sa vodă Caragea, să cerem depărtarea din semptul (circumscripția) agiei a neguțitorilor de cosciuguri...

— Da! Cu toții la curtea măriei-sale!...

— Ba, cînd e vorba de jalbă la domnie, strigă Sfredel-lung, tîmplarul din Șelari, nimeni n-are mai mult drept decît noi, breasla tîmplarilor, să ducă tînguire cu genunchii plecați la m.-sa vodă, că împotriva obiceiului vechi, de cînd cu muscalii, ne-au luat pîinea de la gura copiilor neguțătorii de cosciuguri. Pînă la 1810 numai noi, tîmplarii, vindeam asemenea marfă.

Cînd murea un creştin, chema familia pe unul din breasla noastră odată cu făclierul. Ăsta măsura, după lungimea trupului, lungimea toiagului de ceară ce se aprindea la capul mortului ; iar tîmplarul lua, după măsura toiagului, măsura coşciugului şi mai adăoga pe deasupra cîteva palmace ca să încapă bine răposatul.

— Păi, jupîn Sfredel-lung, întrerupe Tureatcă, de cînd breasla pierdut-a dreptul de a vinde singuri tîmplarii aşa bunătate de cosciuguri îmbrăcate cu chembrică roşie şi înflorite cu cruci, bătute cu ţinte galbene, ca la cureaua mocanilor ?

— Iaca de cîţiva ani, din vremea muscalilor...

Mureau, măre, la spitale mulţi soldaţi ruşi de ciumă, de nu mai prididea breasla noastră să dea *marfă*, după trebuinţă. Numai ce muscalii dădură voie să se facă de oricine cosciuguri şi să se vîndă peste tot locul...

Auziţi, oameni buni, pînă şi la cîrciume, între borcanele cu vişinaturi se răsfaţă pe tărăbi cosciugurile de morţi, clădite unul preste altul ca velinţele pe lada de Braşov, din casa cu fată mare !...

— Uite, pînă şi în Lipscănie s-au băgat vînzători de asemenea marfă, aşa că cucoanele cînd trec pe dinaintea unor aşa prăvălii cîrnesc din nas, şi — Doamne apără ! — ele nu s-ar băga să tîrguiască într-o prăvălie vecină cu marfă de morţi !

— La vodă ! La vodă ! e strigătul obştesc.

Şi pornesc droaie neguţătorii din prăvăliile Bărăţiei, şi la ceata lor se adaogă tot mai mulţi de prin uliţele lăturalnice, aşa că, pe cînd ajunge mulţimea în dreptul zlătarilor, din clopotniţa mînăstirei văzînd-o dascălul Pahomie, care se urcase să toace de vecernie, se opreşte din cioaca-boaca tocii şi pe fereastră strigă părintelui, care se pregătea să treacă din curte la biserică :

— Părinte Natanail ! Răzmeriţă ! S-a sculat norodul împotriva domniei !

Părintele Natanail se repezi la poarta de sub clopotniţă şi, văzînd mulţimea care ţîşnea din Lipscani, dinspre Stavropoleos, dinspre Sf. Ioan al Văcăreştilor, dinspre Gorgani, strigă lui Pahomie :

— Dascăle, sună clopotul ăl mare într-o usnă, să audă oraşul că e răzmeriţă... Doamne, apără-ne !

Şi, pe cînd clopotul cel mare umplea văzduhul, tot la intervale de cîteva secunde, de glasul său tînguios, părintele zăvora porţile de stejar ale mînăstirei, iar argintarii din prăvăliile mînăstirei închideau cu zor tărăbile, pînă să se dumirească că nici gînd rău n-aveau cetele care se îndreptau de-a lungul Podului Mogoşoaiei, spre Curtea domnească.

Caragea-vodă nu mai avea scaunul domniei în palatul cel zidit de Alex. Ipsilanti în Dealul Spirei, că d-abia sosise acolo din Constantinopole şi un „iangan" (incendiu) arse curtea, ba şi mai multe lucruri preţioase ale lui vodă, de sute de mii de lei, că se întîmplase focul în timpul nopţei. Acum vodă îşi aşezase domnia, de cîteva zile, în casele boierului Grigore Ghica, care veneau în fundul curţii, între Podul Mogoşoaiei şi uliţa ce duce prin faţa bisericei Dintr-o zi![1] Vodă scosese din casă pe boierul Ghica şi îi dăduse voie să locuiască fără nici o plată de chirie în casa din mijloc a Episcopiei, unde este acum Ateneul.

Pe cînd mulţimea se îndrepta zgomotoasă înspre noua reşedinţă domnească, din răspîntiaş în răspîntiaş (o speţă de *sergenţi de oraş*) ajunse ştirea de răzmeriţă la Curtea lui vodă.

Acolo se afla din întîmplare boierul Grigore Filipescu, aga de oraş. Venise el, după datorie, să spună m.-sale lui vodă cum a dat *iama* pîinea de la 3 brutării, căci a găsit o lipsă la dramuri, şi cum i-a ameninţat pe hoţii de brutari că o să le ţintuiască la stîlp urechea de i-o mai prinde în aşa nelegiuire împotriva *nartului* (tarif de preţ obligatoriu).

★

Cît ajunse la auzul lui vel (mare)-aga ştirea de răzmeriţă, el luă cinci arnăuţi din poarta domnească şi se repezi înaintea cetelor, care acum ajunseseră pe aproape de biserica Doamnei.

Cu cît cetele se apropiau de Curte, cu atîta un fel de sfială cuprinsese încă pe conducătorii lor, încît pînă şi

[1] Acolo, în faţă, zidi mai apoi Gr. Ghica palatul în care acum este Clubul Tinerimei.

guraliul Tureatcă îndemna acum lumea să meargă liniștită, că doar nu se duc în răzmeriță, ci numai cu lacrimi să se roage de m.-sa vodă să facă îndreptare, după rugăciunea lor. Cît văzură neguțătorii pe boierul aga călare, înconjurat de cei 5 arnăuți cu cișanelele la mînă, gata a le descărca în mulțime, ca sub o baghetă de fermecător, mulțimea se opri loc pe loc.

— Ce vreți voi, le strigă aga, de veniți cu jalba în proțap ?

Conducătorii mișcărei își dădeau ghes și se împingeau unul pe altul zicînd :

— Spune dumneata, jupîn Tureatcă.

— Ba dumneata, jupîn Inimă-rea, că ești mai mare staroste ; spune boierului aga ce pricină ne turbură.

N-avu încotro Inimă-rea, că doară nu degeaba era maimărie. El arătă răspicat și domirit *madeaua* (afacerea).

— Aveți dreptate, strigă marele agă ; eu însumi văzut-am asemenea necuviință... Duceți-vă, oameni buni, pe la casele voastre, că voi lua eu de la m.-sa vodă porunca cuviincioasă.

Neguțătorimea ascultă și se împrăștie în liniște, iar boierul aga Filipescu se duse la Curtea domnească de povesti m.-sale lui Caragea cele petrecute.

Domnitorul ceru lui aga nizam (regulament) de îndreptare. Filipescu chiar a doua zi prezentă lui vodă următoarea anaforă (raport) :

„Preaînălțate Doamne,

Ascultînd luminata poruncă Înălțimei-Tale de la această jalbă, înștiințez Măriei-Tale că niciodată obicei n-au fost ca rachierii, precupeții și cherestegiii să vîndă cosciuguri gata, și nici că au mai stătut altădată un lucru ca acesta, ca a se afla în *tîrgul politiei acest fel de marfă, fiind foarte supărător și pricinuitor de întristare*, și mai vîrtoas că chiar prin plecată sluga Măriei-Tale mergînd la Tîrgul Cucului, unde se află prăvălii de ale acestora care le vînd, am văzut sumă de cosciuguri gata, mari și mici, puse în vedere ; au alergat la mine și toți negustorii împrejurași cu plîngere, ca să se ridice cu totul vînzarea acestor cosciuguri ; pentru care, după luminată poruncă, nu lipsii a arăta Înălțimei-Tale că mai înainte vreme, pînă a nu veni armia rusească,

aici în pămîntul țărei cosciugurile se făceau de către tîmplari și de către dulgheri, iar gata nu se afla pe la nimeni ; acest obicei cu vînzarea coșciugurilor de către numiții se urmează de cînd se afla spitalurile armiei aici în politia Bucureștilor, fiindcă se ridica pe toată ziua de pe la spitaluri mulți ostași morți și nu putea să se proftaxească tîmplarii a le face, avînd și alte lucrări, iar după ridicarea spitalurilor, tîmplarii politiei au pornit jalbă către stăpînirea ce se afla de a se popri rachierii, precupeții și cherestegii a mai vinde cosciuguri, a căror jalbă orînduită fiind la agie, au făcut această alăturată anaforà cuprinzătoare a se ridica toate cosciugurile după aceștia și să se dea tîmplarilor, plătindu-le cu prețul ce se va dovedi că-i țin, care anaforà o întărește și Divanul stăpînirii ; dar nici o energhie nu s-a făcut ; deci, nesuferită fiind urmarea numiților cu a ținea cosciuguri gata grămezi pe dinaintea prăvăliilor, fiind cu totul supărător, de se va găsi cu cale de către Înălțimea-Ta cu luminată poruncă să se strîngă cîte cosciuguri se vor afla acum gata și să se dea la isnaful tîmplarilor, puindu-le la loc ascuns, să nu se vază, și să le plătească cu prețul care se va dovedi că îi ține și cînd va face trebuință să vînză tîmplarii, iar de a le pune pe dinaintea prăvăliilor în vederea norodului nici ei să nu fie slobozi, iar hotărîrea cea desăvîrșită rămîne a se face de către Înălțimea-Ta.

1813, februarie 20

Grigore Filipescu, vel-aga"

Asupra acestei anaforale, Ioan George Caragea-voievod pune rezoluțiunea următoare :

„Cu cale fiind anaforaua aceasta a d-tale, primită este Domniei-Mele ; drept aceea, poruncim să dai nizam de a se face urmare întocmai".

RĂZMERIȚA DIN 1815

Din județele oltene, Mehedinți, Jiul-de-sus, ispravnicii trimit cu *olac* (poșta rapede) știri la caimacamul din Craiova, și acesta la domnie, în București, lui Caragea, că o seamă din *pandurii* desființați s-au înjghebat de la sine în cete, în ianuarie 1815, și că, înțeleși cu turcii din insula Adacale, au ridicat steag de răzmeriță, cutreierînd județele, jăfuind pe greci, cari fug înspăimîntați, care încotro. Ba caimacamul încredințează lui vodă Caragea că pandurii pradă și se poartă mai rău decît turcii.

La primirea acestor știri, Caragea, lipsit de oștire pămînteană, nu putu decît să ceară ajutor de la pașa din Vidin și de la aianul de la Oreava.

— Nu mai putem suferi nedreptatea, jafurile, omorurile ! striga un pandur cu capul cărunt către ceilalți cetași ai lui, adunați la o monăstire din munții Jiului-de-sus. Mai ieri, oamenii cari adună birurile au schingiuit pînă a murit un copil de 7 ani al cumnatului meu. L-au dezbrăcat gol, l-au băgat în Jiu și apoi l-au aninat cu capul în jos de o cracă de brad pe un ger ca cel de astăzi, strigînd : „Plătești *havaetul ?* (darea), ori corbii vor mînca peste un ceas trupul băiatului tău ?" De unde să plătească bietul creștin, că sameșii și oamenii lor și taxildarii n-au lăsat nici o pisică pe la casa tuturor sătenilor. În tot satul nostru nu afli un taler (un leu) de parale să dai popei de înmormîntare !...

Așa strigă voinicul căpitan Păun, cari împreună cu ceata sa se adunase aci cu ceata lui Haidu bulucbașa, a lui Tîmpa căpitanul și a lui Năzdrăvan.

— Așa nu mai e de trai cu boierii greci, și iată de ce mai bine cu turcii din Adacale decît cu caimacamul Samur-

caş de la Craiova. Pe dînşii, copii! A venit vremea de apoi... Destul, destul ne-au căznit şi schingiuit *parpalecii*! Să nu le rămînă ţînc în copaie, că-i sămînţa blăstemată şi se plodeşte pentru păcatele românilor!

Un singur glas răspunse căpitanului Păun:

— Pe greci! Răzbunare! Răzbunare!

Cetele de panduri astfel înjghebate, cît sosiră în pasul de la Vîrciorova cetele turceşti din Adacale, se revărsară împreună ca un potop prin judeţele oltene de la apus, şi prădară şi jefuiră grecimea, care, aşezată pe la moşii şi prin oraşele, îngenunchiase ţăranul român, la umbra puterniciei domneşti.

Nu-i vorbă, pe lîngă greci, periră şi mulţi negreci. Gloanţele nu nimeresc totdauna numai ţinta. Caimacamul Samurcaş numai ce vedea sosind ziua cînd răzmeriţa va străbate şi în Craiova. Ba cei mai cu dare de mînă o şi tuliră în capitala Olteniei, unii spre Bucureşti, alţii apucaseră drumul Cînenilor, spre Sibiu.

★

Şi pe cînd boierimea şi grecii fugeau sub groaza răzmeriţei, ţăranii de prin sate se ridicau cu ce brumă de armă le mai rămăsese în casă: topor, coase, pistol ruginit, şi luau calea spre locurile unde credeau că vor întîlni cetele fraţilor lor răsculaţi.

Dar nu avură timp să se împreune cu cetele lui Haidu, Păun, Năzdrăvan, Tîmpa, că iacă pe caice acum trecuseră din Vidin la Calafat oşteni turci, şi sultanul trămisese firman unui aian credincios al său, să grăbească a trece şi el în Ţara Românească cu altă oaste, ca o parte din ea să stea în Craiova, pentru apărare, pe cînd oastea din Vidin va urmări şi desfiinţa cetele de adaclîi şi de panduri.

Turcii din Adacale, cît văzură măsurile luate de paşa din Vidin şi de aianul de la Oreava împotriva răscoalei, se pitiră pe sub munţi şi se întoarseră în cetatea lor. Pandurii, rămaşi singuri, se luptară însă ca nişte zmei, unul împotriva a o sută, cu turcii vidinlii. Dar ce poate vitejia împotriva mulţimei nemărginite? Căzură mulţi din panduri. Năzdrăvan se îngropă de viu între trupurile turcilor ce ucisese, ca într-un moşoroi de stîrvuri căzute în jurul lui.

Cînd văzu că nu mai este scăpare, își trase un glonte în cap. Păun, Haidu și Tîmpa căzură în mînele turcilor. Minunați de vitejia lor, atribuindu-le puteri supranaturale, turcii nu cutezară să-i ucidă...

La ce folos izbînda lui Caragea, ajutat de turci? Răzmerița încetă deocamdată, înecată în sîngele generos al pandurilor, dar Oltenia, dar țara întreagă avu să sufere de ocupațiunea cu trupe turcești în cursul anului 1815. Numai vodă Caragea petrecu bine în urma acestei răpuneri a răzmeriței și a năvalei turcilor de la Adacale. Sultanul îi trămise firman de laude, un cal arăbesc înșelat prețios și o blană scumpă. Cu deosebită plăcere va fi sărutat Caragea scara șelei și va fi făcut temenele înaintea blănei oferită de sultan, după cum însuși firmanul îi poruncea să facă. Dar mulțămirea sufletească a lui Caragea nu era și a țărei, căci Poarta, ca să-și recheme oastea înapoi peste Dunăre, cerea despăgubire de război jumătate de milion. Visteria era seacă, așa că în noiembrie 1815, domnitorul împrumută în numele țărei acea jumătate de milion de la bancherul grec Gh. Sachelarie. Ba pînă în 1816, împrumutul ajunge milionul.

— Greșit-ați, dragii mei, zicea vlădica de la Rîmnic căpitanului Păun, lui Haidu și lui Tîmpa, cari pe la Rîmnic erau duși sub pază la București, să fie judecați de Caragea. Greșit-ați, fiii mei, că răscoalele supușilor împotriva stăpînirei mai adese aduc și mai grele zile pe țară decît cele împotriva cărora se fac răscoalele.

*

Divanul domnesc era adunat în păr peste cîteva zile la Curtea domnească, că avea să se facă judecata căpeteniilor răzmeriței, Păun, Haidu, Tîmpa, Barbu Rogovete și un Pătru bimbașa. Erau de față, care și la locul său, toți boierii divăniști *halea* (în activitate) și chiar din *paiale* (foști). Venise și vechilul de caimacam al Craiovei, Costin Samurcaș, ba și episcopul de Rîmnic, care însoțise în calea spre București pe capii mișcărei.

Intră vodă Caragea în Divan, luă loc pe tron înconjurat de copii de casă, marele postelnic avînd scaun mai jos,

iar pe masa de lîngă tron strălucind buzduganul și paloșul domnesc. Armașul mare introduse pe căpitanul Păun Nicolicescu și pre ceilalți.

— Cum de ați cutezat să vă buntuluiți împotriva domniei ? întrebă marele vornic de Țara-de-sus.

— Nu împotriva domniei, mărite jupîne, răspunse Păun, ci ca să scăpăm țara de jaful grecilor, că a ajuns cuțitul la os.

— Cu m.-s. vodă, adaose Haidu, nu avem nimic, dar m.-s. să nu mai îngăduie ca grecii să ne prade și să ne schingiuiască copilașii.

Toată lumea se aștepta ca Divanul să osîndească, de nu la moarte, cel puțin la groapa ocnei pe căpeteniile răzmeriței din 1815. Dar se ridică în Divan vlădica de la Rîmnic și cu atîta căldură-i apără, că nevoit fu domnul Caragea să-i ierte, numai să dea chezășie că nu vor mai face altă dată *„buntuluiri"*.

Cu următorul pitac (poruncă), Caragea, la 30 aprilie 1815, publică grațiarea revoluționarilor :

„Cu toate că Haidul buluc-bașa, Păun căpitan și Tîmpa căpitan și Barbu-Rogobet bim-bașa și Pătru bim-bașa, dimpreună cu cetele lor, fiind locuitori ai domneștei noastre țări, în sud (județul) Gorj și acolo trăgîndu-se, s-au unit cu hoții Adaclîi, făcînd și porniri tîlhărești împreună cu ei asupra țărei și a locuitorilor, sunt supuși la *englimaticeasca* (criminala) învinovățire, ca unii ce s-au arătat vrăjmași chiar ai patriei lor, dar fiindcă acum, cunoscîndu-și această a lor greșală de sinele, au căzut cu rugăciune către Domnia-mea, prin mijlocirea iubitorului de D-zeu, episcopul Rîmnicului, a d-lui vechilului căimăcămiei ot (de la) Craiova și a d-lor boierilor Divanului nostru de acolo, ca să-i iertăm și să fie primiți a se întoarce la urmă și patria lor, milostivire făcînd asupra lor, iată printr-acest al nostru domnesc sinet le hărăzim iertarea lor și neținerea de minte a necuvioaselor fapte ce au urmat pînă acum ; pentru care și poruncim d-tale, cinstit și credincios boierule al Domniei-mele biv-vel (fost mare) Vornic Costine Samurcaș, vechilule al căimăcămiei Craiovei și d-voastră ispravnicilor ai județului, să aibă voie mai sus numiții, împreună și cu cetele lor, de a se întoarce la casele și locașurile lor, fără nici o bîntuială."

*

Răscoala aceasta a pandurilor din Mehedinţi şi din Jiul-de-sus are în istoria *renaşterei noastre* o însemnătate pe cari n-au cunoscut-o istoricii noştri. Adevărat că Dionisie Eclesiarhul a calificat pandurii răsculaţi cu epitetul de hoţi şi a afirmat că ucideau, ardeau şi prădau. Dar tot aşa au calificat şi alţi scriitori contimporani mişcarea lui Tudor. Cetele de panduri ale acestuia n-au fost şi ele numite cete de hoţi, de către boerime şi greci? Şi ungurii n-au calificat de cete de hoţi pe vitejii lui Iancu de la 1848?

Da, pandurii de la 1815 au ars, au prădat, au ucis, însă pe cine? Pe greci, pe jăfuitorii ţărei. Era sosită — credeau ei — ora răzbunărei. Pandurii de la 1815 sunt antemergători pandurilor lui Tudor şi numai cînd ai ştiinţă că oltenii s-au fost manifestat deja în contra regimului fanariot poţi înţelege cum un *necunoscut personagiu ca Tudor* poate, şase ani după mişcarea de la 1815, să facă a izbucni o nouă răzmăriţă.

Ceva mai mult: la 1816, tot sub Caragea, pandurii cearcă o nouă mişcare, şi tot sub căpitanii de la 1815, cei iertaţi de Divanul domnesc, pe lîngă cari se mai adaugă Grosu şi alţi cîţiva. Şi aceasta a doua încercare nu izbuteşte. Căpitanul Păun este prins din nou cu arma în mînă şi iar adus la judecata Divanului.

— Mişelule, îi strigă în Divan vodă Caragea, de-abia te-am iertat şi tu iar te-ai apucat de răzmeriţe?

— M-ai iertat, măria-ta, dar ţara nu te iartă pe măria-ta şi pe greci, răspunde făr' de sfială Păun.

Groapa ocnei a putut mistui cîţiva din pandurii de la 1815 şi 1816, dar sămînţa aruncată în brazda ogorului românesc încolţi şi, 5 ani apoi, mulţi din pandurii lui Haidu, Păun, Tîmpa şi ceilalţi se înşirau sub drapelul lui Tudor Vladimirescu.

Învăţămîntul istoric dintr-acestea este că răzmeriţele izbutesc numai dacă purced sub sfîntul drapel naţional şi că răzmeriţele pripite nu pot aduce decît vătămare celor cari le fac, împinşi mai adeseori de cei cari vor să pescuiască în apă turbure.

CULOAREA ALBĂ REZERVATĂ FAMILIEI DOMNEŞTI

Multe năzbutii pune istoria pe comptul domnilor fanarioţi. Să mai amintim una, de la începutul secolului acestuia. Între 1812—1818 domnea la Bucureşti Ioan Gh. Caragea. Cunoscută este şi frumuseţea şi conduita domniţei Ralu, una din fiicele lui Caragea.

Cunoscută este şi frumuseţea, dar şi desfrînata purtare a fiului al doilea al acestui domnitor, a lui beizadea Costachi Caragea, cel care băgase groaza în toate casele boiereşti, unde numai ştia că se răsfaţă vreo cocoană frumoasă.

Domniţa Ralu şi beizade Costache îşi încadrau de preferinţă frumuseţea lor în haine de atlas alb. Ca totdauna, coloarea preferită la Curte ajunse în 1816 coloarea la modă. Lipscanii nu pridideau să aducă din străinătate *atlazuri, ripsuri şi croazele albe.*

Poate că coloarea albă ajunsese coloarea favorită a zilei şi prin împregiurarea restauraţiunei regalităţei în Franţa. Drapelul alb fîlfîia la Paris în urma intrărei acolo a lui Ludovic al XVIII-lea şi frumoasele marchize şi contese arboraseră şi ele în costumul lor coloarea regalităţei. La Bucureşti, unde triumful regalităţei în Franţa este serbat ca un triumf al Rusiei, Caragea nu întîrzie a se crede în drept şi el, în calitatea sa de domnitor, de a decreta coloarea albă ca *faţă,* adică coloare rezervată domnitorului şi familiei sale. Cu bună seamă, la aceasta a fost împins Caragea şi de solicitările domniţei Ralu şi a frumosului beizadea Costache, cu care se întreceau în haine de atlas tinerile şi tinerii *evghenişti.* Iată decretul prin care Caragea, la 12 ianuarie 1817, ordonă ca nimeni din boierime sau neguţito-

rime să nu mai cuteze a purta haine cu *faţă albă,* această faţă rezervînd-o pentru domnitor şi familia sa :

„Iw Ioan G. Caragea Vv. etc.

Cinstit şi credincios boierule al Domniei-mele, d-ta vel-Post[elnice], fiindcă *atlazul cel alb şi feţele albe,* de giubele i binişuri i de alte haine, ce se îmblănesc (fie măcar de orice materie) este o *faţă* dată spre purtare *numai obrazelor cărora le vor fi încredinţate Domnii şi oblăduiri de noroade,* spre deosebire de către cei supuşi ai lor ; iată dar şi Domnia-mea le proprim cu totul de a nu le purta nimene altul atlasurile albe, însă întru nici un fel de haină. Iar din alte albe materii numai în giubele i binişuri i alte haine ce se îmblănesc, decît numai luminăţia lor Beizadelele şi Domniţele. De aceea şi poruncim d-tale, să o faci cunoscută această poruncă a Domniei-mele către obştea d-lor boierilor mari şi mici, ca să fie următori întocmai de acum înainte, căci la oricine, ver parte bărbătească sau femeiască, se va găsi purtînd astfel de haină din cele de mai sus arătate, *să ştie că se va rupe şi se va sfărîma.* Care această poruncă spre a fi ştiută şi de către obştea neguţitorilor, s-au făcut osebit pitac al Domniei-mele către d-lui Vel-Camaraş, spre a o publicarisi prin starostea za neguţitori. Tolco etc. [1]

1817, ghen. 12

(Pecetea gpd)

Vel-Logofăt"

Acest decret nu împedică pre unele semeţe boieroaice, ale căror bărbaţi făceau opoziţiune domnitorului, de a sfida pre Caragea, continuînd de a purta haine de culoarea oprită. Cu deosebire, familia Filipescu, nu demult intrată în luptă înverşunată contra lui Caragea, dă exemplu de nesupunere la decretul domnesc de sus. Frumoasa vorniceasă Tarsiţa Filipescu cutează a trece chiar pe sub ferestrele palatului domnesc, mîndru îmbrăcată într-un salup de atlas alb, îmblănit cu samur.

Domniţa Ralu denunţă fapta lui Caragea. Mare scandal la Curte !

---

[1] Originalul se află la Bibl. Urechiă din Galaţi.

Domnitorul, înfuriat, dă un nou pitac, la 21 ianuar, anul 1817, în următoarea cuprindere:

„*Iw Ioan George Caragea Vv. etc.*

Cinstit şi credincios boierule Domniei-mele, d-ta vel-Agă! După ce atîtea zile sunt trecute de cînd după domneştile noastre pitace s-au publicarisit aice în politie, pentru *atlasurile cele albe,* de a nu fi volnic nimene să poarte nici un fel de haină dintr-această materie (bez Luminăţia lor Beizadelele şi Domniţele) şi nu rămîne nici o îndoială că şi cei mai proşti au aflat pînă acum această poruncă a Domniei-mele şi au înţeles, necum treapta boierească. Dintre carii numai *Vorniceasa Tarsiţa Filipeasca* s-au arătat *neghioabă, neînţelegătoare şi nebăgătoare de seamă* domneştei noastre porunci, încît a îndrăznit nu numai a purta asupră-şi salup de atlas alb, ci încă a şi trece cu acest fel de haine, fără cîtuşi de puţină sfială, pe la domneasca noastră Curte. De aceea dar, ca să-şi cunoască fiinţa şi să înţeleagă ce este porunca stăpînirei, iată cu străşnicie poruncim d-tale ca atît d-ta însuţi să privighezi, cît şi zapcii agieşti într-adins să orînduieşti de a se înconjura prin politie, şi veriunde pe drum vei găsi, ori d-ta ori zapciii d-tale, pre această făr' de ruşine şi făr' de sfială femeie, cu acel salup purtîndu-l, numaidecît luîndu-i-l din spinare şi fărămîndu-i-l bucăţi, bucăţi, să-l aducă aşa rupt înaintea Domniei-mele".

1817, ianuar 21

(Pecetea gpd)

Vel-Log."

Ce timpuri!

Păcat că nu am putut afla dacă cucoana Tarsiţa a mai cutezat să treacă cu caleaşca deschisă prin Podul Mogoşoaiei, pre la Curtea domnească, care venea în curtea actualului club al „Junimei".

(Din tom. X al *Istoriei române*)

O SINUCIDERE ÎN 1817

Se înmulţesc sinuciderile. Pe fiecare zi, jurnalele înregistrează asemenea cazuri. Înmulţite sunt părerile asupra cauzelor cari provoacă asemenea acte. Unii dau vina lor pe diverse boale, între cari *pelagra.* Alţii asupra lecturelor de cărţi rele, pesimiste ; ăştia susţin că *nereligiozitatea* a contribuit mult la înmulţirea sinuciderilor. Evident că sunt şi de acele cazuri cari se explică prin *alienaţiune mentală.* Prea puţine pot avea însă o origină într-un *sentiment nobil,* ca acel al *punctului de onoare :* un administrator de fonduri publice care se sinucide pentru că a delapidat banii statului este o *rara avis ;* e mai lesne pentru un asemenea individ să apuce calea Americei decît să-şi tragă un glonte. Tot asemenea de rari sunt *slujbaşii* cari se sinucid pentru că au putut displăcea monarhului lor. Numai jupîn *Cupidon,* cînd găseşte minţi dezechilibrate, îşi dă plăcerea de a le pune la dispoziţiune cutii de chibrituri, cînd nu cîte nu pistol cu care să-şi pună capăt zilelor, sub pretext de iubire neîmpărtăşită...

★

Eu cunosc o sinucidere care nu seamănă cu cele de astăzi. Acum 82 de ani trecuţi s-a întîmplat asemenea caz în Bucureşti. Nici pelagra, nici pesimismul, nici nereligiozitatea, nici sminteala de creieri nu pot explica sinuciderea popei Matei de la biserica lui Sf. Nicolae din Şelari, întîmplată la 2 aprilie 1817.

Părintele Matei era om în vîrstă, dar în toată puterea şi deplin sănătos. De sărăcie nu ducea grijă, că era om cu

bună strînsură, măcar că preoteasa era cam cheltuitoare şi cam bună prietenă cu butoiul de „Dealu-Mare", care nu lipsea din pimniţa părintelui Matei. Preot cunoscut în toată lipscănia de *omul lui Dumnezeu,* nu el era *nereligiosul* din zilele noastre.

Şi cu toate acestea, în 2 aprilie, anul arătat, părintele Matei e găsit mort, înjunghiat cu un cuţit, în camera lui de culcare. Cît ajunse vestea la marele spătar, el alergă la faţa locului. Toţi poporenii de la Sf. Neculai din Şelari alergaseră şi ei la casa mortului, încît abia putu răzbi marele spătar cu gerahul (chirurgul) care-l însoţea. Cea dintîi treabă a spătarului fu de a-şi da seamă de nu cumva preotul a fost ucis, căci toţi cei din casă arătau că el s-a sinucis. Prima impresiune a marelui spătar fu că bietul om fusese ucis de 2 fii ai săi, Matei şi Ioniţă. Amîndoi aceştia erau cunoscuţi de netrebnici. Matei fusese diacon, şi, din cauza relelor lui purtări, mitropolitul îl făcuse *argos,* şi îi zicea lumea Matei Răsdiaconul. Bănuiala asupra acestora nu dăinui însă mult, deşi în primul moment marele spătar îi trămisese la temniţă. Ei putură proba în mod neîndoios unde petrecuseră în momentul cînd tatăl lor se înjunghia. Mama preoteasa nici ea nu era acasă. Duhovnicul părintelui Matei, popa Constantin, din Hanul lui Şerban-Vodă, veni atunci să aducă lumină asupra acestei sinucideri. El povesti o altă încercare de sinucidere a preotului Matei în modul următor :

Cu puţine zile mai înainte, în săptămîna luminată a Paştelui, părintele Matei slujise la mitropolie. După ieşirea din biserică, preotul se îndreptase spre casa lui. Ajungînd pe Podul Tîrgului, îşi lasă deodată pe pod şalul de la gît, bastonul, papucii şi basmaua, şi s-aruncă în Dîmboviţă, ca să se înece. Noroc că prin apropiere se aflau cîţiva trecători, cari săriră în ajutorul preotului şi-l scoaseră pe mal, încă cu viaţă. Doctorul Costandinache, chemat în pripă, îl însănătoşi după cîteva zile de grije.

— Dar de ce voise să-şi facă seamă bietul popă ? întrebă marele spătar pe duhovnicul Constantin.

— Din mustrare de cuget, boierule, răspunse bătrînul preot.

Mitropolitul dînd binecuvîntare, duhovnicul spuse cauza remuşcărei de conştiinţă, care împinse la sinucidere pe sărmanul popă Matei : „Am dat, zise dînsul, *mărturie minciu-*

noasă, ca să scap de pedeapsa *criminalionului* pre fiul meu Ioniţă, care plăsmuise un zapis, mincinos pe numele cucoanei Tarsiţa. Ioniţă a fost scăpat, dar eu din acea zi n-am mai avut odihnă : rău mă mustra cugetul. Apoi, cucoana s-au jăluit preasfinţitul mitropolit împotriva mea, şi preasfinţitul m-au chemat şi mi-au învăpăiat şi mai mult mustrarea de cuget prin mustrările duhovniceşti ale înaltpreasfinţiei-sale."

Aşa se spovedi popa Matei a doua zi după ce încercase să se sinucidă prin înecare în Dîmboviţă. Onestul suflet al părintelui Matei nu se linişti nici cu canonul ce-i dete duhovnicul. Mustrările mitropolitului răsunau mereu groaznic la urechea lui, şi, de aceea, cîteva zile numai după ce nu reuşise a se îneca, părintele Matei, profitînd de absenţa preotesei, se sinucise prin junghiere.

★

— Sărmanul părintele Matei ! zicea toptangiul Meriuţă, a doua zi, luîndu-şi căciula şi făcîndu-şi cruce, ca şi alţi negustori cari ieşiseră în faţa teşghelelor lor, văzînd că trece prin stradă o căruţă cu un sicriu.

— Fără preot ! fără rugăciuni ! fără pomeni ! observă Negoiţă, starostele de şalvaragii.

În adevăr, era sicriul în care cei doi fii stricaţi duceau la cîmp, afară din Bucureşti, să îngroape pe cel de *sineşi ucis*, popa Matei, tatăl lor. Preoteasa, cu al 3-lea băiat nevrîstnic, urma într-o altă căruţă.

Toată uliţa lipscanilor lăuda pe bătrînul răposat, dezaprobîndu-i însă sinuciderea. Mitropolitul respinse orice mijlocire de a permite înmormîntarea la biserică, iar domnitorul Caragea, măcar că nu se dovediră vinovaţi de moartea tatălui lor, surghiuni la cîte o monăstire pe răsdiaconul Matei şi pe fratele său Ioniţă. Pe averea mortului domnitorul numi epitropie, neputînd-o încredinţa bătrînei preotese, prietenă tot mai înfocată a butoiului de la Dealu-Mare. Astfel cîrmuirea asigură averea minorului copil Neculai.

Iată documentul din care culeserăm această informaţiune :

„Io, Ioan Gheorghe Caragea, voievod i gospodar zemle Vlahschoe. Cu cale fiind anaforaua aceasta, a d-lui biv-vel-

Banul epistatului Spătăriei, poruncim d-tale vel-Vornice al Obştirilor, să se facă urmare întocmai după cum mai jos se cuprinde, cerîndu-se însă de la Spătărie şi acea catagrafie a periusiei mortului preot, după care făcîndu-se două asemenea, una să se iscălească de d-ta şi să se dea în mîna epitropilor ce se vor orîndui, şi alta să se iscălească de acei epitropi şi să stea în păstrare la Epitropia Obştirilor, cari epitropi să îngrijească şi pentru cele trebuincioase ale acelor doi vîrstnici fii ai mortului preot, ca unii ce şi aceia sunt împreună clironomi cu cel nevîrstnic, iar pe de altă parte, poruncim d-tale, vel-Logofete de Ţara-de-sus, să se facă domneştile noastre volnicii, după orînduială, prin carele că se trimiţă surgun aceşti 2 vîrstnici fii ai mortului, fieşcare la cîte o monăstire, ca să nu fie amîndoi la un loc.

1817, aprilie 10

Vel-Logofăt"

„Preaînălţate Doamne,

La două ale următorului aprilie, s-au vestit Spătăriei că un preot, popa Matei de la biserica Sfîntului Niculae din Şelari, s-ar fi ucis singur prin junghiere de cuţit, şi Spătăria, după datorie şi ca să afle adevărul de s-a ucis de sineşi sau de către altcineva, şi-au făcut pe loc tot felul de cuviincioase cercetări şi alt nu s-au putut afla în adevăr decît aceasta, că în săptămîna cea luminată, viind de la mitropolie, din orînduiala slujbei sale, aflîndu-se între clerici, şi ajungînd pe Podul Tîrgului, de la poarta din sus, şi-ar fi lăsat asupra podului şalul de la gît, bastonul, papucii şi bazmaua şi îndată s-au aruncat în apă spre a se îneca, asupra căruia în apă năvălind oameni, cari s-au întîmplat a-l vedea afundîndu-se, abia mai mort l-au scos, l-au dus la casa sa şi ca pe un bolnav l-au căutat doctorul Constandinache, iar luni de dimineaţă la mai sus zisa dată găsind vreme cu pîrlej cînd preoteasa lipsea din casă spre a ei trebuinţă, şi rămăsese înăuntrul numai cu Niculae, nevîrstnicul copilul său, s-au înjunghiat cu un cuţitaş, tăindu-şi beregata şi peste puţin au şi murit, iar acel cuţitaş unde l-au găsit mortul nu s-a putut dovedi, dar pentru ca să se poată afla mai bine, atît pricina aruncărei sale de sineşi în apă a se îneca, cît şi de au fost cu minţile întregi cînd s-au înjunghiat, s-a chemat

spre cercetare şi un preot, popa Constantin, duhovnic bătrîn din Hanul lui Şerban-Vodă, care după încercare au ispovedit pe mortul şi au arătat, într-acelaşi chip, că în toată viaţa mortului numai de 2 ori l-ar fi ispovedit el, cea dintîi ispovedanie au fost în Vinerea mare a sfintelor patimi dintr-acest timp, iar cea de a doua au fost vineri, în săptămîna cea luminată, a doua zi de înecăciune, cînd se afla nu tocmai bolnav şi ar fi fost cu minţile întregi, şi că întrebîndu-l pricina înecăciunei, i-ar fi mărturisit cum că s-ar fi iscălit martor la un zapis al unei cucoane şi mărturia lui ar fi fost minciunoasă, pentru care pricină mustrîndu-l cu sudalme părintele Mitropolitul, i-ar fi intrat în cuget frică de vreo urgie, şi cu această frică pogorîndu-se de la mitropolie asupra podului peste gîrlă, la poarta din sus ajungînd, i-ar fi venit o ameţeală, şi într-acea ameţeală de sineşi s-au aruncat în apă să se înece ; s-au întrebat iarăşi numitul preot de s-au plîns mortul cevaşi asupra spovedaniei sale pentru Matei răsdiaconu şi Ioniţă, vîrstnicii săi feciori (fiind aceşti doi feciori cu totul netrebnici şi apururea mortul ar fi cercat supărări de la dînşii, asupra cărora şi bănuială au fost că ei îl vor fi ucis, dar nu s-au găsit pricina urmată aşa) şi au răspuns zicînd că nimic de fiii săi nu s-ar fi plîns şi pentru ca să nu se risipească cele rămase, fiind şi copil nevîrstnic la mijloc, pe de o parte mortul, cu ştirea părintelui Mitropolitul, ca unul de *sineşi ucis s-au îngropat afară în cîmp,* iar pe de altă, Spătăria au făcut catagrafia tuturor celor rămase şi s-au şi pecetluit. Matei răsdiaconul, ce din multele lui netrebnicii este despărţit de nevastă şi făcut argos, cum şi Ioniţă fratele său, amîndoi se află în propeală la Spătărie, întîi că au fost bănuiţi despre uciderea tatălui lor de către dînşii, care s-au dovedit, că adecă Matei s-au aflat atuncea dormind într-o odaie, jos, sub casa părintească, cu paracliserul bisericei împreună, iar Ioniţă a fost rămas la un ceasornicar *unde se afla ucenic,* şi mortul s-au dovedit că s-au ucis de sineşi, fiind fost pornit a se ucide încă de cînd s-au aruncat în gîrlă a se îneca, iar acum se ţin ca nişte răi vieţuielnici ; şi pentru ca să nu se risipească rămasul mortului de către preoteasa sa, fiind parte femeiască bătrînă şi catigorisită că ar fi încă şi cam beţivă, cum şi de către acei vîrstnici ai ei feciori, şi copilul cel nevîrstnic să rămîie sărman, găsesc cu cale să fie luminată porunca Înăl-

ţimei-tale, Vornicia Obştirilor a orîndui doi epitropi, oameni cu frica lui D-zeu şi cinstiţi, asupra a tot venitul lui şi asupra preotesei şi a nevîrstnicului copil, din neguţătorii aceeaşi mahalale, cari se vor găsi şi vor vrea a se însărcina cu această facere de bine, ca să dea preotesei şi copilului hrană şi îmbrăcămintea lor, numai cît vor chibzui acei epitropi că se cuvine, iar nu mai mult, iar numiţii netrebnici fii să se trămiţă unul la o monăstire şi altul la alta, spre înţelepţire şi viaţă plăcută, sau cum se va mai bine chibzui de către Preaînălţimea-Ta pentru toate.

1817, aprilie 8

Vel-Spătar"

Nu prea sunt mulţi cei cari, azi, se sinucid din cauză că li se revoltă conştiinţa cînd fac vro faptă neonestă.

JUDECATA LUI SOLOMON

I

„Scandelă“ [1] mare în dimineaţa zilei de 17 noiembrie 1818, în faţa pridvorului bisericei Iancului din Bucureşti. Lume multă adunată : iacă, Gogoaşă bărbierul, gură de Tîrgovişte ; uite, jupîneasa Neacşa dulceţăreasa — de cînd e bătrînă — a marelui ban Brâncoveanu, dar cînd era tînără, fată-n casă la doamna lui vodă Alecu Suţu, pînă a nu fi soţie de domn ; d-apoi Ilinca precupeţoaia, care spintecă prazul în două, doară o cîştiga îndoit ? dar Hagi Osman bragageriu ?... S-au oprit sumedenie de gură-cască, ca la priveliştea neamţului cu maimuţa cu haină roşie. Cine nu cunoaşte în această mulţime pe Gogoneaţă, rîndaşul de la cofetăria talienească a lui Borelli ? Ia vedeţi pe simigiul din faţa bisericei, kir Iane Ahilefs... D-apoi ce de copii... Toţi stau ciomăltoc în jurul lui Ioan Postîrnac, dascălul de la sfînta biserică. De la douăzeci-treizeci de paşi, toţi la un loc parcă sunt un ghem mişcător.

Dar ce se întîmplase ?

Dascălul Ioan Postîrnac venise la biserică să pregătească de utrene. Cît se apropiase de uşa cea mare de stejar legată cu fier, de sub *pisania* (inscripţiunea) titoricească, numai ce izbi cu piciorul într-un mototoc de boarfe. Pe dată îi trecu prin cap lui kir Postîrnac, că iar o fi lepădat la uşa bisericei un copil din flori vro nenorocită.

Tocmai bine ghicise dascălul.

El desfăcu legătura cu boarfe şi dete de un biet copilaş abia născut, vînăt de frig, că era vreme ca aceea, lună de iarnă...

---

[1] Scandal.

— Hiara sălbatecă ! exclamă dascălul. Să-şi lepede copilul pe un ger de crapă petrele !

Şi milostivul dascăl se dezbrăcă de scurteica cu blană de pisică şi învăli în ea pe nenorocitul copil şi-i suflă în mînuţe, să i le mai încălzească.

Căutînd mînuţele, dete dascălul de un petic de hîrtie groasă, turcească, cu însemnarea : *Acest copil n-a fost botezat.*

— Auzi — afurisita de mamă — măcar nu l-a creştinat ! Hiară sălbatecă !

Apoi, luînd în braţe copilul părăsit, ieşi în scara pridvorului, de unde chemă pe jupîn Gogoaşă, bărbierul din faţă şi pe jupîneasa Neacşa...

— Veniţi, oameni buni, că am găsit un biet copil lepădat...

Cei chemaţi se grăbiră a veni. Cine nu-i bucuros să vadă o „scandelă" ?

Şi, într-o clipă, pe lîngă cei chemaţi, se îngrămădi toată uliţa, în jurul dascălului Ioan Postîrnac, mai dihai decît aleargă cînd acela trage clopotul să cheme închinătorii la sfînta biserică.

— Ce scandelă, soro !

— Cine o fi ticăloasa de mamă !... Ia să-l vedem, dascăle !...

— Ce frumos copilaş !...

— Uite, faţă subţire de neam mare...

Se crucesc graiurile, observaţiunile, criticele ce se ţes cu vorbe de îndurare pentru copil şi de batjocură, de blăstem pentru mama denaturată.

— Dar, oameni buni, nu-i botezat ţîncul — adaogă a zice dascălul. De vreme ce D-zeu mie mi l-a scos în cale, eu se cade să-i fiu naş, să-l botez !

— Dar d-ta, jupîne dascăle, nu eşti om însurat, cum o să poţi d-ta să creşti bietul plod ? zice bărbierul.

— Păi aşa este, oameni buni. După ce-l voi lumina cu sf. botez — răspunde dascălul — îl duc la vătăşelul de mahala, Mihalake Scorbură, şi i-l dau să-l dea vătăşoaicei doicelor, ce cresc copiii sărmani.

Cît sosi părintele Onofrei, jupîn Gogoaşă aduse din prăvălie ceva apă fiartă, de astîmpără puţin apa rece ca gheaţa din cristelniţă, Ilinca precupeţoaia se răpezi şi ea la magher-

niță și aduse un cearșaf, în care să poată fi primit pruncul luminat din sf. botez, iar dascălul scoase dintr-un sfeșnic de la iconostasul sfîntului zilei lumînările trebuitoare, și popa, peste o jumătate de oră, înscrise în condica bisericei un creștin mai mult, cu numele de Ioan, numele nașului. De, cumetrie nu se făcu, nu că nu era cine să dea pe gîtlej ceva rachiu de drojdie și vin de Deal, că gata era la așa petrecere și jupîn Gogoașă și Gogoneață, ba și muierile toate din mahala, dar cumetrie fără de tată și mamă cine a mai făcut?

Abia orăcăia nenorocitul copilaș în cearșaful milostivei precupețe, învelit bine în boarfe și în scurteica de blană a nașului, și iată că sosi și vătășelul Mihalake Scorbură [1] anume chemat într-o fugă de către jupîneasa Neacșa. Cum să n-asculte vătășelul de un ipochimen simandicos, ca dulcețăreasa boierului Brâncoveanu?

Acum, jupîneasa Neacșa ia în brațe pe noul creștin, că s-a hotărît să meargă și ea cu bietul părăsit, cu vătășelul și cu nașul Ioan Postîrnac, pînă la vătășoaia de doice. [2]

— Bucuroasă la oaspete nou, mamă vătășoaie? zice vătășelul mahalalei, pășind pragul camerei ce da în tinda casei.

— Ia vrun lepădat de vreo dihanie de muiere, întîmpină mătușa Sofronia vătășoaia.

Și primi în brațe mototolul în care era înfășurat bietul copil.

— O fi barem creștin, dascăle?

— L-am creștinat adineaore. Îl cheamă Ioan... O să-i zicem Ioan Lepădatul, mamă vătășoaie, răspunde dascălul.

*

În fundul camerei, pe un capăt de laviță, sta o femeie tînără și frumoasă, care după îmbrăcăminte se vedea că e o țărancă, și privea la noii-sosiți în casa mamei moașă, că

[1] Vătășel echivala cu subcomisar.

[2] Doicele erau plătite de la „Vornicia obștilor", o instanță care avea cele mai multe din atributele primăriilor actuale. Vătășoaia era o specie de inspectoare asupra doicilor cari creșteau la mahalale copiii găsiți. Exista însă și o instituțiune numită „Orfanotrofie", care și ea dădea la doici, la mahala ori la țară, copiii găsiți.

era şi moaşă vătăşoaia de doici. Ea era din satul Pupăzeni, din judeţul Ialomiţei.

— Ce frumos plod, Uţă dragă, exclamă vătăşoaia, care desfăcu din boarfe pe bietul părăsit.

Uţa era numele ţărancei.

Aceasta se apropie de patul pe care bătrîna moaşă dizbodolise copilaşul.

— Adevărat, frumos copilaş, adăogă dascălul. Abia l-am putut ţine în braţe la botez... Cum se poate afla, Doamne sfinte, un suflet al diavolului care să arunce pe drumuri aşa copil frumos ?

Uţa, după ce privi un minut copilaşul gol, numai ce, nitam-nisam, îl luă în braţe şi-i dete sînul să sugă.

— Dascăle, iau de suflet copilaşul ăsta... Mi-l daţi ?

— Da ce-o zice nea Călin, bărbatu-tău, Uţo dragă ? întrebă moaşa.

— Omul meu e bun...

— Da, decît voi mai aveţi doi copilaşi...

— Dar nu ştii că sunt numai trei zile de cînd am îngropat pe unul ? Dumnezeu mi l-a luat pe Ionel şi tot Dumnezeu mi-a adus astăzi, aicea, la d-ta, mamă Sofronie, pe cestalalt Ionel.

Pe dată, vătăşelul — într-un suflet — merse şi aduse pe părintele Onofrei. Cît sosi, îşi atîrnă patrahirul de gît, puse pe Uţa în genunchi, cu Ionel în braţe, şi le citi rugăciunile de înfiare.

Acum Ionel avea o mamă, ba şi un tată, şi în loc de a-şi zice cînd o fi mare : Ionel Lepădatul, o să-i zică în tot satul Pupăzeni : Ion al lui Călin.

II

DUPĂ ŞEPTE ANI

Ionel fu primit cu dragoste şi de Călin, soţul Uţei, şi crescu mare, deopotrivă dezmerdat şi îngrijit de părinţii săi adoptivi, ca şi surioara lui Tasiica. Ia să fi pomenit cineva din sat, de faţă cu băieţaşul, că el este înfiat şi nu cu adevărat fiul lui Călin şi al Uţei, că ţinea minte cît ar fi trăit de ocara ce-i da bunii părinţi !

Acum era Ionel pe al șeptelea an și făcea în casă și la cîmp treabă bună părinților săi. Deștept, harnic, ba învăța și carte pe bucoavnă, la popa Eftimie din sat, de era o minune cum ținea dumineca la biserică isonul cîntărețului la strană.

Iată că într-o zi sosește în Pupăzeni un mumbașir (trămis executor) domnesc și trage d-a dreptul la casa lui Călin.

— Pitacul domnesc al lui m.-sa vodă Gr. Ghica (că acum nu mai era domn Alecu Suțu) poruncește să meargă cu mine femeia Uța și să ia cu dînsa pe copilul Ionel.

— Da ce am făcut? întrebă îngrijată Uța.

— La judecata Divanului... Eu nu știu ce-ți vor... Am poruncă să vă ridic pe dată și să vă duc la București.

Sosi tocmai și Călin de la munca cîmpului.

— Vom merge, jupîne, zice Călin, că Divanul nu taie capul celor din judecata lui... Am trecut ușor zilele grele din răzmerița grecilor și ale domnului Tudor... Acum o să ne fie teamă de Divan, cînd avem domnie românească? Să mergem, Uțo!...

Uța pregăti într-o clipă merinde de drum și tot ce trebuia pentru cei doi copilași, că dor nu era să lase singură în sat pe Tasiica. Călin prinse șarga la căruță, puse fîn de ajuns ca să poată sta bine trimisul lui vodă, Uța și copilașii, că el o să mîne ca vizitiu... O vecină primi să îngrijească de casă, de boi și de toate, și căruța porni spre București.

*

Ce se întîmplase?

Muierea nelegiuită, care-și lepădase copilul abia născut, acum, în 1825, aproape după șepte ani, aflase de la un logofețel de la mitropolie că boierul cu care ea avusese acel copil a murit în răzmeriță, ucis de greci, dar că lăsase la mitropolie o diată în care dăruia jumătate din averea lui copilului născut din flori în timpul domniei lui Alexandru Suțu. Pe dată ce dînsa știu că e nădejde de o *periusie* (clironomie), se puse să-și caute copilul. Chiar de la părintele Onofrei, de la biserica Iancului, primi știri de cele întîmplate. Deci ea se prezintă cu o jalbă la domnitorul Grigore D. Ghica, mărturisindu-și fapta și rugîndu-l să-i dea vodă îndărăt copilul. Domnitorul trămise jalba la Divanul domnesc, ca să

chibzuiască veliţii (marii) boieri asupra cererei. Divanul trămise mumbaşir la Pupăzeni, să aducă pe Uţa şi pe băiat. Zvonul de asemenea proces se lăţi în tot Bucureştii. Toţi aşteptau acum să vadă : cum va fi judecata Divanului şi a lui vodă ? Numai împăratul Solomon avu de făcut asemenea judecată, a două mame cari se certau de la un singur copil !...

*

Divanul domnesc ascultă pe ambele părţi în deosebi şi făcu lui Grigore D. Ghica-vodă următoarea anaforă, în 29 noiembrie 1825 :

„Preaînălţate Doamne,

Plîngerea ce face jăluitoarea printr-această jalbă este pentru un copil ce zice că din păcatul c... făcîndu-l în văduvie, l-au lepădat la biserica Iancului, care copil botezîndu-se de dascălul bisericei, el l-au dat vătăşelului Matake de l-au dat la vătăşoaica doicelor ce cresc copii sărmani, iar vătăşoaica l-au dat de suflet la o Uţă, femeie de la satul Pupăzeni, jud. Ialomiţa, rugîndu-se jăluitoarea acum să se ia copilul de unde este dat şi să i se dea. Pentru care făcînd cercetare, ne-am pliroforisit (*am cules informaţii*) că, într-adevăr, găsindu-se acest copil lepădat la biserica de mai sus numită, l-au botezat dascălul bisericei, puindu-i numele Ilie şi dîndu-l vătăşelului mahalalei, el l-au dus vătăşoaiei de doici, spre a-l da la doică spre creştere, care vătăşoaică de faţă fiind iarăşi ne arată că, găsindu-se atunci o femeie, numele ei Uţa, soţia lui Călin, din satul Pupăzeni, din Ialomiţa, şi cerîndu-l a-l lua de suflet, i l-au şi dat. Apoi sculîndu-se jăluitoarea a început a presăra vorbe, că copilul a fost al ei şi lepădat de dînsa, cerîndu-l a i se da. Am cercetat osebit şi pentru această Uţă, ce au luat copilul, şi atît prin obraz la faţa locului, cît şi de la chiar însăşi înaintea noastră viind, ne-am încredinţat că au lŭat copilul de suflet şi-l are întocmai ca al ei. Deci de vreme ce jăluitoarea mărturiseşte că însăşi au lepădat copilul la biserică, iar, după a noastră cercetare, tocmai acum tîrziu au mers după el cerîndu-l, zicem că chiar să fi fost al ei,

fiindcă s-a arătat mai rea decît o fiară, după povața pravilei nu numai nu-i rămîne cuvînt a și-l cere, ci încă se cunoaște ca o ucigașă. De aceea și părerea noastră e : a rămîne copilul la Uța, femeia ce-l are de suflet, fiind creștină și casa ei e știută aici în țara Măriei-Tale. Iar hotărîrea cea desăvîrșită rămîne a se da de către Măria-Ta.

1825, noiembrie 29."

Două săptămîni vodă stătu pe gînduri : oare dreaptă este ori nu sentința Divanului ? La 13 decembrie 1825, amîndouă femeile cari își disputau copilul sunt aduse la spătăria cea mare și introduse de aprodul hatmanesc înaintea lui vodă.

Uța întovărășită de Călin și de amîndoi copiii stau la dreapta scaunului domnesc ; la stînga stă o cocoană, pe care întîiași dată o văzură cei de la Pupăzeni. Cucoană îi zicem, că purta haine de oraș și cu multe găteli, zorzoane și scule pe dînsa.

Uța, la porunca lui vodă, aduce pe Ionel chiar lîngă tron.

— Băiete, zice vodă, cum te cheamă ?

— Ionică Călin, răspunde copilul, privind duios spre părinții săi adoptivi.

— Vezi tu jupîneasa asta ? E mai bogată decît Uța și Călin... Vezi, are scule frumoase... Vrei să te duci la dînsa ?

Pe Uța o podidiră lacrimile. Călin încă plîngea, Tasiica se răpede lîngă Ionel și-l trage de sumăieș, să-l aducă lîngă Uța, Ionel fuge lîngă Călin.

Jupîneasa era acum sigură că judecata-i dă băiatul. Vodă, privind scena, se simte emoționat.

— Ascultă, tu femeie, zice vodă Uței. Acest copil nu l-ai purtat în sînul tău și totuși ți-e drag, ții la el ?

— O ! da, măria-ta, nu l-am purtat eu în sînul meu, dar ni l-a dat sînta biserică, acum al nostru este și ni-e drag ca ochii din cap.

Ionel se răpede și se ascunde în fota Uței.

— Dar tu, muiere, tu care l-ai purtat în sînul tău, cum de te-ai îndurat să-l lepezi la biserică, și încă în puterea unei nopți în care gerul putea să-l omoare înainte de a da vreun creștin de dînsul ? Tu ești mamă ? Tu ești mai rea

decît fiara sălbatică, care nu-şi părăseşte ţîncii... Bine a judecat Divanul... Bună este chibzuirea lui. Uţo, iată fiul tău... Aprod, scoateţi afară pe această mumă vitrigă, şi să fie dusă spre spăsenie la monăstirea Viforîta, de astăzi 13 decembrie 1825, pînă la altă poruncă a domniei-mele...

Uţa şi Călin îmbrăţişară pe ambii copii.

Împăratul Solomon nu putu judeca mai drept.

PRIMA BERĂRIE ÎN BUCUREŞTI

Cine din astăzi numeroşii adoratori ai lui Gambrinus ştie de cînd *Bucureştii* s-au *bucurat* de introducerea blondului lichid, care curge gîrlă de cîţiva ani pe gîtlejele însetate ale românilor, fără distincţiune de partidă politică ?

Teistul[1] raportează creaţiunea firului de iarbă, ca şi a Bucegilor, mînelor lui Dumnezeu.

Ateistul, întîmplărei, sau nu mai ştiui cărei combinaţiuni a materiei.

Blonda băutură n-au adus-o în Bucureşti nici D-zeu, nici Gambrinus, ăl zugrăvit în strada Cîmpineanu, ci un necunoscut neamţ, cu numele de Johann.

Cu o bună porţie de *cuarghel* înainte, în mîna stîngă luînd cornul sărat, în formă de iatagan, clienţii lui Gambrinus vor putea citi mai jos scurta istorie a introducerei berei în Bucureşti.

Era pe la 1811. Muscalii ocupau principatele de la 1806. Într-o duminecă noapte din luna lui mai, răspîntiaşul (guardistul) din colţul de la Hanul lui Filaret (acum Teatrul Naţional) găseşte căzuţi lîngă cişmeaua de la Sărindar, doi *prapurcici* (ofiţeri) ruseşti.

— *Cito tacoi?* Ce-i asta ? exclamă răspîntiaşul.

Se convinse el îndată ce era : doi ofiţeri beţi turtă.

— Aţi băut multă *votchi,* gospodin, zice omul agiei (poliţiei).

— *Niet votchi, piva!* Nu rachiu, ci bere ! zise unul din ofiţeri, pe care-l ajuta răspîntiaşul să se ridice în picioare.

---

[1] Crezătorul în Dumnezeu.

„Auzi colo, să se îmbete cu băutura a nouă de la Johann neamțu! gîndi răspîntiașul. Cu votchi, da, mai înțeleg, dar cu zama neamțului! Măre, gustul *filonichie* nu are!"

— *Te văd! te văd!* strigă răspîntiașul după cum era dator să strige în timpul nopței, ca să se sperie hoții, rezemînd și pe al doilea muscal de cișmea, de care sprijinise și pe cel dintîi. *Te văd! te văd!*

Va fi auzit ori nu vreun pungaș strigarea răspîntiașului, nu știu, dar ea ajunse la urechea ștrajei agiești, care, întîlnindu-se cu cea spătărească,[1] intraseră în cîrciuma din colț, ca să se cinstească cu cîte o *votchi rusească.* Nu poate bietul străjear toată noaptea să cutreiere podurile orașului nemîncat și mai cu seamă nebăut.

Cît auzi straja agiască că în semtul (circumscripția) agiei strigă un răspîntiaș, dă busta din cîrciumă afară (ocaziune bună de a nu plăti consumația!) și aleargă la cișmeaua de la Sărindar. Aci muscalii înjurau bolborosind, iar bietul răspîntiaș punea umărul, cînd la unul, cînd la altul, ca să-i oprească de a cădea cu nasul în noroi.

Noroc că veni straja de putu scăpa răspîntiașul. Cei doi muscali fură duși în părîngă de strajă la *obahta* (corp de gardă) ostășească, iar răspîntiașul mormăi între dinți:

— Mă, ce drac de *pivă* o fi și aia? Și ca să-și dea seamă, ca om luminat, de cele ce nu le știa, intră și el la musiu Johann neamțu, în Hanul lui Filaret. Aci i se servi obișnuitul cuarghel...

— Ia-l, musiu Johann, că prea miroase!... strigă răspîntiașul, repezindu-se la halba de bere.

— Mai dă una, musiu!

Care va să zică, istoricește vorbind, după metoadele cele mai noi europenești, ca și după cele vechi și răsuflate, se vindea *bere* la București în timpul ocupațiunei muscălești de la 1806—1812. Primul introducător al berei a fost *musiu Johann Neamțu.* Eu, om de școală veche, n-am putut da de numele de familie al primului berar bucureștean; să sperăm că istoricii moderni, cari îți știu spune numele vizitiului lui Moise cînd a ieșit din pămîntul Egipetului și numărul puricilor cîți a prins pe gîtul cățelei sale madame Putifar,

[1] Străjile erau împărțite în: „agiască", care îmbla numai în centrul orașului, și „spătărească", cea care cutreiera mahalalele.

marea admiratoare a jupînului Iosif, nu vor întîrzia să descopere, să lumineze acest punct rămas întunecat din cauza ignoranței mele.

Pînă atunci, să vă mai spun numai că răspîntiașul nostru nu mai trecu la al treilea pahar.

— Destul, jupîne, că prea îmi face pe la inimă (pîntece) băutura d-tale : ior, ior, ior !

— Adevărat ? întrerumpe un client de lîngă răspîntiaș ; mie îmi face : ga, ga, ga !

— Proastă băutură, musiu Neamțu ! adaogă al treilea musafir.

După ieșirea muscalilor din țară, în urma păcei de la București, din 1812, Johann Neamțu duse lui vodă Caragea 12 sticle de bere.

— Să guști, măria-ta, din această băutură și vei vedea cît e de minunată, zise Johann Neamțu, depunînd ploconul său pe masa lui vodă.

Marele paharnic, urmat de al doilea paharnic, serviră licoarea spumegîndă în cupe de argint tuturor celor de față.

— Fui ! ce amară e ! zice frumoasa domniță Raluca.

— Face spume ca Tănase epilepticu, zise rîzînd boier Brâncoveanu.

— Pelin amar, adaogă vodă. Nu face de noi, domnule Kreuscheli.

Acesta era agentul prusesc, care tocmai venise să stăruie pe lîngă Caragea să acorde lui Johann Neamțu privilegiu și monopolul fabricărei berei în cherhaneaua (fabrica) de lîngă București.

Domnitorul acordă la 16 iulie 1815 monopolul acestei fabricațiuni, cu condițiune de a da pe fiecare an la cutia milelor 300 de taleri.

Se pare că, deși berea fabricată n-o beau pe atunci bucuroși românii, afacerile fabricei lui Andrei Cube, clironomul lui Johann Neamțu, merseră bine.

Acest succes îndeamnă pe Gheorghe Krepțul, alt neamț, să ceară în 1824 de la Grigorie-vodă Ghica, voie de a fabrica și dînsul bere, cum și osebite spirturi, rom și oțet de vinuri și din diverse poame. Domnitorul Ghica acordă voia cerută, ceea ce obligă pe Andrei Cube să reclame păzirea monopolului ce i-a fost acordat la 1815 și reînnoirea cerută a hri-

sovului anterior, legîndu-se a da 350 de taleri pe an la cutia milelor.

Între motivele aduse de Divan în anaforaua (raportul) către domnitor, mijlocind reînnoirea monopolului în favoarea lui Cube, este şi acela că „la facerea berei nu trebuieşte mai mult pe an decît numai 60—70 chile de bucate *proaste şi stricate* (!) fiindcă mai mult nu poate să se lucreze la fabrică, *mai vîrtos că această bere o beau numai evropeii*".

Numai evropeii !...

Ce ar zice Grigorie Dimitrie Ghica şi cu boierii Divanului său, dacă ar putea să vază astăzi, după 75 de ani, cine s-adună zi şi noapte în atîtea mari săli în cari se vinde băutura introdusă la Bucureşti de Johann Neamţu.

Nu-i vorbă : ne-am *evropenizat* şi noi românii !

PRIMELE PAVELE CU PEATRĂ

Cine, chiar din cei mai bătrîni, mai știu astăzi cele ce s-au petrecut în sfera edilității publice în București, nu mai departe în trecut decît viața mijlocie a unui om ? Ne-am permis a crede că știm istoria țărilor române dacă îndrugăm cîteva nume de domni și cîteva fapte de războaie dintre turci și muscali de pe la jumătatea a II-a a secolului 18 încoace, fapte și acele culese de prin cărți și documente străine. Dar istoria culturei noastre proprii rămîne *terra incognita* nu numai pentru comunul muritorilor români, dar și pentru cei cari fac instrucțiunea și educațiunea nouălor generațiuni. Istoria românilor, așa cum se face astăzi în școalele noastre secundare, pentru secolul al XVIII-lea și începutul celui al XIX-lea, se reduce la înșirarea în cîteva pagine a cîteva nume de domni fanarioți și la obicinuitele blăsteme înșirate de istorici asupra lor. Nimic, absolut nimic, din istoria evoluțiunei noastre culturale, decît doar laude exagerate și nedocumentabile asupra lui Gheorghe Lazăr, din care fac, ca și din Tudor Vladimirescu, niște ființe fără nici o legătură istorică cu trecutul țărei. Nimic asupra organizărei noastre administrative, judecătorești, școlare, bisericești, comerciale, de edilitate publică etc. De aci urmează credința răspîndită că neamul românesc își începe existența abia la 1821 ! De aci urmează că un oarecare profesor de la o școală de comerț din capitală îmi înapoia, acum cîtva timp, un volum din istoria românilor, zicîndu-mi că ce-i trebuiește lui documente, cari sunt prin Arhiva Statului. *Învățatul* profesor, după ce în manualele existente află numele a cîtorva domni din Moldova și Muntenia, nu-l mai interesa povestirea documentată, altfel decît prin clișeurile

de înjurături contra fanarioţilor, a instituţiunilor de toată categoria existînd în principate şi din cari Regulamentul Organic îşi are origina şi numai cu care acest Regulament se poate explica.

Credem a face un serviciu nu d-lui profesor de la şcoala de comerţ, care se mulţămeşte a şti că există la Arhiva Statului documentele culturei noastre, pe care nu le ştie nici citi, dar nici voieşte ca altul, cu o muncă de 50 de ani, să le pună la dispoziţiunea celor cari voiesc a se instrui, ci lectorilor noştri, aducîndu-le, din cînd în cînd, fără să le îmbrăcăm în haina pedantă a dăscălitului, ştiri documentate din istoria, singura *adevărata istorie,* a culturei noastre naţionale.

Cu cîteva file mai înainte,[1] am amintit despre înfiinţarea celor întîi băi *europeneşti* în Bucureşti. Aci găsim ocaziunea să arătăm : cînd s-a început pavarea stradelor din Bucureşti cu bolovani de peatră.

*

În ultima domnie fanariotică, a lui Alexandru Suţu, inginerul Freiwald luase în întreprindere la *cochiveachi,* adică la licitaţiunea publică, întreţinerea celor 4 poduri, artere principale de comunicaţiune a Bucureştilor cu judeţele, şi anume : Podul Tîrgului-de-afară, Podul Mogoşoaiei, Podul Calicilor şi Podul Şerban-Vodă. Aceste strade se numeau poduri, pentru că erau podite cu bîrne de lemn. Încă din secolul al XVII-lea aflăm întrebuinţat acest sistem de pavare în principate. Sub Vasile Lupu, exista la Iaşi Podul Lung, Podul Vechi etc. Freiwald făcuse contract cu Eforia Podurilor, instanţa însărcinată cu grija de pavage, dar intervenind revoluţiunea de la 1821, contractul rămase nelucrător, aşa că la sosirea în Bucureşti a noului domn pămîntean, Gr. D. Ghica-vodă, în toamna anului 1822, găsi stradele capitalei ţărei într-o stare groaznică, că nu mai puteau servi nici la comunicaţiunea cu piciorul. Noul domnitor, la îndemnul lui Gr. Romanet, eforul Casei Podurilor, ordonă repavarea celor 4 strade principale după vechea sistemă, adecă cu lemn. Dar Freiwald şi arhitectul Hartel insinuează

---

[1] În volumul de faţă, la pagina 274 *(n. ed.).*

lui vodă că mai bună ar fi pavarea cu peatră decît cu bîrne. Şi la Braşov este cu peatră, şi e mai trainică decît cea cu podine.

Grigorie Ghica adună Divanul, în martie 1824, şi dă propunerea celor doi specialişti în cercetarea veliţilor (boierii mari). Un contract capătă Freiwald şi Hartel, cari se obligă să dea gata în 12 ani cele 4 artere principale ale oraşului, pavate „cu peatra cea mai tare aflată în munţii Ţărei Româneşti, aşa ca să fie acest caldarîm mai bun decît cel care este făcut la cetatea Braşovului, făcîndu-l cu toată orînduiala, după meşteşugul inineresc".

Cei doi ingineri se obligă a pogorî nivelul stradelor pavate şi a le da pantă, aşa că toate apele să se scurgă spre Dîmboviţa, ba încă au să facă şi mai multe canale de scurgere, canale de zid „de la 6—8 palme de adînci şi de la 4—6 de largi, cu boltă dasupra, pe sub caldarîm, de la Curtea Veche pînă la Vadul sacalelor de apă, ce este la uliţa din colţul Hanului lui Manuk, avînd guri canalul cu grătare de fier, din loc în loc, după trebuinţa scurgerei apelor. Un asemenea canal de scurgere se leagă întreprinzătorii să facă şi pe Podul Mogoşoaiei, din colţul Hanului lui Constantin-Vodă, din jos, pînă în dreptul porţei caselor baronului Sachelarie.

Pentru asemenea lucrări, cele dintăi de aşa natură în Bucureşti, întreprinzătorii au a primi în timp de 12 ani întregul venit al Casei Podurilor, de circa 115 000 lei (vechi) pe an.

*

În ziua de 28 iunie 1824, mare era mişcarea în Bucureşti. Încotro se îndreaptă atîtea caleşti cu roţi vopsite, cu arnăuţi în capră? Iată caleaşca p.-s. Grigorie, mitropolitul Ungro-Vlahiei şi a celuilalt Grigorie, episcop de Argeş, şi aceea a episcopului de Rîmnic, Neofit... Uite, trece călare marele postelnic Const. Creţulescu... Iată veliţii boieri Barbu Văcărescu, Istrate Creţulescu, Const. Bălăceanu, Gr. Filipescu, M. Ghica, C. Filipescu, Iordache Golescu, I. Ştirbei, marele vornic Fotache Ştirbei, D. Bibescu, Mihalache Racoviţă, mare logofăt, vestitul cunoscător de pravile marele logofăt Nestor, Ioan Fălcoianu...

Dar butcele pline cu cocoane mari? Dar lumea, pîlcuri, pîlcuri, care urmează după trăsuri? Încotro se îndreaptă această lume? Nu e doar *fugă boierească*, că răzmerița s-a sfîrșit în țară; nu este la Colentina serbarea geredului; n-a ieșit de la mitropolie cu icoanele și cu moaștele sf. Dumitru Basarabov ca să dea D-zeu ploaie, să răcorească ogoarele însătoșate...

Ce este, ce întîmplare?

Hartel și Freiwald terminaseră două crîmpeie de pavagiu cu bolovani de peatră, unul pe Podul Mogoșoaiei, în dreptul cherhanalei (fabricei) de lumînări de ceară albă a episcopiei de Rîmnic (astăzi, grădina Ateneului) și al doilea în dreptul foișorului de foc de pe Podul Tîrgului-de-afară. Toată lumea, la invitarea întreprinzătorilor pavagelor, mergea ca la un lucru extraordinar să vază, ba să încerce bunătatea caldarîmului făcut de cei doi ingineri.

A doua zi, la 28 iunie, întregul Divan supunea domnitorului Ghica următoarea anafora (raport):

„Preaînălțate Doamne,

La pontul al 18-lea din contractul ce s-a întocmit cu Freiwald și cu Hartel, arhitecton pentru facerea podurilor de peatră, se coprinde că după ce se va începe lucrul caldarîmului și se va vedea acel caldarîm lucrat că nu este cu putință a se sluji cu el la trebuința trecerei carelor și a butcelor, atunci slobodă să fie cîrmuirea să strice contractul și numiții să nu aibă a face vro cîtuși de puțină pretenție cu vro cerere. Și fiindcă, după această legătură, au început numiții de au și făcut 2 bucăți, una în capul Podului Mogoșoaiei și alta pe Podul Tîrgului-de-afară, unde mergînd atît noi smeriții arhierei, cît și d-lor boierii, am văzut aceste două bucăți de probe că sunt lucrate prea bine, adică și pămîntul este bătut bine și tare, și petrele s-au pus toate pe muchi îngropate bine în pămînt, cum și printre aralîcuri s-a pus și nisip și petre bătute cu maiele, și peatra s-a văzut de cea vînătă și tare, pe care această făptură a așezărei văzui că se putea sluji trebuința treceri carelor și a butcilor, și fiindcă dintr-aceste două probe, una din capul Podului Mogoșoaiei, s-au făcut cu două scursuri, ca să se scurgă apa prin șanțurile ce s-au făcut la capul podului, iar cealaltă din josul podului numai cu o scurgere prin mijlocul dru-

mului, ca să se scurgă apa la puţurile ce se fac prin mahalale. De aceea, găsim cu cale să se dea luminată poruncă a M.-Tale, că după acele două probe ce au făcut numiţii contraccii, aşa să se urmeze de către dînşii lucrul la cîte 4 poduri, adecă la capetele podurilor, după proba cu două scursuri, ca să meargă apa în şanţurile ce este să le facă, iar în jos, spre tîrg, să le facă cu o scursoare numai, prin mijloc, păzind a pune şi peatră mare tot ca cea pusă pînă acum şi aşezată după cum s-au aşezat la probe, cum şi pămîntul, nisipul şi peatra printre aralîcuri să se bată tot asemenea, puţurile să se facă adînci pînă vor da de nisip, păzindu-se contractul şi între celelalte toate şi pentru ca să se urmeze acest lucru după cum s-a urmat pînă acum la cele două probe ce le arătăm mai sus, de se va găsi cu cale de M.-Ta să se orînduiască un boier ca epistat a îngriji de a nu pune alt soi de peatră, sau a o aşeza în lat, ca să sporească lucrul şi a face la toate celelalte vreun cusur împotriva contractului lor şi a probelor ce s-au văzut de noi, iar hotărîrea cea desăvîrşită rămîne a se face de către Măria-Ta.

1824, iunie 29"

(*Urmează semnăturile boierilor.*)

Domnitorul, în aceeaşi zi, aprobă continuarea lucrărei după modelul întocmit.

Ce deosebire de pavagele de azi ?

PRIMUL „HAINE-VECHI" DIN BUCUREŞTI

Cine şi-ar putea închipui că primul „haine-vechi", adică individ care preface în *noi* hainele vechi, s-a arătat în Bucureşti acum 70 de ani trecuţi şi că acel industriaş, de felul său, n-a fost un evreu ci un român ?

Acesta era un *Toader sin Mămăligă.*

Numai, fiindcă nimeni nu e profet în ţara lui, Toader, fiul lui Mămăligă, ca să izbutească în întreprinderea sa industrială şi comercială îşi schimbă numele de familie : în loc de Toader *sin,* adică fiul lui Mămăligă, îşi zise Toader *Mamaligioglu,* care acelaşi lucru însemnează, căci vorba *„oglu" fiu* va să zică.

Odată *innobilit* aşa, jupîn Toader merge la m.-s. vodă Grigore D. Ghica, de curînd numit domn al Ţărei Româneşti, după căderea revoluţiunei nemuritorului Tudor Vladimirescu, şi-i dă o jalbă scrisă pe hîrtie albă *tricapelă* de un meşter calemgiu [1] din *Departamentul-de-opt* [2].

— Ce vrei ? întrebă vodă, primind în audienţă pe Toader Mămăligă.

— Păi, măria-ta, ce să vreau ? Am fost, ca mulţi alţi români doritori de a scăpa ţara de greci, amestecat în răzmeriţa trecută, şi, după uciderea domnului Tudor, m-am bejenărit peste munţi, în Ardeal, şi de acolo am îmblat prin Europa, de am învăţat pe la vestite fabrici un meşteşug nou, cu care să-mi cîştig pînea de toate zilele.

— Ce meşteşug ?

---

[1] Scriitor de calem, la o direcţiune administrativă.

[2] *Departamentul de opt* era o specie de curte apelativă. Erau în Bucureşti două curţi apelative şi una penală *(criminalion).*

— Am învăţat să prefac postavurile cele vechi în postavuri noi. Ştiu să prefac *hainele vechi* de ţi se par tocmai haine noi, fie ele de postav ori de *pambriuri*, *şaliuri*, *şofuri*, *caşmiruri*, *bubururi* şi orice alte feluri de materii. Toate le spăl, le curăţ de pete, le văpsesc cu meşteşug.

Cu multă seriozitate, vodă Ghica pune la încercare pe Toader sin Mămăligă, dîndu-i o giubea de postav s-o facă nouă. Era tocmai giubeaua cu care măria-sa călătorise de la Constantinopol la Bucureşti şi de !... ca haina de drum lung, era rău ponosită, mototolită şi păstrase suveniri de la multe feluri de bucate cari, pe la conace, restauraseră puterile voievodului român.

Încercarea izbuti.

— Vedeţi, boieri d-voastră — zice vodă marilor boieri adunaţi la Divan — giubeaua asta ? Aşa-i că vi se pare nouă ?

— Nouă, măria-ta, frumoasă de tot...

— Şi cu toate astea — continuă vodă — e o giubea veche, ce eram hotărît s-o dau credinciosului meu Trăsnea să facă din ea fermenele pentru copiii lui...

Şi Ghica-vodă arătă boierilor mari cum giubeaua a fost reînnoită prin meşteşugul cel nou al lui Toader Mămăligioglu.

— Auzi minune ! exclamară boierii.

Toader e chemat pe dată la Curte, unde se ţinea Divanul. El este lăudat, şi boierul Nestor, cel mai mare legist din acel timp, îl îndeamnă să introducă în patrie acel nou meşteşug „spre podoaba ţărei şi binele neamului românesc".

— Bucuros, răspunde Toader. Tocmai aceasta am cerut eu la m.-sa vodă prin jalba mea. Decît, ca să aşez o *„cherhanea"* (fabrică), îmi trebuie să fac cheltuială. Apoi de cheltuială nu mă dau în lături, numai dacă înaltul Divan va cere măriei-sale să-mi dea *monopolul* cherhanalei pe 15 ani, ca să-mi scot cheltuiala...

Monopol de 15 ani pentru reînnoirea hainelor vechi !

Aşa-i că rîdem azi citind aceste informaţiuni ? Divanul şi m.-s. vodă Ghica nu rîseră, ba dezbătură cererea lui Toader mai multe zile, serios.

— Numai de n-ar jicni monopolul acesta dreptăţile boiangiilor, observă tot *pravilistul Nestor*, că, de, la urma

urmei, jupîn Toader înnoieşte haina veche *boind-o* în alte feţe...

Divanul conveni că noul meşteşug al lui Toader nu încalcă drepturile *boiangiilor*, căci Toader nu are a văpsi mătăsuri, ci numai stofe de lînă.

Şi nici nu aduce pagubă la *minghineaua* dată ca monopol de văpsiri mari, în favoarea bisericei Dintr-o zi, de chiar vodă Ghica.

Mamaligioglu cîştigă cauza la Divanul domnesc şi la vodă, cu o singură condiţiune, să aplice la fabrica sa *zece copii de români, ca să-i înveţe meşteşugul şi să-i scoaţă ceraci* în cei 15 ani ai monopolului.

Mare caz face vodă de acest nou meşteşug în preambulul hrisovului ce dă lui Toader Mamaligioglu. Cînd citeşti rîndurile emfatice din fruntea acestui act, ţi se pare că o să fie vorba de cea mai mare industrie cu care domnia dota Ţara Românească...

Şi era vorba numai de primul *Haine-vechi!*

O SOACRĂ DIN 1823

Cine vedea pe Stanca lui Vasile şi a Ioanei Guraliu din Craiova, la leturgie, dumineca, la monăstire, nu putea să nu gîndească — între două cruci ori două mătănii : — „Oleoleo ! ce mîndreţe de fată !" Pînă şi biv-vel-logofătul [1] Constantin Cîmpineanu, caimacamul Craiovei, întîlnind într-o zi pe Stanca în cale, nu putu să nu-şi oprească calul arăpesc, ca să-şi îndrepte privirea încîntată spre Stanca. Ce bine-i şedea în cămaşa ei înflorită cu altiţe de arniciuri colorate şi fluturi de aur, strînsă pe sînu-i virginal, cu cozile pe spate, lungi şi negre, cu şoldul împresurat de fota vărgată de pare că se îngîna pe ea amurgul cu ziua... Dar cînd aducea apă de la Puţul-cu-crucea-de-peatră !... S-o fi văzut purtînd ulciorul cu smalţ verde pe umăr, iar cu cealaltă mînă sumecînd uşurel fota după picioruşe, ca să nu se ude în pîrîul de la puţ, şi pricepeai de ce însuşi marele caimacam al Craiovei se opri în cale să-i vorbească.

— A cui eşti tu, fetică ? o întrebă boierul Cîmpineanu.

— A lui jupîn Vasile Guraliu, starostele de cojocari subţiri.

Cine ştie ce ar mai fi întrebat boierul cel mare pe Stanca dacă nu s-ar fi adunat, într-o clipă, lumea în jurul lui şi al fetei... Cum să nu se adune lumea, care cunoştea pe boierul caimacam, cînd îl văzu că-şi opreşte armăsarul să stea de vorbă cu Stanca ? Firească *perierghie* [2] era aceea a lumei. Numai, dacă văzu marele boier lumea adunată, dete bici calului şi-şi căută de drum, nu fără de a mai întoarce capul

---

[1] Fostul mare logofăt.
[2] Curiozitate.

ca să mai vadă pe Stanca, care-şi urma calea cu demersu-i graţios.

*

Dar nu trecuu pe la Puţul-cu-crucea-de-peatră numai boierul caimacam, în acea zi de 12 august 1823, ci-şi mai adăpă calul său în şghiabul de la puţ şi Constantin Ţoroceanu.

Era Constantin Ţoroceanu moşnean din plasa Valcan. de la Jiul-de-sus, ori „Gorj", cum se încăpăţînează administraţiunea a porecli pe slavoneşte acest judeţ românesc. Mîndru flăcău era Ţoroceanu, şi mamele îi scoteau pe întrecutelea fetele în cale-i, că doar l-or prinde în mreajă, că de ! nu era numai flăcău mîndru ca Făt-Frumos din poveste, ci mai ştia toată lumea că stăpînea gogemete „ocină" [1] înşghebată din trei „bătrîni".

Stanca, care tocmai sosise la puţ cînd descălecase Costică, primi să-i dea ajutor călăreţul la ridicatul cumpenei cu ciutura cu apă din puţul adînc. Ba, ce făcu, ce drese Costică, mînile lui ridicînd cumpăna întîlniră nu numai o dată pe ale Stancăi... de se rumeneau ca nişte mere domneşti obrajii fetei... D-apoi cînd flăcăul aşeză ulciorul cu apă pe umărul fetei !... Să fi văzut atunci cum se roşea Stanca !

Da ce ? Am ţinut eu catastif ca un calemgiu de la visterie, de havaieturi, de toate mişcările sufleteşti ale unui flăcău de 20 de ani şi ale unei fetişcane de 16 primăveri ?

Să spun numai că din ziua cînd s-au întîlnit la Puţul-cu-crucea-de-peatră, ei s-au iubit ; îmi ajunge atîta pentru şirul povestirei mele.

Peste puţine zile de la întîlnirea lor la puţ, toată mahalaua Precistei de la Dudu răsuna de vestea că se mărită Stanca lui Vasile Guraliu şi a Ioanei cu Costică Ţoroceanu.

Şi fetele fericeau pe Stanca. Numai vecinele de casa miresei şopteau între ele :

— Săracul bietul Ţoroceanu ! în ce casă a intrat ! pe ce mîni a încăput ! Soacra e o aspidă... O să-i facă zile fără de soare...

— Nefericitul de Ţoroceanu ! Bine ziseşi, cumătră ; păi n-a murit de necazul ei celalt ginere a *babei* Ioana a lui Guraliu ?

---

[1] Moşia de la ascendenţi.

Adevărul e că groaznică soacră își luă pe cap Constantin Ţoroceanu !

*

Se făcu nuntă mare. Nuni au fost însuși boierul caimacam al Craiovei cu soţia sa. Ce mai alai însoţea nunta de la casa lui jupîn Vasile Guraliu pînă la biserică ! Ce mai ospăţ domnesc după nuntă !...

Numai d-abia se împrăștiară musafirii de la nuntă și începu viaţa amară a lui Ţoroceanu.

Cînd cugeta bietul mire că de acum începe viaţa fericită pentru el, iaca vine mama soacră și ia de lîngă dînsul pe Stanca, care tocmai își desprindea beteala după cap.

Ba că una, ba că alta, Stanca nu se mai întoarse lîngă bărbatu-său în acea seară.

— Da de ce așa, mamă soacră ? întrebă Costică a doua zi cu ochii roșii de nesomn, de zadarnică așteptare.

— Păi ce ? Nu cumva ţi-am dat pe Stanca s-o nenorocești ?

— Cum s-o nenorocesc ? Nu-i nevasta mea ? Nu cu mine are să-și petreacă de acum înainte viaţa ei ?

Stanca se uita înlemnită cînd la mama ei, cînd la Costică, și sta pironită pe loc.

Dar Ţoroceanu, cît simţi că are a face cu o soacră zănatică, de care ascultă orbește fata ei, își zise : „las' că știu eu ce să fac".

Și făcu ceea ce știa că trebuie să facă : a doua noapte se furișă binișor din camera lui și străbătu în aceea unde dormea *nevasta* lui. Cum dormea, îi astupă gura să nu ţipe și, în puterea nopţei, încălecînd pe calul mai dinainte pregătit la scara pridvorului casei, luă pe Stanca pe cal, și fugi, băiete, ca gîndul, ca vîntul.

Cînd socoti că nu-l mai poate ajunge mama soacra, în zori de ziuă, ajunși la un sat, Costică năimi o căruţă, care-i duse pînă seara la *ocina* lui.

Plînse Stanca cît plînse după părinţi, dar apoi se liniști și două luni de zile viaţa lui Ţoroceanu fu dulce și femeia lui începu, pare-se, a uita de mă-sa și de tată-său.

*

Dar mama soacra nu uita. Două luni i se părură doi ani. În aste două luni, aspida își ascuți acul veninos. Cum să facă, cum să dreagă să strice casa fetei sale? Ea plăti bine dascălului Firfirică, de la S-ta Precista, să meargă la moșia lui Țoroceanu, să întîlnească pe Stanca și, de n-o vrea cu voie bună, s-o răpească și s-o aducă la casa părintească din Craiova. Ba mai dete niște baclavale să le ducă Stancei, ca ea să dea din ele de mîncare bărbatului său, *dar ea să nu guste din ele.*

Dascălul n-avu nici o greutate să convingă pe Stanca să se întoarcă la părinți. De mică copilă, ea nu știa decît de *voința* mamei sale. O privire a ei o fascina! Poate că încă iubea pe Costică, dar voința mamei sale o stăpînea mai mult decît iubirea soțului său. Deci primi să fugă cu dascălul Firfirică la casa părintească.

— Dar cu *baclavaua* ce facem? întrebă dascălul Firfirică.

— Pune-o pe masă, colo. Eu nu i-o dau.

Se gîndi dascălul că ajunge să ducă acasă la Craiova pe Stanca. Ce să mai stăruiască a *otrăvi* pe nefericitul Țoroceanu cu baclavaua?

Că era otrăvită cu șoricică și argint viu.

Noroc că dete peste ea cînele de vînat al lui Costică. Hazor mînca din baclava, tocmai cînd intră în cameră stăpînu-său.

— Uite, cotarla, mănîncă baclavaua făcută de Stanca... Mașir!...

Cînele fu izgonit, și acum se pregătea Costică să pună talerul cu baclavaua rămasă pe o poliță înaltă, cînd deodată intră în casă mama lui:

— Costică, a fugit Stanca cu un om de la Craiova. A văzut-o ciobanul nostru Ilie... Goneau caii în toată puterea lor, de se netezea pămîntul.

Încremenit rămase Costică...

Un argat intră iute în casă:

— Jupîne, Hazor se zvîrcolește și chelălăie... O să moară cînele... strigă el.

Ca un fulger luminînd noaptea fu graiul argatului... Moare Hazor... A mîncat baclavaua... E otrăvită...

— Mamă, mamă, Stanca a voit să mă omoare !...

— Nu Stanca, dragă Costică, ci cu bună seamă soacră-ta.

— Dar eu o iubesc, mamă, nu pot trăi fără de Stanca !...

*

Ce-i rămîne bietului Ţoroceanu să facă ? Scăpat prin cînele Hazor de moarte, el reclamă la justiţia din Craiova, cerîndu-şi îndărăt pe Stanca de la părinţii ei. Iacă actul oficial din care am scos istorioara noastră de mai sus :

„Preaînălţate Doamne,

După luminata poruncă a Înălţimei-Tale, ce mi se dă la alăturata jalbă a lui Constantin Ţoroceanu, din sud[1] Gorj, făcînd cercetare, am văzut că jalba lui este pentru Vasile şi Ioana, soţia lui de la Craiova, că luînd în căsătorie pe Stanca, fata lor, numai două luni de zile a trăit cu dînsa căsniceşte, iar de atunci pînă acum, după relele povăţuiri ale părinţilor, nu numai au fugit soţia sa de la casa lui, dar cîtă vreme a şezut cu dînsul, n-a putut trăi cît de puţin în linişte, încă a cugetat să-i răpuie şi viaţa dîndu-i argint viu şi săricică de a băut... Ţoroceanu acum cere ca cu mumbaşir să se aducă aici, atît socrii lui cît şi soţia sa, a-şi afla dreptatea. Au arătat spre dovadă de văzui şi anaforaua ce au făcut Clirosul S-tei Episcopii, scrisă fiind de la trecutul lui august în 9, prin care îndatorează pe pîrîţii socri lui, ca nu numai să ducă pe soţia jăluitorului acasă la dînsul de unde vor fi ascuns-o, ci încă să-i dea şi legătură prin zapis că nu o vor mai sfătui spre neunire şi oricînd va mai fugi să fie tot ei datori a o aduce la jăluitor şi să se şi pedepsească, căci vreo pricină de despărţire n-au găsit între jăluitor şi soţia lui. Deci fiindcă de mai sus arătata anafora a Clirosului S-tei Episcopii nu se găseşte jăluitorul învinovăţit, ci mai vîrtos îl arată că este om cu bună stare şi chivernisit, şi pricina neunirei în căsnicie se vede că este din povaţa părinţilor, şi de vreme ce arată jăluitorul că soacra lui a cutezat rele asupra vieţei lui, pregătindu-i bacla-

[1] Sud, adică judeţ.

vale cu argint viu şi cu săricică, ca să-l omoare, găsim cu cale să se dea luminată porunca înălţimei-tale, cu mumbaşir aprod hatmănesc, să meargă la Craiova, unde să-i înfăţişeze înaintea d-lui caimacam şi a d-lor boieri ai Divanului...

1823, decembrie 1[a]

Dreptatea a înapoiat pe Stanca la casa lui Ţoroceanu, iar pe *mama soacră* au făcut-o *surghiun* pe toată viaţa la o monăstire.

Cîţi gineri n-ar binecuvînta astăzi asemenea judecată !

ACUM 74 DE ANI

Icoana trecutelor vremi se cade a fi adesea pusă înaintea nouălor generaţiuni. A cunoaşte prin ce faze dureroase a trecut neamul românesc pînă să ajungă la starea de faţă, care celor necunoscători de trecut li se pare lucru natural şi atît de simplu şi fără să rezulte din această stare de lucruri nici un merit pentru cei cari au făcut-o, este foarte folositor, este modul cel mai bun de a asigura apărători ai acestei stări de lucruri, este mijlocul prin care nouăle generaţiuni învaţă a iubi şi a venera memoria celor cari au realizat evoluţiunea naţională a neamului românesc.

Astăzi, cînd Curtea românească primeşte vizite de regi şi împăraţi, tinerimea crede că aşa s-a întîmplat totdauna. Să amintim acestei tinerimi că nu mai departe în trecut decît 74 de ani, o viaţă de om, domnul românesc, şi nu un domn fanariot, ci primul domn român după revoluţiunea lui Tudor, Grigore D. Ghica v.v. era nevoit să serbeze în Bucureşti *buic-baiaramuri* şi *curban-baiaramuri,* ca la Constantinopol, şi să acorde onoruri umilitoare pentru domnie la doi impiegaţi inferiori turci.

Aceşti impiegaţi inferiori erau divan-efendi, un fel de secretar de limba turcească, de religiune mahomedană, şi başbeşleaga, comandant plătit de ţară ca să apere judeţele, prin oamenii săi, de supărări şi jăfuiri din partea supuşilor turci.

Acestor slujbaşi, de o însemnătate relativ foarte mică, Grigore D. Ghica era nevoit, cum zisei, să le dea onoruri extraordinare şi chiar umilitoare domniei.

Dacă ar fi existat pe la 1824 jurnale în Bucureşti, iată ce am fi citit în ele :

„Ieri, în ajunul zilei ceremoniei, crainicii au *publicuit* pe la răspîntii cu batere de darabană, că astăzi 1 mai 1824, se va face la Curtea domnească «obicinuită ţeremonie de buiuc-baiaram, ori de curban-baiaram, lui divan-efendi şi baş-beşleagă».

După porunca domnească, astăzi s-au închis prăvăliile, şi orăşenii, pîlcuri-pîlcuri, s-au adunat împrejurul Curţei domneşti la priveliştea meterhanelei şi a neferilor înşiruiţi de la poarta Curţei pînă la scara domnească. Caretele veliţilor (marilor) boieri curgeau gîrlă pe Podul Mogoşoaiei, cu arnăuţi în haine miţiate în aur, ţinîndu-se în capra de din dos a trăsurei, sprijiniţi de canafuri de mătase, ţinînd în mîna stîngă ciubuc de iasomie, ori de cireş, împodobite cu calîfuri de mărgele şi cu tacîmuri de rotogoale de chilibar, bătute cu petre scumpe. Privea norodul căscînd gura la roţile aurite ale leagănelor, pe cînd caii de la ele stîrneau cu copitele lor nouri de praf.

— Uite, asta-i careta[1] boierului Mihai Racoviţă, pe care l-a făcut vodă mare logofăt în locul lui Costache Bălăceanu.

— Iacă trăsura lui Iordache Ştirbei, mare logofăt al Ţărei-de-jos.

— Priviţi, vine Neculai Golescu, mare vornic al III-lea, boier de treabă ; lîngă dînsul e Nestor, ăl de ştie pe de rost toate pravilele.

— Da ian vezi ce cai minunaţi la leagănul hatmanului Ştefan Bălăceanu ! Cai arăpeşti ; a dat pe ei o moşie întreagă.

— La o parte, oameni buni ! strigă răspîntiaşul, învîrtind gîrbaciul, că vine boierul vornic al poliţiei, Mihăiţă Filipescu.

După careta lui Filipescu, careta mitropolitului Grigorie atrage băgarea de seamă a norodului.

— Vezi, jupîne Stanciule, zice un măcelar către răspîntiaş, asta-i careta dăruită de m.-s. vodă părintelui mitropolit. An, cînd l-a chemat la Curte vodă, de la Căldăruşani, unde petrecea în călugărie, ca să-l facă mitropolit, a fost tras în gazdă colea, la Hanul lui Filaret (azi Teatrul Naţional) şi s-a dus pe jos la Curte. Vodă i-a dat la întoarcere careta asta bogată.

---

[1] În textul de bază : cartea (*n. ed.*).

Şi tot curg, tot curg caretele divaniştilor, ba unii din ei se duc călări la Curte, urmaţi de cîte un arnăut pe al doilea cal.

La Curtea domnească, mitropolitul, p.-s. episcopi şi boierii veliţi iau locurile lor obicinuite în spătăria cea mare (sala tronului). La ceasurile turceşti 6 (12 europeneşti), îşi face intrarea m.-s. vodă Grigore Ghica în spătărie, însoţit de luminăţia-sa beizadea, care este spătar, şi ia loc pe tron, aşteptînd să sosească, aduşi cu alai, divan-efendi şi baş-beşleagă. De la poarta Curţei pînă la capul scării, stau rînd neferii ogeacurilor, şi de-a dreapta şi de-a stînga, cu orînduiala lor, şi de la capul scărei de jos pînă la uşa spătăriei, toţi satîrii şi ciohodarii în uniformele lor, apoi, spre tronul domnesc, baş-ciohodar, deli-başa, tufecci-başa, cîrc-serdarul, ghiuler-aga şi toate agalele ogeacurilor, cum şi toţi idicliii şi icioglanii, asemenea stau la rînd după orînduială, întru întîmpinarea sărbătoriţilor turci ; jos la scară, îl aşteaptă muhurdagi-başa (cel care pune pecetea domnească pe hrisoave), cu iamacul (ajutorul său). Ambii ţin în mîni căţii de argint în cari ard miresme. După ei, stau aşteptînd al II-lea postelnic, al II-lea portar, al III-lea postelnic, al III-lea portar şi postelniceii. Postelniceii al II-lea şi al III-lea, cum şi portarii, iau de subţiori pe divan-efendi şi pe baş-beşleagă, şi îi urcă scara pînă la uşa spătăriei. Aci îi întîmpină d-lui marele postelnic şi d-lui marele logofăt de obiceiuri, cu orînduiala d-lor şi cu toiagele în mîni, şi le fac alai pînă înaintea m.-s. vodă Ghica. Cînd ei sosesc în faţa scaunului domnesc, m.-s. se scoală în picioare şi-i pofteşte să stea pe divan, zicîndu-le : *Baiaram mubarechi !* adică : baiaramul să vă fie cu sănătate. Douăsprezece fete din haremul domnesc, cu stropitori de mirezme, trecură în faţa lor şi a veliţilor, stropindu-i, apoi se dete dulceaţă şi cafea de cafegi-başa, întîiul lui vodă şi celor doi sărbătoriţi, iar de al doilea cafegiu la veliţii boieri.

Ce mai miros de ambroazie cerească se ridica în rotogoale de fum din felegenile aşezate prin zarfuri de argint şi de aur, cu măiestrie lucrate ! Şi profumul cafelei se amestecă cu al ciubucelor bogate, împărţite de primul şi al doilea ciubucciu şi răzimate pe tăviţe de argint, pe velinţele şi covoarele persieneşti, întinse de-a lungul sălei.

Acum, beizadea, ca spătar, dă semn la fereastră de începură trîmbiţele ; meterhaneaua cîntă, se slobod pistoale de cîte trei ori, iar tuiurile domneşti stau descoperite lîngă scaunul domnesc şi în faţa lor ard făclii de ceară albă în sfeşnice de argint.

Cînd ieşiră din spătărie divan-efendi şi baş-beşleagă, m.-s. vodă îi însoţi pînă la uşa spătăriei, ca pe nişte ipochimene (persoane) foarte înalte (!). La scara Curţei, după obiceiul turcesc, cît se iviră la ieşire cei doi slujbaşi turci, vătaful de măcelari, cu Taie-vacă măcelarul de la scaunele lui Brâncoveanu, au înjunghiat doi berbeci în mijlocul zgomotului pistoalelor şi al meterhanelelor. Turcii au aruncat parale mărunte la norod. Neferii strigau : Işala ! Mulţimea se făcea val-vîrtej să prindă cîte o lăscaie, iar m.-s. vodă şi beizadelele priveau de la fereastră la petrecerea din curte.

Întreagă ziua de astăzi, 1 mai, ţinu sărbătoarea. De trei ori în zi cîntă meterhanaua, de trei ori în zi răsună văzduhul de zgomotul pistoalelor. La curban-baiaram, ceremonia o să ţină 4 zile.

Aşa ceremonie halal !"

Cînd, astăzi, preîmblăm mintea noastră în faţa unor privelişti ca cea de la 1 mai 1824, ne întrebăm : cum de nu simţeau „patrioţii urcîndu-li-se de ruşine sîngele la cap" ? Doi turcaleţi, slujbaşi ai ţărei, erau sărbătoriţi de domnitor, de prelaţii bisericei şi de boierii cei mari cu umilinţa mai sus arătată ! Ce deosebire între cele ce se petreceau la Bucureşti acum 74 de ani şi între actuala stare de lucruri !

BOIER BĂTUT LA SCARA DOMNEASCĂ

I

Era o noapte frumoasă şi caldă din luna lui mai 1825. Luna argintea turnul bisericei Dintr-o zi. În faţă cu biserica, la poarta casei lui Băjescu, stătea de vorbă acesta cu logofătul Costache şi cu Ioniţă Măinescu Craioveanu şi cu mai multe femei din vecini. Venise vorba despre întîmplările zilei.

— Auzit-aţi îndrăzneală ? zice Băjescu. Nici pînă astăzi, după două luni şi mai bine de zile, aga n-a putut afla ce slugitor din Vlaşca a adus pascvelurile la casa banului Creţulescu.

— Da bine, boierule Băjescu, întreabă logofătul Costache, ştii dumneata lămurit cum s-a petrecut fapta ?

— Ştiu cu bună încredinţare. La 1 mai, un slugitor din Vlaşca vine la casa banului Creţulescu, care locuieşte în faţă de Curtea lui m.-s. vodă. Boierul nu era acasă, ci dus la biserică. Slugitorul dă în mîinile vătavului o legătură cu scrisori şi apoi se face nevăzut. Banul, întors de la biserică, desface legătura şi găseşte în ea o mulţime de scrisori pecetluite cu ceară neagră. Una din ele era pe numele lui şi se zicea în ea că banul să împartă pe celelalte la adresele lor. Era o scrisoare şi pentru m.-s. vodă, alta pentru fiul său, marele postelnic, altele către fraţii lui vodă, peste tot vreo 22 de scrisori către toţi boierii din Divan.

Bătrînul ban le împărţi şi, cînd colo, ce vede ? Erau în scrisori numai pascveluri pline de vorbe urîte şi de ameninţări. Vodă adună în pripă toate scrisorile acestea, ameninţînd cu surghiun pe boierii cari nu le-ar da pe dată.

— Şi ce se alese din toată daravera ? întreabă Ioniţă Măinescu Craioveanu.

— Ce să se aleagă ?... Tevatură goală...

În acel moment, trece prin umbra bisericei un om legat la cap cu şal şi cu giubea lungă pe deasupra, tăinuindu-şi obrazul, ca să nu-l cunoască.

— Uite, şopteşte Nuţa către Maria clucereasa, soţia logofătului Grigore, vecin cu casa lui Băjescu ; uite ! Cine o fi şi ăla de se furişează pe lîngă zidul bisericei ?

Şi, zor pe femei să afle cine era omul cu şal la cap legat şi cu giubea lungă deasupra hainelor.

Logofătul Costache, fiul Nuţei, ţinea mult să placă cluceresei Maria.

— Las' pe mine, cocoană, că-i dau eu de rost, o să-l urmărez de aproape pîn' voi afla cine e.

Şi se ia după dînsul, la mică distanţă, dar nu fără ca individul să bage de seamă că era urmărit. Necunoscutul apucă, pripindu-şi pasul, cînd la stînga, tot în umbra caselor, trecu pe lîngă clopotniţa de la poarta Sf. Sava, pînă ce intră în uliţa ce merge în Ţigănie ; aci l-a pierdut din vedere.

„Nu se mai vede, zice în sine logofătul Costache, dar seamănă leit cu tînărul boier Bărbucică Catargiu", cu care adeseori logofătul Costache petrecuse în chioşcul de la Ferăstrău.

Costache se întoarse la grupul ce-l aştepta la poarta lui Băjescu, cam umilit, căci nu izbutise să afle cu siguranţă cine era necunoscutul care cu atîta grije se aciuia pe sub ziduri.

— Ei vezi, logofete Costache, că te-ai lăudat degeaba că eşti *isciuzaş* (isteţ), zice jupîneasa Maria. Şi femeile delaolaltă rîd de mutra lungă ce face logofătul Costache.

— Ei, ce-o să fie, adaoge a zice Ioniţă Măinescu Craioveanu ; o fi vreunul din boierii cari tot clocesc zaveră împotriva lui vodă. N-aţi auzit că pînă şi boierul Filip Lenş e surghiunit de vodă la monăstirea Tismana, că l-a fi aflat în viclenie pe lîngă turci, ca şi pe neguţitorul Băltăreţul ?

— Ce să zici ! exclamă Băjescu ; i-a venit pofta şi *cupeţului* (neguţătorului) să mai măsoare cu baniţa galbenii visteriei, nu s-a săturat măsurînd milioanele lui. Numai, ştie vodă Grigorie Ghica ce face ! O să răpună el pe toţi duşmanii lui...

II

Necunoscutul izbutise să scape de urmărirea logofătului Costache, înfundîndu-se printr-o hudiță întunecoasă ce din Șălari dădea spre Curtea Veche și de aci intrase în cafeneaua de la Hanul lui Manuc-bei.

La o masă, în fundul cafenelei, trăgea din narghilea un beșliu turc din ceata lui baș-beșli-aga Ahmet-bei. Lîngă el, cu felegeanul de cafea în zarf de metal ordinar a mînă, se afla Ingea Rușciucliul.

Pe dată ce acesta zări intrînd pe necunoscutul, lăsă pe masă felegeanul cu cafea și înaintă spre dînsul.

— Am fost, stăpîne, zice el cu glas ca să nu fie auzit de către nimenea altul din numeroșii clienți ai cafenelei. Am fost, duduca e acasă, iar sărdarul Niculae, tatăl ei, e trimis de m.-s. vodă ca mumbașîr (executor) la adunarea șoimilor pentru Țarigrad.

„Tocmai bine“, gîndi necunoscutul.

— Vorbit-ai cu fata ? adaose el a întreba pe Ingea, care nu era altcineva decît arnăutul său.

— M-a dat afară, amenințîndu-mă cu bătaia slugilor... dar nu face nimica ! Ea n-a ascultat de vorba mea ; dar cum să nu asculte de graiul d-tale, boierule ? Am aflat numai că fata este logodită cu logofătul Costache...

— Cu logofătul Costache ? Cu acel om de nimica, care adineoarea mă urmărea să vadă cine sunt ? Vino cu mine, Inge... ai tu destulă putere să iai în cîrcă pe duduca Mărioara și s-o duci după mine... N-avea grije, în bastonul ăsta am șiș ; te apăr eu de slugi și de oricine ne-o sta împotrivă.

— M-am gîndit la asta, stăpîne, și iacă am arvonit cu ceva bacșiș pe beșliul Ibraim de la casa de Beilic... O să ne ajute și n-o să știe decît el și noi cele petrecute.

— Bine, Inge, să mergem.

Ieșiră tustrei din han și se îndreptară spre Podul Beilicului. Un răspîntiaș, ațipind lîngă ruinele Curții Vechi, striga cu glas de bețiv obicinuitul *„te văd ! te văd !“*, dar puțin se interesă să știe unde pot merge acești trei oameni la ora înaintată a nopții, fără felinar, împotriva nizamului (regulamentul), care oprește îmblarea pe strade la o oră așa de înaintată.

Luna își isprăvise calea sa pe cer și întunerecul succedase, întunerec sporit prin umbra clădirilor în stil oriental, cari strîmtau pe de-o parte și pe de alta strada Podu-Beilicului. Strada era pustie. Se auzeau loviturile tocurilor celor trei indivizi lovind bîrnele podului, și zgomotul acesta deșteptă cînii din mahala, singurele ființe cari încă nu dormeau în această parte lăturalnică a Bucureștilor.

III

Într-o înfundătură de lîngă biserica Sf. Ecaterina, la o casă mică, licărea prin fereastra despre stradă o lumînare de seu. La acea fereastră bătuse cu cîteva minute înainte logofătul Costache. O tînără fată îi deschise ușa.

— Ce mai bine făcuși, dragă Costică, că veniși, că nu știu ce am dar simț o grije mare la inimă, fără să-mi dau seama din ce pricină.

Costache apucă amîndouă mînile tinerei fete într-ale sale și depune o caldă sărutare pe fruntea ei.

— Alungă orice grijă, Mărioară... logodnicul tău e lîngă tine ! Și eu am avut nu știu ce grijă, cîteva zile de cînd te-a zărit împreună cu mine la Ferăstrău tînărul boier Bărbucică Catargiu. Te-a găsit că ești fată frumoasă !... „Da, și cuminte, boierule", i-am zis eu. „Frumoasă și cuminte !" adaose el a zice, căutînd din ochi să te mai zărească cînd luntrea te ducea la mal împreună cu tatăl tău. Ei, da ce ne mai frămîntăm mintea cu d-alde astea ! N-ai să fii tu, cum o trece luna lui mai, cînd nu-i bine să facem nuntă, n-ai să fii nevăstica mea ?

Ambii amorezați ieșiră din casă în curte, pe prispă, lîngă un nuc bătrîn, ca să nu deștepte vorba lor pe bătrîna doică și pe un argat, singurele ființe cari se mai aflau sub același acoperămînt.

Marioara era nu numai frumoasă, dar în adevăr și cuminte. Numai după ce Costache schimbase veriga de logodnă sub binecuvîntarea tată-său, consimțise să aibă întîlniri cu el. Dealtmintrelea și acesta era mai de treabă decît reputațiunea. Știa lumea că el cam făcea berbăntlîcuri, ca bun prieten al tînărului Bărbucică Catargiu, împreună cu acesta, prin ale măhăleli ale Bucureștilor. Nu o dată, straja spătă-

riei i-a dat în primire pe amîndoi străjei lui aga, iară acesta se grăbea să le dea drumul, că doar nu degeaba era Bărbucică fiul paharnicului Ștefan Catargiu. Ce să-i faci? E tînăr... *bursuzlîcul* e pentru bătrîni, iar nu pentru niște holtei ca Bărbucică și ca prietenul său Costache, logofătul de la Departamentul de opt (Curtea de Apel).

Abia se așezaseră ambii tineri pe marginea prispei, lîngă nuc, cînd deodată aud zgomot înlăuntrul casei. Costache se repede, urmat de Mărioara.

— Ajutor! Ajutor! Hoții! striga bătrîna doică Tudosia.

La strigătele ei, se deșteptase din camera vecină argatul și alergase la locul de unde porneau strigătele.

Cînd ajunse acolo, logofătul Costache se izbi piept în piept cu Inge arnăutul. Cît văzu acesta pe Mărioara, face semn beșliului Ibraim s-o înșfoace în brațe. Costache se repede asupra turcului. Marioara țipă. Necunoscutul ridică bastonul asupra lui Costache. Acesta apucă de baston, iar șișul din el rămase gol în mîinile lui Bărbucică Catargiu, căci dînsul era necunoscutul urmărit de logofătul Costache. Toate acestea se petrec la slaba lumină a candelei, care arde misterioasă înaintea iconostasului.

— A! Dumneata ești, boierule Barbu! strigă Costache, repezindu-se din nou asupra tînărului boier și apucînd cu voinici pumni părul negru de pe care zbură la o parte fesul și șalul de broboadă.

— Lasă-mă de păr, Costache, strigă Bărbucică, ori te ucid!

Și, fără a mai aștepta răspunsul acestuia, împlîntă șișul în măruntaiele nenorocitului logofăt. Acesta cade inanimat, pe cînd beșliul și arnăutul, văzînd moarte de om, se opresc îngroziți și dau drumul Mărioarei, care, și ea, cuprinsă de spaimă, leșină pe patul doicei.

— Ce-ai făcut, boierule! zice Inge; moarte de om? O să fie rău de noi și de d-ta, că nu-i glumă cu vodă Grigore Ghica.

IV

A doua zi, la Curtea domnească, Nuța, mama logofătului Costache, în genunchi, în curte, aștepta să-i primească

cineva jalba. Pe una din ferestre o zări pe domnița Profira, sora lui vodă. Ea ordonă să fie adusă sărmana femeie înaintea ei, îi primi jalba și o duse însăși împreună cu femeia pînă la domnitor.

În ziua de 19 mai, domnitorul chemă Divanul să judece pe boierul ucigaș.

Divanul rîndui cercetare la fața locului și constată că „pîrîtul Barbu este cel vinovat. Pentru a cărui faptă cercetîndu-se pravilele s-au găsit la pravila țării list. 81, cap. 4, zicînd :

«Cine fiind copil mic, sau nebun, sau smintit la minte, va omorî, nevinovat este», și tot la aceeași carte zice :

«Care, la mînie lovind, va omorî, va fi lovit cu armă, și tăind, sau săgetînd, sau împungînd, sau împușcînd va omorî, să se omoare».

«Iar de va fi lovit cu armă și va omorî, să se pedepsească ca un ucigaș de beție.»

Iar la pravilele împărătești :

Cartea 60, titlul 39 : «Cel ce cu aprindere de mînie va săvîrși ucidere cu cuțit sau alt asemenea organ, ucigaș din cuget este și nu are nici îndreptare, nici iertăciune».

Și la sbolii în tălmăcire mai deslușit se arată chiar așa :

«Cel ce poartă armă vătămătoare și cu aceeași va lovi pe altul, atunci acela făr' de îndoială și cu socotință și cu inimă și cu cuget spre ucidere a lovit».

Iar pentru cei apărați de pedeapsă, tot la aceeași carte și titlu :

«Că cel ce este neajuns de 13 ani, și cel ce are nebunie cu lipsire de minte, aceia, de vor face ucidere, nu se osîndesc după pravila ucigașilor».

«Iar cel ce la vîrsta mai jos de 25 de ani va face moarte se pîrăște la judecată.»

Și iarăși :

«Cel ce a avut cuget a ucide pe cineva și măcar să nu-l ucidă, ci numai să-l rănească, ucigaș este, iar cel ce n-a avut cuget a ucide, măcar să-l ucidă, nu este ucigaș ; iar de a avut cineva și gînd sau cuget să omoare sau nu, după organul ce a dat se dovedește».

Deci, fiindcă acest vinovat, Barbu Catargiu, este la vîrsta ca de ani 20, și măcar că după porunca pravilei se osîndește

la moarte, dar fiindcă iarăşi pravila porunceşte, zicînd chiar aşa :

«Osînda ucigaşului, de va fi de cei de cinste şi de stare mare, este periorismos, adică la un surgun şi închis acolo şi tot avutul lui să fie în pradă, iar de va fi ucigaşul din cei proşti, să se supuie sub sabie şi dat hiarelor».

Drept aceea, judecata găseşte cu cale să i se facă vinovatului Barbu pedeapsă cu bătaie în privelişte, pentru a lui înfrînare şi altor asemenea spre pildă şi să se trimetă la o închisoare, ţinîndu-se în bună pază pînă îşi va veni la vîrstă, după pravilă, de 25 ani."

La 25 mai 1825, domnitorul aproba sentinţa dată.

Era zi de duminecă, lumea, pîlcuri, pîlcuri, de prin mahalele ţîşnind în Podul Mogoşoaiei se îndrepta înspre Curtea domnească, nu departe de Hanul lui Filaret (astăzi Teatrul Naţional). Cu greu răspîntiaşii puteau opri valurile de norod cari se îndeseau şi voiau să intre în cuprinsul Curţii domneşti, să aibă ocaziune de a privi la aplicarea pedepsei lui Bărbucică.

Emoţiunea fu mare în mulţime cînd marele armaş, încungiurat de o ceată de armăşei aduse înaintea scării Curţii pe vinovat. Urcat pe treptele scării, marele armaş dete citire sentinţei domneşti, în cuprinderea următoare :

„Io Grigorie D. Ghica vv. etc.

Din cercetarea judecăţii departamentului criminalion ce ni se arată printr-această anafora, îndestulîndu-se Domnia mea de necuviincioasa faptă a acestui Barbu Catargiu, măcar că se cuvinea a-l osîndi după căderea şi măsura vinei lui, precum pravila orînduieşte. Noi însă, cu a iubirei de oameni cumpănă, uşurîndu-i osînda cea cuviincioasă, hotărîm şi poruncim d-tale, epistatule al armăşiei, ca mai întîi să se pedepsească cu bătaie în privelişte, aice, la Domneasca noastră Curte, şi apoi să-l duci la monăstirea Sărindariul, băgîndu-l şi ţiindu-l în lanţ, ca pe un nebun, în soroc de şase luni, că doar îşi va veni în simţire şi să plătească şi toate cheltuielile ce se vor face la căutarea rănitului cu plata doftorilor, precum şi de se va întîmpla a muri rănitul, atunci să dea numitul taleri 5000 la muma rănitului, ca să-i fie spre mîngîiere la a sa văduvie, căci rămîne lipsită de ajutorul fiu-său..."

Semnat : *Gr. D. Ghica-Voievod.*

Mulţimea zbucni în strigăte :

— Trăiască m.-s. vodă ! Trăiască dreptatea lui vodă ! cînd auzi sentinţa dată.

Apoi, marele cămăraş porunci să se întindă covor, ca pentru boieri — şi armăşeii, mai mult mort decît viu, aşezară pe covor pe boier...

Bătaia fu scurtă, dar ruşinea lungă, nesfîrşită !...

V

Pe cînd la Curtea domnească Bărbucică era pedepsit, în casa logofătului Costache iacă ce se petrecea. Nefericitul tînăr zăcea întins pe patul suferinţilor, iar la căpătîiul lui plîngea maica sa Nuţa.

Deodată, se deschide uşa şi intră în cameră o frumoasă şi bogat îmbrăcată jupîniţă. Era însăşi domniţa Profira Ghica, sora lui vodă. Ea aducea pe lîngă dînsa pe Mărioara...

— Mîna d-tale, logofete Costache, îi zice domniţa. Şi luîndu-i-o, la mirarea Nuţei, apropie de ea mîna Mărioarei.

— Fiţi uniţi... Biserica va sfinţi unirea voastră, copii sărmani !... Cît vei fi în picioare, logofete Costache, te voi cununa eu...

Apoi, dete Nuţei o pungă de arnici roză cu mai mulţi icosari de aur...

— Dreptate a făcut m.-s. vodă ; căsnicie trainică şi fericită vom face cu ajutorul lui Dumnezeu.

Costache şi Mărioara sărutară mîna domniţei Profira Ghica. Nuţa o însoţi pînă la poarta casei, podidind-o lacrimile :

— Dumnezeu să te răsplătească cu bine, mărită domniţă, zise ea, sărutînd mîna frumoasei surori a lui vodă, care se urcă în o căleaşcă mîndră, cu doi arnăuţi la coada trăsurei.

PRIMA BAIE ÎN BUCUREŞTI

În luna aprilie 1900 s-au împlinit 75 ani de la instalarea în Bucureşti a primului local de baie mai sistematică. Pînă atunci, Bucureştii n-avură decît băi turceşti, adecă prin aer cald.

Se ştie atît de puţin istoria evoluţiunei noastre culturale în toate direcţiunile, că am pune prinsoare cît de grea că nu se vor găsi trei bătrîni în Bucureşti cari să ne spună, din propria lor amintire, cele ce ne propunem să povestim aci, după documente.

În martie 1825, Divanul domnesc al lui Gr. D. Ghica-vodă e poruncit de domnitor să cerceteze o petiţiune prezintată de francezul Lagarde. Acesta cerea voie de a deschide un stabiliment de băi, cu un privilegiu de 20 de ani.

Cine n-ar rîde astăzi primind o asemenea cerere de privilegiu pentru a stabili o baie publică? La 1825, lucrul se păru extraordinar pînă într-atîta încît domnitorul institui o comisiune de doctori cari să cerceteze dacă e nevoie de o asemenea baie în Bucureşti, deoarece pentru curăţirea oamenilor de *murdalîc* sunt celelalte băi turceşti.

Comisiunea e compusă din doctorii Filitis şi Arsaki, după recomandarea Divanului domnesc. Ei sunt însărcinaţi să cerceteze *de sunt asemenea băi, propuse de Lagarde, folositoare la sănătatea omenirei.* Cei doi d[octo]ri raportează Divanului, la 2 aprilie 1825, că au cercetat propunerile lui Lagarde „şi au luat pliroforie (informaţie) că acest fel de băi sunt trebuincioase şi folositoare la multe boale, mai ales că mulţi din bolnavi, avînd trebuinţă de acest fel de băi şi neavînd mijloc a le face în casele lor, pot să se înlesnească cu urmarea aceasta".

Divanul domnesc, la 8 aprilie, intră cu raport la domnitor şi propune să se acorde lui Lagarde privilegiul aşezărei în Bucureşti a unor băi, într-un local special, cu următoarele condiţiuni :

1) Stabilimentul va posede 10 camere de băi în bună stare, „cu uşi şi ferestre bune, cu pălimarul lor şi cu cîte un pat de scînduri pentru odihnă, cu o mescioară şi cu o oglindă cu cele trebuincioase pentru gătire şi cu două jgheaburi, cari jgheaburi au să se păstreze curate şi adese se vor schimba".

2) Doritorii de baie să afle „după gust, apă caldă sau rece, prin şurupuri".

3) „Orice fel de frumos mirositoare băi poate porunci cineva şi a se face în căzi, după cum se vor orîndui de doctori."

4) Întreprinzăttorul acestui stabiliment, Lagarde, dobîndeşte monopol de 10 ani în loc de 20 cît cerea, în care timp „să nu mai fie volnici alţii a mai deschide aici în politie[1] acest fel de băi".

Această anaforă către vodă e semnată de marele postelnic Mihalache Ghica şi boierii Iordache Golescu, Scarlat Grădişteanu, D. Bibescu, vestitul legist Nestor, mare logofăt, Ion Fălcoianu şi Şt. Bălăceanu. Domnitorul dă lui Lagarde hrisov întocmai.

Acest hrisov stîrneşte în Bucureşti, mai apoi, în octombrie, o mare agitaţiune între proprietarii de vechi băi orientale. Cu mare jalbă în proţap pleacă kir Stanciu, arendaşul băei de lîngă casa Beilicului, adecă casa unde se găzduiau musafirii turci, din strada actuală Şerban-Vodă, însoţit de toţi *frecătorii* băiaşi şi de două babe cari făceau aceeaşi meserie pentru cocoane, spre Curtea domnească. Lumea se ia după dînşii, aşa că d-a lungul stradelor, grupul băiaşilor se înmulţeşte, încît cînd ajunge la Podul Mogoşoaiei, în dreptul caselor unde acum se află legaţiunea rusească, locul era iezit de lume neştiutoare adevăratei cauze a aglomeraţiunei. Prăvăliaşii închideau răpede tărăbile ; răspîntiaşii nu mai făceau apel la bicele lor, ca să îndemne *delicat* lumea de a deschide drumul.

---

[1] În textul de bază : poliţie *(n. ed.)*.

— O fi iar vreo răzmeriță, zicea inginerul Freiwald, care, prins în mulțime, căuta să-și deschidă drum cu orice preț către tovarășul său, logofătul de Divan Dincu. Să ne dăm iute la o parte, că nu-i a bine.

— Ba nu, *musiu* Freiwald, răspunde Dincu, nu-i răzmeriță, ci sunt băiașii lui kir Stanciu și de pe la alte băi, cari merg la vodă să ceară desființarea hrisovului dat de m.-sa franțuzului Lagarde, învoindu-l să facă și el o baie nouă. D-ta, musiu, știi ce băi frumoase au și făcut.

Cînd băiașii ajunseră la Curtea domnească, m.-sa Gr. D. Ghica-vodă, tocmai auzind zgomotul din uliță, privea la fereastră și se mira de atîta lume care se grămădise, unii venind despre Zlătari și alții despre Hanul lui Filaret (azi Teatrul Național).

— Căminare Trăsnea, strigă vodă credinciosului său, care, la o masă de nuc cu postav verde pentru joc de cărți, număra galbenii primiți de la cumpărătorul vămilor, ca să-i dea în primirea m.-sale ; căminare, ian vezi ce vrea mulțimea îngrămădită în uliță. Uite, este unul cu o jalbă în proțap.

Căminarul Trăsnea se închină adînc și ieși ca să împlinească porunca lui vodă.

„Iar o fi vro pornire dușmănească a boierilor haini, cari nu se mai întorc în țară din Ardeal", se gîndi vodă, învîrtind cu agitație mătăniile de chihlimbar.

Căminarul Trăsnea reveni însoțit de kir Stanciu. Acesta, cum văzu pe vodă, se aruncă la picioarele lui, sărutîndu-i poalele anteriului.

— E Stanciu de la baia turcească, zise Trăsnea. Însoțit de oamenii săi, a venit să se jăluiască cu lacrimi la m.-ta.

— Citește, căminare, jalba.

Trăsnea o ceti. Se jăluia Stanciu că el și băiașii săi, cari au avut cinstea să îmbăieze pe toate pașalele turcești din vremea răzmăriței, pînă chiar și pe m.-sa vodă, cînd era numai boier, și pe toată boierimea din protipendadă, acum au să ajungă să cerșească pînea de toate zilele, pentru că un păgîn de franțuz a căpătat voie de la m.-s. să facă așezare de baie, ca la *Viana,* cu odăi deosebite pentru mușterii, cu paturi și oglinzi, și au adus din Țara Ungurească 10 băiașe tinere, parcă ar fi să meargă la baie numai cucoane tinere, și s-a zvonit în toți Bucureștii că de acum înainte la baia turcească nu mai au ce căuta boierii și mai ales fecio-

rii de boieri. Adică ce ? Unguroaicele cele tinere ale lui *musiu* Lagarde vor fi mai pricepute decît băiaşele mele, ori săpunul meu cu miros de odogaci şi de trandafir spală mai puţin bine decît ăl franţuzesc, făcut din seu de cîne ?

Şi tot aşa, şi tot aşa, o jalbă scrisă pe 4 feţe, pe hîrtie *tricapelă* de un meşter calemgiu (scriitor).

Vodă, după ce ascultă cu răbdare citirea jalbei, porunci căminarului Trăsnea să *buirdisească* hotărîrea m.-sale pe jalbă către d-lui mare logofăt, să cerceteze cursul pricinei şi să-i aducă anafora (raport). Vodă adaogă cu propria lui mînă în rezoluţiunea către marele logofăt Nestor : „Ca să nu se pricinuiască nici o *zăticnire* la celelalte băi din Bucureşti, unde merg oamenii de se spală de murdalîc, baia lui musiu Lagarde să fie numai pentru bolnavi".

După ce Trăsnea puse pecetea roşie sub rezoluţiune, m.-sa o dete lui Stanciu zicîndu-i :

— Mergi cu hîrtia la boierul mare logofăt şi n-avea grijă, sunt în Bucureşti destui boieri murdari ca să ai muşterii şi d-ta, şi Lagarde, şi încă oricîte băi turceşti mai sunt. Şi, apoi, Lagarde nu are voie să dea băi decît la bolnavi.

— Să trăieşti, măria-ta, fie mila măriei-tale peste noi, vechii băiaşi, zise Stanciu, sărutînd din nou poala anteriului lui vodă, şi ieşi fără să înţeleagă că nu cîştigase nimic cu jalba-n proţap.

În adevăr, Lagarde rămase cu hrisovul în buzunar şi cu cele 10 băiaşe unguroaice gata la *slujba* protipendadei, iar kir Stanciu văzu ziua cînd la baia lui turcească avea să nu mai vină decît de Paşte şi Crăciun cei cari nu mai găseau loc în cele 10 odăi ale lui Lagarde.

Iată, mi se pare, o curioasă pagină din istoria higienei publice bucureştene.

OPOZIȚIUNEA!

Opozițiunea e *„Mama soacra“* guvernelor.

În contra *cicăliturilor*, ba chiar a mușcăturilor acestei *soacre*, ce n-au făcut, ce nu fac guvernele de pretutindeni! Nu de procedările guvernelor moderne pentru a astupa gura bîrfitoare a opozițiunei am de scop să vorbesc aci. Cred că ar putea interesa mai mult pe lectori informațiuni de mijloacele la cari se recurgea acum 70—80 de ani, la București, ca să se facă a tăcea „opozițiunea“.

*

Domnia lui Gr. Ghica-vodă, de la 1828, a fost agitată de grea *opozițiune*, atît din partea boierilor emigrați în Ardeal în timpul revoluțiunei de la 1821, cît și din aceea a țărănimei.

Mijloacele ordinare — aceleași și pînă astăzi de a molcămi gurile rele ale protivnicilor — sunt cunoscute:

— Chemare în slujbă, un colțișor de ciupit din sîntul buget.;

— Acordare de favoruri la „opozanți“ și la rudele lor;

— Cinstire cu ranguri ori decorațiuni;

— Cu titluri diverse, dăruiri de bani...

Dacă cu de aceste nu se potolește opozițiunea — că de! sunt și opozițiuni de principii! — apoi intervin alte mijloace:

— Asprimea legilor (?)

— Procese de tot felul;

— Închisorile preventive;

— Lovituri date rudelor și amicilor opozanților;

— Reteveiul, adică aplicarea pe spete a constituţiunei...
— Asmuţirea maniacilor şi epilepticilor, ca să dea iuruş prin opozanţi cu bîta... fie şi cu condeie din cari curg bale veninoase, zise „opiniuni sincere".

★

Pe la 1822—1828, lupta domniei contra opoziţiunei e mare. Boierimea conspiră : *„Perruque blonde et collet noir"*. Şi, în adevăr, conspiratorii contra lui Grigore vodă Ghica îşi iau cu semn de raliare modul cum îşi făceau tunsoarea părului.

Într-o bună dimineaţă, vodă observă prin uliţile Bucureştilor îmblînd *feciorii de boieri* cu altfel de tundere de păr decît era moda. Pricepe vodă că aşa ceva nu poate fi fără de explicaţiune şi, deci, dă pe dată următoarea poruncă :

„Io Grigore Dim. Ghica Voievod

Cinstite şi credincios boierule al Domniei-mele, D-ta biv-vel-clucere Costache Ralet, ispravnice al străinilor : fiindcă între feciorii de boieri am văzut pe unia cu asemănare ca şi cînd ar fi *ungureni, cu părul capului lăsat dindărăt*, de aceea, perierghie (*curiozitate*) avînd Domnia-mea ca să aflăm din ce ţară sunt veniţi ? cine şi cum cheamă pe fiecare, cu numele şi cinul său, poruncim d-tale, ca pe cîţi vei găsi întru acest feliu de asemănare, precum mai sus zicem, pe toţi aceia făcîndu-i catagrafie cu numele şi cinul lor, să-i arăţi Domniei-mele...

1826, febr. 7"

Ralet făcu mai mult decît o catagrafie : pre mai mulţi din acei conspiratori îi aduse *„la prochimen"*, cu promisiuni de tot feliul, şi într-o zi izbuti să aducă lui Grigore-vodă Ghica şuviţele tunse de *„bunăvoie"* de la 28 de opozanţi. Ba mai tunse pre unia şi făr' de voia lor, cu cinste şi alai, prin barbier-başa al Curţei Gospod.

Într-altă zi, vodă zice lui Ralet :

— Arhon clucere, prea s-au înmulţit răzvrătitorii. Dînşii poartă haine *a la franca*. Ian dezbracă-i şi fă-le rost cu antereie părinteşti.

Vodă nu se mărgini la atîta, ci dete pitac (poruncă) domnesc oprind portul, care începuse a se introduce, de haine europenești.

Dar opozițiunea pîrdalnică răzbea acum și între slujbașii domniei. Așa, Dumitrache Ciocîrdie, al II-lea vistier, era unul din cei mai aprigi cîrtitori asupra domniei. Decît, Grigore-vodă Ghica dispunea de un mijloc pe care desigur guvernele moderne regretă că nu-l mai au: surghiunul la monăstiri. Iată pitacul domnesc prin care domnitorul *„regularisește“* pe boierul Dumitrache Ciocîrdie:

„Fiindcă Dumitrache Ciocîrdie, al 2-lea Vistier, din urmăririle sale se vede că nu înțelege nici cele ce se socotește, nici cele ce vorbește; de aceea, spre a se mîntui de această *uimire* întru care se află și a-și veni în cunoștință, volnicim pe sluga Domniei-mele... Ciohodar, ca luîndu-l de aici să-l ducă surgun la monăstirea Cernica din județul Ilfov, unde poruncim cuvioșiei-tale starițe de la numita monăstire, să-l ții acolo în bună pază, de unde slobod să nu fie a ieși fără a doua poruncă a Domniei-mele, iar orînduitului mumbașir (executor) să i se dea adeverință de primirea lui.

Pecetea gospod
contrasemnat: vel-Logofăt

1826, aprilie 15“

Monăstirile erau Bastilia domnilor noștri, dar cîteodată domnitorul se mărginea de a exila pe opozant la moșia acestuia. Așa trămite, în 1826, octombrie, pe Nicolae Holteiul la moșia Vadastra (Romanați), pentru că „se încungiură de atîta vreme aici în politia Bucureștilor, supărînd cu felurimi de pîri neadevărate și mincinoase... ca un obraznic neînțelegător și supărător liniștei...“

Mare păcat! Constituțiunea a lipsit pe guvernanții noștri moderni de asemenea mijloace eficace la astupare a gurei opozanților!

Dar încă ce înlesnitor mijloc mai avea la îndemînă Grigore-vodă Ghica de a face să tacă opozițiunea țărănească: suprima pe țărani, trămițîndu-i la groapa Ocnii!

AMOR CU CEL DE ALTĂ LEGE

În dimineaţa zilei de 30 aprilie 1828, pîlcuri-pîlcuri de orăşeni de toate breslele, în haine de alai domnesc, se îndreptau de pretutindenea spre strada Podul Tîrgului-de-afară, în Bucureşti.

— Şi zici, dascăle, că astăzi cu bună seamă intră muscalii în Bucureşti ? întreba starostele de şalvaragii pe dascălul Onofrei de la mitropolie.

— Da, cu bună seamă, astăzi... că au primit preaosfinţitul mitropolitul Grigorie carte pe limba franţuzească de la mai marele general Gheismar că astăzi o să intre oastea împărătească a lor în Bucureşti... I-a citit-o *Musu Fraival* arhitectonul, cu glas mare, poftorind-o pe româneşte, de au înţeles toţi cei de era cu mine în ietacul înalt p.-s.-sale...

— Război, jupîne dascăle, război !... Uite, n-au trecut 16 ani deplin şi iar război... Biata ţară !...

— Da ce, jupîn staroste ? Păi nu-i mai bine să intre muscalii în Bucureşti mai curînd, pînă nu dau vrun iurăş pe aici turcii de prin serhaturile Dunării ?

Şi, tot grăind aşa, dascălul Onofrei şi cu Mănăilă, starostele de şalvaragii, ăla de are prăvălia peste drum de Bărăţie, ajunge la Foişorul-de-foc... Aci lume multă era adunată în jurul unuia din cei 4 stîlpi mari pe care era durat foişorul.

— Ce o fi acolo ? întreabă dascălul pe unul care după haina lui se vedea că este din breasla de foc (pompierii).

— Ce să fie ? Citeşte psaltul Gîfăilă de la Sf. Gheorghe cartea domnească lipită de stîlp ca s-o audă breslele, cari aci se adună, ca să înjghebe alaiul de primire al muscalilor.

Era, în adevăr, lipit pe foişor un exemplar din proclamaţiunea ce, cu 3 zile mai înainte, adresase către ţară m.-s. vodă Grigore D. Ghica. Acesta, cît oblici că ruşii au trecut Prutul pe 3 locuri în Moldova, pe dată porunci să i se tragă la scară cea mai mare butcă, cu 12 cai de poştă şi, încărcîndu-se cu ce putu lua mai răpede din Curtea lui domnească, plecă spre munţii Ardealului, lăsînd pe mitropolitul Grigore caimacan ţărei, *pînă la întoarcerea lui în scaunul domniei.*

— Adică, vorba vine ! exclamă starostele de şalvaragii, că pe tronul Ţărei Româneşti m.-s. Gr. D. Ghica-vodă nu se mai urcă dacă odată au apucat să intre muscalii în Bucureşti !

Acum alaiul se întocmi pe două lături ale uliţei, iar în mijlocul lui se ţin şir butcile boiereşti, duruind cu roţile lor aurite pe grinzele rău închiate ale pavelei. Cînd zic că butcele ţin şir, greşesc, că dimpotrivă, care de care din boieri căutau să apuce cu butca lui mai înaintea celorlalte. Arnăuţii în fustanele creţe şi albe şi pe spete cu ilice muiate în aur, cu turbane de şaluri de India, legaţi la cap, cu iatagane şi pistoale cu plăselele bătute în ţinte de argint, atîrnînd la şalul care le strîngea şelele, abia se ţineau pe capra din dosul trăsurilor, ţinînd strîns cu o mînă de canafurile de mătase şi cu cealaltă chiseaua cu tutun şi ciubucul de lemn de cireş ori de iasomie, împodobit cu calîf de cilicuri şi ţeava încoronată cu imamele rotogoale de chihlibar şi de diverse metaluri colorate, bătute cu scînteietoarele diamante.

Lumea, înghesuită pe la uşi şi pe la tărăbile prăvăliilor, între sticlele cu rachiuri şi vutce variu colorate, ori printre copăile pline cu făină, cu roşcove, cu mistopide, cu cremeni şi amnare, cu lulele turceşti, pe sub cercuri atîrnate ca nişte policandre, de cari spînzurau lumînările de seu şi colăcei întortocheaţi de cositor, privea la butcile cari zburau prin nouri de praf...

— Ăsta-i banu Barbu Văcărescu...

— Uite, mă... Mihalache şi Alecu Ghica în butca cea dăruită de ruda lor m.-s. Grigore D. Ghica-vodă.

— S-a dus vodă, s-a dus chilipirul !

— Ia priviţi podoabe de argint la caii boierului Grigore Brâncoveanu.

— Da' ian vedeţi arnăutul lui : e muiat în aur !

Şi trec în revizie pe toţi, aninînd la fiecare vreo observaţiune, care binevoitoare, care de limbă rea... Aşa trecură în butcele lor Alecu Creţulescu, Alecu Nenciulescu, Grigore Băleanu, Gh. Filipescu, Manole Arghiropolo, Ştefan Bălăceanu, Nicu Ghica, Romanitis... Mai băgate în seamă decît toate butcele fură acelea care duceau întru întîmpinarea muscalilor pe mitropolitul Grigore, pe episcopul Gherasie de Buzău şi pe Neofit de Rîmnic.

— Ce e roata lumei, jupîn dascăle Onofrei, exclamă starostele Mănăilă, privind la procesiunea butcelor boiereşti, nu mai departe decît acum 3 zile se înghesuiau tot boierii ăştia să sărute poala anteriului lui vodă şi azi se întrec care de care să ajungă mai întîi în faţa muscalului...

— Păi ce, jupîn Mănăilă ? boierul nu poate făr' de stăpîn !...

*

În ajunul zilei în care intrau muscalii pe Podul Tîrgului-de-afară, într-o casă din mahalaua Sf. Elefterie se petrecea o scenă care poate interesa pe lectori.

Dar să facem mai întîi cunoştinţă cu stăpîna casei. E medelnicereasa Zoiţa... o femeie din lumea mare bucureşteană, văduvă, în vîrstă de 20 ani şi frumoasă de-i mersese vestea pînă departe. Neavînd destulă avere ca să poată trăi în huzur, Zoiţa închiria pe la unii şi alţii camere în cuprinsul casei sale. Unul din chiriaşii ce Zoiţa ţinea acum în casă era un tînăr albanez, de lege mahomedană, servind în ceata *beşliilor turci,* lăsaţi de Poarta otomană, sau, mai drept grăind, impuşi de dînsa domnitorilor români.

Naima-efendi se chema acest june oştean turc.

Frumos, cu tipul lui corect oriental, nu întîrzie de a face să bată inima tinerei văduve. În scurt timp ei se iubiră cu toată puterea sufletului lor. Creştina îşi uitase de lege ; de lege îşi uitase mahomedanul...

În dimineaţa zilei de 29 aprilie, junele arnăut primise porunca de la beşli-aga, căpetenia beşliilor, ca imediat să-şi ia toate armele şi să apuce în goana calului calea Giurgiului, căci mîne intră muscalii în Bucureşti. Dar cum să abandone Naima pe Zoiţa ? Atîrnată de grumajii lui, Zoiţa plîngea şi-l ruga să nu plece.

— Te iubesc, Zoiţă, dar dacă muscalii mă prind în Bucureşti, sunt om perdut ! Mă împuşcă.

— Nu, nu pleca ! Părintele Evloghie de la biserica Sf. Elefterie îmi este bun prieten. În casă la el ascuns, nimeni nu te poate urmări... Nu pleca ; te iubesc ! Te iubesc ! Făr' de tine nu pot trăi !...

Şi, într-un lung sărutat, înlănţuia braţul de grumajii lui Naima.

*

Peste drum de casa cucoanei Zoiţei, în curtea bisericei Sf. Elefterie, locuia părintele Evloghie. Era un preot cuvios, cu barba albă ca zăpada. Cunoscut de toate cucoanele mari, cărora le era duhovnic ; la zi de păs şi în fiece sîmbătă se ţineau droaie caleştele boiereşti la Sf. Elefterie ; că nici un preot ca părintele Evloghie nu putea ceti cucoanelor mai cu rîvnă un acatist la Maica Domnului.

Avea părintele Evloghie de la răposata lui preoteasă o fată frumoasă, pe care o măritase, dar, după 2 ani de căsnicie, rămase văduvă, se întoarse la casa părintească, unde se ocupa cu gospodăria. Mărioara — aşa se numea fata părintelui Evloghie — era bună prietenă cu cucoana Zoiţa de peste drum. Văduvioare amîndouă, ele se înţelegeau minunat şi-şi povesteau adesea durerile sufleteşti...

Zoiţa nu-i ascunsese dorul inimei sale, dar Mărioara cu una nu putea să se împace : cum să iubească Zoiţa pe un păgîn ?

— Păcat ! păcat ! coană Zoiţă, zicea Mărioara, fără să-şi poată stăpîni ochii de a îndrepta o căutătură galeşă spre frumosul Naima.

*

Părintele Evloghie nu simţise de dragostea Zoiţei pentru Naima. Cînd Zoiţa merse cu Naima la casa preotului să-l roage să dea adăpost tainic tînărului oştean mahomedan, bătrînul preot nu bănui nimic şi se învoi, suflet generos, să-l scape de la peire, după îndemnul cucoanei Zoiţa. Schimbat în haine bisericeşti, de dascăl, Naima rămase imediat în

casa preotului. Zoiţa era fericită că putuse astfel asigura viaţa iubitului ei.

Zoiţa se juca cu focul !...

Mărioara o asigura, ca bună prietenă cum îi era, că va îngriji ea mai bine decît părintele Evloghie de tăinuitul dăscălaş, care, ca să nu [se] dea de gol înaintea străinilor, se prefăcea că este mut.

Trecuseră acum mai multe zile de la intrarea ruşilor în Bucureşti, şi nimeni nu băgase de seamă că în casa părintelui Evloghie mai era un tînăr *palamar*, bietul om mut, de numai prin semne puteai grăi cu el. Nimeni nu pricepea cum stătea de vorbă Mărioara popei cu bietul mut ! Că stătea de vorbă Mărioara, şi încă adeseori, cu Naima, băgase de seamă şi cucoana Zoiţa. De aci se stîrni pîrdalnica de gelozie, care avea să strice toată treaba.

— Da bine, Mărioară, prea duci grija lui Naima, îi zicea cucoana Zoiţa, muşcîndu-şi buzele cu o vădită ciudă.

— Bietul tînăr ! răspunde Mărioara. Cine n-ar îngriji de dînsul, după ce e atît de nenorocit !

— Da parcă ziceai că-i de legea turcească ?

— Poate că s-o boteza cu vremea, că părintele Evloghie îi grăieşte de cele bisericeşti ale noastre şi el ascultă cu drag.

*

În sufletul cucoanei Zoiţa creştea dragostea pentru Naima, pe măsură în care într-al Mărioarei creştea noua dragoste pentru acelaşi. Ce-i de mirare dacă coana Zoiţa, simţind cum Mărioara îi fură inima lui Naima, devenea pe toată ziua mai aprigă duşmană a fetei popei ?

Într-o zi, cucoana Zoiţa aşteptă zadarnic la ea acasă pe Naima. Îi promisese să vină la ora toacei de vecernie. Cu cît dor l-aştepta ! Dar Naima, înlănţuit de braţele Mărioarei, pe cînd părintele Evloghie făcea slujbă în biserică, nu putu a se smulge de lîngă Mărioara, ca să-şi ţină promisiunea dată cucoanei Zoiţa. Aceasta, văzînd întîrzierea, înţelege desigur care-i cauza şi, nemaiputîndu-şi stăpîni agitaţiunea sufletului, se răpede peste drum, la casa părintelui Evloghie. De nimeni neîntîmpinată şi neoprită în cale, cucoana Zoiţa, ca o săgeată, se introduce prin cîteva camere,

pînă ce străbate în acea în care se afla Naima şi Mărioara. Naima se smulge din braţele Mărioarei şi iese cu Zoiţa...

*

Trecuseră vro 10 zile de la intrarea muscalilor în Bucureşti. Graful Palin, numit de împăratul rusesc preşedinte al Divanurilor ambelor principate, era acum la Bucureşti. Înconjurat de statul-major al oştirei, Palin ţinea sfat chiar în marea sală a Divanului ţărei, în cuprinsul casei în care cu puţini ani mai înainte ţinuse şcoală românească nemuritorul Gh. Lazăr.

Deodată, se deschide uşa sălei şi intră o frumoasă şi tînără femeie. Toate privirile se îndreaptă cu surprindere spre această femeie. Într-o agitaţiune extremă, ea se apropie de Palin şi, nemaiputîndu-şi ţine plînsul, în neputinţă de a articula două vorbe, înmînează generalului o hîrtie. Generalul o deschide şi citeşte :

„În casa părintelui meu, preotul Evloghie de la Sf. Elefterie s-a ascuns un beşliu turc, care a legat dragoste cu o creştină, cucoana Zoiţa".

Palin îndreptează jalba denunţătoare la Divan, iar pe de altă parte trămite imediat cîţiva cazaci cari să aresteze pe junele turc.

— Ce-am făcut ! Ce-am făcut ! zicea cu o sfîşietoare durere Mărioara popei, frîngîndu-şi mînele cînd ieşi de la graful Palin.

Într-un moment de turburare, văzînd că cucoana Zoiţa ocupă pînă în adînc sufletul lui Naima, Mărioara înteţită de ascuţişul şi veninosul bold al geloziei turbate, luase hotărîrea să-i piarză pe amîndoi.

Cazacii nu găsiră pe Naima în casa părintelui Evloghie, ci la cucoana Zoiţa. Cînd dînşii intrară în camera unde Naima petrecea acum liniştit şi împăcat cu Zoiţa, aceasta înţelese pericolul şi, îngrozită, leşină. Oştenii muscali luară între puşti pe Naima şi-l duseră la *obahtă* (corp de gardă). Cînd trecu Naima cu cazacii pe dinaintea porţei Sf. Elefterie, Mărioara, în genunchi lîngă poartă, cu ochii înecaţi în lacrimi, privi pe Naima. El întoarse scîrbit ochii de la dînsa, iar caporalul conducător de gardă, întorcîndu-şi şi el capul spre poartă, zise :

— *Cito takoi? Ciorti znait!...* Ce mai e şi asta?... Dracul ştie!

*

Divanul se adună în pripă, după convocarea grafului Palin şi, luînd în cercetare cazul lui Naima-efendi, dete următoarea poruncă:

„*De la Divanul prinţipatului Valahiei, către dumnealui vel-Spătarul.*

Fiindcă o muiere, anume Zoiţa... se află înclinată cu Naima beşliul, om de altă lege, şi cu greu de a se despărţi de el, pe acela să-l fac zapt d-lui gheneralului Gheismar, iar pe acea femeie, cucoana Zoiţa... să orînduieşti d-ta un zapciu spătăresc să o ducă surgun la schitul Başcovul, din sud (judeţul) Argeş, de unde să nu fie slobodă a ieşi afară fără de al doilea poruncă, iar orînduitului mumbaşir, dîndu-i-se adeverinţă de teslim (predare) de către stariţa acestui schit, să o aducă aici.

3 iunie 1828"

Semnaţi: *Grigorie al Ungro-Vlahiei, Neofit Rîmnic, Barbu Văcărescu, Mihalache Ghica, Constantin Cîmpineanu, Alexandru Nenciulescu, Alecu Creţulescu.* [1]

Astfel se termină romanul cucoanei Zoiţa. Nenorocitul Naima, predat de guvernul român muscalilor, a fost împuşcat ca spion turc, iar Mărioara părintelui Evloghie înnebuni de remuşcare. Nenorocitul tată, din durerea ce resimţi, văzînd în ce stare se află fiica lui, căzu bolnav la pat, nu se mai sculă, murind după o zăcere de cîteva zile.

— Dumnezeu a lovit casa popii Evloghie şi a cucoanei Zoiţa, pentru că dragostea unei creştine cu cel de lege păgînă e mare păcat! zicea prescurăreasa mătuşă Despina de la Sf. Elefterie.

---

[1] Documentul se află în condica no. 117 de la Arhiva Statului.

NAZAT!

Cît simţiră boierii craioveni că Grigorie Dimitrie Ghica-vodă părăsise Bucureştii, temîndu-se de vreun iuruş al turcilor, pe la începutul lui mai 1828, fugiră care încotro spre munţi. Numai Solomon, Magheru şi Ciupagea, cu cetele lor de panduri, din cari mulţi fuseseră ai lui Tudor, nu părăsiră Oltenia. Pe dată ce plecă generalul major cneaz Gorceacov, care fu primul muscal sosit în Oltenia, cu oşteni, în căruţi de poştă, ca să ajungă la Craiova înainte de vreun iuruş turcesc, cei trei căpitani români se pun sub comanda lui Gorceacov. Acesta este înlocuit însă la finele lui iunie 1828 prin general-major Gheismar, care înaintează cu oştirea rusească spre Dunăre pentru a respinge pe turci, cari deja înaintaseră în Oltenia. Solomon, Magheru şi Ciupagea, cu pandurii lor, făceau minuni de vitejie.

Turcii vidinlăi, sub căpetenia lui Ceapanoglu, nu mai puţini de 15 000 şi cu o artilerie numeroasă şi puternică, înaintaseră în Oltenia şi îşi aşezaseră puternica tabără în sat la Băileşti Gheismar, avînd în corpul său pe Ciupagea cu ceata lui de panduri, se hotărăşte să izgonească pe turci din Băileşti, căci îi tăiau calea spre Calafat.

În dimineaţa zilei se împarte *votchi* din belşug la oşteni; se fac toate pregătirile obicinuite premergătoare bătăliei. Pandurii nu beau. Românul nu se bate cu capul ameţit, el ţine să aibă deplină conştiinţă de făptuirile sale în luptă. Ciupagea e în mijlocul lor:

— Mă băieţi, le zice el, unde mă veţi vedea, într-acolo să daţi iuruş! Greu e că nu pricepem comanda pe ruseşte, dar ca să răzbeşti tot înainte pînă la duşman, trebuie mai

multă vitejie decît comandă. Sunteţi viteji voi, şi Dumnezeu nu vă părăseşte !

★

Acum trîmbiţele răsună, tunurile ruseşti aşezate în baterii au deschis focul împotriva Băileştilor. Grenadirii muscali, pîlcuri-pîlcuri, înaintează prin cîmp d-a dreptul, fără drum, înspre sat. Ciupagea cu pandurii săi ocupă flancul drept al oştirei ruseşti. Zgomotul armelor este asurzitor. Fumul tunurilor şi al puştelor e luminat numai de focul fulgerător ce iese din arme.

Dar, turcii din Băileşti nu întîrzie de a răspunde şi ei cu cele 30 de tunuri ce au. Sub protecţiunea acestora, aşezate pe o culme de lîngă sat, doboară, ca secera spicele, şirurile muscăleşti. Din sat iese întru întîmpinarea muscalilor oştirea turcească. Acum ei sunt faţă în faţă cu oştirea rusească : încă cîteva sute de paşi, şi puştele vor ajunge să bată, să împrăştie moartea în ambele oştiri.

Deodată, din ambele flancuri, generalul Gheismar vede înaintînd în goana cailor cavaleria turcească.

— Suntem înconjuraţi, strigă Gheismar către ofiţerii ruşi de pe lîngă el ; suntem perduţi !

La moment, Gheismar opreşte calul şi dă comanda :

— *Nazat ! nazat !*

De la general pînă la cel din urmă prapurcic, toţi strigă :

— *Nazat ! nazat !*

Căpitan Ciupagea aude şi dînsul comanda *nazat !*

— Auziţi, voinicilor, generalul ne strigă : — *La sat ! La sat !* La sat, copii !

Şi fără a mai căta să deosibească prin nourii de praf cum oştirea rusească se pregătea să ia fuga îndărăt, Ciupagea cu pandurii săi, într-un avînt nerezistibil, cu pas de goană, apucă înainte spre Băileşti. Peste cîteva minute, înainte de ce cavaleria turcească să fi putut învălui flancul drept muscălesc, pandurii izbeau pedestrimea turcă din faţa satului. Comandantul turc e surprins de acest atac neaşteptat ; crede că în loc de a înconjura el pe muscal, din contră, aceştia au înconjurat oastea turcească. Deci, la rîndul său, dă comanda de fugă îndărăt...

Gheismar, care a observat la timp mişcările pandurilor, trimete în goana calului ordonanţa ca să strige lui Ciupagea : *Nazat !*

— Da, *la sat,* strigă viteazul căpitan.

Acum comandantul rus vede pe turci la rîndul lor dînd îndărăt. El ordonă trîmbiţaşilor să sune semnalul de schimbare de front... Într-o clipă, soarta bătăliei e în mîna muscalilor. Ciupagea ridică drapelul românesc în Băileşti, de unde turcii au fugit, iar muscalii îi urmăresc dincolo de sat, pe cînd cavaleria turcească, care şi ea primise ordin de retrocedare, nu se opri din goana cailor decît pe ţărmii Dunărei...

Gheismar nu urmări departe pe turci, lipsit de cavalerie. Întors în sat, el chemă pe Ciupagea.

— Cînd am ordonat *nazat,* zice generalul, n-ai înţeles comanda ?

— Ba da, excelenţă, şi am împărtăşit-o pandurilor mei pe *limbă bună românească,* strigîndu-le : *la sat ! la sat !*

Prin intervenţiunea unui ofiţer care ştia româneşte, se explică lui Gheismar tălmăcirea dată de viteazul Ciupagea la *nazatul muscălesc.*

Gheismar rîse şi, luînd după peptul unui ofiţer crucea Vladimir, o puse pe peptul lui Ciupagea zicînd :

— Iată pentru tălmăcirea românească a lui *nazat !*

MAMA TĂRĂBOANȚĂ

— Păi da, fătul meu, eu sunt mama Tărăboanță, acea de paște văcuța ei prin ponoarele Moțu-Dracului. De cum se ridică zăpada, plec din Tesila și mă urc pe colț cu Plăvana, mai înainte de ce să sosească ciobanii cu oile de la Baltă.

— Da bine, mătușă dragă, ai vrun bordei, ori măcar vro colibă de blăni pe Moțu-Dracului ?

— Cum de nu ? O scorbură de brad bătrîn : cînd plouă stau cinchită într-însa, ca în curțile d-tră ; cînd nu plouă, întind și răsfăț oasele astea bătrîne pe velințele lui Dumnezeu : iarba cu flori și mușchiul moale.

— Și cu ce-ți ții zilele acolo, în creierii munților ?

— Păi a semănat Dumnezeu dragul, pentru noi săracii, știr, urzici și bureți de tot felul și Plăvana îmi dă prisos de lăptișor și-l aduc tot la două zile la tîrg la Sinaia și, *bogdaprosti,* îl vînd pe la creștini și cu gologanii ce prind îmi cumpăr mălai și lînă de tors pentru țoale... Numai de un cîrd de vreme, tîrgovețele din Sinaia, care vînd și ele lapte la curțile boierești, îmi ațin calea la răscruce de drum și mă huciuiesc ca pe un erete care dă tîrcoale pe la găini... Ele nu mă lasă să-mi cîștig biată mămăliguță, ba încă mi-au scornit un ponos...

— Ce ponos, mamă dragă ?

— Cică sunt o babă fermecătoare și că în casa unde calc eu ințarcă vacile... De babă, babă sunt ; că descînt cu cărbuni apă de la izvor, de durere de cap, ori frec copiii de gîlci cu vorbe de la mama învățate, de aia sunt fermecătoare ?

Și mătușa Tărăboanță își face trei cruci spre răsărit.

*

Într-al optzeci şi doilea an — şi nu număraţi pe foi de trandafiri, mama Tărăboanţă e azi un schelet uscat, îmbrăcat cu pergamen zbîrcit şi bătînd în galben-verde. Pe cap, şuviţe de păr alb foiesc sub o broboadă veche, ruptă, dar spălată la Prahova de cîte ori o tuleşte de la munte la tîrg ; în gură, doi dinţi mai ţin hotar buzelor, să nu dea năvală asupra fălcilor. Dealtmintrelea, mama Tărăboanţă se ţine dreaptă, fără de cocoaşa cu care prea darnica natură îţi încarcă spetele la bătrîneţe, şi picioarele au rămas sprintene de urcă colţul Bucegilor mai ca şi pe timpul tinereţilor. N-are pe nimeni pe lumea asta biata bătrînă :

— Vezi, domnule, cînd Dumnezeu îţi lungeşte anii vieţei peste răboajele omeneşti, te trezeşti singură-singurică, cu vatra rece şi cu gard de tăcere a orice dragoste în jurul tău... Cine mi-o închide ochii ? Ia, vrun cioban creştin, milostiv...

*

Cum vedeţi, am făcut cunoştinţă cu mama Tărăboanţă, astă-primăvară, la Sinaia. Tinerimea de azi, care se laudă cu metoade noi de tot felul în rostul vieţei, de răsună mahalaua cu sunet de oală spartă, nu-şi bate capul să mai stea de vorbă cu bătrînii, ba încă — noi spartiaţi — vor să înlăture din calea omenirei moşnegimea netrebnică, şi de aia, cînd pot, le dă bătrînilor şi cîte un picior, s-ajungă cît colo, tocmai ca... ăla leului îmbătrînit din fabulă. Mie mi-a plăcut s-ascult pe bătrînii sfătoşi, chiar şi cînd nu prea alegeam bob curat din măzărichile graiului lor. O fi poate din interes, că-mi puteam zice : nu rîde, mă băiete, c-o să ajungi şi tu bătrîn ! Ori este pentru că sunt încredinţat de adevărul zicătoarei vechi : „cînd satul n-are un bătrîn, să-şi cumpere unul îndată, că altfel e rău de sat !“

*

— Păi, fătul meu, n-am fost eu doar tot o babornită, cum mă vezi ; avut-am şi eu odată obraji rumeni, de nu ştiam de *frunzişoară roşie* de la coropcarii marchitani, ca celelalte

surate din sat, și părul negru împletit în două cozi se incolătăcea ca o cunună domnească pe capul meu și spuneau hitrii de flăcăi la horă, duminica, că ochii mei negri dădeau foc la șira de paie a minței lor... Și cîte și mai cîte drăgălășenii n-auzeam eu de la tineri, ba chiar și de la bătrîni văduvi, cînd cu donița cea împistrită de lingurarul Sărăcilă cu fiare de foc, mîndră de-ți era drag s-o privești, mă întorceam acasă, de la izvoare, purtînd-o pe umăr și cealaltă mînă ținînd cumpăna, rotită pe șold. Hei, cîți se mai opreau în cale să bea, sanchi, o gură de apă din doniță !... Și eu sumeteam fota din față, să nu se prelingă apa din doniță pe fireturile ei, iar cel ce bea parcă nu se mai îndestula de băut.

Dar iacă într-o namiazi, auzim pe taica oprind carul cu boi în bătătura casei. Venea de la Cîmpina, unde dusese un maldăr de lemne de vînzare. Ca nealtădată, taica nu dejugă mai întîi boii, ci intră iute în casă. Era însoțit de un necunoscut tîrgoveț.

— O fi iar vrun *tacsildar* (strîngător de biruri), care vine să ne mai ia ce bruma ne-a mai rămas prin casă, îmi șopti mama Safta.

Dar tîrgovețul cît păși pragul casei, și cît ochii lui deteră de icoanele din păretele despre răsărit, se închină la sfintele icoane zicînd :

— Mulțumesc, sfîntă Fecioară, că m-ai mîntuit !

Era pe poala cea cu bibiluri cusută de mama icoana Maicei Domnului și acea a hramului căsniciei părinților mei, Sf. Nicolae. Zilnic eu le împodobeam, vara cu vezdoage și cu lemnul Domnului și iarna cu busuioc uscat și cu flori de la marchitani, iar în fața Maicei Domnului a fost atîrnat un hîrzob de hîrtie de aur tăiat de mine cu un zarf lung, în care era prins un ou roșu de la Paști.

Gîndii întîi că necunoscutului îl plăcuse găteala mea de la icoane, dar mi-a spus îndată tata că nu de asta se închinase musafirul, ci căci cu adevărat sfînta Fecioară îl mîntuise. Era, zise tata către mămuca Safta, un boier urmărit de zabiții din București, cari aveau poruncă să-l prindă, viu ori mort. Cică vina boierului era că se dăduse în sfaturi potrivnice împărăției rusești, și generalul cel mai mare rusesc, Kiselef, care ținea pe atunci scaunul domnesc la București, poruncise să fie prins bietul boier și să fie spînzurat,

ori să-i ducă zabiţii capul ca dovadă că l-au omorît, urmărindu-l. A scăpat sărmanul cu zile pînă în lunca de lîngă Cîmpina, unde îl întîlni taica, nemîncat şi obosit ca vai de el. Taica l-a cunoscut că fusese vătăşel al aceluia pe vremea ciumei celei mari, cînd, ca mazil ce e taica, era însărcinat să îmble cu *sănătoşii* [1] prin plaiurile Bucegilor şi să ducă la acest boier izvod de sănătate.

— Să nu perdem timpul, boierule, zice tăicuţu. Dumnezeu ajută pe sf. Petru, dacă şi sf. Petru dă din mîni ca să nu se înece. Să ne grăbim, că cloncanii de mumbaşiri [2] ne calcă pe urmă. Să te schimbi în haine de-ale noastre. Fa Săftică, zice mamei, ian scoate din sicriu ale ţoale de Paşti, să le îmbrace boierul. Şi tu, Mărioară — vezi, aşa mă chem eu din botez — ia-ţi pe umere un suman, să-ţi fie de căldură noaptea, şi pleacă cu boierul de-l scoate prin Bucegi peste pajurele nemţeşti, în Ardeal. Călăuzeşte-l tu, fată hăi, pe la Vîrful-cu-Dor, pe la Obîrşia Ialomiţei. Eu rămîn acasă, boierule, că de-or sosi aci zabiţii stăpînirei şi m-or afla în sat, numai ce-or crede că doar şi d-ta nu eşti pe departe, că bine ştiu ei că ai venit din Cîmpina cu mine şi, aşa, pînă ş-or perde vremea cercetînd satul doar să te afle, d-ta vei fi ajuns la Braşov. N-avea grijă, cucoane, Mărioara mea cunoaşte toate potecile Bucegilor, te poate călăuzi zi şi noapte prin locuri neîmblate.

Iute-iute, boierul se făcu ţăran. Mă uitam la el cît îi şedea de bine în haine de-ale noastre. Era tînăr, tot să fi avut 25 de ani.

— Auzi tu, Mărioară, să nu care cumva să-i zici boierului, cînd veţi poposi pre la stîni, în munte, decît pe nume. Zi-i „nea Gheorghe", spune că ţi-e văr primar.

Aşa ne sfătui taica rîzînd, cînd boierul şi cu mine furăm gata de plecare.

Mama biata ne îngriji de merinde la dăsagi.

— Vezi, fată hăi, adăogă taica, cînd furăm ajunşi la pîrlaz şi ne găteam să păşim din bătătura casei la drum ; vezi de n-apuca calea prin sat pe la Izvoare, că vătaful de plai Gojgojea e tocmai într-acolo cu mai mulţi poteraşi,

---

[1] În timpul ciumei, erau oameni însărcinaţi să întrebe de sănătate din casă în casă.

[2] Mumbaşiri, adică *execuţie*. [De fapt : executori *(n. ed.)*.]

și o fi primit carte închisă de la București să urmărească pe boier. Apucă mai bine pe Piscul Cînelui, tulește pe Cumpăt la Valea-Rea și urcă pe lîngă monăstirea Sinaia, că de vă va și întîlni vrun sihastru, nu va fi lucru cu primejdie, ba veți poposi pe noapte la vreun sfînt călugăr.

Am sărutat mîna taichei și a mamei... Oh! nu știam eu că o să fie cea după urmă sărutare.

Plecarăm, eu mergînd înainte, măcar că, femeie fiind, se cădea să stau la urmă, dar trebuia să-i arăt calea. Hai! Hai! Din codru în luminișuri, din luminișuri iar în codru. Deal după deal se așternea ca velințe uriașe sub picioarele noastre, tot urcînd pe alt munte mai nalt. „Nea Gheorghe", cu mintea îngîndurată, nu scotea vorbuliță măcar. Eu, de, fată mare de 15 pe 16 ani, nu-mi era dat mie să scormonesc vorba și, deci, cum tăcea muntele, cum tăcea mușchiul, cum tăcea stînca, așa tăceam amîndoi, de nu se auzea decît lovitura măsurată a încălțămintelor noastre pe peatra vîrtoasă, amestecată cu vaietele vîntului prin ramurile brazilor și cu cloncănitul șoimilor prin ponoare făr' de fund.

În ziua aceea, cu toată silința pusă, nu ajunserăm decît mult după apusul soarelui în poiana Sihăstriei de la Sînta Ana.

— Să rămînem aci pe noapte... nene Gheorghe, zisei eu. Noaptea o să fie beznă, că luna iese numai spre ziuă și pădurea ce avem a trece mai departe face noaptea și mai neagră, de nu o să vedem unde călcăm. Uite, colea lîngă scorbura sihastrului, este o căpiță de iarbă mirositoare... O să-ți întind un braț de iarbă cu miresme. Să te culci... nene Gheorghe, și să te odihnești, că lungă-i încă calea și picioarele d-tale nedeprinse ca ale noastre... Uite, patul ți-e gata. N-avea grijă, în luminișul sihastrului Pahomie nimeni nu te poate bănui. Ș-apoi veghea-voi eu.

— Să veghezi d-ta, Mărioară? îmi zise nea Gheorghe, aruncînd spre mine o căutătură plină de gînduri, ce pe atunci eu nu le pricepeam.

Părintele Pahomie, sihastrul, auzind grai omenesc în jurul locuinței lui, ieși să vadă ce este.

— Oameni buni, creștini dreptcredincioși, zisei eu călugărului. Mergem la schitul de la Peștera Ialomiței, și cum noaptea e cît colea, binecuvintează, sfinte părinte, să aromim nițel astă-noapte pe nițică iarbă din a căpiță.

Călugărul era om bătrîn, cu barba lungă, albă ca zăpada. Genele şi sprîncenele lui albe îi acopereau ochii ca un văl de mătase. El ne binecuvîntă, zicînd :

— Bine, feţii mei ; odihniţi cu Domnul !...

Şi, intrînd în coliba lui, ne aduse cîte o strachină de lapte de capră de curînd fert. Eu scosei o pită din dăsagi.

— Poftim... nea Gheorghe, zisei eu ; poftim de ospătează şi zi părintelui *bodaproste* pentru lăptişor.

Mîncarăm. Boieru, cum mînca, nu-şi mai lua ochii de la mine. Eu stăteam la doi paşi de el, pe o buturugă de pom răsturnat de fulger. Atunci nu băgai de seamă ce fel de căutătură ţintea nea Gheorghe spre mine ; numai apoi mi-am dat seama de ea.

— Sunteţi tineri însurăţei ? întrebă sihastrul luînd strachinele golite.

Eu simţii sîngele năvălit în obraji.

— Ba nu, cinstite părinte, îngînai, „Gheorghe“ mi-e frate.

Sihastrul se uită la mine, întoarse apoi privirea spre boier :

— D-apoi de ce nu ? Nu seamănă frunză cu frunză pe acelaşi pom, necum frate cu soră.

Călugărul nu găsise nici o asemănare între mine şi „bădica Gheorghe“.

Da de ce să lungesc vorba ca drumul leneşului.

Boierul se tologi pe iarbă.

— Da nu te culci, Mărioară ? mă-ntrebă el.

— Ba mă culc, numai să aprind colea, lîngă d-ta, niţel jar, că noaptea-i rece.

Şi cum suflam în lemnele ce clădisem pe doi cărbuni scoşi din spuza focului sihastrului, lumina roşiatică a flăcărei se întindea pe faţa boierului tologit nu departe de căpiţa de iarbă. Ce să-ţi spun ? Făr' de voia mea mi se păru... nea Gheorghe un flăcău foarte frumos... Ce-i pîrdalnica de vîrstă tînără ? Da, mi-am dat o tiflă peste ochi gîndind : da ce, muiere, nu poţi căta într-altă parte cînd sufli în foc ?...

Decît, boierul, şi el, nu-şi descleştă ochii de la mine.

— Ce frumoasă eşti, Mărioară, la lumina jarului ! şopti el cu glas dulce, ca un cîntec ce merge la inimă.

V. A. Urechiă împreună cu A. Vlahuţă şi B. Delavrancea.

Foaia de titlu a volumului *Legende române*, ediția a III-a, 1896.

LEGENDE ROMÂNE

VIAȚA IN TRECUT

REMINISCENȚE

DE

V. A. URECHIĂ

EDITIUNEA III-a
Considerabil adaosă
CU ILUSTRAȚIUNI DE O. JIQUIDI

BUCURESCI
EDITURA LIBRARIEI SOCECU & Comp.
21, CALEA VICTORIEI 21
1896

V. A. URECHIA

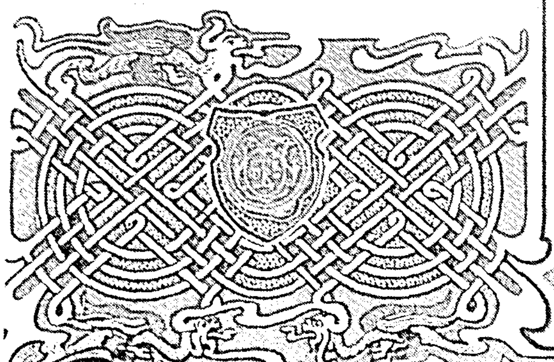
CUM ERA ODINEOARĂ

LEGENDE

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURA „MINERVA"
SOCIETATE ANONIMĂ
80, STRADA ISVOR, 80
1901

Foaia de titlu a volumului *Cum era odineoară*, 1901.

A DOUA MIE

Prețul
3 Lei

CUM ERA ODINEOARĂ

LEGENDE
româ:
:ne
seria
nouă
de

DITURA UTORULUI
IPARUL NSTITUTUL RA
BUCURESCI

Coperta volumului *Cum era odinioară*. Gravură de V. Rola-Piekarski, 1901.

V. A. Urechiă în ultimii ani de viață, fotografiat la Berlin
(Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei).

Nu răspunsei nimica, şi cînd focul fu aprins bine, eu, cu pricină ca să mai adun ceva vreascuri din codru, mă depărtai, gîndind că mai bine şade unei fete să doarmă mai departe, colo, în vrun tufiş.

De mai multe ori, în tăcerea adîncă a nopţei, auzii pe... nea Gheorghe chemîndu-mă cu glas încetinel, iar eu, din tufişul unde mă aciuisem, dacă văzui că focul arde, nu răspunsei, că pricepeam bine că numai aşa, fără de nevoie, mă chema.

De la o vreme adormii. Cît oi fi aţipit nu ştiu, dar deodată simt căldura a două buze lipindu-se de obrajii mei... Sar drept în picioare, desfăcînd o mînă care îmbla să se încolăcească pe după grumazii mei.

Era boierul, care, la lumina sclipitoare a stelelor, dăduse de culcuşul meu.

— Lasă-mă, boierule !...

Şi mă răpezii lîngă coliba sihastrului.

El nu cuteză să mă urmeze acolo.

Pînă ce se lumină de ziuă, tot mă frămîntam apoi cu gîndul : mai duce-mă-voi mai departe cu boierul, ori să-l părăsesc în voia Domnului ? Ca la un duhovnic să-ţi spun drept că, printre gîndurile astea, tot zvîcnea neştiutoare de viitor inima şi, dacă închideam ochii, mi se arăta în vedenie chipul lui... nea Gheorghe, tînăr şi frumos, cum nu era nici un flăcău din Teşila. Şi îmi ziceam îndată : d-apoi fireşte nu pot părăsi pe boier pînă ce nu-l voi trece de pajurele nemţeşti... Aşa vrea taica... Ce ? nu care cumva o glumă de flăcău e în stare să te abată din calea cinstei ?

Şi m-am hotărît, lesne, prea lesne, să duc mai departe, a doua zi, pe... nea Gheorghe, după porunca tatei.

Mai tăcută decît în ajun ne fu calea... Boierului, şi lui, parcă îi era silă de ceea ce făcuse.

Mergea acum el înainte şi eu pe urmă şi îi ziceam din cînd în cînd : la dreapta ori la stînga. Şi cînd aşa îl povăţuiam, el întorcea ochii spre mine, iar eu plecam pe ai mei spre pămînt.

Trecurăm aşa de Vîrful-cu-Dor, o tulirăm la vale spre Ialomiţa, fără a întîlni ţipenie de om, că ciobanii cu oile, ce se urcaseră la munte la începutul verei, erau acum trecuţi pe Gepi şi Omul. Îmblam numai noi doi, în pustietatea munţilor, noi doi, ieri încă neştiind unul de altul, astăzi eu cău-

tînd să ajut la scăparea de la moarte a unui tînăr boier, dar simţind că mîntuirea lui poate fi peirea mea.

De zeci de ori urcasem şi tulisem cu taica Bucegii. El haulea mînînd şirul de cai încărcaţi cu scînduri de la ferestraiele din Valea Ialomiţei, eu ziceam o doină de răsuna munţii. Acum tăceam, dar, oh ! nu tăcea inima în mine : iubeam pe necunoscutul de ieri... Năprasnică-i dragostea !...

Aci mama bătrînă se opri ; vocea ei slăbi şi rămase dusă pe gînduri şi cu ochii înfipţi pe vîrful Bucegilor.

— Ş-apoi, mai departe ? întrebai eu.

— Mai departe ? Am dus pe... nea Gheorghe pînă dincolo de pajurele nemţeşti... Nea Gheorghe mă iubea... el mi-a jurat că mă ia de soţie... Şi am urmat lui... nea Gheorghe... Am uitat de taica, de biata mamă, de căsuţa noastră de la Teşila... Dusu-m-am unde s-a dus nea Gheorghe şi anii mi se părură luni şi lunile zile... Rămas-am cu el, fericită şi iubită şi uitînd pe toţi ai mei... Şi nu-mi păsa că neguţătoresele de la Braşov nu-mi dădeau bună ziua, fără de a auzi şoptind între ele : „asta trăieşte nemăritată cu boierul din Bucureşti". Nemăritată ? Da, el se jurase că, odată întors la Bucureşti, mă ia şi drept la preasfinţitul mitropolit mă duce, să ne cununăm.

Dar iacă într-o zi, Gheorghe al meu primi o carte domnească din Bucureşti... Pasămite, muscalii se trăsese din ţară. Pe scaunul domnesc era iar domn pămîntean, şi „nea Gheorghe" era rudă cu vodă cel nou, care-l chema în ţară. M-am bucurat că o să fie fericit, dar m-am mîhnit cînd plecă, deşi-mi zise : „Mărioară, să ştii că pe loc ce voi ajunge la Bucureşti, trămit după tine să mi te aducă".

Aci iar conteni de a grăi Maria Tărăboanţă şi şterse o lacrimă mare care năvăli în ochii săi...

— Ei şi ?...

— Şi am aşteptat o lună, două, un an, doi... şi din Bucureşti nu mai veni nimeni de la... nea Gheorghe al meu, şi eu n-aveam cu ce să-mi ţin zilele, de am ajuns să muncesc la cetate în Braşov, cărînd petre cu *tărăboanţa,* şi de atunci mi-a rămas numele *Mama Tărăboanţă...* Văzui că nu mai este nădejde de veste bună de la Bucureşti, că la toate cărţile ce rugam pe părintele Filotei de la biserica din Schei să mi le scrie, de le trimeteam lui nea Gheorghe, nici un răspuns nu-mi mai veni...

Ba-mi veni într-o zi o veste, care auzind-o am căzut ca moartă la pămînt. Cînd m-am deşteptat, eram sărită din minţi şi nebună ; am îmblat apoi cinci ani în neştire, rătăcind prin Bucegi şi trăind din mila creştinilor.

— Sărmana Mărioară !... Dar ce veste te-a izbit aşa ?

— Mărioara ? A murit Mărioara... Eu sunt baba Tărăboanţă... Ce veste ? Bietul taica fusese aruncat în ocnă, că s-au aflat de muscali că el făcuse scăpat pe boieru... Acolo, în ocnele de la Slănic i-au rămas oasele, iar sărmana mea mamă, Săftica, a murit nebună de durerea morţei taichii, şi-i mai veni tocmai în acele zile şi de la Braşov veste că eu sunt muiere necinstită.

Sărmanul taica ! Sărmana mama !

Plînsul zbucni din peptul bietei bătrîne.

— M-am înzdrăvenit cu rugăciunile sihastrului de la Sf. Ana. M-am întors la Teşila. Căsuţa risipită ; toţi ai mei în morminte făr' de cruci, făr' de miresme de tămîieri... Numai Ursul, cînele cu care mă hîrjoneam cînd eram copilă, mai trăia, hrănit de bunii vecini, dar neurnit de la casa noastră pustie... Ursul singur mă cunoscu, mă întîmpină gudurîndu-se.

Părintele Luchian de la biserică mă primi la el cîteva zile : preoteasa, suflet bun, îmi adună cu discul de la creştini cu ce să-mi dreagă casa şi să-mi cumpere o văcuţă...

De atunci, cu Plăvana şi cu urmaşele Plăvanei mi-am ţinut amărîtele zile...

Şi iacă de ce baba Tărăboanţă e fermecătoare !

Ei, dar destulă vorbă de clacă... Mă iartă, domnişorule. Uite, mai am în doniţă niţel lapte, de vreo 10 parale, nu pofteşti să ţi-l dau ?

I-am dat un ban de aur.

— O să-l pun bine, de *comînd*, banul ce-mi dedeşi. Cînd oi muri pe colţ de munte, o fi cu ce să mă aducă în vale ciobanii, cu spetele, şi să plătească la monăstire pentru pogribania babei Tărăboanţă... Cu banul de la d-ta m-or îngropa ca pe o creştină, iar nu ca pe o fermecătoare.

— Da un lucru nu mi-ai spus, mamă bătrînă. Cum se numea la Bucureşti... nea Gheorghe ?

— Numele lui ?... îl ştie mormîntul de la Sf. Sava... Numele lui ? Zi-i boier şi pace !

— Adevărat, mamă Mario ; să-i zic : boier !

CARTE DE BUN TRAI

Pe vremea aceea nu se știa de *emolumente, onorariu, remunerațiune, retribuțiune, apuntamente,* atîtea cuvinte sub care noi, cești de față, deghizăm *leafa*... Nici chiar de *diurnă*, de *indemnizare*, de *misiune* pe vremea aceea nu däduseră bieții slujbași și favoriți ai Divanurilor domnești ; nu se foloseau decît din ceva *havaeturi* legiuite și mai multe *chicușuri* [1], ciupituri și *jăcmănii*...

Dar havaeturile, adică veniturile alipite de fiecare funcțiune prin *nizamuri*, adică legiuiri, le împărțea funcționarul mai mic cu căpeteniile lui, așa că, dacă nu avea el minte mai ascuțită ca să și le înmulțească pe cale nelegiuită, o ducea greu de tot și, ca polițaiul lui Caragiali, ar fi putut striga : „Familie grea, șapte copii și remunerațiune mică după buget !“

Și nici n-avea nevoie funcționarul, de la Regulament încoace, să justifice *jăcmăniile* și *chicușurile* lui, ca polițaiul constituțional din *Scrisoarea perdută*, pe numărul copiilor, căci mai adese, la cărți, la stos, dădea într-o oră tot cîștigul unei luni...

Este legendar tipul unui agă, de sub Regulament, din Iași. El era boier de neam din cei pogorîți cu hîrzobul din cer. Cum putea un așa vel-agă să-și mărginească trebuințele după coprinsul suljbei ? În ziua chiar cînd popa Macovei făcea feștanie de zi întîi în casa boierului aga și stropea cu agheasmă nevasta, copiii, turma de slugi și telegarii, de obicei boierul aga nu mai găsea para chioară în pungă din leafa primită la sfîrșitul lunei din urmă...

---

[1] Moldovenism : *picușuri*, venit aleatoriu.

Dar gura cere; dar ighemoniconul poruncește... și unde pui că trebuie boierul aga să nu lipsească seara de la partida de cărți a boierului vornic, ori a boierului logofăt? Ei, ce te faci, boierule?

Pe vremile noastre constituționale (și zi că nu-i progres!), un biet prefect de oraș ori de județ, la zi de *ananghie* mai are la îndemînă, peste leafă, și cîte vreun nenorocit paragraf al siguranței publice, în care omul să-și întărească puterile pentru a prinde pe hoții *vajnici?*... Ce fel de administrație și de politică externă ar mai putea face *constituționalii* noștri, de n-ar avea paragrafuri ca acel al siguranței publice și al fondurilor secrete?

Sub Regulamentul Organic, aga al nostru nu se înfrupta de la așa paragrafuri. Noroc că Regulamentul îi lăsase judecarea pricinelor mici orășenești, din care cu meșteșug minunat își scotea aga havaeturi reglementare bunicele... Nu-i vorbă, țiganul bucătar se ducea dimineața cu coșul la piață și cocoana îi dădea un *sorocovăț*[1], iar coșul la întoarcere era plin de marfă, de valoare înzecită, că doară știau măcelarii, brutarii și precupeții de frica *iamei*[2] ce putea face vel-aga, ori pentru că jimbla are lipsă atîtea dramuri, ori pentru că carnea nu e bună, ori pentru că precupeții n-au voie dimineața să cumpere de la țărani...

Și peste zi nu lipseau havaeturile. Se băteau doi bețivi... intervenea poliția și-i scutura pe amîndoi de banii din pungă. O slugă fura bani ori giuvaere de la stăpînul său? Sluga era închisă la gros, iar banii și giuvaerele în sipetul boierului aga. Cădeau vite de pripas pe ulițe și-n mahalale? Ce mai purcei fripți și rumeniți, cu coada bîrligată și pătrunjelul în bot, pe masa boierilor slujbași, ce cai noi la saca, ce juncani de înmulțit cireada de la moșie!...

Dar nu în toate zilele plouă cu cîrnați, nici nu e în toate zilele lăsatul secului, ori zi de Crăciun și de Paști, ca să se tîrnuiască de păr creștinii și să aibă nevoie de judecata lui aga, și mahalagiii își țin de aproape vitele să nu cază de pripas, iar boierul aga are nevoie în toate zilele de pungă plină.

---

1 Sfanț.

2 Se arunca pe uliță marfa, se făcea *iama*.

*

Într-o seară, boierul aga al capitalei Moldovei perduse la cărţi tot ce avuse în bani, şi mai jucase şi pe *veresie*. A doua zi tîrziu, se scoală mahmur, slujnica îi aduce ligheanul de alamă galben, ţinînd pe umăr prosopul împodobit cu bibiluri, într-o mînă calîpul de săpun turcesc şi într-alta ibricul. Acesta era lavaboul boieresc de acum 60 ani. Boierul se spală, gîlgîie lung apa menită a-i răcori gîtlejul, apoi, înaintea iconostasului unde arde neîntrerupt candelă de argint, îşi face rugăciunea de dimineaţă, însoţită de cruci lungi, apoi bate în palme, şi feciorul îi aduce ciubucul de iasomie cu calîf de mărgele şi cu tacîm de chihlibar, cu cărbune mare aprins în luleaua largă, roşie, sub care aşează o tăviţă, pe cînd pe altă tavă fumegă cafeaua de Moca, în feligean cizelat de meşteri argintari români de la Salonic. Tologit alene pe divan, lîngă fereastră, vel-aga fumează fără să învingă mahmuria, întreţinută de conştiinţa pungei celei pustii. Trece pe rînd cu gîndul toate mijloacele prin care altă dată şi-a împlut punga, şi-şi dă seamă de neputinţa în care acum se află de a mai scoate apă din peatră seacă, cînd iată intră cioara de bucătar :

— Sărut mîna, cocoane, mi-o poruncit cocoana să cer la boierul un *irmilic* [1] pentru tîrguială, că-i cam tîrziu şi n-am pus nimica la foc.

— Ieşi afară, ţigane ! strigă boierul răsucind în aer ciubucul, gata de a lovi cu el pe *baragladina*.

Şi iar, morăcănos şi răsunînd nervos boabele unei părechi de mătănii de chihlibar, vel-aga se întreabă în mintea sa : de unde bani pentru coşniţă şi pentru cărţi pe deseară ?

Deodată bate în palme, şi slujitorul de la *perdea* [2] intră şi stă smirna lîngă uşă.

— Venit-au comisarii la *blagopoloşnie ?* zice vel-aga.

— Venit, cocoane, răspunde panţirul.

După porunca agăi, slujitorul pofti pre cei cinci comisari ai Iaşilor, în fruntea cărora era comisarul de la Quartalul I, vestitul Urzică.

---

[1] Icosarul la Moldova valora 14 lei.

[2] Anticameră. La uşa boierească era perdea de materie cu cîlţi ori lînă împlută.

Pe rînd, fiecare din comisari dete raportul său, dar *blagopoloşnia*[1] nu împlea deloc punga boierului aga.

— Ce ? Numai blagopoloşnie ? Nici vite de pripas, nici ceva hoţi prinşi, nici măcar taxă de bilete de morţi din cursul nopţei ? pare a întreba din ochi vel-aga.

Comisarii se retrag după împlinirea datoriei, iar boierul continuă morăcănos a desfira mătăniile, privind prin fereastră la mişcarea din stradă.

— Sărut mîna, cocoane, zice iţîindu-se la uşă din nou bucătarul, ceasurile sunt 10 şi la foc n-am nimică...

— Ieşi afară, balaure, strigă din nou vel-aga.

Deodată, boierul vede pe fereastră cum în dreptul porţii curţei sale doi oameni se îmbrăţişau cu dragoste.

Nici una, nici două, îi trece prin minte boierului un gînd, şi, bătînd în palme, porunceşte slujitorului să aducă în casă pre cei doi oameni care se îmbrăţoşau la poartă.

Peste o clipă, cei doi neguţătoraşi (căci erau neguţători, cum se vedea după pantalonii creţi de postav albastru şi scurteicile de cutnie ce le acoperea corpul) erau aduşi în camera boierului. Bieţii oameni tremurau de frică, că nu degeaba e dus cineva de slujitori la boierul aga.

— Vă îmbrăţişaţi voi la poarta mea ? zice boierul. De ce, mă rog, vă îmbrăţişaţi ?

— Păi, să trăiţi, cucoane, suntem prieteni şi trăim bine între noi, zice unul dintre neguţători.

— Prea bine faceţi, adăogă cu un zîmbet vel-aga, şi întorcîndu-se către slujitor :

— Du-te cu oamenii ăştia la logofătul dejurnă şi spune-i că-i poruncesc să facă pentru fiecare din ei cîte o *carte de bun trai*, cu pecetia poliţiei. Aveţi să plătiţi fiecare pentru cartea aceasta cîte un irmilic. Aide curînd, doi irmilici, şi mergeţi de vă luaţi cartea de bun trai.

— Păi, cocoane...

— Ce ? Mai crîcniţi ? Vă îmbrăţişaţi la poarta mea şi n-aveţi la mînă carte de *posvolenie*[2] pentru bun trai ? strigă încruntîndu-şi sprîncenele boierul aga.

Deznodară neguţătorii pungile de pele, că n-aveau încotro, şi numărară în gologani şi firfirici fiecare cîte 14 lei,

---

[1] Raportul comisarilor de *bună-pace*.
[2] Învoire.

un irmilic, după care se duseră cu servitorul la logofătul dejurnă să-şi primească aşa-zisa *carte de bun trai,* pe cînd boierul aga, dînd bucătarului parale de tîrguială, zicea în sine :

„Havaet nou : *carte de bun trai!* Şi să zici că încă nu sunt decît agă, şi nu vel-vistiernic, cînd ştiu născoci asemenea dare nouă !“

REMINISCENȚE CONTIMPURANE

OAMENI ȘI FAPTE DIN TRECUTUL DE IERI

PITEȘTENII TUNȘI

— Adiotant, să se cheme îndată un bărbier și să-l pui să tundă părul polițaiului de Pitești, zice Alexandru-vodă Ghica.

— Ascult, măria-ta !

Polițaiul de Pitești, care nu era altul decît C. A. Rosetti, cutezase să se prezinte la domnitor, chip în uniformă, cu lampas roșu la pantaloni, cu mundir de asemenea, cu gulerul țanțoș pe sub fălci, cu sabie atîrnată de coapsă, dar pe cap cu o claie de plete, căzînd în valuri crețe pe umere, și cam certate între ele, de semăna cam mult a nu prea ades mîngăiate de peptene.

— Cum ? îi zice vodă Ghica, nu cunoști nizamul ? Umbli cu plete de popă ? Ce fel de slujbaș ești ?

— Dar, măria-ta, ce are a face slujba cu pletele omului ?

Degeaba protestă C. A. Rosetti.

Sosi bărbier-bașa și, în camera adjutanților, spre cel mai mare haz al lor, foarfecele scîrțîitoare ale Figaroului domnesc doborîră, cu nemilostivire, bunătate de plete crețe după capul celui ce cîntase :

De ce nu sunt dumbrava
Ce seara, pe *răcoare*...

Era răcorit la cap polițaiul-poet.

— Așa ți-e treaba ? mormăi între dinți C. A. Rosetti.

Mormăi cît pofti, dar mai plăti și neașteptat *straf* lui bărbier-bașa, doi sfanți, pentru că-și bătuse joc de capul lui.

*

Trei zile după aceea, la toate răspîntiile Piteştilor bătea zgomotos dărăbana...

Pe vremea aceea, cîrmuirea, ca să grăiască norodului, întindea zdravăn cîte o bucată de pele de măgar la amîndouă capetele unei vesce, şi dăi cu două beţe : dur, dur, dur !... Cheltuiala mică, dar zgomotul dărăbanei destul de mare ca să scoaţă de prin casele lor pe mahalagii şi să se adune la răspîntia uliţei, să asculte graiul cinstitei cîrmuiri... Astăzi, cîrmuirea are aşa-zisele *reptile*, a cărora menagerie se întreţine cu sume simandicoase din paragraful fondurilor secrete. Reptilele bine hrănite fac astăzi slujba vechei dărăbane. Ele scot, după poruncă, limbă veninoasă şi fluieră, ca şarpele, cîntecul şi descîntecul ce-i cere *alma mater* cîrmuirea.

Bum, bum, bum, barabumbum !

Urlă Piteştii şi cînii din mahalale de bătaia a vro cinci darabangii, adunaţi de poliţaiul C. A. Rosetti, de la *tahtul* isprăvniciei, de la starostea de neguţători, de la breasla slujitorilor şi de la roata *pojarnicilor.*

— Ce este ? Ce mai este ? se întrebau, alergînd curioşi la răspîntii, bărbaţi, femei şi copii.

Pînă ce să se adune lumea, *storoşul* poliţienesc, care însoţea pe darabangiu, mai uda cele măsele şi-şi mai dregea glasul cu o *sangeacă* de ţuică în cîrciuma ori băcănia din colţ. Lumea mereu se făcea roată în jurul darabangiului... Storoşul ori ceauşul venea şi el...

Iată-l lîngă darabangiu... E omul ăla cu vipuşcă descolorată la pantalonii băgaţi în carîmbii cizmelor, scîlciate şi înnoroiate pînă mai sus de glezne, cu un mundir a căruia coloare cu greu ar fi putut-o determina chiar vestitul arheolog al timpului maior Papazolu, şi pe cap cu o şapcă de formă rusească, al căreia *cozoroc* murdar şi plesnit îşi aducea şi el aminte de ziua, vai ! îndepărtată, cînd mundirul împodobi pentru prima dată umerii slujbaşului...

Rezimat pe teaca săbiei, murdară ca şi cizmele, sabie legată de brîu cu o curea jupuită şi încreţită ca un sfîrc de slănină pîrlit de jăratec, omul poliţiei scoate în sfîrşit din sîn o hîrtie şi îşi ridică mustăţile făcute streaşină adineaore pe oala cu vin şi după cari, ca şi după o streaşină, mai picura încă sîngele lui H[risto]s, purpuriu la lumina soarelui.

Urechile lumei adunată se ciulesc spre omul cu hîrtia, care citeşte pe nerăsuflate şi pe acelaşi ton următoarele:

„Se aduce la cunoştinţa obştei orăşenilor piteşteni că d. Poliţai al oraşului are a le împărtăşi poimîne, duminecă, o plăcută hotărîre a Măriei-Sale Domnitorului. Aşadar şi prin urmare, sunteţi poftiţi a veni la arătata zi la *tahtul* poliţiei, spre a afla plăcuta ştire."

*

Nu pot să vă descriu nerăbdarea nu numai a babelor din mahalale, dar chiar şi a celor simandicoşi cetăţeni, de a afla vestea de la Bucureşti.

Cei mai îndrăzneţi merseră chiar şi la boierul ispravnic, ca doar de la el vor afla mai înainte acea veste, dar spre marea lor părere de rău, ispravnicul lipsea din oraş şi nu avea să vie decît mai tîrziu, de ziua duminecei.

În sfîrşit sosi şi ziua cea cu nerăbdare aşteptată. Care mai de care se întrecea să fie mai întîi sosit la *tahtul* poliţiei.

În acea zi, des-de-dimineaţă, C. A. Rosetti aşezase în cancelarie, de fiecare scaun de paie, spart şi şchiop, cîte un bărbier înarmat cu foarfeci. Adusese pe lîngă bărbierii din Piteşti şi pre vreo cîţiva din Curtea-de-Argeş.

Se întrecea care de care să străbată mai întîi la cuconul Costache poliţaiul. Procesiunea începu a intra în *presudsfie*, adică în cabinetul d-lui poliţai. Intra unul cîte unul la rînd.

Cel intrat : Ei ? Ce veste, boierule ?

C. A. Rosetti înainta spre cel intrat, îi examina capul spre marea mirare a aceluia :

— O să vezi, prietene. Cum ? Nu cunoşti nizamul domnesc ? Îmbli cu plete de popă ? Ce fel de tîrgoveţ eşti ?

Şi, luîndu-l de mînă, îl băga în camera de cancelarie de alăturea strigînd :

— Tundeţi-l pe dumnealui.

— Dar, boierule poliţai, eu nu vreau...

— Uite, frate, parcă eu am vrut ? Ba încă am dat şi doi sfanţi straf bărbierului, pe cînd d-ta o să fii tuns gratis... Uite, cap de creştin este capul meu ?... bunătate de plete creţe !

Doi scriitori îmflau la nevoie pe tîrgoveţ şi, înfundîndu-i părţile cunoscute în spărtura unui scaun, un bărbier îi aplica

nizamul domnesc, apoi tuns boboc îl scotea pe din dosul poliției, ca să nu prinză de veste cei ce își așteptau cu nerăbdare rîndul de a afla secretul de la vodă.

De dimineață pînă la toacă, scîrța, scîrța, foarfecile bărbierilor tunseră la capete de piteșteni, pînă se lăți vestea în oraș...

Cei mai colțați din tunșii lui Rosetti plecară chiar pe nepregătite în căruți de poște la București, să-și arăte capetele batjocurite la domnie și să ceară răzbunare.

C. A. Rosetti în aceeași zi băgă vreo zece oca de păr tuns într-un coș de perină și pecetluindu-l cu pecetia poliției îl trămise și el cu căruță de olac la București, alăturat pre lîngă un doclad, adică referat către marele vornic dinlăuntru, zicînd că „pre cît s-au putut proftaxi de împrejurări, astăzi duminică, s-au adus la împlinire porunca M.-S. lui Vodă, de a se tunde omenirea din Pitești, după pilda făcută cu capul meu".

Numai, legenda mai spune că marele vornic din București, înapoind perina cu părul piteștenilor, scrise polițaiului C. A. Rosetti că acum m.-s. vodă nu se mulțămește că l-au tuns, ci i-au dat poruncă să-l și radă cu strașnic perdaf din slujba polițienească.

CUM AM FĂCUT CUNOŞTINŢĂ CU M. KOGĂLNICEANU

Cînd e vorba de a serba jubileul de 25 de ani ai *Convorbirilor*, cred că este foarte nemerit să povestesc nouălor generaţiuni de cititori ai revistei cîte ceva despre oameni şi lucruri, ori fapte din timpul care l-aş putea numi *ajunul naşterii*, în Iaşi, a *noii direcţiuni* a *Convorbirilor*.

În vîrful munţilor cărunţi zgomotează mai înteţit vîntul ; pe culmea cu zăpezi a vieţei graiul se înteţeşte şi el : bătrînii sunt *guralii*, dacă nu totdeauna şi *sfătoşi*.

Apoi, că sunt bătrîn mi-o spune nu numai plăcerea ce simţ de a scormoni în teancurile uitate ale amintirilor trecutului, dar şi droaia mereu spornică şi neiezită de tineri, cari — nenorociţii — zoresc a da busta după noi bătrînii, doar vor sosi şi ei în vîrful dealului !

O să ajungeţi, băieţi, o să ajungeţi... ba încă prea iute...

Cînd eram ca voi şi eu trăgeam cît puteam puful de la bărbie, doar s-o face mai mare şi o semăna a barbă... Acum însă, ce *război* n-a stîrnit în sufletul meu, mai dăunăzi, la Roma, un gazetar italian, care, făcîndu-mi onoarea să-mi laude o cuvîntare a mea pentru *pace*, m-a numit *„il vecchio"*, bătrînul !

Dar a mai zis şi *„il bel vecchio"*.

Mă jucam, în tinereţe, cu fetele, la pensionatul d-nei Joye, în Iaşi, unde dam cu multă smerenie lecţiuni pe 2 galbeni pe lună — mă jucam un joc cu gajuri, în care se spunea la urechea fiecărui jucător *un adevăr şi o minciună*. Jurnalistul din Roma le-a pus în *vileag* pe amîndouă în *„bel vecchio"*... Frumos ? — minciună ; dar *vecchio*, vai ! cu adevărat !

Apoi, ca de la un *vecchio*, ascultaţi cîteva poveşti, şi nu de pe vremea matracucăi, ci din zilele mai dincoace.

*

O să vă spun mai întîi cum am făcut cunoștință, între anii 1850—1860, cu cei mai mari bărbați ai Moldovei.

Și mai întîi cu domnitorul Gregorie Ghica.

Un băietan de 16 ani, sărac lipit pămîntului, să facă cunoștință cu vodă ? Iacă lucru ce, cu deprinderile și cu etichetele oficiale moderne, nu poți lesne pricepe.

*

Se urcase domnitorul de puține luni pe tronul țărei. Curtea era așezată în niște case mari, cu două caturi, înșirate drept la stradă, în vale de Curtea Veche domnească, în Chiristigie, acolo unde astăzi se află gimnaziul „Alexandru cel Bun".

Eu, după desființarea școalelor, sub Mihai Sturdza, intrasem ca practicant în cancelaria Departamentului dinlăuntru. Scriam toată ziua la porunci către *eforiile* din țară (eram la masa cu acest atribut). Ce bucuros eram cînd, la fiecare poruncă copiată, ajungeam la vorbele : *„Ministru dinlăuntru și cavaler"*. Cu aceste vorbe se termina munca mea, și după ele avea să semneze *boierul ministru.*

Casă bună nu prea duceam cu *banul Kirica,* unul din șefii mei, carele nu se împăca deloc cu scrisoarea mea de școală, el care știa să clădească cu măiestrie neîntrecută slovele din cuvinte în cîte două și trei caturi.

Supăram pe șeful meu nu numai cu scrisoarea mea, dar și cu obiceiul ce aveam de a ceti, în cancelarie, cărți aduse prin buzunare.

— Ori lasă cartea, băiete, și te apucă de slujbă —

Slujba-i slujbă ;
Drujba-i drujbă,

ori ține-te de carte și te du la școală...

Mi s-a părut că drept grăise banul Kirica. Dar unde școală ?

Cînd începu noua domnie a lui Gr. Ghica, într-o bună dimineață, îmi văcsuiesc bine de tot cizmele, ung cu cerneală o găurică prin care făcea *iții* călțunul alb ; îmi periu bine

surtucaşul... Mi s-a părut, în oglindă privindu-mă, că eram vrednic să dau vizită chiar şi la un împărat...

Ajuns în strada Cherestegiei, ori a Podului Roş, dau multe tîrcoale pe din faţa Curţii lui Gregorie Ghica, ba în sus, ba în jos... Nu cutezam să intru sub gangul pe unde trăgeau, la scară, minunate carete boiereşti. De la o vreme mi se urăşte cu tîrcoalele, îmi fac o sfîntă cruce plină de credinţă, cum mă învăţase mama în zilele ei amărîte, şi mă furişez prin gang...

Cum ? Nu ştiu spune acum, dar, trecînd ca o sfîrlează printre soldaţii de sentinelă şi printre mai mulţi feciori cu livrele, mă găsii într-o răsuflare sus, în vîrf, în faţa uşei din dreptul scării.

Aci mă oprii. Mă uitam la covorul moale, de pe scări, pe care călcasem, şi-mi venea să scot basmaua din buzunar, să şterg nişte urme de paşi, care credeam că le făcuse picioarele mele, cînd iată se deschide uşa...

Cît doream în acea clipeală să am la îndemînă chitia fermecată din poveste, s-o pun pe cap ca să nu mă mai vază nime !...

— Ce cauţi ? îmi zise cu glas răstit un adiotant domnesc. Ce vrei ? Cine te-a adus aci, mă băiete ?

Eu pun mîna la buzunarul de la pept şi scot o hîrtie. Era o jalbă, ce pregătisem cu multă îngrijire, scriind-o vreo două zile pe hîrtie Leon şi cu harag larg.

— Vreau, răspunsei, să merg la vodă să-i dau jalba asta.

Adiotantul se uită lung la mine. Ce o fi cugetat el ? E nebun băiatul, ori e de-o naivitate fără seamăn ? Auzi, să vrea să vază pe vodă, el, un biet băiat sărac !

— Dă-mi mie jaloba, băiete ; voi da-o eu la măria-sa vodă.

Cu o mişcare electrică înlătur jalba din dreptul mînei întinse a adiotantului şi o bag în buzunar, cu o *obrăznicie* de care nici azi nu-mi dau seamă, după cît eram din fire timid.

— Nu, răspunsei, voi s-o dau eu de-a dreptul lui vodă !

Atunci, adiotantul (păcat că nu-mi aduc aminte de numele lui) cheamă pre un servitor îngalonat, un gligan nalt de părea că îmblă pe catalici, şi-i ordonă să-mi „arăte pe unde să mă pogor pe scară".

Adiotantul intră în altă cameră.

Mi s-a înnegrit înaintea ochilor... Urechile îmi țiuiră și crezui că mă sfîrșesc...

— Să nu pui mîna pe mine, că dau ! strigai.

Să dau ?... Cu ce ?...

Guleratul rîdea...

★

Deodată, rîsul se slei pe buzele lui. El se înșiră cu respect împreună cu alți feciori de-a lungul treptelor și-și descoperiră capetele : se urca pe scară un personagiu năltuț, subțire, cu barbișon franțuzesc, negru, destul de stufos, cu mari sprincene negre, umbrind doi ochi adăpostiți după ochelari.

— Ce este ? întrebă dînsul. Ce vreți cu băietul acesta ?

Și zice aceste vorbe cu un glas și blînd și hotărît, care și acum răsună în auzul meu...

— Ce să fie, cucoane ? zic eu iute. Am venit cu o jalbă umilită s-o dau lui vodă, și d. adiotant nu mă lasă, ba au poruncit să mă dea afară.

Și, fără a mai aștepta altă întrebare, și dau în mîna necunoscutului boier jalba mea ceva mototolită.

El o deschide și citind-o iute, pe sub ochelari, numai ce zice :

— Lăsați băietul în pace !... Al cui ești ?

— Al clucerului Alexandru de la Peatra... Tata a murit... Am numai mamă...

— Vino după mine !

Puteți să vă închipuiți ce privire de dispreț am îndreptat la atîția „stoarce-canafuri" de la coade de carete, și mai ales gliganului, care cît p-aci era să mă ia pe sus și care acum nici nu crîcni la porunca bunului meu protector.

— Am cunoscut pe tatăl d-tale, îmi zise el, urcînd scările și eu urmîndu-l... Era ispravnic la Peatra...

Ce tare, ce neînvins mă simții, cînd *boierul* mă duse după el prin un șir de camere, pînă ajunserăm în fața adiotantului care mă dăduse pe mîna slugoiului...

Adiotantul se ridică în picioare, cît zări pe boierul meu, și băgînd de seamă că eram și eu, parcă se aștepta să fie la rîndul său probozit de *autoritarul* personagiu.

— Vestește-mă la măria-sa vodă, zise acesta adiotantului

Adiotantul se supuse cu respect.

Eu mă gîndeam : unde, Doamne, am mai văzut pe acest boier ? Faţa lui nu-mi era necunoscută... Tot scormonind iute în mica mea grămăjoară de amintiri, pînă să se întoarcă adiotantul din camera lui vodă, eu îmi şi adusesem aminte că-l văzusem într-o zi, cînd, împreună cu mai mulţi băieţi, stăteam, în 1848, călare pe un pîrleaz, în curtea otelului Regensburg. Mergeam să privim cum se aduna acolo, zicea lumea, *buntusnicii* care voiau să răstoarne pe Mihai Sturdza-vodă... L-am mai văzut apoi, iar împreună cu alţi boieri, băgaţi de Ingé tutungiul în căruţă de poştă, cînd au prins Mihai-vodă pe buntusnici la Podul Verde şi i-au trimis surghiun. Dar numele nu i-l ştiam...

Peste cinci minute, boierul mă luă de mînă şi mă introduse după el în cabinetul de lucru al lui Grigorie Ghica-vodă.

— Măria-ta, zise boierul încă de la pragul uşei, ţi-am adus un jăluitor, pasere rară... Nu cere slujbă, ci *şcoală*, unde să înveţe.

Şi întinse el însuşi jalba mea lui vodă, pe cînd eu sărutam mîna domnitorului.

Pînă ce vodă ceti, eu holbam ochii la podoabele mîndre ale camerei şi la uniforma muiată în aur a lui vodă, la chipul lui frumos, alb ca zahărul... Nu-i vorbă că de emoţiune îmi clănţăneau dinţii în gură, parcă mă prinsese frigurile cele de două zile.

Ei, dar vodă isprăvi de cetit jalba mea, în care eu mă rugam că dacă s-o face iar loc la *Academia* cea desfiinţată de Mihalache Sturdza, să mă primească iar şi pe mine în internat, că voi să învăţ mai departe.

— Bine ziseşi, spune vodă rîzînd către boier, cînd termină de cetit... Este întîiul jăluitor care nu-mi cere slujbă ori boierie...

Apoi luă un condei de pe scriitoriu şi puse în vîrful jalbei mele rezoluţiunea : „D-ta, Vornice bisericesc, vei primi pe jăluitor în internat, la deschiderea şcoalelor".

— Ţine, băiete, să duci asta la Vornicia bisericească, îmi zise vodă.

Am sărutat iar mîna lui vodă, care m-a lovit cu dezmierdare de două ori pe umăr, zicîndu-mi :

— *Vezi, să te sileşti.*

Am voit apoi să sărut şi mîna bunului meu introducător, dar nu mi-a dat-o...

Roşu ca gotca, de plăcere, de fericire, de emoţiuni diverse, eu mă îndreptai spre uşă. Cînd să ies, mă opreşte iar boierul cel bun :

— Băiete dragă, de-i vedea că nu-ţi ascultă jalba la Vornicie, să vii la mine... să întrebi de cuconul Mihalache Kogălniceanu...

Era el !

Era *Mihail Kogălniceanu !* Într-o oră cunoscusem eu, un biet băiat sărac, pe domnitorul Gregorie Ghica şi pe Mihail Kogălniceanu, de care atîtea auzisem cînd eram şcolar la *Academie !*

Vă puteţi închipui dacă pogorîi cîte trei şi cîte patru treptele scărilor... Zburam, nu altceva... Eram grăbit să duc mamei ştire... Ce, mamei ? la toţi, la tot oraşul, ştire de izbînda mea...

Am avut de la 1849—50 multe alte izbînde, dar nici una n-a zguduit ca aceasta adînc sufletul meu.

Şi iată cum lui M. Kogălniceanu am datorit primul *luminiş* voios din calea, lung timp posomorîtă, a tinereţei mele.

Liceul se redeschise. Neuitatul P. Casimir înzestră şcoalele Moldovei cu acel aşezămînt care le-au asigurat grabnica propăşire şi sub domnia căruia au rămas pînă la 1864.

Nu numai am fost primit în internat, dar curînd ajunsei chiar şi *pedagog.*

Dar iată că în locul profesorilor vechi ce aveam, fură chemaţi la Liceu, unul după altul, mai mulţi bărbaţi din Ardeal. În fruntea şcoalelor păşi, ca *inspector general,* neuitatul Aug. Tr. Laurian. La direcţiunea internatului fu chemat alt ardelean, D. Patriciu.

Această schimbare, care din multe privinţe era salutară pentru şcoale, avea însă să dărîme o întreagă direcţiune de cultură a limbei române. Pe toată ziua se introduse mai adînc în liceu mania ardeleană de a scîlcia limba sub pretext de a o face să semene mai mult a *latină.* Dar încă mania cu finala „cione“ ?

Această direcţiune nu-mi plăcea deloc. D. Patriciu îmi înapoia raporturile mele de pedagog, sub cuvînt că nu ştiu *româneşte.*

A scrie *românește,* după D. Patriciu, însemna nu numai a scrie o limbă radicală, pocită, imposibilă, dar și a înșira mereu la vorbe fără nici o trebuință.

De aci, *casă rea* între mine și d. director... Pînă ce veni treaba să fiu dat afară din postul de pedagog, în 1852.

Atunci, ca să mă răzbun contra d-lui Patriciu, scrisei pentru *Almanahul „Buciumului român"* un articol umoristic sub titlul *Un vis.* Povesteam că am călătorit la Cetatea Neamțului. Acolo mi-a venit și mie gîndul să fac o odă adresată la vechea cetate.

„Ia să văd, să-mi fac planul : mai întîi am să descriu ruinele, cu buhne, vulpi, cuiburi de ciori !...Ba nu, sunt prea multe jigănii... A ! Am să încep... *Da ce trebuie idei ? Cuvinte, cuvinte !...* Iaca prostul de mine ! Uitasem că oamenii învățați fac versuri fără idei, destul să fie cu vorbe sfîrșite în *ciune,* cu *nequiquand* (nicicînd), cu *juventute...*

Ian să cerc :

Iuventute romanesca,
Ce alele hodie 'ntinḑi.
De-a cantare cum me vino,
Veḑi reputacionea...

La naiba ! lung cuvînt !... Pas de-i mai pune și rimă !..."

Mai încolo arătam că de a merge școala tot în direcțiunea filologică ardeleană, la 1952 vom avea o limbă ca aceasta :

„Hodie lingua romana e propinguata de lingua latina. Pauci pot să o scribă. Iuventutea studiă duodeci ani numai propter ca scribere să pótă dopo gramateca. Hodie populus altra lingua loquit... Ergo, vediti quo lingua cultiora este !..."

De ce amintesc de aceste ? Pentru că publicarea articolului meu mi-a dat ocaziune să revăd a doua oară pe Mihail Kogălniceanu.

— Cine a scris în *Almanah* articolul *Un vis ?* întrebă marele bărbat pre D. Gusti.

— E un băietan de la Liceu, răspunse Gusti.

— Să mi-l aduci să-l văd.

A doua zi, iar îmi văcsuii ciobotele mai dehai decît oricînd, îmi tunsei anume pletele, ca să nu mai fie împrăștiete ca cu tîrnăcopul, îmi prinsei cu ață înnegrită cu cerneală nasturii, cari nu prea erau siguri, la surtuc, ca să-i pot încheia peste tot în semn de respect și, la ora cuvenită, cu

profesorul meu de literatură, neuitatul d. Gusti, mergeam la d. Mih. Kogălniceanu acasă.

El n-a recunoscut în mine pe băietul cel cu jalba... Ori n-a voit să-mi pomenească de nimic, din exces de delicateţă.

I-am amintit eu...

Niciodată nu mi-a venit greu să mărturisesc recunoştinţa mea celor cărora o datoresc...

Kogălniceanu m-a strîns de mînă şi m-a îndemnat să lucrez mereu şi să persist a scrie contra scîlciitorilor de limbă, aşa cum a făcut el mereu în jurnalele ce însuşi a publicat.

Din acea zi, din luna februarie 1852, cultul meu pentru Mihail Kogălniceanu a fost neîntrerupt.

Aş voi să ştiu cîţi şi care sunt bărbaţii de stat contimpurani, cari se fac *pîrghiile* de ridicare a celor mici şi fără sprijin ?

În suişul greu al vieţii mele eu am întîlnit, dupe Mihail Kogălniceanu, alte mîni blînde, cît şi puternice : mîna lui V. Alecsandri, C. Negruzzi, D. Ralet...

Dar de aceştia, altă dată !

1892, Bucureşti

BLAGOPOLUŞNIE

Nu-mi propun aicea să fac biografia serioasă pe cît şi greoaie, lungă pe cît şi plicticoasă, a oamenilor mari ai neamului românesc.

Voi numai să crestez, la răboajele neuitărei, unele anecdote din viaţa lor, anecdote cari mai ieri încă erau povestite cu haz de contimpuranii lor, dar cari pe toată ziua se sting tot mai mult, cum se perde tot mai mult din auzul nostru sunetele unei muzici plăcute, care se depărtează de noi...

Destul nevoile zilei ne posomorăsc, ne mohorăsc chipul... O notă mai voioasă va fi, gîndesc, bine primită de cetitorii *Vieţei.*

*

M. Kogălniceanu era adjutant al domnitorului Mihai Sturdza. Era pe atunci obicei ca, în fiece dimineaţă, să vină aga oraşului la raport de-a dreptul către măria-sa vodă, iar nu numai către marele logofăt dinlăuntru. Mai era obicei ca aga să deie în mînile lui vodă şi un raport în scris de toate cele tîmplate în cursul nopţei.

Şi cum obicinuit nu se întîmpla — la ştirea agiei — nimica important, raportul boierului aga conchidea că a fost :

„Blagopoluşnie“.

„Bună-pace“ voia să zică vel-aga, cu vorba aceasta, care se părea mult mai potrivită cu scopul raportului.

Se dezbrăcaseră cîţiva boieri la stos în timpul nopţei ?
— *Blagopoluşnie.*

Fugise cocoana X... din casa bărbatu-său, cu *muţunachiul* ei de amant ?

— *Blagopoluşnie !*

Un sameş de visterie a fugit cu hasnaoa ?

— *Blagopoluşnie !*

★

Raportul de *Blagopoluşnie* începea cu titulatura : „Prea înălţate Doamne !“ şi se sfîrşea aşa :

Al Înălţimei-Tale
prea plecată
şi supusă slugă.

Apoi, pentru a arăta respect mare către măria-sa, aga nu iscălea îndată după vorba „slugă“, ci mult mai jos, lăsînd un bunicel spaţiu alb.

★

Ce-i dă în cap lui M. Kogălniceanu, adjotantului domnesc ? Împreună cu alţi colegi de serviciu, taie de la raportul de *blagopoluşnie* din fiece zi semnătura lui aga, împreună cu spaţiul de hîrtie albă lăsat în susul semnăturei, şi în fiece zi scria pe acest spaţiu rămas alb :

„Domnule Branzolfo...“

Branzolfo era „Capşa“ al Iaşilor, pe vremea aceea.

„Domnule Branzolfo,

Să dai în socoteala mea... *atîtea* ocale de cofeturi şi *atîtea* butelii de şampanie.“

Apoi chef în camera adjotanţilor domneşti !

Ba se întîmpla de mai se întorcea la palat şi aga. Şi atunci era poftit să mănînce şi el bomboane şi să bea un pahar de şampanie...

Cheful era şi mai mare !

★

Numai, la o lună de zile, Branzolfo se înfăţişează la curtea boierului cu o socoteală de una sută galbeni şi cu o testea de „*ţidule*“ iscălite de boierul.

Mirărei lui aga urmează mînia, cînd vede ţidulele iscălite de el şi scrise de M. Kogălniceanu. Plăti aga datoria, dar, mergînd la palat cu raportul zilei, otărî să se jăluiască lui vodă.

— Măria-ta, adjotantul măriei-tale mi-a făcut o poznă... şi-i arătă ţidulele lui Branzolfo.

Vodă cheamă pe M. Kogălniceanu.

— Ce sunt astea, Mihalache? îl întreabă domnitorul.

— *Blagopoluşnie*, măria-ta...

Şi-i explică, rîzînd, cum la Berlin i s-a spus la şcoală că *natura urăşte deşertul* şi că, fiind deşert locul dintre vorba „slugă“ şi semnătura lui aga, el a împlut deşertul cu scrisoare dulce şi înveselitoare...

— Ei, ce mai vrei, boierule aga? zice vodă rîzînd.

— *Blagopoluşnie!* răspunde aga, rîzînd şi el.

Numai, din acea zi, respectul lui aga pentru domnitor nu se mai măsura cu îngustimea spaţiului de hîrtie dintre vorba „slugă“ şi semnătura sa.

„SUNTEȚI TOȚI VAGABONZI!"

M. Kogălniceanu era în opozițiune contra ministerului lui Manolache-Kostache (Epureanu), înainte de unirea definitivă a ministeriilor din Iași și București.

Ca M. Kogălniceanu să fie fost în opozițiune te poți tot atît de puțin mira ca, bunăoară, de a găsi pururea în majoritate pe atîția domni senatori și deputați, cari au ridicat energic și *convinși* mîna la votul *pentru* și sub ministerul I. Brătianu și sub al d-lui Lascar Catargiu, și cari mîne, tot asemenea de energic și convinși, vor vota *pentru* și sub un minister P. P. Carp ori Alex. Lahovary.

De altă trampă era M. Kogălniceanu decît *boierii* din majoritate, din zestrea guvernamentală!

★

În ziua aceea se ținea ședință de Adunarea Moldovei, în acea sală improvizată, în Palatul Curței domnești din Iași, în care mai apoi, după unirea definitivă, se ținură ședințile Curței cu jurați.

Președintele și secretarii erau la biurourile lor, pe estradă; miniștrii în păr, pe banca ministerială. În frunte, Manolache-Kostache, care, mereu ajustîndu-și un monoclu la ochi, căuta să-și dea seamă de cine era în sală. Fotoliile deputaților, toate ocupate. Ba după nici unul nu se ridica cît de decente sforăituri de somn. Gemea de lume tribuna publică, un fel de cerdac construit pe stîlpi de lemn, în jurul fundului sălei, opusă cu așezarea biuroului adunărei.. Deputatul d. Scarlat Miclescu singur era, după obicei, mereu agitat... La locul său stătea C. Hurmuzake, nemuritorul co-

laborator cu M. Kogălniceanu la cele 4 puncte ale Divanului *ad-hoc* ; nu i să auzea vocea sa de bariton grav, care făcuse pe lume să zică :

Cînd grăieşte Năzdrăvanul
Se cutremură Divanul !

C. Negri şi V. Alecsandri făceau, pe întrecutele, cocoşi de hîrtie... N. Bosie căuta să domirească pe deputaţii ţărani despre scopurile opoziţiunei...

La tribună se urcă M. Kogălniceanu, ducînd sub subţiori un vrav de hîrtii. Avea să vorbească contra ministerului...

De aceea, ceva solemn în aer... Tăcerea se făcuse mare : toată lumea se aştepta la una din acele cuvîntări cari făcuseră pe public să afirme, încă mai dedemult, că :

Grai de foc are Pepelea
Şi la toţi le frige pelea.

*

Îl văd încă...

Nalt, pe atunci încă subţire, cu fruntea luminată de o rază de soare, furişată în sală pe o fereastră din fundul ei, cu buza superioară agitată nervos sub dese musteţi negre, atîrnînd ca aripele unei păsări asupra gurei şi a unui barbişon bidinea à la Napoleon III. Capul tot mai chel... Doi-trei peri à la Bismarck pe creasta frunţii nalte, pe care ridica ochelarii ca să citească, cînd nu se uita pe sub ei, ţinîndu-i pe un nas bine proporţionat...

În mijlocul unei tăceri adînci, M. Kogălniceanu, cu glasul lui insinuant şi răsunător, începe discursul său...

— Sunteţi toţi nişte vagabonzi ! strigă el deodată.

Toţi deputaţii sunt în picioare, toţi, chiar şi cei din opoziţiune protestă. Majoritatea vociferează...

— La ordine ! la ordine, strigă dalcăuşii guvernului, pe toate tonurile.

— Luaţi-i cuvîntul, domnule preşedinte, strigă Manolache-Kostache...

Furtuna creşte mereu...

Preşedintele adunărei, în picioare, agită violent clopoţelul.

D. Scarlat Miclescu parcurge în doi paşi, cu picioarele-i cunoscute, distanţa de la fotoliul său la tribună şi cearcă să o escaladeze, spre a apela, după obiceiul său, la împăcarea neamurilor.

Kogălniceanu nu-i cedează tribuna.

N. Bosie asmuţă :

— Sît ! sît ! sît !

V. Alecsandri azvîrle cocoşii de hîrtie pe capul lui Forăscu, cunoscut sub numele de *tălălău*.

Negri strigă dulce :

— Dar ce faci, Mihalache ? Explică-te !

Acesta aştepta în picioare liniştirea trombei... El era calm, cu un zîmbet ironic pe buze, ţanţoş ca un stejar majestos, neclătinat de furtuni.

M. Kogălniceanu se mărginea a face deputaţilor semn cu mîna, să stea la locurile lor, să tacă, să-i asculte explicaţiunile.

— Explică-te ! strigă banca ministerială.

— Retrage-ţi cuvîntul ! urlă majoritatea.

Cînd, la îndemnul preşedintelui, tăcerea se restabili puţin, M. Kogălniceanu, în loc de explicaţiune, ori de a-şi retrage cuvîntul, îşi îmflă plămînii cu mai mare putere şi strigă :

— Sunteţi toţi nişte vagabonzi !

A doua ediţiune de tempestă !...

Manolache-Kostache, carele, fiind foarte miop, îşi micşora, îşi strîngea pungă pleoapele pe ochi, cînd voia să vadă la oarecare distanţă, acum se răpede şi el la tribună şi, de la treptele ei, măsura cu *privirea-i,* de ochi aproape închişi, pe antagonist.

— Staţi, strigă Kogălniceanu ; mă explic ! Nu eu zic că sunteţi vagabonzi, ci... ci d. preşedinte al cabinetului, onor. d. Manolache-Kostache.

— Nu-i adevărat, întrerumpe banca ministerială.

— Retrage-ţi cuvîntul ! urlă din nou majoritatea.

— Explică-te, strigă opoziţiunea.

Oratorul scoate din vraful de hîrtii o fiţuică tipărită.

— Ascultaţi şi judecaţi !

„Bilet de identitate

Articolul 3. Oricine nu va înfăţişa la cerere asemenea bilet de identitate se va considera ca vagabond."

Ei, eu am bilet de identitate, domnilor deputați! Eu nu sunt vagabond. Arătați și d-voastră biletul! Ei, vedeți! D-voastră toți, după găsirea cu cale a d-lui președinte al ministerului, sunteți declarați vagabonzi!...

Minoritatea rîde cu rîs omeric.

Majoritatea a rămas ca vițelul la poarta nouă...

Președintele Camerei pune un mare semn de întrebare în căutătura ce trimite lui Manolache-Kostache.

Acesta e iarăși la tribună, unde, ca să se încredințeze dacă textul citit de Kogălniceanu este exact, își lipea fițuica cea tipărită de monoclu.

— Ei, vă place? adaogă M. Kogălniceanu. Să vă trăiască nașul!... „Sunteți toți vagabonzi!" Numai mîngîieți-vă: nici domnii miniștri n-au asupră-le biletul de identitate.

Și din înălțimea tribunei arată adunărei banca ministerială, cu un gest de triumf nedescriptibil.

*

Ce se întîmplase?

Manolache-Kostache, în penuria mare de bani la visterie, se lăsase a se convinge de un sameș paretcariu că s-ar putea crea țărei un bun venit de cel puțin un milion, obligînd țărănimea și neguțitorimea să aibă *bilet de identitate,* pe care să plătească taxa de numai un „sorcovăț", adică de doi și jumătate lei vechi.

Ce-i drept, despre redacțiunea biletului, și în special a articolului său 3, habar n-avusese Manolache-Kostache. El chiar cercă să probeze aceasta adunării.

Decît, cine ascultă explicațiunile lui Manolache-Kostache după efectul zdrobitoriu al cuvîntărei lui „Pepelea"?

— Nu v-am spus eu, zice unul din tribuna publică, ieșind cu alți mulți de la ședință, nu v-am spus eu că:

Bici de foc are Pepelea,
Uite, le-a fript strașnic pelea!

CUM AM CUNOSCUT PE ALECSANDRI

Conferință ținută în sala din Palatul Administrativ de la Bacău, în profitul fondului pentru ridicarea monumentului poetului V. Alecsandri, în ziua 22 ianuarie 1894

Onor. auditor,

Bătrînii se bucură de un privilegiu, care doar acela nu li se invidiază de către tinerime, fiindcă știe că și ea, la rîndul ei, se va bucura de același privilegiu, de dreptul adecă de a povesti către tineri, cu laudă, cele ce știu din anii rămași după dealul vieței.

S-ar zice la Academie că bătrînii sunt *laudatores temporis acti*. Mai cu drept veți zice d-voastră, ascultîndu-mă, că eu nu sunt lăudător al timpului trecut în folosul meu, ci că sunt lăudător al bărbaților cari au lucrat într-o direcțiune oarecare a activităței omenești pentru mărirea patriei române.

Însuflețit de acest sentiment, am pus silință și devotament să las nouălor generațiuni nu numai știrile cele mai sigure despre marele nostru istoric Miron Costin, dar încă să-i și ridic în Iași, cu ajutorul bunilor români și chiar și a băcăoanilor, admirabila statuie în bronz, datorită daltei geniale a statuarului Const. Hegel.

Tot asemenea făcui, mai de curînd, cu marele bărbat de stat Mihail Kogălniceanu. Pe de o parte, în numărul de jubileul de 25 de ani al *Convorbirilor* am arătat cum am făcut cunoștință mai întîi cu Kogălniceanu, și, pe de alta, am cerut ilustrelui meu amic, statuarului Hegel, bustul în bronz al nemuritorului bărbat, căruia, și pleiadei căruia, România datorește tot ce ea este astăzi.

Acel bust împodobește scuarul principal al Galaților.

În așa direcțiune de amintiri din trecut aflîndu-mă, nu vă pot spune bucuria ce am simțit, primind de la vechiul

meu amic, d-l profesor Costandache, şi apoi de la d-l actual primar, înştiinţarea că Bacăul a hotărît să aibă şi dînsul icoana scumpă a marelui poet Vasile Alecsandri. Naţiunile cari îşi amintesc de cei cari au lucrat pentru ele, cari le onoră şi le veneră memoria, sunt naţiuni conştiente de sineşi, sunt singurele naţiuni cari manifestă vitalitate. Naţiunile cari perd amintirea bărbaţilor cari au lucrat, ba s-au sacrificat pentru ele, sunt naţiuni îmbătrînite, cari, dacă n-au perit încă, sunt însă nu numai gata a păşi pe calea ce duce la groapă, dar chiar ajunse pe marginea neantului.

Rare sunt manifestaţiunile naţiunei române în sensul cel dîntîi — al vitalităţei — şi cu cît sunt mai rari aceste manifestaţiuni, cu atît mai mare bucurie aduc în sufletul bătrînilor ca mine, cari ar dori să le vadă înmulţindu-se, în puţinele zile ce li se va mai da a sta în mijlocul lumei române.

Cum puteam, dar, să nu aplaud la frumoasa hotărîre a băcăoanilor de a ridica, într-una din pieţele oraşului lor, un monument, fie cît de modest, în onoarea neîntrecutului nostru poet Vasile Alecsandri ? Nu numai am exclamat ca şi astăzi : onoare băcăoanilor ! Dar, încă sub impresiunea ştirei, am luat un angajament, acela de a face o matinată literară cu plată în profitul subscripţiunei pentru proiectatul monument.

Aproape compatriotul d-voastră, adecă băcăoan şi eu, prin faptul că primii ani ai copilăriei mele aci i-am petrecut, deşi născut în Peatra, bucuria mea a fost îndoită aflînd hotărîrea băcăoanilor : m-am bucurat ca român, m-am bucurat ca băcăoan.

Dar, după exaltarea bucuriei, a venit *le quart d'heure de Rabelais*... am promis o matinată literară, şi oricît sunt de troienit în lucrările migăloase ale publicaţiunei *Istoriei românilor* şi a *Istoriei culturei*, şi oricît lupta pentru existenţă îmi absoarbe puterile slăbite de ani, şi oricît preocupaţiunile de toată ora, datorite atîtor societăţi şi îndeosebi „Ligei", cari m-au onorat cu preşedinţa ei şi care numără în Bacău o admirabilă secţiune, mă reclamă în altă parte, dator sunt a mă ţine de angajamentul luat faţă de comitetul băcăoan pentru monumentul lui Alecsandri.

Dar aci e aci !...

Ce conferinţă să fac ?

Nu am hotărîrea să vă fac biografia lui Alecsandri. Aceasta fi-va sarcina aceluia care peste cîteva luni va rosti cuvîntul sărbătoresc la inaugurarea bustului.

După lungă chibzuire, am hotărît programul matinatei literare promise d-voastre astfel :

1. Vreau mai întîi să vă povestesc în ce mod am făcut cunoştinţă, în juneţea mea, cu marele maestru al poeziei naţionale.

2. Să vă citesc ultima mea scriere dramatică în versuri : *Alecsandri la Mirceşti.*

Cine din auditori crede că atîta nu ajunge pentru banii plătiţi de a asista la această matinată îl rog să-şi răzbune contra mea plătind încă o dată preţul biletului. Îl asigur că remuşcarea mea de conştiinţă va fi aşa de adîncă, din cauza acestei îndoite plăţi, că voi zice în rugăciunea mea de astăseară :

„Dă, Doamne, tot aşa să-mi găsesc Bacăul !"

★

Era pe la 1835. Scrisesem în *Calendarul „Buciumului român"* din Iaşi, sub titlul *Un vis,* o critică a limbei româneşti aşa cum o întrebuinţau ardelenii, plină de neologismi paraziţi şi tinzînd, în interesul falş al latinităţei noastre, să scindeze limba cea admirabil una a poporului român, în limba clasei culte şi limba mulţimei.

Vasile Alecsandri aparţinea acelei direcţiuni culturale, care, lipsită de invidie în faţa talentelor născînde, le căuta în fiece zi, le apropia de sine, le încălzea, le susţinea, le conducea spre folosul culturei naţionale ! Astăzi, lucrul s-a schimbat : noi suntem totul şi alăture cu noi nu poate încăpea nimeni !

Alecsandri, cît ceti modesta mea lucrare, întîlnind pe amicul şi regretatul meu maestru, Dimitrie Gusti, îl întrebă cine este autorul scrierei *Un vis,* şi-i ceru să-i fiu prezentat.

Eram şcolar într-una din clasele superioare ale liceului din Iaşi. Dacă de ordinar îmi făceam în fiece dimineaţă ciobotele, ce mai lustru le dădui în ziua hotărîtă să mă prezint la Alecsandri.

Mi-am cusut nasturi noi-nouleţi la gheroc şi am cheltuit 1/2 de călimări de cerneală să înnegresc aţele de la cusături pe subţiori şi prin spete...

Cu cît s-apropia ora ce-mi era indicată pentru primire la Alecsandri, cu atît sîngele circula mai iute în vinele mele ; aveam să văz pe marele poet...

Cine ştie ? Poate m-o strînge chiar de mînă !... Iute, cu o cochetărie care nu intră în deprinderile mele nici pînă astăzi, cu toată supărarea nevestei mele, dau 1/2 de sfanţ pe un săpun de migdale amare jupînului Boruh, care vindea mărunţişuri într-o dugheană din faţa bisericei catolice, şi spală-te, băiete, să-ţi faci mînă vrednică de a fi atinsă de a marelui om...

Cînd mi-aduc aminte de cheltuiala de bani şi de timp ce am pus în acea zi, mă întreb cînd aş mai fi avut răgaz să produc vreo lucrare, dacă mi s-ar fi fost dat să fac în fiece zi o cunoştinţă de om mare ?

La ora 1 după-amiazi, eram la poarta caselor în care şedea Alecsandri, în dosul otelului Binder. Mă opresc să respir, că-mi bătea inima tare :

Taci, inimă, taci,
Că tot tu le faci !...

Peste o clipă, sunam discret clopotul de la uşa scărei.

După cum vizitatorul agită clopotul scărei tale poţi să ştii cine este. Altmintrelea cu violenţă sună cel care se crede, ori se ştie puternic sau bogat ; altmintrelea, cu sfială, sună nevoiaşul şi conştientul de puţinătatea sa socială. Despre două feluri de oameni te poate înşela clopoţelul : gogomanul şi omul de tot simplu nu se disting la sunare de cel puternic, îngîmfat şi bogat. Asemenea, creditorul nu se distinge adese la sunare de vizitatorul modest, pentru că ţine să străbată pînă la debitor, care de obicei pentru asemenea fiinţe nesuferite nu se află acasă.

Feciorii *de bonne maison* au şi ei urechea exercitată la sunarea clopoţelului la scară.

Al lui Alecsandri nu se grăbi să vină a deschide uşa, judecînd după modestia sunăriei că nu era doară la uşă vreun om însemnat.

După cîteva minute de luptă internă : să mai sun ori nu ? mă hotărăsc la repeţire. De astă dată, feciorul, un

ciocoi nalt, în frac și mănuși albe de bumbac, îmi deschide ușa. Cît îi eram de recunoscător că, fiind îmbrăcat așa de frumos, a *catadicsit* nu numai să-mi deschidă ușa, dar încă să mă întrebe cu oarecare politeță : ce poftești ?

Nu-i vorbă, cînd te-ntreabă cineva ce poftești, poate, în aceste două vorbe, să-ți spună tot ce gîndește despre tine.

Și, dreptul grăind, cu coada ochiului, ciocoiul mă măsurase din creștet pînă în tălpi, și în : *ce poftești* al lui, un psiholog ar fi ghicit îndată că tocmai la bună opiniune despre însemnătatea persoanei mele dînsul nu era.

Totuși, după ce îl încredințai că sunt așteptat de cuconul Vasilică, el mă anunță stăpînului său.

Aș fi plătit bucuros ultima 1/2 de sfanț din pungă pe o înghițitură de apă, ca să-mi liniștesc îmbulzitele palpitațiuni.

Ce schimbare în naturele omenești ! Astăzi, cînd sunt și eu *cineva,* sunt pe toată ziua abordat de tineri de tot felul, cari nu sunt pentru aceasta mai emoționați decît dacă ar vedea pe cel mai necunoscut om din țară. Fericită evoluțiune culturală, care îndreptățește pre cel din urmă perdevară, sau și pe cel din urmă absolvent de liceu să-ți trimită prin scrisori *încredințarea stimei lor,* ori cînd te întîlnesc acasă sau pe stradă n-așteaptă să-i dai tu mîna, ci ți-o întinde pe a lor fără prealabilă cheltuială de 1/2 de sfanț pentru săpun !

Vezi, cică asta este democrație !

Democrat sunt și eu, dar democrația mea nu și-a permis, pășind pragul casei lui Alecsandri, să-i întinză necerută mîna, pentru a primi pe a lui...

Era, cînd am intrat, întins pe o canapea *à la ministru* P. P. Carp ; răsturnat pe un fotoliu stătea Rolla ; pe altul era Dimitrie Ralet, viitorul vornic bisericesc al lui Grigorie Ghica-vodă. În picioare, lîngă masa de nuc de lîngă canapea, stătea Alecu Rusu, cel care nu tîrziu avea să se ilustreze printr-o serie de articole în *România literară* a lui Alecsandri, combătînd ca și mine scîlcierea limbei prin neologisme, dar căzînd și el în excesul și exagerarea arhaismelor. Eram în fața unui areopag literar. Mă oprii, sfîrșit de emoțiune, la doi pași de lîngă ușă, neștiind ce să fac și cum să încep. Alecsandri, cît mă văzu intrînd, se ridică din tologeala lui și înaintă spre mine. Rolla imită pe Alecsandri. Ralet rămase cu mîna sa mică în favoriții săi negri ca

pana corbului, căutînd negreşit cu indiferenţă spre noul-venit. Alecu Rusu, oprindu-şi vorba pe buze — vorbea cînd am intrat — mă măsură cu ochii, întrebînd prin ei pe Alecsandri : cine sunt ?

— Iacă, Alecule şi *boierule* Dumitrache Ralet, zise Alecsandri, iacă tînărul autor al *Visului,* care l-am citit deunăzi împreună.

L-au cetit împreună ! ! Acum inima nu se mai bătea, ci se dilatase în pept de nu mai încăpea.

Mi-au citit *Visul* împreună ! Ce onoare !...

Apoi, apucîndu-mi mîna, care sfioasă bălăbănea mai mult spre spete, mă atrase pînă la un fotoliu de lîngă masă, mă făcu să şez, zicîndu-mi :

— Bine, tinere, ai scris nu numai frumos, dar ai criticat şi drept pre cei cari strică minunata noastră limbă românească.

Şi începură tustrei a-mi cita părţi din lucrarea mea, pe cînd eu, gotcă la faţă de plăcere, mi se părea că mereu cresc în corp şi picioare, de nu o să mă mai încapă nici fotoliul, nici camera.

Din acea zi, eu am rămas credincios condeiului pînă la vîrsta de astăzi. Din acea zi, Alecsandri m-a împins la lucru, şi, sub direcţiunea lui, am produs la 1855 *Logofătul Baptiste Veleli,* nuvela istorică atît de mult lăudată de el. Cu recomandaţiunea lui m-am prezentat mai apoi în Paris la Ubicini şi la mulţi alţi filoromâni, din relaţiunile cărora mult m-am folosit pentru propria mea instrucţiune.

Cîţi şi cari sunt astăzi bărbaţii noştri iluştri cari, astfel ca Alecsandri şi ca contimporanii săi, încuragiază tinerimea spre muncă şi cultură !

Aşezarea icoanei lui într-o piaţă a Bacăului nu va însemna numai glorificarea unui fiu al oraşului d-voastră ; nu va însemna numai apoteozarea marelui poet al naţiunei, ci şi manifestarea d-voastră în sensul lăudător şi aprobător al modului cum marea generaţiune a lui Alecsandri ştia să predea *lampada* culturală în mînile generaţiunilor următoare :

quasi cursores vitai lampada tradunt.

Sunteţi, domnilor, demni de monumentul cu care împodobiţi Bacăul ; demn este Bacăul de monumentul ce i-l daţi.

Este primul oraş care va saluta reapariţiunea pe lume a marelui poet, graţie minunatei arte a statuarului Hegel, cum este şi unul din primele oraşe ale patriei române.

Permiteţi-mi, pentru a termina partea I-a a matinatei, să vă comunic unele documente, cu totul necunoscute, atestînd vechimea oraşului d-voastră.

Cine din d-voastră ştie, bunăoară, că aci, la Bacău, s-a scris în 1648, acum 2 $^1/_2$ secole, o minunată lucrare care interesează nu numai Bacăul, ci întreaga Moldovă, ba chiar şi Ţara Muntenească din acel timp ?

Iată această carte. Este manuscrisul original al arhiepiscopului Bandinus, vizitator apostolic al bisericelor catolice din ţară.

La 27 noiembre 1647, a vizitat Bandinus oraşul Bacău. Datorim acestui călător cîteva din cele mai vechi informaţiuni asupra oraşului d-voastră la acea dată, dar avem informaţiuni şi mai vechi de la Gonzagua şi cardinalul Pazmano.

După aceştia veţi afla cu mîndrie că oraşul d-voastră este mai vechi decît însăşi descălecarea II-a a lui Bogdan Dragoş.

Se poate oare să existe un oraş românesc în Moldova mai înainte de descălecarea II-a ? Iată ce, istoriceşte, am demonstrat de mai mult timp. Niciodată, de la domnia împăratului Adrian pînă la Bogdan Dragoş, Moldova n-a fost abandonată de vechile colonii romane.

În timpul invaziunilor barbare, negreşit suveranitatea naţională de stat a fost precurmată, dar românii n-au încetat de a ocupa părţile mai adăpostite din ţară şi au format ici-colea mici stătuleţe, mai mult sau mai puţin independente.

Actul istoric numit descălecarea lui Bogdan Dragoş este una din cele mai vechi manifestaţiuni a unei evoluţiuni naţionale spre unitate. Bogdan Dragoş este principele în jurul căruia s-au grupat, în interesul conservaţiunei, diversele formaţiuni de stătuleţe din Moldova, după pilda dată întru aceasta, cu puţin înainte, în Muntenia, sub Radu Negru. Nu este o înfiinţare de stat nou, cum au crezut unii istorici. Nu o ceată de vînători veniţi din Maramureş puteau, oricît de genial şi ager săgetător era Bogdan Dragoş, să cucerească o ţară întinsă între Carpaţi, Nistru şi Marea Neagră. Ţara deja exista, şi Bogdan Dragoş este numai restauratorul unităţei Moldovei.

Un identic fenomen s-a petrecut sub ochii noştri cînd, în jurul lui Cuza-vodă, s-au grupat cele două principate, Moldova şi Muntenia, în interesul propriei lor conservaţiuni, la apelul celor trei mari bărbaţi ai Moldovei : Kogălniceanu, Negri şi Alecsandri.

Nu e nevoie să fiu prooroc pentru a afirma că evoluţiunea noastră unitară nefiind încă terminată, tinerilor generaţiuni le este rezervată lucrarea şi gloria ultimei evoluţiuni. „Liga culturală" din Bacău a înţeles aceasta şi în sensul acesta lucrează cu o energie şi o prudenţă demnă de toată lauda.

Bacăul, ca şi alte oraşe, a putut deci exista încă înainte de aşa-zisa *descălecare.*

Dar nu numai că a existat ca oraş şi că aşa-l găseşte călugărul Gonzagua pe la 1304, dar încă la acea dată şi deci şi mai nainte de secolul 14-lea, Bacăul era reşedinţă domnească. *„Civitas ista olim fuit principalis sedes Moldavorum ducum."* Această cetate a fost odinioară principala reşedinţă a ducilor moldoveni.

Ca reşedinţă domnească, Bacăul avu palat domnesc.

Încă pe timpul lui Ştefan I, adică cîţiva ani după restaurarea lui Bogdan Dragoş, călugărul Gonzagua a văzut existînd *„ad meridionalem civitatis partem principis palatium"*, care pe la 1647 Bandinus zice că *„suis cineribus sepultum iacet"*.

Ubi Troia fuit! În documente de la primăria de Bacău se pomeneşte despre un *beci gospod,* la locul unde Bandinus a aflat la 1647 ruinele palatului domnesc.

Pentru ca în Bacău să fie aflat Gonzagua, pe la 1304, înfiinţate de mult încă, nu numai o monăstire catolică, dar şi trei biserici ortodoxe, urmează fireşte ca oraşul d-voastră să fie numărat la anul 1304 o existenţă destul de veche, astfel că la 1904, Bacăul va purta serba un jubileu de mai mult de 600 ani.

Bătrîni sunteţi ! dar dacă sunteţi din cei mai bătrîni ca oraş, probaţi astăzi că sunteţi însufleţiţi de simţiri cu adevărat tinere. Este act de tinereţe de suflet şi de tinereţe şi vitalitate naţională a-şi aminti, a onora şi a venera pe cei morţi cu corpul, dar cari rămîn vii pe totdauna în mijlocul naţiunei, la evoluţiunea căreia culturală au contribuit prin lucrări şi osteneli.

Sunteţi, repet, oraş tînăr şi de viitor ; v-aţi reînnoit tinereţile ca fenicele antic aruncîndu-vă totdauna cei dintîi în focul luptelor pentru naţionalitate, pentru dreptate şi libertate.

Pre cînd primariul de la Iaşi pare a fi uitat de Alecsandri, adormit pe lada în care au adunat cîteva mii de lei, în scop de a-i ridica o statuie, d-voastră, în cîteva zile, aţi hotărît şi aţi făcut posibilă ridicarea, într-o piaţă a Bacăului, a bustului marelui poet al *unirei românilor.*

Iaşii *promit* o statuie, băcăoanii *dau* un bust al lui Alecsandri, şi încă ieşit din mîna măiastră a sculptorelui Constantin Hegel.

— Un bust este puţin lucru, măsurat pe imensitatea bărbatului venerat, zice un afecţionat al monumentelor megalitice. Dar nu cumva icoana ce facem despre D-zeu corespunde celui pe care o reprezintă ?

Un fragment imperceptibil de *lemn sfînt,* prins într-o fărîmătură de ceară, în cruciuliţa de la peptul credinciosului, este tot atît de adorat, cît de adorată poate fi întreaga cruce. Bustul, mica icoană a marelui poet, va grăi în Bacău generaţiunilor cari vor trece pe sub piedestalul său acelaşi grai ce-l va grăi cîndva în Iaşi statua lui :

Hai, să dăm mînă cu mînă
Cei cu inima română !
Să-nvîrtim hora frăţiei
Pe pămîntul voiniciei,
În ogoarele Daciei.

BACȘIȘUL MEU DE ANUL NOU

— Să-mi alcătuiești, cocoane Vasilică, o scrisorică să-i meargă la inimă cînd o ceti-o. Mi-a spus madame Stark, la care șezi în gazdă, că scrii frumos și cu foc.

Așa-mi grăia, acum 40 de ani, o nostimă văduvioară. Ea-mi cerea să-i redactez o scrisoare de amor menită a fi trămisă lui Vasile Alecsandri.

Se pare că văduvioara, un moment curtenită de poet, se văzuse abandonată și acum, ca Didona, plîngea pe ruinele amorului său.

O scrisoare de trimes lui Vasile Alecsandri ! Vă închipuiți de mi-am adunat puterile ca s-o făuresc cît mai demnă de el, oricît n-aveam s-o subscriu eu.

Ce n-aș da astăzi s-o pot reavea ca s-o public aci. Cîte semne de întrebare și de exclamațiuni ! Cîte puncte înmulțite, înlocuind doară cugetări ce nu-mi puteau ieși din creier !

Ei, da cînd în ziua de 31 decembre (mi-a rămas fixată data aceasta în memorie) dusei scrisoarea redactată și frumos copiată pe o hîrtie cu trandafir în colț la frumoasa văduvioară, care ședea peste drum de vestita Bolta rece, eram mîndru de opera mea.

Și mîndria mea spori pe măsura spornicei emoțiuni a cuconiței, cînd m-asculta cetind-o, sau mai bine declamînd-o. Cum, mă rog, să nu te mîndrești, cînd scoți o lacrimă din ochii unei femei frumoase.

D-apoi încă cînd, împinsă de emoțiune, cuconița-mi strînse mîna, parc-ar fi fost chiar a lui Alecsandri !

Numai, totuşi, mîndria mea de autor mai aştepta şi altă răsplătire decît o caldă strîngere de mînă.

A doua zi avea să fie Anul nou, şi nădăjduiam mult pe vrun galbăn, plata scrisorei, din care să dau bacşiş servitorului de la madame Stark, gazda mea. D-apoi chiar lui madame Stark nu eram eu dator să-i duc un cornet de cofeturi de la cofetăria lui madame Alexandru ?

La strîngerea de mînă se mărgini răsplătirea mea pe ziua de 31 decembrie.

— Te rog să treci mîne dimineaţă pe la mine, îmi zise însă cuconiţa, conducîndu-mă pînă la uşă.

Tot îmi rămînea ceva speranţă după galbăn !

În noaptea de Sf. Vasile, madame Stark împărţi la covrigi la plugurile de băieţi, cari nu încetară de a face zgomot la fereastra mea, cari cu clopoţei, cari cu buhai, cari cu pocnete de bice.

Şi fără de aşa zgomot eu tot nu dormeam, că mintea mi se zbătea între speranţa răsplăţei băneşti şi strîngerea de mînă a frumoasei văduvioare.

„Uite, oare s-ar putea ?... Adică de ce nu ? Frumos scrie Alecsandri, dar de... şi cum am scris eu răvaşul !"

A doua zi — vai, ce greu trec uneori ceasurile ! — cum suna la Trei-Ierarhi ora 10, eu eram, cu inima palpitînd, la uşa de antret a văduvioarei. Mi se pare chiar că îngrijisem astăzi mai mult de toaletă ca de obicei, ba chiar răsesem fulgii nevinovaţi din barbă.

Aci greşisem, căci îmi dădusem un aer mai de copil decît trebuia pentru circonstanţă.

Bat discret în uşă. Ea se deschide de către chiar cuconiţa.

Zisu-i-am eu „la mulţi ani" ? Nu ştiu. Dar dînsa face cîţiva paşi spre un scrin, ia un mic pachet şi mi-l pune în mînă în loc de a mi-o mai strînge ca ieri.

— La mulţi ani ! îmi zice ea, şi mă reconduce rece spre uşă ; am ieşit umilit... În curte, deschid pachetul în care găsesc — o ! decepţiune ! — un irmilic şi o cravată ! o cravată poate uitată la cucoana de către Vasile Alecsandri !

„Păcat, bunătate de scrisoare de amor, numai un icosar ! Barem de mai mă strîngea de mînă ca ieri !..."

Totuşi, *strînsei* irmilicul în punga pustie şi mă mîngîiei cu credinţa că scrisoarea mea a izbutit că întoarcă pe Vasile Alecsandri lîngă frumoasa văduvioară.

Aşa numai îmi explicam răceala primirei de astăzi.

Degeaba, acum văd bine că cuconiţa îmi dăduse numai *bacşiş de Anul nou !*

ŞUBA LUI V. ALECSANDRI

Femeie făr'de oglindă, în care să-şi caute faţa, fie cît de zbîrcită, e un fenomen tot atît de rar cît viţelul cu două capete.

Sunt acum vro doi ani, la Roma, un gazetar, om de treabă, vorbind despre cuvîntarea mea în conferinţa inter-parlamentară, îmi zicea : *„il bel vecchio"*.

Cum să nu mă uit dar în oglindă şi eu, ca cocheta bătrînă ? Numai fiindcă prea bine ştiu că oglinda nu poate fi politicoasă ca domnul gazetar italian, nu mutra mea actuală cer s-o reflecteze oglinda minţei, ci pe cea din vremea tinereţei.

Uite, de aceea, lectorii *Vieţei* o să fie adesea plictisiţi cu amintiri din trecutul meu, din tinereţile mele.

Da, am fost şi eu tînăr odată...

Ce mai dovadă pot să vă dau despre *tinereţea* mea decît *uşurinţa* cu care cîndva am plecat din ţară, să mă duc la Paris, pentru a studia, neavînd alt bagagiu financiar decît un ajutor de cîteva sute de franci pe an de la „Societatea de încuragiare la învăţătură a tinerilor români", societate fondată de bunul şi neuitatul dr. Anastase Fătul ?

Sosii la Paris cu aproape jumătate din bursa primită, cealaltă cheltuind-o pentru drum. Apoi nici geamantanul nu îmi era plin decît de *speranţe,* iar nu de haine şi de rufe.

Dar ce vă pasă d-voastră de calicia mea trecută, ori de cea prezentă, care se bălăbăneşte groaznic cu publicaţiunea *Istoriei românilor.*

*

Ieşind din gară, la sosirea mea în Paris, mă găsii într-o mare încurcătură : nu ştiam nici o adresă de hotel.

Suindu-mă într-o birjă zic totuşi automedonului, cu o siguranţă care aş voi s-o am şi astăzi :

— La un hotel, pe lîngă *Universitate !*

Credeam că există la Paris o *Universitate !*

Birjarul, deştept... (şi nu putea să nu fie *deştept,* căci era ora 6 de dimineaţă), mă conduse *rue Neuve de l'Université,* la un otel mobilat, cu no. 3.

Portarul otelului îmi deschide o cameră şi, întrebîndu-mă de unde vin, rămîne un moment în extaz cînd aude că sunt din Moldova.

— A ! Domnule, ce bine-mi pare !...

— Foarte mulţămesc... pentru patria mea !...

— Vezi, domnule, în camera asta, unde ai să stai d-ta, a locuit, sunt cîţiva ani, un compatriot al d-tale, d. Vasile Alecsandri... Mai dincolo locuia d. Kogălniceanu...

Joc al întîmplărei ! Nimerisem tocmai la otelul în care locuise ilustrul poet şi mai ilustrul om de stat.

Amintesc despre aceasta pentru ca să am ocaziune de a vă povesti o istorioară despre Alecsandri, aşa cum am ascultat-o de la Père-Loriot — ăsta e numele portarului otelului de la no. 3, din *rue Neuve de l'Université.*

Era înspre un an nou. Lui Alecsandri nu-i sosise bani din ţară. Trebuiau pe atunci multe zile pînă ce, din Iaşi, să-ţi vină, la Paris, o scrisoare ori un grup cu bani.

Dar anul nou nu aşteaptă sosirea poştei întîrziată de troiene pe drumul Cernăuţi-Cracovia.

Alecsandri scotoceşte sertarele, îşi întoarce pe dos buzunarele...

Nimic !

Tot nimic găseşte şi în sertarele şi buzunarele a cîtorva compatrioţi, mai de aproape prieteni.

— Atunci — povesteşte Père-Loriot — Alecsandri mă cheamă şi-mi zise :

— *Dites donc, mettez moi cette pelisse au clou ;* şi-mi arată o minunată şubă aruncată pe sofa.

— Pe dată, domnule...

Şi o iau, s-o acăţ în un cuier.

— *Mais non, Père-Loriot. Es-tu bête?... Porte-la chez ma tante... J'ai besoin d'argent.*

— *Chez ma tante!...* O blană aşa de frumoasă, care făcea onoarea otelului, cînd vedea lumea ieşind de aci pe un domn cu ea pe spinare!

Père-Loriot n-avu încotro; duse la Muntele-de-pietate blana poetului şi-i aduse două bilete de bancă de cîte 100 franci.

— Îţi închipuieşti, exclamă portarul, că a doua zi, *pour mes étrennes*, d-l Alecsandri îmi dete nu mai puţin de un napoleon! Dar nici prin gînd nu-ţi trece şi alta: bunul tînăr îmi puse în palmă recipisa de la Muntele-de-pietate, zicîndu-mi:

— Père-Loriot, ţi-o dăruiesc d-tale. Cînd vei putea, scoate blana şi s-o porţi sănătos.

— Am scos-o, domnule Urechiă, şi iat-o...

Şi zicînd aceasta leapădă mătura din mînă, pune *plumoul* în peptarii şorţului şi iute deschide un placard, din care scoate cu admiraţiune o şubă îmblănită minunat cu pept de vulpe.

Dar, o, durere! pe loc zboară din blană un nor de fluturaşi cu aripioare galbene..

Pun mîna pe părul auriu al blănei... îmi rămîne în palmă ca o barbă de actor...

Père-Loriot rămîne şi mai încremenit decît în ziua cînd Alecsandri îi dăruise recipisa amanetului.

— *Ah! Nom de Dieu!...* Şi eu aşteptam să găsesc vreun rus bogat să i-o vînd! Bieţii mei 200 franci!

Geaba cercai să explic întristatului portar că nu se ţine mulţi ani o blană într-un placard... Neconsolat rămase după cei 200 de franci ai lui.

Scrisei însă în ţară lui Vasile Alecsandri despre păţania lui Père-Loriot. Poetul se grăbi a-mi trămite două sute franci să-i dau bătrînului portar.

— *Tout de même, c'est un bien bon monsieur que votre compatriote*, zise el ştergînd cu o mînă o lacrimă şi cu alta primind din ale mele cei 200 lei. *Nom de Dieu!* Blănile d-voastră nu sunt trainice, dar cinstea lui Alecsandri este tare ca granitul!...

Această observaţiune n-a împedicat totuşi pe Père-Loriot să păstreze şi şuba mîncată de molii, şi din postavul ei croi chiar o pereche de pantaloni pentru el şi una pentru Toto, băiatul băiatului lui.

Dar eu m-am grăbit să cer lui Père-Loriot o cameră mai ieftină decît acea în care locuise marele poet, şi mai ales o cameră în care puţinele mele haine să nu facă cunoştinţă cu moliile din *şuba poetului.*

CUM ERAM SĂ FIU SPÎNZURAT!

În România era ministerul liberal al lui I. Brătianu.

Şeful cabinetului era acuzat în Occident, de către opoziţiune, că fomentează tulburările cari izbucniseră pe ţărmul drept al Dunărei, în Bulgaria. Vestitul Mitad-paşa teroriza pe bulgari, spînzurîndu-i la cea mai mică bănuială. În Bucureşti, Mitad întreţinea numeroşi spioni, cari să-l ţină în curent de bandele ce se pretindea că le înarmează Brătianu, ca să le treacă în ascuns în Bulgaria.

Mărturisesc că deloc, da deloc, nu mă preocupau afacerile bandelor [1] Bulgariei, dar mă gîndeam mereu cum am face, cum am drege să înmulţim factorii culturali români în Macedonia?

Cu acest scop, mă decid să plec, în luna iulie, să călătoresc prin Bulgaria spre Macedonia, pe care doream mult s-o vizitez.

Cu o zi înainte de plecare, cînd geamantanul mi-era gata şi pasportul în buzunar, primesc din Calafat telegrama următoare, pe care o conserv cu mare grijă, ca relicvă, pînă astăzi:

„*Amice Urechiă, nu debarca, dacă treci în Bulgaria, nici la Giurgiu, nici la Vidin, că Mitad-paşa a hotărît să fii spînzurat.*

Hasdeu"

---

[1] Autorul se referă, de fapt, la grupele de luptători bulgari care, beneficiind de condiţiile favorabile ce li se creau în România, ca urmare a comunităţii idealurilor de eliberare naţională, se pregăteau la noi pentru marile acţiuni eliberatoare ce vor avea loc în 1876 (*n. ed.*).

A hotărît să fiu spînzurat !

De ce ?

Nici o altă explicaţiune.

Telegrama însă era categorică. Amicul meu nu glumea. Nu era întîi aprilie...

Să fiu spînzurat ? Hei, nu era o perspectivă din cele mai atrăgătoare, veţi conveni. Cu toate acestea, nu-mi venea deloc bine să renunţ la planul meu de călătorie şi steteam pe gînduri ce mijloc aş afla, prin care, evitînd spînzurătoarea lui Mitad-paşa, să-mi împlinesc dorinţa de a vizita Macedonia.

Deliberînd cu mine însumi, ajunsei la deciziunea de a pleca *quand même* ; însă c-un pasport coprinzînd numai jumătate din numele meu (Vasile Alexandrescu), liberat din Iaşi, şi să nu debarc nici la Giurgiu, nici la Vidin, ci aiurea undeva. Aşa făcui. Totuşi nu voi ascunde emoţiunea care mă coprinse în momentul cînd mă îmbarcai pe vapor, la Smîrdan (Giurgiu), şi mai cu seamă cînd vaporul se opri la Rusciuk. Ştiam că nu puteam fi arestat pe *pămînt austriac* şi cu toate acestea căutai să-mi dau aerul de a fi ocupat cu lectura unui jurnal în salonul de clasa I-a, avînd mereu ochii aţintiţi asupra şlepului de care era lipit vaporul, ca să văz cînd ar trece pe vapor niscai soldaţi turci ca să mă aresteze.

Vă asigur că aşteptarea aceasta dă alţi fiori prin vine decît aşteptarea iubitei în luncă, la raze de lună... Cînd clopotul sună a treia oară şi coşul maşinei fluieră de plecare mi se părea că o mînă divină îmi dezlega nodul ştreangului de la gît.

La Vidin era alt hop de trecut. Aci iarăşi aciuiat într-un colţ al salonului, aveam aerul de a căuta să rezolv direcţiunea baloanelor, problemă rezervată gloriei contemporanilor mei naţionali. Ochiul ţintă însă la fereastra spre debarcare, să văz de nu dau busta soldaţii turci să mă îmfle.

Deodată o mînă se lasă asupra umărului meu pe la spate şi o voce îmi strigă :

— *C'est vous, monsieur Urechia !*

Mi s-a înnegrit înaintea ochilor. Într-o clipă, mi-am văzut spînzurătoarea, călîul şi juvăţul la gît... Mă întorc totuşi şi, în loc de a găsi îndărătul meu vreun împiegat turc, mă

găsesc faţă în faţă cu d-l Kira Danjan, bărbat cunoscut mie, nu demult, în casa amicului Hasdeu.

— Pentru Dumnezeu, ce cauţi pe aici, îmi zice emoţionat şi încet acest bun român basarabean, care la Vidin reprezenta Rusia în calitate de consul. Nu ţi-a dat o telegramă Hasdeu ? Uite colo, adaogă bunul nostru amic, uite colo, la marginea cetăţei este ridicată spînzurătoarea pentru d-nia-ta, care eşti denunţat, de spionii din Bucureşti, că vii trimis de ministrul Brătianu, ca agent de răsculare al bulgarilor.

— Mi-am văzut spînzurătoarea !

Eu, care n-am găsit încă bani ca să-mi pregătesc în cimitirul Eternităţei de la Iaşi, bolta de odihnă eternă, aveam acum un monument foarte înalt, pregătit la Vidin fără nici o cheltuială. Un moment gustai toate simţirile asfixiei prin strangulare, şi norii de ciori care cloncăneau deasupra Vidinului îi văzui, închizînd ochii, dînd rotogoale în jurul cadavrului meu, gata a mă ciupi cu mai multă voluptate de cum vrodată m-a ciupit vro iubită.

— Stai locului, adăogă a-mi zice salvatorul meu, în momentul cînd ochii mei, întorcîndu-se de la spînzurătoare spre el, zăriră cîţiva soldaţi turci şi un ofiţer, care parlamenta la uşa salonului cu căpitanul vaporului.

Cine vă va spune că, în faţa spînzurătorei, nu-şi simte picioarele moleşite, va minţi. Ale mele erau terci la privirea fesurilor roşii.

D-l Kira Danjan mă strînse de mînă şi-mi ceru paşportul, pre care văzui, curios, că-l pune în buzunarul său. Spre marea mea plăcere, în acel moment, turcii cari parlamentaseră cu căpitanul se îndepărtară. O lespede groaznică îmi căzu după pept cînd îi văzui ieşiţi din vapor pe şlepul de alăturea. Ofiţerul turc gesticula mereu grăind cu căpitanul care-l însoţise pînă la locul de ieşire din vapor.

Ce se întîmplase ?

Ofiţerul cu oştenii, din prea mare zel, intraseră pe vapor, pe *pămînt austriac,* înarmaţi.. Căpitanul nu îngădui asemenea faptă, independent de simpatia ori antipatia ce dînsul ar fi avut pentru persoana ce turcii vroiau să aresteze.

— Ai scăpat de spînzurătoare, îmi zise d-l Kira Danjan, arătîndu-mi-o obraznică şi falnică la marginea cetăţei. Turculeţii s-au dus, graţie căpitanului ; dar chiar de veneau n-a-

veau ce-ți face, că iacă aveai pașport bun, și-mi arătă un pașport rusesc, în puterea căruia urma să mă chem, *utilitatis causa,* Teodor Teodorovici din Kazan.

Strînsei plin de recunoștință mîna salvatorului meu, dar adăogai :

— Dacă e vorba de pașport care să nu fie pe numele meu, cel ce ți l-am dat este tocmai așa.

Vrednicul consul și bunul român deschise pasportul meu și, percurîndu-l iute, îmi zise :

— Bravo, domnule Urechiă ; cu asemenea pasport și împărțind cu dărnicie bacșișuri, poți debarca chiar aci, rîzîndu-ți de spînzurătoare. Mitad-pașa a poruncit spînzurătoarea lui Urechiă iar nu a lui Alexandrescu...

— Dar bine, scumpe amice, Urechiă putea să aibă și el pasport în regulă.

— Da ; și negreșit Mitad-pașa s-ar fi grăbit a doua zi după spînzurarea d-tale, care aveai pasport în regulă, să prezinte scuze guvernului românesc, arătînd că din greșală ți s-a întîmplat *operația* aia...

Scuze după spînzurare !

Înțeleg — deși cu greu — să-mi prezinte scuze cine mă calcă din eroare pe bătături... mă doare, dar haide ! scuzat fie !

Bine, fie scuze pentru cei cari, neavînd de ajuns condamnarea lor la expediarea de bilete de Anul nou, ți le mai trimite și de Paști !...

Cela provient d'un bon sentiment !

Scuzeze amicul Vlahuță versurile șchioape ale mele și ale celor ca mine, nu mă supăr de asemenea scuze...

Scuzeze lectorul meu *lipsa de tendință* a acestei povestiri...

Cine reclamă, mă rog, contra unor asemenea scuzări, dar să mă spînzure Mitad-pașa ș-apoi să-mi zică :

— Pardon, scuză, te-am luat drept cutare...

Vezi, aceasta nu-mi intră în căpățînă...

De aceea, nici nu vă puteți închipui cu ce mulțămire am auzit fluierînd de a treia oară mașina vaporului. D-abia avusei timpul a mai strînge mîna amicului meu, d-l Kira Danjan, și vaporul plecă.

DIN POVESTEA VORBELOR

Vorbele au și ele povestea lor, ca tot ce naște și, curînd ori mai tîrziu, ajunge la mormînt.

Cîteva reminiscențe din povestea unor vorbe și locuțiuni.

Pe la 1850—51 vizitam, cu inima plină de amintirile copilăriei, satul Oșlobeni din județul Neamțu.

Acolo, în familia elvețianului Ballif, căruia mama mea îi arendase această moșie, învățam limba franceză împreună cu copiii lui. Nu mai era aproape nimic din casa unde trăisem... Bradul cel nalt, secular, de lîngă apa Cracăului, dispăruse și el ! Numai pre un bătrîn care îngrijea de stupi în livedea curței d-lui Ballif, și prindea roiurile de albine, de făcea admirațiunea noastră, a copiilor, numai pe moș Niță îl mai găsii din vechile cunoștințe ale copilăriei mele.

— Da bine, moș Niță, ce s-au făcut curțile boierești ? întrebai.

— Păi au ars de *Sîn-Văsia* lui Faur.

Eram în perioada vieței mele cînd îmi plăceau studiile filologice. Vorba *Sîn-Văsie* mă izbi, și de la moș Niță aflai că aceasta este numele cu care sătenii indică prima zi a fiecărei luni. *Sîn-Văsia* lui *Cuptor*, sau *Văsia* lui *Brumărel* etc. Țăranul a botezat prima zi din fiecare lună cu numele sîntului Vasilie din prima zi de ianuar al fiecărui an.

Întors la Iași, am utilizat, eu mai întîi, această vorbă într-o urare versificată, adresată nu-mi aduc aminte cui :

Sîn-Vasii treacă-va mia, mai bine,
Și să beți cupele, dulci de plăceri,
Țese-vă Domnul zile senine...

Cu multă timiditate — şi înţeleg pentru ce — a mai găsit loc apoi această vorbă şi în lucrările unor tineri confraţi moldoveni, între 1852—1860. De atunci, vorba mi se pare că a dispărut.

Pe la 1857—58, fiind director general la Ministerul Cultelor şi Instrucţiunei Publice, eram cu neplăcere izbit în fiece zi de întrebuinţarea în cancelarie a unei vorbe ruseşti : *delă*. Arhivarul cosea hîrtiile la *dele*, ţinea *opis*, adică cataloage de *dele*, *şnuruia* adică *încordela* şi *scripisea* delele.

Sub influenţa şcoalei neologiste, doream să înlocuiesc asemenea vorbe şi nu găseam termenii echivalenţi. În înţelegere cu colegii mei, directori generali de pe la ministere, mai ales cu regretatul dr. Apostoleanu, de la Ministerul Justiţiei, înlocuirăm deocamdată vorba *delă* prin *acta*.

Vorba aceasta însă nu prindea deloc între *paretcarii* din cancelarie.

Ba, într-o zi, mi se întîmplă una nostimă : pusesem rezoluţiuni pe un număr de hîrtii, intrate la minister şi care n-aveau curs, formula : *ad acta*.

A doua zi, venind la cancelarie în „presudsfia", adică în biuroul directoriatului, aflu nu numai biuroul, dar şi toate mesele gemînd de grămăzile de *dele*, un adevărat cataclism arhivăresc.

— Ce-i asta, d-le Buţă ? întreb eu pe bătrînul arhivar al ministerului.

Buţă era un tip de arhivar care ar ocupa un loc de onoare într-o nuvelă descriind viaţa cancelaristului dintre 1830—1860. Era cel dintîi la cancelarie şi cel din urmă care ieşea din podul în care regula şi cosea hîrtiile la *dele ;* el îşi acoperea chelia cu o căciuliţă care cîndva fusese brodată cu arniciuri colorate. Peste mînecele surtucului trăgea în fiecare dimineaţă, înainte de a se pune la lucru, cîte o pereche de mîneci de *pelea dracului*, o materie de bumbac colorată, lucioasă, cea mai ieftină ce se putea găsi în prăvăliile de la poarta bisericei catolice din Iaşi pînă la hanul lui Ghimuş. Pe un nas coroiatic, în proporţiuni mai mari decît l-ar fi reclamat faţa, încăleca o pereche de ochelari, la mijloc sfăruiţi cu aţă, de care se servea Buţă la cusutul hîrtiilor, pentru ca să nu se rupă oţelul îmbinător celor 2 sticle ale instrumentului. În fiecare dimineaţă, şătrarul Buţă, după ce-şi atîrna în cui, după unul din dulapurile arhivei, şapca şi,

după anotimp, paltonul ori blana de oaie, își trăgea mînecările ; slujitorul Niță i le lega cu sfori pe mîni, apoi Buță își făcea cruce zicînd : „Doamne ajută !" și intra în exercițiul funcțiunilor sale, alegînd hîrtii din grămada primită de la secții și distribuindu-le după natura lor, pe *dele.* El nu-și întrerumpea lucrarea decît pentru a pune în gură cîte o bucată de seminț ori de covrig și a răspunde molfăind la întrebările împiegaților de pe la secțiuni, despre soarta cutărei sau cutărei hîrtii.

— Ce sunt toate hîrtiile acestea, d-le Buță ?

— Apoi, le-am adus după poruncă, că ați *rezolarisit* hîrtiile *adă acta.*

Ad acta al meu îmi făcuse pozna !

Și atunci hotărîi ca fiecare *delă* să aibă în frunte un carton cu marca țărei, cu numele ministerului și indicațiunea secției respective, lăsîndu-se loc pentru scriere cu mîna a naturei hîrtiilor ce se vor coase sub această copertă.

— Uite, d-le Buță, o să botezăm de azi înainte *delele* d-tale cu vorba *dosar* și o să le îmbrăcăm cu haina asta curată.

Bine ori rău, eu cel dintîi am împrumutat de la francezi vorba *dosar.* Buță al meu dete din umere și explică șefului său de secție, regretatul Melidon, ce va să zică dosar.

— Vezi d-ta, boierule, unde are cartonul *dos*, de aia le zice *dosare.*

Creațiunea mea s-a adoptat imediat de toate ministerele și a rămas pînă astăzi. Vai ! dreptatea nu se mai pune la *delă* acum, ci la *dosar !*

În 1859, adresam o circulară cu instrucțiuni didactice către institutorii școalelor din Moldova. Îi povățuiam cum să predea diversele materii de învățămînt, după program. Asupra predărei *Istoriei românilor* insistam, îndemnînd pe învățători să nu pearză din vedere necesitatea ce este de a deștepta în tinerime iubirea de patrie, simțul *românismului.*

Românismul ! Iată o vorbă ce ș-a făcut drum mare. Pretind că prima utilizare a acestei vorbe a fost de mine. Aș rămînea mult recunoscător acelui confrate care ar găsi acestui termen o naștere mai veche.

Românismul a trecut, de la 1859, prin multe faze ; cea mai din urmă nu este cea mai de laudă...

Nu numai vorbele, dar şi locuţiunile au cîteodată soartă curioasă.

Era anul cînd divanurile *ad-hoc* aveau să aleagă pe noii domnitori. Printre candidaţi aspirînd la tronul Moldovei era şi fostul domn Mihai Sturdza. Acesta venea la Iaşi de la Paris, unde-şi luase reşedinţă de mult timp, socotind că doară Moldova a rămas tot în stadiul în care fusese nevoit să o lase, părăsind tronul. Alături cu marele nostru magistru M. Kogălniceanu, eu, de puţin timp întors de la studiu în patrie, publicam, împreună cu vechiul meu amic I. Codrescu, un jurnal unionist şi liberal : *Zimbrul şi Vulturul*. Aci făceam război înverşunat candidaţilor la domnie neprimiţi de partidul naţional-liberal. Aflu că peste două zile va sosi în Iaşi Mihai Sturdza şi că i se fac pregătiri mari la Socola, la cîteva kilometri de bariera oraşului.

Aceste pregătiri constau într-un arc de verdeaţă, încălecînd şoseaua de la Răpedea în faţa cîrciumei cunoscute, „La trei sarmale". Pe frontul acestui arc, partizanii fostului domn cocoţaseră trei litere : M. S. V.

În *Zimbrul şi Vulturul*, eu explic a doua zi aceste iniţiale nu prin vorbele : „Mihai Sturdza Voievod", ci prin : „Mai Stăi, Voinice !"

Mare ilaritate, care ţine mai multe zile în toată Moldova, şi vorbele acestea devin pentru mai mulţi ani proverbiale. *„Mai stăi, voinice !"* rămîne în uz şi probabil că şi azi tot cu semnificaţiunea ce le-am dat la ocaziunea amintită.

Cînd cu războiul de la Plevna, neuitatul meu amic şi învăţător C. A. Rosetti, care mă onora cu o iubire ce n-am mai întîlnit-o la alţi şefi, la alţi fruntaşi de-ai partidului politic pe care de aproape jumătate de secol îl serv credincios, face ca Adunarea ţărei să mă bage în comisiunea de răspuns la mesagiu, şi să fiu ales raportator al acestui răspuns. De cîte ori mi-e sufletul plin de admirare pentru vreo faptă, mintea mea se rapoartă cu mîndrie la faptele mari străbune, lăudate de bătrînii cronicari şi de naţiunea română în baladele sale. Sub inspiraţiunea marilor noştri vechi istorici, am scris acel răspuns la mesagiul domnesc, care începea cu o reînviată expresiune din cronice : *„La zi de mare cumpănă"*.

Regretatul meu amic Pantazi Ghica, *zeflemist* fără a fi *junimist*, critică în şedinţă publică stilul arhaic al proiectului meu de adresă. Ca să probeze teza sa, Pantazi zicea :

— Dacă o frază nu se poate traduce în limba franceză, atunci nu e bună. Cum voiţi să fie bună o frază care ar zice : *„au jour de la grande balançoire“*, la zi de mare cumpănă ?

În parantez, să amintesc că Pantazi era un cunoscut admirator al actriţei franceze *Keler*.

— *De* „quel air“ *me parlez-vous ?* răspund eu printr-o întrerupţie al cărui joc de cuvînt este înţeles de toată adunarea, care zbucneşte în rîs şi aplauze. Soarta reînviatei locuţiuni : „La zi de mare cumpănă“ era asigurată. De atunci nu numai o dată în Parlament, ci şi în diverse scrieri am am reaflat asemenea cuvinte, deşi uneori rău utilizate. Aşa, cetii mai dăunăzi, în versurile unui nou poet, prefăcută expresiunea în „cumpeni grele“, iar într-un jurnal de provincie se zicea stupidamente : *„In cumpenele îngreuiate cu mii de ocale ale ţărei* nu mai încăpea nici un dram...“

La *zi de mare cumpănă* ajunge şi biata limbă românească, atunci cînd intră pe mîna celor care n-o cunosc sau n-o iubesc !

LEGEA MAXIMULUI ȘI LIMBA ROMÂNEASCĂ LA IAȘI

Cine ar fi putut bănui măcar că *legea maximului,* în numele căreia pozne sîngeroase pare că s-au făcut, va deveni totodată și un factor de cultură a limbei românești!

Lucrul s-a întîmplat la Iași.

Dispunînd a se plăti cîte o taxă anuală de 200 lei pe an pentru orice firmă de prăvălie în limbă streină, era un spectacol minunat în Iași, a doua zi după promulgarea legei maximului. Nu era prăvălie unde să nu vezi zugravii pe lucru, dînd jos firme, ridicînd alte nouă, ori silindu-se a pune de acord cu legea firma veche.

Dacă ne-am ales cu înlăturarea din stradele Iașilor a firmelor ovreiești, nemțești, franțuzești, avem de a constata și eroicomice războaie între comercianți și primărie, cu referință la unele firme.

Iată cîteva cazuri întîmplate.

Negustătorul către d. primar Pogor: — Mă rog, d-le primar, cum să zic eu pe românește *liqueurs?*

D. Pogor către ajutoarele sale: — *Mes chers amis,* la „Junimea" se bea așa ceva, dar tot pe franțuzește... Ce credeți voi?

Un ajutor de primar: — Adică de ce să nu zică *liqueruri?*

D. Pogor: — Așa, Academia va vedea de e vro înrudire între *liquer* și *lichea. (Către neguțător:)* Jupîne Buruch, scrie pe tablă *licheruri,* că-i românește.

★

În acest moment intră, îngrijat, în pretorul primarului, bătrînul *Petit Coiffeur.*

— *Monsieur le Maire*, bucuros să schimb tabla pe românește, dar cum să zic ? Eu nu sunt nici simplu bărbier, nici frizer, ci *coiffeur*.

D. Pogor, către sfetnici : — Ei, cum traducem pe *coiffeur ?*

Unul propune vorba *coifor*. Altul, mai de curînd ieșit din liceu, susține că-i mai românească vorba *coifator*.

Dar cum junimiștii nu sunt pentru inovațiuni prea radicale, d. Pogor decide că bătrînul Petit își va zice pe viitor *coifer*.

★

Un biet *bărbier*, carele încă spînzură prosopul cu bibiluri la ușa prăvăliei, după moda veche, și carele spală capetele sîmbetele la omenirea din mahalale, la gurluiul ibricului atîrnat de podele, este amenințat să plătească taxa de 200 lei pe an, pentru că, vrînd să-și modernizeze prăvălia, și-a pus deasupra ușei, pe lîngă ștergar, și o tăbliță cu inscripțiunea : *Salon de barbier*.

— Dar bine, domnule Pogor, *salon* este astăzi vorbă românească.

D. Pogor : Așa, dar *barbier* este franțuzească.

Ovanes bărbierul scapă de taxa de 200 lei, grație deșteptăciunei fiului său, student în clasa VII liceală. Acesta puse un semnul scurtimei (˘) pe primul *a* din vorba cu pricina, și *barbier* francez deveni *bărbier* românesc.

★

Doamna Matilda Rosenblum își face intrarea c-un plăcut foșnet de rochie de mătase și încă și mai plăcuți 20 de anișori în cancelaria domnului primar.

— Dar bine, domnule biier, iu nu plitesc 200 lei pintrî tablă a mea, unde scrii : *Lingerie*, că nu e vorbă franțuzeascî...

Consiliul comunal ajunse, la dezbatere, cercetînd paragraful ochilor neguțitoresei și avînd în vedere plăcutul foșnet al rochiei de mătase, să se convingă că *Lingerie* este curat vorbă românească, că vorba vine de la verbul *a linge*... Cine

vrea să aibă *lingerie* trebuie să ştie *linge* mîna celor puternici.

★

Nici o vorbă nu păţi mai mare ruşine ca vorba *Magasin.*

D. Pogor : — Plăteşte 200 de lei, că *Magasin,* cu *s,* este vorbă franceză.

Prăvăliaşul : — Dacă e francez *Magasin* cu *s,* va fi româneşte *Magază.*

Alt prăvăliaş scrie *Magaḑin.*

Al treilea se mulţămeşte a şterge *n* şi a lăsa *Magasì.*

Al patrulea o nimereşte mai bine scriind *Magazie.*

Iar al cincilea *Magazin.*

Rămîne acum ca Academia să aleagă vorba care-i place.

★

D. Pogor : — A, dumneata, jupîn Iţic, eşti *Cordonnier de Dames ?* Poftim, plăteşte 200 lei.

Jupîn Iţic : — Iu ? Ai vei ! 200 tulări !

Un pişicher de scriitor din primărie, pentru 5 lei, scăpă pe jupîn Iţic de 200 de *tulări.* După sfatul lui, nighiţitorul pune zugravul să-i modifice firma astfel :

Cordonierŭ de Dame (fără *s*).

D. Pogor n-avu ce zice, deoarece *u* scurt a rămas la Academie ca o probă de latinitate a limbei române.

★

Cu aceeaşi metodă *Pensionnat de Demoiselles* a devenit pe româneşte *Pensionnatŭ de Demoazele.*

Aux 4 Saisons s-a tradus, ca şi la Bucureşti : *La 4 Sezoane.*

De ce să te miri că *Chaussons* a devenit Şoşoane, *Confiserie* = confiterie, *Depôt de vins* = Depoŭ de vin, *Marchande de modes* = Marşandă de mode.

Mare încurcătură la primărie : particula legătoare & este franţuzească, ori românească ? Nusem & Grimbaum pe ce limbă este ?

Pînă astăzi primăria n-a hotărît de poate rămînea pe table : monocle, binocle, pince-nez etc.

Mă rog, *dentist* ori *dintist ? Tapisier, tapițer, tapețirer* ori *tapetar ?*

Un ajutor de primar se mulțămește să se pună *ŭ* scurt la vorba *tapissierŭ.*

Decît, s-a hotărît la primărie că *Pharmacie* e franțuzesc. Lupta în contra lui *h* este omerică : la toate *hotelurile* zugravii au avut de lucru, au șters pe *h*, care astăzi, sub coloarea dată de bidinea, se ițîiește ca la Sf. Sofia din Constantinopole sînții creștini bidinuiți în onoarea lui Mohamet.

Lupta este mare și încă neterminată în privința firmelor de *Restaurant.* Se zvonește că de cîte ori un comisar mănîncă într-un *Restaurant*, nu are nevoie să plătească, numai să promiță că va convinge primăria de romanitatea firmei, la din contră, *Restaurant* e strein, trebuind să plătească 200 lei.

D-ŞOARA STOLTZ

— Facem Paştele la monăstire ?

— La care ? La monăstirea Neamţului e prea multă lume.

— La Văratec ? La Agapia ?

— Ba nu, la o monăstire mai tăcută, mai uitată de lume. Să mergem la Pîngăraţi.

Am primit propunerea amicului meu Panaitescu. În joia săptămînei patimilor plecarăm cu birje din Peatra (N.), nu mai puţin de opt inşi, şi ne îndrumarăm prin pitoreasca cale ce duce spre monăstirea Pîngăraţi.

Pe atunci, monăstirea nu era secularizată şi nici destinată la alte servicii decît ale cultului.

Părintele stareţ Varnava ne primi la arhondaric cu bunăvoinţă, cel puţin aparentă. Poate că în gîndul lui ne dădea la toţi dracii, căci eram singurii musafiri, cari aveam să-i ştirbim bugetul, cu întreţinerea noastră, vro 4—5 zile.

Instalaţi în două largi camere din arhondaric, după serviciul de seară la biserică, numai tîrziu putui adormi de gura şi de glumele amicilor.

A doua zi de la sosire, eu colindam satul, sau mai bine casele ţărăneşti aşezate pe moşia înconjurătoare monăstirei. Deodată, trecînd pe lîngă pîrlazul ultimei case, din dosul căreia începea un crîng care abia înmugurea, auzul meu este izbit de o cîntare de harpă.

O harpă într-o casă ţărănească din fundul munţilor ?

Mirărei succede curiozitatea, mai ales cînd, încetînd cîntarea, văd ieşind în tinda casei, mai cu îngrijire ţinută decît la orice altă casă ţărănească, o tînără femeie în costum de oraş. Cît mă văzu, se opri şi dînsa în pragul uşei tindei şi

privi lung la mine. Instinctiv, duc mîna la pălărie şi o salut. Răspunde la salut nu numai cu politeţă, dar lasă pe frumoasele ei buze rumene să zboare un surîs îndemnător de vorbă mai departe.

— Pare că v-aş cunoaşte ? întreb eu, rezimîndu-mă de pîrleazul de lîngă poarta bătăturei.

— Mă cunoşti ? Se poate... şi eu te cunosc... te-am văzut la Iaşi cînd dedeai lecţiuni la pensionatul d-nei Grand'Jean... De ce stai acolo la pîrlaz ? Poftim în casă.

Nu aştept o a doua invitaţiune. În casă, juna femeie îmi spuse că e d-ra Maria Stoltz, fosta guvernantă la pensionatul unde mă întrevăzuse.

— Ai venit la monăstire să petreci Paştele ? întreb eu. Ca şi mine, ca şi alţi evlavioşi. Eşti cu familia d-tale ?

Şi, zicînd acestea, priveam cu ochi cercetători interiorul camerei, ale cărei ziduri de vălătuci făceau contrast cu eleganţa mobilelor şi cu curăţenia generală ce domnea peste tot. Mult vorbăreţ este modul de a fi al unei camere locuită de o femeie. Vrei să ştii ce fel este o femeie ? întreabă cu pricepere cuibul în care trăieşte. Desigur, d-ra Stoltz nu era *oricine*, nici o femeie din duzină...

— Am venit să fac Paştele aci, la monăstire ? Ca d-ta ? Ca o creştină evlavioasă ? Vai ! nu !...

Şi nu putu opri o lacrimă să se anine trădătoare pe blondele gene ale albaştrilor ei ochi.

Intrigat de acea lacrimă şi de contracţiunea involuntară a feţei junei femei, iau mîna ei dreaptă şi o strîng simpatic, însoţind gestul cu o întrebare *mută* despre originea lacrimei, care acum după gene alunecase pe obraji.

— Familie ? N-am pe nimeni pe lume... De aş avea o mamă, aş fi eu aci ?... Da, adaose ea a zice văzînd noua întrebare ce murea, necutezătoare, pe buzele mele, da, sunt aci nu ca d-ta, la un pios pelerinagiu de sfintele Paşti ; sunt aci victimă a sorţei, condamnată la ruşine, la infamie...

Şi lacrimile o podidiră şi-şi acoperi faţa cu batista. Urmă un lung minut de pauză.

Din gura mea vorbele ieşeau călţoase, nerăspicate. Ce să-i zic ? Ce să nu-i zic ?... Ş-apoi, numai atît cît îmi spusese, din mişcare spontanee, nu-mi explica nimica...

— Mă iartă, d-le Urechiă, adaose ea după o clipă, oferindu-mi un scaun, mă iartă... De zece luni n-am văzut

alte fețe pe aici decît țărani și... călugări. Pasărea din codru își spune păsul frunzișului... Eu nu pot spune pe al meu nimănui... Te știu om de inimă... Nu mă ținea de rău că n-am comprimat în peptu-mi oftatul adînc, ințețit adineaore de harpă, unica-mi amică.

*

Mi-a povestit apoi sărmana femeie istoria ei scurtă, dar dureroasă. O scriu aci, așa cum am ascultat-o.

„Sunt, zise ea, fiica unui profesor de la Universitatea din Heidelberg. Mama mea murise născîndu-mă. Tatăl meu mi-a dat o creștere care mă pregătea pentru alt mijloc decît acel în care soarta mă azvîrli... Eram de 14 ani, cînd tatăl meu muri și el, fără să-mi lase cea mai mică stare. De a doua zi eram peritoare pe străzi, dacă nu eram culeasă de o mînă generoasă, o doamnă franceză, care mă băgă la o monăstire de maice de lîngă Paris. Maica superioară mă încredință mamei Heloizei, o bătrînă călugăriță care avea grija porței monăstirei. Doi ani de zile, rămăsei pe lîngă ea, ocupată cu slujba chiliei, cu biserica și cu citirea și recitirea celor 3—4 volume care constituiau biblioteca ei : Massillon, Bourdaloue, părinții bisericei și o carte de rugăciune. Aproape le știam toate pe dinafară ! În acești doi ani, eu n-am văzut la monăstire alt bărbat decît pe părintele Anselmus, oficiind sfînta leturghie. El era și confesorul maicelor. În fiece dimineață, pater Anselmus trecea pe la portărie, venind de afară să meargă la biserică. Adese, mama Heloiza, ocupată în chilie, îmi zicea :

— Soră Maria, a sunat la poartă, uită-te prin gratiile de la ferestruia porței... Nu poate fi decît pater Anselmus. Deschide-i și te va binecuvînta.

Era pater Anselmus un om tînăr, tot să fie avut 45 de ani. Nu era ceea ce se poate numi un om frumos, dar avea o păreche de ochi cari, cînd te priveau, te sileau să pleci în jos pe ai tăi.

De cîte ori îi deschideam poarta, pater Anselmus se uita răpede la dreapta și la stînga și, dacă nu vedea pe nimeni, mă binecuvînta și, pe dată, cu frumoasa lui mînă albă și moale mă dezmierda pe sub bărbie, căutînd la mine cu ochii lui focoși, de mi se suia sîngele la obrazi. Aveam atunci

16 ani. Imaginaţiunea mea era vie, şi ce e de mirare că, stoluri-stoluri, o năpădeau gînduri şi icoane atrăgătoare...

— Să vii astăzi la confesional, îmi zise într-o dimineaţă pater Anselmus, intrînd şi dîndu-mi obicinuita dezmerdare cu mîna pe sub bărbie, cu obicinuita adîncă privire, care-mi scormonea tot sîngele din corp.

Ba de astă dată îmi mai dete şi un volum, *Atala* şi *René*, de Chateaubriand.

— Citeşte, dar să nu te vază maica Heloiza. E o carte frumoasă... O să-ţi placă.

Adevărat că de la prima pagină m-a fermecat... Era prima carte în care găseam, ca într-o oglindă, reflectate propriele mele simţiri... Pe furiş — şi nu lesne mi-a fost să aflu momente în care maica se îndepărta din chilie — pe ascuns, am citit cu nesaţiu volumul. Nu mă puteam despărţi de paginele în care autorul povestea iubirea celor doi tineri, peptul meu bătea zgomotos, sîngele mă ardea... Iubeam şi eu, iubeam necunoscutul... Îl visam, ce zic ? el îmi apărea sub figura unui tînăr frumos, elegant... Şi, cînd mă surprindeam cu asemenea emoţiuni, îmi făceam cruce şi recitam un *Ave Maria.*

★

Mi-a zis pater Anselmus să mă duc la confesiune. Ştie el, gîndeam eu, că volumul ce mi-a dat o să-mi răscolească toată fiinţa... Am fost şi altă dată de i-am spus păcatele... dar ce păcate ?... Astăzi însă, gîndurile mele le simt că-s vinovate. Mirele meu nu poate fi decît Isus Christos...

Şi tot aşa îmi imputam vioiciunea simţirei şi mă convingeam că sunt greşită înaintea lui Dumnezeu. De aceea, dacă chiar nu mi-ar fi zis pater Anselmus să merg la confesional, mă duceam din propriul îndemn al sufletului meu.

Şi m-am dus.

— Ai păcate multe ? mă întrebă pater Anselmus cu o voce care era şi voioasă şi mult mai dulce decît oricînd.

I-am destăinuit tot sufletul meu, toate agitaţiunile lui.

— Ai citit volumul ? mă întreabă el.

— L-am citit, şi mai adînc au scormonit mintea şi inima mea.

Iar pater Anselmus mă apucă de mînă. Simţii că a lui tremura, şi tremurul ei se comunică la a mea. Ce să-ţi spun ? Mi s-a făcut negru înaintea ochilor cînd el depuse o sărutare pe mîna mea.

— Iubeşte ! — şopti preotul — iubirea e temelia omenirei şi a religiunei.

★

După stăruinţele lui pater Anselmus, maica superioară mă mută de la maica portăreasă la maica Veniamina, la sora lui pater Anselmus.

El convinsese pe superioară că sora sa mă va putea mai bine îngriji sufleteşte şi, fiind mai învăţată, îmi voi cultiva mai bine spiritul decît pe lîngă maica Heloiza. Ş-apoi, şi pater Anselmus îmi va da lecţiuni de limba franceză. Scopul acestei strămutări era altul : ca să mă poată întîlni mai lesne pater Anselmus. Acolo, în fiecare zi rămîneam singură cu el, căci maica Veniamina îşi găsea de lucru pe afară, tocmai la ora vizitei fratelui său. Mărturisesc că, în primele zile, asemenea *tête-à-tête* îmi displăcuse, dar pater Anselmus era aşa de bun şi aşa de învăţat şi aşa de dulce îmi grăia, că mi se potoli orice simţire îndoielnică.

Cu multă delicateţă şi cu mult tact, el se însinuă în nevinovatul meu suflet şi trebuinţei mele fireşti de a iubi el îi oferi un suflet nobil, plin de frumoase simţiri... De ar fi fost violent, brutal, manifestîndu-şi patima, eu îl evitam şi eram salvată. Dar el procedă ca adevărat strategian practic şi, cu o răbdare care îi asigură succesul, ducea investirea şi asaltarea sărmanei mele inimi. Mai multe luni trecură astfel, fără ca pater Anselmus să-şi permită, în lungile ore de stare împreună, decît de a apuca mîna mea, a o ţine strîns în ale lui şi a nu mi-o lăsa decît acoperită de o caldă şi tot mai prelungită sărutare. Se vede că mişcarea aceasta nu-mi displăcea, căci dacă în primele zile îmi retrăgeam iute mîna din ale lui, acum nu i-o mai disputam... Aşa de frumos grăia !... Era atît de învăţat ! Aşa de luminoase podoabe ale minţei lui comunica la a mea !...

*

De cîte ori venea pater Anselmus să mă găsească, după ce termina slujba bisericească, el îmi aducea ori cărţi, care în sufletul meu aprindeau tot mai mult simţirile fizice, sau bunătăţi de la primii cofetari din oraş. Într-o zi mi-a adus o cutie cu nişte lisă delicioasă şi — lucru ce nu se întîmplase pînă aci — el mă îndemnă să mănînc îndată din ea, lăudîndu-i bunătatea.

L-ascultai. Fructul era delicios, mai delicios decît toate bunătăţile ce-mi adusese Anselmus pînă aci.

— M-ai ascultat, zise el rîzînd, meriţi să te sărut... ca mulţămire.

Şi, fără să mă gîndesc de a mă apăra, el luă capul meu între mînele lui şi depuse pe fruntea mea o sărutare de foc...

Cum ? Nu ştiu, dar adormii în braţele lui.

Cînd mă deşteptai, el nu mai era lîngă mine, ba eu eram transportată în patul meu şi, lîngă mine, la căpătîiul meu, stătea maica Veniamina.

— Nu-i nimica, soră iubită, îmi zise călugăriţa... Fii cuminte... vei fi fericită.

Fericită ! La 4 luni după acea oră fatală, maica Veniamina mă scoase din monăstire, unde nu puteam sta decît cu pericolul scandalului şi pentru mine şi pentru Anselmus. Ea mă aşeză într-un garnit, la marginea oraşului, pe contul fratelui său."

Aci, d-ra Stoltz îşi acoperi faţa cu mînele şi o lungă clipă nu mai auzii decît năbuşitul ei plîns. Am luat cu sfială o mînă de la ochii ei şi i-am sărutat-o... Ea se uită lung la mine, cu o căutătură care semăna cu un punct de întrebare : Ce-mi vrei şi tu, tinere ?

— Şi apoi ? întreb eu.

— Şi apoi ? Ruşinea după nouă luni... Un copil născut mort... Lacrimi nesecate... Abandonarea, nenorocirea... Aş fi voit să mor, dar soarta n-a voit. Dezgustată de viaţă, am încercat să mă otrăvesc, bînd o soluţiune de apă cu chibrituri. Gazda a prins de veste şi m-a dus la spital, unde ştiinţa s-a bucurat că m-au readus la o viaţă infamă... Abia înzdrăvenită, am mers la un biurou care expediază guvernante pentru străinătate. Alte nenorocite, adese alte infame. Am primit să merg la Iaşi, la un pension de fete.

— Şi acum ?

— Şi acum ?... Un păcat zămisleşte alt păcat... N-am putut suferi mizeria şi viaţa de şcoală, viaţa groaznică de *păzitoare* de copii şi...

— Şi...

— Şi iacă de ce sunt la monăstire...

— Nu înţeleg... Aci nu e o monăstire de călugăriţe...

— Apoi unde ar fi păcatul, dacă ar fi aci Văraticul ori Agapia ?

În acel moment, portiţa de la bătătura casei scîrţîi. D-ra Maria Stoltz se răpede la fereastră :

— Priveşte, amice, cine vine...

Era stareţul monăstirei !... El intră cu oarecare mister, după ce se încredinţă cu privirea că nu e văzut de nimeni. [1]

— Acum ai înţeles de ce nu sunt şi eu aci, la monăstire, de ocaziunea Paştelor, ca toţi creştinii ? Dar ţi-oi povesti şi aceasta altă dată... Acum, te rog, ieşi pe dinapoia casei şi, dacă nu mă despreţuieşti prea mult, mai vino. Mi-e aşa de plăcut să văd alte figuri decît...

— Decît pater Anselmus ori părintele Varnava.

O strînsură de mînă amicală şi ieşii pe la partea indicată.

Nu eram încă la gardul casei, în crîng, şi auzii iar cîntare de harpă... Pare că sărmana femeie ţinea să-mi arăte că şi după sosirea stareţului nu avea conversaţiune mai plăcută decît harpa, amica rănitei sale inime.

---

[1] În textul de bază : de mine (*n. ed.*).

„VIN FECIORII LUI VODĂ ÎNTR-ACOA?"

Era în 1866.

Războiul între Prusia, Italia şi Austria urma înverşunat. Austria perdea pe toată ziua speranţa de a învinge. Nu mai era vorbă de a înainta cu armatele în contra Prusiei, ci de a ţine defensiva, de a apăra Viena.

Pe acea vreme, eu mă întorceam cu multă greutate, prin Austria, din o călătorie în Spania. Ajuns la Oradea-Mare, îmi zic:

„Deoarece familia mea petrece vara la Tarcău, în munţii Moldovei, de ce să nu tai direct prin Transilvania pînă la Bicaz, în loc să înconjur inutil, pe Dunăre, toată Ţara Românească pînă la Galaţi, şi de acolo s-o iau în sus înspre Peatra-Neamţ?" Şi-apoi, nutream o vie dorinţă, aceea de a cunoaşte, fie şi în treacăt, nordul Transilvaniei şi Maramureşul.

Gîndit şi făcut. Aflai un cărăuş român cu o nădişancă descoperită şi 2 cai şărgi. Cărăuşul se învoi pe nu mai ştiu cîţi fiorini să mă ducă la Bicaz în cîteva zile. Nu era încă pe atunci cale ferată printr-acele părţi. Nu mi-e scopul de a vă povesti peripeţiile călătoriei, nici de a vă face descrierea poeticelor locuri prin care trecui.

Era într-o sîmbătă seara. Sosim pe zarea unui deal, în valea căruia se răsfăţau cîteva sate, iţîindu-şi casele prin numeroase livezi. Soarele, apuind, poleia crucile bisericilor din sate şi vîrfurile pomilor. Cărăuşul Stan Bănică opreşte caii, prea bucuroşi de aceasta, cum erau obosiţi de o zi întreagă, şi descinde de pe capră, ca să pună pedică la roată, pe cînd eu stam în tăcere, uimit, în faţa minunatei privelişti.

— Domnule, zice Bănică, întrerumpînd tăcerea şi scoţîndu-mă din visuire.

— Ce pofteşti, domnule ?

— Că mîgñe (mîne)-i sînta dumiñecă ; să merem la sat, colo în vale, să stăm pe noapte ; om pleca mîgñe, după sînta băsearică.

— Bine, frate Bănică, să *merem*. Du-mă la un hotel, la un han, mă corectai eu, amintindu-mi că vorba de hotel putea să nu fie înţeleasă de cărăuş.

— No, că merem la părinchele popa, că-i om de omegñie.

Primii să mă ducă la „părinchele" popa.

Caii pleacă. Nadişanca scîrţîie sub pedecă, iar eu, cu ochii ţintă la feericul tablou din vale, nu sunt deşteptat din visuire decît cînd începe a izbi auzul meu lătratul tot mai apropiat al cînilor din sat. Eram acum într-unul din rarele sate româneşti din mijlocul săcuimei. Treceam printr-o stradă destul de curată, ţărmurită de ambele părţi cu case cu coperişuri înalte, după moda saşilor. Puţurile cu cumpăna naltă, avînd cîte un pom, doi, lîngă ea, tăiau linia, de altmintrelea destul de monotonă, a caselor. Inscripţii, şterse în parte de timp, se puteau încă vedea pe pereţii de la stradă a unora din case : era numele proprietarului înscris sub o cruce mai mult sau mai puţin bine zugrăvită.

La zgomotul clopotului de la caii lui Bănică, ieşeau din case, să vază cine trece, copii cu faţa rumenă, fete şi neveste în costumuri variate.

Ajunserăm la biserică, la casa parohului, care abia se vedea în mijlocul livezei de pomi roditori, cu frunzişul pleoştit de greutatea fructelor pîrguite. Cînd nadişanca ajunse în dreptul scărei cerdacului, care se întindea de-a lungul casei, sprijinit de colonade de lemn cu capetele sculptate, care îşi lăsau umbra asupra păreţilor albi ca zăpada, văzui în tîrnaţ, cu furca la brîu, o femeie tînără, îmbrăcată după moda răşinărenelor, cu fote negre.

Cînd văzu nadişca oprită la scară, ea se ridică de pe scaunu-i de lemn şi înaintă spre mine.

— Bucuroşi la oaspeţi, doamnă preoteasă ? întrebai eu.

— Bucuroşi, cu ce-o da Dumnezeu, răspunse femeia cu un grai dulce şi binevoitor.

— Că nici nu vă supărăm cu nimica, că avem de toate la trăsură ; numai adăpost de noapte...

Părinchele popa, cum îi zicea Bănică al meu, nu era acasă ; dar pînă ce cărăuşul duse bagagele în tindă, iată sosi şi parohul. Era un mîndru june de-abia ieşit din seminariu şi preoţit numai de vro 2 ani. Chip de o regularitate de trăsături romane, destul de bronzat la faţă ca să nu semene cu un searbăd coconaş de salon. În reverenda lui neagră, bine prinsă pe talie, cu pletele creţe atîrnînd pe umeri, mi se părea unul din acei arhangheli zugrăviţi pe dverele tîmplelor.

Cînd am văzut pe frumosul popă, am înţeles de ce frumoasă era preoteasa. Că de... în treapta la care popa aparţine, căsătoria nu se întemeiază pe foaia de zestre, care de ordinar înlocuieşte frumuseţele şi virtuţile prin bani.

— Domnul din Ţară ? zise părintele, cît intrai în casă şi mă văzu.

Mărturisesc că n-am înţeles întrebarea.

— Din România, răspunsei.

— No, că aşa zicem noi : din Ţară...

De astă dată nu numai că înţelesei, dar îmi simţii inima înduioşată, înţelegînd cum pentru bietul ardelean România este „Ţara“ sa iubită.

Deodată, părintele Graur (că aşa se numea) închide uşa rămasă deschisă, se uită îngrijat la fereastră în dreapta şi în stînga, şi, pe cînd eu eram intrigat de aceste mişcări, el se apropie de mine, îmi apucă mîna şi, cu glas mai mult şoptit, îmi zice :

— Aşa să mi te trăiască sfîntuleţul de Dumnezeu, spune-mi : *vin feciorii lui vodă într-acoa ?*

— Feciorii lui vodă ? Dar... părinte, vodă al nostru este tînăr, neînsurat. Poate vrei să vorbeşti de feciorii lui vodă Cuza, dar nu mai e dînsul domn, şi-apoi şi feciorii lui n-ar fi putut veni pe-aice, că sunt micuţi.

— No, că ştim noi că domnitorul este măria-sa Carol I ; doară nu întreb eu de feciorii lui vodă, ci de *cătane.* Aşa rogu-te, spune-mi, nu vin cătanele româneşti într-acoace ?

În tot Ardealul, încă din anul 1865, se lăţise ştirea că România, profitînd de situaţiunea grea în care avea să intre Austria, în război cu Prusia şi Italia, înţeleasă cu Napoleon III, avea să intre în Ardeal. Cînd Austria era rău

bătută, inteligența ardeleană, neștiind greșelele făcute de Cuza-vodă — greșeli cari supăraseră pe Napoleon al III — și necunoscînd situația grea în primele luni ale domniei lui Carol I, cînd Țara era amenințată la Dunăre de turci, se întreba cu mirare cum de nu trece oastea românească peste munți...

Adevărul este că în Ardeal nu rămăsese picior de soldat austriac, toți fiind duși să complecteze șirurile știrbite ale armatei bătute de prusaci ! Cîteva regimente românești erau de ajuns atunci ca să se fi dezlegat cestiunea pe care astăzi ungurii cată s-o dezlege, legînd cu lanțuri în temniță pe conducătorii națiunei române de acolo.

A doua zi, mersei evlavios la biserică, unde oficia găzduitorul meu. Biserica, zidită de Petru Rareș într-una din cele 10 expedițiuni ale sale în Ardeal, era plină de lume țărănească. Băgai de seamă că țăranii se uitau rău la mine în tot timpul slujbei. Cînd părintele Graur, sfîrșind leturghia, începu a împărți anafora, îl întrebai încet :

— Da bine, părinte, ce se uită românii așa rău la mine ?

Iar dragul de preot, uitînd de locul unde se afla, zice cu glas mare :

— Oameni buni, că domnul nu-i *beamter* (funcționar), ci vine din Țară !

Ca prin farmec se rupse gheața ; românii mă împresurară în mijlocul bisericei, care de care să-mi zică bună ziua, să mă strîngă de mînă, să-mi manifeste simpatii !...

— M-ai întrebat, părinte, dacă *vin feciorii lui vodă într-acoace*, zisei emoționat, din mijlocul bisericei. Iacă feciorii lui vodă, dragă părinte, și-i arăt pe țăranii cari mă împresurau.

Țăranii nu înțeleseră, iar preotul răspunse :

— Așa e, domnule, cînd o vrea Dumnezeu, noi toți vom fi *feciorii lui vodă.*

Țăranii crezură că s-a sfîrșit slujba, și cînd mă auziră zicînd :

— Amin !...

— Amin !... exclamară și ei.

NOTE

P. 3 *DEDICAŢIUNE*

(I-a ediţiune)

Publicată în volumul *Legende române,* Bucureşti, Editura librăriei Socec & comp., 1891, p. 3—6 şi republicată în volumul *Legende române,* ed. a III-a,[1] Bucureşti, Editura librăriei Socec & comp., 1896, p. 5—7, de unde reproducem textul.

P. 5 *PREFAŢA*

(la I-a ediţiune)

Publicată în volumul *Legende române,* 1891, p. 7—14 şi republicată în volumul *Legende române,* ed. a III-a, 1896, p. 9—14, de unde reproducem textul.

Ediţia a III-a a volumului *Legende române* se deschidea cu următoarea *Înainte vorbire la ediţiunea a III-a :*

„Domnul Socec, multcunoscutul şi stimatul librar-editor, îmi cere dreptul de publicaţiune a noii ediţiuni din volumul meu de *Legende.* Cu recunoştinţă îi cedez şi această nouă ediţiune, pe care o voi completa cu mai multe legende, povestiri din trecutul naţiunei noastre şi cu cîteva reminiscenţe personale despre bărbaţii iluştri moderni ai românilor.

Fie ca buna primire ce a avut de la publicul român ediţiunile anterioare să o capete şi cea de faţă, probabil ultima ce se va face sub privegherea mea.

V. A. Urechiă

Bucureşti, 1895. Noiembre 28
Aniversarea luării Plevnei."

---

[1] Nu am putut găsi ediţia a II-a a *Legendelor române* în nici una din marile biblioteci din ţară şi ea nu e consemnată în nici un comentariu critic sau în vreo bibliografie existentă.

P. 11 *ION ISTEŢUL*

Publicată în *Convorbiri literare,* anul XXI, nr. 12, din 1 martie 1888, p. 1102—1117. Republicată în *Familia,* anul XXXII, nr. 19, din 12/24 mai 1896, p. 217—218 ; nr. 20, din 19/31 mai 1896, p. 229—231 ; nr. 21, din 26 mai/6 iunie 1896, p. 241—242. În volumul *Legende române,* 1891, p. 15—42. În ediţia a III-a, din 1896, la p. 17—38, de unde reproducem textul. Într-o anexă de note, la sfîrşitul volumului, autorul adaugă următoarele precizări :

„*Ion Isteţul,* ca şi multe alte legende, nu este numai a naţiunei române, ci a mai multor altora de sorginte latină. *Los consejos* de Antonio de Trueba, în poveştile sale populare, este asemenea lui *Ion Isteţul.*

Aceastaşi legendă o aflăm în limba portugheză la O campo, în volumul lui de poveşti ; deci nu mai aparţine exclusiv nimănui, nici românului, nici spaniolului, nici portughezului. Totuşi, în redacţiunea ce am dat lui *Ion Isteţul,* m-am apropiat mai mult de redacţiunea lui de Trueba decît de redacţiunea portugheză.

Cu *Ion Isteţul* îmi propusesem să scriu o serie întreagă de legende legitimătoare *proverbelor* române. M-au luat curentul zilei în altă parte... Vor face, poate, alţii ceea ce doream să realizez eu. Numai *Vaca babei Floarea* este de acelaşi gen.

Ion Isteţul, zis în mai multe serate literarii, în 1887, în profitul statuei lui Miron Costin, a fost reprodus întîi în *Convorbiri literare,* după care l-au luat şi alte jurnale. [...]“

P. 25 *VACA BABEI FLOAREA*

Publicată în *Revista literară,* anul XIII, nr. 16, din 10 mai 1892. Reprodusă ulterior în volumul *Legende române,* 1891, p. 173—180. În ediţia a III-a, din 1896, la p. 39—48, de unde reproducem textul. În anexa de note, la sfîrşitul volumului, autorul adaugă următoarele precizări :

„Această frumoasă legendă există sub altă formă în limba franceză. Reproducînd-o în această limbă, lectorul va vedea cît este de superioară legenda românească. Iat-o :

«La vache de la vieille femme

Du temps que Notre-Seigneur Jésus-Christ faisait son tour du monde, accompagné de saint Pierre et de saint Jean, ils finirent par arriver aussi en Basse-Bretagne. Ils allaient partout, chez le pauvre

comme chez le riche, faisant le bien sur leur passage. Tous les jours, ils prêchaient dans les églises, dans les chapelles, et souvent sur les places publiques, devant le peuple assemblé et ils donnaient maint bon conseil et recommandaient par dessus tout la charité et la tolérance.

Un jour, au fort de l'été ils montaient une côte roide et longue. Le soleil etait chaud ; ils avaient soif, et ils ne trouvaient pas d'eau. Arrivés au haut de la côte, ils aperçurent au bord de la route une petite maison couverte de chaume.

— Entrons dans cette chaumière pour demander de l'eau, dit saint Pierre.

Et ils entrèrent. Quant ils furent dans la maison, ils virent une petite vieille femme assise sur la pierre du foyer ; et sur le banc à dossier, près du lit, un petit enfant tétait une chèvre.

— Un peu d'eau, s'il vous plaît, grand'mère ? demanda saint Pierre.

— Oui, sûrement, mes braves gens ; j'ai de l'eau, de bonne eau ; mais je n'ai guère autre chose aussi.

Elle prit une écuelle de bois, alla à son pichet, et présenta de l'eau fraiche aux trois voyageurs. Ceux-ci, après avoir bu, s'approchèrent pour regarder le petit enfant qui tétait la chèvre sur le banc.

— Cet enfant n'est pas à vous, grand'mère ? demanda notre Sauveur.

— Non, sûrement, mes braves gens ; et pourtant, c'est tout comme s'il était à moi. Le cher petit ange est à ma fille ; mais, hélas ! sa pauvre mère est morte en le mettant au monde et il m'est resté sur le bras.

— Et son père ? demanda saint Pierre.

— Son père vit, et tous les jours, de bon matin, il part pour aller travailler à la journée, dans un manoir riche du voisinage. Il gagne huit sous par jour et sa nourriture, et c'est tout ce que nous avons pour vivre tous les trois.

— Et si vous aviez une vache ? dit notre Sauveur.

— Oh ! si nous avions une vache, alors, nous serions heureux. J'irais la faire paître par les chemins, et nous aurions du lait et du beurre à vendre, au marché. Mais je n'aurai jamais une vache.

— Peut-être bien, grand'mère, si Dieu le veut. Donnez-moi un peu votre bâton.

Notre Sauveur prit le bâton de la vieille et en frappa un coup sur la pierre du foyer en prononçant je ne sais quels mots latins ; et aussitôt il en sortit une vache mouchetée fort belle, et dont les mamelles étaient toutes gonflées de lait.

— Jésus Maria ! s'écria la vieille en la voyant ; comment cette vache est-elle venue ici ?

— Par la grâce de Dieu, grand'mère, qui vous la donne.

— Que la bénédiction de Dieu soit sur vous, mes bons seigneurs ! Je prierai Dieu pour vous, matin et soir.

Et les trois voyageurs se remirent en route.

La vieille, restée seule, ne se lassait pas de contempler sa vache :

— La belle vache, disait-elle, et comme elle a du lait ! Mais comment est-elle venue ici et d'où ? Si je ne me trompe, un des ces trois étrangers l'a fait sortir de la pierre du foyer, en y frappant un coup avec mon bâton... Le bâton m'est resté ; la pierre du foyer aussi est toujours là. Si j'avais une autre vache comme celle-ci !... Peut-être, pour cela, me suffirait-il de frapper de mon bâton sur la pierre du foyer comme l'autre ?... Je veux essayer.

Et elle frappa un grand coup de son bâton sur la pierre du foyer prononçant quelques mots qu'elle croyait peut-être latins, mais qui n'étaient d'aucune langue. Et aussitôt apparut un enorme loup qui étrangla la vache sur la place.

Et la vieille, tout effrayée, de courir après les trois voyageurs, en criant :

— Seigneurs ! seigneurs !...

Comme ils n'étaient pas encore loin, ils l'entendirent et s'arrêtèrent pour l'attendre.

— Que vous est-il donc arrivé, grand'mère ? lui demanda notre Sauveur.

— Hélas ! mes bons seigneurs, à peine étiez-vous sortis qu'un grand loup est arrivé dans ma maison, et il a étranglé ma belle vache mouchetée.

— C'est que vous avez appellé vous-même le loup, grand'mère. Retournez à la maison, et vous y retrouverez votre vache en vie et bien portante. Mais soyez plus sage, à l'avenir : contentez-vous de ce que Dieu vous envoie, et n'essayez pas, une autre fois, de faire ce que Dieu seul peut faire.

La vieille retourna chez elle et retrouva sa belle vache mouchetée en vie et bien portante ; et alors seulement, elle reconnut que c'était le bon Dieu lui-même qui avait été dans sa maison.»"

P. 29 *POPA CARE ŞTIE CARTE*

Publicată în *Convorbiri literare*, anul XXI, nr. 7, din 1 octombrie 1887, p. 569—579. Reprodusă ulterior în volumul *Legende române*, 1891, p. 43—62. În ediţia a III-a, din 1896, la p. 49—64,

de unde reproducem textul. În anexa de note, la sfîrşitul volumului, autorul adaugă aceste precizări :

„Împreună cu *Ion Isteţul*, legenda aceasta a contribuit foarte mult la realizarea fondului pentru statua lui Miron Costin. În decursul anului 1887, am spus-o la castelul Peleş, la Bucureşti (în Ateneul vechi), la Iaşi, la Giurgiu, la Peatra, la Roman, la Botoşani, la Buzău, la Craiova, la Piteşti, la Ploieşti...

Am adus — prin excepţiune — chiar la începutul legendei acesteia, note relative la cetirea ei.

Nu voi reveni asupra acestei cestiuni, ci mă mărginesc a aminti că *Popa care ştie carte* a avut onoarea de a face jurul presei mari şi mici ; numeroase jurnale au reprodus această legendă.

Popa care ştie carte este şi ea o poveste comună la multe naţiuni din Europa. În *Percy's Reliques* din 1765 o aflăm în englezeşte cu titlul : *King John and the Abbot of Canterbury*. De aci au imitat-o Gottfried August Bürger în *Der Kaiser und der Abt*.

Sub numele de *Gramatica Parda*, dă aceeaşi legendă d. Antonio de Trueba în *Cuentos populares* (8°, Madrid, 1875, quinta edicion), pag. 393.

Sub altă formă, dar acelaşi fond, această legendă este la francezi. O dăm după Jean-François Bladé (*Contes populaires de la Gascogne*, t. III, Paris, 1886, pag. 297).

Iată această legendă în diversele aceste limbi :

«L'évêque et le meunier

Il y avait, autrefois, au Castéra[1], un curé, qui vivait fort mal avec l'évêque de Lectoure[2]. Le pauvre prêtre faisait son possible pour ne pas être pris en faute. Mais qui peut se vanter d'avoir raison contre son maître ?

Un jour, l'évêque manda le curé.

— Curé du Castéra, je suis mécontent de toi. Dans huit jours, je te chasse de ta paroisse, si tu n'a pas fait, de point en point, tous ce que je vais te commander.

Tu reviendras ici, mais ni à pied, ni à cheval.

Tu ne seras ni nu, ni vêtu.

Tu me diras ce que je pense.

Tu me diras combien pèse la lune.

---

[1] Le Castéra-Lectourois, commune du canton de Lectoure (Gers) (*n. J.-F. B.*).

[1] Avant la Révolution, la paroisse du Castéra-Lectourois dépendait de l'évêché de Lectoure (*n. J.-F. B.*).

Le pauvre curé repartit bien tristement.

Pendant six jours et six nuits, il s'enferma dans son presbytère, songeant à ce que l'évêque de Lectoure avait dit, mais sans trouver moyen de sortir de l'embarras.

Le soir du septième jour, le pauvre homme songeait toujours, en se promenant dans la campagne. Sans y prendre garde, il arriva chez son ami, le meunier de la Hillère.[1]

— Bonsoir, meunier.

— Bonsoir, Monsieur le curé. Qu'avez-vous donc ? Vous êtes tout songeur.

— Meunier, j'ai bien raison d'être tout songeur. Demain je serai chassé de ma paroisse, si je n'ai pas fait, point en point, tout ce que l'évêque de Lectoure m'a commandé. Meunier, l'évêque de Lectoure m'a dit :

Tu reviendras ici, mais ni à pied, ni à cheval.

Tu ne seras ni nu, ni vêtu.

Tu me diras ce que je pense.

Tu me diras combien pèse la lune.

Le meunier se mit à rire.

— Monsieur la curé, retournez-vous-en tranquillement au presbytère. Ne vouz mêlez de rien. A moi seul, je me charge de vous tirer d'embarras.

Le curé retourna donc tranquillement à son presbytère, et ne se mêla plus de rien.

Le lendemain matin, le meunier se leva de bonne heure, descendit à l'écurie, bâta et brida son plus beau mulet. Cela fait, il se mit nu comme un ver, s'enveloppa d'un grand filet, sauta sur sa bête, et partit au grand galop pour Lectoure.

Il entra sans peur ni crainte dans la cour de l'évêché.

— Bonjour, Monseigneur.

Je suis sur un mulet, je ne suis donc revenu ni à pied, ni à cheval.

Je suis enveloppé d'un grand filet. Je ne suis donc ni nu, ni vêtu.

Vous voulez que je vous dise ce que vous pensez. Vous pensez voir le curé de Castéra ; mais vous ne voyez que le meunier de la Hillère.

Vous voulez que je vous dise combien pèse la lune. La lune a quatre quarts.[2] Elle pèse donc une livre. Si j'ai menti, prouvez-moi le contraire.

---

[1] Moulin sur le Gers, non loin du Castéra-Lectourois *(n. J.-F. B.)*.
[2] Quatre quartiers *(n. J.-F. B.)*.

— Meunier, tu es un homme de sens. Va dire au curé de Castéra que j'ai n'ai plus de rancune contre lui, et qu'au premier poste vacant, je le ferai chanoine de Saint-Gervais.» [1]

«King John and the abbot of Canterbury[2]

An ancient story I'll tell jou anon
Of a notable prince, that was called King John ;
And he ruled England with main and with might,
For he did great wrong and maintain'd little right.

And I'll tell you a story, a story so merry,
Concerning the Abbot of Canterbury ;
How for his house-keeping and high renown,
They rode post for him to fair London town.

And hundred men, the king did hear say,
The abbot kept in house every day ;
And fifty gold chains, without any doubt,
In velvet coates waited the abbot about.

„How now, father abbot, I hear it o thee,
Thou keepest a far better house than me,
And for thy house-keeping and high renown,
I fear thou work'st treason against my crown."

„My liege, «quo' the abbot», I would it were known,
I never spend nothing but what it my own ;
And I trust, your grace will do me no dear,
For spending of my own true-gotten gear."

---

[1] Cathédrale de Lectoure. — J'ai écrit ce conte, encore très populaire en Gascogne, sous la dictée de mon oncle, l'abbé Prosper Bladé, curé du Pergain-Taillac. Dans une variante fournie par ma tante, feu Thérèse Liaubon, veuve Tessier, de Gontaud (Lot-et-Garonne), un meunier répond à l'évêque d'Agen, réitérant les questions par lui posées huit jours avant au curé de Birac (Lot-et-Garonne) : — Dis-moi quelle est ma valeur ? — Jésus Christ fut vendu trente deniers. Vous en valez quinze. — Dis-moi quelle est ma pensée ? — Vous pensez à votre intérêt plutôt qu'au mien. — Dis-moi quelle est ma croyance ? — Vous croyez parler à un curé et vous parlez à un meunier *(n. J.-F. B.)*.

[2] Veche baladă engleză ; din *Percy's Reliques*, 1765 *(n. V.A.U.)*.

„Yes, yes, father abbot, thy fault it is high
And now for the same thou needs must die;
For except thou canst answer me questions three,
Thy head shall be smitten from thy body.

And first, «quo' the king», when, I'm in this stead,
With my crown of gold so fair on my head,
Among all my liege — men so noble of birth,
Thou must tell me to one penny what I am worth.

Secondly, tell me, without any doubt,
How soon I may ride the whole world about,
And at the third question thou must not shrink,
But tell me here truly what I do think."

„O, these are hard questions for my shallow wit,
Nor I cannot answer your grace as yet:
But if you will give me but three weeks' space,
I'll do my endeavour to answer your grace."

„Now three weeks, space to thee will I give,
And that is the longest time thou hast to live;
For if thou dost not answer my questions three,
Thy lands and thy livings are forfeit to me."

Away rode the abbot all sad at that word,
And he rode to Cambridge, and Oxenford;
But never a doctor there was so wise,
That could with his learning an answer devise.

Then home rode the abbot, of comfort so cold,
And he met his shepherd a going to fold;
„How now, my lord abbot, you are welcome home;
What news, do you bring us from good king John?"

„Sad news, sad news, shepherd, I must give,
That I have but three days more to live;
For if I do not answer him questions three,
My head will be smitten from my body.

The first is to tell him there in this stead,
With his crown of gold so fair on his head,
Among all his liege-men so noble of birth,
To within one penny what he is worth.

The second, to tell him without any doubt,
How soon he may ride the whole world about ;
And at the third question I must not shrink,
But tell him there truly what he does think."

„Now cheer up, sir abbot, did you never hear yet,
That a fool he may learn a wise man wit ?
Lend me horses, and serving-men, and your apparel,
And I'll ride to London to answer your quarrel.

Nay frown not, if it hath been told unto me,
I am as your lordship, as ever may be ;
And if you will but lend me your gown,
There is none shall know us in fair London town."

„Now horses and serving-men thou shalt have,
With sumptuos array most gallant and brave ;
With crozier, and mitre, and rochet, and cape,
Fit to appear fore our father the pope."

„Now welcome, sir abbot, the king he did say,
'Tis well thou' rt come back to keep thy day ;
For if thou canst answer my questions three,
Thy life and thy livings both saved shall be.

And first, when thou seest me here in this stead,
With my crown of gold so fair on my head.
Among all my liege-men so noble of birth,
Tell me to one penny what I am worth."

„For thirty pence our Savoir was sold,
Among the false Jews, as I have been told ;
And twenty-nine is the worth of thee,
For I think, thou art one penny worser than he."

The king he laughed, and swore by St. Bittel,
I did not think I had been worth so little!
— „Now secondly tell me, without any doubt,
How soon I may rise the whole world about.“

„You must rise with the sun, and ride with the same,
Until the next morning he riseth again;
And then your grace need not make any doubt,
But in twenty-four hours you'll ride it about.“

The king he laughed and swore by St. John,
„I did not shink it could be done so soon!
— Now from the third question thou mist not shrink;
But tell me here truly what I do think.“

„Yea, that shall I do, and make your grace merry:
You think I'am the abbot of Canterbury;
But I'am his poor shepherd, as plain you may see,
That am come to beg pardon for him and for me.“

The king he laughed, and swore by the mass:
„I'll make thee lord abbot this day in his place!“
„Now nay, my liege, be not in such speed,
For allack! I can neither write nor read.“

„For nobles a week then I will give thee,
For this merry jest thou hast shown, unto me;
And tell the old abbot, when thou comest home,
Thou hast brought him a pardon from good king John.“»

★

«*Regele John şi episcopul de Canterbury*[1]

1

Am să vă spun o poveste veche despre un om vestit, numit regele John. El domnea asupra Engliterei cu asprime, căci făcea puţină dreptate, însă mari nedreptăţi.

[1] Regele John a domnit de la 1199—1216. Veche baladă engleză, adunată de Percy, scrisă la 1765, după care a făcut Bürger renumita sa baladă *Der Kaiser und der Abt (n. V.A.U.)*.

2

Şi am să vă spun şi o altă poveste, o poveste veselă despre episcopul Canterbury. El trămitea în toate zilele curieri la Londra, spre a duce veste despre dînsul.

3

Regele auzise că părintele ospătează cîte o sută de oameni pe zi şi că este servit de 50 de feciori, toţi în haine de catifea şi cu lanţuri de aur.

4

— Ei ! ce-am auzit, părinte, d-ta duci un trai mult mai bun decît mine. Însă frică mi-e să nu mă trădezi, ca să-ţi ţii casa şi de acum înainte.

5

— Doamne ! răspunse părintele, cred că ştie toată lumea că nu cheltuiesc decît ce e al meu, şi cred că măria-ta nu-mi va face vreun rău pentru că trăiesc din starea mea.

6

— Ştiu, ştiu, părinte, greşeala ţi-e mare şi de aceea trebuie să mori. Însă îţi dau trei întrebări : de nu-i şti să-mi răspunzi la ele, îţi iau viaţa şi averea.

7

Mai întîi, zise regele, cînd mă aflu în mijlocul vasalilor mei, toţi de viţă bună, cu coroana-mi de aur pe cap, spune-mi cît preţuiesc ?

8

Al doilea : spune-mi, fără îndoială, cît îmi trebuie ca să înconjor pămîntul, şi la a treia să nu te dai în lături, ei ! să-mi spui drept ce gîndesc.

9

— Ah ! grele sunt întrebările astea pentru biata mintea mea şi nu pot să-ţi răspund îndată, dar dacă mă laşi trei săptămîni am să caut să o fac.

10

— Ei bine ! te las trei săptămîni, dar să ştii că atît mai trăieşti, căci dacă nu-mi dai răspunsurile îţi tai capul.

11

Părintele se întristă foarte tare şi plecă îndată de la Curte. El se duse pe la Oxford şi pe la Cambridge, întrebă pe toţi doctorii, dar nici unul nu putea, cu toată învăţătura lui, să-i gătească un răspuns.

12

Şi apoi se întoarse părintele iarăşi acasă, neliniştit şi obosit. Pe drum întîlni pe ciobanul său, ce se ducea la păşune.

— Bine ai sosit, sfinţia-ta, ce ştiri ne aduci de la bunul nostru rege John ?

13

— Ştiri rele, ştiri rele, ciobane, nu mai am decît trei zile de trăit, căci, de nu voi şti răspunde la trei întrebări, îmi taie capul.

14

Mai întîi trebuie să-i spun cît preţuieşte cînd se află cu coroana de aur pe cap în mijlocul Curţei sale.

15

Al doilea, cît timp îi trebuie ca să înconjoare lumea călare şi la a treia întrebare să nu mă dau în lături, ci să-i spui drept ce gîndeşte ?

16

— Bucură-te, sfinţia-ta, n-ai auzit încă că un nebun este cîteodată în stare să înveţe pe un cuminte. Împrumută-mi cai, slugi şi toate ale d-tale şi plec la Londra să isprăveasc cearta.

17

Nu-ţi fie frică, sfinţia-ta, mi s-a spus că-ţi semăn ca nimeni altul şi dacă îmi împrumuţi numai haina d-tale nu ne mai cunoaşte nimeni în ţara Londrei.

18

— Bine ! o să ai cai, slugi şi toate ale mele : cîrjă, potcap, patrahir şi anteriu, care să facă să te arăţi chiar părintelui nostru mitropolitul.

19

— Ei, bine ai venit, părinte ! Bine ai făcut că nu ai uitat ziua asta, căci, de-mi vei răspunde, îţi scapi şi viaţa şi averea.

20

Şi mai întîi spune-mi cît fac cînd mă aflu cu coroana mea de aur pe cap, în mijlocul ostaşilor mei?

21

— Domnul nostru Isus Hristos a fost vîndut de către jidovii cei falşi pe 30 de talanţi, măria-ta faci 29, căci cred că preţuieşti unul mai puţin decît dînsul.

22

Regele rîse şi jură pe sf. Bittel: n-aş fi crezut că fac aşa de puţin. Ei, acuma spune-mi cît timp îmi trebuie ca să înconjor pămîntul călare?

23

— Trebuie să te scoli cu soarele, şi să mergi tot cu dînsul, pînă cînd el se va scula a doua zi, şi să nu ai nici o grijă, că în 24 de ceasuri eşti gata.

24

Regele rîse şi jură pe sf. Ioan: n-aş fi crezut că se poate face aşa de iute! Dar acum la a treia întrebare, să nu te dai în lături, ci să-mi spui drept ce gîndesc?

25

— Ei! şi asta am s-o fac şi o să înveselesc pe măria-ta. Măria-ta crede că eu sînt episcopul de Canterbury, însă nu sunt decît un biet cioban, care am venit să cer iertare pentru el şi pentru mine.

26

Regele rîse şi se jură pe sf. leturghie:

— Am să te fac episcop în locul lui.

— Aş! nu, măria-ta, nu te îngriji, căci nu ştiu să scriu, nici să citesc.

27

— Atunci am să-ţi dau cîte 4 nobles (aproape 26 de fr.) pe săptămînă, pentru răspunsurile tale nemerite, şi să-i spui, cînd vei ajunge acasă, bătrînului părinte, că i-ai adus iertare din partea bunului rege John.»

★

«Der Kaiser und der Abt

1

Ich will euch erzählen ein Märchen, gar schnurrig:
Es war, mal ein Kaiser, der Kaiser war knurrig;
Auch war, mal ein Abt, ein gar stattlicher Herr;
Nur schade! sein Schäfer war klüger als er.

2

Dem Kaiser ward's sauer in Hitz' und in Kälte;
Oft schlief er bepanzert im Kriegesgezelte,
Oft hatt' er kaum Wasser zu Schwarzbrod und Wurst
Und öfter noch litt er gar Hunger und Durst.

3

Das Pfäfflein das wusste sich besser zu hegen,
Und weidlich, am Tisch und im Bette zu pflegen,
Wie Vollmond glänzte sein feistes Gesicht,
Drei Männer umspannten den Schmeerbauch ihm nicht.

4

Drob suchte der Kaiser am Pfäfflein oft Hader.
Einst ritt er mit reisigem Kriegesgeschwader
In brennender Hitze des Sommers vorbei.
Das Pfäfflein spazierte vor seiner Abtei.

5

„Ha, dachte der Kaiser, zur glücklichen Stunde!
Und grüsste das Pfäfflein mit höhnischem Munde.
Knecht Gottes, wie geht's dir? Mir däucht wol ganz recht
Das Beten und Fasten bekomme nicht schlecht."

6

„Doch däucht mir daneben, Euch plage viel Weile.
Ihr dankt mir's wohl ich Euch Arbeit ertheile;
Man rühmet, Ihr wäret der pfiffigste Mann,
Ihr hörtet das Gräschen fast wachsen, sagt man."

7

„So geb' ich denn Euern zwei tüchtigen Backen
Zur Kurzweil drei artige Nüsse zu knacken.
Drei Monden von nun an bestimm' ich zur Zeit.
Dann will ich auf diese drei Fragen Bescheid :

8

Zum ersten : Wann hoch ich im fürstlichen Rathe
Zu Throne mich zeige im Kaiserornate,
Dan sollt Ihr mir sagen, ein treuer Wardein,
Wieviel ich wohl werth bis zum Heller mag sein.

9

Zum zweiten sollt Ihr mir berechnen und sagen,
Wie bald ich zu Rosse die Welt mag umjagen,
Um keine Minute zu wenig und viel !
Ich weiss, der Bescheid darauf ist Euch nur Spiel.

10

Zum dritten noch sollst du, o Preis der Prälaten,
Auf's Härchen mir meine Gedanken errathen.
Die will ich dann treulich bekennen ; allein
Es soll auch kein Titelchen Wahres dran sein.

11

Und könnt Ihr mir diese drei Fragen nicht lösen,
So seit Ihr die längste Zeit Abt hier gewesen ;
So lass ich Euch führen zu Esel durch's Land,
Verkehrt, statt des Zaumes den Schwanz in der Hand."

12

Drauf trabte der Kaiser mit Lachen von hinnen.
Das Pfäfflein zerriss und zerspliss sich mit Sinnen.
Kein armer Verbrecher fühlt mehr Schwulität,
Der vor hochnothpeinlichem Halsgericht steht.

13

Er schickte nach ein, zwei, drei, vier Un'vers'täten ;
Er fragte bei ein, zwei, drei, vier Facultäten ;
Er zahlte Gebühren und Sportuln vollauf ;
Doch löste kein Doctor die Fragen ihm auf.

14

Schnell wuchsen bei herzlichem Zagen und Pochen
Die Stunden zu Tagen, die Tage zu Wochen,
Die Wochen zu Monden; schon kam der Termin!
Ihm ward's vor den Augen bald gelb und bald grün.

15

Nun sucht' er, ein bleicher, hohlwangiger Werther,
In Wäldern und Feldern die einsamsten Oerter.
Da trat ihm auf selten betretener Bahn
Hans Bendix, sein Schäfer, am Felsenhang an.

16

„Her Abt, sprach Hans Bendix, was mögt Ihr Euch grämen?
Ihr schwindet ja wahrlich dahin wie ein Schemen.
Maria und Joseph! Wie hotzelt Ihr ein!
Mein Sixchen! Es muss Euch was angethan sein."

17

„Ach, guter Hans Bendix, so muss sich's wohl schicken.
Der Kaiser will gern mir am Zeuge was flicken
Und hat mir drei Nüss' auf die Zähne gepackt,
Die schwerlich Beelzebub selber wohl knackt.

18

Zum ersten: Wann hoch er im fürstlichen Rathe
Zu Throne sich zeiget im Kaiserornate.
Dann soll ich ihm sagen, ein treuer Wardein
Wieviel er wohl werth bis zum Heller mag sein.

19

Zum zweiten soll ich ihm berechnen und sagen,
Wie bald er zu Rosse die Welt mag umjagen,
Um keine Minute zu wenig und viel!
Er meint, der Bescheid darauf wäre nur Spiel.

20

Zum dritten, ich ärmster von allen Prälaten,
Soll ich ihm gar seine Gedanken errathen;
Die will er mir treulich bekennen; allein
Es soll auch kein Titelchen Wahres dran sein.

21

Und kann ich ihm diese drei Fragen nich lösen,
So bin ich die längste Zeit Abt hier gewesen;
So lässt er mich führen zu Esel durch's Land,
Verkehrt, statt des Zaumes den Schwanz in der Hand."

22

„Nichts weiter? erwidert Hans Bendix mit Lachen.
Herr, gebt Euch zufrieden, das will ich schon machen.
Nur borgt mir Euer Käppchen, Euer Kreuzchen und Kleid;
So will ich schon geben den rechten Bescheid.

23

Versteh' ich gleich Nichts von lateinischen Brocken,
So weiss ich den Hund doch vom Ofen zu locken.
Was ihr euch, Gelehrte, für Geld nicht erwerbt,
Das hab' ich von meiner Frau Mutter geerbt."

24

Da sprang wie ein Böklein der Abt vor Behagen.
Mit Käppchen und Kreuzchen, mit Mantel und Kragen.
Ward stattlich Hans Bendix zum Abte geschmückt
Und hurtig zum Kaiser nach Hofe geschickt.

25

Hier thronte der Kaiser im fürstlichen Rathe,
Hoch prangt' er mit Scepter und Kron' im Ornate:
„Nun sagt mir, Herr Abt, als ein treuer Wardein,
Wieviel ich jetzt werth bis zum Heller mag sein."

26

„Für dreissig Reichsgulden ward Christus verschachert;
Drum geb' ich, so sehr ihr auch pochet und prachert,
Für Euch keinen Deut mehr als zwanzing und neun,
Denn einen müsst Ihr doch wohl minder werth sein."

27

„Hm, sagte der Kaiser, der Grund lässt sich hören
Und mag den durchlauchtigen Stolz wohl bekehren.
Nie hätt' ich, bei meiner hochfürstlichen Ehr'!
Geglaubet, dass so spottwohlfeil ich wär'.

28

Nun aber sollst du mir berechnen und sagen,
Wie bald ich zu Rosse die Welt mag umjagen,
Um kaine Minute zu wenig und viel!
Ist dir der Bescheid darauf auch nur ein Spiel?"

29

„Herr, wenn mit der Sonn' ihr früh sattelt und reitet
Und stets sie in einerlei Tempo begleitet,
So setz' ich mein Kreuz und mein Käppchen daran,
In zweimal zwölf Stunden ist Alles gethan."

30

„Ha, lachte der Kaiser, vortrefflicher Haber!
Ihr füttert die Pferde mit Wenn und mit Aber.
Der Mann, der das Wenn und das Aber erdacht,
Hat sicher aus Häckerling Gold schon gemacht.

31

Nun aber zum dritten, nun nimm dich zusammen!
Sonst muss ich dich dennoch zum Esel verdammen:
Was denk' ich, das falsch ist? Das bringe heraus!
Nur bleib' mir mit Wenn und mit Aber zu Haus!"

32

„Ihr denket, ich sei der Herr Abt von Sanct-Gallen?"
„Ganz recht! und das kann von der Wahrheit nicht fallen."
„Sein Diener, Her Kaiser! Euch trüget Eu'r Sinn;
Denn wisst, dass ich Bendix, sein Schäfer, nur bin!"

33

„Was Henker! Du bist nicht der Abt von Sanct-Gallen?"
Rief hurtig, als wär er vom Himmel gefallen,
Der Kaiser mit frohem Erstaunen darein;
„Wohlan denn, so sollst du von nun an es sein! —

34

Ich will dich belehnen mit Ring und mit Stabe.
Dein Vorfahr besteige den Esel und trabe!
Und lerne fortan erst *quid juris* verstehn!
Denn wenn man will ernten, so muss man auch sä'n."

35

„Mit Gunsten, Herr Kaiser ! Das lasst nur hübsch bleiben !
Ich kann ja nicht lesen, noch rechnen und schreiben ;
Auch weiss ich kein sterbendes Wörtchen Latein.
Was Hänschen versäumt, holt Hans nicht mehr ein.“

36

„Ach, guter Hans Bendix, das ist ja recht Schade !
Erbitte demnach dir ein' andere Gnade !
Sehr hat mich ergötzet dein lustiger Schwank ;
Drum soll dich auch wieder ergötzen mein Dank.“

37

„Herr Kaiser, gross hab' ich so eben nichts nöthig ;
Doch seit Ihr im Ernst mir zu Gnaden erbötig,
So will ich mir bitten zum ehrlichen Lohn
Für meinen hochwürdigen Herren Pardon.“

38

„Ha Bravo ! Du trägst, wie ich merke, Geselle,
Das Herz wie den Kopf auf der richtigsten Stelle ;
Drum sei der Pardon ihm in Gnaden gewährt
Und obenein dir ein Panisbrief bescheert :

39

Wir lassen dem Abt von Sanct-Gallen entbieten :
Hans Bendix soll ihm nicht die Schafe mehr hüten.
Der Abt soll sein pflegen, nach unserm Gebot,
Umsonst bis an seienm sanftseligen Tod.“»

«Gramática parda

I

En tiempo del rey que rabió daba mucho que hablar el cura de San Babiles, lugarcillo no lejano de la corte.

Era el señor cura hombre de peso, pues no bajaba el suyo de ocho arrobas ; pero no era esto lo que le habia hecho célebre : eran sus pretensiones de sabio y sus reprimendas á los que creia ménos sabios que el, que eran todas las personas á quienes conocia, fuesen sábias ó ignorantes.

Casi todos sus feligreses creian que et efecto el señor cura era un pozo de ciencia, y si no digo todos, es porque entre ellos habia uno que en este punto no participaba de la opinion general: este uno era Márcos, el pastor del lugar, que, con gran escándalo de sus convencinos, solia decir por lo bajo para que el señor cura no lo oyese:

— ¿ *Queris* que os diga lo que á mi me *páice* del señor cura? Pues es que el señor cura no sabe de la misa la media.

Yo no sé si el señor cura sabía á medias ó a enteras la misa; pero si que en cuanto á latin, sabía tanto como yo.

Si Márcos tenia pobre opinion del saber del señor cura, el señor cura la tenia pobrísima del saber de Márcos.

No se acercaba éste una sola vez á saludar al señor cura, sin que el señor cura le pusiese de bruto que no habia por dónde cogerle, y todo porque el pastor no sabía cómo se llamaban las cabras en latin.

II

El rey que rabió regresaba de una gran caceria, acompañado de los principales personajes de su corte, y se detuvo á descansar un rato y á tomar un tente en pié bajo unos árboles, cerca de San Babiles.

El alcalde de San Babiles, gran admirador de la sabidura del cura párroco, salió á saludar á su majestad.

— ¿Qué tal es tu pueblo? — le preguntó el rey.

— Señor, — contestó el alcalde, — el pueblo no es gran cosa; pero si vuestra majestad fuera por allí, veria un hombre sabio si los hay.

El rey que rabió abrió tanto ojo al oir esto, pues era muy amante del saber, como que rabió de tanto como sabía; noticia que yo no he echando en saco roto para no tener que andar ¡ ham! ¡ ham!

— ¿Y quién es ese fenómeno? — proguntó al alcalde.

— No es *fieromemo,* señor, que es el señor cura del lugar.

El rey se decidió á ir á San Babiles y en efecto, poco depues llegaba allá y se encaminaba á casa del cura, extranando que éste no se hubiese apresurado á salir á recibirle.

El cura disculpo su desatencion, diciendo que no habia salido á recibir á su majestad porque al saber que su majestad entraba en el pueblo, tenia ya la sopa en la mesa, y no le gustaba comerla fria ni pasada.

Si no fué entónces cuando el rey rabió, seria porque no le diese la gana.

El rey tomó asiento en la sala del señor cura é hizo que este se sentara á su lado.

Los mofletes del señor cura habian cargado ya un poquillo a su majestad; pero su majestad dijo para sí:

— ¡ Bah! Hago mal en juzgar á este hombre por las aparencias. Si ha preferido comer la sopa en sazon, á salir á recibirme á tiempo, será porque profesa la filosofia estoica, y si tiene gordos los mefletes, será porque la satisfaccion de saber mucho le engorda.

En seguída su majestad trabó conversacion con el señor cura, y despues de un cuarto de hora de preguntas y respuestas, sacó en limpio que el señor cura de San Babiles era un glotonazo lleno de ignorancia y vanidad.

Y su majestad dijo para su coleto, ó lo que gastase, que eso no he podido averiguarle:

— Yo haré que á este buen señor le disminuyan un poco esos carrillos de monja boba que tiene, y que demuestran que en lugar de comer para vivir, y vivir para servir á Dios y al prójimo, vive para comer y servirse á si propio. Y no me contentaré con esto, que le daré una leccioncita de modestia que le enseñara á no tenerse por un sabio, cuando, segun las trazas, el mejor dia revienta de lo contrario.

Ya he dicho que el rey era tan sabio, que de sabio rabió, porque es de advertir que la sabiduría, cuando se mete en camisa de once varas, da ratos muy pícaros. Así es que apénas habló cuatro palabras con el cura de San Babiles, conoció los puntos que calzaba en punto á talento, sabiduría y bondád el tan cacareado sabiondo.

— Señor cura, — le dijo, — veo que la fama que goza usted de sabio es merecida; pero para convencerme más y más de ello, le voy á hacer á usted satisfactoriamente, sin que le bullan los sesos, y tanto más, cuanto me le voy á dar á usted un mes de término para que me conteste.

— Pregunte vuestra majestad cuanto guste, que aqui estoy yo para contestar en el acto, — dijo el cura dándose tono.

— Pues bien: hace tiempo deseo encontrar quien acierte á contestar estas tres preguntas. Primera. ¿Cuánto valgo yo? Segunda. ¿En cuánto tiempo podré dar la vuelta al mundo? Tercera. ¿Cuál es el error en que yo estoy pensando? Me parece que estas tres preguntas no le darán á usted mucho que hacer, porque, sabios como usted, las contestan por debajo de la pata.

— No tanto, señor, no tanto, que las preguntitas tienen un par de perendengues.

— ¿Oue han de tener, hombre! Para un zamarro come el que cuida las cabras de San Babiles, no digo que no los tengan; pero no para un sabio como usted. Pero en fin, no es puñalada de pícaro la contestacion. Hoy estamos á 17 de Abril; de hoy en un mes, es decir, el 17 de Mayo, le espero á usted en mi palacio, donde me ha de dar usted la contestacion; el la inteligencia de que si acierta usted, le hago archipámpano de Sevilla, y si no acierta, hago que passeen á usted por las calles de la corte montado en un burro, y cascándole media docena de azotes en cada esquina.

El señor cura quiso replicar que no admitia el trato; pero su majestad le interrumpió poniendo cara de perro, y diciendo al alejarse:

— Nada, nada; no me venga usted con lilailas; lo dicho, dicho, que tengo palabra de rey.

IV

El mes de Mayo comenzaba á correr, y el cura de San Babiles no habia podido aún resolver los tres problemas que el rey le habia prupuesto.

En vano habia acudido indirectamente á todos sus feligreses, ménos al cabrero, á quien por el más negado de todos. Y digo que habia acudido indirectamente, porque su orgullo no consentia que acudiese de otro modo. Véase de qué modo habia acudido.

— Oyé tú, Destripa-terrones: si el rey te preguntase cuánto vale, cuánto tiempo necesita para dar la vuelta al mundo, y en qué error está pensando, ¿ que le contestarıas ?

Destripa-terrones, como todos sus convencinos, despues de cavilar un rato rascándose la mollera, contestaba que no sabíá.

Y el señor cura se desesperaba viendo que él lo sabia perfectamente, llamaba animal de bellota al pobre Destripa-terrones, y á otro con la misma pregunta y la misma invectiva al ver que reciba la misma respuesta.

El pobre señor cura se desesperaba viendo que se acercaba el término del fatal plazo y la azotaina. Apénas comia ni dorma, que se pasaba los dias y las noches cavila que cavila, unas veces encerrado en su habitacion, y ötras recorriendo las solitarias cercanías de San Babiles.

Y con tantas cavilaciones, ayunos y vigilias, su humanidad iba disminuyendo prodigiosamente.

El señor cura enflaquecia, y el cabrero engordaba. La razon de que enflaqueciera el señor cura, ya la sabe el lector; la de que engordara el cabrero la va á saber.

El cabrero sabía el gran apuro en que el señor cura se hallaba, y engordaba de satisfaccion, porque tenia tirria al señor cura, de quien tantos sofiones habia recibido por la gravisima culpa de no saber cómo se llamaban las cabras el latin.

Llegó el 16 de Mayo, y el señor cura se consideraba ya sobre el borriquito recibiendo los consabidos en los esquinazos de la corte, ó mejor dicho, en otro sitio que no conviene nombrar.

V

Haciendo el señor cura de San Babiles el último esfuerzo de imaginacion en las cercanías del pueblo, se encontró con Márcos.

— Señor cura, — le preguntó el cabrero, — ¿ que demonches le pasa á usted, que se va quedando tan desmejorado ?

— Y á tí qué te importa, grandísimo bruto ? — le contestó el cura muy quemado.

— Se lo pregunto á usted por si uno puede...

— ¡ Qué has de poder tú, animal, cuando, ni siquiera has podido aprender la gramática latina !

— Si señor ; pero he aprendido la gramática parda. Mire usted, señor cura, no andemos con *desimulos :* yo sé lo que le pasa á usted, y que mañana 'lleva una zurribanda en la corte si no se fia usted de mí.

— ¡ Que ! ¿ Sabes tú lo que vale el rey, el tiempo en que su majestad puede dar la vuelta al mundo, y el error en que esta pensando ?

— Déjemonos de eso, señor cura, y vamos á otra cosa. Mañana al amanecer nos *venomos* los dos á estos andurriales y cambiamos de ropa ; es decir, que yo me visto de cura, y usted se viste de pastor, y miéntras usted queda guardando las cabras de San Babiles, hasta la tarde que yo venga para que descambiemos de ropa, yo me planto en cuatro zancadas en la corte, me presento á su *rial* majestad, y le saco á usted del compromiso.

El señor cura echó enhoramala al cabrero, que tal desatino le proponia, y cuntinuó cavilando inútilmente por aquellas soledades ; pero llegó la noche y llegaron al colmo sus apuros. Entónces no tuvo más remedio que llamar al cabrero y decirle que aceptaba el trato.

Cura y cabrero quedaron citados para el amanecer.

VI

Como el cura habia enflaquecido tanto como habia engordado el cabrero, resultaba que el traje del cura le estaba al cabrero como pintado, y el del cabrero al curo otro que tal.

Márcos tomó el camino de la corte, que distaba cosa de dos o tres leguas, y el señor cura quedó cuidado las cabras.

Cuando llegó Márcos á palacio, ya el rey, sentado en su trono y rodeado de toda la nobleza de la corte, esperaba al cura de San Babiles.

El cabrera fué introducido en el gran salon del trono, y el rey, al verle, dijo á uno de los ministros que le acompanaban cuando estuvo en San Babiles :

— ¡ Jesus ! ¡ Qué de mejorado está !... Bien dije yo que habian de disminuir sus carrillos de monja boba... ¡Pero qué ! ¡Si está completamente desconocido !

Y su majestad hizo sena al cura de San Babiles para que se la acercara.

— Vamos á ver, le dijo : — ¿viene usted ya en disposicion de contestar á mis tres preguntas ?

— Si señor.

— Ya sabe usted lo que le espera si no acierta.

— Señor, ya lo sé.

— Vaya, la primera pregunta : ¿ Cuanto valgo yo ?

— Vale vuestra majestad 29 dineros.

— ¿Como se atreve usted ?... — replicó el rey muy ofendido.

— Cristo valió 30 dineros, y creo que vuestra majestad no pretenderá valer tanto como Cristo.

— Me doy por satisfecho, — contestó el rey. — Vamos con la segunda pregunta. ¿Cuánto tiempo necesito para dar le vuelta al mundo ?

— Si vuestra majestad se mota en el sol, veinticuatro horas.

El rey y sus cortesanos prorumpieron en aplausos al oir esta contestacion, conviniendo en que era completamente satisfactoria, pues el rey y sus cortesanos eran flojillos en astronomía.

— Ea, — continuó su majestad, — las dos primeras preguntas están bien contestadas. Vamos á ver si con la tercera acaba usted de ganar el archipampanazgo de Sevilla, que es una brevita de las buenas. ¿En qué estoy yo pensado ?

— En que yo soy el cura de San Babiles.

— ¡ Azotaina tenemos ! — exclamó el rey.

— ¡Azotaina! ¡Azotaina! — repitieron los cortesanos llenos de gozo.

— Señor, — replicó el sanbabileseno, — no hay azotaina que valga. ¿No piensa vuestra majestad que yo soy cura de San Babiles?

— Sí; pero habia de ser un error lo que yo pensara.

— Pues un error es; porque vuestra majestad piensa que yo soy el cura de San Babiles, y soy el cabrero.

— ¿ Y cómo lo pruebas? — preguntó el rey.

Márcos no pudo contestar, porque en aquel momento penétró en el salon el alcalde de San Babilas, á quien ya el rey conocia, diciendo que venía á poner en conocimento de su majestand un caso grave que ocurria en el pueblo, y que consistia en haber desaparecido el cabrero y en haberse vuelto loco el cura, hasta el punto de haberse vestido de pastor y puéstose á guardar las cabras del lugar.

En pocos momentos quedó probado que el que habia contestado las tres preguntas era el cabrero, y que las tres preguntas habian sido perfectamente contestadas.

El rey que rabió pensó por un momento que á pesar de los pesares habia allí tela, no sólo para azotar, sino tambien para ahorcar; pero hizo al cabrero archipámpano de Sevilla con diez mil realitos al ano, y condenó al cura á no quitarse el traje de cabrero ni abandonar las cabras de San Babiles hasta el 17 de Junio inmediato.

Se conoce que su majestad estaba aquel dia más para gracias que lo está hoy el autor de este cuento.»"

P. 40 *VORBA POTRIVITĂ*

Publicată în *Revista literară*, anul X, nr. 3, din 22 ianuarie 1889, p. 33—37. Reprodusă ulterior în volumul *Legende române*, 1891, p. 99—113. În ediția a III-a, din 1896, la p. 73—85, de unde reproducem textul. În anexa de note, de la sfîrșitul volumului, autorul adaugă următoarele precizări:

„Această legendă fu publicată în *Revista literară*, no. 3, din 12 ianuarie 1889.

Pînă astăzi nu am aflat una asemenea în altă limbă, dar nu m-aș mira să exista una. Rog pe lectorele care va cunoaște una asemene, să mă înștiințeze, spre a o avea în vedere la a patra edițiune."

P. 48 *NEA SĂRACILĂ ȘI SURATA CALICIA*

(Poveste auzită de la baba Floarea din Soci)

Publicată în volumul *Legende române*, 1891, p. 127—143. În ediția a III-a, din 1896, la p. 97—110, de unde reproducem textul.

În anexa de note, de la sfîrşitul volumului, autorul adaugă următoarele precizări :

„O legendă aproape identică este în Haute-Bretagne, în Francia. Paul Sebillot a publicat-o, sub titlul *Misère*, în *Contes des paysans et des pêcheurs.*

În româneşte există elementele constitutive ale acestei legende şi în alte produceri populare, sau şi numai literare. *Toderică, jucătorul de cărţi* al lui C. Negruzzi seamănă în multe privinţi cu legenda ce aducem noi.

Toderică a fost publicat mai întîi în *Propăşirea.* C. Negruzzi, în operele sale : *Păcatele tinereţei* (vol. I, Bucureşti, 1872), aminteşte că «nevinovata poveste servi de pretext tartufilor politici, ca să închidă jurnalul şi să fie exilat autorul.» *Contimporanul* din ianuarie 1882 şi iulie 16 probează că *Toderică* este o simplă localizare după *Fédérigo* al lui Mérimée (vezi pag. 63 şi cele următoare din *Contimporanul).*

Sunt cîteva zile, *Românul* a publicat o poveste semnată de d. Ioan Dumitrescu de lîngă Dîmboviţa. Aceasta este o variantă slabă a legendei lui Toderică. Ca să se vază aceasta, o dăm aci întreagă :

«Danciu

Danciu primi în mica sa casă pe Isus cu ucenicii săi, cînd se aflau pe pămînt. Deoarece era sărac, el se împrumută cu cîţiva bani la un bogat zgîrcit şi le cumpără ceva de mîncare. După ce prînziră şi se odihniră cu toţii pînă a doua zi, Isus zise lui Danciu :

— Pentru buna primire ce am avut de la tine, cere de la mine trei lucruri pe care le vei avea.

Sf. Petru dojeni îndestul pe Danciu asupra celor trei lucruri ce avea să ceară, dar el nu se putu hotărî în curînd şi i se îngădui un timp de trei zile ca să gîndească.

În acest timp, el se gîndi la trebuinţele sale şi ziua şi noaptea, şi în culcare şi în lucrare. A treia zi întîlni pe Isus şi îi zise :

— Doamne, mi-am ales cele trei lucruri, şi iată-le :

1. Oricine va veni în casa mea şi va sta pe scaun să nu se mai poată scula ca să plece pînă nu-i voi zice eu.

2. Am un păr care face pere frumoase, şi fiindcă mi-l culege lumea, oricine se va urca în el să nu se poată da jos pînă nu-i voi da eu voie.

3. Am văzut nişte oameni jucînd cărţi pe bani. Aş avea mare dorinţă să joc şi eu ; binecuvintează-mi o păreche de cărţi pentru joc, ca cu oricine voi juca să-l cîştig.

Isus se gîndi puțin, în urmă îi făcu voia, căci făgăduise, și apoi își văzu de cale.

Nu trecu mult și bogatul ce-l împrumutase cu bani veni să i-i ceară.

Danciu, pentru cinste, îl pofti să stea pe scaun; își ceru iertare că nu-i avea și-l rugă să-l mai aștepte. Așa se învoiră și zgîrcitul voi să plece, însă nu fu cu putință să se scoale de pe scaun.

— Aoleo! vai! Ce e asta!

După ce i se arătă puterea ce avea scaunul, el zise:

— Zi-mi să mă scol, dar, ca să plec.

— Nu, zise Danciu, pînă nu-mi vei ierta toată datoria ce o am la d-ta, căci cu acei bani eu nu am făcut nimic pentru mine, ci am ospătat niște străini călători.

Că hîr... că mir... ți-o iert pe sfert... fie pe jumătate... Ba mai dă-mi și mie ceva...

N-avu ce face și îi iertă toată datoria. Atunci Danciu îi dete voie să plece, zicîndu-i:

— Scoală și du-te!

Zgîrcitul, amărît pînă la suflet de această întîmplare, se sculă și plecă.

A doua zi, boierul, ca să nu fie păgubaș de toți banii, luă un coș și se duse să-i culeagă perele din părul ce avea bietul Danciu. Se urcă sus și, după ce umplu coșul cu pere, voi să se dea jos, însă nu fu chip. Se căzni pe colea, se cercă pe dincoace, dar zadar. Dacă văzu și văzu că n-are încotro cîrmi, strigă pe Danciu, stăpînul părului. Acesta, văzîndu-l, îi zise:

— Vezi, boierule, că te-ai urcat în pom cu gînd rău? Acum nu o să poți a te da jos, pînă nu-mi vei plăti perele culese cu un galben.

După multe încercări zadarnice de împotrivire, zgîrcitul nu avu ce face, dete un galben și numaidecît auzi iar vorba „du-te". Astfel putu să se coboare din păr și să plece lăsînd pe Danciu în pace, cu toate că purta asupra lui un necaz destul de mare.

Nu mult după aceasta, Danciu, cu un galben în pungă și cu cărțile de joc în buzunar, plecă la cîrciumă. Se apucă de joc și în ziua aceea mai făcu încă vro cîțiva galbeni cu cărțile sale. Cu aceștia își îmbunătăți întrucîtva starea lui de sărăcie.

De aci încolo, sărbătoarea el nu lucra altceva nimic decît jocul de cărți la cîrciumă. Cîștiga de la toți. Boierii, ciocoii, proprietarii mari și mici, toți erau prada norocului lui. Unii dintre dînșii, înțelegînd oarecum puterea cărților lui de joc, voiră să i le cumpere. Danciu însă porunci în ascuns de i se tipări alte cîteva perechi de

cărţi de joc la fel cu cele ale sale binecuvîntate, şi în locul acestora el vindea pe celelalte.

Astfel, Danciu se făcu un bogat mare, şi numele său ajunse prin toate locurile şi ţările de primprejur.

În aşa stare lăudată ajunse la bătrîneţe, şi moartea intră pe uşă fără ca el să se gîndească măcar.

— Danciule, am venit să te iau, zise moartea.

— Bine, dar eu sunt un mare păcătos şi nu m-am spovedit; mă duc să caut un preot, căruia să-i mărturisesc păcatele şi aşa să fiu gata ca să mă iei. Pînă atunci mai stai aci pe scaun niţel.

Moartea şezu şi Danciu plecă. Nu însă după popă, ci îşi văzu de alte afaceri. Tocmai pe seară dete p-acasă.

— Bine, Danciule, şezuşi prea mult, şi eu, grăbită fiind, cercai să viu după tine, dar nu putui. Ce e asta?

— Ce să fie? Nimic. Nu vei putea pleca pînă nu-ţi voi zice eu.

— Atunci, zi-mi să plec.

— Nu, pînă nu-mi vei da 50 de ani de viaţă ca să mai trăiesc.

— Ba că eşti bătrîn şi-ţi ajunge 10; ba 20; ba 40; în fine, fie.

Atunci Danciu îi dete voie să plece, zicîndu-i „du-te".

În acest timp de 50 de ani, el strînse alte bogăţii şi mai multe. Dar trecură şi aceştia, şi se împlini sorocul.

Trămise D-zeu pe arhanghelul Mihail, care îi zise:

— Danciule, am venit să-ţi iau sufletul.

— Bine, sfinte arhanghele, dar nu m-am pocăit bine; mă duc la duhovnic să-i mărturisesc păcatele ş-aşa să fiu gata. Însă pînă a veni eu, poate că eşti obosit şi ai dori să guşti din nişte fructe pămînteşti; urcă-te în părul acela şi vei vedea ce fructe gustoase are.

— Foarte bine, Danciule, dar vino curînd, căci sunt grăbit. Danciu plecă şi veni tocmai seara.

— Dar [ce-i] asta, Danciule, nu am vorbit noi să vii curînd? Am voit să te caut, căci mă grăbeam, dar n-am putut să mă dau jos din părul tău. Ce însemnează aceasta?

— Ce să însemneze? Nimic. Nu te vei putea da jos din păr pînă nu-ţi voi zice eu.

— Zi-mi, dar, să mă dau jos, că sunt prea grăbit.

— Poţi fi grăbit, dar pînă nu-mi vei da 50 de ani de viaţă, nu-ţi dau drumul.

— Aoleo! Danciule! apoi nu eşti prea bătrîn, ce-ţi mai trebuie atîta viaţă?

C-o fi, c-o păţi: n-avu încotro, şi-i dărui încă 50 de ani de viaţă.

Și în acest timp, meseria lui tot meserie; cu cărțile de joc strînse mare avere. Dar totul e trecător în lume. Trecură și acești 50 de ani ai lui Danciu. El însă ținu bine în minte împlinirea acestora, și în preziua împlinirei lor se duse iar la cîrciumă, unde întîlni încă 12 boieri bogați, pe cari îi luă la cărți. In cîteva ceasuri îi lefteri și pe aceștia de toate bogățiile lor.

Bieții boieri de inimă rea se îmbolnăviră de dambla și chiar în acea zi muriră cu toții.

Danciu, după ce cîștigă și averile numiților boieri, se duse acasă, chemă pe duhovnic și își mărturisi păcatele. Plăti cu bani tot ce-l îndatoră popa; mai făcu și alte pomeni pe dasupra. Apoi, se împărtăși cu sfînta comunicătură; cu un cuvînt, se găti de moarte. Lăsă și un testament prin care îndatora pe cei ce-l vor îngropa ca să-i puie în mîna dreaptă cărțile lui de joc, și numai astfel să-l îngroape.

A doua zi de dimineață veni moartea împreună cu arhanghelul trimiși de D-zeu ca să ia pe Danciu. Îl găsiră gata și numaidecît îl trecură pe lumea cealaltă. Acolo, el fu luat la iad. Dracii, cum îl văzură, făceau o bucurie nespusă, căci îl credeau perdut prin ispovedania ce făcuse la sfîrșitul vieței.

Un drac mai șmecher, văzînd că Danciu are cărți de joc, îi zise:

— Măi Danciule, cei 12 boieri ce i-ai rămas tu ieri au murit de inimă rea și sunt aicea; uite-i. Vrei tu să jucăm pentru doi din ei? și dacă te voi rămînea, să fii tu de veci al meu.

— Bine, vreau.

Se apucară de joc. Traseră cărțile și pe dată rămase pe dracu. Așa Danciu cîștigă doi boieri din iad dintre cei 12 ce muriseră din pricina lui.

Satan, o altă căpetenie a dracilor, trase două palme dracului ce jucase cărți și-l împinse de-a berbeleacul pînă în fundul iadului.

— Dacă nu știi să joci cărți, la ce-ți mai cerci norocul, afurisitule? — și, către Danciu: Vrei să te cîștig cu împreună cu cei doi boieri cîștigați de tine, zise Satan, sau eu îți dau trei din ceilalți, adică: trei pentru trei?

— Bine, haide!

Traseră o dată, al doilea, egali în țifre. Al treilea rămase pe Satan. Să fi văzut vaiete și urlete pe draci. Auzi tartarul cel bătrîn, Lucifer, și veni el, trăsnind și fulgerînd în urmă-i:

— Ce-ați făcut, întunecaților? Hai cu mine, Danciule, aceștia sunt niște băieți nu tocmai îndemînatici. Tu ai cîștigat cinci boieri și cu tine fac șase suflete. Pe ele! Sau îți dau și pe ceilalți șapte cari mai sunt.

— Bine, gata, zise Danciu.

Traseră cărţile şi, cu toată înfăţişarea grozavă şi vicleniile ce întrebuinţa Lucifer cu cetele lui de draci, tot îi rămase Danciu.

Numaidecît, Lucifer chemă deoparte pe sfetnicii săi, făcură sfat şi se înţeleseră cu toţii ca să-l scoată afară din iad. Cît mai curînd se grăbiră, fiindu-le frică că poate se va mai cerca cineva la joc cu el, şi aşa le va mai scoate şi alte suflete din iad.

Danciu, văzîndu-se scos din iad cu cei 12 boieri ce-i cîştigase, apucă calea spre rai. Cum ajunse acolo, bătu la uşă. Heruvimul, care păzea uşa raiului, îi spuse că nu e primit; dar Danciu îi zise:

— Te rog, sfinte îngere, spune Mîntuitorului că sunt eu, Danciu, cu 12 suflete după mine.

Îngerul făcu numaidecît serviciul şi-i aduse răspunsul de „nu se poate".

Atunci, Danciu mai rugă iar pe înger să întrebe pe Fiul omenesc din partea lui aşa: „cum, eu l-am primit în mica mea căsuţă împreună cu cei 12 apostoli, i-am dat de mîncare şi odihnă din cît am avut şi eu mijloace, şi d-sa nu mă primeşte pe mine cu ceste 12 suflete barem într-un colţ al raiului?"

Îngerul iar se duse şi spuse fiului lui D-zeu aceste întrebări. Dînsul, auzind, zise:

— Are dreptate, daţi-i drumul să intre în rai.

Astfel, Danciu căpătă şi raiul ceresc.»"

LEGENDE DIN ISTORIA NAŢIONALĂ

În anexa de note, de la sfîrşitul volumului de *Legende române*, ediţia a III-a, din 1896, autorul face următoarele precizări:

„Am complectat volumul legendelor costiniane cu cîteva legende scoase direct din istoria patriei. Multe sunt aceste legende, unele duioase, altele măreţe, toate minunate. Ceea ce pot afirma, fără teamă de dezminţire, este că toate, absolut toate, sunt inedite pînă astăzi, sau cel puţin nepovestite de nime altul decît mine."

P. 59 *PEATRA ARSĂ*

Publicată în volumul *Legende române*, 1891, p. 204—205. În ediţia a III-a, din 1896, la p. 281—282, de unde reproducem textul.

P. 60 *CONDEIELE LUI VODĂ*

Publicată în volumul *Legende române*, 1891, p. 183—185. În ediţia a III-a, din 1896, la p. 275—276, de unde reproducem textul.

P. 62 *MOŞNENII DIN PLOIEŞTI ŞI MIHAI-VODĂ*

Publicată în volumul *Legende române*, 1891, p. 223—225 În ediţia a III-a, din 1896, la p. 298—299, de unde reproducem textul.

P. 64 *NESTOR URECHE ŞI SIHASTRUL*

Publicată în volumul *Legende române*, 1891, p. 215—217. În ediţia a III-a, din 1896, la p. 291—293, de unde reproducem textul.

P. 66 *POVESTEA BALAURULUI*

Publicată în *Universul*, anul XVIII, nr. 24, din 26 ianuarie 1900, p. 1 şi nr. 25, din 27 ianuarie 1900, p. 1—2. Tipărită ulterior în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 49—62, de unde reproducem textul.

Amintim că I. Creangă, fiu, ca şi Urechiă, al ţinutului Neamţ, povesteşte pe scurt legenda acestui deal prin gura eroului său, Moş Nichifor Coţcariul, dar dă o altă versiune.

P. 76 *GHEMUL VIEŢEI*

Publicată în *Familia*, anul XXXV, nr. 12, din 21 martie/2 aprilie 1889, p. 133—134. Tipărită ulterior în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 5—9, de unde reproducem textul.

P. 80 *GARDUL TÎRGULUI*

Publicată în volumul *Legende române*, 1891, p. 194—198. Reprodusă în *Revista literară*, anul XII, nr. 30, din 15 noiembrie 1892. În ediţia a III-a a volumului *Legende române*, din 1896, la p. 162—165, de unde reproducem textul.

EPISOADE ISTORICE

P. 85 *PLUTA DOMNEASCĂ*

Publicată în *Familia*, anul XXXVII, nr. 48, din 2/15 decembrie 1901, p. 565—567. Ulterior, în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 185—192, de unde reproducem textul.

P. 91 IOAN BOGDAN MOVILĂ ȘI VENEȚIANA

Publicată în volumul *Cum era odineoară,* 1901, p. 240—247, de unde reproducem textul.

P. 97 LOGOFĂTUL BAPTISTE VELELI
(Episod istoric din secolul XVII)

Publicată în *România literară,* anul I, nr. 13, din 9 aprilie 1855, p. 155 și nr. 20, din 21 mai 1855, p. 231. Reprodusă în *Familia,* anul XX, nr. 33, din 12/24 august 1884, p. 389—391 ; nr. 34, din 19/31 august 1884, p. 401—403 ; nr. 35, din 26 august/7 septembrie 1884, p. 413—415 ; nr. 36, din 2/14 septembrie 1884, p. 425—427 ; nr. 37, din 9/21 septembrie 1884, p. 437—440. Publicată în volumul *Legende române,* ediția a III-a, din 1896, la p. 199—259, de unde reproducem textul.

Logofătul Baptiste Veleli este, desigur, cel mai cunoscut text literar al lui Urechiă, nu atît pentru valoarea lui mai curînd discutabilă, cît pentru importanța istorică în evoluția genului. La data apariției acestui „episod istoric" (unii istoriografi îi acordă, datorită lungimii sale, titlul de „roman"), literatura noastră putea număra doar cîteva încercări de acest fel : *Ruxandra doamna* (1841), *Svidrighello* și *Elena Moldovei* (1850), dintre narațiunile istorice ale lui Gh. Asachi, apoi creațiile de altă valoare ale lui Costache Negruzzi : *Riga Poloniei și domnul Moldovei* (1839), *Alexandru Lăpușneanu* (1840) și *Sobieski și românii* (1845) ; în sfîrșit, M. Kogălniceanu dăduse *Trei zile din istoria Moldovei* (1844). Încercarea lui Urechiă, desigur merituoasă pentru posibilitățile unui tînăr de numai optsprezece ani, este o dezvoltare romanescă, în multe privințe anacronică și în stil melodramatic, a unui episod real din trecutul Moldovei.

După cum reiese din lunga narațiune, ea se inspiră din evenimentele celei de a doua domnii a lui Alexandru Iliaș (decembrie 1631 — aprilie 1633), izvorul informativ fiind indiscutabil *Letopisețul* lui Miron Costin, pe care tînărul autor l-a putut cunoaște în ediția lui Kogălniceanu (cap. XIII). Numirea domnului a fost rău primită de boieri („știindu cu toții hirea acelui domn", *zac.* 8). Aceștia au alcătuit o delegație care a plecat la Țarigrad, în frunte cu „Lupul Vasile vornicul, Cehan vornicul, Savin hatmanul, [Iancu] Costin postelnicul [tatăl lui Miron], Uréche spătariul [cronicarul], Buhuși vistiernicul, Furtună comisul, Bașotă logofătul" și alți „boieri cu numărul pînă la 50", încercînd anularea numirii. Nu vor realiza aceasta, dar vor perfecta un fel de pact cu domnitorul, bineînțeles, imediat apoi încălcat de ambele părți.

Domnia lui Alexandru Iliaş, înconjurat de greci, produce mari nemulţumiri în rîndurile supuşilor, dar şi ale boierilor, care ştiu să canalizeze aceste nemulţumiri într-o răscoală populară, determinînd în cele din urmă îndepărtarea domnitorului şi uciderea lui Baptiste Veveli (cum se numea în realitate), favoritul domnului, un grec ale cărui rosturi exacte la Curte istoriografia nu le-a putut încă preciza, dar care se pare că guverna peste capul boierilor. Omorîrea acestuia e relatată de Miron Costin pe baza mărturiei unor „boieri bătrîni", căci efemera domnie, afirmă el, nu e atestată documentar : „*Zac.* 21. Dacă au agiunsŭ în şesul Bahluiului domniia, aproape de mănăstirea Balicăi, locul era tot plin de oameni, nu se vedea şesul deşertu necăiuri. Striga : «Dă-ne, Doamne, pre greci.» Unii hăicăia, alţii suduia şi jecuiia. Şi acolo au strigatŭ pre Baptişte, să le dea, carele era tot aproape de Alexandru-vodă, văzîndŭ strigarea pre sine. Ce, nu sta domniia de grijea sa şi numai ce i-au dzis să se depărtédză de la dînsul. Şi aşea l-au apucat şi l-au dat pre mîna ţăranilor. Nespusă vrăjmăşiia a prostimei! Şi aşea, fără de nice o milă, de viu, cu topoare l-au făcut fărîme."

Boierii proclamă domn pe Miron Barnovschi, fostul domnitor, refugiat după mazilire în Polonia, şi care vine la Iaşi ; dar ducîndu-se la Poartă pentru a obţine firmanul e întemniţat şi executat de turci. În locul lui e ales domn Moise Movilă, care va domni doar cîteva luni, în 1634, domnia fiind obţinută de unul dintre mai vechii competitori, Vasile Lupu.

Întîmplările de familie ale acestuia reprezintă desigur rodul fanteziei literare a lui Urechiă şi nu au nici măcar meritul de a se insera în tradiţia epocii şi a mediului. Acolo unde tînărul autor siluește mai grav adevărul istoric, dar nu şi credibilitatea, e în atribuirea vornicului Lupu obîrşii şi intenţii politice „naţionale", antigreceşti şi oarecum democratice. În realitate, Vasile Lupu se trăgea el însuşi dintr-o familie de origine grecească (Dimitrie Cantemir îl numeşte Vasile Arvanitul), instalată în ţară de trei generaţii, şi a continuat, în forme mai atenuate, politica lui Alexandru Iliaş, pe care-l înlăturase, înconjurîndu-se din ce în ce mai mult de greci. Viziunea lui Urechiă este tipică epocii sale, şi, graţie ei, scriitorul nu ezită să tragă dintr-o serie de evenimente istorice foarte limpezi concluzii în sensul cel mai opus adevărului.

P. 136 *ZARVA DE LA PARAIPAN*

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 10—24, de unde reproducem textul.

În acest episod istoric, Urechiă pleacă de la o serie de evenimente reale, legate de domnia plină de conflicte sociale a lui Matei Basarab. Din cele două documente domnești publicate în corpul povestirii reiese limpede o acțiune a domnitorului de a rumâni un sat de moșneni, foști combatanți în oastea sa în timpul domniei lui Leon Ștefan și apoi în luptele de apărare împotriva invaziei tătarilor. Urechiă, credincios principiului după care marii domnitori au fost și niște iubitori ai poporului, atribuie această samavolnicie intrigilor unor boieri din anturajul lui Matei Basarab. Aceștia vor plăti cu capul faptele lor mai tîrziu, în timpul marii răscoale a seimenilor și dorobanților, care a marcat sfîrșitul domniei lui Matei. Cîțiva dintre foștii oșteni din Paraipan, deveniți acum haiduci pentru a scăpa de abuzul stăpînirii, intră din nou în oastea domnului, mobilizată împotriva atacului lui Vasile Lupu și al cazacilor, și participă la bătălia de la Finta. Finalul ni-i arată la Tîrgoviște, în timpul răscoalei, răfuindu-se cu boierii, dar mai ales cu Radu Vărzaru, marele armaș (personaj istoric) și care ar fi fost autorul moral al acestei nedreptăți.

Urechiă a comentat acest episod istoric într-un articol din *Revista literară*, 5 februarie 1889.

P. 147 *ILIEȘ STURDZEA*

(Episod istoric)

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 70—77, de unde reproducem textul. Episodul a fost tradus în limba germană de Maximilian W. Schroff, în volumul I din seria *Bilder aus Rumänien*, București, 1901, p. 17—22, sub titlul *Iliesch Sturdza — historische Episode*.

P. 152 *LOGODNĂ DOMNEASCĂ*

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 193—197, de unde reproducem textul.

P. 156 *O JUDECATĂ SUB ȘTEFĂNIȚĂ LUPUL-VODĂ*

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 156—168, de unde reproducem textul.

P. 165 *O RĂZVĂTIRE ȚĂRĂNEASCĂ SUB GR. D. GHICA-VODĂ*

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 280—289, de unde reproducem textul.

POTRIVIRI DE VREMI
VIAŢA ÎN TRECUT

P. 175 *CUM SE RESPINGEAU ÎN SEC. XVII ÎNCĂLCĂRILE DE HOTARE ALE ŢĂREI*

Publicată în volumul *Cum era odinioară*, 1901, p. 257—258, de unde reproducem textul.

P. 177 *CU DE-A SILA LA BISERICĂ*

Publicată în volumul *Cum era odinioară*, 1901, p. 267—269, de unde reproducem textul.

P. 179 *CUM CLOPOTELE MÎNTUIESC BUCUREŞTII DE LA PUSTIERE*

Publicată în *Revista literară*, anul XVI, nr. 18 din 30 iulie 1895. Ulterior, în volumul *Legende române*, 1896, ediţia a III-a, p. 156—165, de unde reproducem textul.

Textul a fost tradus în limba germană de Maximilian W. Schroff, în volumul I din seria *Bilder aus Rumänien*, 1901, p. 22—26, sub titlul *Wie die Glocken Bukarest vor Plünderung schützen*.

Această scurtă naraţiune, alcătuită de autor pe baza unei legende, în parte consemnate de o cronică anonimă de epocă, descrie evenimentele care au precedat cu puţin intrarea armatelor imperiale austriece în Bucureşti (9 noiembrie 1789), în urma marii victorii obţinute de ele şi de armatele ruseşti în bătălia de la Rîmnic (31 iulie 1789), şi izgonirea turcilor din capitală, pe care aceştia o părăsesc după oarecari ezitări, împreună cu Nicolae Mavrogheni, domnitorul atît de supus lor şi pe care Urechiă, cedînd unei optici greşite, nu ezită să-l numească „minunat", în cursul povestirii sale.

E drept că Nicolae Mavrogheni face un interesant contrast cu ceilalţi domnitori fanarioţi, cu totul străini de spiritul belicos şi puşi numai pe căpătuială, gata mai apoi să-i trădeze pe turci, dar personalitatea lui, atît de controversată şi în care atîţi contemporani şi cronicari, memorialişti şi istorici, de la Enăchiţă Văcărescu la Ion Ghica, au văzut un personaj diabolic, era departe de a avea calităţile pe care i le atribuia Urechiă, care l-a considerat (*Istoria românilor*, III, Bucureşti, 1892) un erou al luptei împotriva austriecilor, un persecutor al boierilor şi un binefăcător al celor săraci. În realitate, acţiunile lui, totdeauna energice, au fost prea arbitrare ca să-i cîştige simpatia maselor — violenţa, cruzimea şi spiritul de jaf exercitîndu-se indistinct asupra supuşilor săi şi depăşind, pare-se pe a altor domni fanarioţi.

Documentele istorice din diferite surse sînt unanime în a arăta că Mavrogheni nu era popular, şi la intrarea austriecilor în ţară nu numai boierii s-au dus să-i facă act de supunere prinţului de Saxa-Coburg, aşa cum afirmă Urechiă în povestirea sa, dar şi 11 000 de bucureşteni, care l-au primit ca pe un liberator.

În *Istoria românilor* (vol. cit.) el dă o mai amplă relatare a faptelor, folosindu-se şi de *Istoria faptelor lui Mavroghene-vodă şi a răzmeriţei din timpul lui pe la 1790. Scrisă de pitarul Hristache,* cronică în versuri, din care istoricul dă o versiune diferită de cea cunoscută pe atunci şi publicată în *Buciumul român* din 25 ianuarie şi 2 februarie 1862. Comentînd evenimentele, autorul consideră că versiunea pitarului Hristache, întrucîtva diferită, e o deformare a „legendarei salvări a oraşului de *dascălul Florea* şi *învăţăceii* săi de la şcoala româno-slavonă din Sf. Gheorghe" (p. 281). În versiunea acestui cronicar, toţi preoţii din Bucureşti au făcut să bată clopotele, iar mitropolitul Filaret, trimis în delegaţie de Mavrogheni la Buzău, este cel care a dat falsa ştire a intrării austriecilor în Bucureşti :

„Arnăuţii ce s-aflase
Toţi pe cai încălecase
Şi spre turci se ridicase.
Merse de le dete veste
Că neamţul pe margini este
Şi decît să se lovească
Mai bine să se pornească
Şi Dunărea să o treacă
Şi spre Giurgiu cu toţi să meargă.
Turcii nu mai zăboviră
Ci îndată se porniră...
Plecă pîn' la Văcăreşti,
Apoi gîndi-n Bucureşti
Pentru ce însă aşa,
Să nu le facă ceva ?
Întîi s-armaldisească
Şi mai apoi să pornească
Mai vîrtos că nemţi nu sînt,
Ci raia i-a amăgit.
Aşadar se socotiră
Iar înapoi se porniră.
Ia spune-mi acum ce faci
Şi unde să te mai bagi ?

Unii spre nemţi apuca,
Alţii prin hanuri intra.
Nemţii nu se mai vedea,
Turcii se apropia.
Ce milă dumnezeiască
Făcu legea creştinească !
Că pe toţi turcii orbi
Şi înapoi se porni.
Dar tot nu se întorcea,
Clopote de n-auzea ;
Ci cum începur-a trage
Nu ştia cum s-or întoarce,
Socotind adevărat
C-atunci nemţii au intrat.
Iar nemţii tocmai pe seară
Au intrat şi ei d-afară."
Etc.

(Cf. V. A. Urechiă, *op. cit.*, p. 462.)

P. 183 *UN FIU AL LUI ENACHE VĂCĂRESCU LA VIENA*

Publicată în volumul *Cum era odinioară*, 1901, p. 218—223, de unde reproducem textul.

P. 188 *SPÎNZURAREA LUI MARIN ŢUŞCĂ, CEL CARE A UCIS PE UNCHIU-SĂU, SĂ-I IEIE AVEREA*

Publicată în *Vieaţa*, anul I, nr. 45, din 18 decembrie 1894, p. 1—2. Tipărită ulterior în volumul *Legende române*, 1896, ediţia a III-a, p. 334—342, de unde reproducem textul.

A fost republicată în antologia lui Radu Albala, *Bucureştii în literatură*, Bucureşti, 1962, p. 66—70.

P. 194 *PETRECERE LA CURTE*

Publicată în revista *Vieaţa*, anul I, nr. 50, din 22 ianuarie 1895, p. 3—4 şi nr. 51, din 29 ianuarie 1895, p. 5—6. Tipărită ulterior în volumul *Legende române*, ed. III, 1896, p. 316—333, de unde reproducem textul.

Întîmplarea reală povestită aici s-a petrecut la Curtea lui Constantin Hangerliu, la 20 ianuarie 1798, şi ea a putut fi cunoscută de Urechiă din *Hronograful Ţării Româneşti* al lui Dionisie Eclesiarhul,

publicat de Al. Papiu-Ilarian în *Tesaur de monumente istorice*, II, 1863. Redăm fragmentul care narează episodul, după ediția mai nouă a lui C. Nicolăescu-Plopșor, Rîmnicul-Vîlcea, 1934, p. 96—97:

„Deci într-acea vreme a venit căpitan-pașa cu agalele lui la București, și acolo petrecînd două săptămîni, făcutu-i-a vodă zeiefeturi, și a zîs căpitan-pașa lui vodă să cheme pe boierii cei mari cu cocoanele lor la zeiefet, și chemînd vodă boierii, a venit după poruncă fără cocoane. Vodă văzînd că n-au venit cu muierile lor, nu i-a silit, ci a trimis pe postelnicul cel mare și pe cămărași de au adus muieri podărese curve și cîrciumărese, însă au ales muieri mai chipeșe și mai frumoase, și le-a îmbrăcat cu haine frumoase din cămara lui vodă, făgăduindu-le daruri domnești să facă toată voia lui căpitan-pașa și agalelor lui și să se sloboază la chefuri. Deci la vremea mesii le-a poftit la masă să șează cu boierii, și aducîndu-le vel-post(elnicul), le-a numit că sunt cocoanele boierilor, arătînd: iată aceasta e Brâncoveanca, aceasta Goleasca, aceasta e Corneasca, aceasta e cutare, și aceasta e cutare Filipeasca. Căpitan-pașa văzîndu-le s-a bucurat și șezînd toate la masă cu boierii și vodă și căpitan-pașa cu agalele, zicîndu-le muzicile la masă, și după ce au mîncat, s-a sculat, și ridicînd masa a poruncit căpitan-pașa să joace boierii cu cocoanele lor, și au și jucat, și ținînd jocuri pînă seara, și iarăși puind masa, și după masă jucînd pînă în puterea nopții și încetînd, a zîs căpitan-pașa lui vodă să-i oprească pe una mai aleasă pentru culcare, că știe el că sunt bucureștencele iubitoare de împreunări, și așa s-a și făcut, și celelalte le-a dat la paturile agalelor. Și boierii s-au dus la casele lor, poruncind vodă postelnicului să spuie muierilor să le fie cu voie. Iar dimineața a dăruit turcii pe muieri bine, socotind că sunt cocoanele boierilor, și le-au slobozît. Apoi cămărașul le-a dezbrăcat cu hainele cu care le-a fost îmbrăcat și le-a dat drumu."

P. 206 *JUPÎN VÎNTURĂ-VEȘTI*

(Tablou de la antipozi)

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 92—97, de unde reproducem textul.

P. 210 *SCANDALUL DIN 1800*

Publicată, sub titlul *Lucsandra Caramanloaica*, în *Vieața*, anul I, nr. 31, din 26 iunie 1894, p. 4—5. Ulterior, în volumul *Legende române*, ediția a III-a, 1896, p. 305—309, de unde reproducem textul.

P. 214 CIUBUCUL LUI VODĂ

Publicată în volumul *Legende române*, 1891, p. 199—203. În ediția a III-a, din 1896, la p. 277—280, de unde reproducem textul. Introducînd textul acestei povestiri în volumul antologic *Bucureștii în literatură*, București, 1962, p. 79—81, Radu Albala face precizarea că la acea dată (1803) domnea Constantin Ipsilanti, hrisovul fiind din 13/25 ianuarie, iar beneficiarul său, Grigore Ghica, vel-vornic.

P. 217 PAGINI ISTORICE

(Amintire macabră)

Publicată în ziarul *Universul*, anul XIX, nr. 27, din 30 ianuarie 1901, de unde reproducem textul, care e semnat V. A. U. și poartă mențiunea: 28 ianuarie 1901.

P. 222 RĂZMERIȚA DIN 1815

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 224—231, de unde reproducem textul.

P. 227 CULOAREA ALBĂ REZERVATĂ FAMILIEI DOMNEȘTI

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 263—266, de unde reproducem textul.

P. 230 O SINUCIDERE ÎN 1817

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 232—239, de unde reproducem textul.

P. 236 JUDECATA LUI SOLOMON

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 23—34, de unde reproducem textul.

P. 244 PRIMA BERĂRIE ÎN BUCUREȘTI

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 290—294, de unde reproducem textul.

P. 248 PRIMELE PAVELE CU PEATRĂ

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 312—318, de unde reproducem textul.

P. 253 *PRIMUL „HAINE-VECHI" DIN BUCUREŞTI*

Publicată în volumul *Cum era odineoară,* 1901, p. 276—279, de unde reproducem textul.

P. 256 *O SOACRĂ DIN 1823*

Publicată în volumul *Cum era odineoară,* 1901, p. 63—70, de unde reproducem textul.

P. 262 *ACUM 74 DE ANI*

Publicată în volumul *Cum era odineoară,* 1901, p. 252—256, de unde reproducem textul.

P. 266 *BOIER BĂTUT LA SCARA DOMNEASCĂ*

Publicată în *Familia,* anul XXXVII, nr. 50, din 15/28 decembrie 1902, p. 592—594, de unde reproducem textul.

Eroul acestei întîmplări este Barbu Catargi, omul politic de tendinţe conservatoare, adversar tenace al lui Cuza şi al reformelor sale democratice, şi care avea să fie asasinat în 1862. Ion Ghica, vorbind de viaţa aventuroasă a tinerilor boieri pe vremea lui Grigore Ghica, îndeosebi între anii 1823 şi 1824, scrie în evocarea sa *Din vremea lui Caragea*: „Pentru cel mai mic lucru ei se serveau cu armele, încît, din pacinici ce erau mai înainte, deveniseră arţăgoşi şi tulburători. Între toţi se deosebeau mai cu seamă Iancu, feciorul lui beizadea Costachi Caragea şi al Raliţei Moruzoaiei, fraţii Bărcăneşti, Bărbucică, nepot de fată al banului Barbu Văcărescu şi cîţiva alţii cari se ţineau de ştrengării şi ajunseseră a fi spaima mahalalelor. [...] Într-o noapte, tînărul Palama, voind să gonească pe donjuanul Bărbucică Catargiu de la ferestrele logodnicei lui, s-a pomenit cu un cuţit în pîntece. Nenorocitul, scăldat în sînge, a putut de-abia profera numele acelui care-l lovise; şi muma lui, în desperare, a alergat la palat şi a sculat pe vodă cu ţipetele sale. Grigorie Ghica porneşte pe baş-ciohodar Măciucă, care şi aduce la curte pe Bărbucică, îl trînteşte la pămînt şi din poruncă domnească îi trage o falangă, apoi îl trimite surghiun la mănăstire. De acolo, bietul donjuan păţit a pornit la Paris cu gînd să studieze pictura, artă pentru care credea că are o mare vocaţiune" (*Scrisori către V. Alecsandri,* Bucureşti, 1967, p. 44).

Barbu Catargi era fiul marelui vornic Ştefan Catargi şi al Tiţei (Stanca), n. Văcărescu, şi se născuse la 26 octombrie 1807, avînd deci

18 ani la data întîmplării relatate de Urechiă. Biografii lui (Anghel Demetriescu, Al. Vernescu) nu pomenesc de acest episod din prima tinereţe a eroului lor, dar ultimul povesteşte că omul politic cu o fire atît de agitată, abia atenuată spre sfîrşit de prematura ruinare fizică, a avut toată viaţa presentimentul asasinării lui. La Paris, celebra prezicătoare a vremii, M-lle Lenormand, i-ar fi prorocit că va muri de moarte violentă, după ce va ajunge în fruntea treburilor ţării. El a fost asasinat la 8 iunie 1862 de un criminal rămas neidentificat, dar care, pare-se, urmărise să omoare pe prefectul Bibescu, cu care victima se afla în trăsură.

Recent, aventura de tinereţe a lui Barbu Catargi a fost repovestită mai pe larg şi cu amănunte despre identitatea personajelor, sub titlul *Bătaie la scara domnească*, în frumoasa carte a doctorului N. Vătămanu, *Odinioară în Bucureşti*, 1975, p. 162—166.

P. 274 *PRIMA BAIE ÎN BUCUREŞTI*

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 270—275, de unde reproducem textul.

P. 278 *OPOZIŢIUNEA !*

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 259—275, de unde reproducem textul.

P. 281 *AMOR CU CEL DE ALTĂ LEGE*

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 111—120, de unde reproducem textul.

P. 288 *NAZAT !*

Publicată în volumul *Cum era odineoară*, 1901, p. 181—184, de unde reproducem textul.

Anecdota care face obiectul acestei schiţe avea o circulaţie mai largă şi o găsim, de pildă, în evocările de război ale polcovnicului Ioniţă Ceganu, din a doua *Scrisoare* adresată de Ion Ghica lui Vasile Alecsandri şi datată Ghergani, iulie 1879. Ioniţă Ceganu, proprietar de pămînt în vecinătatea Gherganilor, era un veteran al luptelor dintre ruşi şi turci, slujind în armata rusească sub comanda unui Kamenski şi Suvorov, în regimentele de „cazaci" valahi, iar în cele din urmă în

formațiile de panduri ale lui Magheru, Solomon și Ciupagea. Înrolîndu-se sub steagul ultimului la intrarea armatelor țariste în țară, în 1828, el ia parte și la bătălia de la Băilești, a cărei soartă ar fi fost decisă favorabil de un ordin greșit interpretat.

„Geismar, îndată cum a trecut Oltul, a trămis pe generalul Roth înainte, să cuprinză Calafatu, și el s-a dus de s-a așezat la Cioroi. Cînd s-a pomenit dodată că îl ia pașa de la Dii cu vestitul Ciapanoglu pe la spate cu 15 000 de suvarii cu 30 de tunuri, care, după ce bătuse pe Roth lîngă Maglavit de-l topise, se aruncase asupra lui Geismar, îi tăiase drumul și spre Cioroi și spre Calafat, îi luase toate vitele și tot proviantul din magaziile de la Galicea și le trecuse la Vidin. Muscalii, speriați cînd îi răzbise turcii la Băilești, fugeau în toate părțile, strigînd cît puteau *«Nazat! nazat! Tureschi duh!»*, cînd farmazonul nostru, bietul căpitan Ciupagea, care nu știa că pe muscălește *nazat* va să zică *îndărăt, înapoi,* aleargă printre șireagurile noastre strigînd: «Auziți, băieți, ghinărarul poruncește să mergem la sat.» Alt sat nu mai era decît Băileștii, de unde turcii băteau cu tunurile în muscali de-i prăpădeau; noi am dat năvală la sat, ne-am repezit la deal și am pus mîna pe tunurile turcești; atunci Ciapanoglu, crezînd că suntem putere mare și că fuga muscalilor era numai o stratagemă, s-a speriat și a luat-o la fugă spre Calafat, lăsînd toate proviziile și munițiile. Le-am luat în ziua aia douăzeci și patru de cară cu iarbă și patru sute de cară cu zaherea. Roth, văzînd că fug turcii dinaintea noastră, a luat curagiu, s-a întors, s-au pus și ei pe goana turcilor. Astfel s-a cîștigat cea mai vestită bătălie din toată campania. Lupta a ținut trei zile și trei nopți; am alergat după turci pînă i-am băgat în Dunăre; bașibuzucii omorau pe agalele cari voiau să-i reție să nu treacă Dunărea și să-i întoarcă la bătălie spre Calafat“ (Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, București, 1967, p. 32—33).

P. 291 *MAMA TARABOANȚA*

Publicată în volumul *Cum era odineoară,* 1901, p. 98—110, de unde reproducem textul.

P. 300 *CARTE DE BUN TRAI*

Publicată în *Vieața,* anul I, nr. 31, din 26 iunie 1894, p. 1—2. Ulterior, în volumul *Legende române,* ediția a III-a, 1896, p. 348—360, de unde reproducem textul.

REMINISCENȚE CONTIMPURANE
OAMENI ȘI FAPTE DIN TRECUTUL DE IERI

În anexa de note, de la sfîrșitul volumului de *Legende române*, ediția a III-a, din 1896, autorul face următoarele precizări:

„Aceste reminiscențe pot fi considerate ca niște pagine din memoriile mele. În ele, ca într-un caleidoscop, au a trece bărbații iluștri contimpurani. *Reminiscențele* acestea vor fi mai tîrziu completate și adaose și vor forma — de voi trăi — un volum separat."

P. 307 *PITEȘTENII TUNȘI*

Publicată în *Vieața*, anul I, nr. 3, din 12 decembrie 1893, p. 2—3. Ulterior, în volumul *Legende române*, ediția a III-a, 1896, p. 438—443, de unde reproducem textul.

P. 311 *CUM AM FĂCUT CUNOȘTINȚĂ CU M. KOGĂLNICEANU*

Publicată, sub titlul *Oameni și fapte din trecut*, în *Convorbiri literare*, anul XXV, nr. 11/12, din 1 martie 1892, număr jubiliar, p. 928—936. Ulterior, în volumul *Legende române*, ediția a III-a, 1896, p. 393—404, de unde reproducem textul. Textul acestei evocări se mai află cuprins în seria *Din tainele vieței*, apărut în ziarul *Apărarea națională*, anul I, nr. 140, din 8 iunie 1900, p. 1, și nr. 141, din 9 iunie 1900, p. 1.

P. 319 *BLAGOPOLUȘNIE*

Publicată în *Vieața*, anul I, nr. 1, din 29 noiembrie 1893, p. 1. Ulterior, în volumul *Legende române*, ediția a III-a, 1896, p. 405—408, de unde reproducem textul.

P. 322 *„SUNTEȚI TOȚI VAGABONZI !"*

Publicată în *Vieața*, anul I, nr. 5, din 26 decembrie 1893, p. 3—4. Ulterior, în volumul *Legende române*, ediția a III-a, 1896, p. 409—414, de unde reproducem textul.

P. 326 *CUM AM CUNOSCUT PE ALECSANDRI*

Publicată în volumul *Legende române*, ediția a III-a 1896, p. 415—428, de unde reproducem textul. Textul acestei conferințe a fost ulte-

rior înglobat, parțial, de autor în seria *Din tainele vieței,* apărută în ziarul *Apărarea națională,* anul I, nr. 145, din 13 iunie 1900, p. 1.

P. 335 *BACȘIȘUL MEU DE ANUL NOU*

Publicată în *Vieața,* anul I, nr. 6, din 2 ianuarie 1894, p. 3—4. Reprodusă în *Familia,* anul XXXI, nr. 1, din 1/13 ianuarie 1895, p. 9. Ulterior, în volumul *Legende române,* ediția a III-a, 1896, p. 429—432, de unde reproducem textul.

P. 338 *ȘUBA LUI V. ALECSANDRI*

Publicată în *Vieața,* anul I, nr. 7, din 9 ianuarie 1894, p. 4. Reprodusă în *Familia,* anul XXX, nr. 19, din 8/20 mai 1894, p. 218. Ulterior, în volumul *Legende române,* ediția a III-a, 1896, p. 433—437, de unde reproducem textul. Textul acestei evocări se mai află cuprins în seria *Din tainele vieței,* apărută în ziarul *Apărarea națională,* anul I, nr. 151, din 19 iunie 1900, p. 1.

P. 342 *CUM ERAM SĂ FIU SPÎNZURAT !*

Publicată în *Vieața,* anul I, nr. 22, din 24 aprilie 1894, p. 4—5. Ulterior, în volumul *Legende române,* ediția a III-a, 1896, p. 444—449, de unde reproducem textul. Întîmplarea povestită în această evocare este narată din nou, cu oarecari modificări, și înglobată în seria *Din tainele vieței,* apărută în ziarul *Apărarea națională,* anul I, nr. 195, din 3 august 1900, p. 1, și nr. 196, din 4 august 1900, p. 2.

Precizăm că numele demnitarului turc care voia să-l spînzure pe V. A. Urechiă era Midhat-pașa.

P. 346 *DIN POVESTEA VORBELOR*

Publicată în volumul *Cum era odineoară,* 1901, p. 295—301, de unde reproducem textul. Episodul cu arhivarul Buță se află cuprins în seria *Din tainele vieței,* apărută în ziarul *Apărarea națională,* anul I, nr. 169, din 8 iulie 1900, p. 1.

P. 351 *LEGEA MAXIMULUI ȘI LIMBA ROMÂNEASCĂ LA IAȘI*

Publicată în *Vieața,* anul I, nr. 27, din 29 mai 1894, p. 3—4. Ulterior, în volumul *Legende române,* ediția a III-a, 1896, p. 450—455, de unde reproducem textul.

Publicată în volumul *Cum era odinioară*, 1901, p. 302—311, de unde reproducem textul.

Istoria guvernantei venită în Moldova dintr-o țară a occidentului Europei și obligată să se adapteze unui mediu atît de exotic e o temă cu oarecari implicații în literatura și viața lui Urechiă. După cum se știe, în foiletonul ziarului *Românul* (1857—1858) a apărut, sub semnătura Marie Boucher, romanul *Omul muntelui*, o scriere de oarecare interes artistic, întru cît privește zugrăvirea moravurilor societății boierești din acea vreme. El exploatează experiența unei guvernante franțuzoaice, aflate în serviciul unei familii moldovenești, o guvernantă a cărei biografie, pînă la venirea în țară, se suprapune cu aceea a personajului pe care V. A. Urechiă îl va numi, patru decenii mai tîrziu, domnișoara Stoltz. Rămasă orfană de mică, Matilda, cum se numește eroina romanului, e crescută într-o mănăstire, pînă cînd preotul confesor, îndrăgostindu-se de ea, o determină să părăsească locul ei între călugărițe și mai apoi să ia calea exilului într-o țară străină.

În amintirile sale, publicate într-un moment în care Marie Boucher desigur că nu mai era în viață sau nu mai putea fi compromisă de niște divulgări prea indiscrete, V. A. Urechiă arată că autoarea însăși a trecut prin aventurile atribuite ulterior personajului său. *(Din tainele vieței).* Relativ recent, Șt. Cazimir a dovedit că tînărul istoric a colaborat efectiv la romanul *Omul muntelui* și, mai tîrziu, la scrierea nuvelei *Amelie Stefanesco*, în care autoarea reia tema guvernantei străine (eroina e acum franțuzoaică după mamă), aflată în mediul Iașilor acelor vremi, colaborarea continuînd și în cazul povestirii *Les sept montagnes de Moldavie*, apărută la Paris în 1863, sub semnătura Marie Movila *(Scriitoarea franco-română Marie Boucher*, în *Analele Universității București, seria științe sociale-filologie*, anul X, nr. 23, 1961, p. 171—178). Raporturile exacte ale lui V. A. Urechiă cu această scriitoare de oarecari merite sînt greu de stabilit acum, dincolo de ceea ce el însuși a mărturisit, și tot atît de greu e de depistat partea fiecăruia în această destul de susținută colaborare. *D-șoara Stoltz* romanțează pe marginea unor fapte reale, limitînd totul la două momente de intîlnire a celor doi, foarte depărtate în timp.

Dăm mai jos ceea ce s-ar putea numi „ultima versiune" a poveștii celei care i-a fost prietenă și colaboratoare literară în adolescență, iar mai apoi i-a devenit subiectul unei înjghebări artistice destul de romanțioase: „Altă colegă în pension aveam în d-ra guvernantă Marie... Era o fată nici slută, nici frumoasă, în vîrstă de vreo 20 de ani.

crescută la o mănăstire în Franţa, foarte învăţată şi scriind într-un stil minunat, à la George Sand.

Dînsa voi să înveţe româneşte; mă oferii gratis. Primele lecţiuni se cam abătură de la cartea de cetire... Ea îmi făcea feluri de teorii sociale cu acompaniament de ochi galeşi. Îmi spunea cum a trăit la mănăstire, şi din zi în zi mărindu-se intimitatea, ca să mă încurajeze mai mult, îmi mărturisi cum confesorul de la Sacre-Coeur s-a îndrăgit după ea.

Simpatiile mele pentru M-elle Marie se deşteptară, deşi foarte potolite. Era prima femeie care-mi strîngea mîna cu oarecare neînţeleşi fiori. Cît o fi rîs ea sărmana, cînd, rămasă singură, îşi amintea de sălbăticia mea!

Eu să fi cutezat a înţelege unde voia dînsa să mă aducă?... Aş fi murit de ruşine.

Manejul acesta dură vreo 6 luni. Eu n-am putut s-o învăţ a citi româneşte, dar ea m-a învăţat toată istoria vieţei sale de mănăstire, fără însă să zguduie mai adînc inima mea decît pînă a-i zice: *Pauvre chère amie, comme vous avez dû souffrir!*

Şi, cu toate acestea, nu pot nega că am simţit adesea, sub privirea ei aprinsă şi cînd ambele mîini strîngea pe a mea, unii fiori ce mi i-am explicat mai tîrziu" (*Din tainele vieţei,* în *Apărarea naţională,* anul I, nr. 147, din 15 iunie 1900, p. 1).

P. 362 *„VIN FECIORII LUI VODĂ ÎNTR-ACOA?"*

Publicată în *Vieaţa,* anul I, nr. 24, din 8 mai 1894, p. 1—2. Ulterior, în volumul *Legende române,* ediţia a III-a, 1896, p. 456—461, de unde reproducem textul.

GLOSAR

A

adornat, ital. — împodobit, înfrumusețat.
aian, tc. — slujbaș turc, îndeplinind funcții administrative într-o raià sau într-o comună.
aman !, tc. — îndurare !
anafora, gr. — raport scris.
anagnoste, sl.v. — țîrcovnic.
antal, ucr. — butoi.
aralîc, tc. — luminiș, poiană.
argalîc, tc. — bagaj, hărmălaie.
argos, gr. — prelat suspendat temporar din funcție.
aromi, a — a fi cuprins de un somn ușor.
așiș, tc. — îndată.
automedon, fr. — vizitiu îndemînatic.

B

bagdadie, tc. — tavan.
bail — ambasador, delegat.
baș, tc. — cel mai.
beilic, tc. — prestație gratuită în folosul stăpînirii.
beșliu, tc. — soldat turc din cavalerie care făcea și oficiul de curier.
biniș, tc. — haină lungă de ceremonie îmblănită pe margini.
brînă — ornament în formă de brîu.
buhur, tc. — stofă de lînă sau de mătase fină.
buici, a — a crește, a se dezvolta.
buiuc bairam, tc. — marele bairam.

buiurdisi, a, tc. — a transmite.
buntuşnic — participant la o conjuraţie.
busta, a da — a da buzna.

C

calem, tc. — administraţie publică, birou.
calîf, tc. — toc, cutiuţă.
calpac, tc. — căciulă mare, sferică sau cilindrică, de blană sau de stofă.
canaf, magh. — ciucure.
capegi-paşa, tc. — ofiţer însărcinat cu o misiune de încredere.
carîmbii carului — bare de lemn lungi pe care se sprijină răscoalele carului.
catafto, ngr. — autentic, get-beget.
cavaf, tc. — cizmar sau negustor de încălţăminte.
căţuie, ngr. — vas în care ard mirodeniile.
cealma, tc. — turban.
ceauş, tc. — slujbaş avînd funcţii de comandant.
celetnică — prostituată.
cin, sl.v. — situaţie, poziţie socială.
ciohodar — slujbaş de casă domnesc, mai ales cămăraş.
ciomăltoc, a sta — a sta adunaţi.
cîrc-serdar, tc. — comandant de poteră, de poliţie.
chinăvar — cinabru.
chioscă, făcuţi... ucr. — îndesaţi.
chişcă, făcuţi... ucr. — îndesaţi.
clironomi, a, ngr. — a moşteni.
cliros — cler.
clisiarh — eclesiarh.
clit, ucr. — vraf, teanc.
comişel — ajutor de comis.
comînd, lat. — masă, praznic funebru.
contăş, pol. — haină îmblănită şi lungă, purtată de boieri.
coropcar, rus. — ambulant.
coz, tc. — extrem de...
crivat, ngr. — culcuş.
croazelă, fr. — stofă ţesută în patru iţe.
cuarghel — brînză fermentată cu boia de ardei iute.
curban-bairam, tc. — sărbătoare de jertfe la musulmani.

cuşchebap, tc. — chebap.
cutnie, tc. — ţesătură de mătase

D

dălcăuş, tc. — ajutorul cîrmaciului unei plute ; cel care o manevrează din spate.
deliu, tc. — soldat în cavaleria uşoară turcă ; în epoca fanariotă soldat în garda domnească.
deşcă, sb. — băiat ; termen familiar cu care un soldat mai bătrîn se adresa unuia mai tînăr.
diată, ngr. — testament.
dimerlie, tc. — măsură de capacitate pentru cereale, jumătate de baniţă.
disbodoli, a — a descoperi, a dezbrăca.

E

ecpaia, tc. — personalul din serviciul unui înalt demnitar.
englimaticesc, ngr. — în legătură cu o crimă.
epistat, gr. — supraveghetor, intendent.

F

felegean, tc. — ceaşcă fără toartă şi avînd suport, utilizată de cele mai multe ori pentru cafea.
fermenea, tc. — haină scurtă de stofă purtată pe deasupra anteriului.
fesuroşi — purtători de fesuri.
filonichie, ngr. — discuţie, dispută.
fiştoc, sl.v. — sul, mătăuz.
fofează — aripă sau braţ al unui dispozitiv.
fuştaş — soldat înarmat cu suliţă făcînd parte din garda domnitorului.

G

garnit, fr. — apartament sau cameră mobilată.
gerah, tc. — chirurg.
gered, tc. — joc în care un călăreţ aruncă o suliţă pe care o prinde altul.

ghiuler-aga, tc. — comandant al artileriei.
giubea, tc. — haină lungă.
glasiu, fr. — povîrniş, colină.
gînj, bg. — împletitură de nuiele sau de coaje de tei.
gîţe — cosiţe, panglici.
gotcă, ucr. — foarte roşu, asemeni păsării cu acest nume.
grapă, a se ţine — a se ţine insistent, a nu lăsa în pace pe cineva.
gurlui — burlan, tub de scurgere.

H

harag, ngr. — linie, riglă de liniat hîrtia.
havalele, tc. — prestaţie în muncă; taxă plătită dregătorilor pentru încheierea unui act administrativ.
hiritisi, a, ngr. — a felicita.
huciui, a — a alunga.
hudiţă — uliţă strîmtă.

I

icioglani, tc. — paj.
icosar, tc. — monedă turcească de argint.
ictenie, ngr. — rugăciune stăruitoare.
idicliu, tc. — boier de rang inferior îndeplinind servicii în casa domnească.
imaş, magh. — teren de păşunat.
iezi, a — a stăvili, a abate cursul unei ape.
imamea, tc. — capătul ciubucului pe unde se trage fumul.
ipochimen, ngr. — individ, persoană.
irat — venit.
işala! tc. — exclamaţie de satisfacţie.
iţi, a se — a se ivi.
iuft, rus. — piele groasă tăbăcită şi impregnată cu ulei de mesteacăn.

Î

îmbunător — linguşitor.
încistrit — încrestat.
înhobota, a — a pune hobota pe creştetul miresei.

J

jăcaş — prădalnic, jefuitor.
jerbie, magh. — jurubiţă.
jitărie, bg. — slujba sau remuneraţia unui paznic al semănăturilor.

L

lafuri, a se întinde la... tc. — palavre, taifas.
liscaie, ucr. — monedă turcească de o jumătate de para.

M

manea, tc. — cîntec trist.
masalà, ngr. — torţă, făclie.
maşir — asociaţie, uniune.
medelnicer — boier care se îngrijea de toaleta domnului.
mehenghi, tc. — abilitate, şmecherie.
mertic, magh. — măsură pentru cereale; dijmă, adaos in bunuri la salariu.
merţă — măsură de capacitate, jumătate de chilă.
mistopide — plăcintă cu unt.
mumbaşir, tc. — funcţionar însărcinat cu strîngerea impozitelor.

N

nadişancă, ucr. — brişcă.
năimi, a — a angaja la o muncă.
namea, tc. — scrisoare oficială.
nandraş — ştrengar.
nefer, tc. — soldat în armata turcă.
nizam, tc. — ordin, ordonanţă.

O

oblici, a, sl.v. — a descoperi, a găsi.
obori, a — a doborî.
odogaci, tc. — săpunariţă, plantă cu flori aromate (*saponaria officinalis*).

ogeac, tc. — coş, horn.
olac, tc. — curier, ştafetă.

P

pambriuri — stofe de lînă.
paretcariu — pedant, tipicar.
parpalec — vînzător ambulant de covrigi sau plăcinte; om de nimic
pasquel (sau *pascvel)* — satiră violentă, pamflet.
pălămariu, sl.v. — paraclisier.
periusie, ngr. — avere.
peşchir, tc. — prosop.
pitac, sb. — ordin scris, decret.
placard, fr. — dulap în perete.
pliroforie, ngr. — informaţie, lămurire.
poară, a te pune în..., bg. — a te certa.
plumou, fr. — pămătuf cu pene mari.
poftori, a, sl.v. — a ura, a repeta.
pogribanie, sl.v. — slujba înmormîntării.
pohodnic, sb. — cal purtat de căpăstru.
pojarnic, rus. — pompier.
polieleu, ngr. — cîntare bisericească în liturghia ortodoxă.
politie, ngr. — oraş.
porumbară — un soi de prun pitic *(prunus spinosa).*
pozmăzui, a — a se încrunta.
prapurcic, rus. — sublocotenent.
proclet şi *triclet* — afurisit, de trei ori afurisit.
pripici — poliţa de la vatră.
pristav, sl.v. — crainic, ispravnic.
prochimen, a aduce la..., ngr. — a aduce la subiect.
proviant, rus. — provizie de alimente.

S

salup, rus. — haină femeiască fără mîneci, de obicei îmblănită.
samur, tc. — animal cu blană de preţ înrudit cu zibelina.
sangiaca — cinzeacă.

săricică, şoricică — arsenic.
serhat, tc. — fortăreaţă de graniţă.
sinet, tc. — act, document.
sirep, sl.v. — iute, impetuos.
sîrmaci, tc. — cîntăreţ din surlă.
sminci, a se — a se smuci.
soltare — harnaşament.
spăsenie, bg. — mîntuire, salvare.
stinchi, a — a conteni.
storoş, rus. — străjer.
stremurariu, lat. — băţ cu vîrful ascuţit pentru mînatul vitelor.

Ş

şaliu, tc. — stofă de lînă amestecată cu păr de capră, mai ales originară din Angora.
şacşiri, tc. — pantofi, papuci.
şatir, tc. — slujitor care preceda pe un mare demnitar.
şofuri — stofe de lînă.

T

taclit, tc. — şal de lînă sau mătase vărgată.
taht, tc. — reşedinţă, sediu.
tarapana, tc. — monetărie.
taxildar, tc. — slujbaş care strîngea dările.
tearh — pungă (de bani), boccea.
teşcherea, tc. — pungă de bani, adeverinţă.
trampa, fr. — teapă.
tricapelă — hîrtie utilizată în cancelarii avînd ca marcă trei capele.
tufecciu, tc. — lefegiu în garda domnească.
tureatcă, lat. — carîmb.

Ţ

ţarţamuri, magh. — ciucuri, zorzoane.

U

urdina, a, lat. — a merge des la cineva.
usnă, sl.v. — buză, margine.

V

vade, tc. — termen, scadenţă.
veşcă, ucr. — cercul de lemn din jurul pietrei de moară.
victualiu, lat. — de mîncare, în legătură cu alimentele.
vistavoi, rus. — ordonanţă.

Z

zabit, tc. — comandant militar.
zamparale — geamparale.
zapciu, tc. — funcţionar subordonat ispravnicului însărcinat cu strîngerea impozitelor.
zapt, a face..., tc. — a însuşi, a confisca.
zarf, tc. — suport metalic pentru feligean sau pentru paharul de ceai.
zăticni, a, sl.v. — a împiedica, a stînjeni.

BIBLIOGRAFIE

SCRIERI LITERARE
(VOLUME)

ANTUME

Grinda de aur sau previderea unui părinte bun. Anecdotă franceză din secolul din urmă, tradusă de Vasile Alesandrescu. Iaşi, Tip. Româno-franceză, 1851 ; 56 p.

Mozaicu de novele, cugetări, piese şi poezii de V-le Alissandresco. Iaşi, [Tip.] Buciumul român, 1854 ; 112 p.

Cuprinde : *Omul ; C. C. Măndreli*, novelă ; *Sacagiul*, canţonetă ; *Femeia ; Andrei şi Mândiţa, zeiasa Ceahlăului*, baladă.

O vorbă despre literatura desfrînată ce se încearcă a se introduce în societatea română. Iaşi, Tip. Bermann-Pileski, 1863 ; 16 p.

De clasicism, romantism, realism. Lectură publică. Bucureşti, Tip. Stephan Rassidescu, 1865 ; 31 p.

Femeia română dupre istorie şi poezie. Lectură publică ţinută la 7/19 februar 1865, în salonul Ministeriului Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunei Publice. Bucureşti, Impr. C. A. Rosetti, 1865 ; 25 p.

Despre fabule în genere şi în speciale despre Cichindel. Lectură publică ţinută în salonul Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice în 28 noiembrie/10 decembrie 1865. Bucureşti, Tip. Şt. Rassidescu, 1866 ; 64 p.

Poezia în faţa politicei. Conferinţă publică rostită în 10 martie 1866 în ajutorul sanitelor în lipsă de hrană. Ed. II. Bucureşti, Tip. C. A. Rosetti, 1867 ; 43 p.

Despre elocinţa română. Oratoria forensă, amvonul, haranga. Oratori moderni: Panu, Barbu Catargiu, Kogălniceanu, Brătianu etc. Lectură publică ţinută în 12/21 decembriu 1866. Bucureşti, Tip. I. Weiss, 1867 ; 59 p.

Odă la Elisa. Comedie într-un act. Stagiunea Teatrului Naționale 1868/9. București, Tip. Laboratorilor români, 1869 ; 56 p.

Fidanțata imperatorelui. Tabele naționale în 2 acte, urmată de Știrea cea de bucurie, scenetă jucată de orfanele de la Azilul Elena Doamna, spre serbarea vizitei m.-s. Elisabeta, doamna românilor. București, Tip. Curții, 1870 ; 89 [96] p.

Critica dupe direcția nouă, [1873] ; 11 p.

Opere complete. Conferințe și discursuri. Seria B. Tomul I, București, Tip. F. Göbl, 1878 ; VI + 397 p.

Cuprinde : *Epistola către d-nul Esarcu ; Epistola d-lui Esarcu ; Femeia română ; De clasicism ; Cronicele noastre ; Despre fabule în genere. Cichindel ; Despre elocința română ; Poezia în fața politicei ; Dacă faptele națiunei înainte de 1630 fură numai instinctive ; Semănătorii de idei ; Despre Shakespeare ; Cum iubeau românii ; Escursiune în Mauro-Vlahia ; Șerban-vodă și cestiunea Orientului ; Convorbiri diverse ; Vorbește, vorbește numaidecît ; A ședea ; Reclamațiuni moldovenești ; Poezia a murit ; Cavalerul Stamati ; Pacea de la Carlovitza ; Alocuțiunea din 1867, noiembrie ;* Note.

Opere complete. Teatru — Drame. Seria A, Tomul I, București, Imprimeria statului, 1878 ; II + 409 + XIII p.

Cuprinde : *Prefața ; Vornicul Bucioc ; Critica ; Porcarul și măria-sa vodă ; Banul Mărăcine ; Curtea lui Neagoe-vodă ;* Note.

Opere complete. Comedii — Scenete. Seria A, Tomul I, București, Imprimeria statului, 1878 ; 37 + 267 p.

Cuprinde : *Odă la Eliza ; Prefața din 1869 ; Epilog ; Balul mortului ; Fidanțata împăratului ; 12 noiembrie 1869 ; Vestea cea de bucurie ; Avocat ori paiață ? ; Anghina defterică ; Sîntul Nicolae ; Ode a Elisa* (italienește) ; Note.

Opere complete. Novele. Cugetări. Foiletoane. Bibliografii. Varia. Seria E, Tomul I, Tip. Göbl, 1883 ; VII + 414 p.

Cuprinde : *Epistolă către Nestor Urechiă ; Un vis ; Șetrarul Gurluescovici ; Din „Mozaicul literar" ; Dedicațiune ; Cugetări : omul ; C. C. Mandrelli,* nuvelă ; *Femeia ; Logofătul Baptiste Veleli ; Vierița cea frumoasă ; Grinda de aur ; Coliba Măriucăi ; Cronica săptămînale ; 7 februarie 1859 ; 14 februarie 1859 ; 21 februarie 1859 ; 28 februarie 1859 ; 10 martiu 1859 ; 21 martiu 1859 ; 28 martiu 1859 ; Estras din procesul-verbal al adu-*

nării elective din Peking; Istoria modernă a patrioților României; Bondariul; Théâtre de l'Opéra; Un dialog la expozițiunea poștei din Bîrlad; Jalnica tragedie a morții cuconului Privilegiu; Să te ferească Dumnezeu de amicii cei nedibaci; Rîs cu plîns; Văcărescu; Fabule de d-l G. Sion; Expozițiunea de opere artistice de la Muzeu; Foița Românului; Cronice din Iași; Bibliografia și varia; Asociațiuni române; Tacit în Iași; Anecdote; Note.

George Asaki. Cuvînt rostit la inaugurarea statuiei lui, la 24 octombrie 1890. București, Tip. Românul, 1890; 54 p.

Legende române, culese și adnotate de V. A. Urechiă. București, Editura librăriei Socec & comp., 1891; 248 p.

Cuprinde: *Dedicațiune; Prefață; Ion Istețul; Popa care știe carte; Fiți uniți și veți avea orice veți cere!; Vorba potrivită; Nea Sărăcilă; Nea Sărăcilă și surata Calicia; Popă fără voie; Mînă de boieriu; Soarta rea; Vaca babei Floarea. Legende din istoria națională: Condeiele lui vodă; Cum clopotele mîntuiesc Bucureștii de la pustiere; Gardul tîrgului; Ciubucul lui vodă; Peatra arsă; Popa Onofrei și pitacul lui vodă; Pîrghia cea mai bună; Nestor Ureche și sihastrul; Vasile Lupu și țiganca nebună; Moșnenii din Ploiești și Mihai-vodă; Vlădică dat la ciori.* Note la *Legende.*

Alecsandri la Mircești. Comedie în un act și în versuri. București, Tip. Carol Göbl, 1894; 54 p.

Cum am cunoscut pe Alecsandri. Conferință de V. A. Urechiă, ținută în sala palatului administrativ de la Bacău, în profitul fondului pentru ridicarea monumentului poetului V. Alecsandri, în ziua de 22 ianuarie 1894. București, Tip. Carol Göbl, 1894; 15 p.

Legende române. Viața în trecut. Reminiscențe. Edițiunea III-a, considerabil adaosă, cu ilustrațiuni de D. Jiquide. București, Editura librăriei Socec & comp., 1896; 500 p.

Cuprinde: *Înainte vorbire la edițiunea a III-a; Dedicațiune* (I-a edițiune); *Prefața* (la I-a edițiune). *I. Legende: Ion Istețul; Vaca babei Floarea; Popa care știe carte; Fiți uniți și veți avea orice veți cere!; Vorba potrivită; Nea Sărăcilă; Nea Sărăcilă și surata Calicia; Soarta rea; Popă fără voie; Mînă de boieriu; II. Legende din istoria națională —*

V i a ț a î n t r e c u t : Jurămîntul țărei; Cum clopotele mîntuiesc Bucureștii de la pustiere; Mamă!; Logofătul Baptiste Veleli; Vierița cea frumoasă; Condeiele lui vodă; Ciubucul lui vodă; Peatra arsă; Popa Onofrei și pitacul lui vodă; Pîrghia cea mai bună; Nestor Ureche și sihastrul; Vasile Lupu și țiganca nebună; Moșnenii din Ploiești și Mihai-vodă; Vlădică dat la ciori; III. V i a ț a î n t r e c u t : Scandalul din 1800; Scandalul cu comisarul Florea Barbu din Argeș; Petrecere la curte; Spînzurarea lui Marin Țușcă, cel care a ucis pe unchiu-său, să-i ieie averea; Logodna prin sărutat; Carte de bun trai; Scandalul mitropolitului; Marele scandal din mahalaua Curții Vechi; IV. R e m i n i s c e n ț e c o n t i m p u r a n e — O a m e n i ș i f a p t e d i n t r e c u t u l d e i e r i : Cum am făcut cunoștință cu M. Kogălniceanu; Blagopolușnie; „Sunteți toți vagabonzi!"; Cum am cunoscut pe Alecsandri; Bacșișul meu de Anul nou; Șuba lui V. Alecsandri; Piteștenii tunși; Cum eram să fiu spînzurat!; Legea maximului și limba românească la Iași; „Vin feciorii lui vodă într-acoa?"; Note.

C u m e r a o d i n e o a r ă. L e g e n d e [pe coperta exterioară: C u m e r a o d i n e o a r ă. L e g e n d e r o m â n e, serie nouă]. București, Institutul de arte grafice și editură Minerva, 1901; 320 p. [pe coperta exterioară: Editura autorului, Tiparul Institutului grafic Minerva, București, 1901].

Cuprinde: *L e g e n d e : Ghemul vieței; Zarva de la Paraipan; Judecata lui Solomon; Boierii lui Grigore D. Ghica-vodă; Povestea Balaurului; O soacră din 1823; Ilieș Sturdzea; Țară fără bătrîni; Vodă vrea iar Hîncu ba!; Jupîn Vîntură-vești; Mama Tărăboanță; Amor cu cel de altă lege; Ștefănică și Tinca; Profira lui Ralea; O judecată sub Ștefăniță Lupul-vodă; Ana din Săcele; Nazat!; Pluta domnească; Logodnă domnească; Florica și Carol al XII; Nunta oprită; Un fiu al lui Enache Văcărescu la Viena; Răzmerița din 1815; O sinucidere în 1817; Ioan Bogdan Movilă și venețiana. R e m i n i s c e n ț e. „P o t r i v i r i d e v r e m i" : Acum 74 de ani; Cum se respingeau în sec. XVII încălcările de hotare ale țărei; Opozițiunea; Culoarea albă rezervată familiei domnești; Cu de-a sila la biserică; Prima baie în București; Primul „Haine-vechi" din București; O răzvrătire țărănească sub Gr. Ghica-vodă; Prima berărie în București; Din povestea vorbelor; D-șoara Stoltz; Primele pavele cu peatră.*

Legende române. Cum era odineoară. Nuvele. Reminiscenţe. Ediţie completă în două volume. I, Bucureşti, Editura librăriei Socec, 1904, 432 p. [Cuprinde materia volumului *Cum era odineoară*, 1901, cu textele exact în ordinea din această ediţie; în plus, ca introducere: *V. A. Urechiă*, din cuvîntul rostit în biserica Sf. Gheorghe de Gr. Tocilescu cu ocaziunea înmormîntării lui V. A. Urechiă.]

Legende române. Viaţa în trecut. Reminiscenţe. II, Ediţiunea IV-a considerabilă adaosă. Bucureşti, Editura librăriei Socec & co., 1905, 516 p. [Cuprinde materia volumului *Legende române*, 1896, cu textele exact în ordinea din această ediţie.]

Popa care ştie carte şi Ion Isteţul, poveşti poporale. Braşov, Tip. Ciurcu, 1911; 56 p.

Ghemul vieţei. Ţara fără bătrîni. Vaca babei Floarea. Fiţi uniţi... Legende şi pilduiri. Orăştie, Tip. Libertatea, 1919; 40 p. (Pagini alese din scriitorii români, nr 1).

Căsătorie stricată. Bucureşti, Tip. Universul, [f.a.], 14 p. (Biblioteca cărţilor interesante din tot universul).

Legende române, publicate de Ioh-Horia Rădulescu. Cu 24 ilustraţiuni de D. Jiquide. Bucureşti, Tip. Române Unite, [1934], 267 p.

Cuprinde: *Prefaţă; Introducere; Dedicaţiune; Prefaţa (la I-a ediţie). Legende: Ion Isteţul; Vaca babei Floarea; Popa care ştie carte; Fiţi uniţi şi veţi avea orice veţi cere!; Vorba potrivită; Nea Sărăcilă; Nea Sărăcilă şi surata Calicia; Soarta rea; Popă fără voie; Mînă de boier. Legende din istoria naţională: Cum clopotele mîntuiesc Bucureştii de pustiere; Condeiele lui vodă; Ciubucul lui vodă; Piatra arsă; Popa Onofrei şi pitacul lui vodă; Pîrghia cea mai bună; Nestor Ureche şi sihastrul; Vasile Lupu şi ţiganca nebună; Moşnenii din Ploieşti şi Mihai-vodă; Vlădică dat la cioti.* Note privitoare la *Legende*.

Din tainele vieței, în ziarul *Apărarea națională,* începînd cu anul I, nr. 121, 20 mai 1900, p. 1—2; după ce următoarele două capitole poartă numele *Din taina vieței,* se revine la vechiul titlu. Se publică cu unele intermitențe în tot anul 1900 și începutul anului 1901, în următoarele numere: 121, 132, 133, 137, 138, 139, 140, 141, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 156, 157, 159, 161, 163, 164, 165, 168, 169, 170, 171, 172, 175, 176, 177, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 195, 196, 197, 198, 219, 226, 230, 233, 237, 240, 244, 247, 251, 254, 258, 265, 268, 272, 275, 279, 281, 285, 288, 292, 295, 299, 302, 306, 309, 313, 316, 319, 322, 329, 333, 335, 337;

Idem, anul II, 1901, nr. 1 (340), 4 (343), 9 (348), 12 (351), 16 (355), 29 (368), 50 (389), 53 (392), 57 (396), 60 (399), 64 (403), 71 (410).

Amintiri contimporane, în ziarul *Secolul XX,* anul II, nr. 682, 23 august 1901. Se publică cu intermitențe în tot cursul anului, pînă la moartea autorului, în următoarele numere: 682, 683, 684, 685, 732, 734, 735, 736, 742, 743, 744, 745, 746.

Jurnalul meu. 1900—1901, manuscris, în Biblioteca Academiei, Secția Manuscrise, înregistrat la cota *Arhiva V. A. Urechiă. XIII Varia 1—2.*

Scrisoare de rămas bun adresată domnilor studenți ai Facultății de litere din București. Tipo-litografia Societății „Tiparul", 1901.

PUBLICAȚII CONDUSE DE V. A. URECHIA

Opiniunea, *organul românilor din străinătate,* Paris, 18/30 martie — 2/14 mai 1857. Publicație săptămînală, tipărită la tipografia De Soye și Bouchet. Redacția în strada Duguay-Trouin, 17. Ziarul avea și o ediție pe foiță, ca să poată fi introdus clandestin în țară, sub formă de corespondență, deoarece i se refuzase tranzitul prin Austria.

Zimbrul și Vulturul a rezultat din transformarea ziarului *Zimbrul,* care apăruse cu intermitențe la Iași începînd din 3 iulie

1850, sub conducerea lui A. Fotino. Între 17 ianuarie 1855 și 10 decembrie 1856, redactor e Teodor Codrescu; între 17 ianuarie 1855 și 31 decembrie 1858, Dimitrie Gusti; iar între 1 noiembrie 1858 și 30 decembrie 1858, Vasile Alexandrescu. Secretar de redacție e Vasile Alexandrescu în perioada 17 ianuarie—31 decembrie 1855. Suprimat de mai multe ori pentru atitudinea lui prounionistă, ziarul reapare în 1858 cu un articol de fond semnat de Iancu Codrescu și Vasile Alexandrescu.

Ateneul român, *revistă literară și științifică*, Iași, 15 septembrie 1860—decembrie 1861. Girant: Iancu Gane. Începînd de la 4 noiembrie 1860, redactori sînt: G. Mîrzescu, I. Missail, I. Columbu și Vasile Alexandrescu. De la 20 februarie 1861, numai Vasile Alexandrescu.

Dacia, *ziar politic, literar și comercial*, Iași, 9 martie—15 iunie 1861. Redactori: Georgiu Petrescu și Vasile Alexandrescu. Tipografia „Buciumului român".

Buletinul instrucțiunei publice, București, apare bilunar începînd de la 15 august 1865 pînă în luna noiembrie 1865; ulterior, apare lunar pînă în august 1866. Reapare din septembrie 1867 pînă în august 1868. Director: Vasile Alesandrescu-Urechiă. Tipografia Statului.

Foaia Societății pentru învățătura poporului român, București, 1867. A apărut un singur număr. Redactor: V. A. Urechiă. Tipografia lucrătorilor asociați.

Adunarea națională, București, 11 mai 1869—27 ianuarie 1870. Directori: V. A. Urechiă (pînă la 4 octombrie 1869) și T. Pascal; primul părăsește redacția datorită polemicii pe care ziarul o angajează împotriva lui C. A. Rosetti.

Informațiunile bucureștene, București, noiembrie 1869—aprilie 1872. Începînd, după toate probabilitățile, de la numărul 35, din 8 ianuarie 1870, de cînd această foaie de informații și anunțuri devine ziar politic, conducerea e preluată, în fapt, de V. A. Urechiă, deși redactor e trecut M. Nerone Popp. Urechiă cedează conducerea ziarului lui Popp începînd de la sfîrșitul lui august 1870.

Buletinul Fundațiunei Urechiă. *Bibliotecă-Pinacotecă-Muzeu*. București și Galați. Au apărut 12 numere, începînd din noiembrie 1901. Tipografia Eminescu [București].

PUBLICAȚII LA CARE A COLABORAT V. A. URECHIĂ

România literară, 1855 ;
La Presse, 1857 ;
Le Temps, 1857 ;
Instrucțiunea publică, 1860 ;
Ateneul român, Iași, 1860—1861 ;
Ateneul român, București, 1866—1867 ;
Familia, 1869, 1884—1885, 1899, 1901 ;
Românul, 1867, 1871, 1875 ;
Revista contimporană, 1873, 1875 ;
Revista literară și științifică, 1876 ;
Literatorul, 1882—1884 ;
Convorbiri literare, 1885—1890, 1893 ;
Revista literară, 1889 ;
Pagini literare, 1899—1900 ;
Apărarea națională, 1900—1901 ;
Universul, 1900—1901 ;
Secolul XX, 1901 ;
Anuarul Ateneului Român, 1901.

În decursul unei cariere publice de mai bine de o jumătate de veac, scriitorul s-a folosit de mai multe semnături, consecutive, în parte, schimbărilor sale de nume, atît de ironizate de unii contemporani (R. Roman, *Domnul Kanitferstan*, M. Eminescu, *Pseudo-Urechiă)* sau de istoriografi (G. Călinescu, *Omul cu șapte nume*). După cum am văzut, el a purtat la debuturile sale în viața publică numele de Popovici, în amintirea descendenței mai îndepărtate dintr-un preot; mai apoi, intrînd în „Liceul" din Iași, i s-a schimbat numele în Alexandrescu, după acela al tatălui său, Alexandru. Cu acest nume va semna el în mai multe variante (Alessandrescu, Alisandrescu, Alixăndrescu) primele lui încercări literare. Începînd din 1869, își adaugă pe cel de Urechiă — pronunțat de el și de toți contemporanii săi Ureche; mulți dintre aceștia din urmă (G. Panu, N. Gane) îi vor ortografia în acest fel numele. Cu trecerea vremii, scriitorul îl reduce pe Vasile Alexandrescu la simplă inițială, devenind V. A. Urechiă, formă sub care semnează constant în ultimele trei decenii de viață.

S-a mai folosit, în tot acest timp, de o serie de pseudonime : Maria Movilă, Doamna L. (în colaborările sale cu Marie Boucher), Bondarul, Iassiorum Muncipium, precum și de inițiale uneori destul de depărtate

de adevăratul nume: A, V. A., V., R., B. A., A. T., dar mai ales V. A. U.

Nu am putut afla vreo confirmare a afirmației lui Mihail Straje (*Dicționar de pseudonime*, București, Ed. Minerva, 1973, p. 754), după care V. A. Urechiă ar fi semnat vreun text sau act cu numele de Cozmuță. Cozmuță sau Cozmiță era numele ultimului soț al mamei lui Urechiă, decedat nu mult după această căsătorie. E probabil ca unii contemporani, mai ales ieșeni, să-l fi considerat fiul lui Enache Cozmiță și să-i fi spus așa, după cum ne-au lăsat mărturie adversarii săi, R. Roman, M. Eminescu, dar și Iacob Negruzzi și I. L. Caragiale.

REFERINȚE CRITICE

BIBLIOGRAFII

NERVA HODOȘ și AL. SADI IONESCU: *Publicațiunile periodice românești, I, Catalog alfabetic, 1820—1906.* București, Leipzig, Viena, 1913, îndeosebi: p. 8, 56, 333—334, 465—467, 807—809.

GH. ADAMESCU: *Contribuțiuni la bibliografia românească,* fasc. I, București, Ed. Cartea românească, 1921, p. 99—101; fasc. II, București, Tip. profesională, 1923, p. 112—114; fasc. III, București, Ed. Casa școalelor, 1929, p. 89—91.

ALEXANDRU IORDAN: *Bibliografia scrierilor lui V. A. Urechiă.* București, 1943.

BIBLIOTECA „V. A. URECHIĂ"-GALAȚI: *Cultura, știința și arta în județul Galați — Dicționar bibliografic.* Galați, 1973, p. 273—275.

ARTICOLE, PAMFLETE, STUDII

CEZAR BOLLIAC: *Theatrul Naționale: „Vornicul Bucioc",* în *Trompetta Carpaților,* anul V, nr. 505, 30 martie/11 aprilie 1867, p. 2 018 și nr. 507, 6/18 aprilie 1867, p. 2 026.

CONSTANTIN ESARCU: *Teatrul Național: „Vornicul Bucioc",* în *Ateneul român,* anul I, nr. 10/11, p. 396—453.

CONSTANȚA DUNCA: *„Vornicul Bucioc",* în *Românul,* anul XI, 6 aprilie 1867, p. 287.

B. P. HASDEU: *Boierii în fața tronului și boierii în fața poporului,* în *Românul,* anul XI, 19 noiembrie 1867, p. 1—2. [Discutare a bazelor istorice ale dramei *Vornicul Bucioc.*]

M[IRCEA ?] R[OSETTI ?]: *Teatru român: „Odă la Eliza",* în *Românul,* anul XIII, 19 ianuarie 1869, p. 53—54.

B. P. HASDEU: *Clopoței* (la rubrica *Varietăți)*, în *Traian*, anul I, nr. 54, 6 septembrie 1869, p. 216. [Comentariu plin de ironie la adresa participării lui V. A. Urechiă la congresul de preistorie de la Copenhaga.]

TITU MAIORESCU: *Observări polemice*, în *Convorbiri literare*, anul III, nr. 12, 15 august 1869, p. 193—199. Articol publicat ulterior în toate edițiile de *Critice* ale acestui autor. În ediția: *Critice*, I, prefață de Paul Georgescu, text stabilit, tabel cronologic, indice și bibliografie de Domnica Filimon-Stoicescu. București, Editura pentru literatură, 1967, p. 117—142.

G. DEM. TEODORESCU: *„Dreptatea domnească..." dramă-n trei acte după Lope și Goethe* [de V. A. Urechiă], în *Românul*, anul XVI, 30 martie 1872, p. 286—287; idem, din 31 martie, p. 290—291; idem, din 1 aprilie, p. 294—295; idem, din 2 aprilie, p. 298—299, și idem, din 3/4 aprilie, p. 302—303.

TITU MAIORESCU: *Beția de cuvinte*, în *Convorbiri literare*, anul VII, nr. 2, 1 martie 1873, p. 78—85. Reprodus ulterior în toate edițiile de *Critice* ale acestui autor; în ediția citată, p. 215—229.

TITU MAIORESCU: *Răspunsurile „Revistei contimporane"*, în *Convorbiri literare*, anul VII, nr. 4, 1 iulie 1873, p. 142—160. Reprodus ulterior în toate edițiile de *Critice* ale acestui autor; în ediția citată, p. 231—270.

IOSIF VULCAN: *Literatura noastră dramatică*, în *Familia*, anul XI, nr. 40, 5/17 octombrie 1875, p. 467.

FRÉDÉRIC DAMÉ: *Teatrul Național: „Curtea lui Neagoe Basarab"* [de V. A. Urechiă], în *Românul*, anul XIX, 30 decembrie 1875.

R[ONETTI ?] ROMAN: *Domnul Kanitferstan.* București, Tip. Michaelescu, 1877.

AL. ODOBESCU: *Raport asupra celor două volume de „Teatru" al d-lui V. A. Urechiă*, în *Analele Societății Academice Române*, tom, XI, Sesiunea anului 1878, Secțiunea I, partea administrativă și dezbateri, București, 1878, p. 191—196. Reprodus în *Familia*, anul XIV, nr. 81, 26 octombrie 1878, p. 513—514.

M. EMINESCU: *[Pseudo-Urechiă]*, în *Timpul*, anul III, nr. 277, 17 decembrie 1878. Articol de fond, nesemnat, fără titlu, identificat și reprodus în M. Eminescu, *Opera politică*, I, ed. I. Crețu, 1941, p. 387—389.

FRÉDÉRIC DAMÉ: *Săptămîna teatrelor — Teatrul Național: „Fata bancherului"* [localizare de V. A. Urechiă după *Le duc Job* de Léon Laya], în *Românul*, anul XXIV, 29 martie 1880, p. 290—291.

BONIFACIU FLORESCU : *Revista teatrală* [*Odă la Eliza* şi *Fata bancherului* de V. A. Urechiă], în *Literatorul*, anul I, nr. 11, 30 martie 1880, p. 174—175.
SUGRA [ARGUS = BARBU DELAVRANCEA] : *Un ministru*, în *România liberă*, anul V, nr. 1 195, 6 iunie 1881, p. 2 ; idem, nr. 1 196, 7 iunie 1881, p. 2 ; idem, nr. 1 197, 9 iunie 1881, p. 2 ; idem, nr. 1 201, 13 iunie 1881, p. 2. Republicat în broşură, în acelaşi an, cu acelaşi titlu şi cu acelaşi pseudonim ; reprodus în : Barbu Delavrancea, *Opere*, VI, ed. îngrijită de Emilia Şt. Milicescu. Bucureşti, Ed. Minerva, 1970, p. 9—30.
LUCILIU : *„Opere complete" de V. A. Urechiă*, în *Literatorul*, anul III, nr. 11/12, noiembrie/decembrie 1882, p. 687—688.
LUCILIU : *V. A. Urechiă, „Opere complete". Didactica (I)*, în *Literatorul*, anul IV, nr. 6, iunie 1883, p. 383.
FRA BARBARO [BARBU DELAVRANCEA] : *Cronica teatrală*, în *Epoca*, anul I, nr. 33, 24 decembrie 1885 [despre *Marţial* de V. A. Urechiă]. Reprodus în Barbu Delavrancea, *Opere*, V, ed. îngrijită de Emilia Şt. Milicescu. Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969, p. 145—148.
SPHINX [D. D. RACOVIŢĂ] : *Cronica teatrală. „Marţial", dramă (3 acte) în versuri de V. A. Urechiă*, în *România liberă*, anul IX, nr. 2 525, 29 decembrie 1885/10 ianuarie 1886, p. 2 şi nr. 2 526, 31 decembrie 1885/12 ianuarie 1886, p. 2.
SPHINX [D. D. RACOVIŢĂ] : *Schiţe de istoria literaturii române, I* [de V. A. Urechiă], în *România liberă*, anul X, nr. 2 563, 16/28 februarie 1886, p. 2—3.
TRAIAN DEMETRESCU : *Schiţe în creion. V. A. Urechiă*, în *Evenimentul literar*, Iaşi, anul I, nr. 8, 7 februarie 1894, p. 2.
LAZĂR ŞĂINEANU : *Istoria filologiei române — 1870—1895. Studii critice*. Ed. II. Bucureşti, Ed. Socec & comp., 1895, p. 286—287, 303—304, 326, 329—331.
N. IORGA : *Opinions sincères*. Bucureşti, Impr. Indépendance roumaine, 1899, p. 15, 29, 59, 62, 69, 70, 91, 201, 203.
I. L. CARAGIALE : *Notiţe literare — „Cum era odineoară"*, în *Universul*, anul XVIII, nr. 350, 19 decembrie 1900. Reprodus în I. L. Caragiale, *Opere*, IV, ed. îngrijită de Ş. Cioculescu. Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II", 1938, p. 96—97.
G. PANU : *Amintiri de la „Junimea" din Iaşi*, publicate în *Săptămîna*, începînd cu anul I, nr. 4, 23 noiembrie, 1901 şi încheindu-se cu anul VI, nr. 48, 24 iunie 1906. În volum, în editura „Adevărul",

vol. I, 1908; vol. II, postum, în 1910. Reprodus în George Panu: *Amintiri de la „Junimea" din Iași*, I—II, ediție, prefață și tabel cronologic de Z. Ornea. București, Biblioteca pentru toți, Ed. Minerva, 1971, vol. I, p. 42, 44, 102, 126, 182; vol. II, p. 8, 19, 23, 25, 27, 28, 32, 36, 40, 42, 43—51, 59, 65—68, 156, 160, 161, 163, 164, 190, 245, 286, 287, 326, 328, 380.

B. P. HASDEU: *V. A. Urechiă*, în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, tomul XXIV, 1901—1902; partea administrativă și dezbateri, p. 62—65. Reproduce discursul funebru rostit de Hasdeu în ședința Academiei. Conținutul discursului e reluat aproape integral în broșura *Papa de la Neva*. București, 1901, Ed. Societății Tinerimea română, p. 1—8.

GRIGORE TOCILESCU: *V. A. Urechiă*, în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, tomul XXIV, 1901—1902; partea administrativă și dezbateri, p. 65—76. Discurs funebru, rostit, în calitate de reprezentant al Academiei Române, la biserica Sfîntul Gheorghe-Nou. Ulterior, figurează ca prefață la ediția din 1904—1905, postumă, a *Legendelor române*, apărută în două volume.

A[LEXANDRU?] I[ONESCU?]: *În memoria lui V. A. Urechiă*, în *Secolul XX*, anul III, nr. 760, 29 noiembrie 1901, p. 1—2.

S[EPTIMIU SEVER] SECULA: *V. A. Urechiă*, în *Biserica și școala*, Arad, anul XXV, nr. 47, 25 noiembrie/8 decembrie 1901.

AL. MACEDONSKI: *V. A. Urechiă*, în *Forța morală*, anul I, nr. 6, 2 decembrie 1901.

*** *Anuarul Ateneului Român*, anul 1901, p. 5—20.

P. VULCAN: *Vasile A. Urechiă*, necrolog, în *Ovidiu*, anul II, nr. 1, martie 1902, p. 4—7.

MIHAIL DRAGOMIRESCU: *Critica dramatică*. București, Ed. Librăriei H. Steinberg, 1904, p. 81.

CINCINAT PAVELESCU: *O serată literară*, în *Țara noastră*, nr. 52, 21 decembrie 1908, p. 424—425.

T. T. BURADA: *Istoria teatrului în Moldova*, I. Iași, Inst. de arte grafice N. N. Ștefaniu & comp., 1915; II, Tip. Goldner, 1922.

PAVEL I. PAPADOPOL: *Un mare precursor nedreptățit — V. A Urechiă*, în *Dunărea*, Galați, anul I, nr. 15, 31 august 1919, p. 238—240.

BARBU LĂZĂREANU: *B. P. Hasdeu — Umorul, farsele și poezia lui*, [1927]. Studiu publicat ulterior în mai multe din culegerile acestui autor; în forma definitivă, cu titlul *Hasdeu și V. A. Urechiă*, în *Glose și comentarii de istoriografie literară*. București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1958, p. 257—269.

RADU ROSETTI : *V. A. Urechiă*, în volumul *Ieri*. Bucureşti, Ed. Universul, 1931, p. 117—122.

GENERAL N. VICOL : *Cartea neamului Vicol*. Bucureşti, Tip. Cultura, 1931.

AL. CIORĂNESCU : *V. A. Urechiă şi Lope de Vega*, în *Revista Fundaţiilor regale*, anul XI, nr. 8, septembrie 1944, p. 338—354.

AL. CIORĂNESCU : *Teatrul românesc în versuri*. Bucureşti, Ed. Casa şcoalelor, 1944, p. 187—188.

RADU ROSETTI : *Un uitat : V. A. Urechiă*, în *Voinţa Transilvaniei*, anul II, nr. 22, 1 martie 1945, p. 2.

AL. DIMA : *Preocupări de teorie literară la V. A. Urechiă*, în *Studii şi cercetări ştiinţifice — Filologie*, Academia R.P.R., Filiala Iaşi, anul VIII, [1957], fasc. 1, p. 187—197.

G. CĂLINESCU : *Material documentar*, în *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, anul X, nr. 1, 1961, p. 135—136.

ŞT. CAZIMIR : *Misterul d-nei L.*, în *Viaţa românească*, anul XIV, nr. 11, noiembrie 1961, p. 170—172.

ŞT. CAZIMIR : *Scriitoarea franco-română Marie Boucher*, în *Analele Universităţii Bucureşti* — seria ştiinţe sociale-filologie, anul X, nr. 23, 1961, p. 171—173.

TEODOR VÂRGOLICI : *Inceputurile romanului românesc*. Bucureşti, Editura pentru literatură, 1963, p. 54—63 şi 66—73.

ANETA BOIANGIU : *V. A. Urechiă — profesor al Universităţii din Bucureşti*, în *Analele Universităţii Bucureşti* — seria ştiinţe sociale-istorie, anul XII, nr. 30, 1963, p. 27—39.

G. CĂLINESCU : *Omul cu şapte nume*, în *Contemporanul*, nr. 14, 13 aprilie 1964.

G. HÂNCU : *Cartea românească veche* [în Biblioteca regională „V. A. Urechiă"] — Bibliografie. Galaţi, 1965.

V. BRĂDĂŢEANU : *Drama istorică naţională*. Bucureşti, Editura pentru literatură, 1966, îndeosebi p. 168, 173, 176, 195.

M. ITU ŞI E. POTORAC : *V. A. Urechiă, idei pedagogice şi activitatea în domeniul învăţămîntului*, în *Lucrări ştiinţifice. Institutul pedagogic Galaţi*, 1967, vol. I, p. 126, 189, 224—227, 233—256, 266, 269 ; vol. II, p. 254, 264.

VALENTIN ŢURLAN : *Preocupări de limbă în activitatea lui V. A. Urechiă*, în *Cercetări de lingvistică*, [Cluj], anul XII, nr. 2, iulie/decembrie 1967, p. 189—198.

ECATERINA SOITU ŞI TEODORA SIMIONESCU : *Preocupări literare în activitatea lui V. A. Urechiă*, în *Lucrări ştiinţifice*, vol. III. Galaţi, 1969, p. 313—319.

V. BRADAŢEANU : *Comedia în dramaturgia românească.* Bucureşti, Ed. Minerva, 1970, p. 145—147.
I. T. DRAGOMIR : *V. A. Urechiă, cercetător, colecţionar şi muzeograf*, în *Viaţa nouă*, Galaţi, anul XXVII, nr. 8 250, 25 iunie 1971, p. 3.
D. PĂCURARIU : *Clasicismul românesc.* Bucureşti, Ed. Minerva, 1971, p. 78—79.
TITU GEORGESCU ŞI EMIL BÎLDESCU : *Ctitori de şcoală românească.* Bucureşti, Ed. Didactică şi pedagogică, 1971, îndeosebi p. 189—191.
ŞERBAN CIOCULESCU : *V. A. Urechiă — şaptezeci de ani de la moartea lui*, în *România literară*, anul IV, nr. 48, 25 noiembrie 1971. Reprodus ulterior în : Biblioteca „V. A. Urechiă"-Galaţi : *100 de ani de la înfiinţarea primei biblioteci publice din judeţul Galaţi*, volum jubiliar, Galaţi, 1974, p. 61—65.
VISTIAN GOIA : *Legăturile lui V. A. Urechiă cu V. Alecsandri*, în *Buletinul ştiinţific* — seria A — Filologie—Pedagogie—Marxism-lenInism, vol. IV, Baia-Mare, 1972, p. 138—143.
ALEXANDRU GEORGE : *Un memorialist uitat*, în *Convorbiri literare*, nr. 8, 30 aprilie 1972. Ulterior publicat, într-o formă mai amplă, în volumul *La sfîrşitul lecturii.* Bucureşti, Ed. Cartea românească, 1973, p. 45—50.
V. MÎNDRA : *Clasicism şi romantism în dramaturgia românească.* Bucureşti, Ed. Minerva, 1973, p. 76—77, 91—92, 148, 205, 245, 268, 287, 299.
MIHAI GAFIŢA : *Faţa ascunsă a lunii. Studii de istorie literară — epoca 1870—1900 ;* cap. II, *Curentele critice.* Bucureşti, Ed. Cartea românească, 1974, p. 40—44.
DANA NICHITA : *Însemnătatea contribuţiei documentare a lui V. A. Urechiă pentru studiul istoriei României*, în : Biblioteca, „V. A. Urechiă"-Galaţi : *100 de ani de la înfiinţarea primei biblioteci publice din judeţul Galaţi*, volum jubiliar, Galaţi, 1974, p. 501—507.
L. KALUSTIAN : *Albumul macedo-român din 1880*, în *Facsimile.* Bucureşti, Ed. Eminescu, 1974, p. 243—255.
VISTIAN GOIA : *Idei pedagogice în gîndirea şi activitatea lui V. A. Urechiă*, în *Revista de pedagogie*, anul XXIV, nr. 7, iulie 1975, p. 55—58.
ALEXANDRU GEORGE : *V. A. Urechiă şi adevăratele răspunsuri ale „Revistei contimporane"*, în *România literară*, anul VIII, nr. 40, 2 octombrie 1975.

VISTIAN GOIA: *Un nedreptățit: Vasile Alexandrescu-Urechiă.* Teză de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 1975 (manuscris).

LUCRĂRI ASUPRA INSTITUȚIILOR ÎNTEMEIATE SAU CONDUSE DE V. A. URECHIĂ

VALERIU SURDE: *Istoricul Bibliotecii „V. A. Urechiă" din Galați — 11 noiembrie 1890—1 septembrie 1905.* București, Stabilimentul grafic Albert Baer, 1906.

N. IORGA: *Liga culturală,* în *Boabe de grîu,* anul I, nr. 8, octombrie 1930, p. 451—456.

BARBU THEODORESCU: *Date istorice din viața „Ligii culturale",* în *Boabe de grîu,* anul I, nr. 8, octombrie 1930, p. 457—463.

LUCIA BOROȘ: *Biblioteca „V. A. Urechiă",* în *Boabe de grîu,* anul III, nr. 3, martie 1932, p. 348—367.

ȘT. I. IOAN, RADU ROSETTI, C. PRODAN: *Comemorarea vechilor ateneiști V. A. Urechiă și Al. Odobescu. Conferințe ținute în seara de 14 decembrie 1935 de...* București, Tip. Cărților bisericești, 1936. [Despre V. A. Urechiă a vorbit Radu Rosetti.]

*** *Universitatea din Iași, 1860—1960.* București, 1960. (Volum comemorativ.)

N. OPREA: *Biblioteca regională „V. A. Urechiă" din Galați a împlinit 75 ani,* în *Revista bibliotecarilor,* anul XIX, nr. 1, 1966, p. 40—45.

OCTAVIAN ILIESCU: *Cabinetul numismatic,* în *Biblioteca Academiei R. S. România, 1867—1967, Cartea centenarului.* București, 1967, Editura Academiei, p. 211—224.

TABLA ILUSTRAŢIILOR

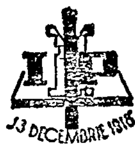
SUMAR

POTRIVIRI DE VREMI. VIAŢA ÎN TRECUT

REMINISCENŢE CONTIMPURANE
OAMENI ŞI FAPTE DIN TRECUTUL DE IERI

Lector: MARGARETA FERARU
Tehnoredactor: AURELIA ANTON

Bun de tipar 9 XI 1976. Tiraj 1820 ex. broșate.
Coli ed. 26,45. Coli tipar 31,5. Planșe tipo 5.

Tiparul executat sub comanda
nr. 521 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918“
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România